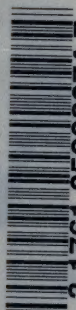
AURA

VUOSISATOJEN PERINTÖ

R. Vuorimäki.

VUOSISATOJEN PERINTÖ

KIRJOITTANUT

A U R A

TOINEN PAINOS

WERNER SÖDERSTRÖM
OSAKEYHTIÖ PORVOO
1914

14. 72 — 1

Epäluulo vierotti ensin yksityiset mielipiteet. Nyt tunkeutui se, nostaen vihaa, niiden kansojen keskeen, jotka silloin yhdessä muodostivat Svean valtakunnan. Suomalaiset luulivat itsensä kavalletuiksi, pahoin kohdelluiksi, ja se tuntui sitä ilettävämmältä, kun se tuli niiden puolelta, joiden edestä he olivat uhranneet verensä ja henkensä.

Fr. Cygnæus.

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖN
KIRJAPAINOSSA PORVOOSSA 1914

I OSA

ARPAA HEITETTÄISSÄ

JOHDATUS.

Suomen aavoista, monasti ylistetyistä vesistöistä on Saimaalla etusija. Keskellä milloin hymyilevän valoisia milloin synkän vakavia vuorisélänteitä leviää Saimaa laajana kuin meri, ja katselijan eteen aukenee tummanvihreiden rantojen sylissä loppumattomasti yhä uusia saaria ja salmia, luotoja ja kareja. Yhdestä sen lahdesta Viipurin läänin Lapveden pitäjässä pistää niemimaa pohjoiseen. Sitä rajoittaa etelässä Salpausselkä ja sen muita sivuja huuhtovat Saimaan aallot. Tämän niemen muinoin tuuheata lehtimetsää kasvavassa kärjessä sijaitsi aikanaan köyhä kylä, arvoton muille kuin sen omille asukkaille, joitten mielestä seudun kauneus ja oma koti erämaassa olivat kallisarvoisempia kuin koko muu maailma. Tämä paikka, jota sanottiin Lappeenrannaksi, oli vanhastaan tunnettu niiden tavaroiden purkauspaikkana, joita pohjoisesta tuotiin 5 peninkulman päässä olevaan Viipuriin. Isonvihan jälkeen perustettiin siihen samanniminen kaupunki, joka sitten, kun Viipuri oli menetetty, sai sotaisen merkityksen ja oli puolustuskohtana idästä päin tulevia vaaroja vastaan. Sitä varten rakennettiin linna kärjen pohjoisimpaan päähän tahi oikeastaan likeiselle saarelle, mutta kun sillä ei luultu olevan kyllin suurta vastustusvoimaa, ympäröitiin itse kaupunki tykitetyillä multavalleilla. Piankin tuli ilmi, että nämä puolustustoimet kyllä olivat tarpeen.

Kaarle XII:n sotainen ura oli 1718 päättynyt. Peljättynä ja ihailtuna, rakastettuna ja vihattuna oli hänet kaatanut ei vihollisen, vaan, kuten väitettiin, omista riveistä lähtenyt luoti. Ruotsi seisoi perikatonsa partaalla ja Suomessa oli kurjuus ylimmillään. Tahdottomana välikappaleena oli valtakunta viimeisiin ääriin saakka myöntynyt

kuninkaan vaatimuksiin, tottuneena hänen edeltäjiensä aikana näkemään kuninkaan persoonassa kansalaisen kunnian ja onnen turvaajan. Se tapa, millä Kaarle XII oli väärinkäyttänyt valtaansa, aiheutti yrityksiä rajattoman yksinvallan supistamiseksi. Ensimäiset askeleet kävivät kansanvaltaiseen suuntaan, mutta ohjakset luisuivat pian ylimystön käsiin, joka sitten saattoi Kaarlen jälkeläisen Fredrik I:n pelkäksi varjokuvaksi, mutta aateliston kaikkivaltiaaksi. Se suunnaton joukko upseereja, joka 1721 vuoden rauhan jälkeen kasaantui Ruotsiin, synnytti mielissä levottomuutta, joka tavalla jos milläkin pyrki pääsemään ilmoille. Rauhan toimet eivät soveltuneet niille, jotka osasivat käyttää ainoastaan miekkaa, semminkin kun heillä suurimmaksi osaksi tuskin oli jokapäiväistä leipää, ja parempiosaiset kohtelivat heitä ylenkatsein, jos he hädässään turvautuivat porvarilliseen elinkeinoon.

Eri mielipiteitä harrastaen hajaantui voitolle päässyt puolue pian kahteen leiriin, Hattuihin ja Myssyihin,* jotka taistelivat keskenään hengen edestä. Omat edut ja ulkovaltojen houkutukset tukahuttivat yhä enemmän harrastukset isänmaan hyväksi. Sota! siinä päivän tunnussana, ja johtajien sokaisemana huusi väkijoukko suurten mukaan, joita vastaan se ennen oli taistellut. Ruotsin kansalle oli sota kuitenkin vastenmielinen, mutta Tukholmassa ajateltiin toisin. Siellä vaativat vanhat ja nuoret kostoa Venä-

* Näiden puoluenimien synnystä on erilaisia kertomuksia. Kerrotaan m. m. sotaa kannattaneen kreivitär De la Gardien kerran väitellessään kahden rauhan säilyttämistä haluavan herran kanssa huudahtaneen: »Tepä nyt olette aika yömyssyjä!» Tähän oli sitten muuan sodanhimoinen upseeri vastannut: »Mutta mepä olemme hattuja!» Tämän nimen omaksui sitten ylpeydellä koko sotapuolue. Naisille lahjoitettiin hatun muotoon laitettuja koristeita ja nauhoja; nuuskarasioissa pidettiin hatunmuotoon taivutettuja tukaatteja ja hattuun sidottiin huomion kiinnittämiseksi nauharuusuja sekä koetettiin nimityksillä »myssy, yömyssy» saattaa rauhanpuoluetta naurunalaiseksi; tämä puolestaan kosti nimittämällä sotapuoluetta »hätteveljeksiksi» (sanaleikki, joka viittaa hattuun ja merirosvoihin vitaliveljeksiin), »Ruotsin vapauden surupäähineiksi» j. n. e.

jälle, joka rauhanteossa oli saanut haltuunsa Itämeren maakunnat ja Inkerin ja kokonaan valloitetusta Suomesta pidätti itselleen Viipurin ja osan Karjalaa. Hatut uhkuivat nyt kostoa, jota tietysti paljastetuin miekoin oli voittajalta etsittävä. Ranskakin hautoi tuhoa Venäjän kasvavalle vallalle ja sieltä oli jo saatu ei ainoastaan loistavia lupauksia, vaan helisevää kultaakin. Myssyt, jotka tahtoivat rauhaa ja yhteyttä Venäjän kanssa, olivat nekin käyttäneet apurahoja hyväkseen, mutta joutuivat kuitenkin tappiolle. Sota näytti yhä uhkaavammalta, mutta ei kuitenkaan vielä välttämättömältä. Lopullinen ratkaisu riippui valtiopäivistä, jotka kokoontuivat joulukuussa 1740.

Jo edellisenä vuonna oli Suomeen siirretty 1,600 ruotsalaista sotamiestä, mutta kun Venäjä kysyi syytä siihen, vastattiin, että miehistöä käytetään suomalaisten linnarakennusten töihin ja ettei Ruotsin hallituksella ollut muuta kuin rauha mielessä. Silloinen ylipäällikkö Suomessa, parooni Cronstedt, teki kirjeessä kuninkaalle selkoa yleisestä hädästä Suomessa, rukoillen, ettei hallitus rikkoisi väliänsä Venäjään, koska suomalaiset nyt jo olivat nääntymäisillään siitä yleisestä kadosta, joka oli maata kohdannut, ja koska edellisen sodan seuraukset vielä kaikkialla tuntuivat. Tämän kunnon miehen mielestä oli hyökkäyssota jumalaton huimapäisyys, jota hän hartaasti pyytää kuninkaan välttämään. Näille varoituksille olivat vallanpitäjät kuitenkin kuurot, jonka vuoksi Cronstedt vihdoin ilmoittaen, ettei hänen älynsä eikä tarmonsa riittäneet siihen toimeen, jota kuninkaan ja isänmaan etu vaati, pyysi virkaeron, joka hänelle myönnettiinkin. Hänen jälkeläisekseen määrättiin yksimielisesti kreivi Kaarlo Emil Lewenhaupt, syntynyt 1691, Aurora Königsmarkin sisarenpoika.

On harvoja, jotka ovat alottaneet uransa niin ihailtuina ja rakastettuina kuin tämä ulkomuodoltaankin upea mies. Hänen hyvä sydämensä, hänen suoruutensa, omanvoiton pyytämättömyytensä, rehellisyytensä ja lämmin isänmaanrakkautensa olivat ominaisuuksia, joita jokaisen täytyy pitää arvossa, ja vihdoin oli yleinen mielipide se,

että hän oli Ruotsin etevin mies. Kaunopuheisuutensa ja intonsa oli hän käyttänyt puolustaaksensa kansan miestä, rauhaa rakastavaa Hornia. 1734 vuoden valtiopäivillä pani Lewenhaupt koko tarmonsa liikkeelle hillitäksensä aateliston ylenpalttisia vaatimuksia, ja kun hän siinä menestyi, tahtoi sama aatelisto saada hänet ylennetyksi kenraaliluutnantiksi, mutta hän kieltäytyi, koska ei tahtonut syrjäyttää vanhempia kumppaneitaan. Hänelle pöytärahaksi tarjotut 15,000 hopeataalaria vähensi hän itse 12,000:een. Semmoiset olivat ne ominaisuudet, joilla Kaarlo Emil Lewenhaupt saavutti kunnioituksen ja ihailun, joka näytti rajattomalta. Jokunen luuli huomanneensa, että häntä huimasi hänen korkea asemansa, mutta näiden muka kadehtivien parjaajien äänet tukahutettiin. Hattupuolueen etevimpänä miehenä vaikutti Lewenhaupt sielunsa koko hehkulla Venäjätä vastaan, ja riemu nousi ylimmilleen, kun hänelle uskottiin Ruotsin kunnian suojeleminen vastaisessa sodassa. Hän ei kuitenkaan voinut kohta ryhtyä toimeensa, koska hän oli maamarsalkkana valtiopäivillä. Väliaikaisesti uskottiin ylipäällikkyys parooni Henrik Maunu Buddenbrockille, 55 vuoden ikäiselle miehelle. Tämä suku oli alkuperäisesti Westfalista kotoisin, mutta jo puolitoista vuosisataa sitten oli yksi sen haara muuttanut Liivinmaahan ja asettunut Lemburgiin. Polvi polvelta olivat sen jäsenet sotureita, ja eräs niistä, Henrik Gothard Buddenbrock, Keipenin herra Kissegalissa, kohosi 1650 vuoden vaiheilla everstiksi Ruotsin armeijassa. Hänen poikansa, Henrik Maunu, kulki samaa uraa ja palveli Kaarlo XII:n lipun alla, jota hän uskollisesti seurasi. Nyt oli hänet jo ylennetty kenraaliluutnantiksi, ja Lewenhauptin sijaisena lähti hän syyskuussa 1740 Suomeen, kaikkien sinne kokoontuneiden sotajoukkojen ylikomentajaksi.

Sodankiihkoisena kuten muutkin Hatut lähti hän Ruotsista, mutta saatuansa kuninkaan käskyn koota 10—12,000 miestä itärajan puolelle, vastasi hän seuraavana keväänä kuvaamalla niitä vaikeuksia, jotka kaikkialla olivat kohdanneet häntä, semminkin hevosmuonan puutteen

tähden. Muuten eivät puutteet näy muuttaneen hänen mielipidettänsä Ruotsin varustuksista, eivätkä ne estäneet häntä yhä puuhaamasta sotaa. Joukkonsa sijoitti hän kuninkaan käskyn mukaan kahteen leiriin. Päävoima, 5,000 miestä, kokoontui hänen itsensä johdossa Myllykylään, $^3/_4$ peninkulmaa Haminasta pohjoiseen, ja muu armeija, 2,500—3,000 miestä, Kaarlo Henrik Wrangelin komennossa Marttilaan (nykyinen Taavetti), 5 peninkulmaa länteen Lappeenrannasta, jonka varusväkeä komensivat everstiluutnantti Brandenburg ja eversti Ernesti Kustaa Willebrand, hänkin kaarlolainen, syntynyt Liivissä 1680. Haminan linna oli uskottu 78-vuotiaalle eversti Bousquetille. Kaikki oli siis järjestetty sotaa varten, mutta Suomen kirkoissa rukoiltiin vielä Jumalalta armahdusta. Täällä ei ollut vielä kukaan unohtanut mitä sota merkitsee.

Kun rauha suuren pohjoisen sodan jälkeen solmittiin 1721, oli Suomi surkeasti raadeltu. Nälkä ja rutto vuosina 1704—1709 täydensivät hävityksen, mutta kruunu, joka tarvitsi omansa, otti viimeiseen saakka mitä otettavissa vielä oli. Mitä oma hallitus ei ollut joutunut anastamaan, sen vei vihollinen, joka nyt täydellä todella rupesi etenemään. Liivistä, Virosta ja Inkeristä kotoisin olevat pakolaiset, jotka etsivät pelastusta Suomessa, lisäsivät kertomuksillaan kauhua ihmisten mielissä. Vuonna 1710 rupesi Isoviha raivoamaan Suomessakin. Asukkaat pakenivat metsien luoliin tahi meren toiselle puolelle, kunnes koko maa näytti hävityksen kauhistukselta. Kun sekä hallitus että armeija oli jättänyt maan oman onnensa nojaan, tarttuivat yksityiset miehet aseisiin ja panivat kaikki alttiiksi, ennenkuin jättivät mitään viholliselle, joka sitten vuorostaan kosti kaikille, ketä se teillään tapasi. »Vielä kaikuu korvissani», sanoo yksi sen ajan miehistä, »se valitus, itku ja parku, joka kuului pitkin teitä ja metsiä. Vanhoja ja sairaita vaalittiin reissä ja kelkoissa, pienet imevät lapset kitisivät äitiensä rinnoilla, isommat sidottiin rattaille tai hevosen selkään, raskaat vaimot synnyttivät metsissä: kaikkialla oli semmoinen voivotus, tuska, pelko ja valitus,

että se saattoi liikuttaa kivistäkin sydäntä ja pehmittää sen.»

Semmoinen oli tila ollut 20 vuotta sitten. Onko nyt Suomea kohtaava sama kurjuus, johon sen täytyisi ijäksi hukkua?

I Luku.

VANHAT JA NUORET.

1.

Sillä harjulla, jonka rinteellä Lappeenranta sijaitsee, näkyi eräänä aamuna elokuun keskivaiheilla 1741 kirjava joukko kaikenlaista väkeä. Kaupungin koko väestö, siviilit ja sotilaat, liikkui sekaisin tahi muodosti ryhmiä, joista toisissa keskusteltiin, toisissa taas seisottiin harvasanaisina tahi mykkinä, mutta kaikissa huomattiin sisällistä levottomuutta, ja silmät tähtäsivät länteen pitkin n. s. Turun tietä, joka kiemurteli kivisen, mäntyä kasvavan kankaan poikki. Tiedettiin että sota oli tulossa, olihan siitä keskusteltu parasta aikaa koossa olevilla valtiopäivillä Tukholmassa, ja siellä ehkä oli säätyjen päätös jo tullut tunnetuksikin, mutta Suomessa olivat vielä sekä ylhäiset että alhaiset epävarmassa levottomuudessa. Vielä uskallettiin toivoa, että Isonvihan kauhujen ja tappioiden muisto estäisi säätyjä uusista seikkailuista ja pakottaisi heitä kuulemaan suomalaisten valtiopäivämiesten rukouksia säästämään heidän kotimaatansa. Mutta viime yönä oli levinnyt huhu, että Tukholmasta tullut kuriiri oli Haminan kautta kulkenut Pietariin Ruotsin sotajulistus muassaan. Sama huhu oli niinikään tietävinään, että kotiin palaavat valtiopäivämiehet ja useita uusia ruotsalaisia rykmenttejä oli matkalla Lappeenrantaan, ja että niitä voitiin minä hetkenä tahansa odottaa. Lisäksi oltiin tietävinään, että suuri sotavoima oli lähtenyt Wrangelin leiristä Marttilassa puolustamaan kaupunkia,

jonka arveltiin olevan vaarassa. Nämä uutiset olivat salaman nopeudella levinneet miehestä mieheen ja herättäneet yleistä hämmästystä. Ei viihtynyt enää kukaan arkitoimissaan; kuka vain jaloille kykeni riensi tapaamaan toista, joka ehkä tiesi asiasta enemmän. Tästä ei kuitenkaan oltu saatu mitään tietoa päällystön taholta, joka kaiketi tiesi enemmän kuin yksikään muu, ja sen nojalla virisi toivo uudestaan, mutta Myllymäeltä ei tahtonut kukaan poistua, sillä siellä näki ja kuuli parhaiten, mitä tämä merkillinen päivä ehkä toisi mukanaan.

Niiden joukossa, jotka kiihkeimmin tirkistelivät maantielle päin, oli majurinrouva Sprengtport. Liikkumattomana kuin patsas seisoi hän siellä, yksivuotinen poikansa sylissään ja vasen käsi varjostamassa silmiä. Vanhempia ja nuorempia upseereja näkyi jonkun matkan päässä nousevan mäkeä ylös, ja niiden joukossa tunsi majurinrouva everstit Bildsteinin ja Willebrandin, everstiluutnantit Du Rietzin ja Bredenbergin sekä majurit Grönhagenin ja Fieandtin. Nähneekö joku heistä häntä? Voi, jospa joku suuntaisi askeleensa sinne, missä hän seisoi! Kyllä tosin hetkeksi, mutta sitten he poikkesivat toisaalle ja näkyivät vasta uudessa ryhmässä Wrangelin edessä. Hän olisi niin mielellään rientänyt sinne kysyäksensä, olivatko mitään tärkeätä kuulleet. Mutta koko eilispäivän oli levottomia ihmisiä tunkeillut heidän luoksensa, eikä ollut soveliasta alituisesti vaivata niitä, joiden hartioita painoi niin suuri edesvastuu ja niin monet huolet. Majurinrouva päätti levollisena jäädä paikalleen. Solakkana ja arvokkaana seisoi hän siinä tytärpuolensa Marian ja luutnantinrouva Löfvingin parissa, joka oli tunnettu Leenan nimellä ja oli Isonvihan ajoilta mainehikkaan sissin, Tapani Löfvingin, vaimo. Majurinrouva ei ollut koskaan ollut kaunis, mutta hänen ryhdissään ja liikkeissään oli arvokkaisuutta ja suloa, joskus myös jonkinlaista kylmyyttä, mutta sitä lievensivät pirteät kasvot, joiden äkilliset vaihtelut ilmaisivat lämminveristä, kiihkeätä luonnetta. Maria Sprengtport, majurin tytär edellisestä naimisesta, oli kaksikym-

menvuotinen, keskikokoinen tyttö. Hänen säihkyvät silmänsä viittasivat ulkomaalaiseen syntyperään, mutta vaaleat, vähän kiharaiset hiukset olivat äidin, suomalaisen papintyttären Anna Amnorinin perintöä. Kasvojen muoto, niiden sirot piirteet ja terve hipiä tekivät hänet kauniiksi tytöksi, mutta tuntuvimmin erotti hänet muista jonkinlainen valoisa, säteilevä heijastus hänen sisäisen elämänsä lähteestä. Iloiselta ei näyttänyt kukaan Suomessa tähän aikaan. Sekä menneet että nykyiset surut olivat painaneet leimansa vanhoihin ja nuoriin, eikä Maria ollut minään poikkeuksena. Mutta kun jostakin syystä hänen intonsa virisi tahi hymy nousi hänen huulilleen, silloin kirkastui tämä sisäinen heijastus vielä selvemmäksi ja levitti noihin nuoriin kasvoihin heleyttä, jommoista ei nähty muissa. Hän yksin pitikin vielä päänsä ympärillä tuota punasinistä otsanauhaa, jota hän lapsuudestaan saakka oli käyttänyt ihanassa Karjalassa. Kotikankaasta valmistettua sinistä, kaulan kohdalta vähän avonaista hametta kiinnitti kiiltävä hevosenkengän muotoinen, kuparinen solki.

— Katsos! tuolla tulee joku, huudahti hän äkkiä, tarkasti katsellen kaukaa mantieltä nousevaa pölyä. Äkkiä oli se ilmaantunut ja varmaan riensi sen verossa joku tänne päin.

— Jumala varjelkoon meitä siitä sanansaattajasta, lausui majurinrouva. Hän lentää henkensä kaupalla. Kunpa ei täällä vain pian pahoja kuuluisi.

Leena oli samoin kuin muutkin huomannut kiitävän ratsastajan, mutta häneen ei tämän tulo koskenut. Hänen ryppyiset kasvonsa ja pitkä vartalonsa kulmikkaine liikkeineen näyttivät takaavan, ettei häneen pystynyt mikään levottomuus tai pelko. Mutta tarkkaava katse todisti sittenkin, että hänessä kyti uteliaisuus niinkuin toisissakin. Kaikki muutkin harjulla olivat huomanneet ratsastajan ja tarkastelivat jännityksellä tämän suuntaa. Upseerien joukossa näkyi liikettä ikäänkuin olisivat he aikoneet lähteä kohtaamaan häntä, mutta kun ratsastaja, joka jo oli karauttanut linnaan päin, äkkiä kääntyi harjua kohti,

pysähtyivät he odottamaan mitä oli tulossa. Eikä kestänytkään kauaa, ennenkuin rakuuna palasi heidän luoksensa, heittäytyi hevosen selästä ja ojensi kirjeen parooni Wrangelille, joka päivää ennen oli saapunut kaupunkiin. Tämä repäsi kuoren auki toisten seuratessa häntä kysyvin katsein.

— Kirje on Gripenhjelmiltä, lausui hän, silmäellen ensi rivejä. Sitten luki hän levollisemmin ja sanoi puoliääneen: — Sprengtport on saapunut Marttilaan ja vahvistaa tiedon, että Ruotsin sotajulistus on lähetetty Pietariin. Upseerit vaihtoivat puhuvia silmäyksiä, mutta ei sanaakaan lausuttu. Äänettömyyden kestäessä käski Wrangel rakuunan odottaa käskyä päävahdissa, ja kun tämä oli lähtenyt, kertoi hän: — Gripenhjelm kirjoittaa, että Sprengtport yhtämittaa jatkaa matkaansa tänne. Saatamme odottaa häntä minä hetkenä tahansa.

— Kiitos Jumalan! huudahti Bildstein. Nyt vihdoin saamme tosia tietoja.

Vilkas keskustelu syntyi vanhempien upseerien kesken. Asiat olivat kääntyneet uudelle tolalle, ja mielten jännitys yltyi vieläkin suuremmaksi. Adjutanttiensa ja muiden upseerien seuraamana vetäytyi Wrangel lyhyen sananvaihdon jälkeen syrjään, ja paikalle jääneet jatkoivat keskustelua.

— Saapa nähdä, sanoi Grönhagen, joutuuko Buddenbrock tänne takaisin ennen Sprengtportin tuloa.

— Hänen pitäisi jo aikoja sitten olla täällä, mutisi Willebrand tyytymättömän näköisenä. Viipurista Lappeenrantaan on vain 5 tunnin matka, ja hän lähti jo toissapäivänä. — Minun mielestäni, lisäsi Bildstein, on tuo käynti venynyt liian pitkäksi, semminkin kun se on kolmas näinä kuukausina, mutta eihän tiedetä miksi hän viipyy. Onnettomuutta ei olisi pitänyt tapahtua, sillä tiet ovat rauhalliset, ja kun sitä paitsi Löfving oli hänen kanssaan, lienee hän kaiketi tullut perille kuin mikäkin prinssi.

— Arvattavasti hän nyt kemuileekin Viipurissa kuin prinssi, naurahti Grönhagen. Mutta, lisäsi hän vakavam-

pana, en oudoksu, että Buddenbrock viipyy. Veljekset tietysti mielellään seurustelevat keskenänsä, mutta sittenkin näyttää minusta jotenkin omituiselta tuo pujahteleminen rajan yli, ja vielä järjettömämpää on siellä viipyä siksi kun pamahtaa.

Bildstein piti varsin luonnollisena, että Maunu Buddenbrock halusi vielä kerran tavata Gothard veljeänsä ja sanoa hänelle jäähyväiset. Heidän välinsä näytti hänestä varsin hellältä.

— Siinä tapauksessa, intti Willebrand, on se käynyt sellaiseksi varsin äskettäin. Buddenbrock itse on minulle sanonut, että veljesten välit ovat pitkät ajat olleet kireällä.

Bildsteinkin luuli kuulleensa jotakin semmoista. Asia lienee koskenut jotakin perintöä tahi senkaltaista. — Eipä, selitti Willebrand, eivät ne olleet perintöriitoja, vaan kysymys oli Buddenbrockin tiloista Liivissä, kun Itämeren maakunnat Isonvihan jälkeen joutuivat Venäjälle. Kummallakin veljellä oli niihin osuutta, mutta he eivät sopineet niiden hoidosta. Gothard tahtoi, että Maunu, samoin kuin hän oli tehnyt, luopuisi Ruotsista ja asettuisi Venäjän alamaisena heidän omistamaansa kartanoon tai ainakin Riikaan, mutta Maunu tahtoi pysyä ruotsalaisena ja vaati kartanoa myytäväksi tahi että veli lunastaisi sen. Ei kumpikaan peräytynyt, ja siten he erosivat riidassa. — Niin oli Grönhagenkin kuullut asian. Heidän välinsä murtui täydellisesti, mutta nyt, Gothardin tultua Viipurin komentantiksi, kuuluvat veljekset käyvän toinen toisensa luona ja sopineen täydelliseti.

Nuoremmat upseerit rupesivat kyselemään, lieneekö mitään perää kaikenmoisissa arveluttavissa huhuissa, joita kuului tästä yleisesti tunnetusta sovinnosta, mutta vanhemmat eivät nähtävästi tahtoneet koskea siihen juttuun, ja luoden katseen majurinrouvaan päin sanoi Willebrand äkkiä: — Tuolla seisoo Sprengtportin vaimo, hänen pitäisi saada tästä tieto. Grönhagen myönsi kyllä, että hän olisi tiedosta kiitollinen, mutta sotajulistuksen suhteen ei pitäisi unohtaa vanhaa kokemusta naisista ja salaisuuk-

sista. Nuoret upseerit naurahtivat, mutta Bildstein vastasi vakavasti: — Sen naisen vaiteliaisuudesta vastaan minä. Lähdetään, Willebrand!

Majurinrouva näki herrojen tulevan ja meni sykkivin sydämin heitä vastaan.

— Sanotte minulle varmaan, herra eversti, mitä itse tiedätte? lausui hän, levottomasti katsellen everstiin ja tarjoten hänelle kättä.

Willebrand käsitti tämän levottomuuden: valtiopäiviä kestää vielä, mutta Sprengtport on lähtenyt pääkaupungista. — Kirjeen mukaan, jonka Wrangel juuri nyt on saanut Gripenhjelmiltä, on miehenne nyt Marttilassa ja saapuu tänään tänne.

Majurinrouva punehtui ilosta. Tämä onni tuli niin odottamatta.

— Meillä on vielä toinen uutinen, jatkoi Bildstein.

— Sota?! huudahti majurinrouva, silmät säikähtyneinä. Tiedetäänkö siitä mitään?

— Kyllä; säädyt ovat päättäneet rikkoa rauhan Venäjän kanssa. Sota on välttämätön.

Majurinrouva vaaleni huomattavasti, mutta sanaakaan ei lähtenyt hänen huuliltaan.

— Asiaa pidetään toistaiseksi salaisuutena, jatkoi Bildstein, mutta te, rouva, olette meille siksi läheinen, että epäilemättä voimme uskoa sen teille. Tiedän, että pidätte sen omana salaisuutenanne.

Varmalla itseluottamuksella vastasi majurinrouva levollisena: — Kiitos, herra eversti, Wilho Sprengtportin vaimo ei ole koskaan luottamusta pettänyt. Minä tiedän varsin hyvin mitä olen miehelleni, teille, hyvät herrat, ja itselleni velkaa.

Nyt seurasi lyhyt keskustelu siitä, mitä vastaisista tapauksista luultiin tahi ei luultu, jonka jälkeen molemmat herrat sanoivat jäähyväiset ja lähtivät.

Kun majurinrouva palasi tyttärensä ja Leena Löfvingin luo, tiesivät nämä jo, että majuri oli likellä Lappeenrantaa. He olivat kuulleet osan keskustelua ja arvasivat loput.

Mutta niin kaivattu kuin majuri olikin, eivät Maria ja Leena oudoksuneet, että majurinrouva kuitenkin näytti enemmän alakuloiselta kuin iloiselta. Olihan varsin otaksuttavissa, että majuri pikaisella matkallaan oli saanut kestää suuria vaivoja. Matka meren yli oli tietysti näinä kovin myrskyisinä päivinä ollut vaikea, eikä kulku Turusta huonoilla kyytirattailla ollut suinkaan helppoa. Kivulloinen mies saattoi sellaisessa kokonaan murtua. Täytyi niinkin olla iloinen, kun hän nyt saapui kotiin, ja hänelle oli vain hankittava mahdollisimman mieluisa tyyssija.

2.

Majurinrouva oli vielä outo Lappeenrannassa. Hänen kotinsa oli jo pari vuotta ollut Porvoon seuduilla Gammelbackan kartanossa, jonka majuri noin yhdeksän vuotta sitten oli ostanut vanhalta toveriltaan. Sieltä oli nyt hänen vaimonsa lähtenyt tänne tyttärensä, pienen poikansa Yrjö Maunun ja Leenan kanssa, sillä mies oli kirjeessä ilmoittanut palaavansa Suomeen ja halusi tavata omaisiansa Lappeenrannassa. Hän näet ei saanut lomaa käydäksensä heidän luonaan Gammelbackassa, vaan täytyi hänen Hämeen rykmentin upseerina matkustaa suoraan Wrangelin luo. Kotona ei majurinrouvaa pidättänyt mikään. Majurin edellisissä naimisissa syntyneistä kolmesta pojasta oli kaksi, Vilho ja Heikki, ylioppilaina Turussa opintoja harjoittamassa. Kolmas, 14-vuotias Jaakko, oli vähää ennen nimitetty kornetiksi Karjalan rakuunoihin, ja oli siis 14 vuoden ikäisenä kruunun miehenä omintakeinen herra. Majurin ainoa tytärkään ei ollut esteenä, sillä hänestä oli tämä matka oikea onnen sattuma. Omilla hevosilla, omissa vaunuissa ja kuskina naapurin luotettava Hukka sekä hänen rinnallaan lapsenhoitaja Ulla, lähti siis majurinrouva matkaan. Vaunujen sisässä istui Maria, aina valmiina helpottamaan pienestä veljestä aiheutuvia vaivoja, ja ylen onnellisena ajatellessaan isän palaamista ja sitä uutta maailmaa, joka hänelle nyt avautui.

Äidistään ja varhaisemmasta lapsuudestaan oli Marialla ainoastaan harvoja ja hämäriä muistoja, koska hän äidin kuollessa oli varsin pieni; mutta isän kertomuksista oli hänelle selvinnyt, että vanhemmat veljet ja hän itse olivat syntyneet Siperiassa. Siellä oli majuri sotavankina tutustunut Anna Margareeta Amnoriniin ja hänen isäänsä, Jaakkiman kirkkoherraan, jonka kanssa tytär oli kuljetettu ilman että kukaan tiesi häntä naiseksi. Majuri itse joutui vankeuteen Pultavan suuressa häviössä ja vietiin usean muun kanssa Svijarshkiin lähelle Kasania. Venäläiset olivat jo ennen kuljettaneet pois suuret joukot miehiä ja naisia Virosta, Liivistä, Kuurinmaalta, Litvasta, Puolasta ja vihdoin valloitetusta Suomesta, sekä sijoittaneet näitä valtakunnan eri osiin. Pultavan tappelun jälkeen lisääntyi näiden vankien luku siinä määrässä, ettei mikään paikkakunta, joka kykeni heitä ruokkimaan, päässyt heistä vapaaksi. Voitetut joutuivat eri kohtalojen alaisiksi, mutta aluksi kohdeltiin korkeampia upseereja hyvin. He saivat pitää palvelijansa, ajopelinsä ja muun omaisuutensa, sekä saivat kunniansanaansa vastaan vapaasti liikkua lähimmässä ympäristössä.

Svijarshkiin sijoitettujen vankien keskuudessa tuumittiin salaliittoa pakenemista varten. Mutta eräs Brink ilmoitti asian viranomaisille, ja seurauksena oli, että muiden muassa Sprengtport tuomittiin elinkautiseen vankeuteen ja suljettiin Kasanin pimeään tyrmään, jossa hän rautakahleissa ja vesileivällä kitui 17 kuukautta. Mutta vuonna 1711 lähetettiin sotavangit suurissa joukoissa Siperiaan, jossa he saivat enemmän vapautta ja luvan tehdä työtä omaksi edukseen. Moni heistä tulikin taitavaksi ammattilaiseksi, valmistaen mikä karkeampia mikä hienompia töitä, jopa koruneulomuksiakin silkillä ja kultalangalla.

Rauhan jälkeen saivat vangit palata kotimaahansa. Sprengtport, joka oli asumapaikakseen saanut Tobolskin kaupungin, oli viimeisiä lähtijöistä, mutta joulun aikana 1722 pääsi hänkin paluumatkalle Suomeen vaimonsa ja kolmen lapsensa kanssa. Mutta Suomi oli autio erämaa, ja

epävarmaa oli, pääsisikö täällä pelastumaan nälkäkuolemasta. Ensimäisen tyyssijan sai majuri Husulan talossa Vehkalahdella. Tämän talon isäntä ja hänen veljensä olivat, samoinkuin useimmat suomalaiset, seuranneet Kaarlo kuningasta hänen rohkeilla retkillään. Veli kaatui Liesnan luona, mutta Husula itse oli päässyt hengissä Siperiaan ja vihdoin kotiin Suomeen. Palatessaan hän tuskin tunsi maatansa ja taloansa. Ei ollut enää jälkeäkään siitä, mitä ennen oli ollut, mutta vähää ennen Husulaa olivat hänen vaimonsa ja lapsensa sekä monta naapuria palanneet mikä Ruotsista mikä niistä metsistä, joissa olivat piilleet, ja niin oli kuitenkin paras tallella. Itku ei päästä pahoista päivistä, ja Jumalan nimessä ruvettiin siis taas kyntämään ja kylvämään. Kun majuri seuraavana vuonna saapui heidän luoksensa sairaana ja tietämättä mistä leipänsä saisi, otti Husula hänet ystävällisesti vastaan, ja sinne jäi Sprengtport perheineen, kunnes tavalla tahi toisella voisi tulla omin neuvoin toimeen.

Mutta synkältä näytti tulevaisuus, sillä upseereja oli ylen määrin, ja näin kaukana Tukholmasta hän ei voinut toivoa mitään niukoista kruunun varoista. Hän siis ryhtyi Siperiassa harjoittamaansa käsityöhön, ommellen semminkin tupakkakukkaroita ja koristaen niitä kultalangalla. Ruotsissa tosin pidettiin tällaista elinkeinoa alentavana upseerille, mutta hävitetyssä Suomessa ei ajateltu sillä tavalla. Sprengtportin käsityöt menivät kaupaksi Turussa ja Tukholmassa, ja siten saattoi hän uskollisen vaimonsa avulla hankkia elatusta ei ainoastaan itselleen ja lapsilleen, vaan vieläpä Löfvingin poikaraukalle, pienelle Martille. Tämä oli pari vuotta vanhempi kuin majurin omat pojat, mutta kuitenkin liian nuori tullaksensa omin neuvoin toimeen, sitten kun isä ja äiti puutteen pakoittamina olivat lähteneet leipäänsä etsimään vieraisiin maihin. Viimeisessä hädässä oli Löfving, tuo mainehikas sissi, lähtenyt Suomesta, mutta kuitenkin keväällä sydämellä, kun Martti oli joutunut majurin luo, joka oli luvannut pitää hänestä huolta. Ja sen lupauksensa oli Sprengtport

uskollisesti täyttänyt. Ei sitä päivää, ettei majuri käyttänyt muutamia tuntia lastensa opetukseen, ja kun Husulan pojat varttuivat, otti majuri ne yhteen joukkoon, korvataksensa siten hänelle osotettua vieraanvaraisuutta. Kun vihdoin ajat Ruotsissa kävivät valoisemmiksi, nimitettiin Sprengtport luutnantiksi Uudenmaan rakuunoihin majurin arvonimellä. Silloin muutti perhe virkataloonsa Ruovedelle, ja kun Sprengtport muutamia vuosia sen jälkeen sai perinnön äidin puolelta, osti hän Gammelbackan säterin ja sai siten toteutetuksi hartaimman toivomuksensa päästä oman turpeen omistajaksi Suomessa.

Mutta tätäkään kotia ei valaissut enää onnen aurinko. Hänen hellästi rakastettu vaimonsa, jonka hän oli kohdannut kuin hyvän enkelin elämänsä kovimman koettelemuksen aikana, joka oli opettanut hänen taas rakastamaan, toivomaan ja uskomaan, oli nyt iäksi poissa. Kuolema oli korjannut hänet, ja hänen miehensä oli jäänyt yksin neljän äidittömän lapsen kanssa. Gammelbackan väki näki usein uuden isännän kävelemässä talon ikivanhojen puiden keskellä pikku Mariaa taluttaen ja Jaakko sylissä. Näkivätpä he hänet joskus kyyneleitäkin vuodattamassa ja surkuttelivat häntä voimatta kuitenkaan antaa lohdutusta. Vähitellen nöyrtyi majuri kohtalon iskun alle, ja nyt oli hän jo pari vuotta ollut uusissa naimisissa Elsa Katarina Ulfsparren kanssa. Hän oli vaaliinsa tyytyväinen, ja heidän pieni Yrjö Maununsa tuotti hänelle iloakin, täyttäen tavallansa sen tyhjän sijan, jonka muut pesästä lähteneet pojat olivat jättäneet.

Saatuansa tiedon miehensä tulosta, mietti majurinrouva ainoastaan, millä tavoin hänelle saisi hankituksi mieluisen ja viihdyttävän olon, ettei hänen tarvitsisi kestää samoja vastuksia, jotka olivat kohdanneet rouvaa itseään hänen Lappeenrantaan saapuessaan. Kaupungin talot olivat ullakoita myöten täynnä majoitettuja, eikä uusille tulokkaille ollut ainoatakaan huonetta luovutettavana. Kun yö jo oli tulossa, ei ollut muuta neuvoa kuin etsiä suojaa metsänrinteestä kaupungin ulkopuolella. Vanhemmille tuo ei saattanut olla kovin vaarallista, vaikka yöt

jo olivatkin kylmiä, mutta miten kävisi pienen Yrjön? Hänen hoitajansa, sinisilmäinen, helläsydäminen Ulla oli itkemäisillään nähdessään mihin kurjuuteen hänen lemmikkinsä oli joutunut.

— Rukoillaan Jumalalta apua, sanoi hän hurskaasti, laskien siunaavasti kätensä sylissään lepäävän lapsen yli. Sanattomina istuutuivat majurinrouva ja Maria sen kylmän kiven viereen, josta Ulla loi silmänsä tuikkivaa tähteä kohden.

Samassa he kuulivat metsästä outoa ryskettä. Siellä kahisi ja ryski ikäänkuin olisi metsä herännyt henkiin, ja kun he levottomina kääntyivät sinnepäin, näkivät he lehmän syöksevän ulos pensaistosta ja vanhanpuoleisen naisen juoksevan sen jäljessä vitsa kädessä.

— Totteletko! kirkasi eukko heristäen vitsaa; mutta nähdessään samassa vieraat, pysähtyi hän ällistyneenä ja niiaten heidän eteensä.

Majurinrouva käytti tilaisuutta kysyäkseen, eikö olisi mahdollista löytää jotakin sopukkaa, johon voisi sijoittua edes yöksi.

Oli kyllä, sillä eukko itse asui aivan likellä, mutta kaiketikin oli hänen mökkinsä liian halpa niin hienolle herrasväelle. Siitäpä vähät; majurinrouva ilmoitti olevansa ylen kiitollinen, ja pian kulkivat kaikki neljä lehmän jäljessä läheistä mökkiä kohti. Matkalla kertoi eukko, että hänen miehensä oli kaupungin karjapaimen, ja hänen oli tänä iltana ollut pakko auttaa etsimään muutamia eksyneitä lehmiä, joista kaksi vielä oli kateissa. Vaimon nimi oli Piata, ja sen oli hän saanut piispa Sorolaisen hurskaan tyttären mukaan, joka tosin oli aikoja sitten kuollut, mutta yhä vielä eli kansan muistissa. Beatasta oli kyllä tullut Piata, mutta siitä vähät; Piata oli varsin ylpeä ajatellessaan, että hän ainakin nimen kautta oli ikäänkuin yhteydessä niin enkelinkaltaisen olennon kanssa.

Heidän saavuttuaan köyhään hökkeliin pyysi Piata niiaten vieraita astumaan sisään. Hänen miehensä, paimen, oli vielä poissa, mutta häntä ei kenenkään tarvinnut pe-

lätä, hän oli hiljaisista hiljaisin ja suostuisi kyllä pitämään heitä kotonaan.

Semmoiset olivat olleet majurinrouvan vaiheet hänen tultuansa Lappeenrantaan, eikä seuraavakaan päivä ennustanut parempaa. Nyt kuitenkin odotettiin majuria, ja hänelle täytyi hankkia parempaa. Mutta miten? Linnassa olivat kaikki asunnot täpösen täynnä ja kaupungilla oli miltei vieläkin ahtaampaa. Johonkin täytyi ryhtyä, semminkin kun majurinrouva syystä pelkäsi, että hänen miehensä palaa raihnaisena, ehkäpä kokonaan murtuneena.

Tässä pulassa tuli hänen avukseen Leena Löfving. Nämä naiset eivät olleet koskaan tavanneet, mutta olivat kuulleet toinen toisistaan. Olivathan heidän miehensä, vaikkakin eri tehtävissä ja eri arvoasteilla, molemmat sotureita ja ystäviä. Maria oli Myllymäellä tutustunut Leenaan, joka kuultuaan majurin tulosta tarjosi hänelle pirttinsä ensi tyyssijaksi. Pitemmäksi ajaksi hän ei voinut sitä luovuttaa, sillä parooni Buddenbrock oli jo majoitettu hänen luoksensa, ja talo oli niin täydellisesti hänen hallussaan, ettei Löfvingilläkään ollut muuta leposijaa kuin tallinparvi. Mutta nythän oli Buddenbrock matkalla, Löfving oli saanut käskyn seurata häntä, ja Leena luuli varmaan tietävänsä, että Löfving palaa paljoa ennen kuin Buddenbrock, joten ei mikään estänyt majuria asettumasta heidän luoksensa. Tästä huolesta päästyään odotti majurinrouva miestänsä milloin paimenen luona, milloin Myllymäellä.

3.

Sillävälin teki Leena valmistuksia uutta vierasta varten. Varhain aamulla oli hän leiponut ja rupesi nyt kokoamaan jäähtyneitä leipiä. Uunikin oli jo viilistynyt ja oli siis aika panna sinne paistumaan tuoreet muikut, ladottuina suurille kaarna- ja tuohikappaleille. Löfvingillä ei ollut suuria varoja, mutta vaikka Leenan olisi ollut pakko myydä viimeinen hameensa, ei hän olisi jättänyt koeteltua

ystäväänsä ilman tervetuliaisateriaa. Hän myös tahtoi mielellään kestittää sotavanhusta, ukko Kornatusta, joka tänään aamupuolella oli saapunut Lappeenrantaan, kuljettuansa kaupunkiin Elimäeltä saakka. Ukko, joka jo oli sivuuttanut 90 vuotta, oli niinkuin muutkin kuullut, että rauha oli enää hiuskarvan varassa, ja kun hänen pojanpoikansa, sukutalon lähin perillinen, nyt palveli ratsuväessä Lappeenrannassa, päätti vanhus mistä hinnasta tahansa kömpiä sinne, ja hänen kaupunkiin päästyänsä kutsui Leena hänet toistaiseksi luoksensa. Kiitollisena ja iloisena siitä, että hänet vielä niin pitkän ajan perästä tunnettiin, lupasi Kornatus tulla, mutta ensin täytyi hänen tavata pojanpoikansa. Toivoen piankin löytävänsä hänet meni hän linnaan, mutta siellä sanottiin, että Uudenmaan rakuunat ja Eero niiden kanssa olivat lähteneet Marttilan leiriin, eikä siis auttanut muu kuin levähtää Lappeenrannassa ennen Marttilaan lähtöä. Nyt nukkui hän paitahihasillaan lavitsalla, johon Leena oli valmistanut sijan miehensä arvoisalle ystävälle. Jaloistansa oli hän riisunut saappaat, mutta muuten ei häntä lämpö rasittanut, sillä pitkä villainen, musta, puna-keltaraitainen ihokas oli napitettu kaulaan saakka, ja kotikutoiset sarkahousut olivat niinikään riisumatta. Lämmöstä tai kylmästä ei ukko nähtävästi välittänyt.

Kornatus ei ollut koskaan arvoasteissa korkealle kohonnut, vaikka hänet jo 11-vuotiaana otettiin sotaväkeen, jossa hän ensin oli rummuttajana ja sitten miekalla palveli Kaarlo X:ttä kaukana vieraissa maissa. Ruudinsavussa ja veressä hän varttui, ja ylennettiin vihdoin urhoollisuutensa vuoksi aliupseeriksi. Semmoisena otti hän sittemmin osaa Kaarle XII:n verisiin retkiin ja sai virkaeron 1712 sekä eläkkeen, jota kuitenkaan köyhien aikojen tähden ei hänelle koskaan maksettu. Siitä hän ei sentään valittanut. Miksi ei hän samoinkuin esi-isätkin kärsisi ja uhrautuisi, kun valtakunnalla oli kovat ajat.

Kornatus oli kotoisin Elimäen pitäjän Muhuniemen talosta ja kuului siihen talonpoikaisluokkaan, joka Husulan

aatelin nimellä eli verottomilla tiloillaan. Hänen kotikontunsa oli vuosisatoja siirtynyt perintönä isältä pojalle, ja aina oli suku kulkenut tietään kunnialla ja saanut monta ihmeellistä merkkiä Jumalan suojeluksesta. Tämän siunauksen arveltiin johtuvan siitä tavasta, millä veronvapaus oli saatu. Vanha kertomus tiesi, näet, kuinka kuningas kerran, Ruotsin jouduttua perikadon partaalle onnettomassa sodassa, oli antanut julistuksen, että ken tahtoi ruveta valtakunnan palvelukseen vihollista vastaan, voisi sillä ansaita veronvapauden itselleen ja lapsilleen. Se, joka ilmoittautui palvelukseen vihollista vastaan joko jalkaisin tahi hevosella ja hyväksyttiin asekatselussa, sai ikiajoiksi vapauden ja rälssin. Niille, jotka siten saivat sen, annettiin yhteinen vaakuna, avoin vaakunakilpi ja kypärä. Vaakunassa piti olla yksi sininen ja yksi keltainen kilpi, siinä hopeoitu miekalla varustettu käsivarsi, sekä kypärässä kaksi hopeoitua oinaansarvea. Sen ohessa säädettiin, että ken oli miehekkäästi käyttäytynyt, saisi vaihtaa tämän vaakunan hänelle erityiseen, jota paitsi hänen naimiskaupassa tai ostamalla saamansa tai muulla tavalla ansaitsemansa tilat nauttisivat rälssiä ja etuoikeuksia niinkuin muutkin rälssitilat Ruotsinmaassa.

Kun tätä kuulutusta luettiin Elimäen kirkossa, kuuntelivat sitä Muhuniemeläiset samoinkuin muutkin ääneti. Mutta kun jumalanpalveluksen jälkeen kokoonnuttiin kirkkomäelle neuvottelemaan, ja useat olivat epäröivällä kannalla, astui Heikkilän ukko esille ja piti puheen kansan velvollisuudesta puolustaa kuningasta ja maata. Sitten ratsasti hän samaa puhetta pitämässä talosta taloon pitkin pitäjää, josta hän sai pilanimen »Karnatti». Hyväksyttynä sotajoukkoon kirjoitettiin hänet kuninkaalliseksi ratsumieheksi Karnatuksen nimellä, joka sitten vähitellen muuttui Kornatukseksi ei yksistään sotamiesluetteloissa vaan aateliskirjassakin, kun kuningas siten tahtoi muuttaa hänen entisen pilanimensä kunnianimeksi. Suku eli sitten kunnioitettuna ja siunattuna, mutta ei mikään menestys voinut houkutella sitä luopumaan vaati-

mattomasta elämästään isien maalla. Eikä kukaan sen jäsenistä ollut vaatinut muuta aatelista oikeutta kuin mitä heillä alkuperäisesti oli ollut. Tyytyväisinä veronvapauteensa omalla konnullaan olivat kaikki polvi polvelta palvelleet valtakuntaa milloin miekalla milloin auralla aina tähän vanhukseen saakka, joka nyt lepäsi Löfvingin luona.

Eikä Eljas Kornatus ollut suinkaan huonontunut suvustaan. Hänen pitkä sotilas-uransa oli alkanut siihen aikaan, jolloin vielä taisteltiin haarniskoissa mies miestä vastaan, mutta kun ruudin kaikki nielevän voiman tähden rautatamineet ikipäiviksi hyljättiin, talletti hän varuksensa kotipitäjän kirkkoon, kiitollisena muistona niistä taisteluista, joista hänet monen monta kertaa Jumalan kaikkivoipa käsi oli pelastanut. Nyt oli jo hävinnyt sekä sotaasu että vaakuna. Isoviha oli korjannut ne samoin kuin paljon muutakin talon nuorempien suureksi suruksi. Mutta Kornatus lohdutti heitä sillä, että kirkko edes oli paikallaan. Elämä oli hänelle, sanoi hän, opettanut kaiken maallisen kunnian turhuuden.

Hän nukkuu vanhurskasten unta, ajatteli Leena, kun hän hiljaisesti toimien uunin ääressä katseli ukkoa. Kalat olivat vihdoin kypsät, mutta tarvittiinhan maitoakin, ja sidottuansa holsteinilaisen liinan päähänsä otti hän pytyn ja lähti noutamaan, mitä hänelle oli luvattu.

Helena Löfving oli kovaa kokenut nainen ja kovaa kokeneen miehen vaimo. Tapani Löfving syntyi jouluiltana 1689 Narvassa, jossa hänen isänsä oli korpraalina, ja kun tämä 9 vuotta myöhemmin siirrettiin Käkisalmeen, otettiin poika mukaan. 13-vuotiaana alkoi Tapani tulla omin neuvoin toimeen, ensin puotipoikana Viipurissa ja sitten kartanonomistaja Affleck'in kirjurina Pohjois-Karjalassa. Ensi taistelunsa taisteli Löfving 1710 venäläisten seutua tuhotessa, ja kohta sen jälkeen erosi hän isännästään rientääksensä eteläiseen armeijaan. Siinä käytettiin häntä ensin katsastuskirjurina, mutta pian ruvettiin häntä

käyttämään partioretkillä, joissa kysyttiin neuvokkaisuutta ja rohkeutta. Kun Isoviha sitten koko kauheudessaan levisi yli Suomen, teki Löfving parastaan pelastaaksensa Ruotsin etuvarustuksen. Vielä sittenkin, kun väestö jo oli alkanut suurin joukoin paeta kotimaastaan ja armeijan oli käsketty peräytyä, taisteli Löfving vapaajoukkoineen, jonka hän oli koonnut ympärillensä. Senkin taistelun lopetti 1721 vuoden rauha, mutta silloin makasi Suomi kuolevana paarillansa ja Ruotsi oli vararikossa. Venäjällä vankeudessa olleet palasivat kohta sen jälkeen kotimaahan ja pyysivät leipää, mutta sitä ei ollut, ei ainakaan Löfvingin kaltaisille, sillä Ruotsilla ei ollut mitään annettavana ja Suomessa kasvoi vain epätoivo ja suru. Sepä pakoitti Löfvingin siirtymään vieraaseen maahan, ja hänen vaimonsa seurasi häntä. He asettuivat Holsteiniin ja jäivät sinne, sillä vaikka perhe lisääntyikin, oli siellä kuitenkin leipää kaikille. Niin elettiin hiljalleen, ja lapset kasvoivat, mutta kun Löfvingin korviin joutui huhu uusista kotimaata uhkaavista vaaroista, neuvottelivat puolisot ja kokosivat tavaransa lähteäkseen Suomeen, joka ehkä oli heidän apunsa tarpeessa. Nyt oltiin kotona, ja vanhin poika, 12-vuotias Tapani, oli saanut tulla mukaan Lappeenrantaan, jossa Leena ilokseen löysi oman, enon rakentaman pirtin. Se oli pieni rakennus, alkuansa vain savupirtti, mutta sittemmin varustettu uloslämpiävällä uunilla ja akkunoilla luukkujen sijasta. Erinomainen siunaus näkyi suojelleen tätä katosta, koska se vielä oli paikallaan, vaikka kaikki ylt'ympäriltä oli hävitetty. Täällä toivoi hän nyt löytävänsä tyyssijan lapsineen, jotka kaikki, paitsi Tapania, toistaiseksi olivat jätetyt sukulaisten luo Turkuun.

4.

Helena Uggla oli Löfvingin toinen vaimo. Ensimäinen, Kristina Magdalena Alcenius, oli jo ollut monta vuotta maanpovessa. Hän oli Löfvingin ensimäinen rakkaus,

mutta heille tuli liian varhain ero, ja ainoa lapsi, jonka hän jätti miehellensä lohdutukseksi hänen surussaan, oli heidän pieni Marttinsa, joka hänen kuitenkin täytyi hädässään jättää majurille. Siten olivat vuodet vierineet. Martti oli nyt 25-vuotias mies ja vänrikkinä Hämeen rykmentissä. Siihen Löfvingkin palattuansa sijoitettiin luutnantiksi, ja näin olivat isä ja poika taas päässeet yhteen.

Äitipuolen ja pojan suhteet olivat niin hyvät kuin ne niin pitkän eron perästä voivat olla. He olivat tosin vieraantuneet toinen toisistaan, mutta olivathan molemmat Löfvingin omia, mikä johonkin määrin solmi yhteen katkenneet siteet, jota paitsi yhteiset hyvät, vaikkapa surullisetkin muistot helpottivat lähentymistä. Leenasta olisi kuitenkin ollut mieluisempaa, jos poika olisi ollut avomielisempi ja puheliaampi, mutta Martti oli luonteeltaan umpimielinen eikä isäkään päässyt hänestä selville. Hänen pohjaltaan kiihkeä sydämensä kaipasi kuitenkin ymmärtävää ystävää, ja sen oli hän löytänyt Maria Sprengtportissa. Marian ympärillä liitelivät hänen ajatuksensa ja toiveensa yhä enemmän mitä vanhemmaksi hän tuli, aina siitä päivästä saakka, jolloin majuri ensi kerran lähetti pienen tyttärensä viittä vuotta vanhemman Martin luo läksyn kuulustamista varten. Kun tyttö silloin kädet ristissä kohotti silmänsä taivasta kohti ja luki rukouksiansa, luuli Martti hänessä näkevänsä taivaan enkelin. Näin kävi useastikin, ja monenvuotinen yhdessä-olo, yhteiset leikit ja vaivat virittivät vihdoin keskinäisen mieltymyksen, joka Martin silmiltä peitti koko muun maailman.

Leena, kuten muutkin, oli kyllä tämän huomannut, mutta hänestä ei Martin valinta ollut sopiva, sillä Marttihan oli köyhä poika ja Maria paljoa ylemmässä yhteiskunnallisessa asemassa kuin hän. Tapansa mukaan puhuen asian suoraan oli Leena kyllä Martille tätä huomauttanut, mutta Martti ei siitä välittänyt. Kun isä palasi ja poika sai kuulla kertomuksia tämän urotöistä, alkoi hän oppia katsomaan elämää avarammalta kannalta. Hän tunsi itsessään sekä tahtoa että tarmoa, mutta ennen kaikkea

pyrki hän osoittautumaan sen tytön arvoiseksi, joka oli hänelle kaikki maailmassa. Nyt tuli hänenkin puolustaa isänmaata, ne unelmat olivat hänen suurin onnensa, ja hänestä se sotainen into tarttui ei ainoastaan ystäviin ja tovereihin, vaan vieläpä koko ympäristöön. Mutta hän tahtoi toimia omin päinsä, ja joka päivä saapui tietoja nuorukaisilta ja miehiltä, jotka toistaiseksi olivat sotapalveluksesta vapaat, että he halusivat liittyä Marttiin ja tarttua aseisiin. Kunpa vain Martti pääsisi kruunun takista ja saisi heidän kanssaan vapaasti toimia, niin eivät mitkään vaarat kävisi liian raskaiksi, hän kohtaisi ne miehekkäästi, ja rakastetun silmät seuraisivat häntä. Siinähän onnea kylliksi. Näiden ajatusten innostuttamana tuli hän kokouksesta ja kulki mietteissään toria kohden. Lähellä kirkkoa näki hän isän tulevan vastaansa ja hänen silmissään leimahti. Löfvingin terävä katse huomasi kohta tämän ilon välähdyksen, ja hän tunsi sydämensä paisuvan. Eipä Martti turhaan ollut hänen lempilapsensa.

Mutta vaikea oli näitä kahta tuntea isäksi ja pojaksi, siksi erilaisia he olivat kaikessa. Löfving oli varteva, ja hänen solakka, jäntevä vartalonsa ilmaisi suurta notkeutta ja voimaa. Kasvot olivat laihat, auringonpaahtamat ja uurteiset, silmät syvään painuneet, kuvastaen lujuutta ja tyyneyttä. Ajan tavan mukaan olisi hänen pitänyt käyttää peruukkia tahi ainakin puuteroituja kiharoita, mutta Löfving oli vapautunut kummastakin. Hänen harmaat hiuksensa olivat ohimoilta kammatut taapäin ja ulottuivat keltaiseen univormukaulukseen asti, jonka alta pilkisti punainen liina. Hänen sininen takkinsa, joka tuskin peitti lanteet ja joka oli koristettu valkoisilla nyöreillä ja keltaisilla napeilla, oli rinnasta vähän avoin, niin että vaaleansiniset liivit pääsivät näkyviin. Säännönmukaisesti olisi housujen pitänyt olla siniset samoinkuin lakki, mutta kun sotakassa oli tyhjä ja Löfving itse oli hankkinut itselleen kestävät nahkahousut, arveltiin että olkoon menneeksi, semminkin kun miehistönkään vaatetus ei mitenkään täyttänyt edes niukkoja vaatimuksia. Siniset, polviin ulot-

tuvat säärykset ja korkeat jalkineet olivat sitävastoin koko pulskat, eikä koko asiasta siis sen enempää. Valkoinen, suureen ruusukkeeseen solmittu vyöhyt, jykeä miekka ja vihdoin hattu sinikeltaisine nauhoineen ja töyhtöineen ilmaisivat hänet Ruotsin valtakunnan palveluksessa olevaksi suomalaiseksi upseeriksi.

Löfvingin pois ammuttu korva ja miekannaarmu poskessa todistivat, että hän oli ollut verileikissä mukana. Känsäiset kädet ja juovaiset kasvot tiesivät kovasta elämän taistelusta, mutta silmien terävyydestä ja liekistä näkyi, että 55-vuotiaassa tarmo vielä oli kokonaan murtumaton.

Martti oli lyhempi, mutta hartevampi ja vahvatekoisempi. Puku heillä oli melkein samanlainen, mutta sittenkin pysyi heidän erinäköisyytensä silmiinpistävänä. Vänrikin hehkuvat posket, lempeä piirre suun ympärillä ja tummat, synkät silmät eivät mitenkään olleet isästä. Hän oli kokonaan äitinsä poika.

Se kiire, millä Martti nyt riensi isää kohden, lisäsi hänen poskiensa hehkua ja masensi äänen, joka tuntui melkein ponnistetulta, kun hän kaukaa huudahti:

— Isä, minun täytyy pyytää apuanne. Ette saa kieltää.

— Mitä tahdot?

— Meidän vapaajoukkomme on lisääntynyt 2,500 mieheksi, ja — — —

Löfving synkistyi.

— Jätä se asia sikseen, Martti. Siitä ei tule mitään.

— Kaikki on valmiina, ehätti Martti kiihkeästi. Kun vain levitimme maaseuduille tiedon, että te ottaisitte johtaaksenne meitä, oli helppo koota miehiä, ja kun he olivat päättäneet lähteä, lupasivat kotolaiset apua. Nyt he ovat aseilla, vaatteella ja ruualla varustetut, kaikkeen valmiit.

— Lastenleikkiä ja loruja, Martti!

— Onko se lastenleikkiä, kun meillä on 500 hämäläistä, jotka vapaaehtoisesti rientävät taistelemaan. Sitäpaitsi kuuluu Karjalasta, että sieltä voidaan toivoa 800.

Pohjanmaalta saadaan 500, ja Etelä-Suomesta ainakin 700. Siis yhteensä 2,500 miestä.

— Mitä useampi, sitä parempi, vastasi Löfving vakavasti. Pyydä poikia ilmoittaumaan everstiluutnantti Brandenburgille; heidät kyllä otetaan luetteloihin.

— Sitä ne eivät tahdo. Olemme valinneet teidät päälliköksemme.

— Minut? Ja sinä kai aiot mukaan?

— Niin aion; kaikki on käynyt kuin vihurissa, heti kun julistimme, että te rupeaisitte johtajaksemme.

Ratkaiseva päätös ilmaantui Löfvingin piirteissä.

— Ei, poikaseni. Minua he turhaan odottavat. Minun paikkani on rykmentissä, ja siinä on sinunkin. Meillä siis ei ole mitään tekemistä vapaaehtoisten kanssa. Älä niistä huoli.

Martin sydän sykki rajummin, ja kostea kiilto suurensi hänen silmiänsä, kun hän matalalla äänellä vastasi:

— Niistä juuri huolin. Rakas isä, ettekö tahdo olla hyvä ja neuvotella majurin kanssa. Pyytäkää häntä puhumaan ylipäällystölle, että he päästävät minut lähtemään muiden kanssa teidän johdollanne.

Löfving tarkasti hetken poikaa vaieten. Martti näytti hänestä sinä hetkenä huimalta hevoselta, joka riehuu päästäksensä valjaistaan ja ohjaajastaan. Mutta isän velvollisuus oli nyt saada hänet järkiinsä.

— Voin kertoa sinulle, alkoi Löfving, että tieto sinun vapaaehtoisistasi on joutunut päälliköiden korviin, ja että majuri Sprengtport on kuulustellut asiaa, mutta minun ei sallita erota rykmentistä, ja vielä vähemmin sinun.

— Puhun sitten itse majurin kanssa, että hän saa tietää kaikki, huudahti Martti tulistuneena.

— Olethan jo sanonut hänelle sanottavasi.

— Kyllä kaiken sen, mitä olin ajatellut, vaan en sitä mitä olen tehnyt. Kaikki toverini myöntävät, että minä olen saanut hämäläiset kokoon ja koossa pysymään. Päälliköt luulevat, ettei nykyinen nuoriso kelpaa mihinkään, mutta me kelpaamme! Herrat itse tulevat käsittämään

mitä hyötyä on vapaajoukosta, joka myrskynä syöksee esiin, sinne mihin ei kukaan muu pääse.

— Ainakaan se ei tapahdu minun johdollani, vakuutti Löfving suurella ponnella. Ei, vaikka minut siihen kymmenen kertaa valtuutettaisiin.

Martti ei häntä ymmärtänyt. — Miksi ei? huudahti hän. Koko maailma puhuu vielä siitä, kuinka te 20 vuotta sitten veitte sissinne tuleen. Silloin olitte kaikkien kauhuna, mutta kun me nuoret tahdomme olla teidän vertaisianne, silloin työnnätte meidät pois.

— Näetsen, poikani, aikamme ei kaipaa sissejä. Silloin vei kuningas miehiämme vieraisiin maihin, mutta nyt jää armeija kotimaahan ja saa lisäksi apua Ruotsista.

Martti tuimistui: — Armeijaahan me aijomme tukea, aivan niinkuin sissit Isonvihan aikana. Ette uskokaan, kuinka kunnostaisimme itseämme.

Jäykkänä keskeytti hänen puheensa Löfving: — Et tiedä, mitä on olla sissinä ja raadella yhtä paljon omia kuin vihollistakin. Sellaisen soturin edesvastuu on raskaampi kuin kuninkaalliseen armeijaan kuuluvan. Et tiedä, mitä on yöt päivät elää kuin jännitetty jousi aina laukeamaisillaan, aina katkeamaisillaan. Ei mitään rauhaa, ei mitään neuvoa päälliköltä, ei mitään tukea eikä apua väestöltä, yhä vain olla aiheuttamassa surua ja hätää, saada kirouksia eikä suinkaan kiitosta osakseen, ja olla pakoitettu kaikkea tätä kestämään.

Löfvingin varma ryhti oli osaksi lauhtunut hänen kertoessaan järkyttäviä muistelmiansa, ja haihtuva kalpeus näkyi hetkeksi hänen ruskettuneissa kasvoissaan. Martti huomasi tämän muutoksen, ja mitä hän ei siitä ymmärtänyt, sen selitti hänelle isän äänen sävy. Oli se kai vaikea aika, josta hän puhui.

— Luuletteko, kysyi hän hellästi, että meistä yksikään lähtee palkan ja kiitoksen toivossa? Mutta me kiittäisimme ja kunnioittaisimme teitä, niinkuin ei ole koskaan johtajaa kunnioitettu, jos vain suostuisitte rupeamaan meikäläiseksi. Sana, viittauskin veisi meidät vaarojen ja kuole-

man läpi. Ei saisi yksikään niistä, jotka muinoin seurasivat teitä, sanoa, ettemme olleet kyenneet astumaan heidän jäljissään.

— Kuulethan, keskeytti Löfving tuimasti, etteivät herrat hyväksy teidän tuumianne. Se ratkaisee asian.

Martti ei hellittänyt. — Ettekö luule meidän tietävän, miksi eivät hyväksy. Ei ole Hattuihin luottamista.

Närkästynein elein kallistaen päätänsä taapäin laski Löfving kätensä pojan olalle ja sanoi:

— Antaa Hattujen hoitaa omat asiansa, ja hoitakaamme mekin omaamme, niin kukin vastaa omasta puolestaan. Kuningas on itse nimittänyt päälliköt, ja totta kai hän paremmin tuntee herransa kuin sinä ja minä. Se, joka on 12:nnesta vuodestaan käynyt kruunun takissa ja päässyt vänrikiksi, tekee viisaimmin hoitaessaan virkansa innolla ja rukoillessaan Jumalalta uskollista mieltä. Muuten saat sanoa vapaaehtoisillesi, että heille on tilaa kuninkaan lipun alla.

— Ne eivät tahdo!

— Sitten se on vain lorua ja ilmaa, tiuskasi Löfving närkästyneenä, kääntyen pois. Ja jätä nyt se asia, lisäsi hän lähtöä tehden.

5.

Martti ei seurannut häntä. Katkerin mielin jäi hän seisomaan, ikäänkuin olisi aurinko ainiaaksi laskenut. Nuoren vänrikin sankariunelma oli murtunut ja sen kanssa ehkä hänen rakkautensa onnikin. Mitä hän nyt enää, köyhänä ja huomaamattomana saattoi olla Marialle, jonka mieli aina tavotteli suuria. Ja suureksi oli hän luvannut tulla. Kirjavia tuulentupia olivat he yhdessä rakentaneet Gammelbackan vanhojen puiden varjossa. Onnea tahtoivat he luoda ihmisten keskeen. Ei mikään tuntunut heistä

vaikealta. Mutta silloin oli vielä rauha maassa, ja rauhallinen piti heidän tehtävänsäkin olla. He aikoivat rakentaa, viljellä, tehdä käsitöitä, ja opettaa sitä muillekin, luodaksensa heille saman onnen, jota itse nauttivat. Välskäri Göhle oli Marialle lahjoittanut Tukholmassa painetun kirjan, jossa selitettiin kotimaassa ja ulkomailla kasvavia yrttejä ja niiden käyttämistä sairaudenkohtauksissa. Samoissa kansissa oli myös puutarhahoidon oppikirja. Ne hyödylliset tiedot, joita Maria ammensi näistä kirjoista, olivat kääntäneet hänen ajatuksensa uusille urille. Ennen tuntematon maailma oli hänelle ilmaissut salaisuuksiansa, ja niitä ymmärtämällä saattoi hänkin joksikin tulla. Sen sanoi hänelle hänen oma järkensä, mutta vielä selvemmin piispa Petrus Jonae'n kirjaan liitetty opastus lukijalle ja tekijän esipuhe. Olihan mahdollista rakentaa todellinen paratiisi moisten neuvojen mukaan.

Syvällä surulla muisteli Martti sitä aikaa, jolloin hän kaiveli maata ja istutti puita ja pensaita Marian kanssa, joka oli hänen aurinkonsa. Tästä oli kuitenkin ajan rauhattomuus tehnyt lopun, ja se sankariunelma, johon hän toiveensa perusti, oli sekin rauennut. Majuri sanoi joskus: — »Martti on hyvä työmies, mutta hän sopii paremmin kirjoituspöydän ääreen kuin ruotuun. Hän on kirja- ja numeromies.» Sen johdosta ja ehkäpä Sprengtportin tähden oli parooni Wrangel toimittanut Martille paikan Lappeenrannan maaherranvirastossa. Virkaan tuli nyt astua, ja siten voisi Martti saada oman leivän ja kohtuullisen palkan. Mutta siihenkö hän päämääränsä supistaisi? Tähän saakka oli hän hyljännyt jokaisen sinne päin käyvän ajatuksenkin, sillä eihän kanslian rauhallisissa toimissa päässyt laakereita leikkaamaan. Mutta nyt se uudestaan johtui hänen mieleensä. Ehkei kunniaa ja onnea ollutkaan missään hänen kaltaisensa saavutettavissa. Tuo uljas tuuma liittyä vapaaehtoisiin ei käynyt päinsä. Oli siis valittavana

joko kruunun miekka tahi sen kynä, eikä ratkaisua saanut viivyttää, sillä luutnantti Salonius pyrki samaan virkaan ja oli sen saava, jos Martti tahtoi jäädä sotaväkeen. Vaikealta tuntui ratkaisu. Martin rohkeus oli murtunut, kaikki tuntui tuskalliselta. Oli ehkä sittenkin parempi kaatua miesten tappotantereilla kuin tukehtua arkistojen tomuun.

Matti seisoi vielä näissä mietteissä, kun näki äitinsä ja Marian edessään. Äiti ilmoitti, että luutnantti Salonius oli tullut kaupunkiin ja tahtoi vielä tänään tavata Marttia, puhuaksensa virasta.

Martti soperti jotakin sentapaista, ettei sillä ollut kiirettä, koska maaherra vielä oli matkoilla läänissä, mutta että jos hän palatessaan pitää Saloniuksen kaltaisen juopon parempana, niin olkoon menneeksi.

Se vastaus nähtävästi suututti Leenaa, sillä puna nousi vähitellen hänen poskilleen ja hän lausui suurella ponnella:

— Minä sanon sinulle, Martti, ohjaa tahtosi, sillä siitä riippuu elämä täällä ja iankaikkisuudessa.

— En tiedä, onko tahtoni huonompi kuin muidenkaan, intti Martti synkkänä.

— Huonompi tai parempi, se vielä olisi jotakin. Huonoa voi ohjata, ja hyvää saattaisi kiittää, mutta sitäpä ei ole ollenkaan, ja juuri sellaisesta kaarnasta kuin — — kuin —

— Rakentaa piru laivansa, lisäsi Martti katkerasti nauraen.

— Ei toki, sitä ei rouva Löfving tarkoita, sanoi Maria. Hänen tuli kumpaakin sääli.

— Tarkoitan, jatkoi Leena vakavasti, että horjuva tahto vie onnettomuuteen. En sano, että Martin käy pahasti, Jumala siunatkoon sinua, poika, mutta minä varoitan sinua, sillä ei mikään ole ihmiselle vaarallisempaa kuin tahdoton luonne, semminkin nykyaikana. Semmoinen ihminen on kuin liinanen tuulessa, jonka perkele milloin tahansa poimii ja pistää väripyttyynsä, nostaaksensa sen sitten lipuksi houkuttelemaan muita. Monet Hatut ovat sitä laatua.

— Hatut! huudahtivat nuoret. Semmoista ei oltu koskaan kuultu.

Mutta Leena pysyi sanoissaan. Hän oli nuoruudessaan tuntenut heistä monta. He olivat, sanoi hän, hyväsydämisiä, rehellisiä ihmisiä, mutta ilman tahdon pontta ja lujia oikeudenkäsitteitä, ja siten he olivat joutuneet siihen helvetinpyörteeseen, joka nyt uhkasi upottaa koko valtakunnan vereen ja pakoitti heitä semmoisille asioille, joille ennen olisivat sylkeneet.

Martti tirkisti synkkänä maahan. Hän tunsi itse, ettei hän ollut tätä ennen ollut mitä hänen olisi pitänyt olla, eikä tiennyt mitä vastata. Mariakin oli vaiti.

Hetken vaitiolon jälkeen alkoi Leena uudestaan:

— Etkö käsitä, että sinun täytyy päättää. Ei ota hallitus eikä Salonius odottaaksensa. Hän etsii sinua nyt kaikkialta.

Martti kääntyi pois äidistään ja katsoi vieressään seisojaa. Leena seurasi tätä katsetta ja huomasi siinä lukemattomia kysymyksiä, levottomuutta ja rakkautta. Kolmas henkilö oli tässä liikaa. Oli parasta lähteä, että nuoret saisivat selvittää keskinäisiä kysymyksiään.

6.

Kornatus nukkui vielä Leenan palatessa. Hänen kasvojensa syvä levollisuus vaikutti kuin rauhantervehdys Leenan kuohuvaan mieleen, ja siunaten katseli hän vanhusta.

Pyhä on uni, ajatteli hän, purskahtaen itkuun, mutta tietämätöntä on, kuka tämän jälkeen saa nukkua muuhun kuin kuoleman uneen.

Leena oli kotimatkallaan tavannut miehensä ja vaihtanut hänen kanssaan muutamia sanoja. Löfvingin tiedot vahvistivat hänen vakaumustaan, että täytyi olla valmis

odottamaan mitä tahansa, koska oltiin sodan kynnyksellä. Paljoa hänellä ei ollut korjattavana, mutta sekin vähä oli koottava mahdollisen pikaisen paon varalle. Kalpeana ja hiljaisena järjesti hän kaikki suureen säkkiin. Välistä meni hän akkunasta kurkistamaan, ikäänkuin odottaen jotain, mutta kun ei näkynyt elävää olentoa, ryhtyi hän uudestaan työhönsä. Mutta hänen levollisuutensa oli ainoastaan näennäistä. Jännittynyt kasvojen ilme ja punaiset täplät hänen poskillaan osoittivat kuumeentapaista sisällistä rauhattomuutta. Tuon tuostakin pysähtyi hän kuuntelemaan, tirkisti akkunan läpi ja istahti vihdoin kädet helmassa. Silloin kuului äkkiä keveitä, kiireellisiä askeleita, ja samassa näkyi Tapani ovessa. Hän oli Leenan vanhin lapsi, ja häntä oli pidetty ankarammassa kurissa kuin nuorempia, vaikka hän olikin luonteeltaan lempeä ja sävyisä. Se sotainen henki, joka tätä nykyä vallitsi Lappeenrannassa, oli tarttunut poikaankin, joka nyt tahtoi ruveta sotilaaksi. Äidille se oli surman-isku, mutta Löfving arveli, että jos pojassa on tarmoa ja miehuutta, ei pitäisi häntä estääkään. Vanhempien luvalla oli hän edellisenä päivänä lähtenyt linnaan everstin puheille, mutta sittemmin ei häntä ollut kuultu eikä nähty. Minne oli lapsi joutunut?

Kevyet, nopeat askeleet kuuluivat ovessa, ja samassa astui Tapani sisään kalpeana, mutta säteilevän iloisena.
— Anna anteeksi, että viivyin näin kauan, pyysi hän ystävällisesti.

— Tule tänne! huudahti Leena kiivaasti, mutta hiljaa, ettei olisi herättänyt Kornatusta.

Poika näki leipää pöydällä ja aikoi mennä ottamaan palasen, mutta Leena tarttui hänen käsivarteensa.

— Tule tänne! huudahti hän uudelleen. — Missä olet ollut!

Tapani katsoi riemuiten äitiinsä: — Minusta on tullut rumpali hämäläisten armeijaan. Katsos! ja näin sanoen näytti hän hattuaan, johon hänen uuden arvonsa merkiksi oli kiinnitetty kaksi töyhtöä, sininen ja keltainen.

— Minä kysyn sinulta, missä olet ollut! huudahti Leena vieläkin kiivaammin ja silmäsi kalveten hattua.

— Eversti kysyi, oliko isä antanut minulle luvan, ja pyysi minut sitten mukaan valleille, alkoi Tapani onnellisena ja reippaasti. Herrat olivat matkalla sinne, ja minä kuulin heidän sanovan, että olin urhoollisen Löfvingin poika. Viimeisen varustuksen luona asettivat he minut erään kanuunan eteen, ja sitten kysyi eversti, lupaisinko vahtia siinä siksi, kunnes hän palaisi tai antaisi kutsua minua, ja kun lupasin, lähtivät he eteenpäin, mutta ensin sanoi hän, että minun tuli pitää mielessäni, mitä olin luvannut.

— Oletko seisonut siellä siitä saakka? kysyi Leena hämmästyksissään, katsellen epäillen poikaa. Oletko ollut siellä koko ajan?

— Olen melkein koko ajan. Minunhan tähtyi pitää sanani. Kun tuli yö, eikä ketään kuulunut, en enää tiennyt mitä tehdä, kun minulla ei ollut lupaa viipyä niin pitkää aikaa poissa, ja sitten tuli kauhean kylmä ja minun oli nälkä, mutta aina kun olin lähtemäisillani tieheni, en kuitenkaan saattanut sitä tehdä, sillä olinhan luvannut vartioida kanuunaa siksi, kunnes eversti palaisi.

— Kuinka vihdoin pääsit sieltä? kysyi Leena näennäisen tyynesti.

— Kun he aamulla vaihtoivat vahtia, otti muuan miehistä minut mukaansa. He puhuivat jotakin siitä, että herrat eilen illalla unohtivat minut sinne.

— Kuinka sitten kävi?

— Hyvin koko ajan. Eversti sanoi, että rumpali saisi opettaa minua lyömään pärrytyksiä ja merkinantoja, ja eräälle toiselle miehelle sanoi hän, että he kiinnittäisivät hattuuni nämä kauniit höyhenet.

Poika oli puhunut lapsellisella ilolla ja siveli nyt hellästi pehmeitä sulkia poskeaan vasten.

Tapani oli siis otettu armeijaan, ja Leenan täytyi luopua hänestä. Poika ei aavistanut mitä äidin mielessä liikkui, kun hän veti hänet viereensä ja sanoi hellästi: — Kun nyt joudut maailmalle omiin hoiviisi, niin tutkistele

ahkerasti Jumalan sanaa ja kätke se mieleesi, että hädän tullen tiedät, mistä se on saatavissa. Mutta kätke se syvälle, sillä saatana käy ympäri joukkoineen ja koettaa riistää tämän aarteen ihmisten sydämistä. Sillä näetkö, poikani, helvetin ruhtinas tietää saavansa jalansijaa siellä, mistä pyhä henki karkoitetaan pois, ja ottaa saaliin haltuunsa laskematta sitä enää käsistään. Ymmärrätkö sinä?

— Kyllä.

— Älä koskaan pelkää henkesi menettämistä, mutta kauhistu elämää synnissä, sillä pikku synnit vievät askelittain suuriin rikoksiin. Koeta aina elää sillä tavalla, että uskallat kuolla.

— En pelkää kuolemaa, äiti. Kun yöllä seisoin kanuunan luona, ajattelin sotaa ja sitä mahdollisuutta, että minut ammuttaisiin kuoliaaksi, mutta minua ei pelottanut. Kun vihdoin tuli kauhean kylmä, kyyristäysin sykkyrään paljaalle maalle, nojasin pääni lavettia vastaan ja aloin tuijottaa pimeään, koetellakseni, saattaisiko kaukaa eroittaa vihollisen, jos se lähestyisi. Välistä tuntui jotain liikkuvan korkean kiven luona, ja silloin tuntui kaikki niin kauhealta, että minun oli vielä enemmän vilu, mutta silloin näin tähden vilkkuvan pääni päällä ja muistin, kuinka isällä oli tapana sanoa, että Jumala oli ollut hänen väkevyytensä kaikissa vaaroissa, sillä elämä ja kuolema olivat Herran kädessä. Lopuksi en enää välittänyt pimeydestä, ja silloin . . . En osaa kertoa sitä.

— Miksi et? Kerro vain kaikesta.

Tapani laski hatun luotaan ja kertoi hiljaisella äänellä:
— Istuessani lavetin vieressä näin erään olennon. Hän oli minun näköiseni, mutta pienempi ja niin kaunis! Hänellä oli valkeat vaatteet, niin valkeat kuin auringonpaisteessa kimalteleva lumi. Hän oli niin iloinen, ja kun hän katsoi minuun, kävi koko maailma niin valoisaksi, että minä saatoin nähdä aina taivaaseen saakka. — Minä näin niin paljon. — Se oli niin ihmeellistä — niin ihanaa — niin outoa. — Ja kun avasin silmäni, paistoi aurinko minuun niin että heräsin, ja sitten tuli vartia. — Anna anteeksi,

että viivyin niin kauan, pyysi poika ja kietoi itkien käsivartensa äidin kaulaan. Sotamiehet eivät tahtoneet laskea minua, he sanoivat, että minun pitäisi syödä ensin, mutta minä otin vain vähäsen leipää ja sanoin, että minua odotetaan kotona, ja sitten juoksin matkaani. Samassa tuli eversti portaille. Hän kiitti minua ja sanoi haluavansa puhua isän kanssa ja lähetti terveisiä kotiin sekä sanoi, että jos saan elää, tulee minusta kelpo suomalainen.

Leena oli kuullut tarpeeksi ja liitti vaieten ristiin laihat kätensä: Herra, sinä tiedät, mitä sinä annat ja mitä sinä teet, mutta auta minua kantamaan tulevia tapahtumia.

Mutta hetken tehtävät johtuivat jo mieleen. Tapanilla oli kiireinen työ suoritettavana. — Eikö minun nyt tulisi kaivaa lusikat maahan. Syvään kuoppaan kai?

— Kuoppaan, no niin, vastasi Leena hajamielisenä, aikoen seurata poikaa. Mutta ei, parempi on että hän menee yksin. — Tiedäthän oikean paikan?

— Kyllä. Pihlajan alla? Siellä kiven kyljessä. Tiedän kyllä, ja aikakin on sopiva, sillä kaikki ihmiset ovat nyt Myllymäellä. Olihan poika oikeassa, ja saatuaan leivän ja juustopalan lähti hän reippaalla mielellä.

Tapanin mentyä ryhtyi Leena taas kapineitansa sälyttämään tarkastaen huolellisesti jokaista hänelle niin rakasta vaatetta. Vihdoin heräsi Kornatus. Raukeana ja puuduksissaan katseli hän ympärilleen, hieroi silmiänsä ja jäi istumaan käsivarret polvien varassa ja kädet ristissä. Vähitellen valveille päästyään hän oikoili käsiään nähtävästi varsin hyvillään, kaivoi esiin piippunsa ja sytytti sen hiilellä, jonka tottuneilla sormilla otti ahjosta. Näin päästyänsä rakkaita savujansa nauttimaan istuutui hän taas rahille.

— Olette nukkunut makeasti, Kornatus, sanoi Leena ystävällisesti. Pelkäsin kärpästen häiritsevän teitä.

Kornatus veti aika sauhun ja vastasi hiljaisesti: — Kärpäsiä ja kasakoita en ole koskaan sietänyt, mutta välistä on paras olla kumpiakaan huomaamatta. Lieneehän Löfving jo palannut? Tiesikö hän mitään rajalta?

— Siellä kuulutaan puuhattavan. Vihollinen varustautuu kuten mekin. Maamme on taas pantava alttiiksi.

Melkein riemuiten puhalsi Kornatus savunsa kattoon.

— Tuhat tulimmaista! Ei siis auta muu kuin ladata ja ampua vastaan.

— No niin, mikäli maksaa vaivan, arveli Leena alakuloisena. Kuulin tänään, että joku valtiomiehistämme oli kirjoittanut, että Hatut sotainnossaan ovat valmiit uhraamaan Suomen, kunhan vain saavat rauhan rikotuksi.

— Se on valhe, huudahti Kornatus, iskien nyrkillään polveensa.

— Leena katseli häntä kylmäverisesti. — Mitä auttaa suuttuminen? Ei totuus pala tulessakaan. Kuninkaalle ja neuvostolle saattaa olla edullista päästä meistä. Kun lapsi on kuollut, on kummius lopussa.

— Ette saa ajatella Ruotsista niin kehnosti.

— Miksi ei. Olemme monasti saaneet kokea, millä tavoin meitä on kohdeltu ja palkittu.

— Ajat ovat kyllä rauhattomat, myönsi Kornatus. Mutta vaikka Lappeenrannassa kuhisee kuin muurahaispesässä, olette täällä kuin rauhanpalmun alla.

— Olenhan minäkin täällä elämöinyt, mutisi Leena, sulloen pontevasti vaatteita säkkiin. Hevoskavioiden kapse sai hänet kuitenkin rientämään akkunan luo, mutta kun ei mitään näkynyt, ryhtyi hän taas toimeensa: — Luulin, että paroni Buddenbrock oli palannut, ja mieleni kävi noloksi, sillä nyt täytyy minun koota mitä meillä on, että saamme sen mukaamme, jos siksi tulee.

— Vai niin! mietittekö pakoa, nyt jo?

— En minä ensimäisenä pakene, mutta en viimeisenäkään, sillä parempi käsi tulessa kuin kasakka talossa.

Kornatus nousi. — Onko teillä paljon korjattavaa? Suokaa minun auttaa.

Leenalla ei ollut aikaa katsella häneen, saatikka sitten antaa mitään tehtävää, nyökkäsi vain ystävällisesti. — Kiitos, Kornatus. Köyhän alus on kepeä soutaa. Vaatteista on jo enimmät korjuussa, ja hopeat kaivan maahan, sillä maa säilyttää minkä sille antaa.

Kornatus näytti kysyväiseltä. Hän kai luuli, ettei Leenalla ollut mitään hopeita. Mutta Leena otti kirstusta pienen puulaatikon, jonka sisällä oli toinen rautapeltinen ja lukittu. Sieltä nosti hän tuohisen kääreen, josta vihdoin tuli ilmoille kuusi suurta, liinaan käärittyä hopealusikkaa.

— Katsokaa noita, minusta ne ovat kauniit. Hän antoi ne vanhukselle.

— Ja painoa niissä on, vastasi tämä, punniten lusikoita kädessään. Kauniisti kimaltelevat.

— Kaksikymmentä vuotta olen kutonut ja säästänyt saadakseni ne kokoon lapsille. Ne ovat heidän ainoa äidinperintönsä.

— Mutta onhan niitä kuusi. Kuka saa kuudennen? Marttiko, vaikka hän ei ole oma poikanne?

Leena vetäytyi takaisin pannaksensa kalleutensa taas kätköön ja vastasi hiljaisesti ja vakavasti: — Maailma laskee lapseni viideksi, mutta itse lasken ne kuudeksi, sillä kun Löfving otti minut vaimokseen, teki hän sen sentähden, että saisi minusta hyvän äidin Martille, ja kun poika ensi kerran seisoi edessäni, päätin tehdä hänen puolestaan mitä voin, ettei Löfvingin ensimäinen vaimo suurena tilipäivänä sanoisi minun pistäneen hänen lapsensa poveeni niin, että jalat roikkuivat paljaina.

Kornatus otti piipun suustaan ja päästi kätensä painumaan alaspäin. Semmoiset naiset olivat hänen mieleensä. Niihin saattoi luottaa. Mutta Martille on hän kuitenkin vieras, kun hänet oli kasvattanut majuri Sprengtport

Tähän kysymykseen vastasi Leena kylmähkösti: — Martti ei ole minusta koskaan huolinut, eikä ihmekään, mutta se sikseen. Olen häntä kohtaan tänään sama kuin

eilen ja sinä päivänä, jolloin tulin hänen äidikseen, sillä minä en pidä lupauksiani leikkinä.

— Luja kestää, sanoi ukko, ja Jumala sen kostaa lapsillenne.

— Omat lapseni, jatkoi Leena, ovat nyt Turussa, kaikki paitsi Tapania, ja minä jo eilen pyysin Martin kuoppaamaan lusikat, mutta ei näkynyt olevan aikaa. Lienevät hänelle vahäpätöisiä perinnöitä minun jälkeeni, kun hän on herraskartanossa kasvatettu.

— Älkää niin ajatelko. Mikäli tiedän, on Martti hyvä ja oikeamielinen poika. Majuri ja hänen ensimäinen vaimonsa pitivät Marttia aina omana lapsenaan, ja jos hän on käynyt teille vieraaksi, on siihen syynä se, että olette olleet niin vähän yhdessä. Kuka käski Löfvingin antaa poikaa pois.

— Kuka käski, vastasi Leena pikastuneena. Nälkä se käski, ja me kiitimme Jumalaa, kun majuri armahti meitä ja lupasi Marttia kasvattaa. Siihen aikaan ei ollut hyvä tulla Suomessa toimeen.

— Ei suinkaan, myönsi Kornatus. Muistan palatessani vankeudesta Venäjältä kulkeneeni Käkisalmesta Hämeenkankaalle näkemättä ainoatakaan ihmistä tai peltoliuskaa.

— No niinhän se oli, tiesi Leena. Sentähden hän olikin rakkaineen ollut vähällä kuolla nälkään. Sentähden oli Löfving, turhaan koetettuaan tulla toimeen omillaankin, kirjoittanut kuninkaalliselle neuvoskunnalle Tukholmaan, saadaksensa työtä tahi vähän apua. Pieninkin avustus olisi ollut hyvä, mutta nyt ei tällä uljaalla soturilla ollut suurta arvoa, vaikka hän vaaran aikana kyllä oli ollut suuri, ja lopuksi meidän täytyi lähteä Suomesta. Se kiitos siitä.

Kiristetyin huulin oli Kornatus tätä kuunnellut. — Älkää luottako ruhtinaisiin, lausui hän synkästi. Pieniä varten eivät ole koskaan korkeat pienat tikapuissa.

— No, ei! huudahti Leena. Mutta läpästiin sittenkin, Jumalalle kiitos. Löfving sai hyvän paikan tarkas-

tuskirjurina, ja minä neuloin räätälinä sen verran kuin joku mieskin. Ammatin olin oppinut äidinisältäni nuorena, ja nyt se kelpasi. Olisimme voineet ottaa Martin luoksemme, mutta hän viihtyi hyvin siellä missä oli, ja majuri piti hänet hyvänä. Löfvingin mielestä oli paras antaa hänen olla, ettei tarvinnut hänen niinkuin muiden lastemme kasvaa omalle maalleen vieraana.

Enempiin kysymyksiin ei nyt ollut aikaa, sillä tupaan astui kaksi miestä, Löfving ja Martti.

7.

— Löfving! huudahti vanhus nousten ylös ja ilosta säteilevin silmin rientäen kotiin tulleita vastaan. Ränstynyt oli ukko, mutta näkyi vielä, että hän oli kaarlolainen, ja niin oli Löfvingkin.

Ensimäinen tervehdys oli sydämellinen kuten veljien, ja Martin jälleennäkeminen teki, niin vakuutti Kornatus, vanhan sydämen uudestaan nuoreksi. Uusia oloja ja vanhoja muistelmia otettiin puheeksi, mutta kun päästiin istumaan, vanhemmat pöydän ääreen ja Martti vastaiselle seinälle, kysyi Leena, asettaen pöydälle täyden oluthaarikan: — Vieläkö parooni on poissa, koska palaat yksin.

— Paroonista en tiedä mitään. Kun tulimme Nurmeen, käski hän minun tiedustella seutua ja saattaa sana Wrangelille. Itse hän arvattavasti nyt istuu veljensä ja Viipurin esikunnan huostassa, mutta minulle lähetti hän kumppaniksi kotimatkalle venäläisen upseerin.

Kornatus höristi korviaan. — Venäläisen upseerin! Mitähän se lienee?

— Hän on luutnantti ja adjutanttina venäläisen Buddenbrockin luona, tuon, joka on komentanttina Viipurissa.

Ukko piti asiata kummallisena. Ei oltu koskaan kuultu, että vihollisten upseereja oli päästetty linnaan, kun sota oli kynnyksellä.

Löfving nieli tunteensa oluen mukana ja vastasi levollisesti: — Tähän aikaan kuullaan paljon sellaista mitä ei kuultu ennen, mutta muuten kulkee mies vahdittuna ja antoi sitäpaitsi kunniasanansa, ettei urki asemaamme. Pyysi tulla tänne yksityisenä henkilönä minun seurassani, saadaksensa taas nähdä Saimaan seutuja, joista hänellä on, tiesi Herra mitä muistoja, ja kun rauhaa vielä jatkuu, ei kukaan tahtonut häntä estää.

— Hm, myrähti ukko. Miten menetteli hän matkalla? Näennäisesti välinpitämättömänä tietysti, mutta tähysteli kai kuin kotka. Hän on varmasti vakooja! Ja tutkivana käänsi Kornatus silmänsä Löfvingin puoleen, joka jatkoi:

— Jumala ties, mikä hän on. Mies ratsasti koko ajan vaiti kuin kala, ja näytti vähän uinailevalta satulassaan. Mäkitörmillä hän välistä elpyi ja mulautti silmänsä milloin taivasta milloin maata kohden, ikäänkuin olisi tahtonut niellä kaikki, mutta sitten vaipui hän taas unelmiinsa. Tuntui osaavan suomea, mutta kun hän ei vastannut, yritin sekä venäjäksi että saksaksi, mutta kun hänestä ei lähtenyt ääntä, annoin hänen pysyä niin mykkänä kuin tahtoi.

— Mitä kuuluu Pietarista? kysyi ukko näennäisesti levollisena karistaen piippuaan. Kuulitko sieltä mitään?

— Siellä kuhisee sotaväkeä Muolasta Nummeen, selitti Löfving. Kymmenentuhatta miestä Lascyn, viisituhatta Keithin komennossa, ja huomenna lähtee Galitzin kymmenentuhannen miehen kanssa Pietarista.

— Hyvin varustettuja, vai?

— Ainakin niillä on ruokaa, nauroi Löfving. Sotamiehen limppu painaa yhtä paljon kuin hän itse, ja hevoset ovat hyvät.

— Ne kyllä eivät ensi mäessä kompastu niinkuin meikäläisten, tokasi Leena salaisella harmilla. Mutta Löf-

ving ei ollut huomaavinaan hänen kiihtymistään, vaan jatkoi huoletonna ikäänkuin olisi ollut puhe mistäkin vähäpätöisyydestä: — Kevyt tykistö seuraa armeijan kintereillä, mutta raskaat tykit jäävät pari päivänmatkaa jälkeen.

Sotavanhuksen silmät rupesivat tuikkimaan.

— Ja tänne pyrkivät?

— Täyttä totta. Näkyy olevan kiire, sillä Krasnatscuk norjenti seitsemää kasakkaansa kujanjuoksulla, kun eivät olleet tarpeeksi vikkeliä.

Nuoren tulisuudella iski Kornatus nyrkkiä pöytään: — Tuhat tulimmaista, kun nyt olisin nuori.

Tämä huudahdus sai vihdoin Martin vireille.

— Oletteko kuullut, Kornatus, kysyi hän, että päälliköt ovat kieltäneet meitä varustamasta vapaajoukkoja isän komennettavaksi?

— Mistä syystä?

— Tuolla sanottiin juuri äsken, ettei isä sovellu muiden komennettavaksi, ja että armeija kaipaa käsivarsia eikä päitä.

Leenan mieli kuohahti näistä sanoista. — He moittivat partiomiehen vikoja, mutta unohtavat kuninkaallisen soturin ansiot, sanoi hän.

— Mutta se on vääryyttä, huudahti Martti kiivaasti. Hylkäävät 2,000 miestä, jotka lähtisivät sotaan omin ruokinensa ja aseinensa ilman muuta palkkaa kuin että saavat taistella isän komennossa.

— Kornatus veli, keskeytti Löfving pojan puheen, lieventääksensä hänen kiivauttansa, tekisit minulle hyvän palveluksen, jos saisit tuon härkäpään järkiinsä. Minulle se ei onnistu.

Ällistyneenä varotti Kornatus: — Teidän ei pitäisi jättää armeijaa. Missä kuninkaan upseerit johtavat, ei ole kukaan liian hyvä seuraamaan.

— Mutta, niskoitteli Martti, jos saamme nyt yhtä kelvottoman päällyskunnan kuin viime sodassa, niin käy yhtä hullusti kuin silloinkin. Kaikki vapaaehtoiset, joita

olen tavannut, sanovat, että Löfving vie heitä taisteluun kuin mies, mutta kuka tietää mitä kenraalit tekevät.

Sepä oli Kornatuksesta liikaa. — Huuti poika! Olen taistellut niiden rinnalla, ja tiedän, että yksi ruotsalainen vetää vertoja viidelletoista vihollisella. Vereni on vuotanut heidän verensä sekaan Narvasta Pultavaan asti, ja entä kunnia, minkä saavutimme!

Leena, joka tähän saakka oli vaiennut, lausui nyt ryhdikkäänä kuin soturi, katsellen terävästi Kornatukseen: — Te, jotka taistelitte kuninkaan kanssa Venäjällä, saitte kunniaa, me täällä Suomessa näimme kurjuutta ja häpeää.

— Siis, me muodostamme vapaajoukkoja, väitti Martti.

Mutta siihen ei Kornatus suostunut. — Yksi kuningas, yksi valtakunta, yksi armeija, se on kokonaisuus, johon voi luottaa. Vapaajoukkoja en siedä.

Puoleksi uhmaten sanoi Leena: — Kehenkä voi kuningas luottaa ellei Löfvingiin? Herrojen kehnouden tähden karkasivat miehet viime sodassa, mutta kun Lybecker vihdoin kutsuttiin pois ja Armfelt sai päällikkyyden, kuka muu silloin kokosi miehet armeijaan kuin Löfving? Armfelt taisteli kuin mies, mutta kaikki oli jo myöhäistä. Meidän rykmenttimme marssivat Ruotsiin, ja ken vain pääsi, meni samaa tietä, kaikki paitsi Löfving ja hänen kivekkäänsä. Ne eivät tunteneet pelkoa ollenkaan, ne panivat henkensä alttiiksi.

Ikäänkuin omiin mietteisiinsä vaipuneena puhui Löfving enemmän itsekseen kuin muille: — Siihen aikaan arvosteli Österman pääni 300:ksi ruplaksi, mutta ei ollut ainoatakaan kavaltajaa.

Miehensä sanojen elähyttämänä jotkoi Leena: — Rauhan jälkeen unohti Ruotsi, että Löfving oli kahdenkymmenen vuoden aikana pitänyt henkeään alttiina valtakunnan puolustuksessa, ja kerjäläisenä sai hän etsiä leipäänsä. Nyt kun vaara taas uhkaa, riensi hän samoihin vaaroihin, samoihin kärsimyksiin. Ja nyt tahdotaan sitoa hänen kätensä ja ottaa häneltä hänen vapaaehtoisensa.

Keskustelu jatkui, mutta kaikki pysyivät mielipiteessään, kunnes Löfving nousi, otti hattunsa ja teki lähtöä.

— Mihin menet? kysyi Kornatus, ehkä tulen mukaan?

— Ei vielä, seuraan sinua sitten kaupunkiin. Mutta nyt menen auttamaan Tapania. Ystävällisesti nyökäten vanhukselle lähti Löfving.

8.

Leena asetti pöydälle paistettua kalaa, leipää ja maitoa ja pyysi Kornatusta pitämään hyvänään; — ja sinäkin Martti, istu pöytään. Martti lähestyi Leenaa, katsahti häneen lempeästi ja sanoi lepytellen:

— Kiitos äiti, nyt teidän ei enää tarvitse olla minulle nyreänä siitä, etten tiedä mitä tahdon. Minä jään rykmenttiin.

— Oikein, poikani, hymyili Leena, tarjoten hänelle iloisesti ja reippaasti kätensä. Olkoon onneksi!

Martti tarttui siihen hämillään ja kysyi punastuen: — Mitä pyysitte minun aamulla tekemään, kun juoksin pois? Sitä en olisi tehnyt, ellei Maria —

Leena synkistyi. — Näin kyllä, kuinka oli asian laita, mutta katso vain, ettet turhaan juokse.

— Mitenkä niin?

— Tiedän kyllä, että majuri on ollut sinulle isänä, mutta sillä ei ole sanottu, että saat hänen Mariansa.

— Hänet olen saanut! Hän tuli omakseni, kun te lähditte.

Leenan kasvot värähtivät, eikä hän näyttänyt iloiselta. Tytön puolesta oli siis asia ratkaistu, mutta mitä sanoo majuri?

Se kysymys ei huolestuttanut Marttia. Majurinrouva oli puoleksi luvannut puhua heidän hyväksensä, ja Maria piti varmana, että majuri suostuu.

— Asia lienee siis selvillä, vastasi Leena ja meni taas kirstunsa luo, josta hän monet kääreet aukaistuansa otti esille ensimäisen lusikan ja puhui hellästi: — Olin aikonut säilyttää näitä jättääkseni ne äidin perintönä kaikille lapsilleni, yhden kullekin, mutta sinulla on ikää kylliksi, että voit säilyttää mitä sinulla on, ja saat siis osasi jo eläessäni. Ota omasi! Älköön sinulta koskaan puuttuko leipää omalta pöydältäsi. Jos tahdot pitää sitä muistona isäsi toisesta vaimosta, niin se on ilo minulle; jos annat sen *hänelle*, niin sekin on hyvä.

— Kiitos äiti, kiitos! Tällä lusikalla ei syö kukaan, ennenkuin vanhin poikani. Nyt on kaikki hyvin.

— Nyt lähden ulos, sanoi Leena. Jos kuolen ennenkuin tapaan muut lapseni, pyydä heitä etsimään meidän suuren pihlajamme alta.

Martti ojensi hänelle taas kätensä. Ensin hän aikoi lähteä mukaan, mutta vetäytyi sitten akkunan ääreen ja alkoi katsella taivaalla liiteleviä pilviä, siten salatakseen silmiänsä himmentävät kyyneleet.

Kornatuskin teki lähtöä, veti kengät jalkaansa ja otti valkoisen takkinsa naulasta. Martti toipui unelmistaan ja nähdessään ukon kömpelöt liikkeet riensi häntä auttamaan. Sitten näytti hän heltynein mielin lusikkaansa.

Kornatus käänteli ja tarkasti sitä joka puolelta. — Onpa tuo kelpo nainen, sanoi hän. Mutta teille hän ei saanut olla sitä, mitä ensin toivoi. Se jäi puolinaiseksi.

— Samoinkuin kaikki, mikä minulla on ollut.

— Mitenkä niin?

Surunvoittoinen piirre ilmaantui Martin kasvoihin.

— Minulla on isä, mutta puoleksi vain, sillä hän antoi minut pois. Minulla on kasvatus-isä, joka rakastaa minua, mutta jonka lapsi en ole. Minulla on kolme äitiä, mutta ensimäinen makaa maan mullassa, toinen on äitipuoleni ja kolmas on kasvatus-isäni toinen puoliso. Minulla on useita sisaruksia, mutta itse olen vain heidän velipuolensa. Kaikki sujuu puoleksi, mutta ei mikään täydellisesti.

Kornatus taputti häntä olalle: — No niin, mutta nyt olet mies omilla jaloillasi, ja se ainakin on kokonaista.

Martin silmistä leimahti salama: — Ja minun on Maria! Kokonaan, kuten minä hänen. Enkä muusta välitä maailmassa.

Äkkiä kuului soittoa, riemuista torvien ja rumpujen säestämää marssia. Mitä se oli?

— Kuule, huudahti Martti iloisena. Nyt tulevat ruotsalaiset rykmentit. Mennään, Kornatus.

Ikäänkuin nuortuneena sieppasi Kornatus hattunsa. He riensivät ulos ja kulkivat Turun tietä kohti, sieltähän täytyi uusien asetoverien saapua.

Ruotsalaisten joukkojen iloisen soiton kaikuessa riensivät nuoret ja vanhat sitä katua kohti, josta nämä tulivat. Ensimäisiä oli Tapani, häntä seurasi vähän matkan päässä Löfving, mutta Leena jäi vielä pihlajan alle tallataksensa maan tasaiseksi. Kun hän palasi tupaan, oli hänen miehensä jo ovessa, ja molemmat astuivat sisään.

— Kiitos avusta! sanoi Leena, väsyneenä heittäen liinansa naulaan.

— Helppo työ, hymähti Löfving surunvoittoisesti. Nyt ovat lusikkasi hyvässä tallessa; vanhan pihlajapuumme alle osaavat kaikki lapsemme.

— Jos lapsemme koskaan etsivät sieltä. Kuka tietää, vaikka heidät sitä ennen seivästettäisiin aitoihin tahi poltettaisiin oljissa.

— Älä semmoisia latele, vastasi Löfving synkkänä ja laskeutui istumaan penkille akkunan alle. Sieltä kysyi hän:

— Tiedätkö kuka tuo venäläinen herra oli, joka tuli tänne kanssani. Luulen nyt tietäväni, Tapani on siitä puhunut.

— Tapani? mitenkä se on mahdollista?

— Jumalalle ei ole mitään mahdotonta. Kun Tapani kaivoi pihlajan juurella, tuli tuo vieras sinne, katseli hänen työtänsä ja kysyi hänen nimeänsä ja kenenkä poika hän oli. Saatuansa siitä tiedon, kertoi hän, että hänen nimensä

pienenä oli ollut Sakari, mutta että hän nyt oli Attila, ja että hänen isänsä oli saanut surmansa Karjalassa paraan ystävänsä kädestä. Tämä ystävä oli sitten paennut oman lapsensa kanssa, mutta ystävänsä lapsen oli hän jättänyt oudoille miehille.

Löfving sieppasi seinästä puoleksi palaneen päreen, musersi sen rajusti sirpaleiksi ja heitti ne lattialle. Häneen ilmaantui jotakin outoa, jota Leena ei ollut huomaavinaan, mutta kun Löfving näkyi odottavan että hän puhuisi, kysyi hän epäillen:

— Uskotko, että tuo venäläinen herra on Sakarin poika.

— En usko mitään, mutta voihan se olla mahdollista.

Leena vaikeni. Ei tiennyt mitä sanoa, mutta lausui vihdoin: — Sillä ei ole asia todistettu, mitä hän on kertonut Tapanille, mutta vaikkapa niin olisikin, niin sanon minä, että olit täysin oikeassa kun ammuit kavaltajan. Sitä ei tarvitse katua.

— Ampumista ei tarvinne katua — mutta lapsi! Tuo pieni viaton lapsi on usein näyttäytynyt minulle, niin että nukkuessanikin olen halunnut tietää, pelastuiko poika ja mikä hänestä on tullut.

— Ehkä voisit nyt saada tietää.

— Jos on syytä tietää, vastasi Löfving hiljaa ja laski käsivarret polvien varaan. Tehty on tehty.

Hän peitti kasvot käsiinsä. Semmoisena ei Leena ollut häntä koskaan nähnyt. Itkikö hän? Leena ei rohjennut häiritä häntä, ja hän jäi sillä tavalla istumaan paikalleen, mutta kun hän vihdoin nosti päänsä, huomasi Leena, että hän oli kalpea.

Itse hän ei ollut mistään tunteista tietävinään. Hän nousi reippaasti, sulki Leenan syliinsä ja kysyi ikäänkuin pilkalla:

— Kuule Leena, sano suoraan, etkö ole monta kertaa katunut, että otit tällaisen kivekkään mieheksesi, kun hänen tähtensä olet saanut kestää niin monta kovaa?

— En toki, Löfving, siksi rakas olet minulle, eivätkä

voimani olisi kestäneetkään, jos en vapaaehtoisesti olisi ruvennut sinulle.

Löfving tarttui hänen käteensä ja pusersi sitä lempeästi.

— Lue minulle Jumalan sanaa, pyysi hän.

Leena otti virsikirjan kirstusta ja luki siitä sotarukouksen. Sitten rupesi hän lukemaan toistakin virttä, mutta ennen kun se loppui, aukeni ovi, ja Maria astui sisään. Huomattuansa missä toimessa oltiin, istuutui hän hiljakseen oven pieleen. Mutta kun Leena oli lopettanut lukemisensa ja hiljaa rukoillut, nousi Maria tervehtimään. Hän oli tosin tänään jo nähnyt sekä Löfvingin että hänen vaimonsa, mutta heidän kodissaan oli hän ensi kertaa.

— Kuinka lämpöiseltä ja iloiselta neiti näyttää, hymyili Leena. Ilo on harvinaista tätä nykyä.

— Isäni on jo tulossa muutaman virstan päässä. Mutta miksi ette tahdo sanoa minua Mariaksi, vaikka olen sitä niin hartaasti pyytänyt.

Leena hieman pudisti päätänsä. — Ei, se ei sovi minulle. Löfvingin isä oli pelkkä korpraali, ja minun oli köyhä vänrikki. Kuinka sopisi meidän sinutella majuri Sprengtportin tytärtä.

Tyytymättömyyden piirre näkyi Marian kasvoilla. — Kuinka olemme siis Martti ja minä voineet olla sisarukset? Ja minusta ehkä tulee hänen vaimonsakin, vaikka Martti on Löfvingin poika ja minä Sprengtportin tytär.

— Se on toista.

Löfving oli silmillään seurannut kumpaakin ja ryhtyi nyt puheeseen: — Jumala kerran maksaa isällenne sen, minkä hän on minulle tehnyt, kasvattamalla poikani mieheksi.

Maria kirkastui ja vastasi vilkkaasti: — Isä pitää Martista yhtä paljon kuin omista pojistansakin ja on usein sanonut, että vaikka me yhteen aikaan olimme niin köyhiä, ettei ollut leipää huomeneksi, ilmaantui aina joku apu, ja isä uskoo, että Jumala lähetti sen sentähden, että autoimme teitä.

Vakavuutta, lämpöä ja tarmoa kuvastui Löfvingin kasvoissa, kun hän vakavalla äänellä lisäsi:

— Mikäli asia minusta riippuu, ei majuri Sprengtport saa koskaan syytä katua hyvyyttänsä, ja sentähden sanon suoraan mitä ajattelen, eikä neiti saa käsittää sitä toisin kuin se on tarkoitettu.

— Minulle voitte puhua avonaisesti.

Löfving jatkoi: — Joskin Martti nyt on kasvatusvanhempiansa lähempänä kuin minua, niin tiedän mitä hän teistä ajattelee. Mutta ellei hän ole kyllin järkevä noudattaakseen neuvoani, niin olkaa te ymmärtäväisempi ja valitkaa itsellenne toinen kuin Löfvingin köyhä poika.

— En huoli rikkaista enkä mahtavista. Martti pitää minusta ja minäkin hänestä.

Löfving katseli mielihyvin somaa tyttöä. Hän näytti niin jalolta ja hyvältä.

— Hyvä, sanoi hän, mutta Martin vaimoksi ette saa tulla. Viitaten Leenaan jatkoi hän: — Tuossa näette yhden, joka ei ole sortunut, mutta semmoisia ei ole monta. Hän on ollut kuin terästä. Vaikka surut ja vaarat ovat monasti painaneet hänet maahan, on hän ponnahtanut ylös jälleen, mutta teidät ne musertaisivat.

— Ei ollenkaan, huudahti Maria reippaasti. En aio mennä naimisiin, en ainakaan pitkään aikaan, mutta nyt tahdon miesten kanssa sotaan, ja Martti on luvannut ottaa minut mukaansa, jos rupean hänen vaimokseen.

Löfving naurahti, mutta tunsi melkein kauhua ja sanoi varottaen: — Älkää häntä kuulko; kuulkaa isäänne.

— Sitten saisin istua uunin pankolla elinaikani, ja jos sota syttyy, lähetetään minut Tukholmaan, mutta sinne en tahdo. Tahdon tehdä Ruotsin puolesta minkä voin.

Leena oli vaieten kuunnellut ikäänkuin asia ei olisi häntä koskenut, mutta nyt ryhtyi hän puheeseen ja varoitti hänkin: — Siltä teistä nyt tuntuu, kun ette tiedä mitä sota on, mutta kuulustelkaa, mitä ne ihmiset, jotka elivät vuosina 1710—1720, kärsivät; silloin tiedätte paremmin olla varuillanne.

Marian itsetunto syttyi, kun epäiltiin ettei hän mihinkään kelpaa, ja hän lausui hieman moittivalla äänellä kääntyen Leenan puoleen: — Ettekö tiedä, että olen syntynyt Siperiassa, Tobolskissa, ja että olin vangin lapsi, kunnes meidän soturimme rauhan jälkeen palasivat? Ettekö luule minun tietävän mitä sota on? Kuinka saikaan isäni kärsiä!

— Ja äitinnekin, lisäsi Leena vakavana.

Maria vastasi tyynesti: — Ehkä tapahtuu vielä semmoista, mutta silloin tahdon olla mukana. Mitä isäni ja äitini ovat kestäneet, sitä minäkin. Isäni puhuu ihaillen äidistäni, ei hänen kauneutensa, vaan hänen jalon luonteensa ja uhraavaisuutensa vuoksi. Hänen kaltaisekseen tahdon tulla.

Samassa syöksyi Martti sisään huudahtaen: — Täälläkö sinä olet, Maria?

Ällistyneenä kavahti Maria ylös, hän oli kokonaan unohtanut asiansa. Hän oli tullut kuulustamaan, sopisiko majurin saada majaa Löfvingin luona, vai odotettiinko jo paroonia tulevaksi.

Kun talon väki sai tietää, mistä oli kysymys, arvelivat he, että se kyllä käy päinsä. Sopu tilaa antaa. Majuri ajakoon siis suoraan heidän luoksensa. Martti valmistui viemään tätä sanaa majurinrouvalle, ja Maria aikoi mennä hänen kanssansa noutamaan isää varten patjoja.

Martti tarttui Marian käteen ja veti hänet luoksensa.

— Tiedättekö, että Maria on omani?

— Tiedän, vastasi Löfving, niin kauan kun hän voi sinua seurata, mutta kun myrsky puhkee ja vie teidät mukanaan, saa Maria sulloa pussinsa täyteen kärsivällisyyttä ja uskollisuutta sekä lähteä Ruotsiin, siellä muiden pakolaisten kanssa rukoillaksensa niiden puolesta, jotka ovat heille rakkaat.

Martti katseli Mariaa hellästi. — Sitä olen hänelle sanonut. Hän vain ei tahdo.

Maria vetäytyi pois. — Miksi tahtoisin sitä, mikä ei ole oikein. Iso-isäni aateloitiin osoittamansa miehuuden

vuoksi. Hän taisteli Saksanmaalla Kustaa Aadolfin lippujen alla luterilaisen uskonsa puolesta. Yhtä urhoollinen, uskollinen ja jalo on ollut isänikin, sen tiedätte. Kuinka olisin minä, hänen tyttärensä, heitä huonompi.

Löfving synkistyi. — Synnyttäkää poikia ja opettakaa heitä tuottamaan kunniaa Sprengtportin nimelle, niin teette isänne puolesta enemmän kuin kaatuessanne miekka kädessä.

Mutta Maria ei tahtonut peräytyä. Hänestä oli vastenmielistä kun häntä ei ymmärretty, ja uhma, joka piili hänen sydämensä pohjassa, oli puhkeamaisillaan. Mutta olihan Löfving Martin isä, ja sentähden vastasi hän vienosti:

— Kuinka voisin opettaa muille sitä, mitä en ole itse tehnyt tai osannut. Sukuni on rakastanut suurta ja jaloa, sentähden että ovat ajatelleet suuresti ja jalosti, mutta kun minun tunteeni ovat samat kuin heidän, niin vaaditte minua kuolettamaan nämä tunteet tai vaihtamaan ne kehnouteen ja itsekkäisyyteen.

Martti näytti onnelliselta ja hymyilevältä. — Nyt kuulette, olenko minä häntä kehoittanut.

Pää pystyssä lisäsi Maria: — Wilho Sprengtportin tytär tietää itse, mitä hänen on tehtävä. Tule, Martti! Ystävällisesti nyökäten lähti Maria, ja Martti seurasi häntä.

Ääneti katseli heitä Löfving, mutta heidän lähdettyään hän lausui: — Ennen sopivat vesi ja tuli kuin nuoruus ja viisaus.

9.

Leenakin lähti toimiinsa, ja kun Löfving nyt oli yksinään, tunsi hän olevansa levon tarpeessa. Tapanin kertomuksen nostama kuohu oli hänessä jo talttunut, ja mitä enemmän hän asiata ajatteli, sitä selvemmäksi hänelle kävi, että kuka ikinä tuo venäläinen herra olikin, ei hän

ainakaan ollut Sakarin poika. Harhaan joutuneita oli tähän aikaan kosolta.

Istuessaan penkillä tunsi Löfving väsymystä, nukkumiseen ei kuitenkaan ollut aikaa, mutta savun vetäminen rakkaasta piipusta oli jo sekin jotakin. Hän rupesi sitä täyttämään nahkamassistaan, mutta samassa aukeni ovi ja sisään astui tuo venäläinen herra, Attila. Valkoisella nupulla kaunistettu hattu päässään astui hän keveästi esiin. Komea mies hän oli ja liikkeet olivat sivistyneen miehen. Kaunis Inkerin rykmentin univormu sopi hänelle hyvin. Ajan tavan mukaan oli hänen tukkansa puuteroitu, mutta kankipalmikon sijasta oli hänellä kiemuroidut kiharat korvien takana, minkä vuoksi hänen nuoret kasvonsa saivat pehmeämmän leiman kuin niissä ehkä muuten olisi ollut.

Venäläisen upseerin astuessa sisään tunsi Löfving vihlaisevan piston sydämessään, mutta kohta se oli voitettu, ja ilman pienintäkään mielenliikutuksen merkkiä kohtasi hän varmana vieraan katseen.

— Asutteko täällä, kysyi Attila, vähän murtavalla suomenkielellä, katsellen ympärillensä huoneessa.

— Asun. Suvaitseeko luutnantti istua? Ja jos tyydytte karkeaan tupakkaan, niin olkaa hyvä, sanoi Löfving tarjoten toista piippua. Venäjän sotamiehet ovat usein minulle luovuttaneet leipäänsä ja tupakkaansa. Nyt olen minä tarjoojana. Vasta tarjoomme toisillemme muuta ja pahempaa.

Attila otti piipun keveästi kumartaen, mutta kun Löfving iski tulta, sanoi Attila: — Ei nyt!

Löfving ei ollut millänsäkään, poltteli vain yksin piippuansa ja kehoitti toistamiseen luutnanttia istumaan.

Attila laskihe istumaan leveälle penkille akkunan alle; Löfving asettui poltteleaan uunin eteen.

— Kerrotaan, sanoi Attila, että Ruotsin sotajulistus jo useita päiviä on ollut matkalla Pietariin.

— Lienee kai totta.

Attila katsoi Löfvingiin: — Siis pian kohtaamme toisemme taas.

Löfving silmäili häntä melkein uhmaten: — Sanokaa sitten hyvästit Viipurille.

— En koskaan!

Entisen kivekkään ryhti kävi ylpeäksi: — Viipuri on meidän, ja jos kerran vedämme miekan tupesta, niin emme sitä pistä sinne takaisin, ennenkuin Suomi on yksi ja eheä niinkuin ennen Isoavihaa.

Attila hymyili synkkänä ja epäilevänä: — Niin te luulette.

— Niin ajattelevat kaikki rehelliset miehet Ruotsin valtakunnassa.

— Ehkä, mutta eivät ainakaan ne, jotka ovat menneet kuolemaan sentähden, että Ruotsi on joko liian voimaton tahi välinpitämätön pitääkseen Suomea.

— Valehtelette' tiuskasi Löfving. Mainitkaa edes yksi sellainen.

Attila nousi: — Noista monista tiedän yhden, joka oli syntynyt Valkjärvellä ja joka Narvassa oli saanut itselleen ystävän. Kun suuri pohjoismainen sota alkoi, lähtivät he Wrangelin armeijaan. Narvan taistelussa joutuivat he yhdessä vangiksi, mutta molemmat karkasivat, ja parin vuoden päästä tapasivat he toisensa Muolassa ja vangittiin taas Pähkinäsaaren luona. Venäjältä karkasivat he vieläkin yhdessä, ja yhdessä heidät sitten nähtiin kaikkialla, missä vaara oli suurin. Heidän ystävyytensä oli ihmeteltävä.

Löfving, joka istui uunin ääressä, oli laskenut piipun alas. Hän unohti polttamisen ja vastasi hiljaisena: — Sitä uskollisuutta, joka syntyy vaarojen keskessä, eivät käsitä rauhan miehet. Sen olen kokenut.

Attila jatkoi, uudestaan istuutuen: — Sen tiedän, mutta niiden, joista puhun, oli laita varsin omituinen. He olivat kaikista urhoollisimmat, mutta sittenkin luonteiltaan jotensakin erilaiset. Toinen oli laupias ja lämminsydäminen, samaa rakkautta ansaitseva, jolla hän itse

rakasti. Toinen oli rohkea, kova ja kylmä, mutta ylevämielinen, jalo ja hyvä, — jos hän tahtoi.

— Tahtoi! huudahti Löfving kiihkeästi. Hyvä on sanoa. Hän oli ponnahtanut ylös, mutta istuutui taas, ja Attila jatkoi tyynellä vakavuudella: — Kaksi veljeä saattaa käsittää väärin toisensa, kadehtia toisiansa, kinata ja erota vihassa, mutta nämä kaksi eivät semmoista ymmärtäneet. Mitä toinen tahtoi, sitä oli jo toinen ajatellut, mihin toinen ryhtyi, sitä riensi toinen panemaan toimeen, ja missä vaara oli suurin, ryntäsi kumpikin esiin suojellaksensa toista. Ja kuitenkin — —

Löfving katseli Attilaa terävästi silmiin: — Mitä tarkoitatte?

Tyynesti, ikäänkuin ei asia olisi kumpaakaan koskenut, kertoi Attila: — Isonvihan verisen kauhun tunnette. Mutta siitäkin tuli loppu, ja nääntyneenä makasi Suomi paareilla. Kuoleman rauha vallitsi kaikkialla, sillä itse vihollinenkin sääli onnettomuuttanne.

— Niin tosin, myönsi Löfving kalpeana, kuoleman rauha. Sitä ennen oli Suomi kuitenkin itkenyt verta.

— Mutta kaikki alistuivat vihdoin kohtalon alle, kaikki paitsi noita kahta ystävää ja heidän rajuja miehiään.

— Mitä se teitä koskee? kysyi Löfving uhmaten.

— En puhu itsestäni, puhun kivekkäistä. He yhä uhmasivat ja tekivät maan valloittajille vahinkoa minkä voivat. Viholliset olivat leppyneet, mutta kivekkäät virittivät uudestaan heidän vihansa, ja kun sissit olivat kadonneet kuin salama pilvessä, silloin saivat naiset ja lapset kärsiä koston heidän teoistaan.

— Aina on maalla viisaita, kun hätä on merellä, vastasi Löfving ylpeästi, mutta Attila ei ollut sitä huomaavinaan, vaan jatkoi järkähtämättä: — Siten tulivat kivekkäät kaikissa tapauksissa maan pahimmaksi kiroukseksi, ja pahin niistä oli Löfving.

— Kyllä niille, jotka kavalsivat kuningastansa.

— Niin te sanotte, mutta ystävänne Sakari näki sen turmion, minkä kivekkäät aiheuttivat, ja tahtoi ehkäistä

heidän turhat taistelunsa. Ystävä tahtoi säästää maata, kun se ei enää ollut pelastettavissa, mutta Löfving pysyi leppymättömänä.

— Siinä tuomitkoon Jumala, ettekä te. Tahdon kuulla niiden nimet, jotka rohkenevat väittää, että Suomi oli vapautettu velvollisuudestaan taistella vapautensa ja kuninkaansa puolesta.

— Sitten kun moni muu oli sitä sanonut, sanoi sitä Sakarikin.

— Sakari! hän oli konna.

— Ja sittenkin olitte hänen ystävänsä, kunnes tulitte hänen murhaajakseen.

— Hän kavalsi minut, kuninkaansa ja Ruotsin valtakunnan.

— Hän ei kavaltanut, vaan sanoi totuuden teille ja teidän miehillenne, mutta te ette tahtoneet häntä kuulla.

— Emme, emmekä rehellisinä ruotsalaisina tahdo vastakaan.

— Mutta se päivä saattaa tulla, jolloin myönnätte, että isäni oli oikeassa.

Löfving ponnahti pystyyn: — Isänne? huudahti hän kauhistuneena; voisitteko sanoa ne sanat Jumalan edessä?

Attila lähestyi muutamia askeleita. — Voin, Löfving, olen Sakarin, teidän ystävänne poika. Olen se lapsi, joka leikki teidän Marttinne kanssa vaimonne kuoltua ja kun ystävänne vei kodittoman poikanne vaimonsa hoidettavaksi.

Löfvingin sydän ikäänkuin lakkasi tykyttämästä. Ei sanaakaan päässyt hänen huuliltansa, ja hän tuijotti Attilaan jäykin katsein. — Elävän Jumalan nimessä, älkää pettäkö minua, puhkesi hän vihdoin sanomaan.

— Oma äitini, vastasi Attila, on tämän kaiken minulle kertonut. Sentähden tunnen teidät ja tiedän, kuka olen.

Löfving seisoi pitkän aikaa äänetönnä. Vihdoin nousi kyynel hänen silmiinsä ja vieri hänen poskilleen. — Vai olette te pikku Sakari, sanoi hän masentuneella äänellä.

Olen useasti kantanut teitä sylissäni. Oletteko nyt täällä kostaaksenne?

Liikutettuna kääntyi Attila pois, mutta katsoi uudestaan Löfvingiin: — Kuka tietää mitä olisin tehnyt teidän sijassanne. Olen nuori, mutta olen kuitenkin elänyt tarpeeksi nähdäkseni, ettei korkein ole sama kaikille. Teidän ystävyytenne isääni ja hänen teihin takaa, että uhratessanne ystävänne uhrasitte itsennekin.

Löfving huomasi sekä Attilan piirteissä että hänen sydämessäänkin syvää tuskaa ja vastasi vienosti: — Kun minä sinä yönä aukaisin mökkini oven, en vielä aavistanut mitään. Tulin auttamaan ja varottamaan, mutta se mitä silloin näin, kun isänne ja äitinne suojelivat luonansa maan vihollisia, sai vereni hyytymään ja ammuin rohkeasti mitä minulle maailmassa oli kalleinta. Sitten juoksin, Martti sylissäni, juoksin minkä jalat jaksoivat. Palavan mökin liekit valaisivat metsän, taivaan tähdet tuikkivat mihinkä vain katselin, mutta minulle oli maailma mustennut, eikä väkeni tuntenut minua toisena aamuna; tukkani oli yhdessä yössä harmaantunut.

Molempien miesten katseet kohtasivat toisensa. Attila läheni varmoin askelin Löfvingiä: — Ystäväksenne en voi koskaan tulla, mutta jos tahdotte tarttua rehellisen vihollisen käteen, niin tuossa se on.

— Minun käteni on verinen, sanoi Löfving värisevällä äänellä, mutta se on uskollinen ja rehti.

Löfving ojensi kätensä, ja Attila pusersi sitä.

— On paljon puhuttu Tapani Löfvingistä, jatkoi venäläinen soturi, mutta synkkiin sanoihin lisättiin aina, että hän oli mies kestämään kaikkea ja sankari, jommoista maailmassa ei ole monta.

Löfving yritti hymyillä, mutta suun tienoille ilmaantui vain tuskallinen piirre. — Vihollisen puolelta saatu tunnustus on suuriarvoisempi kuin ystävän kiitokset. Minulla saattaisi olla teille jotakin sanottavaa, jonka johdosta ehkä näkisitte minussa muutakin kuin murhaajan, mutta isänne muisto on minulle pyhä, enkä menettele teitä

kohtaan toisin, kuin tahtoisin, että muut menettelisivät minua ja poikaani kohtaan. Löfvingin pää vaipui ja hän katseli alaspäin
Attila tarkasti häntä vaieten. Täällä hänellä ei ollut mitään tekemistä, hänen tiensä vei kauaksi täältä.

10.

Attila teki lähtöä, kun Maria isän viitta olallaan ja patja kainalossa palasi. Nähdessään vieraan miehen vieraassa univormussa pysähtyi hän äkkiä ällistyneenä katsellen vuoroon Löfvingiin ja vieraaseen. Tuo on kaiketi se ryssä, josta Tapani puhui.

Attila huomasi hänen hämmästyneen katseensa ja sanoi epäröiden lähteäkö vai jäädä: — Älkää peljätkö minua.

Ne sanat saivat Marian toipumaan. Katsellen Attilaa silmiin vastasi hän: — Aseellistakaan miestä en pelkäisi Löfvingin rinnalla.

Löfving loi silmänsä kumpaankin ja kysyi Marialta: — Onko Martti kertonut, että hänellä pienenä oli Sakari-niminen leikkikumppani?

— On; se oli hänen kasvatusveljensä, kun häntä hoidettiin Walkjärvellä. Kuuden vuoden ikäisinä joutuivat he erilleen.

— Ja nyt he ovat kahdenkymmenenkuuden vuoden ikäisiä. Sakari seisoo tuossa.

Sanomattomasti hämmästyneenä nosti Maria kauniit silmänsä Attilaa kohden: — Onko se totta?

Attila läheni häntä. — On. Olen Suomesta kotoisin yhtä varmaan kuin kukaan teistä.

Nyt astui Löfvingkin lähemmäksi ja lausui avomielisemmin kuin ennen: — Teissä ei mikään muistuta isäänne eikä äitiänne. Sittenkin tuntui minusta ikäänkuin tuntisin silmänne.

Maria seisoi yhä ovenpielessä, mutta astui nyt Löfvingiä kohden ja sanoi: — Isä on vihdoin tullut, mutta hänen täytyi kohta mennä linnaan. Luullakseni hänellä oli käskyjä eversti Willebrandille, mutta hän tulee tänne kohta kun pääsee. Valtiopäivät lienevät nyt päättyneet, mutta isällä oli tuskin aikaa tervehtimiseen, sillä Bildstein ja Grönhagen veivät hänet mukanaan, vaikka hän oli niin väsynyt, että ei tahtonut jaloillaan pysyä. Vanhat haavat ovat isää kovin vaivanneet matkalla; toin hänelle patjan, että hänellä kohta olisi jotain mihin nojautua.

Marian kylmyys vaikutti Attilaan vastenmielisesti.

— En tahdo enää häiritä, sanoi hän Löfvingille, tarttuen hattuunsa ja hansikkaihinsa.

— Meitä ette häiritse. Majuri ei ehdi varsin pian, ja neiti on tottunut sotilaihin.

Attila jäi epäröiden.

— Älkää vielä lähtekö, pyysi Löfving. Tahtoisin mielelläni kuulla enemmän entisen ystäväni pojasta. Elääkö äitinne?

— Elää. Hän hoiti minua lapsena. Mutta sittemmin ovat hänen päivänsä olleet kolkot ja ihmeelliset. Elämän suuret murheet ovat painaneet hänen sieluansa, ja niistä hän on saanut kyvyn nähdä tulevaisuuteen. Hän voi ennakolta sanoa ja varoittaa sellaisesta, mitä ei kukaan aavistakaan.

Marian kylmyys hävisi hänen kuullessaan tämän. Kääntyen Attilaan kysyi hän: — Voiko murhe tehdä ihmisen semmoiseksi?

— Ainakin sanoo äitini, että tuska, murhe ja kaipuu ovat hänet semmoiseksi tehneet.

— Entä te? kysyi Löfving. Kuinka olette tullut siksi, mikä olette?

— Ihmeen kauttahan se tapahtui. Neljäntoista vuotiaana leikin eräänä päivänä muiden sotavankien lasten kanssa Wolgan rannalla. Sinne tuli eräs kenraalin poika opettajansa kanssa soutelemaan kymissä. Huimapäinen poika juoksi kapealle laudalle, joka oli laskettu kahden proomun

väliin, putosi siitä veteen ja upposi, vaikka koetimme auttaa. Kun kenraali sai tietää, että minä oman henkeni uhalla olin nostanut vedestä hänen kuolleen poikansa, tahtoi hän minua palkita, ja lopulta hän otti minut kasvatuspojakseen.

— Olette siis kasvatettu Venäjällä? kysyi Löfving.

— Ainoastaan kuudentoista vanhaksi. Kasvatusisäni oli synnyltään saksalainen ja palasi rauhan jälkeen Mainziin. Siellä sain sen kasvatuksen, joka teki minut mieheksi.

— Ja nyt palvelette Venäjän lippua?

— Niin teen. Pari vuotta sitten tarjosi minulle Viipurin komentaja, parooni Buddenbrock, paikan luonansa Viipurissa. Edullisempiakin paikkoja oli minulla tarjona Saksassa, mutta kasvatus-isäni oli kuollut, olin yksin ja halusin palata tänne.

Maria oli tarkkaan kuunnellut; isän viitta alkoi tuntua painavalta ja hän etsi seinästä naulan, johon sen panisi riippumaan. Mutta naula oli liian korkealla, ja kun Attila huomasi hänen yrityksensä, tarjoutui hän auttamaan, mutta Maria kääntyi pois.

— Miksi en saa teitä auttaa? kysyi hän ystävällisesti.

— Autan itseäni, vastasi Maria ylpeästi.

— Vai niin, ymmärrän! Attila vetäytyi kylmästi syrjään.

Maria katseli häntä tutkivasti. Ehkä hän oli ollut väärässä, ehkä mennyt liian pitkälle. — Miksi, kysyi hän vienosti moittien, olette vihollistemme puolella, vaikka synnyitte Ruotsin lipun alla?

— Miksi on niinipuu niinipuu ja mänty on mänty? Miksi ette te jäänyt Siperiaan, vaikka synnyitte siellä?

— Mistä sen tiedätte?

— Tiedän teistä paljon, mutta te ette tiedä minusta mitään, ja meitä ylempänä on se, joka ehkä tietää, että kerran saattaa olla tälle maalle hyödyksi, että minä kuulun siihen valtakuntaan, johon kuulun.

— Hyödyksi? huudahti Maria pahoillaan ja hämmästyneenä.

— Ainakin toivon voivani lieventää Suomen huolia, jos sota syttyy.

— Mitä meidän huolemme teihin koskevat?

— Luuletteko, että minulla on paljoakaan, mikä minuun koskee? Neljääntoista vuoteen en ole ketään voinut omakseni sanoa.

— Senpätähden ette ole rakastanut ettekä kaivannut.

— Sitä te, jolla on kaikki, ette voi käsittää.

Maria. Jos olisitte rakastanut omaanne, niin olisitte tullut tiedustelemaan, ja jos olisitte tiedustellut, niin olisitte nähnyt mikä surkeus tässä maassa on.

Attila. Ettenkö tietäisi?

Maria. Sitä pahempi teille, sillä joko ette ole tarpeeksi tiedustellut, tietääksenne kuinka tämän köyhän Suomen palasista on tapeltu, tahi ei meidän kärsimyksemme teitä liikuta. Olette ehkä valmis minä päivänä hyvänsä lisäämään niitä.

Attila katseli katkerin mielin avaruuteen ja äsken ruskeat posket olivat nyt kalpeat.

— Tämä päivä on opettanut minulle paljon, sanoi hän. Kun siellä kaukana ikävöin tänne, riemuitsin siitä ajatuksesta, että vihdoin rakkaudessa ja yksimielisyydessä saisin nähdä synnyinseutuni. Toivoin vielä kohtaavani isän ja äidin ystäviä, jotka olivat heidät tunteneet ja arvossa pitäneet. Heille luulin olevani tervetullut muisto niistä, jotka ovat menneet, mutta joita ei saa unohtaa, ja olin varma, ettei entisen ystävän poikaa ainakaan vihattaisi, ellei rakastettaisikaan. Nyt olen täällä, mutta unelmastani ei ole mitään toteutunut, ellei talvipakkanen. Siihen käteen, jonka olen tahtonut ojentaa ystävyydessä, on arastellen tartuttu. Ne, joita ikävöin ja tahdoin maanmiehinä tervehtiä, tuijottavat ensin pukuani ja kääntyvät sitten pois ikäänkuin telottajasta. Lyhyt on ollut tervehdykseni täällä, mutta pitkä on oleva jäähyväiseni.

— Maa voi aina menettää miehen, jos mies voi menettää maan, sanoi Maria.

Löfving tahtoi sovittaa. Hän ymmärsi kumpaakin

ja kysyi, katsellen Attilaa: — Miksi tulette maan vihollisena?

Attila. En minä mitään voi suurten rajuille riidoille. Minäkö voisin ehkäistä Tukholman ja Moskovan vihan!

Löfving. Tietysti ette, mutta te voitte ratkaista kehenkä liitytte.

Attila. Lähinnä Jumalaa on Suomen mies vaikuttanut sen, että nyt seison tässä.

Maria. Suomen mies!? Pyysikö hän teitä palaamaan?

Attila. Pyysi. Kasvatus-isäni oli kuollut ja minä olin yksinäni, mutta hänen ystävänsä tahtoivat kaikki avustaa minua. Saatoin valita monta uraa, mutta ei yksikään vetänyt minua kokonaan puoleensa. Niin seisoin epäröiden eräänä suvi-iltana, jolloin aurinko laski Reinin rantojen taa. Silloin kaikui sävel, siihen liittyi useampia. Ne kasvoivat kokonaisuudeksi ja muodostuivat hiljaa lauluksi, joka herätti lapsuuteni muistoja. — »Yksin istun», kaikui joen toiselta rannalta. »Yksin istun», kaikui mielessänikin, ja monet unohtuneet muistot virisivät ja kantoivat minut tänne kotiin. Näin mökkimme erämaassa, näin isän ja äidin surussa ja ilossa, mutta ennen kaikkea oman *elämäni* järven rannalla ja hongan juurella. Näin isäni kuoleman ja äitini surun ja sitten vangitun suomalaisen joukon Venäjän sisämaissa, näin Suomen kurjuudessaan niin murheellisena ja kauniina, kehottaen minua tulemaan. Siellä saan tavata sellaista mikä vielä on omaani, siellä ehkä löydän sen tien, mitä minun pitää kulkea.

Maria. Kuinka ihmeellistä!

Attila. Sinne, sinne korkeaan pohjolaan. Sinne tahdon, sinne täytyy minun lähteä. Semmoista ei voi kertoa, se on elettävä. Kun tuolla rikkaan luonnon ylellisyydessä ja onnen suosiossa näin elämän loiston, mitä luulette sen minulle olleen? Pelkkä todistus siitä, kuinka köyhä itse olin. Köyhimmälläkin oli isä ja äiti, sisar tahi ystävä, mutta ennen kaikkea oma maa. Siellä saattoi jokainen sanoa: se on minun, täällä minua rakastetaan, sinne odotetaan

minua palaavaksi. Mutta jos minulta kysyttiin mihin kuuluin, olin kuin juureton, ajelehtiva lehti.

Maria. Mistä sitten tuli se laulu? Kuka osasi laulaa suomeksi kaukana Saksassa?

Attila. Eräs nuorukainen Käkisalmesta, ratsumies, joka oli seurannut Buddenbrockia etelään. Hän ikävöi kotia ja veti minut hiljalleen muassaan siihen maahan, josta olin lähtenyt.

Maria. Mutta ei sen kuninkaan luo, jota teidän pitäisi palvella.

Attila. Ehkä palvelette te, ennenkuin kuolemme, keisarillista Venäjän lippua.

Löfving. Varjelkoon Jumala! Ennen kuolkaamme.

Maria. Eikö teitä hävetä nostaa asetta veljiänne vastaan?

Attila. Mitä teette itse, kun kohtaatte meitä, jotka seisomme Viipurissa?

Maria. Viipuri on meidän, ja meidän täytyy valloittaa se takaisin.

Attila. Siitä ei tule mitään.

Maria. Emme pyydä teiltä lupaa.

Attila. Ruotsi on jo liian heikko meidän joukkojamme vastaan.

Maria. Ei niin kauan kuin sydämemme on taistelussa mukana.

Attila. Sydämenne kääntyy meidän puoleemme. Niin kauan kuin Suomi on Ruotsin rajavartiana, asetetaan se uhriksi ja tallataan aseiden kalskeessa ja veressä.

Maria. Ehkä moni meistä kaatuu, mutta entä sitten; toisia kasvaa ja ne kaikki katsovat meihin ja kulkevat meidän jälkiämme. Jos nekin kaatuvat, niin kaatuvat he vapaina miehinä.

Attila. Minä palvelen Venäjää ja pysyn sille uskollisena, mutta silti en ole orja.

Puhe lakkasi, kun Martti äkkiä astui sisään. Hän meni suoraa päätä Attilaa kohden, ojensi hänelle kätensä

ja sanoi: — Terve tultua. Tiedän, että olet Sakari, ja minä olen Martti.

Attila pudisti Martin kättä. — On täällä siis yksi, joka sanoo minut tervetulleeksi. Enempää en pyydäkään ennen lähtöäni.

Martti hymyili kummastellen. — Minne siis menet? Heitä nuo venäläiset korut. Rupea Wrangelin palvelukseen tahi Sprengtportin, niin seisomme saman lipun alla.

Tyynesti vastasi Attila: — Yhtä mahdotonta kuin on sinun käydä meidän kanssamme, yhtä mahdotonta on minun käydä teidän kanssanne.

Martti päästi Attilan käden ja katseli kysyväisenä muita.

— Sinä näet, ettei hän kuulu meihin, sanoi Maria jyrkästi ja kylmästi.

— Etkö kuulu meihin, kysyi Martti hämmästyneenä. Mihinkä sitten kuulut? Tottahan jäät tänne.

Attila vetäytyi takaisin: — Minulla on velvollisuuteni niinkuin sinullakin, mutta jos tiemme käykin eri suuntiin, älkäämme riidelkö. Kun sota tulee, on toista, silloin iskekäämme taistelussa.

Martin reipas iloisuus hänen astuessaan sisään oli nyt haihtunut ja hänen äänensä kuului pettyneeltä, kun hän sanoi: — Luulin sinun halunneen meille kuten kotiisi ja kuninkaasi luo.

— Tahdoin nähdä teitä, mutta meidän täytyy erota. En kuulu enää tänne. Minun täytyy lähteä.

— Sen kyllä näkee, ilkkui Martti. Olet meille liian komea ja liian järkevä.

— Teet minulle vääryyttä, sillä samalla oikeudella kuin sinä kannat värejäsi, kannan minäkin omiani.

Attilan kylmä tyyneys ärsytti Marttia vielä enemmän, ja hän jatkoi pilkaten: — Viisas kana munii joskus nokkosiin. Jos olisit ollut siksi viisas, että olisit tullut tänne virsuissa ja sarkatakissa, niin ei olisi sinun tarvinnut puhua kauniisti. Olisimme uskoneet sinua ilmankin, ja niin olisit

helpommin voinut vaania asemaamme ja sitten luisua takaisin herrasi luo kielimään mitä olit nähnyt.

Malttiansa menettämättä katsoi Attila uhaten kiihkeään vastustajaansa ja vastasi väkinäisellä tyyneydellä:

— Venäjän soturin ei ole tarvis vaania eikä luisua. Siitä saat kohta todistuksen, jos tahdot. Tuossa on hansikkaani!

Näin sanoen viskasi hän toisen hansikkaansa Martin jalkojen eteen. Tämä nosti sen ja sanoi vihan vimmassa:

— Olen valmis!

Molemmat olivat valmiit paljastamaan miekkansa, mutta Löfving riensi väliin ja eroitti heidät. — Säästäkää veljesvihat, kunnes tapaatte toinen toisenne lippujen alla! Nyt on minulla valta.

Attila ojensi kätensä Löfvingille. — Hyvästi, sanoi hän. Olette hyvä ja rehellinen vastustaja. Minulle on kylliksi, kun olen saanut teidät nähdä.

Voimatta enää hillitä harmiansa, riensi hän pois. Mutta Martti ei tyyntynyt. Hän kohotti nyrkkinsä ja loi salamoivan katseen Löfvingiin. — Ei tuon olisi pitänyt saada lähteä kurittamatta!

— Anna hänen olla, vastasi Löfving hiljaisesti. Mistä sinä tiedät, ketä tässä olisi ollut kuritettava?

Martti vaikeni. Hänestä oli isä käsittämätön. Hänkin lähti.

II.

Kun Martti oli lähtenyt, vallitsi hiljaisuus tuvassa. Löfvingistä tuntui kuin olisi lattia polttanut hänen jalkojansa. Hän jäi seisomaan paikalleen uunin ääreen, mutta piippuansa hän ei sytyttänyt. Maria puuhasi huoneessa ja etsi sijaa isällensä, kun Budenbrockille aiottua sänkyä ei saanut käyttää. Mutta samassa olikin majuri ovessa, ja huudahtaen: Isä, isä! riensi Maria häntä vastaan. Löfvingkin tervehti iloisesti, ja paljo oli ystävillä puhut-

tavaa. Majuri valitti matkan rasituksia, ja semminkin sitä, ettei ollut mistään rahallakaan ruokaa saatavissa. Löfving tiesi, että sama oli laita ympäristön kylissä. Rahvas korjasi jo metsiin mitä sillä oli.

— No, hyvä Löfving, sanoi majuri, nyt meillä taas on kaikki valmiina. Ennen iltaa julistetaan sota.

— Täällä Lappeenrannassa tiedämme sen ilman julistustakin.

— Olet tänään tuonut tärkeitä tietoja Venäjän puolelta.

— En tiedä lienevätkö ne uutisia asianomaisille; useita päiviä on jo puhuttu vihollisen tulosta. Armfeltin aikana kiitti päällystö saaduista tiedoista, mutta tätä nykyä palkitaan tiedustelijaa tiuskauksilla, ja raportti pidetään vaarallisena valheena, koska ei saa säikäyttää armeijaa.

Sprengtport ei voinut evätä tätä puhetta, mutta ei tahtonut myöntääkään. — Meidän kaikkien täytyy kuitenkin antaa henkemme valtakunnan pelastukseksi.

Majurinrouvan tulo katkaisi keskustelun, ja tervehdittyänsä lähti Löfving ulos, ettei häiritsisi puolisoita.

Rouva riensi miehensä luo ja syleili häntä:

— Ettäkö siis vielä kerran eläessäni näen sinut, Vilho!

Hellästi syleillen vaimoansa Sprengtport sanoi: — Et usko, Elsani, mitä olemme saaneet kestää. Sota on julistettu.

Rouva kalpeni hieman. — Hattujen juonista olemme kuulleet tänne saakka, ja ken ei ole itkenyt, se on manannut.

— Ruotsin ystävyydestä olemme nyt selvillä, vastasi majuri. Suokoon Jumala, että saisimme sanoa sille jäähyväiset.

Rouva oli alakuloisena vaiti, mutta alkoi sitten uudestaan: — Totta te viimeiseen saakka koetitte säilyttää rauhaa.

— Koetimmeko! Taistelimme henkemme edestä, ja monet rehelliset ruotsalaiset liittyivät meihin, mutta mitään järjestystä ei ollut enää olemassa. Ranskan rahoilla ostivat Hatut ääniä sodan puolelle. Puolueraivo ja sota-

into leimusi niin, että Tukholma tuntui hulluinhuoneelta. Mitä ikinä meidän puolelta sanottiinkin, tuli siihen röyhkeitä vastauksia, ja äänestyksessä meidät voitettiin. Niin kävi, kun Didron ja Liljenstjerna vaativat, ettei pitänyt lähettää mitään sotaväkeä Suomeen ilman säätyjen myöntymystä. Maamarsalkka Levenhaupt piti sellaista lainrikkomista vähäpätöisyytenä, joka ei ansainnut semmoisen melun nostamista, jos siirrettiinkin muutamia rykmenttejä Ruotsista Suomeen.

Majurinrouva. — Ja se mies pannaan ylipäälliköksi!

Sprengtport. — Sillä korvataan hänen intonsa sodan asian ajamisessa.

Rouva. — Heillä oli kai semmoinen kiire saada sota julistetuksi, etteivät odottaneet meidän edustajiamme, jotka eivät Joulukuussa voineet päästä Tukholmaan.

Sprengtport. — Tietysti, mutta me puolestamme pidimme melua. Isäsi ja minut uhattiin heittää ulos.

Rouva. — Sepä oli selvää kieltä.

Sprengtport. — Kun sota vihdoin oli päätetty, sanoi yksi meidän talonpojistamme: »Veriset päät ja Suomen menettäminen siitä lopuksi tulee.» Mutta siihen vastasi Lewenhaupt: »Erämaita on Ruotsilla vara menettääkin. Menköön Suomi!»

Rouva. — Ne sanat kostakoon heille Jumala. Mutta sinä olet kalpea, kipeä, Vilho!

Sprengtport. — Olen liiaksi kuluttanut voimiani; mutta täytyy kestää mitä ei voi välttää. Aina samaa uudestaan. Aina verta, aina valtiollisia juonia. Ja kellä on Suomessa lapsia, hänen täytyy surra, että niillä on samat kärsimykset edessä. Jos hengissä palaan, niin saattaa kaikki käydä hyvin, mutta jos kaadun, niinkuin mahdollisesti sinäkin, mihin silloin joutuu Mariamme ja pieni Yrjö Maunumme!

— Älä meitä ajattele, sinun täytyy nyt levätä.

Majurinrouva järjesti patjat penkille ja levitti huivin hänen ylitsensä. Samassa häämöitti kaksi sinikeltaista töyhtöä akkunan edustalla, ja ettei kukaan pääsisi majuria häiritsemään, riensi rouva ulos. Mutta hän tapasi

jo ovessa Buddenbrockin ja Wrangelin. Hän koetti estää heitä tulemasta, mutta majuri kuuli heidän puheensa, ja käsittäen, että se koski häntä, nousi hän ja tuli ovelle.

— Kas, tuossahan hän on! huudahti Buddenbrock avoimin sylin rientäen häntä vastaan. Tunnetko minua, Sprengtport? Siitä on 30 vuotta kun erosimme.

Majuri teki kunniaa esimiehen edessä. — Kenraalimajuri Buddenbrock, vastasi hän tervehtien.

— Sinulle on tehty vääryyttä, Sprengtport! sanoi Buddenbrock ojentaen hänelle kätensä. Sinun pitäisi olla kenraali niinkuin minäkin. Syy ei ole minun, eikä se saa häiritä ystävyyttämme. Sano veljeksi kuten ennenkin.
— Tunnetko tuota? kysyi Buddenbrock osottaen Wrangelia.

— Wrangel, oletko täällä?

Ilosta säteilevin silmin tervehtivät nuo kolme asetoveria toinen toistansa.

— Mitä uutta Tukholmasta? kysyi Wrangel virkeästi, mutta odottamatta vastausta keskeytti Buddenbrock:
— Onko Lewenhaupt jo matkalla tänne?

— Ei vielä, vastasi Sprengtport. Lähdin Tukholmasta ennen valtiopäivien loppua. Olin saanut tarpeekseni.

Buddenbrockin silmät loistivat tyytyväisyydestä. — Koko Tukholma on nyt kai sodan puolella, kysyi hän.

Sprengtport vastasi synkkänä: — Viha Venäjää vastaan on yltynyt raivoksi. Kreivi Bestusheff ei saa rauhassa liikkua kaduilla. Hänen akkunansa särjettiin, ja peljättiin että roistoväki ryntää taloon.

Wrangel piti asemaa arveluttavana. Niin pitkälle hän ei ollut luullut hulluuden menevän.

— Tukholma, jatkoi Sprengtport, on nyt ihan hurjana ilosta, kun sota on julistettu. Riemulla ei ole mitään rajaa.

Majurinrouva oli astunut tupaan, kuullut miehensä viime sanat ja kysyi synkän vakavana: — Eivätkö edes naiset ymmärrä itkeä?

— Vaimoni, esitti Sprengtport. Paroonit Buddenbrock ja Wrangel.

Buddenbrock lähestyi häntä kunnioittavasti terveh-tien. — Meidän on hauskaa Sprengtportin tovereina tavata tuo vanha sotaurho täällä onnen helmassa, se on, perheensä luona. Semmoista iloa ei hänellä ennen ollut.

Majurinrouva. — Ettekä sittenkään epäile riistää sitä häneltä. Kerrotaan varmana asiana, että paroni Budden-brockilla on sotajulistus taskussaan.

Buddenbrock. — Majurinrouva Sprengtportilla on oikeus ennen muita kuulla tämä uutinen, sillä teidän puo-lisonne Vilho Sprengtport on ollut parhaita Kaarle-kunin-kaan seuraajista, ja se merkitsee paljon.

Majurinrouva. — Tahtoisin että hallitus olisi tyyty-nyt niihin urhoollisuuden osoituksiin, joita meidän mie-hemme ovat suorittaneet. Olisi ollut parempi säilyttää Venäjän ystävyys.

Buddenbrock. — Minä toivoisin, että voisitte kuulla, miten innostuneita ruotsalaiset naiset ovat sotaan. Vakuu-tan teille, että heidän on puolet kunniaa siitä, mikä meitä kaikkia elähyttää.

Majurinrouva. — Sitä en käsitä.

Buddenbrock. — Esimerkiksi minun vaimoni. Hän sanoi eräänä iltana olevansa valmis vaikka 20 vuotta kes-tämään tuskia helvetissä, jos näkisi meidän hyökkäävän kostamaan Venäjälle.

Majurinrouva. — Siitä vain huomaa, ettei Ruotsi koskaan ole kokenut sitä mitä me. Siellä istutaan turvassa, kun meillä kaikki hävitetään ja menehtyy. Ihmetellään sitten meidän pelkoamme. Mutta jos tätä kestää, täytyy meidän turvautua Venäjän ystävyyteen. Ruotsi ajatelkoon sitten mitä tahtoo.

Buddenbrock. — Vahinko, ettei Bestusheff kuullut näitä sanoja, mutta onneksi teille, että sanoitte ne vain minulle.

Majurinrouva. — Jos Hatut tunnottomuudessaan uudestaan heittävät meidät Venäjän ja Ruotsin tykkien väliin, niin eipä heidän olisi pitänyt unohtaa sitä päivää, jolloin tsaari Pietari kuljetti kuningas Kaarlon armeijaa

lippuineen, tykkeineen Moskovan kunniaportin kautta. Me täällä Suomessa alotimme siitä uuden ajanlaskun.

Buddenbrock punastui nähtävästi ja kääntyi selin rouvaan.

Keskustellessaan olivat vastustajat lähentyneet tuvan peräseinää ja seisoivat nyt kumpikin Wrangelin edessä. Sprengtport, joka oli tarkasti kuunnellut heitä, sanoi nyt:
— Kunnia Kaarlo XII:n muistolle, mutta väärin hän teki jättäessään Suomen turvattomaksi.

— Jos ei Suomessa ollut hauskaa, niin eipä ollut hauskaa Ukrainassakaan, naurahti Buddenbrock.

— Eikä Tobolskissa, lisäsi Wrangel reippaasti. Olemmehan saaneet kokea yhtä ja toista. Kaarlolaisina taistelimme ja voitimme, joutuaksemme vihdoin Tobolskiin.

Nämä sanat viehättivät Sprengtportiakin. Ikäänkuin nuortuneena kohotti hän päänsä ja sanoi, silmät säteilevinä: — Me kyllä tunnemme onnen vaihtelut, mutta miehinä kestimme kaikki. Ja miehuus meille jäi.

12.

Nyt saapui adjutantti ilmoittamaan, että kaupungin pormestari halusi puhutella Buddenbrockia, joka siihen suostui. Siten meni majurinrouvan viimeinen toivo saada pitää miehensä luonaan ja hankkia hänelle lepoa. Rouva lähti huoneesta.

Pormestari astui sisään. Kuultuansa kaupunkia uhkaavasta vaarasta, oli hän saapunut Savonlinnasta ja pyysi nyt neuvoa, miten kaupungin kassojen ja varastojen kanssa oli meneteltävä.

— Ne jätätte paikoilleen, vastasi Buddenbrock. Älkää tehkö mitään.

Pormestari ei näyttänyt tyytyvän semmoiseen vastaukseen. Hattu kädessä seisoi hän liikahtamatta ken-

raalin edessä, joka niinikään istui liikkumattomana. Pormestari oli tullut tänne saamaan hyviä neuvoja esivallalta, mutta kun korkeat herrat nähtävästi eivät käsittäneet häntä, jatkoi hän:

— Porvaristo on pyytänyt minua ilmoittamaan, että jokainen on valmis auttamaan Lappeenrannan omaisuuden talteen saattamisessa.

Buddenbrock teki kädellään torjuvan ja rauhoittavan liikkeen. — Lappeenrannan kassat ja varastot ovat täällä yhtä hyvässä tallessa kuin olisivat Tukholmassa.

— Mutta, intti pormestari, sodan pelko kasvaa joka hetki. Kaupungin asukkaat valmistautuvat pakoon.

Buddenbrock kiihtyi: — Paeta he eivät saa. Viekää heille parooni Buddenbrockilta käsky, että jokainen pysyköön alallaan. Kuningas on määrännyt minut ylipäälliköksi, minä hoidan toistaiseksi maan puolustusta ja takaan, ettei kaupunkia uhkaa mikään vaara. Sota julistetaan jo tänään, mutta nukkukoot rauhassa, sillä ensiksikään ei vihollinen rohkene tulla tänne, ja jos rohkeneekin, niin lyömme hänet.

Pormestari seisoi hetken epäröivänä, mutta sitten hän kumarsi ja lähti huoneesta.

Tuskin oli hän mennyt, kun Wrangel nousi ja astui Buddenbrockin eteen. — Mitä ajattelet, kun kiellät naisia ja lapsia aikanaan etsimästä turvaa?

— Aion itse turvata heitä.

— Varsin hyvä. Mutta niin suurta edesvastuuta en tahtoisi kantaa. Mitä Sprengtport sanoo?

Majuri katsahti heihin syrjäisestä paikastaan: — Minun mielipiteeni tunnette. Se saa jäädä sanomatta.

Buddenbrock nousi: — Otan edesvastuulleni sen, että täällä kaikki jäävät paikoilleen, sillä jokainen paon yritys masentaisi sotamiehiä.

Siihen ei vastattu. Yleinen alakuloisuus tuntui mielissä, ja Wrangel valmistausi lähtemään, mutta Buddenbrock pyysi häntä vielä viipymään ja toivoi, että vanhat toverit pitäisivät hyvänään aterian, jonka hän aikoi lai-

tattaa. — Heittäkäämme nyt huono tuuli. Ei pidä huolehtia siitä, mitä ei voi muuttaa.

— Parempi olisi ennakolta ajatella kuin katua sitä mitä ei saa muutetuksi, vastasi Wrangel tuimasti, kävellen hattu kädessä.

Majuri arveli, että kun nyt sodanjulistus oli Pietarissa, niin oli teko tehty, mutta näin onnettomasta asemasta saattoivat hullut, mutta ei järkevät miehet iloita.

Buddenbrock hengähti syvään ja lausui suuresti kummastuneena: — Jos vaikka koko maailma olisi sanonut minulle, että urhoolliset asetoverini joskus esiintyisivät tuommoisina raukkoina, olisin pannut pääni pantiksi, että se on valhe. Mutta nyt saa Ruotsi kiittää Jumalaa, että uusi polvi osaa säilyttää isien kunniaa, vaikka vanhat—

— Vaiti' huusi majuri, iskien tuimasti nyrkillä pöytään. Raadellut ruumiimme todistavat, kuinka olemme isänmaata palvelleet.

— Rauhoitu, Sprengtport, pyysi Wrangel. Jos Lewenhaupt ja Buddenbrock ovat pyytäneet päästä Ruotsin hamerykmenttien etupäähän ja luulivat meidänkin niihin kuuluvan, niin on se uusi todistus Hattujen tyhmyydestä.

Onneksi astui samassa sisään kaksi nuorta upseeria, Hubert ja Ring, tuoden kansliasta papereita kenraalille, mutta tämä laski ne pöydälle pikaisesti silmäiltyänsä niitä. — Jos Myssyt saisivat hallita, niin ryömisi Ruotsi pian Venäjän jalkain juuressa ja suutelisi keisarin kenkiä pelastaaksensa Suomen. Mutta kiitos Hatuille, niin ei käy koskaan. Me osaamme miekka kädessä suojella hallitsijaoikeuttamme Pohjassa. Eikö niin? sanoi Buddenbrock nuorille.

— Totta kai, huudahtivat nämä. Me taivutamme Moskovalaisen niskan, vakuutti Ring ylpeästi.

— Ja valloitamme takaisin kaikki Suomenlahden rannikot, lisäsi Hubert.

Sprengtport huokasi. — Yksin Jumala tietää, mitä otetaan, mitä annetaan.

Mutta nuoret arvelivat, että se saadaan helposti tietää. Olivat, näet, kuulleet eräästä ihmeellisestä ämmästä,

joka äsken oli tullut Lappeenrantaan ennustamaan ihmisille. Häntä sanottiin Tasmaksi, ja hänen ympärilleen kuului kokoontuvan paljon väkeä, sillä hän tiesi ihmeellisesti heidän salaisuutensa ja selitti tulevia asioita.

Puoleksi piloillaan päätettiin hänet kutsua tänne, ja nuoret upseerit lähtivät häntä hakemaan.

Kun herrat olivat jääneet yksin, sanoi Sprengtport nolomielisenä: — Ei ole tarvis tutkia tulevaisia. Täällä ei voi käydä muuten kuin yhdellä tavalla.

Suuttumuksen katse leimahti Buddenbrockin silmistä. — Vielä sana, niin minä ilmoitan, että te molemmat miehuuden puutteesta olette kykenemättömät pysymään virassanne.

Wrangel tarkasti häntä ylpeästi. — Yksi valhe lisää Hattujen tiedonantoihin.

Buddenbrock punastui: — Koska olen valehdellut?

— Viimeksi, kun ilmoitit hallitukselle, että täällä kaikki oli hyvässä puolustusjärjestyksessä, vaikka suomalaiset käyvät rääsyissä ja näkevät nälkää.

— Minusta täällä kaikkialla tuntuu paistin haju, nauroi Buddenbrock.

— Kyllä se meidän nenäämme tuntuu, jatkoi Wrangel, mutta ei sotamiesten. Ja mitenkä on aseiden laita, terättömät miekat, lukottomat pyssyt, ruuti vanhoissa tupakkamasseissa. Entä linnat? Wrangel kääntyi Sprengtportin puoleen: — Haminassa ei ole ainoatakaan ulkovarustusta, joka pitäisi ympäristön ylänköjä puhtaina, ei ainoatakaan nostosiltaa. En huoli puhuakaan kaikesta kurjasta, mitä on tehty, enkä siitä, mitä olisi pitänyt tehdä.

Sprengtport. — Ja sittenkin tämä Buddenbrock kirjoittaa, että kaikki on oivallisessa kunnossa.

Buddenbrock. — Mitä hyötyä olisi vaivata hallitusta asioilla, joita kuitenkaan ei voida muuttaa?

Sprengtport. — Mitä sitten koko puolustuksesta. Parasta on heittää Suomi oman onnensa nojaan.

Siihen ei vastannut kukaan, mutta katkaistaksensa vaitiolon kysyi vihdoin Buddenbrock leppeästi: — Ensi

kertaako täällä taistellaan? Yksi ruotsalainen vastaa kymmentä vihollista.

Wrangel asettui kysyväisenä Buddenbrockin eteen. — Olet näemmä unohtanut mitä sanoit, kun kuljimme punaisen torin yli Moskovassa.

— Minä vannoin kostavani, vastasi Buddenbrock.

— Kyllä, mutta sinä kirosit sitä mielettömyyttä, joka oli syössyt meidät tähän kuiluun. Silloin huomasit erehdykset, nyt teet niitä itse.

Buddenbrock keikautti itsetietoisena päänsä taapäin: — Minä en ole syyllinen hallituksen erehdyksiin. Minä pesen käteni.

— Ja minä, sanoi Wrangel lyhyesti ja ratkaisevasti, vaadin loppua tästä sanasodasta. Joka ei tahdo seurata, jääköön tänne.

Wrangel lähti pois nopein askelin, mutta pysähtyi hengittämään raitista ilmaa. Tavallisesti oli kuja Löfvingin pirtin kohdalla ihmisistä tyhjä, mutta nyt siellä kulki väkeä, joka palasi kaupungista uutisia kuulustelemasta. Liikettä lisäsi kaupungin karja kilisevine kelloineen, lasten ajamana. Buddenbrock ja majurikin tulivat ulos ja pysähtyivät samoin kuin Wrangelkin. Rientäen saapui vihdoin Ring. — Tuossa on ämmä, sanoi hän hiljaa. Hän ottaa kyllä povataksensa.

Nuo kolme päällikköä kääntyivät tuntemattomaan päin. Hän oli kalpea, hento muija, harmaahapsinen, silmät kummalliset ja syvään painuneet. Hänen pukunsa oli tavallinen Viipurinpuoleinen, raitainen hame ja valkoinen linnikko päässä. Syvästi niiaten pysähtyi hän vähän matkan päähän korkeista herroista, mutta Buddenbrock viittasi häntä tulemaan likemmäksi ja sanoi ruotsiksi: — Kerropa, mitä minulle tähän saakka on tapahtunut ja mitä vasta tapahtuu.

Kun Sprengtport oli kääntänyt sanat suomeksi, tarttui ämmä Buddenbrockin käteen ja tarkasti sen viivoja. Sitten hän työnsi sen vähän loitommaksi, yhä silmäellen sen hienoja juovia, mutta silmät eivät enää näyttäneet

kiintyneiltä siihen mikä niiden edessä oli, vaan tuijottivat ikäänkuin avaruuteen.

— Teillä on korkea ja tuuhea sukupuu. Suuri kunnia ja suuret rikkaudet ovat takananne, sanoi hän.

— Ehkä vielä suurempia edessäni.

— Päänne yli kohoaa tuuheampi oksa kuin teidän.

— Se varmaankin on poikani.

— Ei ole poikanne. Hänen viivansa käyvät näin, ja—

— Ja mitä?

Tasma päästi hänen kätensä. — En tiedä.

— Tiedät kyllä, ja minä tahdon tietää, mitä näet.

— Ei se ole hyvää.

— Olkoon mitä on. Tahdon tietää kaikki.

— Tuo suuri, tuuhea oksa kasvaa ylitsenne joka taholta ja tukehuttaa teidät. Teitä odottaa väkivaltainen ja häpeällinen kuolema.

— Kuinka kamalaa! nauroi Buddenbrock. Anna hänelle tuo raha, Sprengtport.

Mutta Tasma ei koskenutkaan siihen. — Kiitos, teidän armonne, minä en koskaan ota maksua.

— Miksi et, olethan köyhä.

Mutta Tasma hymyili surullisesti. — Jumala soi minulle ennustuslahjan sairastaessani venäläisten vankeudessa, ja sen sain kai neuvoakseni ja varottaakseni. Sentähden en ota maksua.

— No, entä te, hyvät herrat, ettekö tahdo kuulla kamalasta kuolemastanne? kysyi Buddenbrock.

— Olkoon menneeksi, vastasi Sprengtport ja ojensi kätensä ämmälle.

Mutta samassa kuului surkeita valitushuutoja, ja voivottaen näkyi lyhyenläntä, luiseva ukko, mekko yllään ja virsut jalassa astuvan kujalla naisväen ympäröimänä.

— Voi, voi! parhaat elukat, mihinkä nyt joudun?

— No, mikä nyt? kysyi Wrangel. Ei kukaan vastannut, mutta ukko lähestyi aivan masentuneena, ja väkijoukko seurasi häntä. — Mikäs on? Sotako on julistettu?

— Ei taida olla, valitti ukko, mutta voi niitä ruotsa-

laisia, kruunun miehiä! Voi, voi, missä on Löfvingin rouva? Ottivat hänen lehmänsä ja Hiitolan ja Tellan.

— Onko totta mitä sanotte? kysyttiin usealta taholta.

— Kyllä on, nyyhkytti paimen.

— Kuka otti?

— Kruunu otti sotaväen tarpeiksi.

Sehän on luonnollista, täytyihän väen saada ruokaa, ja kun ei itsellä ollut, niin otettiin mistä saatiin.

— Kruunu ei ota ilmaiseksi, se maksaa kaikki, huomautti Wrangel.

— Kyllä tietysti, myönsi paimen. Kymmenen riksiä hyvästä lehmästä.

— Verirahoja, huudettiin joukosta. Ryöstävät meiltä köyhiltä suomalaisilta viimeisetkin. Paras on viedä kaikki metsään, kaivaa maahan.

Samassa kuului rummunpärrytys. Kujanristeyksessä seisoi vääpeli rummuttajan kanssa suuri paperi kädessä, josta hän luki ilmoituksen, että kuninkaallisen majesteetin oli ollut pakko julistaa sota Venäjää vastaan, kehoittaen kaikkia uskollisesti puolustamaan Ruotsin valtakuntaa. Siihen hän lisäsi: — Kenraali Buddenbrock käskee Lappeenrannan asukkaitten olla levollisia ja kieltää pakenemasta.

Väki kuunteli kauhistuneena. Eikö saa henkeänsä pelastaa? Koko vanhempi sukupolvi oli ollut muassa Isonvihan hirmuisuuksissa. Tiedettiin mitä sota on.

— Voi meitä, kuului kaikkialta. — Voi meitä!

Wrangel, joka toisten upseerien kanssa oli katsonut ja kuunnellut tuota melua, kääntyi liikutettuna Buddenbrockin puoleen: — Kamalaa on kuulla väen kauhistusta.

Buddenbrock kohautti olkapäitään: — Heidän täytyy alistua ja tukea meitä.

— Entä jos sanoisin, että he eivät sitä tee, intti Wrangel.

— Joutavia, meille puidaan nyrkkiä, mutta vihollista vastaan tapellaan.

Buddenbrock kääntyi lähteäksensä, ja asekumppanit seurasivat häntä, mutta väki, huolimatta äskeisestä kiellosta, huusi uudestaan: — Paetaan, paetaan, kohta saattaa olla liian myöhäistä.

— Ei kukaan saa lähteä kaupungista, komensi vääpeli, se on kielletty.

Siihen ei kukaan vastannut, mutta tiellä näkyi yksinäisenä ja jylhänä Tasma.

— Tehkää haudat avaroiksi! huusi hän. Kuolema käy ympäri, etsien omaansa.

— Kuulkaa! Tuossa hän taas huutaa, kuiskasi väki kauhistuneena. Nyt jo kolmatta päivää.

Tietäjätär lähestyi ja huusi taas varoittaen:

— Tehköön myttynsä, kellä on myttyyn pantavaa. Paetkoon ken voi!

Ensimäisestä hämmästyksestä toivuttiin vähitellen, ja muuan vanha ukko rohkaisi mieltänsä. — Oletko taas nähnyt jotakin? kysyi hän.

— Neljä kauheata tulikitaa! Etelästä pohjoiseen, idästä länteen, niiden välissä hautausmaa ja kaikki kuolleet nousivat haudoistaan. Näin jättiläishaamun kääreissään; sumuna kulki hän etsien kultaista kruunua. Se oli Kaarle-kuningas. Hänen edessään vyöryivät liekit palavana roviona ja tulvivat Lappeenrannan yli, niin että se tuhoutui metsineen, vuorineen, kaikkineen. Ja kuningas vänteli käsiään, viittasi kuiluun ja huusi kuolleille: Kaikki on turhaa! Mutta kuolleet kohottivat käsivarsiansa taivasta kohti ja lauloivat pyhää virttä, häviten liekkeihin. Tuuli lauloi valitusvirttä niistä, jotka nyt kulkevat kuolemata kohti.

Käsivarret riipuksissa ja hehkuvat silmät avaruuteen tähdättyinä seisoi siinä Tasma. Ei kukaan rohjennut häiritä häntä, ja liikahtamatta paikaltaan kuiskasivat ihmiset kauhun jähmetyttäminä: — Se tietää maailman loppua!

— Katso, huudahti tietäjätär äkkiä, katso, verta pärskyy ilmassa. Katso! Kuolleet viittaavat. Paetkaa. Voi teitä! voi!

II Luku.

MARTTILAN LEIRISSÄ.

1.

Lappeenrannasta kulkee länteenpäin hiekkaharju Luumäelle, missä se alenee ja muodostaa Marttilan kankaan. Sieltä haaraantui siihen aikaan tie Turkuun ja Haminaan. Rehevät hongat humisivat kanervatasangolla, ja sen ulkosyrjässä sijaitsi Marttilan kylä, josta miehet nyt olivat otetut armeijaan. Tälle tasangolle oli Wrangel asettanut leirinsä, ja koko seutu oli sen kautta muuttunut. Hakokojuja ja valkeita telttoja oli sekaisin, ja niiden välissä liikkui suomalaisten ja ruotsalaisten rykmenttein miehiä. Suven paras osa oli jo mennyt, mutta nummen kauneus pysyi vielä entisellään. Kanerva kukki, puolat punertivat ja hongat levittivät siimestä ja tuoksuansa kaikkialle. Oli lämmin päivä, ilma raitis ja puhdas. Keveät, valkeat hattarat liitelivät avaruudessa, ja aurinko kallistui iltapuoleen.

Leirin läntiseen syrjään oli laskeutunut muutamia sotamiehiä, ja niiden edessä mäntyä vastaan nojautuneena seisoi nuorukainen. Vanhin vanhoista oli Kornatus, joka arvelematta oli lähtenyt Lappeenrannasta tavataksensa täällä pojanpoikansa, mutta nytkin oli hän tullut liian myöhään, sillä uusmaalaiset olivat aamulla ratsastaneet pääkortteeriin. Kova iskuhan se oli, mutta tuo vastoinkäyminen tuntui kuitenkin helpommalta, kun hän täällä tapasi vanhoja kumppaneita. Heidän luonaan sopi levähtää ja purkaa sydäntänsä sekä katsella kuinka tähän aikaan elettiin maailmassa. Lohdutukselta tuntui Kornatuksesta, joka vielä seurasi nuorta soturipolvea koko rakkaudellaan, kun hän nyt sai nähdä nuo eri rykmentit ja semminkin niiden päällikön Kaarlo Henrik Wrangelin sekä hänen toimenpiteensä. Tuo nykyään korkea herra ei ollut mikään outo mies Kornatukselle, joka oli ollut

hänen mukanaan niihin aikoihin, jolloin Wrangel 19-vuotiaana palavin sydämin oli rientänyt lippujen alle taistellaksensa Kaarlo-kuninkaan riveissä. Palattuansa venäläisten vankeudesta jäi Wrangel rykmentin päällikkönä Suomeen, ja niin oli sotavanhus, vaikkakin kaukaa, kuullut hänen elämästään ja toimistaan.

Nyt istui vanhus sammaltuneella kivellä korkeiden, humisevien honkain varjossa, ja kahdella likeisellä kivellä istuivat hänen pitäjäläisensä Kolmhalko ja Hohti, molemmat yli 50 vuoden ikäisiä, joiden isien kanssa Kornatus oli ollut ystävä. Hekin kuuluivat Husulan aateliin, mutta he olivat nyt siirretyt hämäläisiin. Heidän edessään seisova nuorukainen oli Vehkalahdelta, Husulan talon nuorin poika. Vaaleansininen puku, valkoinen kauluri ja valkoinen töyhtö ilmaisivat, että hän kuului Karjalan rakuunoihin. Vaikka olikin nuori, tunnettiin hänet innokkaaksi laulunharrastajaksi. Isä oli nuorena kuollut, ja äiti koetti saada lapsellensa jotakin opetusta. Hänen pyynnöstänsä otti majuri Sprengtport pojan muassaan Gammelbackaan. Täällä sai hän vapaina hetkinä kehittää laululahjaansa, sillä majuri itse rakasti musiikkia, jotapaitsi hänellä oli naapureina kaksi saksalaista perhettä, jotka isonvihan aikana olivat paenneet Suomeen, minne jäivätkin, kun Liivi joutui Venäjälle. Tässä pienessä piirissä oli jokapäiväisenä ajanviettona soitto ja laulu, johon Sprengtportkin mielellään yhtyi erittäin kauniilla äänellään. Sinne hiipi Juhana Husulakin kuunnellaksensa harppua, klaveeria ja laulua, ja vihdoin valkeni sekin päivä, että hän sai olla mukana. Hän oli nyt erossa Gammelbackasta ja sikäläisistä ystävistä, mutta kantelettaan kuljetti hän muassaan ilossa ja surussa. Nytkin oli se muassa ja nojasi mäntyyn niinkuin hän itsekin. Aateliskirjaan oli Husulan poika, samoinkuin koko hänen sukunsa, kirjoitettu Pihlhjertan nimellä, mutta he itse olivat pitäneet alkuperäisen nimensä ainakin kotiseudulla. Sanottiin että Pihlhjerta-suku oli varsinaista aatelia, eikä kuten muut talonpoikaisaatelia. Heidän vaakunassansa oli kuvattu nuolen lävistämä sydän

ja teräshansikas, ja oli se siis toisenlainen kuin muiden oinaansarvi.

Ukkojen suusta virtasi perintätarinoita isien urotöistä, ja vaikka niitä mielihyvin kerrottiin, niin vielä suuremmalla mielihyvällä Husulan nuorukainen niitä kuunteli. Varhain oli hänessä virinnyt halu käydä isien jälkiä, ja siinä mielessä oli hän tutkinut sukunsa vanhoja muistoja. Nyt oli tämä halu leimahtanut ilmituleen, ja vuorotellen kertoivat vanhat muinaisia tapahtumia. Hohdin sankarina oli Eero, suvun lemmikki, joka 1611 oli lähtenyt talosta taistellaksensa Kustaa Aadolfin aatelislipun alla. Hän kaatui nuorena, mutta hänen uskollisuutensa ja sankaritöittensä muistoksi antoi Stålhandske sittemmin sellaisen määräyksen, että Eero Hohdin nimi oli maalattava ja poltettava Anjalan kirkon akkunapeltiin, jossa se vielä tänään säteilee.

Mutta oli Kolmhalollakin muistelmia. Hänen isänsä isän-isä oli valittu niille valtiopäiville, jotka Kustaa Aadolf kutsui Helsinkiin, pyytääkseen apua Puolan sotaan. Aika oli kova, ja uutta verotaakkaa peljättiin, mutta silloin nousi vanha Kolmhalko sanomaan, että mitä hyvä ja viisas kuningas pyytää, siihen täytyy kansan sitoutua, ja siten myönnettiin sekä veroja että miehiä. Sama Kolmhalko kyyditsi sitten kuningasta, kun hän lähti Helsingistä, eikä ukko voinut kyllin kehua rakasta kuningasta. Ruotsinkin vastenmieliset säädyt myönsivät sota-avun, kun kehotus siihen saapui Suomesta.

— Ja siunausta siitä sodasta koituikin, sanoi Kornatus. Kun rauha oli tehty ja väki päästettiin kotiin, sanoi kuningas meidän miehillemme: »Kiitos, uskolliset Suomen pojat! Ilman teitä en olisi koskaan saanut aikaan sitä, mikä nyt on suoritettu. Tervehtikää kotolaisia ja sanokaa, ettette turhaan ole uhrautuneet. Laatokka erottaa nyt Suomen Ruotsin vihollisista, eikä sen yli helpolla kukaan pääse. Karjalaa suojelee nyt jylhä Maanselkä, jonka yli ei kukaan kuljeta sotajoukkoja.» — Niin suojeltuna jätti Kustaa Aadolf Suomen ja Ruotsin valtakunnan. Mutta nyt?

Ei vastannut kukaan, mutta synkät kasvot ja surulliset katseet ilmaisivat mitä he ajattelivat. Viro ja Liivi olivat menetetyt, Nevajoki virtasi Venäjän pääkaupungin läpi, ja kotimaasta oli leikattu kaistale. Siitä ajasta vaikeni laulu Suomessa. Ihmiset eivät enää ilomielin taistelleet, vaan epätoivoisina ja lamaantunein mielin. Kahdenkymmenen vuoden lumi oli laskeutunut kuolleitten hautojen yli, ja kahdenkymmenen suven aurinko vihdoin uudestaan virittänyt toivon elävissä. Kansa oli siksi runsaasti vuodattanut verta, ettei se löytänyt sanoja surulleen. Ainoastaan jokunen karaistumpi, paljon kokenut pusersi joskus sydämestään veriset muistonsa laulun muodossa. Kolmhalko oli sellainen, ja välittämättä siitä, mitä muut ajattelisivat tai sanoisivat, otti hän kanteleen ja alkoi surullisen valitusvirtensä:

Voi Suomenmaata suurta
Kuka olis uskonut,
Monta tuhatta vanhaa, nuorta
On miekalla hakattu.

Voi Pälkänehen sota,
Kuin oli Suomen maal'
Siell vuoti monda verta,
Tsaari pääsi vallan pääl'.

Voi sinuas Kyrönpeldo,
Näit mond' on ennen ol,
Ennen olit eloo täynäns,
Nyt kuolleita kuopattu.

Voi kuing monda vaimo
on jäänyt leskeksi,
Vihollinen wielä vaino
Jättä mond orvoksi.*

---

* Kts. Hengellisiä lauluja».

Oli vielä useita värsyjä, mutta Kolmhalko ei jaksanut enempää. Miespolvia kestää, ennenkuin semmoiset haavat kuin isonvihan kasvavat umpeen, ja nyt olivat näiden veristen aikojen muistot uudestaan repineet haavat auki.

Laulu oli houkutellut muita sotamiehiä ympärille kuuntelemaan. Kanteleensoitto oli täällä harvinaista, ja se oli mieluista vaihtelua yksitoikkoisessa leiri-elämässä. Kuuntelijat tiesivät todeksi mitä ukko lauloi. Niin tosiaan oli siihen aikaan. Uudistuisiko se taas?

— Ei susi koiran kuolemaa itke, mutisi eräs sotamies. Jos on totta mitä puhutaan, niin hullusti käy.

Monet muutkin olivat kuulleet pahoja enteitä. Hatut tahtoivat valtakunnan turmiota, ainakin Suomen menettämistä. Eivätpä ruotsalaiset ensi kertaa leikanneet kaistoja toisten selästä. Mitä välittivät nuo suuret tästä kurjasta maasta. Jos käy Hattujen mielen mukaan, niin on Suomi hukassa.

— Ei mikään ole hukassa, ellei Jumala salli, lausui Kornatus lujalla tyyneydellä, vetäen povestaan esiin pienen pussin. Pussista otti hän kirjan.

— Katselkaa tätä, sanoi hän ja ojensi kirjan Husulalle, joka selaili sen lehtiä. Muutkin tulivat katselemaan. Se huomattiin selvästi painetuksi rukouskirjaksi, vaikka kirjaimet olivat oudonlaiset ja vaaleammat kuin tavalliset painetut. Kannet olivat puusta ja selkä vahvaa nahkaa. Muoto oli tavallisen katkismuksen ja kova, karkea ulkoasu muistutti panssaroitua miestä.

— Lieneepä tuo nähnyt yhtä ja toista, sanoi Husula, tarkastaen lehtiä. Omituisilta näyttivät. Onkohan se vanhakin?

— Ikä ei ole mainio, vastasi Kornatus, mutta sen näkemät ovat siksi ihmeellisiä, ettei moni uskoisikaan.

Sotamiehistä ei monikaan tuntenut vanhusta, mutta kukaan ei epäillyt hänen sanojansa, ja häntä pyydettiin vain kertomaan.

— Pultavan tappion jälkeen sijoitettiin minut Nishnij-Novgorodiin. Olin siihen aikaan palvelijana everstiluut-

nantti Isendorffin luona. Hän oli hyvä ja jumalinen herra ja sääli kaikkia vankeja, joilla ei ollut lohdutuksena Jumalan sanaa. Itse hän oli saanut kirjoja Saksasta, sillä sieltä oli hän kotoisin, ja ystäviltään Tobolskista sai hän lohduttavia kirjeitä. Hän oli meiltä saanut kuulla, että kapteeni Henrik Sprengtport oli suomentanut rukouksia ja virsiä ja että sotamiehemme olivat leikanneet kirjaimet puuhun ja painaneet siten kirjoja. Yksi lähetettiin meille, ja tämä se on. Se saapui meille Moskovan kautta puulaatikossa, johon kreivi Piper oli pannut yhtä ja toista muutakin isännälleni. Mutta samana päivänä syttyi tulipalo eräässä luostarissa kl. 2 j. p. p. ja levisi sieltä hirvittävällä nopeudella. Sitä päivää, Pietari-Paavalin päivää 12 p. kesäkuuta, en unohda koskaan. Kaupunki syttyi yhä useammista kohdista. Isäntäni kanssa koetimme pelastaa hänen tavaroitaan. Äsken saapunut avaamaton laatikko jätettiin, kun kaikki muut kapineet sullottiin säkkeihin, joita sotamiehet kantoivat kaupungista. Isendorff itse meni heidän mukanaan, ja käski minun hoitaa laatikkoa, kunnes hän palaa. Ei viittäkään minuuttia hänen lähtönsä jälkeen puhkesi tuli ylt'ympärillemme. Muuan armelias venäläinen auttoi minua kantamaan mitä jäljelle oli jäänyt, mutta emme kuitenkaan päässeet kuin erääseen suureen puutarhaan, kun meidän oli pakko paeta henkemme pelastamiseksi. Siitä ei sittenkään ollut paljoa toivoa, sillä parissa tunnissa oli koko kaupunki jäljettömiin kadonnut. Yksi ainoa etukaupunki tuulen yläpuolella säilyi, mutta likimain 4000:sta ihmisestä oli pelastunut vain noin 800, eikä ainoatakaan elukkaa. Erääseen kirkkoon paloi 50 nunnaa. Ihmisten ja eläinten palaneita ruumiita tavattiin kasoittain.

— Entä te? kysyivät kuulijat, jotka jännittyneinä olivat seuranneet tuota kamalaa kertomusta. Kuinka te pelastuitte?

Kornatus nosti silmänsä taivasta kohti: — Se pelastus ei ollut ihmistekoa. Jumala johti askeleemme sitten ainoalle portille, mistä pako vielä oli mahdollinen. Kun isäntäni näki minun tulevan, riensi hän vastaani, ja kun

pyysin anteeksi, että olin heittänyt hänen tavaransa, kiitti hän Jumalaa, kun hän nyt oli päässyt siitä tuskastaan, että oli minut jättänyt. Kun vihdoin tuli oli sammunut, lähdin sille paikalle, johon herrani tavarat olivat jääneet, mutta niistä ei ollut muruakaan jäljellä, paitsi kirjalaatikkoa, joka oli vahingoittumaton.

— Vahingoittumaton? kuinka se oli mahdollista? huusivat useat äänet.

— Kuinka se oli mahdollista, tietää ainoastaan yksi maailmassa, ja hän tietää senkin, etten valehtele. Läheisyydessä olivat puutkin palaneet ja ruoho mustana, paitsi sillä paikalla missä laatikko seisoi.

Ihmettelyn huudot kuuluivat uudestaan. Luojan voimaa ei käsitä ihmisjärki. Semmoista ei oltu ennen kuultu.

— Oli miten oli, kirjat olivat vahingoittumattomat. Niin voi Herra pelastaa, kun hän tahtoo.

Kertomus oli lopussa, ja sitä seurasi yleinen hiljaisuus. Juhlallinen vakavuus oli painanut leimansa kaikkiin, jotka olivat kuulleet vanhuksen ihmeellisen kertomuksen. Ei halunnut kukaan katkaista äänetöntä hiljaisuutta, kunnes vihdoin Husula kysyi, mitä kirjoja laatikossa oli.

— En tiedä, ne olivat kaikki saksalaisia, paitsi tämä. Vähän se on sille, joka katsoo ulkomuotoon, mutta se, joka niinkuin minä siihen aikaan, näkee kaiken maallisen turvan hajoavan, se ymmärtää, mitä merkitsee omistaa ankkuri, joka ei koskaan petä. Isendorff pyysi minua pitämään sen pelustuksemme muistona, ja pelastuksena oli se kirja minulle vastakin, sillä ellei Jumalan sana olisi virvoittanut sieluani, olisi koti-ikävä ja suru varmaankin vienyt minut epätoivoon.' Vakavia aikoja on nytkin tulossa, ja se, joka on avun tarpeessa, kääntyköön Jumalan puoleen, ennenkuin kaikki on myöhäistä.

Taas seurasi vakava vaitiolo, mutta Husula otti kanteleensa ja rupesi laulamaan:

Voi, Herra Jumala, armosi suo,
Vie meitä pois pahan vallasta,
Sinulle jokainen tuskansa tuo,
Sinun on valta ja kunnia.

2.

Koska jokainen oli ollut omiin ajatuksiinsa vaipuneena, ei ollut kukaan huomannut vanhaa miestä, joka hiipivin askelin oli tullut metsästä, aikoen laulun kestäessä kulkea heidän ohitsensa leiriin. Hänen pitkä, ruskea vieraskuosinen takkinsa, samoinkuin hänen pitkät hiuksensa ja partansakin ilmaisivat, että hän oli kaukaa kotoisin. Kainalossa kantoi hän liinaan käärittyä laatikkoa sekä olallaan pitkää pussia. Kun hänet huomattiin, vaikeni laulu, mutta ennenkuin oikein toinnuttiinkaan, syöksyi metsästä kaksi äsken saapunutta hämäläistä ja kävi vieraaseen käsiksi. Tämä yritti tehdä vastarintaa, mutta näytti liian heikolta päästäksensä noista lujakouraisista sotamiehistä, ja nyt riensivät muutkin paikalle kuullaksensa mitä oli tekeillä.

— Auttakaa, auttakaa, huusi tuntematon murteellisella suomenkielellä ja kurotti rukoilevana kätensä ympäröiviä kohden. Hyvät miehet, päästäkää minut, pyysi hän nöyrästi kääntyen vastustajiensa puoleen. Olen köyhä mies, ei ole minulla mitään ryöstettävää.

— Kyllä me sinulle ryöstöä opetamme, vastasi toinen sotamiehistä, vetäen ukon käsivarret taapäin ja pitäen kiinni hänen ranteistaan.

— Miksi käytte kimppuuni, kun en ole pahaa tehnyt?

— Eihän kunniaan päästä kurituksetta, lausui sotamies tyynenä ja etsi patruunataskustaan nuoran. — Annapa siivosti sitoa itsesi, niin saat sitten vastata herrain edessä.

Vanhus tämän kuultuaan jännitti itsensä suoraksi ja huusi uhkaavana ja pontevasti: — Maksaa minun pitäisi teille kiinniottamisesta! Sitten mutisi hän jotakin venäjäksi, jota ei ymmärretty.

— Kuulkaapa! huusi sotamies, hän tulee Viipurista. Mutta vieras rukoili taas nöyrästi suomeksi: — Armolliset herrat, päästäkää minut menemään.

— Me emme suvaitse maankulkijoita leirissä, vastasi sotamies. Mutta koska olet tänne pujahtanut, niin vastaa asiastasi herroille, ja niin sanoen työnsi hän ukkoa selästä.

Mutta vieras ei nöyrtynyt. Rohkeasti nosti hän päänsä ja sanoi vihan vimmassa: — Luuletteko, että venäläinen pyytää lupaa herroiltanne. Siitä on aikoja, kun hän oli siksi yksinkertainen. Huomenna tähän aikaan on Lascy Lappeenrannassa ja jauhaa teidät mäsäksi.

— Eipä niinkään. Meillä on miehiä antamaan takaisin, ja lisää saadaan pääkortteerista.

Vanhus mulkoili silmillään ja nauroi pilkallisesti. — Ha, ha, ha! Niitä saatte odottaa. Kun Lascy tarttui hevostensa suitsiin, päästivät Myllymäen herrat omansa laitumelle, ja siellä ne vielä hyppivät, sillä miehistö on käsketty raivaamaan tietä, että pääarmeija pääsisi perikatoanne katsomaan.

Ympärillä seisovat olivat hämillään, ja vanha Hohti lausui epäilevästi: — Ellei mies ole taivaan varoituksia tuomassa, niin hän totisesti ajaa perkeleen asioita. Tavallinen ihminen hän ei ole.

— Koskapa kivekäs lienee ollut muiden kaltainen! nauroi vieras, singahuttaen uskomattomalla nopeudella pois takkinsa, partansa, hattunsa ja valetukkansa.

— Löfving! huudahtivat ympärillä seisojat ällistyen.

— Entä kuka sitten olisin! vastasi nauraen Löfving.

— Onko totta mitä sanoitte Myllymäen armeijasta ja venäläisistä?

— Olenko koskaan valehdellut tiedonannoissani? Vai ettekö luule, että tunnen aseman maassa yhtä hyvin kuin katkismukseni? Kuulkaa sitten: 12,000 venäläistä oli jo

kesäkuussa koolla Muolassa, ja viikko sitten vei heidät rajan yli kenraali Keith. Nyt on kuitenkin Lascy ylipäällikkönä, ja minä panen pääni pantiksi, että he huomenna ennen auringonlaskua ovat Lappeenrannassa.

— Vai niin luulette. Sitten pitäisi meidänkin lähteä matkaan. Jumala auttakoon onnetonta kaupunkia ja meitä kaikkia.

— Kyllä Jumala auttaa, mutta vikkeliä täytyy meidän olla. Tunnen Lascyn edellisestä sodasta, jolloin hän kulki Galitzinin joukossa. Hän on karski soturi, joka ei kursaile ystäviä eikä vihollisia. Mutta oikeutta harrastava hän on. Huvikseen hänen kanssaan tappelee.

Kuulijat nauroivat.

— Sepä se! älkää naurako. Lascy tulee tänne huonolla tuulella, sillä hänen tykkinsä jäivät jälkeen, kun tiet olivat niin huonot että hevoset uupuivat.

— Rientäkäämme kenraalin luo! huusivat vanhat sotamiehet. Kertokaa päällystölle.

Luuletteko, että olisin täällä, jos ei päällystö olisi saanut kertomustani?

— Mitä Wrangel sanoi?

— Mitä hän sanoi? Hm. — Luulin hänen suoraa päätä syöksevän Lappeeseen, mutta ei se niinkään käy ilman käskyä pääkortteerista. Nyt, pojat, tiedätte kaikki. Miesten kesken on puhuttava suu puhtaaksi.

Kolmhalko katseli tyynenä ja vakavana entistä sissiä.

— Te olette kunnon mies. Sen ennenkin tiesin.

— Olitte kai samaa mieltä kuin muut. Koko Suomi kiroili kivekkäitä, eikä ihmekään, sillä turvattomat kärsivät sanomattomasti. Mutta kun kaikki oli pantu yhdelle kortille, täytyi kaikkea uskaltaa, ja kun armeija ei tehnyt mitään, täytyi meidän tehdä kaikki.

— Nyt tarvittaisiin monta teidän kaltaistanne.

Löfving naurahti. — Kaksikymmentä vuotta sitten oli monta semmoista. Siihen aikaan varttuivat puolikasvaneet pojat yhdessä päivässä miehiksi, ja vaarat kasvattivat parhaita sissejä, sillä armeijassa ei tultu miksikään.

— Senhän me vanhat tiedämme, puhui Hohti. Paitsi sitä lyhyttä aikaa, jolloin Armfelt komensi, luovutettiin, kuten jokainen tietää, Suomi miekan iskutta.

Kolmhalko kohotti hitaasti harmaan päänsä ja katseli taivaaseen: — Voi häntä, joka siihen aikaan toimi täällä kuninkaan nimessä.

— Hän ei tietänyt muusta kuin omasta pelostaan. Mutta sitä emme me kivekkäät tunteneet. Salamana iskimme sinne, missä meitä vähimmin odotettiin. Me kärsimme vilua ja nälkää, tappelimme, kuolimme, mutta mies se, joka parhaiten uskalsi!

Vaiettiin hetkinen. Löfving oli antanut heille paljon miettimisen aihetta. Vihdoin kääntyi hänen puoleensa Kolmhalko:

— Tuotte merkillisiä uutisia Lappeenrannasta. Ehkä tiedätte enemmänkin.

— Tiedän kyllä, nauroi Löfving, mutta merkillisin uutinen on se, että olen tänään päässyt kapteeniksi.

— Kapteeniksi? huudettiin yhdestä suusta.

— Tietysti. Tässä valtuuskirjani. Olen saanut komppanian Burmeisterin jälkeen, joka on siirretty pohjalaisiin. Nyt olen majuri Sprengtportin komennossa niinkuin moni teistä.

Kolmhalko ja Hohti tekivät hymyillen kunniaa, ja edellinen sanoi: — Herra kapteeni, minulla on kunnia kuulua teidän komppaniaanne.

— Ja minulla, ja minulla, kaikui nuorten piiristä, kukin tervehtien jollakin tavalla.

— Hyvä se, sanoi Löfving. Kohta siis palvelukseen. Kaksi teistä rientäköön artellista noutamaan sitä kunnialahjaa, jonka sain päällystöltä ja joka on pikku tynnyrillinen hyvää Suomen olutta. Sen tahdon nyt teidän kanssanne tyhjentää. Tuokaa tynnyri ja runsaasti pikareita.

Sotamiehet pötkivät matkaan, ja Löfving lähetti toiset kaksi kutsumaan komppanian muita miehiä.

Husula oli pysynyt syrjässä ja vaiti, mutta nyt meni hän Löfvingin luo, joka seisoi yksinään. Onnen ilme kir-

kasti nuorukaisen muuten niin haaveksivia kasvoja, ja kapteeni arvasi, että Juhanalla oli jotakin sydämellään.

— No, poikani, ymmärräthän, että olen pyytänyt sinuakin, sanoi Löfving iloisesti tarjoten hänelle kättä. Husula kumarsi kiitollisena, mutta hänen ajatuksensa olivat muualla, ja hän kysyi melkein ujosti:

— Luuletteko, että Maria Sprengtport päästetään päällikön puheille ja saa tulla mukaan.

Löfvingin silmät laajenivat. — Maria, kysyi hän ihmetellen. Mitä hänestä?

— Hän on täällä leirissä. Hän tuli isänsä kanssa tänne. Ettekö sitä tiedä?

— Majurin tulon kyllä tiedän; hänen sanottiin saapuneen vähää ennen minua. Mutta Maria, mitä hän täällä tekee?

Husula elpyi ja vastasi nuorekkaalla vireydellä:

— Maria on saanut voiton isästänsä, joka otti hänet mukaansa. Maria tahtoo itse rukoilla Wrangelilta lupaa lähteä armeijan kanssa.

Löfving polki jalkaa: — Tuo hullu tyttö! kuinka hän tuolla tavalla voi saada järkevien miesten päät pyörälle. Wrangel tietysti suostuu, kun isä on suostunut.

Husula oli mielissään, kun oli saanut kertoa niin tärkeän uutisen, ja jatkoi innokkaasti: — Tapasin Marian juuri kun he olivat saapuneet leiriin. Hän luuli pääsevänsä Wrangelin luo viimeistään huomenna ja oli vakuutettu, että Wrangel sallii hänen jäädä meidän joukkoomme.

Löfving vimmastui, mutta leppyi kohta ja huokasi: — Voi sitä hiirtä, joka tanssii kissan häissä! Wrangelissa lienee kuitenkin siksi miestä, että hän hallitsee eikä antaudu hallittavaksi.

Juhani oli toista mieltä. Hän oli seisonut Wrangelin teltan edustalla odottamassa kirjettä eversti Lagerhjelmiltä ja kuuli silloin katkelmia kenraalin ja Sprengtportin keskustelusta. Majuri tuntui puhuvan Marian puolesta, sillä Wrangel vastasi nauraen, ettei hän koskaan ole ollut sellaista sotaväkeä komentamassa, ja sillä hän kaiketi

tarkoitti naissotureita. Ja senjälkeen vastasi majuri aivan selvästi: — Hän ei ole muiden kaltainen. Hänet on kasvatettu sankarikertomusten ja suurten muistojen keskellä, vaikka hän sitten sydän hehkuvana saikin toimia vain köyhän kodin askareissa maalla. Mutta Marialla on niin voimakas mielikuvitus ja niin paljon elämän tarmoa, että sellainen tuntuu painostavalta ja näinä ratkaisevina aikoina vielä entistä enemmän. Vaaran lähestyessä on hänen toimintahalunsa saanut tuulta siipien alle, mutta mahtisanain pidättäminä kuohuvat sisälliset tunteet nyt niin ylivoimaisina, että hän minusta näyttää valmiilta mieluummin panemaan kaikki alttiiksi kuin tottelemaan järkeä.

Husula vaikeni ja katseli Löfvingiä tutkien. Eikö hänenkin täytynyt myöntää, että majuri oli oikeassa? Mutta Löfving pysyi sanattomana. Hän vain näytti tyytymättömältä ja katseli maahan.

— Maria ei ole muiden luontoinen, lausui vihdoin nuorukainen. Hän piti velvollisuutenaan puhua Marian puolesta, kun tämä ei voinut sitä tehdä itse.

Mutta kokenut soturi ei edes luonut silmiänsä Husulaan, mutisi vain itsekseen: — Lumi karistaa kevään lehdet, tuli poľttaa ne, ja kuolema on kaiken loppu.

Nuo synkät sanat eivät vain koskeneet Husulaan. Innostuksen hurmaamana loi hän silmänsä haaveksivaisesti avaruuteen, nosti kätensä taivasta kohti ja huudahti: — Ah, kunpa vain Wrangel suostuisi! Kun miehet heittäytyvät taisteluun, seuraa voitto tai tappio, mutta kun sellainen kuin hän on mukana, ollaan voittamattomia!

Löfving taputti nuorukaista olkapäälle. — Poika parka, älä päästä huuliltasi kaikkea mitä sydämessäsi kannat. Maria on toisen morsian.

— Onko se totta? kysyi nuorukainen vaaleten.

Nuori kornetti seisoi hetken huumautuneena, sitten sieppasi hän hattunsa ja heilutti sitä korkealla ilmassa: — Marian kuva sydämessä kaadun ilolla nuorenakin.

Löfving oli yhä vaiti ja kääntyi pois, mutta Juhana ei sitä huomannutkaan. Hänestä ei ollut ulkonaista elämää olemassakaan. Hän tarttui kanteleeseensa ja läksi hiljalleen astelemaan kangasta pitkin. Vihdoin hän istahti, koski sen kieliin ja purki sydäntänsä surullisissa sävelissä yksinäisen illan varjossa.

3.

Komppania oli koossa, ja kun ensimäinen pikari oli täytetty, ojensi Löfving sen Kornatukselle: — Vanhalle etusija. Terveeksi, Kornatus! Kaikkien urhoollisten poikien malja. Hämeen rykmentin lipun malja!

— Ja kapteenimme terveydeksi, kaikui raikuva vastaus. Eläköön!

Kun pikarit olivat tyhjennetyt, ryhtyi Löfving taas puhumaan:. — Olemme sittenkin alottaneet väärästä päästä. Eikö niin Kornatus? Päivänä tämmöisenä olisi ensimäinen pikari omistettava nuoruutemme kuninkaalle Kaarlolle ja hänen muistolleen.

— Sitä minäkin, kapteeni, Kaarlo-kuninkaan malja! huudahti vanhus. Hänen vertaistaan ei tule koskaan. Silloin kelpasi olla sotamiehenä — mutta nyt!

Juotiin uudestaan, ja vähitellen elpyivät juroimmatkin.

Löfving täytti lasit ja huusi iloisena: — Nyt juomme nuoruuteni kenraalin, Kaarlo Kustaa Armfeltin kunniaksi! Hänen kunniansa piti paikkansa, kun toisten meni pussiin. Armfeltin malja! Hän oli kunnon mies.

Niin totisesti, hän oli kunnon mies, sen myönsivät kaikki. Hullusti oli käynyt alusta loppuun saakka. Kuka voisikaan unohtaa sitä kamalaa aikaa, jolloin maan puolustajien käskettiin yhä peräytyä Venäjän armeijan tieltä, kun ne, joiden olisi pitänyt olla Suomi raukan turvana, tuomitsivat sen kuolemaan. Mutta kun Jumala näki, että

kansa mieluummin kuoli kuin luopui vapaudestaan, valkenivat olot taas. Ihmisen ei koskaan pitäisi joutua epätoivoon; ei ole niin kovaa koettelemusta, jota ei kaikkivaltias voi muuttaa iloksi. Tästä oltiin yksimielisiä.

Eräs nuori mies ihmetteli kuitenkin, kuinka pelkuri Lybecker ja ylpeä De la Barre saattoivat menetellä niinkuin menettelivät.

— Katsos, poikaseni, vastasi Löfving, kun Jumala loi taivaan ja maan, käytti hän mahtavimmat sanansa, mutta perkele tarvitsi vain punaista kultaa luodakseen helvetin ja piruja.

— Luuletteko että he möivät maan?

— En luule mitään. Totuuden tietää yksin Jumala. Napuen taistelun jälkeen sanoi minulle ruhtinas Galitzin, että hän jo piti voittoamme varmana, ja valmistui peräytymään, kun De la Barre komensi koko ratsuväen taistelusta pois, ja siten kaikki oli hukassa.

Kolmhalko ja Hohti olivat olleet mukana. Voi kuinka katkeria nuo muistot olivat! Mutta kiitoksensa ansaitsee ruhtinas Galitzin. Hän oli jalo mies.

— Niin oli, huudahti Löfving innostuneena, niin oli! Hänellekin tahdon omistaa maljan. Saakaa tästä, pojat! Sen miehen viiniä olisi teidän pitänyt maistaa. Hänenkin muistolleen malja!

— Ihmeellinenpä mies te olette, lausui Hohti. Yhtenä päivänä maksaa vihollinen palkan päästänne, toisena juotte viiniä hänen kanssaan. Puhutteko leikkiä?

Löfving nauroi: — Jos kertoisin teille, että kasakka on siksi sitkeähenkinen, että kun hänet hakkaa palasiksi, elää vielä jokainen palanen, niin uskoisitte; mutta kun puhun totta, niin ette usko.

— Kuinka tulitte hänen luoksensa?

— Napuen taistelun jälkeen lähetti Armfelt minut Kokkolaan kuulustelemaan ruhtinaalta, miten oli sairaittemme ja kuolleittemme laita. Ja sen sanon nyt niinkuin ennenkin, että venäläinen on hyväluontoinen, kun pitää häntä ystävänä, mutta vihollisena on hän pirua pahempi.

— Niin on kuin sanotte, todisti Kornatus. Mutta mitenkä oli Galitzinin luona?

— Ruhtinas kohteli minua toverina. Kysyi Armfeltia, kehui häntä ja koko Suomen armeijaa sekä sanoi meitä urhoolliseksi ja kunnon väeksi. Omisti sitten maljan Ruotsin kuninkaalle, Armfeltille, De la Barrelle ja kaikille miehekkäille suomalaisille upseereillemme, toivoen heille onnea ja menestystä.

Suorana ja tarkkaavaisena oli Kornatus kuunnellut Löfvingin puhetta, ja nuo vanhat kasvot seestyivät yhä enemmän. Hänkin muisti monta jaloa tekoa Venäjällä, — mutta ne sikseen, huusi hän iloisesti. — Galitzin oli ylevämielinen mies, mutta semmoinen oli kenraali Kindermankin. Oikeus, hyvyys ja laupeus kulkivat hänen jäljissään. Venäläiset sanoivat häntä pohjolaisten jumalaksi, siellä häntä ei unohdeta. Saatte tarjota vielä pikarin hänenkin muistokseen.

Pikarit täytettiin, Kornatus kohotti omaansa ja lausui tuikkivin silmin: — Malja hänelle, joka suojeli Suomea sen kuolontuskissa ja käänsi voitto-onnensa siunaukseksi onnettomalle ja voitetulle vihollisellel!

Kaikuvalla eläköön-huudolla tyhjennettiin malja, ja iloista keskustelua jatkui, kun Löfving kertoi ihmeellisiä seikkailujaan, joista hänet oli pelastanut yksin Herran Jumalan silminnähtävä apu. Ihmetteleviä huudahduksia kuului tuon tuostakin: — kyllä tosiaan oli Löfving ollut Jumalan suojeluksen alla.

Muistelmia olisi riittänyt vaikka kuinka kauan, mutta ne katkaisi kaukaa maantieltä kaikuva kaunis soitto, joka yhä läheni. Se oli tietystikin odotettujen ruotsalaisten rykmenttien ensi tervehdys. Johan tuolla kimmelsi aseita. Oli parasta jäädä paikalleen, sillä tästä piti rykmenttien kuitenkin kulkea. Eikä kestänytkään kauaa, ennenkuin joukko toisensa perästä riensi ohitse, reippaalla hurraalla tervehtien meikäläisiä. Kun vihdoin viimeiset plutoonat olivat ohitse, aikoivat suomalaisetkin tehdä lähtöä. Oli vain

korjattava tynnyri ja pikarit, mutta samassa sattui kapteenin korvaan heikko valitus. Mitä se oli?

Tuolla syrjässä vanhan puun juurella makasi vanha ruotsalainen sotamies, silmät suljettuina. Oliko hän sairas vai pyörtynyt, vai nukkuiko hän?

Riennettiin paikalle, ja lähin mies kumartui nähdäksensä elikö vanhus. Soturi huomasi tulijat ja aukaisi silmänsä.

— Oletko kokonaan uupunut, ukko? kysyi Löfving säälivästi.

— Olen, vastasi muukalainen, yrittäen istualleen. Vähän vettä, jos on saatavissa.

— Saattepa parempaakin. Meillä on olutta.

— Kiitoksia, vesi olisi mieluisempaa.

— Oletko sairas?

— Olen. Hyvä olisi ollut saada kuolla kotona Ruotsissa. Paljon saimme kärsiä matkalla, ja Suomessa meitä vihataan, emmekä suinkaan ole tervetulleita.

— Emme vihaa teitä, sellaista ette saa luulla.

— Kyllä se kaikesta näkyy. Helsingissä huusivat porvarit meille, että olimme maan kirous ja että toimme mukanamme vain kurjuutta ja kallista aikaa. Jopa varsinaiset ruotsalaisetkin, jotka olivat tänne muuttaneet, huusivat, että olimme heille onnettomuudeksi.

— Tuossa on, sanoi kapteeni, tyhjentäkää tuo pikari, se tekee teille hyvää.

Vanhus joi ja näytti elpyvän. Äänikin tuntui voimakkaammalta hänen sanoessaan: —Olin jo kokonaan lopussa; kun saavuimme tänne, täytyi heittäytyä maahan.

Sotamies otti lakin päästään ja pyyhki hikeä. — Onpa hän kalju, huusivat nuoret ihmetellen ja säälien. Mitä on hiuksia, ne ovat ihka valkoiset. Ja jalat kokonaan turvonneet. Miehet olivat pikamarsseissa rientäneet halki maan.

Hiljaa ja huomaamatta oli Kornatus saapunut likemmäksi tarkemmin nähdäksensä vastatullutta.

— Niilo Larsson! huudahti hän äkkiä.

— Hugg, vastasi ruotsalainen. Elätkö vielä? Ja samassa tuokiossa syleilivät he toisiansa.

— Ovat tuttuja, ihmettelivät nuoret hiljakseen. — Mutta eihän Kornatuksen nimi ole Hugg, huomautti eräs rekryytti.

Kornatus kääntyi hänen puoleensa: — Armeijaan tullessani sain ruotsalaisen nimen, ja Larsson luulee sen omakseni. Vanha toveri! Hän ojensi kätensä sotavanhukselle.

— Nyt olemme vanhat, ja Kaarlo kuningas on mennyt, sanoi tämä suruisena.

— Taistelkaamme vieläkin kuten muinoin.

— Aivan niin, hymyili Larsson, kuninkaan lipun alla kuolkaamme.

Yleinen äänettömyys seurasi. Löfving ymmärsi noiden vanhusten tunteet paremmin kuin yksikään muu, mutta hänellä ei ollut aikaa odottaa: — Mitä Tukholmasta kuuluu? kysyi hän.

— Pelkkää kurjuutta. Hatut suorastaan myyvät maan vihollisille. Papit ja talonpojat yrittivät vastustaa, mutta mitä voi rahvas tämmöisinä aikoina. Kiitoksia oluesta, se vahvisti minua.

— No, juokaa sitten vielä pikarillinen, kehoitti kapteeni iloisesti.

Vanhus joi, ja Löfvingin käskystä kannettiin hänet riemumarssissa leiriin.

4.

Äsken saapuneiden ruotsalaisten kanssa oli uusi ja elähyttävä aines päässyt Marttilaan. Semminkin nuoret upseerit olivat iloisia, kun saivat tavata kauan kaivattuja kumppaneita. Kierreltiin katselemassa ja perehtymässä ja löydettiin vihdoin sopiva levähdyspaikka. Löfving ja

hänen kumppaninsa olivat lähtemäisillään, kun yksi näistä parvista lähestyi istuaksensa vanhojen puiden alle. Ring ja Hubert olivat täältä kotoisin ja kulkivat vieretysten ystäviensä Segebadenin ja Reifin kanssa. Nähdessään puoleksi tyhjennetyn oluttynnyrin ja pikarit, joita parailłaan korjattiin, tekivät he Löfvingin kanssa kaupan, että kaikki saisi jäädä paikalleen. Muutamat korkeiden kivien päälle asetetut lankut tekivät juhlapöydän virkaa, ja pikarit täytettiin uudestaan. Hilpeästi puheltiin asemasta Suomessa ja emämaassa, ja innokkaalla riemulla esitettiin vihdoin malja reippaille valtiopäiville, jotka olivat päättäneet vetää miekan tupesta.

Löfving miehineen oli lähtenyt, mutta rattoisa puhelu puiden alla houkutteli muutamia hänen poikiaan palaamaan, nauttiaksensa, vaikka kaukaakin, ilosta.

— Milloin Lewenhaupt saapuu? kysyi Ring vierailta.

— Mahdollisimman pian, mutta valtiopäivät eivät vielä päättyneet. Hänestä tulee päällikkö, jommoista tuskin ennen on nähty. Mutta mitä täällä pidetään Buddenbrockista?

— Hyvää vain, todistivat useat suomalaiset. Hän on todellinen Hattu. Hänestä merkitsee sotainen urhous toki jotakin. Wrangel liiaksi kuuntelee porvarien ruikutusta.

— Aivan kuin kaikki Myssyt ja pelkurit, kannattivat muut.

Reif yksin pysyi vakavana. — Minulla on tuomisia Buddenbrockille hänen puolisoltaan. Ratsastaisin mielelläni päiväksi pääkortteeriin itse viedäkseni hänelle rouvan terveiset.

— Buddenbrockia odotetaan tänne, vakuutteli Hubert. Hänen ylhäisyytensä tietää yhtä hyvin kuin me, että Venäjän armeija samoo Lappeenrantaan ja että siellä tarvitaan apua.

— Emme me tarvitse mitään apua! huudahti Segebaden. Yksi ruotsalainen sieppaa kymmenen ryssää noin vain.

— Viisitoista, sanon minä, vakuutti Ring. Kun me myrskyämme esiin, niin huojuu Lascy kuin ruoko.

— Me muserramme kaikki, mikä ei antaudu. — Niin muserramme. Pietari murtuu kuin lasi kirveen alla, hoilasivat toiset innostuneina.

— Jos täällä taistelusta mitään tuleekaan, sanoi Segebaden tyynempänä. Ei vihollinen rohkene.

— Ei rohkene! kaikui yhdestä suusta. Novgorod on sekin pantava rauhanehtoihin, jatkoi Segebaden.

— Ja Moskova!

— Europpa hämmästyy meidän voittojamme.

— Ja kotolaiset riemuitsevat meidän kunniastamme. Saakaa tästä! ja pikarit tyhjennettiin myrskyisesti riemuiten.

Segebaden täytti pikarit uudestaan. — Terveydeksenne, hyvät herrat! Olen jo valinnut itselleni mainion maahovin Venäjän Karjalassa. Siellä toki saan tyydyttää omaa metsästyshaluani ja teidänkin. Tervetulleet luokseni kaikki!

— Kiitoksia, tulemme tietysti. Karjala on tunnettu metsänriistastaan.

— Semminkin Salmi, naurahti Segebaden, ja se on minun.

— Älähän vielä, veikkoseni, keskeytti Reif. Salmi on aikoja sitten minun, enkä aio siitä luopua.

Segebaden katseli uhmaavasti kumppania. — En tiedä mikä parempi oikeus sinulla lienee tähän metsästysalaan.

— Mitä oikeutta siis sinulla on siihen?

— Sanoinhan, että Salmi on minun. Valitse toinen!

— Valitse itse!

Segebaden asettui seisomaan vasen käsi puuskassa ja pikari oikeassa ja lausui ylevällä tyyneydellä: — Mitä sinä ajatuksissasi päätät, se ei koske minuun. Se, joka ensin myllylle tulee, se ensin jauhaa, ja tällä kertaa olen minä se.

— Aiot minua nolata, kivahti Reif hehkuvin poskin. Mutta sitä minä en aio sietää.

— Enkä minä! Luuletko minun pelkäävän? ja samassa paljasti Segebaden miekkansa.

— Saman tekevä! huudahti Reif, tarttuen hänkin miekkaansa.

Hubert ja Ring riensivät heitä eroittamaan. — Valloittakaamme ensin Salmi, sanoi edellinen, ja ratkaiskaamme sitten kuka sen saa.

— En ole pyytänyt mitään neuvoja, tiuskasi Segebaden.

— Enkä minä niitä tarjoo, nauroi Hubert, mutta hullunkurista on kiistellä alueesta, joka vielä on vihollisen vallassa.

— Eihän kukaan tiedä kenelle se annetaan, ennenkuin olemme voittaneet, koki Ring sovitella.

— Se annetaan minulle, vakuutti Segebaden kovaäänisesti. Tyynempänä jatkoi hän: — Sain Lewenhauptin sanan, että Salmi on minun, kun lupasin äänestää sotaa. Palkintoni pyysi hän minun itse määräämään. Valitsin Salmin, ja siinä se.

— Lewenhauptilla ei ollut oikeutta luvata meille sellaista, mikä ei ollut hänen omaansa, mutta vapaaherratar Buddenbrock lupasi palkita minua, jos äänestäisin ylipäällikkyyttä hänen miehellensä, ja minä kohta ajattelin Salmia.

— Ajattele mitä tahdot, mutta minä toimin ja voitan myös.

— Sen saamme nähdä, kirkasi Reif vetäen miekkansa.

Hubert tarttui toverin käsivarteen. — Hiljaa hiidessä! huudahti hän. Ettekö näe, että Wrangel ja Sprengtport ovat tulossa.

Segebaden oli niinikään vetänyt miekkansa, mutta pisti sen takaisin, sanoen: — Kätkettykin pysyy muistissa.

— Toistaiseksi jääköön, mutta ei iäksi, vastasi Reif, jonka niinikään oli pakko pysyä järjillään.

Kun päälliköt olivat joutuneet pöydän luo, olivat kaikki näennäisesti tyyniä, ja luoden silmäyksen pikareihin lausui Wrangel hymyillen: — Herrat tulistuttavat urhouttaan tulevaisuuden varalle.

— Tunnit meistä tuntuvat pitkiltä, kunnes pääsemme toimeen, kuului innokas vastaus. — Koska paukahtaa?

— Tiedot tuntuvat uhkaavilta. Odotan lähtökäskyä joka hetki.

— Olemme jo juoneet maljan voitollemme, riemuitsi nuoriso.

— Suokoon sen meille Jumala, vastasi Wrangel vakavasti.

Segebaden tunsi sankariverensä entistä kuumemmaksi ja kysyi melkein uhmaten: — Herra kenraali, ettehän epäile että voitamme?

— Ainakaan en epäile, että itsekukin täyttää velvollisuutensa.

— Sen teemme! Suomalaisten metsästysseutujen puolesta kannattaa totisesti taistella.

— Metsästysseutujen? toisti Wrangel ihmetellen. Vänrikki pitää siis jäniksistä?

Reif ja toisetkin nauraa hohottivat.

— Teidän ylhäisyytenne tietää varsin hyvin, että täältä saadaan muutakin, vastasi Segebaden ylpeästi.

Ring riensi hillitsemään toveriansa. — Sanotaan että hirviä tavataan suurissa laumoissa itäpuolessa, ja että hevoset ovat oivallisia.

— Kreivi Lewenhaupt pyysi meitä jo Tukholmassa metsästykselle Venäjän Karjalaan, lisäsi Segebaden.

Wrangel synkistyi: — Jotenkin ennenaikaista. Emme ole vielä nähneet pitkällekö pääsemme, mutta sen tiedämme, että vastustajat tekevät parastansa estääksensä meitä.

Nämä sanat tuntuivat entistä enemmän ärsyttävän Segebadenia, ja äänellä, joka sai toverit levottomiksi, huudahti hän: — Ruotsin voitot eivät ikinä riipu sen vihollisten tahdosta! Ainakaan ei kreivi Lewenhaupt aio pyytää heiltä lupaa. Hän käy kyllä esiin, kun hänen etunsa sitä vaatii.

Majuri Sprengtport oli pysynyt hiljaisena syrjässä, mutta nyt purkautui hänen harminsa: — Jos suomalaiset valtiopäivämiehet olisivat tienneet, että hevosilla ja jänik-

sillä on niin suuri osa tässä sodassa, olisivat he taanneet niitä riittävän joukon rauhan säilyttämiseksi.

— Ei se olisi auttanut, vastasi Reif, sillä metsästysinnon takana seisoo verisiä haamuja, jotka huutavat kostoa!

— Kostoa! kostoa! huusivat nuoret.

— Ei mitään lepoa ennenkuin tappiomme ovat korvatut, vakuutti Segebaden. Jos viholliset luulevat, että Ruotsi on unohtanut kärsityn häväistyksensä, niin näyttävät Hatut heidän erehtyneen, madelkootpa vain Myssyt voittajien edessä.

Suuttumuksen puna lensi Sprengtportin poskille, ja ääni värähti, mutta näennäisesti tyynenä hän lausui: — Sanotaan kuitenkin, että Hattujen miehuus perustuu Ranskan säteileviin lupauksiin, puhumattakaan sen säteilevästä kullasta.

— Myssyt arvostelevat muita itsensä mukaan. Ei ole mikään salaisuus, että kreivi Bestusheff on sekä lupauksilla että kullalla osannut hankkia itselleen vallan rauhanpuolueessa.

Sprengtport olisi mieluimmin kurittanut Segebadenia korvapuustilla, mutta hän vielä hillitsi itsensä ja lausui niin tyynesti kuin mahdollista: — Rauha voisi tätä nykyä paraiten päästää Ruotsin Venäjän vasalliudesta, mutta Hattujen salaiset välittelyt Venäjän vihollisen, Turkin kanssa olivat ilmeisessä ristiriidassa heidän rauhanvakuutustensa kanssa, eikä siis ihme, että kreivi Bestusheff pani salpoja heidän kavaluudelleen.

Näin sanottuaan käänsi Sprengtport selkänsä nuorille ja lähti. Wrangel seurasi häntä, mutta Segebadenin sydämen täytyi vielä purkautua:

— Kieltäköön vieläkin ken voi, että Myssyt pitävät valtakunnan vihollisten puolta. Sprengtport ei häikäillyt puolustaa Bestusheffia.

— Ei häikäillyt! Siis uusi todistus nuorille, että Myssyt olivat kavaltajia.

Syrjässä seisovat sotamiehet olivat kuulleet kaikki alusta loppuun. He olivat saaneet yhtä ja toista onkeensa,

vaikka eivät kaikkea ymmärtäneet. Selvää oli kuitenkin, että kavaltamista harjoitettiin ja että oltiin kauppaamassa Suomea säteilevästä kullasta. Kuohuksissa ja katkeralla mielellä ollen eivät he tahtoneet enempää kuulla. Upseerien puheet polttivat heitä, heidän oli tarvis jäähdytellä toverien seurassa, ja he lähtivat pois.

Wrangel ja Sprengtport jatkoivat matkaansa ääneti ja nyreinä. Vihdoin puhui majuri: — En voi huomata mitään, joka edes lieventäisi noiden junkkarien esiintymistä. Nykyään nuorisossamme vallitseva henki on sietämätön. Sen itsekkäisyys ja kerskailu ovat omiansa tekemään Ruotsin kykenemättömäksi saavuttamaan suuruutta ja kunniaa.

Wrangelista tuo sentään oli liikaa. Hän arveli, että Suomen vaara teki majurin liian ankaraksi nuoria kohtaan, jotka sittenkin olivat vain kaikua vanhoista.

Mutta Sprengtport ei hellittänyt: — Semmoisista sankareista, jotka taistelevat ainoastaan omanvoiton pyynnöstä, tulee tyranneja kaikkia muita paitsi itseänsä kohtaan ja veren imijöitä, kun kuka heidän valtaansa joutuu.

Majuri vaikeni ja viittasi liikutettuna sotamiehiin, joita häämöitti metsänlaidassa. — Mitä luulet nyt noiden tuntevan? Heistä ja heidän isänmaastansa oli puhe.

Wrangel loi silmänsä Sprengtportin viittaamaan suuntaan ja huomattuansa siellä suomalaisia sanoi synkästi: — Toivokaamme, etteivät he ymmärtäneet mitä puhuttiin. Antaisinpa mitä tahansa, jos nuo äskeiset puheet olisivat jääneet puhumatta.

Majuri katseli tarkasti pois rientäviä ja lisäsi samassa: — Ainakin tuo nuori kornetti ymmärsi kaikki.

Tuskin olivat sanat lausutut, kun muuan kuriiri täyttä laukkaa ratsasti heidän luokseen. Ratsastaja oli mustassa tomussa, ja hänen hevosensa vapisi ponnistuksista, kun mies kiristi ohjaksia ja nopeasti hyppäsi maahan.

— Mistä? kysyi äkisti Wrangel.

— Lappeenrannasta! lähätti sanansaattaja. Pyytävät apua. Tiedustelijamme ovat ilmoittaneet, että ne venä-

läiset joukot, jotka tykistöineen majailivat Kananojalla, eilen aamulla lähtivät liikkeelle, ja että heidät on nähty täydessä kulussa kaupunkiin päin.

Kuriiri ojensi Wrangelille kirjeen, jonka tämä kuumeisella kiireellä repi auki ja luki. Sillä aikaa puhui kuriiri kääntyneenä Sprengtportiin: — Kaupunkilaiset ovat tuskissaan ja virtaavat leiriin apua pyytämään.

Wrangel oli silmäillyt kirjettä ja pisti sen taskuunsa.

— Brandenburg rukoilee minua tulemaan kohta, sanoi hän Sprengtportille.

— Älkää viipykö, teidän armonne! Tulkaa Jumalan tähden kohta, pyysi kuriiri, katsellen tuskallisesti kysyvin silmin häntä, jonka kädessä, Jumalaa likinnä, heidän kohtalonsa nyt oli.

— Helppo sanoa, vastasi Wrangel neuvotonna katsellen Sprengtportiin, joka maltittomana Wrangelin epäröimisestä sanoi: — Ajattele toki, että kaikki on alttiina.

Wrangel mietti hetkisen vaieten. — Onko pääkortteeriin lähetetty tieto kaupungin vaarasta? kysyi hän sitten.

— On.

Kuriiri tiesi, että kenraali Buddenbrockille oli lähetetty kirje samaan aikaan kuin hän lähti matkaan tänne. — Mutta, lisäsi kuriiri, kerrottiin että pääjoukko jo oli matkalla kaupunkiin, ja että sanansaattajamme ehkä tapaisi parooni Buddenbrockin jo pohjoispuolella Myllykylää.

Wrangelin kasvot seestyivät. — Brandenburg siis toivoo samaa kuin minäkin, sanoi hän kääntyneenä Sprengtportin puoleen.

— Suokoon Jumala että niin olisi.

— Niin täytyy olla, huudahti Wrangel. Buddenbrock tuntee vaaran yhtä hyvin kuin mekin. Nyt on vain saatava käsky. Ratsasta takaisin, puhui kenraali kuriirille, ja sano Lappeenrannan päällystölle, että teen kaikki mitä voin. En ole vielä saanut lähtökäskyä, mutta toivon pian saavani.

Sanansaattaja katosi, ja Sprengtportin seuraamana riensi Wrangel telttaansa. Siellä istui hän kirjoittamaan

raporttia Buddenbrockille, antoi kirjeen kuriirille ja käski hänen rientää. — Nopeasti! tässä ei riitä ratsastus, täytyy lentää, poika.

Kenraali katseli kelloansa. — Kello on 10, sanoi hän, ja Myllykylään on runsaasti neljä penikulmaa. Viidessä tunnissa on kirje perillä, ja toisessa viidessä tunnissa saan vastauksen. Siis huomenna kahdeksan aikaan, ellei Buddenbrock ole, kuten toivon, sitä ennen lähtenyt.

— Mutta, intti Sprengtport, otaksutaan ettei hän ole vielä lähtenyt eikä käske sinunkaan lähteä.

— No, annan hänelle sitten vielä 10—20 tuntia. Ainakin sunnuntai-aamuna on hän silloin Lappeenrannassa.

— Niin me laskemme, vastasi Sprengtport synkästi. He siellä ajattelevat ehkä toisin, mutta meikäläisten vaara on varma ja elämä ja kuolema riippuvat silmänräpäyksestä.

— Kyllä, siis on lähtökäsky saatava.

— Joka ehkä saapuu liian myöhään.

— Jumala siitä varjelkoon!

— Sanon vain — ehkä Lascy on vikkelämpi.

— Liian myöhään, mutisi Wrangel itsekseen. Miten silloin Willebrandin käy?

— Hän saattaa joko antautua armoille tahi taistella viimeiseen mieheen. Jos voit tyynesti jättää hänet semmoiseen tilaan, niin tee se sitten.

Se värähtelevä ääni, jolla tämä sanottiin, koski Wrangeliin enemmän kuin itse sanat.

— Voinko? kysyi hän tuimasti. Täytyykö? Ja miten sitten käy, jos Willebrand vapaaehtoisesti luopuu linnasta tai tulee voitetuksi?

— Kummassakin tapauksessa, vastasi Sprengtport kylmäkiskoisuudella, jonka alla kuohui levottomuus, on tärkeässä taistelussa jouduttu tappiolle — ja Lappeenranta — —

Wrangel seisoi miettiväisenä. — Jospa, alkoi hän uudestaan, edes Lappeenrannan menettäminen riittäisi, mutta kun luovutaan kokonaisesta maakunnasta miekaniskutta,

emmekä me näin likellä riennä apuun! Mihin sillä lailla joudutaankaan?

— Aletaan peräytyä samalla tavalla kuin Lybeckerin aikana. Väki alkaa uskoa että kaikki päälliköt ovat kavaltajia, eikä armeija kykene mihinkään, kun se vain vainuaakaan vihollista. Lisää siihen maan epätoivo Lappeenrannan uhraamisesta!

Tuska välähti Wrangelin silmissä. — Onneton kaupunki! huudahti hän. Voi onnettomia koteja! Ja Brandenburg ja Willebrand väkineen! Näenhän tämän kurjuuden. — Mutta käskyttä. — En, en voi lähteä!

— Ellet voi, niin täytyy meidän kai odottaa. Kaikkeenhan sotamiehen täytyy tottua.

Wrangel ei vastannut, astuskeli vain rauhattomana eteenpäin, ja hänen vanha luotettava toverinsa seurasi häntä samoin ääneti. Sattumalta poikkesivat he Lappeenrantaan vievälle tielle. He eivät nytkään mitään virkkaneet, mutta kumpikin katseli tarkasti eteenpäin, minkä silmä kannatti.

Vihdoin Wrangel äkkiä pysähtyi. — Buddenbrock tiesi jo viisi päivää sitten, että Lascy kokoili joukkojansa ja kääntyi Lappeenrantaa kohden. Hän siis ei voi kauaa viipyä, ja silloin lähdemme.

— Jos hän olisi tehnyt niinkuin me pyysimme ja yhdistänyt joukkomme, emme nyt olisi tässä kauheassa asemassa. Mutta sitä hän ei tehnyt.

4.

Husula syöksyi heitä vastaan. — Eräs poika on ratsastanut tänne kaupungista, läähätti hän. Talonpojat ovat tavanneet kasakoita Taskulan tällä puolen. Ihmisiä kaupungista saapuu tänne rukoilemaan teidän ylhäisyydeltänne apua.

— Jumala täällä auttakoon, huudahti Wrangel hämmästyneenä. Neuvo minua, Sprengtport. Mitä minun on tehtävä?

— Herra kenraali, huusi Husula, unohtaen kaiken muun paitsi vaaran. Älkää meitä heittäkö. Jumalan tähden älkää viipykö! Katsokaa!

Sprengtport yhtyi nuorukaiseen: — Ole ihminen, Wrangel, sinulla on sankareita tukenasi.

— Katsokaa, huudahti nuorukainen uudestaan. Näettekö! Ja hän viittasi tielle, jossa näkyi joukko ukkoja, naisia ja lapsia tulevan heitä kohden. — Katsokaa, nämä ovat tulleet rukoilemaan apuanne.

Heidät nähdessään haihtui väri Wrangelin poskilta.

— Te olette heidän viimeinen toivonsa, jatkoi Husula. Älkää pettäkö heitä älkääkä meitä. Suomen armeija näkee rakkaimpansa vaarassa ja hädässä, ja jos komennatte meidät taisteluun, niin paisuu jokaisen tarmo kaksinkertaiseksi, jollei itse Jumala astu meitä vastaan.

Tuskaa ja tulta oli Husulan sanoissa, mutta ne eivät näyttäneet Wrangeliin koskevan, hän vain tuijotti pitkin tietä ja riensi sanaakaan vastaamatta noita vastaan, jotka olivat hänet tunteneet siksi mieheksi, jota etsivät.

Heidän etupäässänsä kulki majurinrouva Sprengtport, jonka piti puhua heidän puolestaan. Pieni poikansa sylissään seisahtui hän nyt sen ruotsalaisen päällikön eteen, joka enemmän kuin yksikään muu oli saavuttanut hänen luottamuksensa ja mieltymyksensä, puhuen hänelle: — Eilisestä jo on armeijaa odotettu Lappeenrantaan, mutta ei yhtään miestä ole tullut. Vihollinen samoo pikamarssissa, ja kun ei mikään muu ole saanut teitä liikahtamaan, ovat naiset ja lapset rientäneet tänne kerjätäksensä apua. Armahtakaa, auttakaa meitä, ennenkuin kaikki on myöhäistä.

Wrangel oli kalpea, mutta hänen vastauksensa tuntui horjumattomalta: — Jos se minusta riippuisi, olisin jo keskellä tulta, mutta alipäällikkönä täytyy minun odottaa käskyä pääkortteerista. Ilman sitä en voi toimia,

— Kauanko siis aiotte odottaa?

— Brandenburgin avunpyyntö saapui tänne puoli tuntia sitten, ja minä kirjoitin kohta pyynnön saada lähteä. Nyt täytyy minun odottaa vastausta.

— Ja odottaessanne marssii vihollinen Lappeenrantaan. Niiden ylivoimaa vastaan ei Brandenburg voi puolustautua. Hän joutuu väkineen vihollisen käsiin, mutta kaikki turvattomat laahataan pois ja kaupungista tehdään rauniokasa. Otatteko tämän edesvastuullenne.

— On eri asia mitä minä tahdon ja mitä minä voin. Mutta eikö tämä edesvastuu olisi lievempi kuin se, jos ominpäin viskaisin väkeni ylivoimaista vihollista vastaan ja joutuisin tappiolle? Kun olemme menettäneet toisen puolen armeijaamme, niin te koko maailman kanssa kirootte Henrik Wrangelia, joka naiskyyneleistä pehmeni niin, että syöksi turmioon hänelle uskotun väen. Sitäpaitsi kostaa vihollinen Lappeenrannalle vielä kovemmin meidän epätoivoisen taistelumme.

Majurinrouva katseli Wrangelia pää pystyssä ja vastasi ylpeästi: — Ei voi tulla voittajaksi, jollei rohkene astua rintamaan.

— Jollen olisi sotamies, niin myöntäisin että olette oikeassa, mutta minun asemassani on sääntönä: kuule ja tottele!

Tumma puna nousi majurinrouvan poskille: — Olkoot teidän sääntönne kuinka julmat tahansa, niin armeijan velvollisuus on puolustaa meitä sodassa, jota olemme viimeisiin saakka vastustaneet, mutta jonka seuraukset me saamme kestää. Kenraali Buddenbrock kielsi meitä lähtemästä Lappeenrannasta, ettei sotamiesten mieli masentuisi, ja nyt olette miestenne kanssa aikeissa jättää meidät pulaan.

Joukko upseereja ja sotamiehiä oli rientänyt paikalle kuullaksensa, mitä tuosta tavattomasta keskustelusta koituisi, ja majurinrouvan sanoihin, että soturit aikoivat jättää turvattomat oman onnensa nojaan, vastattiin upseerien taholta eloisasti: — Ei ikinä, ei ikinä, mikäli meistä riippuu.

Puhelu kävi ruotsiksi, joten siitä suomalaiset lappeenrantalaiset ja suomalaiset sotamiehet eivät ymmärtäneet mitään. Alistuen ja kärsivällisesti olivat he odottaneet, että hekin saisivat kuulla jonkun sanan tästä elinkysymyksestä, mutta kun ei kukaan näkynyt ajattelevan heitä ja kun upseerit alkoivat ottaa osaa keskusteluun, loppui heidän kärsivällisyytensä.

— Sanokaa meille mitä puhutaan, pyysi tuskallisesti eräs nainen, tarttuen kepeästi majurinrouvan käsivarteen. Sen kysymyksen jälkeen särkyi äänettömyys odottavien joukossa. — Mitä puhuvat? Eikö kukaan tiedä, mitä tuo korkea herra arvelee? Voi, kun ymmärtäisimme edes vähän.

Majurinrouva kääntyi väen puoleen ja sanoi: — Kenraali sanoo, ettei hän voi lähteä ilman pääkortteerin käskyä. Kohta kun parooni Buddenbrockin vastaus saapuu, lähtee hän. Mutta silloin saattaa olla myöhäistä.

Eräs vanha porvari lausui: — Jos parooni olisi ajatellut meidän parastamme, olisi hän käskenyt meidän pelastaa henkemme ja tavaramme, ja olisi nyt itse täällä. Mutta hän ajaa ryssän eikä meidän asiaa.

— Pelastakaa meidät! huusivat naiset itkien. Jumalan pyhässä nimessä, älkää jättäkö kaupunkia vihollisen käsiin! Olkaa armelias! Armahtakaa meitä.

Wrangel kääntyi pois: — En voi katsella noiden kyyneleitä; ja hänen kasvonsa todistivat, että hän puhui totta.

Majurinrouva katseli upseereihin ja puhui heille: — Armeija tietää mikä kohtalo Lappeenrantaa odottaa, ettekä sittenkään astu askeltakaan. Te tiedätte, että meidän sorruttuamme viholliset vielä raunioista etsivät, olisiko siellä joku siksi hengissä, että kelpaisi orjaksi.

— Auttakaa meitä, huusi väki rukoillen. Mutta siihen ei tullut vastausta.

— Ettekö enää ole ihmisiä, kun ei kukaan liiku? kysyi majurinrouva uhmaten, melkein raivostuneena.

Wrangel kohotti päätään ja vastasi: — Oikein sanotte. Sota-aikana sotamies ei ole ihminen eikä kansalainen, vaan

pelkästään sotamies. Hänen sydämensä on irtaantunut kaikesta, mikä siihen saakka on ollut hänelle kallista ja pyhää. Hän ei saa tuntea, ei ajatella, hänen täytyy yksinomaan totella.

Majurinrouva lausui pää pystyssä ja ylpeänä: — Olen urhoollisen miehen tytär ja sankarin vaimo, mutta kummaltakin olen kuullut, että soturi tarvitsee kahta voimaa kasvaaksensa todelliseksi sankariksi. Toinen on Jumala ja toinen on isänmaa. Kun ne täyttävät hänen sydämensä, rakastetaan ja siunataan häntä, vaikka hän kaatuukin menetetyssä taistelussa. Jollei niitä hänellä ole, alentuu hän pelkäksi teurastajaksi.

— Se on totta, jos hän on saanut käskyn lähteä taisteluun. Mutta silloinkaan hän ei saa tietää muusta kuin voitosta tai kuolemasta. — Jos vihollinen nyt seisoisi tuolla takananne, ja meidät käskettäisiin heitä vastaan, niin tekisimme sen teidän ruumiittenne ylitse, tuntematta, ajattelematta. Hevosemme ja tykkimme musertaisivat ilman armoa kaikki matkallaan, sillä armeijan täytyy päästä eteenpäin. Niin on sotamiesten laita, ja me olemme nyt sotamiehiä.

Majurinrouva oli seisonut Wrangelin edessä silmää räpäyttämättä, mutta kun hän vaikeni, kääntyi hän väen puoleen sanoen: — Katsokaa tätä miestä, hän näyttää kovalta ja kylmältä, mutta hänen silmissään kimaltelee kyynel. Hänen velvollisuutensa alapäällikkönä käskee hänen odottaa ja jättää Lappeenranta vihollisen valtaan. Tuokaa esiin lapsenne! Jumala on auttava näitä pienokaisia vaikuttamaan häneen, jolla nyt on kaikki inhimillinen valta.

Näin sanottuaan polvistui majurinrouva hänen eteensä poika sylissään ja pyysi: — Suokaa meidän mieluummin siunata teidän urhouttanne kuin kirota arkuuttanne!

Muutkin naiset olivat polvistuneet, hekin korottivat vavisten äänensä: — Auttakaa! Jumalan pyhässä nimessä.

— Meidän täytyy lähteä! kuului upseerien ryhmästä. Kunnia ja velvollisuus vaativat, että meidät viedään taisteluun.

— Viekää meidät taisteluun, pyysivät sotamiehet, ennenkuin on myöhäistä.

Kyyneleitä kimalteli Wrangelin silmissä. — No, olkoon, huudahti hän innostuneena. Tahdon uskoa, että korkeampi valta puhuu teidän rukouksissanne. Jumala auttakoon minua kantamaan tätä edesvastuuta. Sotamiehet! Olkaamme tällä hetkellä kansalaisia ja etenkin kristityitä. Kutsukaa väki kokoon! Tunnussana on oleva: Jumalan kanssa.

— Hän tulee! riemuitsivat avunpyytäjät. Jumala kuulkoon ja palkitkoon teitä.

— Eläköön Wrangel! huusivat sotamiehet. Eläköön!

Rummunpärrytystä, käskyjä ja huutoja kuului. Minuutit olivat kalliita, ja kaikkialla oli kiirettä. Majurinrouva pysyi vielä Wrangelin rinnalla, ja nyt kääntyi kenraali hänen puoleensa: — Buddenbrock, sanoi hän, joutuu kyllä paikalle, ja me voitamme. Minun kaatumiseni on varma, ellei taistelussa, niin ainakin jälkeen. Mutta jos pelastan Lappeenrannan ja Ruotsin kunnian, niin olen elänyt kylliksi ja kaadun iloisena.

— Kunniaseppele sankari-ohimoillenne, huudahti majurinrouva sädehtivin katsein, kun hän lämpimästi ja uskollisesti ojensi kätensä kenraalille. Wrangel pusersi sitä ja katosi.

Koko leiri oli joutunut liikkeelle valmistuaksensa matkaan. Tykit ja kuormasto täytyi jättää, koska niihin olisi kulunut liiaksi aikaa tässä kiireessä. Ainoastaan kolmeksi päiväksi sai sotamies ottaa muonaa mukaansa, koska, kuten Wrangel sanoi, siinä tapauksessa että voitamme, saamme kaikkea kylliksi, jos taas kaadumme, emme tarvitse mitään.

Ensimäinen tulinen mieltenkuohu oli talttunut, ja sotaväki valmistui nopeasti ja tottuneesti matkaan. Lappeenrantalaiset seisoivat eri ryhmässä; ei aikonut kukaan palata, ennenkuin oli nähnyt armeijan lähdön. Jokaisen kasvoilla kuvastui tuskaa, levottomuutta ja jännitystä. — Olihan monenkin jätettävä kenties ikuiset jäähyväiset.

Kysyen, toivoen ja rukoillen kiinnittivät nämä turvattomat katseensa tuohon ripeään hyörinään, kun nuoret ja vanhukset astuivat viimeisiä askeleitaan ennen ratkaisevaa lähtöä.

Majurinrouva oli Ullan ja lapsen kanssa vetäytynyt syrjäiseen mökkiin, ja sinne riensi majurikin.

— Hyvästi rakas puolisoni, sanoi hän kiireesti. Kiitos kaikesta. Sitten otti hän vuoteesta lapsen syliinsä, suuteli sitä tulisesti ja asetti sen taas paikalleen. — Kunpa tietäisin teidän olevan sadan penikulman päässä täältä!

— Älä meitä surkuttele, vastasi rouva itkien.

— Lukka seuraa sinua Porvooseen, jatkoi majuri, ja jos siksi käy, autetaan sinut sieltä Turkuun ja Ruotsiin.

— Niin kauaksi en lähde! Löydämme kyllä suojaa kotonakin.

— Ei, älä jää tänne. Sodan vaiheita emme voi aavistaa, eikä meistä kukaan taistele tyynenä, ennenkuin tiedämme, että naiset ja lapset ovat turvassa.

Rouva katseli kysyen ja rukoillen miestänsä: — Ensimäinen vaimosi sai pitkät surulliset vuodet olla sinun rinnallasi Siperian erämaissa, ja minun et salli jäädä edes Suomeen, saadakseni vaikka kaukaakin tietää, kuinka sinun ja muiden käy.

Hänen tätä sanoessaan virtasivat kyyneleet yhä viljavammin hänen silmistään, mutta majuri ei hellittänyt.

— Älä puhu sellaista, Elsa, pyysi hän. Jos meitä kova onni kohtaa, niin joudut vihollisten valtaan ja sinut viedään täältä hirveätä kohtaloa kohden. Yrjö Maunu on kasvava bojaarin ikeen alla, tahi parhaimmassa tapauksessa tulee hänestä Venäjän kansalainen, joka käyttää aseitaan isänmaatansa vastaan.

— Ei, ei, vastasi rouva tuskissaan. Metsämme ovat jylhät ja läpitunkemattomat. Löfving on neuvonut minua mitenkä paeta, jos siksi käy. Hän tietää luolan, josta meitä ei löydä kukaan, mutta taistelun ratkaisusta saamme seudun talonpojilta pian kyllä tiedon.

— Joutuaksenne sittenkin perikatoon.

Rouva pidätti kyyneleitänsä ja puhui pakollisen tyynesti: — Sinulla on kolme poikaa elämän taistelussa, mutta minulla on vain yksi sylissäni. Täytyykö tämän yhden aikanaan valittaa veljillensä, että hänellä on ollut äiti, joka ei rohjennut jäädä Suomeen, saadaksensa tietää kuinka päättyi ottelu, jossa hänen isänsä pani henkensä alttiiksi. Etkö anna minulle sen suurempaa arvoa?

— Älä käsitä minua väärin, vastasi majuri hellästi.

— Vanhemmat poikasi ovat nähneet haavasi ja tuntevat koko elämäsi. Eikö pieni Yrjö Maunumme ansaitse saada minulta kuulla, kuinka hänen isänsä voitti tahi mihin hänen hautansa laitettiin?

Majurin kasvoilla kuvastui syvä suru, ja hellästi moittien ja vähän kärsimättömästi kysyi hän: — Miksi selität sanani muuksi kuin rakkaudeksi, ja teet tuskani katkerammaksi kuin se jo on?

— Sentähden, että rakastan sinua, Vilho! Yli kaiken maailmassa. Mutta ei niin kuin ensimäinen vaimosi, lempeästi ja itsensäkieltävästi, vaan sillä hehkulla, jonka tiedät polttavan sydäntäni. Jos Yrjö Maunu olisi siksi varttunut, että hän saattaisi tulla aikaan ilman minua, seuraisin sinua miekka kädessä.

— Jumalan nimessä siis, tee niinkuin omatuntosi vaatii.

Sprengtport syleili häntä kiihkeästi, mutta samassa kuului merkinanto. — Kiitos kaikesta, huusi hän, ja syöksyi ulos.

Ulkona riensivät kaikki kiirehtien riveihin, mutta viime hetkellä tahtoi Husula sanoa jäähyväisensä Marialle, ehkä iäksi. Sitten kun hänelle oli selvinnyt, että Martti oli häntä onnellisempi, oli hänen tulevaisuutensa muruiksi musertunut. Ääretön tyhjyys oli vallannut kultaisten unelmien sijan; mutta sittenkin liiteli toivo tämän hävityksen yllä leikitellen ja houkutellen niinkuin virvatulet yöllä. Rakastetun menettäminen oli hänelle tosin samaa kuin kuolema, mutta oliko tuo menettäminen niin ihan varma. Kuka takaa, että Löfving oli oikeassa? Mitä tuo tuima

soturi tiesi nuorison tunteista. Ja vihdoin, saattoihan olla Marttiin nähden totta, mitä kapteeni sanoi, mutta tässä on kysymyksenä Maria. Hänestä tiesi Juhani enemmän. Kuinka suloisesti hän olikaan *silloin* tarjonnut hänelle hehkuvan unikukan. Kuinka sydämellisesti! Oi noita tuhansia muistoja! Eivätkö ne mitään merkinneet? Varmuutta, varmuutta hän tarvitsi. Mutta missä oli Maria? Äsken oli hän nähnyt hänet vilahdukselta, mutta nyt? Tuolla etäällä naisten ryhmän läheisyydessä seisoi vieras, nuori soturi. Kuka hän on? Husula katseli katselemistaan, eikä voinut silmiänsä uskoa, mutta *hän*, Maria, se sittenkin oli.

Kelmeänä, mutta päättäväisenä astui hän Marian luo, ojensi hänelle kätensä ja lausui värähtävällä äänellä:

— Hyvästi! Pysy hänelle uskollisena.

— Kenelle?

— Hänelle, jota rakastat, ja joka rakastaa sinua. Tiedän, kuka hän on.

— Ja minä, hymyili Maria, tiedän että olet hänen ystävänsä.

Nuorukainen tunsi rintaansa ahdistavan tukehtumiseen saakka, mutta ei yksikään piirre hänessä muuttunut, kun hän lempeästi ja kyynelsilmin vastasi:

— Minä olen sinunkin ystäväsi ja toivon sen päivän valkeavan, jolloin voin sen todistaa.

— Suo sitten, että ratsastan rinnallasi. En voi nyt seurata isääni.

— Ei, ei, pyysi Juhana vienosti, jää tänne. Jää Martin tähden!

— Pitäisikö minun jäädä Martin tähden, sitä en tiedä, mutta isänmaan tähden täytyy minun lähteä.

Husula katseli häntä hartaasti silmiin: — Tietänetkö, kuinka köyhä ja turvaton tämä kotimaa on? Sillä ei ole ystäviä eikä turvaa muussa kuin Jumalassa.

Maria vain vastasi: — Älä unohda maan lapsia. Niin kauan kuin sillä on Jumalansa ja kansansa, se ei ole yksin. Kun muut väistyvät, silloin seisomme me, sillä ainoastaan

täällä on meillä kotimaa ja ainoastaan meissä on tällä maalla tulevaisuus. Suomen täytyy elää, ja me sen pelastamme!

Husula nosti kunnioittavasti hattuansa. — No, tapahtukoon tahtosi! Seuraan sinua eteenpäin. Kohta ratsastamme tästä ohitse, liity silloin meihin. Hän riensi pois ja katosi.

— Häntä ette koskaan unohda, sanoi vanha akka, joka oli seisonut läheisyydessä. Hänen tuli noita nuoria sääli, sillä hän luuli heitä kihlatuiksi ja arveli että Maria jäisi tänne. Mutta Maria vastasi reippaasti, että hänkin aikoo sotaan.

— Älkää lähtekö miesten mukaan, kyllä ne teidänkin puolestanne taistelevat. Naisen osanotto on Jumalan kiusaamista.

Mutta Maria oli nuori ja pysyi päätöksessään. — Hevoseni on satuloitu. Se tuo minut takaisin, niinkuin se toi minut tännekin. Hän ojensi kätensä eukolle. — Älkää unohtako minua rukouksissanne! Siinä on kylliksi onnea, että olen sankarin morsian ja seuraan häntä taisteluun, vaikka kaatuisinkin tänään.

Kello oli 2 yöllä. Tähdet tuikkivat kirkkaasti tummansinisellä taivaalla, ilma oli purevan kylmä. Kamala hiljaisuus vallitsi, kunnes sen katkaisi pitkin kenttää kajahtava torven toitotus, ja nyt seisoivat Karjalan rakuunat, sörmlantilaiset, taalalaiset, uusmaalaiset, hämäläiset, länsipohjalaiset ja savolaiset valmiina lähtöön. Sotamiehet olivat riisuneet takkinsa, vaikka monen paita oli lopen kulunut ja liivit risaiset. Mutta mikään ei nyt saanut estaa vauhtia. Toisten posket olivat kelmeitä, toisten rusottivat tummasti; toiset etsivät silmillään jäljelle jääviä, toiset, joilla ei ollut täällä omaisia, kohottivat katseensa sitä korkeuden valoa kohden, joka lievensi maan pimeyttä. Oli pidetty lyhyt rukous, ja joukkojen liikkeelle lähtiessä soitettiin 46:s virsi. Sen osasivat kaikki ulkoa, ja sotamiesten vankkatahtisen astunnan yli kaikui tuhansista rinnoista: »Sä kilpen sodassa, Aurinkon vilussa, mun tur-

van aina vakaa. Sun sanas mulle takaa, Ett' kunniaan mun kannat, Autuuden armost' annat.»

Ei ollut leiri kuitenkaan kokonaan jäänyt tyhjäksi. Eversti Lagerhjelm oli saanut käskyn parinsadan miehen kanssa varjella paikkaa, ja hän lähetti ratsastajan kiireesti ilmoittamaan Buddenbrockille Wrangelin lähdöstä.

III Luku.

LAPPEENRANNAN TAISTELU.

1.

Elokuun 22 päivä nousi sumuisena, ja aamulla vihmoi hienoa sadetta, jonka jälkeen aurinko taas kirkasti luonnon valoisaksi, lämpimäksi ja hymyileväksi. Mutta Lappeenrannassa ei hymyillyt kukaan. Tuskin yksikään lienee nukkunut edellisenä yönä, siksi suuri oli yleinen levottomuus. Useimmat olivat sitäpaitsi käyttäneet näitä rauhaisia tunteja järjestääksensä kaikki asiansa sitä arvaamatonta varten, joka oli tulossa. Nyt oli jo aamu kulunut, mutta arkitoimiinsa ei kukaan näkynyt ryhtyvän, vaikka useimmat pysyivät kotonaan. Muulloin niin ahkerat kädet näyttivät hervottomilta, mutta kun joku sattui kulkemaan ohitse, aukeni ovi ja riennettiin tulijaa vastaan. Siten liike vilkastui vähitellen. Tulevat ja menevät riensivät toisiansa vastaan tiedustellen. Akkunoista tirkisteli yhä useampi pää, ja harva se talo, josta ei joku ollut ulkona.

Kaikki tiesivät, että vaara oli tulossa, mutta kukaan ei osannut sanoa, kuinka se oli torjuttava, sillä Brandenburgin kuriiri ei ollut vielä palannut. Moni oli vapaaehtoisesti lähtenyt tähystelemään Myllymäen tielle, eikö kenties sattuisi näkymään pääkortteerista rientävää apua.

Toiset samoilivat kauas kaupungin ulkopuolelle Marttilaan päin toivoen tapaavansa niitä, jotka olivat lähteneet Wrangelia anomaan. Mutta mitään ei näkynyt, ei kuulunut, kaikki oli vain yhtä toivotonta. Ei häirinnyt kankaan kolkkoa hiljaisuutta mikään muu kuin korpin vaakunta. Eversti Willebrand oli luvannut tukaatin sille, joka ensimäisenä toisi hänelle tiedon Wrangelin tulosta, sillä siitä toivosta ei tahdottu luopua. Mutta tuleeko hän? Mitä käskyjä Buddenbrock on hänelle lähettänyt? Ja missä pääarmeija oli? Tietysti matkalla kaupunkiin, mutta missä? Joutuuko apu ajoissa?

Torilla seisoi Piata itkien ja säälivien ystävien ympäröimänä. Hänen miehensä oli muutamia päiviä ollut jäljettömästi kadoksissa, ja useita lehmiäkin kaivattiin. Ei kukaan tiennyt, oliko karhu ne repinyt vaiko vihollinen siepannut, ne olivat kuin maan alle vaipuneet. Sureva vaimo aavisti kyllä asian. Vihollinen oli siepannut Assarin ja vienyt onnettoman orjaksi tahi ehkä tappanut.

— Kai hänet yhtä hyvin on voinut karhu repiä, sanoi eräs poika, lohduttaaksensa muka.

— Semmoinenko laiha ukko kelpaisi metsän kuninkaalle! nyyhkytti ämmä. Kun on saatavissa lihavia lehmiä, ei karhu ihmiseen tartu. Jospa varmasti tietäisin hänet kuolleeksi, niin pysyisin ääneti ja rukoilisin Jumalaa hänen sielunsa puolesta, mutta siksi kun sen saan tietää, täytyy minun etsiä häntä kaikkialta.

— Ettekö ole kuullut, että hakamaan takana on nähty kasakoita? sanoi poika, tunkien joukkoon.

— Vaiti! huusi eräs nainen. Älä kutsu paholaista, kyllä hän kutsumattakin tulee.

— Poika puhuu totta, vakuutti eräs vanhus. Kuulin itse vakoojien kertovan, että vihollisten ratsumiehiä on samonnut ympäristössä.

Ne sanat nostivat yleistä kauhua. — Voi, suuri Jumala, huusivat ihmiset rientäen kotia kohden. Johan onnettomuus oli kynnyksellä. Mutta samassa kuului torin toisesta syrjästä huutoja. — He tulevat! Jo tulevat! huusi kaksi

poikaa, jotka salaman nopeudella riensivät ohitse: — Wrangel tulee. Hän näkyy. Ja mistään välittämättä lensivät pojat Myllymäkeä kohden Willebrandin ja hänen herrainsa luo.

Äsken niin riehuva ihmisparvi seisoi nyt tyrmistyneenä. Ensi hetkellä ei tiedetty, oliko tuo, mitä kuultiin, hyvää vai pahaa. Mutta johan Wrangel oli näkyvissä, ja seuraavassa silmänräpäyksessä heittäytyivät ihmiset toistensa syliin, rientääksensä sitten loppumattomin riemuhuudoin tulevia vastaan. Mutta ei yksin rahvas ollut matkalla. Sotamiehiä, upseereja, jopa itse Willebrand riensi mukaan, ja kun Wrangel upeana, valkoisen hevosensa selässä huomattiin, kohosi eläköönhuuto semmoinen, joka vain voi lähteä sydämestä. Mutta tässä ilossa kuului Tasmankin varoittava ääni:

— Voi, teidän iloanne. Pysähtykää, jalo herra! Ei ole vielä voiton aika. Odottakaa. Noudattakaa neuvoani! Kohotetuin käsivarsin tahtoi hän raivata itselleen tietä, pidättääkseensä Wrangelia, mutta tämä piti häntä mielipuolena ja ratsasti vaieten uusia joukkoja vastaan. Samoin vaieten, mutta lempeästi tervehti hän riemuitsevaa kansaa. Huomattuansa Willebrandin huusi hän jo kaukaa: — Mitä kuuluu?

— Lascy on muutaman pyssynkantomatkan päässä.
— Entä Buddenbrock?
— Ei tiedetä!
— Siis ei vähääkään.
— Ei laisinkaan.

Wrangel ratsasti eteenpäin, ja yhä riemuiten kiiruhtivat vanhat ja nuoret kaupunkiin. Vain Leena jäi tarkastamaan rivejä, ja huomatessaan Marian isänsä rinnalla myös ratsain, kohotti tuo luja, karkea nainen kätensä iloisesti huutaen »terve tuloa». Mariakin tervehti, poikkesi tieltä ja heittäytyi vanhuksen syliin.

— Siunattu sinä ja kaikki ne, jotka ovat rientäneet avuksemme, huudahti Leena, likistäen Mariaa vasten rin-

taansa. Tämä pudisti tomut päältään, pyyhki hien otsaltaan ja vastasi iloisesti:

— Kaikki on tehty mitä suinkin voitiin. On astuttu kuin hengen puolesta. Marttilasta lähdimme kello 2 yöllä ja lepäsimme Toikalassa kello 5 aamulla. Kun sinne saavuimme, heittäytyivät kaikki maahan uupuneina kuin niitetty ruoho, mutta kun rumpu uudestaan kutsui lähtöön, hyppäsivät vanhat ja nuoret taas pystyyn ikäänkuin eivät olisi uupumuksesta tietäneetkään.

Ihmeellisestihän tuo kaikki oli käynyt. Kello oli vasta 5 ja aurinko siis vielä korkealla. Maria kertoi kaikki, naisten tulon leiriin ja millä innolla Wrangel oli suoriutunut lähtöön, mutta lisäsi vakavana: — Kuinkahan tämä kaikki päättyy?

— Kuinka niin?

— En tiedä mitä on tapahtunut, mutta kun sotamiehet suoriutuivat lähtöön, kuulin heidän keskenään puhuvan jostakin pahasta, jota he varoivat. Olivat kaiketi kuulleet jotakin uutta Hatuista, ja kerran kuulin heidän sanovan, että kuka tietää milloin he myyvät Suomen hevosista ja kullasta.

— Eivät he toki semmoisia piruja liene, vakuutti Leena luottavasti. En usko hyvää Hatuista, mutta kaikella on rajansa. Sitäpaitsi Löfving kyllä vainuisi petosta. Hänellä on vainu kuin ketulla.

— Isä puhuu niinkuin tekin. Hän väittää, että pääni on täynnä tuulentuomia. Mutta outoa on sittenkin, ettei Buddenbrockia kuulu; hän tietää, että vaara on täpärällä.

— Hän tulee, lapseni. Jumalan kiitos, että ainakin Wrangel joutui paikalle.

— Voi, kuinka mielellään väki seurasi häntä. Minun olisi pitänyt rientää etukäteen tuodakseni teille tiedon, että tulevat. Olisi ollut hupaista, jos kaupunki olisi voinut tervehtiä armeijaa aterialla. Itse Wrangelillakaan ei ole muuta kuin mitä hän kiireessä sai konttiinsa sälytetyksi.

— Vai niin!

Leena ei ainoastaan ymmärtänyt tuota, vaan hän kyllä

kykeni saamaan jotakin aikaankin. Kunpa vain ei olisi niin monta elukkaa ollut kadoksissa onnettoman paimenensa kera. Mutta ennenaikainen valitus oli samaa kuin portin avaaminen vaaralle, eikä siis ollut muuta neuvoa kuin ryhtyä toimeen. Reippain askelin astuivat he eteenpäin ja joutuivat pian siihen taloon, josta Maria oli lainannut hevosen ja johon hän oli luvannut palauttaa sen. Hän poikkesi sinne, mutta Leena jatkoi matkaansa. Talossa ei ollut ketään, tupa oli tyhjä, työt ja askareet kesken heitetyt. Vuoteella huomasi Maria vihdoin nukkuvan lapsen. Hetken hän sitä katseli ja suuteli siunaten. Lähdettyään tuvasta, juotti hän hevosen, vei sen vajaan, hankki sille appeita ja silitteli kiitokseksi hyvästä palveluksesta.

Mutta jo oli aika rientää matkaan. Tultuansa torille, näki Maria Tasman, joka yleisessä hälinässä oli painautunut istumaan kirkon portaille selkä nojautuneena seinää vastaan ja näytti nukkuvan. Hevoskavioiden kapse herätti hänet. Hän huomasi Marian, joka aikoi poiketa syrjään päästäksensä tapaamasta tuota kamalaa akkaa. Mutta samassa ratsasti paikalle osasto Karjalan rakuunoita, jonkatähden Marian täytyi vetäytyä lähemmäksi kirkkoa. Tietäjä ei kuitenkaan Mariasta huolinut, riensi vain rakuunoita vastaan ja tarttui etumaisen hevosen suitsiin, huutaen: — Kääntykää takaisin! Ei olisi teidän pitänyt tullakaan!

— Päästä ohjakset, pyysi sotamies, mutta akka piteli vain ja toisti tuskallisesti: — Kääntykää takaisin. Ei teidän olisi pitänyt tullakaan.

— Katkaisenko käsivartesi, tiuskasi sotamies, tempasi ohjakset irti ja ratsasti pois. Mutta säkenöivin silmin huusi Tasma: — Pelasta vaimosi ja lapsesi, etteivät ne huomenna ennen auringon laskua kulje vankiraudoissa!

Kylmä väristys tuntui koko soturijoukossa. Tietäjättären varoitus oli kuin uusi vahvistus kaikille entisille, onnettomuutta ennustaville huhuille, ja masennetuin mielin jatkoivat miehet matkaansa. Mutta Maria lähestyi tuota

peljättyä naista, ja kooten kaiken rohkeutensa lausui hän: — Älkää suuttuko, jos pyydän teitä pidättämään kamalia sanojanne. Ne hyytävät veren rohkeimmissakin. Parempi olisi kehoittaa ja yllyttää taistelunhalua.

— Luuletko että se, mitä olen sanonut, tulee itsestäni. Luuletko, että ihmissilmä näkee tulevaisia, ellei itse Jumala näytä sitä sille. Mutta sen hän tekee estääksensä onnettomuutta, jota vielä voidaan karttaa.

— Rukoukset ja kyyneleet taivuttivat Wrangelin rientämään ilman käskyä avuksemme. Nyt on hän väkineen täällä pannen henkensä ja kunniansa alttiiksi, vaikka voittaisimmekin. Nytkö, kun olemme kerjänneet hänen apuansa, tahdotte kehoittaa hänen väkeänsä pelkuruuteen ja palkita jaloa sankaria kiittämättömyydellä ja petoksella?

Tasma risti tuskallisena kätensä: — Voi, miksi ei Wrangel usko sanojani, että taistelu nyt on turha!

— Velvollisuuden täyttäminen ei ole koskaan ollut turha. Meidän sotureissamme palaa taistelunhalu; kaikki tahtoivat rientää onnettoman kaupungin avuksi. Mikä olisikaan Suomen kohtalo, jos armeija olisi tänään myöhästynyt. Pahoja enteitä ikäänkuin liiteli ilmassa. Ne yhä uudistuvat, eikä pääarmeijasta kuulu vieläkään hiiskaustakaan. Varotaan kateutta päälliköissä. Te, viisain, käsitätte kyllä minkä vaikutuksen tekee mieliin, jos jo ennakolta epäillään Jumalan ja ihmisten apua.

Tasma tarkasti surullisena tuota reipasta, nuorta tyttöä, joka säkenöivin silmin oli puhunut siitä, mikä hänen mieltänsä ahdisti: — Jos uskotte, että vaarat vähenevät, kun minä vaikenen, niin onhan helppo sitoa kivi kaulaani ja upottaa minut Saimaaseen.

— Suokaa minulle anteeksi, rukoili Maria kelmeänä ja ääni epävarmana. Ei teille kukaan pahaa suo, mutta kun tiedätte niin paljon, tiedättekö mitään pelastuksen keinoa meille?

— Tiedän, vastasi Tasma. Voiton antaa Jumala, mutta nyt hän sitä ei anna. Kootkaa siis kaupungin naiset ja tytöt, koettakoot he rukouksilla ja lahjoilla taivuttaa

vihollisen sydäntä. Vielä on kodeissa kalleuksia kaikenmoisia. Parhaat teistä lähtekööt niiden kanssa Ruotsin vihollisen luo ja koettakoot vaikuttaa niihin, joille eivät miehet mitään voi.

— Se valta, vastasi Maria harmistuneena, joka tulee miekalla valloittamaan maata, ei huoli vapisevien naisten rukouksista, vielä vähemmin lahjoista.

Mutta lujalla vakaumuksella jatkoi Tasma: — Tiedän, että vihollisten päällikköä voidaan hellyttää, niin että hän päästää naiset ja lapset menemään. Lascy on ennenkin taistellut täällä, hän oli Galitzinin miehiä, hän sääli kansan kurjuutta ja säälii vieläkin. Koettakaa saada lykkäystä; sitten voitte taistella, mutta nyt ette.

— Nyt ymmärrän! huudahti Maria kasvot seestyneinä.

— Puhukaa sitten kansalle. Itse en voi, sillä kaikki pelkäävät minua.

Maria katseli nyt vaaraa toisilla silmillä ja riensi pois. Olihan vain kysymys siitä, että Lascy saataisiin viivytetyksi.

Sillävälin oli Leena kaikin voimin hyörinyt ruuan hankkimisessa armeijalle, saaden apua viranomaisten puolelta. Kuka vain jaloille kykeni, oli toimessa, ajasta oli tarkoin pidettävä vaari. Wrangelin väki oli täydessä työssä, mutta ei tällä kertaa yksinään. Valkotukkaiset ukot, naiset ja lapset tarjosivat apuansa ja raatoivat, kunnes käsivarret puutuivat. Myllymäelle rakennettiin kiireessä pattereita ja paaluaitoja. Kaupunkia ympäröiviltä valleilta otettiin tykkejä ja laahattiin kunnaan linnoituksiin sekä jätettiin tykkimiesten hoidettaviksi. Salaisia ruutimiinoja kaivettiin hyljättyjen vallinsarvien juurelle. Kaikki suoritettiin ripeästi ja hiljaa. Yksi sana vain ei tahtonut kuolla, tuo: »missä Buddenbrock on», Wrangelin ja kaupungin toivo. Myllykylän tietä piti hänen saapua, ja kirkontorniin oli asetettu vahti valkoinen lippu puolitangossa. Buddenbrockin näkyessä oli lippu nos-

tettava tangon päähän. Kaikkialla oltiin kuumeentapaisessa jännityksessä. Joka mies oli valmis uhraamaan verensä ja henkensä.

Tuossa hyörivässä työssä olivat Husula ja Marttikin. Martti oli juuri ollut hinaamassa tykkiä ja oli nyt ämpäri kädessä menossa kaivolle tuomaan vettä valleilla janoa näkeville tovereille. Alakuloisuuden ja harmin ilme näkyi hänen kasvoillaan, ja kehenkään katsomatta syöksyi hän alas harjulta.

Kaivolla seisoi ennen häntä Husula, ja kun tämä mitään puhumatta oli täyttänyt ämpärinsä, nosti hän sen kaivon arkulle ja tarttui salkoon ikäänkuin nojataksensa siihen.

— Nyt tiedän, alkoi hän, tarkasti katsellen Marttia, kuka sinun armahasi on.

Martti katseli häntä nyreänä ja kysyvästi: — Onko hän puhunut sinulle?

— Ei ole, mutta tiedän sittenkin.

Martti synkistyi yhä enemmän ja loi silmänsä melkein arkana maahan: — Ennen tiesin minäkin, mutta nyt on toisin.

— Mitenkä niin?

— Muistatko häntä, tuota koreata apinaa?

— Apinaa? toisti Juhani ihmeissään. Ketä?

— Sitä joka oli täällä. Ryssää!

— Kyllä; näin hänet.

Ilkeä hymy näkyi Martin huulilla: — Maria näki hänet niinikään.

— Oliko se niin vaarallista? kysyi Juhani viattomasti. Minkä Maria sille voi, että hän tuli?

— Eikä hän kaiketi sillekään voi mitään, ettei hän nyt voi unhottaa häntä?

Husulan silmät välähtivät, ja tuimia sanoja pyrki hänen huulilleen, mutta hän hillitsi itsensä ja kysyi ystävällisesti:

— Miksi olet aina niin kummallinen? Nyt ajattelet pahaa Mariasta ja niin olet jo aikoja sitten tehnyt.

— En vielä, mutta joskus välähtää minussa, että ehkä ja — silloin — —

Hehkuva puna nousi Juhanin poskille, silmät salamoivat, hän vetäsi miekkansa, kohotti sitä ja huusi rajusti:

— Jos tuota puhut tosissasi, niin maksaa se henkesi! Mutta Martti pysyi tyynenä. — Ei Juhani, me kaksi emme saa riidellä. Luuletko, etten tiedä sinun rakastavan häntä yhtä lämpimästi kuin minäkin.

— Ja sittenkään et häikäile puhua hänestä tuolla tapaa ja uskoa — —

— En sano uskovani enkä tietäväni, mutta *jos* niin olisi, niin saisi hän seurata minua veriseen meluun, ja siellä heittäisin hänet *hänelle*, ja jäisin paikalle, kunnes he olisivat tallanneet hänet lokaan tahi vieneet tuon kauniin orjattaren mukanaan.

Hämmästyksestä mykkänä oli Juhani kuunnellut noita rajuja sanoja, mutta huudahti vihdoin: — Jumala olkoon sinulle armollinen. Mitä Maria sanoisi, jos hän olisi tämän kuullut?

— Juhani, minä tiedän, ettei hän petä minua; mutta kuinka hän katseli häneen silloin — —

Juhani pisti miekan tuppeen ja ojensi kätensä Martille: — Jos vain voisin auttaa sinua, niin ettet koskaan epäilisi!

— Kiitos, Juhani! Uskon sinua enkä enää epäile. Täällä on kyllä muuta, joka pahemmin uhkaa meitä.

— Mitä muuta?

— Hatut! Etkö ole kuullut, että ne aikovat meidät kavaltaa?

— Sen tiesin ehkä ennenkuin sinä, olenpa kuullut sanottavan, että yhtä hyvin me voisimme kavaltaa heidät. Minultakin kysyttiin, tahtoisinko, mutta ainakaan minä en tahdo.

Martin kasvot seestyivät: — Enkä minäkään ikinä, eikä kukaan muukaan, jos kovalle ottaa. Kuitenkin on Hatuilla valta, ja jos he pettävät, niin olemme kaikki hukassa.

— Vaikka he tahtoisivatkin, niin eivät he rohkene, sillä he pettävät silloin itsensäkin.

— Mutta, kuten tiedät, paljon pahaa heistä vain puhutaan. Luuletko, että pääarmeija saapuu tänne?

— Saapuu tietysti. Mutta mitä oikeastaan tarkoitat?

— Tarkoitan vain, että Hatut ovat paholaisia. Meillekin olisi valjennut onnellisia aikoja, meilläkin olisi voinut olla koti rauhassa, mutta heidän juoniensa tähden täytyy meidän uhrata kotimaamme, rakkautemme ja kaikki, käydäksemme heidän asioitaan, ja he palkitsevat meitä kavaltamalla.

— Olkoot Hatut mitä ovatkin. Jos Myssyt ovat miehiä, niin kyllä hekin voivat näyttää kuninkaalle ja maalle mihin kykenevät.

— Millä tavoin? huudahti Martti. Mitä me voimme, kun päällikkyys on Hattujen käsissä. Semmoinenko joukkio, joka myy sielunsa kullasta, huolisi siitä, vajoommeko vai palammeko!

— Kuulehan sentään, Martti! Mistä ne semmoiset sanat tulevat suuhusi? Rauhoitu toki!

Mutta Martti ei vastannut. Hän riensi pois, kuulematta enempää ja katsomatta taaksensa.

2.

Wrangel oli saapunut Lappeenrantaan Elokuun 22 p. kl. 5 j. p. p. ja oli tuskin päässyt kaupunkiin, kun Lascy miehineen kääntyi Viipurin maantieltä viereiselle kentälle. Vieras sotaväki oli liikkunut suurimmassa hiljaisuudessa, ja yhtä hiljaa kuin se oli tullut, vetäytyi se pian takaisin. Kun siis suomalaiset patrullit ilmoittivat, että vihollinen taas oli lähtenyt, luuli moni, ettei Lascy enää palaakaan, ja suuresti riemuittiin tästä odottamattomasta pelastuksesta. Johtavat miehet eivät kuitenkaan joutuneet ansaan. Kovaa saatiin sinä vuorokautena kokea, eikä lepäämisestä ollut puhettakaan. Miehistö sai kuitenkin vuorotellen käy-

dä niissä paikoissa, mihin kaupungin naiset olivat valmistaneet heille aterian teurastetuista elukoistaan ja mitä muuta oli saatu kokoon haalituksi. Valitettavasti oli vielä useita lehmiä kadoksissa, mutta minkä sille voi. Tasan jaettiin mikäli vain riitti.

Syys-aamun ensi sarastuksessa nähtiin, että venäläinen armeija oli palannut ja asettanut leirinsä laaksoon vastapäätä Wrangelin väkeä. Äsken saapuneet joukot olivat virkeässä toimessa. Yksi osa järjestettiin kirjaviin ryhmiin, toiset nousivat kukkuloille laakson eteläpuolelle, toiset taas rakensivat pattereita ja asestivat niitä tykeillä. Aurinko nousi yhä korkeammalle, ja nyt alkoivat sekä ruotsalaiset että suomalaiset aseet kimmeltää sen valossa. Pian kai oli veri kimmeltävä. Ihmisten sydämissä tuntui siltä, ja he ponnistivat tarmonsa viimeiseen asti.

Myllymäellä oli Sprengtport istahtanut kivelle huoahtamaan ja silmäili sieltä noita kahta armeijaa, joiden kohta tuli törmätä vastakkain. Monena semmoisena päivänä oli majuri ollut mukana, mutta aina vieraassa maassa. Oli sielläkin ollut yllin kyllin surua, tuskaa ja epätoivoa, mutta helpommalta oli sittenkin tuntunut kuin nyt, sillä olihan hän silloin ollut nuori ja väkevä, eikä ollut hänen sydämensä silloin niin kiintynyt tapauksiin kuin nyt. Kotiseutu oli kaukana pohjoisessa, eikä hän tiennyt tahi ainakaan ei nähnyt, että rakkaat sielläkin taistelivat epätoivoista taistelua.

Väsynein käsin otti majuri hatun päästään ja pyyhki hikeä kuumentuneelta otsaltaan; sitten päästi hän vyönsä ja aukaisi takin, kun luuli tuntevansa, että kyljessä olevasta haavasta, joka ei koskaan täydellisesti parantunut, vuoti verta. Liina, jolla sairas paikka oli peitetty, oli käännettävä ja asetettava sinne uudelleen. Kun hän sitten katsoi ylös, seisoi Löfving hänen edessään.

— Kuinka majuri jaksaa? kysyi hän, huomatessaan että haava taas oli ärtynyt.

Sprengtport mutisi jotakin verisistä rääsyistä ja nousi riisuaksensa takin. Löfving tahtoi auttaa, mutta majuri

ei sitä sallinut. — Ei vielä, sanoi hän, niin kauan kuin tulen omin voimin toimeen.

— No, saanko sitten tarjota? kysyi Löfving ja veti lempeästi katsellen uupunutta päällikköänsä, esiin leipäpalan ja suolattuja, tuoheen käärittyjä muikkuja.

Sprengtport tarttui halukkaasti ruokaan, edellisenä päivänä ei hän eivätkä muut olleet maistaneet mitään.

— Jumalan kiitos, että nyt olemme joutuneet näin pitkälle; näitkö kuinka väestö liikutettuna otti meidät vastaan. Se oli valmis antamaan meille sydämen rinnastaan.

— He tietävät, että veremme on vuotava heidän edestään. Mutta mikä teidän on? — Sprengtport nosti paitaansa vasemman kainalon alta. — Kiristä käärettä Löfving. Kas niin, haavaa pitäisi hoitaa, mutta nyt se on mahdotonta, ja vasta ehkä ei tarvitakaan. Kuka ties!

— Ei, ei tiedä. Ei meistä kukaan Jumalan teitä viito. Kapteeni katseli Sprengtportia ihaillen: — Jumalan ihme se on, että vielä elätte.

— Niin kai. Eipä tämä ole meidän kummankaan ensimäinen taistelu.

— Ei, herra majuri, taistella osaamme molemmat.

— Ja molemmat osaamme kuollakin, vastasi Sprengtport tyynesti.

— Varmasti osaamme; mutta kuinka monen muun käynee, sen tietää yksin Jumala.

— Kuinka niin? mitä tarkoitat?

— Eikö ole johtunut majurin mieleen, että pääarmeija kenties jättää meidät loukkuun.

— Itse olet, Löfving, kunnian mies. Kuinka semmoista juolahti mieleesi?

— Jos minä yksin sitä ajattelisin, niin mitäpä siitä! Mutta sama epäilys liikkuu miehestä mieheen koko rykmentissä.

— Koko rykmentissä? Minä en ole kuullut hiiskaustakaan siitä.

— Semmoista ei niinkään hoilata. Sitä ei huudeta, ei edes puhuta ääneen, se kuiskataan korvaan. Sana hiipii niinkuin käärme ja vuodattaa myrkkynsä mieliin. Niin, niin on asian laita.

— Liikkuuko siis perkele vapaana keskuudessamme? Mistä se on alkuisin?

— En tiedä alkua enkä loppua, tiedän vain, että se on ajoissa torjuttava.

— Totta kai, mutta kuinka?

— Emme me itse saa koskea tuohon huhuun, emmekä aavistaa sen olemassa oloa, sillä sotamiehen luottamus päällikköihin riippuu hiuskarvasta, ja vähinkin, mikä saattaa hänessä nostaa epäluuloa, pahentaa asian. Sanan voima on sittenkin ainoa, joka voi auttaa. Teitä kansa vielä rakastaa. Puhukaa siis sille ystävällisesti, virittäkää sen rohkeutta ja palauttakaa usko päällikköihin. Mutta siihen uskoon tarvitaan todistuksia.

Hämmästyneenä oli Sprengtport kuunnellut: — Miksi et ole sanonut sitä ennen? huusi hän kuohahtaen. Mitä he pelkäävät?

— He pelkäävät että Hatut myyvät Suomen ja luovuttavat suomalaiset rykmentit orjuuteen, että kaikki vastustus kävisi mahdottomaksi.

— Olet hullu, Löfving!

— Hullu tahi en, mutta sellaista kuiskaillaan kaikkialla meidän suomalaisissa rykmenteissämme, ja se vie pian epätoivoon.

Sprengtport vaikeni hetken ällistyneenä. Sitten kysyi hän: — Entä ruotsalaiset? Mitä sieltä kuuluu?

— Ne haluavat taiseluun, eivätkä aavista mitään, jollei mahdollisesti Willebrandin varusväki. Se on värvättyä ja sekalaista väkeä, ne ovat liitossa keskenään, mutta ei ole helppo päästä heidän mielensä perille, sillä kaikki mikä on suomalaista pysyy vaieten koossa niinkuin kivet muurissa.

— Tuon tunnen, mutisi Sprengtport. Muut ihmiset huutavat julki surunsa ja keventävät mielensä valituksilla,

mutta Suomen mies kääntää tuskansa sisäänpäin ja antaa sen polttaa sydäntänsä.

Kelmeänä ja yrmeänä istui majuri paikallaan kyynärpäät polvien varassa ja huojui liikutettuna edes takaisin, mutta vihdoin hän nousi, asettui ryhdikkäästi seisomaan Löfvingin eteen ja tarkasteli tutkivin katsein kokenutta soturia: — Voitko nyt, Löfving hyvä, sanoa mitä tulisi tehdä. Viimeiset minuutit kuluvat, kohta saattaa paukahtaa, mutta tyhmyyksiin eivät ne lurjukset saa ruveta.

— Kyllä ne tappelevat, arveli Löfving, mutta on ero sillä, onko sydän muassa. — Muutoin ei kapteeni tietänyt apua muusta kuin sanasta. Hän kertoi koettaneensa usealla taholla piloilla ja vakavuudella poistaa sotamiesten epäluuloa, mutta näin kahden kesken hän kyllä tunnusti, että hänestäkin moni seikka näytti oudolta. Sittenkään ei auttanut muu kuin pysyä tyynenä ja palauttaa rohkeus ja toivo masentuneisiin sotamiehiin.

Sprengtport veti takin päällensä, ja sitten lähdettiin yhdessä alas kaupunkiin, jossa väki yhä sai ruokaa. Torilla oli vilkasta liikettä. Nyt oli taalalaisten levähdysvuoro, ja kaikkialla vilisi sotaväkeä. Saaveja täynnä ruokaa seisoi siellä täällä ja niiden vieressä leipärattaat. Naiset täyttivät vateja ja jakelivat osansa kullekin. Hiljainen sorina kuului ilmassa, mutta äkkiä kajahti kirkonkellojen ääni, kutsuen kansan kokoon. Mitähän se tiesi? Samassa näkyi kulkue nuorisoa ja poikia, joita johti pari vanhempaa miestä. Siinä oli koulun rehtori, konrehtori ja oppilaat. Ensimainittu oli pitkäkasvuinen ja harmaantunut mies, jonka luja ryhti osoitti, että hän ainakin jonkun aikaa oli enemmän puuhannut miekka- kuin kirjatyössä. Rehtori Wallenius oli nuoruudessaan harjoittanut opinnoita ja ollut jo valmistumaisillaan papiksi, mutta kun isoviha katkaisi kaikki rauhan toimet, tarttui hänkin miekkaan kuten muutkin. Kun oppilaitokset sitten uudestaan avattiin, sai hän täällä opettajanpaikan ja oli sitten koettanut hyvällä ja kovalla kasvattaa kelpo miehiä tulevaisuutta varten.

Nyt astui rehtori kirkon portaille ja puhui kuuntelevalle väelle: — Kellot soivat minun käskystäni, sillä kun pastorimme vielä makaa sairaana, tahdon minä hänen sijastaan koota teidät Herran huoneeseen viimeiseen yhteiseen rukoukseen. Mutta ennenkuin astumme pyhien holvien alle, tahdon minä, koulun esimiehenä, jättää teille takaisin lapsenne. Kirjamme seisovat hyllyillä, ehkä sinne jäävätkin, ja nyt tulee meidän näyttää, että olemme oppineet ei ainoastaan elämää varten, vaan myös osataksemme kuolla.

— Aikovatko nuo nuoret myöskin taisteluun? Kestättekö te, lapset, niin ankarassa koetuksessa? kysyttiin levottomasti. Mutta oppilaat seisoivat vakavina, ja yksi pojista vastasi rohkeasti: — Emmekö ole yhtä hyviä kuin pojat ennenkin? Kaikki hekin menivät mukaan, vaikka moni oli meitä nuorempi.

— Älä itke, äiti, lohdutti toinen nähdessään itkevän äitinsä. Jos voitamme, niin rakennan teille oman tuvan mieheksi päästyäni, mutta jos kuolen — ehkä kuolette tekin.

— Älköön mielenne masentuko, puhui rehtori. Vihollinen tunkee esiin kuin musta virta ja luottaa ylivoimaansa, kun me olemme näin pieni kansa, mutta meidänkin apumme on tulossa. Me tiedämme, että pääarmeija on matkalla ja saattaa olla täällä varsin pian, ja siksi täytyy meidän pitää puoliamme. Isämme ammensivat voimansa Hänestä, joka ei petä koskaan, ja sitä olen opettanut teidän lapsillennekin mikäli olen voinut. Nämä nuorukaiset ovat nyt valmiit seuraamaan minua pattereille. Oikea asiamme antaa heille rohkeutta, ja rohkeus antaa voimaa. Sitä olen itse kokenut taistellessamme Viipurin muureilla. Ei tarvitse kenenkään peljätä, että Suomen sankarimaine meidän kauttamme himmentyy. Joko elämme tai kuolemme, tehkäämme se kuin miehet.

— Jumala olkoon kanssanne, lapset! kuului nyyhkivä vastaus monelta taholta.

Rehtori astui kirkkoon ja hänen seurassaan koulun-

nuoriso sekä kaupungin väestöstä jokainen, jolle se oli mahdollista. Taalain rykmentin oli nyt vuoro lähteä, ja sijaan astuivat hämäläiset. Synkkinä ja umpimielisinä ottivat he vastaan tarjotut vadit; tuskin ainoatakaan sanaa lausuttiin.

Tarjoilijain joukossa oli Maria innokkaimpia. Hän oli riisunut sotilaspukuunsa ja oli nyt entisellään. Silmät tuikkivat tähtinä, vieläpä saattoi huulilla näkyä haihtuva hymyilykin noille harmaantuneille ja jäykille vanhuksille isän nuoruuden ajoilta. Kaksi heistä, Kolmhalko ja Hohti, seisoivat siinä odottamassa osaansa, ja heidän rinnallaan oli Tapani.

— Tässä on, pilaili Maria täyttäessään heidän vatinsa kauhalla. Jokaisessa annoksessani on yhdeksän miehen voima. Pysykää miehinä!

Kolmhalko vastasi tuimasti: — Jos on tarkoitus, että armeijan tulee tapella, niin tappelemme niinkuin muutkin, mutta yksi sanoo yhtä, toinen toista.

— Sanoja on maailmassa yllinkyllin, hymyili Maria, mutta onnellinen on se, joka kuuntelee omaatuntoansa, sillä se ääni antaa rohkeutta taistelussa ja rauhaa kuolemassa. Pelkäättekö kuolemaa?

Vanhus loi vakavana silmät taivasta kohti ja synkkämielisyyttä kuvastui hänen huulillansa, mutta ääni oli vankka, kun hän vastasi: — Syntinen raukka pelkää aina astua Jumalan eteen, joka häneltä kysyy: kuinka olet elänyt ja mitä tehnyt. Mutta lähteä täytyy jokaisen, ja minä kaadun mielelläni, kun vain taistelu on rehellinen.

— Entä sinä, Tapani, jatkoi Maria ystävällisesti, mitä sinä sanot, pelkäätkö?

— En laisinkaan, huudahti poika innostuneena. Husula ja minä olemme luvanneet taistella niin rajusti, ettei vihollinen ehdi silmiään ristiä. Kun emme voi seisoa, ammumme vielä maastakin niin kauan kuin elämme.

— Nyt tunnette sotamiesten mielialan, vastasi Hohti ystävällisesti katsellen Mariaa, mutta mitä te itse ajattelette?

Äsken niin verevästi punoittava tyttö seisoi muuttuneena kuin kuu, öisen pilven himmentäessä sen valoa. Mutta arvelematta vastasi hän:

— Herran ääni on kaikunut sydämeeni ja minä kuulin Hänen sanovan: Heidän onnensa on katoava niinkuin myrskyn hajoittama pilvi, ja heidän toivonsa kuin ajettu lintu, mutta minä tahdon kätkeä heidän perintönsä ja varjella sitä.

Vanhukset vaihtoivat ihmetteleviä silmäyksiä. Kyllä kovalle ottaa. Mutta Maria jatkoi: — Sitten kuulin vielä saman äänen sanovan: Minä tahdon kuulla sinun rukouksesi, ettei sinun työsi ole turha. Sinun pitää julistaman minun tahtoani niinkuin kylväjä, joka kylvää jyvät suven satoa varten. Se ääni peloitti minut ensin melkein kuoliaaksi, mutta sitten on se minua lohduttanut, sillä Jumalan sana ei petä. Ja hurmaantuneena kohotti hän silmänsä ikäänkuin tuntematonta maata kohti.

Virrenlaulu kuului kirkosta, ja yhtenä miehenä paljastivat soturit päänsä. Ruokailu lakkasi hetkeksi, ja kaikkialla nähtiin karkeat kädet ristissä rukoukseen. Löfving seisoi heidän keskellään ja lauloi mukana, mutta kun virsi oli loppunut, puhkesi hän puhumaan:

— Hyvä on laulaa ja rukoilla, mutta lopuksi riippuu kuitenkin kaikki mielentilasta. Sentähden tahdon nyt Jumalan kasvojen edessä kysyä teiltä, pojat, ymmärrättekö että te vannotun valanne kautta olette valtakunnan luottamusmiehiä ja kuninkaamme turvana?

Komppaniat kääntyivät hänen puoleensa, mutta kukaan ei vastannut sanaakaan.

— Kuulkaa! huusi kapteeni, joka seisoi siinä niin vankkana, kaikki te, jotka palvelette kuningastanne, niin sanon teille, mitä kruunu on meille ja me kruunulle. Nähkää, kuningas on saanut valtakunnan Jumalan omasta kädestä, ja Kaikkivaltias on hänet kerran tuomitseva. Mutta kansalle on kuningas turva ja suoja. Missä vääryys tunkee esille, siellä pitää kuningas huolta siitä, että oikeus voittaa. Köyhillä on oikeus käydä kuninkaissa, kun vääryys tapahtuu, ja hyvä

kuningas tekee oikeutta kaikille, koska kuninkaan edessä on kauhistus tehdä väärin, sillä vanhurskaudella istuin vahvistetaan.

Väki näkyi myöntävän. Kyllä he tuon tiesivät.

— Sentähden, nähkää, jatkoi Löfving, on kansan velvollisuus suojella kuningasta ja hänen valtakuntaansa ei ainoastaan niitä vihollisia vastaan, joita nähdään, vaan niitäkin vastaan, jotka hiipivät salassa.

— Se on totta! Se on totisen totta, myönsivät sotamiehet. Kuninkaalla on monta salassa hiipivää vihollista.

— Niin on, mutta jos on vihollisia, niin on hänellä ystäviäkin, ettekä te kai tahdo olla huonoimpia.

Väki oli vaiti, eikä moni edes katsahtanut ylös.

Mutta kapteenin katse tunki heihin terävästi, ja tuimasti kysyi hän: — Onko teillä niin kiire syömään, ettei kukaan jouda vastaamaan? Tai kannatteko sydämessänne pahaa? Tahdotteko ottaa ruokaa kuninkaan kädestä ja pysyä uskollisina ainoastaan niin kauan kuin aurinko paistaa, mutta juosta, kun myrskysää tulee?

Hohti katseli häntä ja vastasi tyynesti: — Emme ole juosseet ennenkään.

Moni ympäristössä mutisi, että hänen sanansa olivat oikeita, ja Hohti jatkoi järkähtämättömän tyynesti: — Kun vain kaikki olisi niinkuin olla pitää, niin me kyllä teemme mitä tehdä pitää opettamattakin. Mutta jos herrat pettävät, menee kaikki sittenkin hunningolle.

— Herrat? toisti Löfving. Ketkä herrat pettävät? Mitä puhetta se on? Meidän herramme on Wrangel, ja häneen kai luotamme niinkuin itseemme. Ja Brandenburg, Willebrand, Bildstein, missä on parempia päällikköitä?

— Kyllä niin on, mutta voisi toisinkin olla, kuului joukosta.

— Älkää viskatko lokaa upseereihimme, huusi Löfving uhaten. Puhdistakoon itsekukin kynnyksensä edustan. Kohta koetellaan kaikkia, ja silloin tahdon, että meidän pojat ovat parhaita. Ymmärrättekö?

— Kyllä ymmärretään!

— No siis, lupaatte kunnialla taistella tänään, niin ettette saa aikaan vahinkoa ettekä häpeätä.

— Onhan kunnia parempi kuin häpeä.

— Kapteeni seestyi: — Sepä järkevästi vastattu. Tiesin kyllä, että meidän pojat olivat kunnon miehiä, ja tiedätte kai tekin, että minä teitä kohtaan menettelen rehellisesti.

Martti oli vaieten pysynyt syrjässä, mutta kun ei kukaan vastannut, vastasi hän: — Ei teitä kukaan epäile, mutta muihin ei luoteta suurestikaan. Sanotaan asiain olevan huonolla kannalla, ja tiesi kuinka lieneekään.

— Etkö häpeä, Martti, liittyä panettelijoihin omaa isääsi vastaan! huusi Löfving julmistuneena. Ellet *sinä* luota upseereihin, kuka sitten?

Synkkää mutinaa kuului usealta taholta, ja Kolmhalko lausui: — Martti tietää, että on sitä nähty kavaltamista ennenkin, ja mitä silloin tapahtui, saattaa tapahtua nytkin.

— Maa ei olisi koskaan joutunut niin surkeaan tilaan, elleivät herrat olisi pettäneet, kuului kaukainen ääni. Mutta ei Löfving niitä ole.

— Olinpa minä niin tai näin, ärjäsi Löfving vimmastuneena. Ellei nyt joka mies tee velvollisuuttaan, niin paha perii meidät kaikki.

Arvattavasti olisi kapteeni jatkanut puhettansa, mutta rumpu vaati lähtöön, ja jo näkyi toinen osa samaa rykmenttiä astuvan vuorostaan lepäämään ja saamaan virkistystä höyryävistä saaveista. Uusia varoja kannettiin paikalle, ja naiset koettivat uupumatta tyydyttää jokaista, vaikka yksi parhaista oli poistunut. Mariaa ei näkynyt enää.

Taas oli tori täynnä tanakoita hämäläisiä, ja taas oli ruokailu täydessä käynnissä. Mutta vaikka ihmisiä oli kosolta, ei kuulunut sanaakaan. Soturit istuivat yrmeinä ja mykkinä, ja naiset paremmin kuiskailivat kuin puhuivat. Tuolla kaukana torin pohjoiskulmassa huomattiin vihdoin jonkinmoista liikettä, ja kuului hiljainen: pois tieltä, kun majuri Sprengtport tyttärensä seuraamana raivasi itsel-

leen tietä. Korkeana ja vakavana astui hän eteenpäin kirkon portaille saakka. Maria istuutui korkeimmalla portaalla seisovan isänsä jalkain juureen. Majuri tarkasteli hetkisen torille kokoontunutta väkeä, käski viittaamalla rumpalia lyömään pärrytyksen, ja kun väki kääntyi hänen puoleensa, puhui hän varmalla ja tarmokkaalla äänellä:

— Kenraali Wrangel on käskenyt minua kiittämään Lappeenrannan asukkaita sotamiesten nimessä. Armeija tietää, että se, joka kylässä syö leipää, lähtee sieltä velallisena, ja velkaamme maksamme tänään verellämme. Eikö niin, pojat?

Vastaus viipyi, ja Sprengtport jatkoi: — Nyt, jos koskaan, tulee meidän taistella vaimojemme ja lastemme pelastukseksi.

Vanha sotamies nousi: — Totta totisesti, herra majuri, mutta eivät kai kaikki ajattele samoin, koska naisia ja lapsia on kielletty pakenemasta, kun kuultiin että vihollinen lähestyy.

— Olen kuullut samaa ennenkin, vastasi Sprengtport tyynesti. Todellakin, jotkut näyttävät uskovan, että tahallisesti tahdottiin jättää turvattomat vihollisten käteen. Mutta se ajatus on siksi jumalaton, etten ymmärrä, kuinka se on päässyt mihinkään järkevään päähän.

— Oudolta kumminkin näyttää, mutisi väestö.

— Ajatelkaa itse, jatkoi Sprengtport. Jos olisi ollut aikomus jättää Lappeenrannan asukkaat tuhottaviksi, emmehän olisi päätäpahkain rientäneet tänne. Olisihan ollut helppo jättää kaupunki oman onnensa nojaan. Linna heikkoine varusväkineen olisi ollut pian voitettu, eikä silloin mikään olisi estänyt valloittajaa.

Sprengtport katseli taas kysyväisenä ympärillensä, mutta turhaan odotettuaan vastausta jatkoi hän: — Parooni Buddenbrock on pidättänyt perheet täällä, kun hän luuli, ettei meitä koskaan voitettaisi, niin kauan kuin kaikkien niiden kohtalo, jotka meille ovat rakkaimmat, riippuu voitoistamme tai tappiostamme.

Vanha sotamies nousi vieläkin: — Saattaa olla niin, mutta minä en usko, että voitto riippuu meistä. Tapella voimme, minkä voimat riittävät, mutta voitto riippuu siitä, kenelle Jumala sen suo.

— Siinä olet oikeassa! Ja oikein on myös, että etsimme väkevyytemme Jumalasta, sillä se tuki kestää vielä, kun kaikki muu kukistuu. Senpätähden ei saa yksikään ajatella olevansa niin vähäpätöinen, ettei hän mitään voi. Mutta ei se riitä, että toimitaan reippaasti, täytyy myös toimia esivallan käskyn mukaan, sillä ajaja tietää, kuinka matka on suoritettava, eikä hevonen.

— Mutta, vastasi sotamies, jos ajaja ajaa hullusti, niin ovat sekä hän että hevonen hukassa.

— Tietysti, mutta tässä ei ole kuin yksi tie, kunnian. Siinä ei erehdy kukaan meistä. Vai kuinka? Onko täällä yhtäkään, joka ei tunne velvollisuuttansa ruotsalaisena kuninkaallisena soturina? Onko?

Vanha sotamies vastasi vieläkin: — Herra majuri, kunnian tien tunnemme ja kuljemmekin sitä, kunpa vain muut . . .

— Mitkä muu? Kuka voi kulkea toista tietä? Tai kuka luulee voittavansa enemmän muulla tavalla kuin me? Tiedättekö ketään? Katsokaa, lähes viisikymmentä vuotta olen ollut sotamiehenä ja olen oppinut, että vähäpätöisinkin voi tehdä paljon kuninkaalle ja maalle, jos hän tahtoo ja rohkenee. Nähkäähän! Siihen aikaan, kun kuningas Kustaa Aadolf loistavana voittajana kulki Etelä-Saksassa, jäi kenraali Horn kauas pohjoiseen ja oli joutumaisillaan vihollisten saarrokseen. Hänelle oli vietävä tärkeä kirje, ja sen uskoi kuningas nuorelle saksalaiselle Rolandille kahden Stålhandsken ratsastajan seuraamana. Matkalla joutuivat he luostariin, jossa enää oli vain yksi munkki, tämä kun sanoi tahtovansa kuolla luostarissaan. Mutta Roland tiesi, ettei munkkeihin ole luottamista. Vuorotellen pidettiin vahtia, ja keskiyön aikana Roland itse valvoi. Silloin huomasi hän, että ylikerrassa sytytettiin kynttilä. Jotakin se tietää, ja hän herätti miehensä, mutta samassa

näkyi sadottain ratsumiehiä kiitävän luostaria kohti. Meidän miehemme koettivat paeta, mutta portti oli suljettu, munkki oli kavaltanut. Huonolla ruotsillaan huusi Roland: spräng port! (räjähytä portti), ja onneksi löydettiinkin holvista ruutitynnyri. Se vietiin portin eteen. Ruuti sytytettiin, ja osa muuria ja portti kukistuivat kauhealla paukauksella. Viholliset ratsastajat säikähtyivät ja pakenivat, mutta Roland miehineen pelastui pälkähästä, ja monen muun vaaran läpi vihollisessa maassa toi Roland tuon tärkeän kirjeen Hornille, mutta kumppanit sanoivat häntä sittemmin Sprengportiksi.

Miehistö katseli vanhaa majuriansa säteilevin silmin. Sehän oli hänen oma nimensä. Ja mikä sankari! Sprengtport puolestansa katseli väkeänsä ja sanoi: — Kaksikymmentä vuotta sen jälkeen aateloitiin tämä Roland, joka oli isäni, ja otti nimekseen Sprengtport, muistoksi siitä, kuinka Jumala oli hänet ihmeellisesti pelastanut.

Kornatus oli seisonut syrjässä, mutta astui nyt esiin ja teki kunniaa majurille. — Minä olen nuorena Puolassa palvellut isänne johdolla, sanoi hän, ja olin saapuvilla, kun teidän isällenne, kapteeni Sprengtportille, Gordin rykmentin edessä kenraali Wrangel antoi kuninkaan nimessä kultaketjut siitä, että hän oli oman henkensä uhalla pelastanut kenraali Wittenbergin.

Näitä vanhoja muistelmia kuullessaan unohti äsken niin alakuloinen miehistö omat huolensa. Kunniakkaita aikoja, jaloja voittoja, huudettiin riemuiten.

— Tuolla tulee kenraali Wrangel itse, huudahti Sprengtport, nähdessään hänen Brandenburgin seurassa pyrkivän hänen luoksensa: — Ette te tänä vuonna kuole, herra kenraali, jatkoi hän pilaillen, puhuimme vast'ikään isästänne.

— Isästäni? toisti Wrangel. Onko täällä vielä ketään, joka muistaa häntä.

Kornatus teki kunniaa. — Minun isäni isä oli yksi niistä kolmestasadasta suomalaisesta, jotka isänne komennossa kulkivat Lech-virran yli. Isäni isän jälkeen tuli armeijaan isäni, ja hän mainitsi aina Kaarlo Kustaa Wran-

gelin Ruotsin parhaimpien miesten joukossa. Kerroin tässä, kuinka tuo jalo kenraali antoi kapteeni Sprengtportille kuninkaan ketjut.

— Siinä kertomuksessa on perää, vastasi Wrangel. Mutta tiedättekö millä sanoilla kuningas antoi tämän tehtävän isälleni.

Ei, sitä ei tietänyt kukaan.

— Sano Sprengtportille, oli kuningas lausunut, että lähinnä Jumalaa tulee minun kiittää häntä, että Wittenberg vielä on hengissä. Siinä miehessä olisin menettänyt sankarin, joka opetti minut voittamaan. Sano hänelle niinikään, että kultaketjuni on kallisarvoinen, mutta teräsketju on vieläkin kallisarvoisempi, kun siinä on niin aito renkaat kuin Wittenbergin suomalaiset pojat.

Näiden sanojen jälkeen seurasi yleinen vaitiolo, mutta soturien tuimat kasvot säteilivät iloa. Kaikki epäluulo oli unohtunut, ja monessa silmässä kimalteli kyynel.

Wrangel katseli tuttua joukkoansa, ja hänenkin silmissään kimalsi kostea välke. — Ruotsin suuret kuninkaat, sanoi hän, ovat ymmärtäneet luoda sankareita. Sentähden heitä miehet seurasivatkin, tehden mahdottoman mahdolliseksi. Ja nyt, kuten silloin, kuuluu teille kuninkaanne käsky. Oletteko valmiit, pojat?

— Olemme, olemme, kaikui riemuisa vastaus, ja kaikki ponnahtivat pystyyn. Wrangel viittasi, rumpu alkoi päristä, rivit järjestyivät, ja tuokiossa oli tori tyhjänä.

3.

Naiset olivat tehtävänsä suorittaneet, ja jokainen rupesi nyt kokoamaan, mitä oli tuonut, viedäksensä sen kotiin. Maria auttoi heitä, mutta koneellisesti ja hajamielisenä, sillä Tasman puheet riehuivat hänen sielussaan ja painoivat häntä yhä raskaammin, kun hän ei rohjennut

turvautua isäänsä, joka kaikista vähimmin olisi tahtonut moista kuulla. Tuliko hänen noudattaa Tasman neuvoa, ja mikä olisi semmoisen rohkean teon seurauksena? Mikä edesvastuu hänelle ja kaikille niille, jotka ehkä noudattaisivat hänen kehoitustaan? Mutta — mistä oli tämä ihmeellinen nainen saanut ilmoituksensa, ja miksi oli hän kääntynyt Marian puoleen, jollei senvuoksi, että kumpikin oli korkeamman vallan valitsema maan pelastukseksi. Ja mikä onni olisikaan saada välikappaleena korkeimman kädessä kääntää kaikki suru iloksi. Jumala näki hänet, hän näki, että Maria tahtoi ajaa hänen asiaansa, ja hän oli antava apua.

Suurella vaivalla sai Maria kootuksi joukon noita uupuneita naisia ja huusi korkealla äänellä: — kuulkaa minua kaikki! Älkää enää ajatelko taistelua. Tänään on turhaa ryhtyä aseisiin. Minä tiedän pelastuksen keinon, jos seuraatte minua. Joutukaamme miesten edelle.

Lähimmät kuuntelivat häntä ihmeissään, mutta kaukaisemmat tuskin tiesivät, että hän puhui. Heidän ajatuksensa liikkuivat toisaalla, ja nyt täytyi heidän saada selko siitä, mitä ne kimakat huudot tiesivät, joita äkkiä nousi läheisestä talosta. Mariakin ja häntä ympäröivät naiset kääntyivät niinikään sinne nähdäksensä ja kuullaksensa jotakin todellista, sillä olivathan Marian puheet pelkkiä lapsellisia unelmia. Kaikki riensivät siis portille, jossa väki tunkeili huutaen ja viittaillen pihaan päin.

— Mitä se on? Mitä se on? huusivat naiset torilta ja riensivät sinne päin.

— Ettekö näe?! Epäjumala, kuultiin porttikäytävästä.

— Epäjumala! Epäjumala, toistivat toiset ikäänkuin kaikuna.

Pihassa kasvoi vanha pihlaja, ja sen tuuheissa oksissa heilui paimen pyhävaatteissaan, lehmännahka hartioilla, sarvet riippuen rinnalla. Lähemmin tarkastaessa huomattiin, että tuo kumma ei ollutkaan paimen itse, vaan hänen vaatteensa, jotka olivat täytetyt nuken muotoon, ja tämän oudon kummituksen ympärille ryhmittyivät katselijat.

Joukon keskellä seisoi Leena korkeana ja mahtavana, ja hänen edessään seisoi paimenen pieni ja kuihtunut vaimo itkien. Kaikkialla kysyttiin, mitä oli tekeillä.

— Mitä on tapahtunut? Kuka tuolla riippuu? Miksi itkette, Piata?

— Sanovat minua pakanaksi ja noidaksi, nyyhkytti akka. Siinä kiitos vaivastani. Minäkin tahdoin auttaa kuningasta ja maata.

— Mainio apu! huusi Leena ylenkatseellisesti. Hän pilkkaa Jumalaa. Ihmekö siis, että hukumme. Kun muut kokoontuvat kirkkoon Jumalaa rukoilemaan, haalii hän paholaisen puuhun!

— Valehtelette! huusi Piata. Olenhan sanonut, että siinä on paimen ja lehmä.

— Hän vain sanoo niin, meluttiin joukossa. Tuo kuva hankkii kirousta kaupungille.

— Ettekö enää usko Jumalaan, koska otatte paholaisen avuksi? kysyi Leena vakavasti. Mutta Piata vastasi rohkeasti: — Olen kristinuskoon kastettu niinkuin tekin, mutta kun jokaista kehoitettiin tekemään minkä voi armeijan hyväksi, päätin minäkin tehdä mitä kykenin. Koetin siis viimeistä keinoa saadakseni elukat ja ukkoni takaisin. — Sitten kertoi Piata rivakasti kuinka hän ollessaan muiden vankien kanssa Venäjällä oli oppinut hankkimaan takasin kadonneita ihmisiä ja kaluja. Tarvitsi vain ripustaa puuhun jotakin kadonneen näköistä ja lukea loitsuja, niin se kyllä palajaa, jos se vain on hengissä. Sitä varten oli hän käyttänyt ukkonsa vaatteita ja lehmänvuotaa.

Ympärillä seisovat olivat hämmästyksissään eivätkä tietäneet mitä sanoa, mutta voitonvarmana jatkoi Piata: — Se keino ei petä. Jos elukat ovat hengissä, niin ne kyllä palaavat, ja ukko myöskin.

Leena valmistui jo nuhtelemaan Piataa hänen synnistään, mutta samassa kuului huutoja:

— Katsokaa, tuolla hän tulee, tuolla! Ja nyt viittasivat portilla seisovat torin vastakkaiseen laitaan, josta ilmaantui paimen ikäänkuin pilvistä pudonneena.

— Kas, kas, tuolla hän tulee, huusi koko muu joukko. Assari se on! Ja sitten riensivät nuoret ja vanhat katsomaan häntä, kun hän lähestyi tomuisena, repaleisena, ontuvana ja itkien.

— Missä olet ollut? Mistä tulet, sinkoilivat kysymykset sekaisin.

— Kaukaa, kaukaa, voi! Kasakat ottivat kiinni. Voi, voi! raahasivat perässään, kunnes Armilan luona toiset kasakat sitoivat hevosen selkään.

— Kun et kuollut.

— Vähällä oli.

— Oletpa paljon kärsinyt.

— Ja olenpa paljon maailmaa nähnyt. Voi, kuinka paljon kuullut. Voi, minua poloista.

— Ymmärsitkö vieraitten puhetta.

— Olihan niissä suomalaisia Viipurin puolelta. Oli siellä veljenikin. Kolmenkymmenen vuoden perästä tunsimme toisemme. Rauhan jälkeen jäi hän sinne ja minä tänne.

— Mitä tahtoi kasakka? Miksi otti sinut kiinni?

— Luulivat, että tiesin paljonko väkeä täällä oli ja paljonko vielä odotettiin. Voi, voi!

Uteliaisuus ja jännitys lisääntyivät ja kysymyksiä sinkoili kaikkialta. Tahdottiin tietää, mitä ukko oli sanonut ja uskottiinko häntä.

— Täytyihän heidän uskoa. Minä pyysin heitä katsomaan minua ja sanoin: — Armolliset herrat, näytänkö minä sellaiselta, joka istuu suurten neuvostossa ja katselee heidän kirjojansa. En tiedä edes montako täitä on päässäni, saatikka montako kuninkaalla on miestä.

— Mitä siihen sanottiin?

— Naurettiin, ja eräs loistava herra antoi minulle nämä kolikot ja käski antaa minulle ruokaa. Voi, kun olisivat antaneet minun niellä heidän kylmää terästänsä.

Ympärillä seisovat aavistivat, että Assarilla vielä oli jotakin sydämellään, ja tekivät uudelleen kysymyksiä, että saataisiin täysi selko kaikesta, mutta lyhyet ja

katkonaiset olivat paimenen vastaukset. Saatiin kuitenkin selville, että hän veljensä kanssa oli ajanut Virojoelle, ja että hän sieltä milloin jalkaisin milloin ratsastaen yksin oli käynyt Myllykylässä. Siellä oli hän nähnyt ruotsalaisten tekevän karjakauppaa venäjänkarjalaisten kanssa. Sotamiehet olivat puhuneet lähdöstä Lappeenrannan avuksi, mutta ei kukaan tietänyt milloin mennään, ja moni luuli, että aiottiin pysyä vihollista odottamassa joko Myllykylässä tai Haminassa.

Kysymyksiä ja vastauksia jatkui vielä, kun joukko Karjalan rakuunoita saapui järven puolelta, jossa olivat hevosiansa juottaneet. Ihmetellen katselivat ratsumiehet levotonta ihmisjoukkoa; kun sieltä viitattiin heitä lähestymään, lähtivät hekin portin luo. Siellä näkivät he paimenen istuvan maassa mykkänä ja murtuneena. Hänen ympärillään hälistiin ja kerrottiin kilpaa mitä oli tapahtunut. Yksi rakuunoista lausui vihdoin ylenkatseellisesti:
— Hän valehtelee; emme me kaikkia ämmäin juoruja usko.

— Saatte uskoa mitä tahdotte, alkoi paimen uudella tarmolla, mutta Myllykylässä olen ollut, ja asiaa minulla sinne oli.

— Mitä asiaa?

— Veljeni oli luvannut venäläisille herroille, että hän vie kirjeen ruotsalaiseen pääkortteeriin ja samassa tiedustelee aikovatko he lähteä Lappeenrantaan. Mutta Samppa kuuluu Venäjän kruunun alle, ja tiesi saavansa hengellänsä maksaa, jos hänet otetaan kiinni, ja sitten pyysi hän minua kirjettä viemään. Jumala armahtakoon minua vaivaista syntistä!

— Ehkä kävit vihollisten asioita hyvästä maksusta? kysyi yksi ratsumiehistä.

— Rahaa sain ja enemmän luvattiin, mutta raha ei vihan päivänä auta. Olin aikonut salata kaikki ihmisten silmiltä, mutta Herran ääni kaikuu sielussani tuomiopasuunana, ja minun täytyy tunnustaa. Vein kirjeen ruotsalaiseen leiriin ja vastauksen takaisin ja kerroin viholliselle kaikki, mitä tiesin ja kuulin pääkortteerissa ja Hami-

nassa. Mutta väärä tie on Herralle kauhistus, ja Hänen vihansa polttaa päätäni kuin tuli. Voi, kaikkivaltias Jumala!

— Kuinka saatoit meidät kavaltaa?

— Niin, miten saatoin? Samppa vakuutti, ettei sodasta tule juuri mitään. Hän oli kuullut, että Venäjän sotajoukkoja oli kielletty tekemästä vahinkoa Suomessa. Hän sanoi, että meidän oli parasta pitää rauhaa kasakan kanssa, sillä sitten on Ryssäkin meille leppeä.

— Kuulkaa tuota viekkautta, huusi väki. Mekö kavaltaisimme laillisen kuninkaamme? Sinä Juutas!

Paimen istui kokoon lyyhistyneenä ja sortuneena kuin tallattu ruoko. Kädet riippuivat ristissä polvien välissä, silmät tuijottivat sammuneina ja ensin niin tarmokas ääni oli kuollut ja väsynyt, kun hän jatkoi: — Niin kauan kuin Samppa puhui minulle ja minä kävin hänen asioillaan, oli mieleni paatunut, enkä välittänyt, vaikka omatunto soimasi. Mutta kun näin, että hän antoi Ruotsin herrojen kirjeen kasakalle, ja kun minulle sitten annettiin rahaa, löi Jumalan tuomio minua kuin ukkonen, ja minä työnsin puukon Sampan sydämeen. Kuollut makaa nyt Virojoen rannalla, hänen rahansa ovat syvyydessä, ja veljeni veri huutaa jäljissäni missä kuljenkin. Virutin käteni ja mekkoni virrassa, mutta se ei auta. Tiedän, että olen kadottanut sieluni.

Kaikki kuulijat katselivat kelmeinä ja hämmästyneinä toisiansa. Ei epäillyt enää kukaan paimenen sanojen totuutta. Rakuunat käänsivät musertuneina hevosensa ja riensivät toverien luo, ja muut erosivat kauhistuneina hänestä. Suuressa sieluntuskassaan hän ei jaksanut enää nousta; hänen vaimonsa yksin jäi paikalle, kelmeänä ja jähmettyneenä, eikä hänkään enää voinut lohduttaa eikä itkeä.

Kauhun valtaamana lähti Mariakin muiden joukossa. Tasman sanat ja kaikki mitä hän oli aikonut puhua naisille oli kuin hävinnyt. Ei sitä kukaan ollut kuullutkaan. Hänen ainoa ajatuksensa oli nyt päästä isän luo ilmoitta-

maan hänelle kaikki. Kiireisesti kuin lintu riensi hän patterin luo. Sieltä voisi hän silmäillä ympäri laaksoa ja löytää isänsä. Mutta taas tuli Tasma häntä vastaan, ja samassa palasivat hänen muistiinsa tietäjättären sanat. Tuliko tuo mahtaja kuulemaan naisen vastausta?

Maria pysähtyi Tasman eteen ja sanoi nöyrästi: — älkää suuttuko. Se on ollut minulle mahdotonta.

— Niin, sen tiedän. Kaikki mikä lähtee ihmistahdosta on mahdotonta.

— Eikö se siis ollut pyhä käsky, jonka te ilmoititte?

— Ei, se lähti siitä kauhistuksesta, jonka näin. Se tuli minusta itsestäni ja raukesi tyhjäksi. Kohta liikkuu kuoleman tanssi täällä rannasta rantaan ja verisiä kyyneleitä valuu hiekkaan. Hän viittasi sormellaan harjulle, josta Martti nyt astui alas. — Näetkö tuota; hän etsii sinua. Rakastatko häntä?

Maria katseli Marttiin päin ja vastasi varmana: — Ettekö tiedä, että me seuraamme toisiamme joko elämään tai kuolemaan? Ja sitten riensi hän Marttia kohden.

Martti ojensi hänelle kätensä, ja kun Maria siihen tarttui, laski hän siihen kultasormuksen.

— Saanko minä tämän, kysyi Maria punastuen.

— Saat; jos en enää palaa, olet sittenkin ainiaaksi omani.

Maria pisti sormuksen sormeensa, ja Martti jatkoi:

— Olen etsinyt sinua, minun täytyy sanoa sinulle jäähyväiset.

Maria katseli häntä hämmästyneenä. -- Tiedäthän, että tulen mukaasi. Tahdon seisoa rinnallasi.

— Et saa tulla. Et saa!

— Sekö sinun lupauksesi olikin?

— Sinun paikkasi ei ole kasakan tiellä. Tunnen itseni ja tiedän, että jos kaadut haavoitettuna tahi kuolleena, niin uupuu voimani ehkä juuri, kun sitä parhaiten tarvitaan.

Maria tahtoi keskeyttää häntä, mutta hän ei kuullut, jatkoi vain intohimoisesti: — Olet ollut auringonvaloni

pimeydessä, ainoa tähteni autiossa, ja nyt ottaisin sinut mukaan kurjuuteemme. Ei, ei!

— Siten et saa minua suojella, lausui Maria, kirkastunut ilme kauneissa kasvoissaan, ja viittasi taivaanrantaa kohti, jossa purppurakajastus hajoitti pilvet ja loi niihin punertavan valon. — Katso, Martti! Mitä on tuo kajastus sitten, kun aurinko on sen sammuttanut? Ei muuta kuin vaalennut hattara. Ja mitä on tähdenlento avaruudessa? Haihtuva loiste vain, joka sammuu yöhön. Mutta kummankin muisto on meille rakas, koska se levitti kauneutta taivaaseen ja maahan. Lyhyt ja nopea oli heidän kulkunsa, mutta minä tyydyn tähän kohtaloon, jos saamme sammua niinkuin ne.

— Oi, Maria, tahdon sanoa sinulle kaikki. Meillä ei ole enää mitään toivoa. Armeija on kavallettu, etkä sinä jaksa minua seurata siinä, mikä nyt tapahtuu.

— Jumalan pyhässä nimessä, mitä tarkoitat?

Mutta hän ei vastannut. Silloin nojasi Maria päänsä hänen rintaansa kuumien kyyneleiden valuessa hänen silmistään. — Herra varjelkoon sinua! Älä unohda sitä tietä, jota sinun tulee astua.

Martti sulki hänet kiihkeästi syliinsä, mutta Maria vetäytyi pois, tarttui hänen käteensä ja vei hänet Tasman luo. Hän oli Marian viimeinen toivo, ehkä antaisi tietäjätär vielä neuvon. Molemmat pysähtyivät tämän mahtajan eteen, joka kelmeänä katseli molempia nuoria. Hän kohotti kätensä ja laski sen lempeästi Martin paljastetulle päälle sanoen vapisevalla äänellä: — Jos seisoisit siellä mihin kuulut, niin olisit toinen kuin olet. Rakas lapsi! Ja Tasma itki. Hän ei ollut enää tuo korkea, kaikkitietävä mahtaja, hän oli vain nainen sydän surua täynnä. Mutta hän ei tahtonut enää kantaa tätä surua yksin. Nuo kaksi tietäkööt kaikki sitten; hän tyytyväisenä kuolee.

Väristys kävi Martin ytimiin saakka. Hän tahtoi pois ja kysyi keskeyttäen päättävästi: — Onko tämä tyttö, jonka äsken suljin rintaani vasten, kerran oleva omani alttarin edessä?

Tasma seisoi muuttuneena. Kyyneleiset silmät syttyivät taas ja katselivat ikäänkuin kaukaisuuteen: — Tänään hän on sinun, mutta pappi ei koskaan lue siunaustaan teille.

— Kaatuuko Maria tahi minä taistelussa?

— Sinä kaadut syvemmälle kuin jos sinuun kuolema iskisi, ja silloin katkee teidän välinen side.

— Oi, ei koskaan minun olisi pitänyt teitä kuulla! huusi Martti kauhistuneena ja riensi pois.

Kuumetta kiiluvin silmin katseli Tasma menevää ja lausui hiljaa: — Ikäänkuin sillä pelastuisit itsestäsi. Voi, Lappeenrantaa! Miksi eivät nuo harjut korkeine honkineen vieri sinua kätkemään ennenkuin kaiken maailman suru pusertaa valituksia pitkin kauniita rantojasi.

Maria risti kauhistuneena kätensä: — Miksi tulee meidän kärsiä niin äärettömästi?

— Ihmeellinen on elämä, tyttö, ihmeellinen on kuolema, mutta kohtalo on käsittämättömin. Ikäänkuin kolme sisarta käyvät ne käsi kädessä ja vaihdellen ympärillämme. Yksi antaa alun, toinen tekee lopun ja kolmas ohjaa vaelluspäivämme. Kaikki pyytävät kohtalon suosiota, mutta järkähtämättömänä jakelee se lahjojaan ainoastaan sen käskyn mukaan, jonka asioilla se käy. Toinen saa iloa, toinen surua, toinen jää alhaiseksi, toinen tulee suureksi. Kuka saa onnen? Tiedätkö kuka sen saa?

— Kuka?

— Se joka voi, kun kaikki on lopussa, sanoa: — Herra, olen löytänyt sinut. Kiitos kaikesta. Usko minua, tuska ja kärsimys ovat portaita, jotka vievät ylös iankaikkiseen elämään. Älä poikkea tieltäsi oikeaan äläkä vasempaan, sillä jos tahdot välttää suoran tien vaivoja, kohtaa sinua turmio sivuteillä. Tässä näet yhden, joka tahtoi vältellä, mutta musertui pirstaleiksi.

— Suruako elämä siis yksinomaan tuottaa?

— Elämä tuottaa, mitä elämän herra sallii. Et ymmärtänyt itse valita kohtaloasi silloin, kun et vielä ollut

olemassa, ja nyt et tiedä, eikö korkeimmassa halussasi piile sinun katkerin tuskasi.

— Ja kuitenkin neuvoitte itse minua poloista estämään taistelua.

— Niin tein. Sieluni näki, että se tie oli olemassa, ja uskoin, että Jumala tahtoi johtaa teitä sinne minun kauttani. Mutta hän ei tahtonut. Sentähden et voinut päästä perille.

Heikko toivo virisi Mariassa, ja uudella tarmolla huudahti hän: — Voin päästä vielä. Tulkaa mukaan. Riennän Lascyn leiriin ja heittäydyn Lascyn jalkain juureen. Pyytäköön mitä lunnaita tahansa, minä lupaan ne ja pidän sanani, jos hän odottaa yhden päivän. Ei ole vielä liian myöhäistä.

Tasma hymyili surullisesti: — Semmoinen kuin sinä, olin minäkin muinoin. Nuorena uskotaan ja voidaan kaikkea, mutta kun loppu on joutumassa, silloin olemme oppineet tuntemaan voimattomuutemme. Puolinaiseksi jää elämän työ, enimmäkseen sirpaleista kootuksi, ja ainoa, mikä todellakin on meidän, on halumme saada sovitetuksi se, mikä on erehdyksestä, ymmärtämättömyydestä tahi synnin tähden tehty.

Heltyneenä seisoi Maria liikahtamatta ja sanaa sanomatta. Tuon ihmeellisen naisen tuskallinen katse, ja ehkä vielä enemmän nuo kamalat sanat Martille, musersivat taas hänen rohkeutensa, ja katsomatta Tasmaan, purskahti hän itkuun ja nyyhkytti ääneen: — Olen huutanut Jumalalle läpi taivaan ja maan, mutta hän ei kuule minua. Hän on kätkenyt itsensä, ja auttajani on poissa.

— Huuda niin kauan kuin sydämesi sykkii. Elämä on minulle opettanut, että hän vihdoin kuulee. Älä päästä epäilystä sieluusi, sillä sen lähettää perkele. — Ja kirkastunein katsein, ikäänkuin ei olisi kuulunut enää tähän maailmaan, katsoi Tasma taivaaseen ja puhui:

— Herra, sinä näet minut, niinkuin näit minut ensi päivästäni saakka ja niinkuin näit minun harhailevan maailmalla. Onni huusi maan yrttitarhasta: Olen täällä!

Ja viha minussa huusi: Minä olen onni! Kuolema sanoi: Minulla on onni; ja maa, meri ja ilma huusivat: Onni on täällä, ota se! Ja ne ahdistivat minua, mutta en löytänyt mitään, ennenkuin sieluni luopui omasta itsestään, ja minä kohtasin sinut, Herra, joka sanot: Sinun syntisi annetaan sinulle anteeksi.

Marian kyyneleet olivat lakanneet vuotamasta, mutta hän ei voinut lähteä. Hän seisoi kuin patsas, ja vihdoin kääntyi Tasma hänen puoleensa ja sanoi: — Sinä et kuole vielä. Me seuraamme toisiamme toisiin seutuihin, kun maa on valkean lumen peitossa. Olen nähnyt sen, ja sentähden se toteutuu.

4.

Wrangelin joukot olivat järjestetyt taisteluun. Tykistö hallitsi kukkulaa etelässä, ja alempana seisoi jalka- ja ratsuväki. Oikeana siipenä oli 500 sörmlantilaista ja 500 taalalaista. Edellisiä komensi everstiluutnantti Vasaborg, jälkimäisiä eversti Gripenhjelm. Keskustassa seisoi 500 hämäläistä, joita johti eversti Bildstein, ja 500 länsipohjalaista eversti Du Rietzin johtamina. Vasemman siiven muodostivat eversti Willebrandin johdossa 300 värvättyä sotamiestä ja 500 savolaista majuri Fieandtin komennossa. Ratsuväki, 500 karjalaista rakuunaa, oli asetettu kummankin siiven ääriin everstiluuttnanti Brandenburgin komennettaviksi.

Äskeinen levottomuus oli vaihtunut välttämättömyyden tyyneyteen. Jokainen oli valmis kohtaamaan sitä, mitä ei enää voitu välttää. Se valtava vaikutus, jonka venäläisten moninkertainen lukumäärä ensin teki, oli haihtunut, mutta kuitenkin rukoiltiin Jumalalta apua, ja katseet tähtäsivät yhä tuota odotettua merkkiä kirkontornista. Mutta lippu liehui yhä puolitangossa, eikä kuu-

lunut mitään Myllykylän tieltäkään, jossa tiedustelijat liikkuivat.

Tunti toisensa jälkeen odotettiin jännitettyinä. Kello oli jo 2, ja yleinen hiljaisuus rupesi tuntumaan sietämättömältä. Mutta antoihan se toiveita siitä, että Wrangel sittenkin saa apua. Vielä saattoi pääarmeija saapua, sillä vaikka päivä kului, ei näkynyt kummaltakaan puolelta halua alkaa. Arvioitiinko molemmin puolin toistensa voimia, vai tuumittiinko itse elinkysymystä: Missä Buddenbrock on? Missä ruotsalainen päävoima? Vihdoin palasivat venäläisten tiedustelijat kaukaa, ja Lascy tiesi nyt, mitä tahtoikin tietää.

Naiset ja lapset olivat käsketyt poistumaan pattereilta, mutta levottomuus ajoi monen takaisin harjulle päin, etsimään jotakin suojapaikkaa, mistä saattoi nähdä vastaisia tapahtumia. Hämäläisten kyljessä seisoi Löfving liikkumatta, nojaten vanhaan muskettiinsa. Ei yksikään muu upseeri käyttänyt tätä asetta, mutta kapteeni ei ollut koskaan ennenkään ollut retkillä ilman tätä uskollista toveria, eikä se saanut nytkään puuttua. Heillä molemmilla oli niin monta yhteistä muistoa. Avoimin, läpitunkevin katsein tähysteli tuo karaistu soturi venäläisleiriä, ikäänkuin olisi tahtonut saada selvän kaikesta. Tänä hetkenä hän ei ajatellut, mutta aavisti ja muisti. Nykyinen asema liittyi yhteen menneiden aikojen kanssa ja toi mieleen kuvia vaihtelevia ja kirjavia kuin taikalyhdyssä. Kiväärin vankka piippu oli milloin uskollinen ystävä, milloin ammottava tulikita, josta lähti kauhua ja kuolemaa kauas ympäristöön, ja semmoinen oli se oleva tänään. Mutta oli hänen edessään lempeitäkin kasvoja, jotka karkoittivat kauhut. Ne silmäilivät niin suloisesti ja lohduttavasti. Niiden takana muisti hän toisia, synkkiä ja uhkaavia. Ja sittenkin pääsi rakkaus etualalle niitäkin muistellessa, virittääksensä toisten ohessa hänen sydämeensä nuoruuden ajan hehkun, syvän, äärettömän ja kaipaavan. Kapteeni katseli niinkuin haaksirikkoinen katselee, kun hän vieraalta rannalta silmäilee merta ja ajattelee niitä, jotka ovat sinne vaipuneet ja jättäneet hänet yksin.

Löfvingin vieressä seisoivat Martti ja Maria, jälkimäinen kuten kaikki muutkin hämäläisten vaaleansinisessä univormussa. He eivät keskenään enää vaihtaneet monta sanaa. He kuten muutkin olivat puhuneet puhuttavansa ja seisoivat odotuksen jännityksessä. Välistä katseli kumpikin Löfvingiä, joka näytti niin hajamieliseltä ja oudolta. Maria luuli huomanneensa hänessä jonkinlaista kelmeyttä, kun hän vihdoin kääntyi heidän puoleensa ja sanoi: — Yhtä pyydän teiltä, lapset, jos hän, tiedättehän, tuo muukalainen venäläisessä puvussa . . .

— Tiedän! katkasi Maria. Attila.

— Niin. Älkää häntä surmatko, jos hän muiden muassa lähestyy meitä tänään.

Synkkä oli Martti ollut koko päivän ja yhä synkemmäksi hän kävi, kun hän katkerasti kysyi: — Ansaitseeko semmoinen sääliä? Luuletteko hänen säälivän?

— Ellet voi olla tähtäämättä häneen, niin tähtää, mutta säästä hänen henkeänsä, ja jos näet hänen kaatuvan läheisyydessäsi, niin kanna hänet pois taiselusta, ettei hänen kasvojansa raadeltaisi kuolemassa.

Löfvingin äänessä oli outo vienous. Martti katseli isää ihmeissään: — Semmoinen ette ole ollut ennen, isä. Silloin ette säälinyt, ennenkuin sääliä tarvittiin. Oletteko nyt tullut vanhaksi?

— Hänen isänsä tekisi samoin sinulle, jos hän eläisi, vastasi Löfving hiljaa.

— Hänen isänsä oli kavaltaja! Muuten ei poika olisi sillä puolella millä on. Mutta tänään näkyy olevan tapana pitää hänenlaistensa puolta. Sitä kuitenkaan en teistä uskonut.

Löfvingin kasvot saivat ankaran ilmeen, mutta Maria välitteli ystävällisesti: — Luvataan se, Martti. Ainakin minä niin teen ja sanon muillekin.

Löfving ojensi hänelle kätensä, ja Maria pusersi sitä sydämellisesti, mutta Martin synkille kasvoille nousi tumma puna, ja hänen iloinen äänensä tuntui teeskennellyltä,

kun hän sanoi: — Kaarlo kuningas tiesi hyvin mitä teki, kun ei laskenut naisia miesten riveihin.

Nämä sanat eivät nähtävästi koskeneet Mariaan, joka seisoi kääntyneenä venäläisleiriin päin. — Katsokaa tuonne, sanoi hän Löfvingille, viitaten venäläisiin, missä Lascy seisoi koko esikuntansa ympäröimänä. — Ei, tuonne, vasempaan? Voitteko nähdä? Tunnetteko hänet?

Löfving katseli viittauksen suuntaan ja näki nuoren upseerin astuvan alas kunnaalta. Hän tuli Lascyn läheisyydestä ja oli ehkä lähetti.

— Minä tunsin hänet kohta, sanoi Maria. Hän näyttää kuninkaanpojalta. Olette oikeassa, kapteeni, on sääli musertaa hänen päätänsä hiekkaan.

Martin silmistä iski tuiman vihan salama, ja hän nauroi lyhyesti ja rajusti. Sitten sanoi hän ilkkuen, mutta näennäisesti tyynenä: — Kohta taitoa jo olla parasta seisoa venäläisissä riveissä. Hupsu, miksi jäät tänne, Maria!

Väri vaihtui Marian kasvoissa: — Niinkö me astumme kuolemaa kohti? kysyi hän kylmän vakavana.

Martti oli vaiti. — Kuka tietää, mutisi hän sitten, kuka täällä elää, kuka kuolee. Oi, Maria, jos kerrankin olisit katsonut minuun niinkuin silloin katselit häneen, kärsisin tuhannen kuolemaa sinun edestäsi.

Hän ei saanut mitään vastausta, sillä kenraali Wrangel pysähtyi heidän läheisyyteensä. Hän oli astunut pitkin rintamaa ahkerasti puhuen majuri Sprengtportin kanssa ja vaihdellen sanan jonkun upseerin kanssa matkalla. Kenraalin jäljissä kulki hänen hevoshoitajansa hyvin tunnetun valkoisen ratsun kanssa, ja nyt seisoivat kaikki kolme Löfvingin komppanian edessä. Lyhyesti tervehtien kääntyi Wrangel rintaman puoleen ja sanoi sitten Marialle:

— Minulle on kerrottu, että Lappeenrannan naiset ovat päättäneet näyttää meille sotureille hyvää esimerkkiä, ja jos mahdollista voittaa urheudessa meidät miehet itse taistelutantereella. Pitääkö minun uskoa siihen?

— Miksi ei teidän ylhäisyytenne sitä uskoisi? vastasi

Maria tyynesti. Olen yksi niitä. Emme aio kilpailla, vaan tehdä minkä voimme.

— En anna mitään käskyä niille, jotka eivät ole luetteloissa, ja minun on vastenmielistä nähdä heidän verensä vuotavan.

— Onko parooni Wrangelin sitten mieluisempaa nähdä meidän veremme vuotavan sitten, kun miehet ovat kaatuneet?

— Siitä Jumala varjelkoon!

— On siis teidän arvollenne alentavaa, että heikompi tarjoo apuansa?

— Eihän niinkään, neiti Sprengtport, mutta olin ajatellut tätä apua toisella tavalla kuin kivääri kädessä.

Maria katseli kysyväisenä Wrangeliin, ja tämä jatkoi:

— Toivon voittavani luottamalla Jumalaan ja väkeeni. Mutta kuinka onnellisesti käyneekin, on sittenkin varmaa, että moni kaaduttuaan ei nouse tältä kentältä. Toiset kyllä jäävät eloon, mutta iäksi onnettomina, ja niiden puolesta nyt pyydän teitä. Teillä on rohkeutta katsoa kuolemaa silmiin, rohjetkaa siis katsella sitä kärsimystä, jota kuolema ei ole saanut lopettaa.

Kenraali näki kuinka levottomuus ja epäilys taistelivat Mariassa, joka oli tarkoittanut hyvää, mutta jonka nyt pakosta täytyi poistua riveistä.

— Jättäkää meidät nyt, pyysi hän leppeästi. Tulkaa tänne taistelun jälkeen. Ottakaa ystäviä mukaanne ja tehkää silloin mitä voitte. Me, jotka nyt olemme täällä raadeltavina, ammennamme korkeampaa voimaa siitä tiedosta, että lempeät kädet illan tullen tuovat sen avun, jota miekka ei anna. Jos kaadumme kuollaksemme, niin nukumme rauhallisemmin ajatellen, että silmämme suljetaan rakkaudella ja rukous luetaan haudallamme.

Wrangel vaikeni ja katseli kysyväisesti edessään seisovaan tyttöön. Hiljaisuutta kesti hetkisen. Sitten sanoi Maria: — Kun itse asetuin riviin, oli luja päätökseni, etten väisty kuin kuollessani. Siitä olisitte voinut saada todis-

tuksen, mutta huono sotamies olisin, jollen nyt ymmärtäisi lähteä.

— Oikein, vastasi Wrangel iloisesti ja tarjosi hänelle kättä. Ymmärrän vastauksenne. Sillä tavoin on univormua kannettava, mutta jättäkää se nyt. Viekää tervehdykseni kaupungin naisille, että luotan heihin. Rukoilkaa Jumalaa meidän puolestamme.

Kenraali nosti kätensä hattuun tervehtien ja viittasi tuomaan hevosensa. Siinä tuokiossa oli hän satulassa. Samassa pamahti laukaus. Se tuli venäläisestä tykistä. Lascy oli alkanut.

Älkäämme sanoko jäähyväisiä, lapseni, sanoi Sprengtport, kun Maria kumartui suutelemaan hänen kättänsä. Hän totteli ja vetäytyi pois.

— Hyvästi, Martti, kuului hetkisen perästä. Martti etsi Mariaa silmillään, mutta häntä ei enää näkynyt.

Taistelun alettua ajoi kauhu sekä huoli vanhoista ja lapsista kaikki sivulliset kaupunkiin. Ainoastaan Kornatus ja Maria seisoivat vielä rinteellä ja astuivat yhä likemmäksi taistelutannerta. Sieltä he voivat paremmin seurata taistelun kulkua. Venäläiset krenatöörit olivat rynnänneet oikeata siipeä vastaan valloittaakseensa patterit, mutta sörmlantilaiset syöksivät heidät takaisin.

— Näettekö, meidän aseemme voittavat! riemuitsi Maria.

— Suokoon Jumala, vastasi Kornatus vakavana, luoden tarkastavia katseita laaksoon, jossa kiväärit jo kaikkialla paukkuivat. Samassa laukasi vasen siipi ensi kerran kiväärinsä tervehdykseksi ja vastaukseksi ryntäävän vihollisen tulelle. Alku näytti hyvältä, mutta venäläisten pataljoonain paraikaa varustautuessa lähettämään kolmatta yhteislaukausta, Willebrandin värvätyt jo kääntyivät ja pakenivat päistikkaa kaupunkiin. Savolaiset seurasivat esimerkkiä, ja nyt syöksyi vihollinen heidän joukkoonsa ja hävitti paaluaidat.

Kelmeänä ja mykkänä tuijotti Maria siihen paikkaan, jossa hän luuli olevan niin uskollisen vahdin. Kaikkialla

vain sekasortoa ja hävitystä. Wrangelin valkoinen hevonen ja korkea töyhtö näkyi milloin sieltä milloin täältä pakenevien joukosta, joita hän vielä viime hetkellä koetti koota ja järjestää. Mutta kaikki yritykset olivat turhat, sillä nyt kääntyivät Karjalan rakuunatkin ja kiitivät pois, nostamatta yhtään asetta vastustukseksi.

Kornatus kääntyi pois tästä kamalasta näystä. Hänen vanha sydämensä ei kestänyt enää, se oli vähällä pakahtua surusta ja häpeästä. Vaikkakin hän oli aseeton ja vuosien murtama, ei hän enää viihtynyt kukkulalla. Hän oli kasvanut sankarien joukossa, ja hänen täytyi tälle kurjalle aikakaudelle näyttää kuinka sotamies kuolee kuninkaansa edestä. Vielä tahtoi hän kuitenkin vilkaista oikeaan siipeen, joka niin reippaasti oli torjunut ensi hyökkäyksen. Mutta sörmlantilaisia ei siellä enää näkynyt. Vastoin Wrangelin ankaraa kieltoa olivat he luopuneet asemastaan, voiton riemussa ajaen krenatöörejä takaa, ja iloisina kulkivat taalalaiset heidän jäljissään.

Maria hengähti helpommin. Tuolla ainakin meikäläiset taistelivat niinkuin miehet. Mutta Kornatus ei ollut yhtä mielissään. Hän oli kuullut Wrangelin vakavasti käskevän upseereja viimeiseen saakka pysymään edullisessa asemassaan, mutta Vasaborg oli menestyksen hurmaamana kaikki unohtaen syöksynyt laaksoon paljoa etäämmäksi kuin hänen oli lupa. Alussa valloitetut venäläiset tykit olivat jääneet käyttämättä, eikä niitä tehty edes kelvottomiksi. Mutta kun ruotsalaiset olivat edenneet kentälle, joutuivat he omien patteriensa ampumalinjaan. Ruotsalaisen tykistön täytyi siis lakkauttaa tulensa, vaikka venäläiset joukot jo kaikkialla tunkivat eteenpäin. Länsipohjalaiset olivat taistelleet kunniakkaalla urhoollisuudella, ja alussa avustivat heitä uskollisesti hämäläiset, mutta kun Bildstein kolmannen kerran komensi laukaisemaan, lähtivät hämäläisetkin pakoon, jättäen upseerinsa ilman apua.

Wrangel oli läsnä kaikkialla, missä vaara oli uhkaavin, ja nyt kiiti hän auttamaan pulaan jätettyjä länsipohja-

laisiansa. Nämä rohkaisivat vielä mielensä ja taistelivat suurella kunnialla. Eversti oli kaatunut, mutta elihän Wrangel vielä. Hänen puolestaan he tahtoivat elää ja kuolla. Mutta nyt suhisi ilmassa hehkuva kuula ja katkaisi kenraalin oikean käsivarren. Silloin horjuivat lujimmatkin, mutta kaikki lähellä olevat muodostivat hätäisesti piirin rakastetun johtajan ympäri ja sitoivat miten osasivat tyngän, ettei veri päässyt vuotamaan. Siinä koetti Wrangel sanoillaan ja esimerkillään rohkaista säikähtyneitä miehiänsä.

— Pysykää miehinä, sanoi hän, älkää minusta huoliko! Tänään täytyy jokaisen uhrata henkensä. Älköön suru teitä pimittäkö. Jumala on käyvä edellänne ja auttava teitä paremmin kuin minä. Kaikkivaltias Herra Jumala, pysy apunamme! Mutta tänne Wrangel ei voinut jäädä. Muutamat sotamiehet kantoivat hänet käsivarsillaan kaupunkiin.

Tämänkin oli Maria nähnyt, ja kun Wrangel nojautuneena länsipohjalaisiinsa poikkesi Myllymäeltä, tuli Maria heitä vastaan tarjotaksensa heille apuansa, ja niin he lähtivät lähimpään taloon.

Länsipohjalaiset ja sörmlantilaiset liittäytyivät yhteen ja taistelivat yhä, vaikka muut olivat paenneet. Kello 5 iltapuolella sortuivat hekin ylivoiman alle ja vetäytyivät Myllymäelle. Siellä he tapasivat Wrangelin kivellä istumassa. Häntä ei saatu pysymään kaupungissa. Hänellä ei ollut maailmassa muuta kuin hänen väkensä. Kuinka sen kävi? Vastaus siihen oli enemmän kuin elämä, ja levottomuus oli ajanut hänet puolikuoileena takaisin taistelutantereelle. Verrattomalla urhoudella olivat hänen ruotsalaisensa kestäneet ja hyvässä järjestyksessä vetäytyneet takaisin. Parhaiten kaikista taistelivat kuitenkin länsipohjalaiset. Kaikki heidän upseerinsa olivat kaatuneet, ja heitä komensi nyt korpraali Carlberg. Wrangel oli koonnut viimeiset voimansa ottaaksensa vieläkin johdon käsiinsä, mutta kipu ja verenvuoto hänet melkein mursivat. Silloin riensi Carlberg hänen luoksensa ja sanoi: — Herra kenraali,

määrätkää meille johtaja, niin ryhdymme vielä taisteluun. Surun tukahuttamalla äänellä vastasi Wrangel: — Jos voit, poikani, mitään saada aikaan puolustukseksemme, niin saat siihen lupani. Korpraali riensi takaisin ja ryhtyi johtoon. Länsipohjalaiset sulkeutuivat hänen ympärillensä ja peräytyivät ampuen joka haaralle. Eräs venäläinen päällikkö tahtoi lähettää 6 pataljoonaa kiertämään tahi surmaamaan tuota pientä joukkoa, mutta kenraali Keith vastasi: — Ei toki, ylivoimalla emme tahdo tuhota noin urhoollisia miehiä. Häiritsemättä saivat länsipohjalaiset lähteä asemastaan ja seurata taalalaisia ja sörmlantilaisia kaupunkiin.

Taistelu oli menetetty, mutta Willebrand koetti vielä kiireessä kokoamallaan väellä puolustaa linnaa pakottaaksensa sieltä, jos mahdollista, vihollista peräytymään. Mutta miehitys oli liian heikko, eikä ollut tarpeellista yhteistointakaan. Venäläiset ampuivat linnaa Myllymäeltä ruotsalaisten tykeillä ja pääsivät jo ulkovarustuksiin saakka, mutta lähettivät samalla valkeata lippua kantavan airueen. Tämän rauhanmerkin jälessä astuivat kenraali Ykskull ja eversti Lohman. Nämä venäläiset upseerit kehottivat ruotsinkielellä kaupunkia antautumaan ja lupasivat armahdusta, jos asukkaat heittäisivät aseensa. Mutta heitä ei ymmärretty, ja huutaen: Kas perkele! lauaistiin muutamia kiväärejä, jotka kaatoivat heidät kuolleina maahan.

Taistelu alkoi uudestaan, ja hurjistuneina ryntäsivät venäläiset joukot esiin, murtaen paaluaidat toisen toisensa perästä. Pahasti haavoitettuna lähetti Willebrand sanan Wrangelille, ettei hän enää voinut suojella kaupunkia, jonka johdosta tämä käski hänen ehdottaa antautumista. Valkoinen lippu nostettiin nyt linnan valleille merkiksi että miehistö tahtoi antautua, ja silloin venäläisetkin lakkasivat ampumasta. Mutta useat vartiojoukot, jotka eivät olleet saaneet asiasta tietoa, jatkoivat taistelua, ja niin suuri oli sekaannus, että kun yksi osa miehistöä oli valmis riisumaan aseet, laukaisivat toiset tykkejä tai räjä-

hyttivät miinoja rauhaa tarjoavaa vihollista vastaan. Se oli öljyä tuleen, raivo kiihtyi. Venäläiset ryntäsivät uudestaan ja tunkeutuivat joka haaralta kaupunkiin, joka puolustautui epätoivoisena. Armoa ei pyydetty eikä suotu. Kaikki, ukot, naiset ja lapset tarttuivat aseisiin. Asukkaat taistelivat pitkin katuja ja pihoja ja ampuivat katoilta. Veri juoksi virtana, ja viha, kauhu, tuska ja kuolemankamppaus täyttivät ilman kamaline äänineen.

Mariakin oli saanut käsiinsä verisen miekan ja riensi sen kanssa naisjoukon etupäässä kirkkoon. Toisia pakenevia seurasi, sulkien rajusti ovet jälkeensä. Mutta tähänkin paikkaan rynnättiin. Aseet välkkyivät, akkunat ja ovet murrettiin auki, ja kaikilta haaroilta syöksyi voittaja sisään. Selkä ovenpieleen nojautuneena taisteli Maria minkä voi, varmasti päättäen puolustautua tai kuolla. Kasakka tarttui hänen käsivarteensa, mutta Maria iski häneltä miekallaan kaksi sormea. Silloin nosti kasakka piikkinsä lävistääksensä hänen rintansa. Tungos esti kuitenkin hänen liikkeitänsä, ja vielä oli verinen ase Mariaa vastaan kohotettuna, kun kaksi venäläistä upseeria riensi soturia hillitsemään.

— Elä toki, huusi nuori Dmitri Mirovitsh. Älä tahraa aseittemme loistoa. Ja samassa tuokiossa heittäytyi Attila toiselta puolelta estääksensä kasakkaa tahi itse vastaanottaakseen kuolemaniskun. — Seis, Venäjän hallitsija käy sotaa vihollisia armeijoja, vaan ei naisia eikä lapsia vastaan. Näin huutaen kääntyi Mirovitsh sisääntunkevia sotilaita vastaan, ja hänen onnistui vihdoin useamman paikalle saapuneen upseerin avulla pidättää heitä. Kirkko tyhjennettiin ja voitetut vietiin muiden vankien kanssa venäläisten leiriin lähetettäviksi sitten Venäjälle. Seuraavana päivänä Lascy lähti matkaan rajalle päin.

Vangitut loivat vielä ennen lähtöänsä silmäyksen kaupunkiin, mutta sieltä ei näkynyt enää muuta kuin liekkejä. Voittajat olivat sytyttäneet Lappeenrannan tuleen.

IV Luku.

TAISTELUN JÄLKEEN.

Suotuansa hengähdysaikaa joukoillensa lähti Lascy elokuun 25 p:nä paluumatkalle Viipuriin. Wrangelin väestä ei näkynyt jälkiäkään. Kuten pirstaleet myrskyssä samosivat suomalaiset ja ruotsalaiset hajaantuneina ja neuvottomina pitkin erämaita, eikä Lappeenrannasta näkynyt muuta kuin suitsevia raunioita. Siellä samoinkuin tappotantereella oli elämän taistelu muuttunut kuoleman juhlalliseksi rauhaksi. Eikä mikään häirinnytkään tätä haudan hiljaisuutta, paitsi niiden suurten, mustien lintujen siipien huminaa, jotka ahnaasti iskivät kuolleisiin ja joiden kesken muutamia surevia naisia ja miehiä hiljalleen kulki etsien rakkaitansa. Ehkä voitaisiin kaatunut vielä pelastaa, ja vaikkapa ei, niin täytyihän ainakin toimittaa hänet vihittyyn maahan. Ne, jotka olivat löytäneet mitä etsivät, soutivat hijalleen takaisin Saimaan yli tahi ajoivat likimmäiseen taloon tahi kylään, jossa ehkä olisi apua saatavissa. Kruunun kuormasto, joka kuljetti haavoitettuja Luumäelle päin, oli jo yöllä nähty, ja nyt liikkui toinen kuormajono sairaineen ja kuolevineen samalla tiellä. Pyrittiin Marttilaan, jossa leiri vielä oli koskemattomana ja missä oli mahdollisuus saada mitä tarvittiin. Tärskyttävät rattaat kolisivat mäkiä alas ja ylös verisine uhreineen, joiden tuskia maan koleus monisti. Ajurit kyllä koettivat minkä voivat lieventää kurjuutta, mutta mitä siinä hyväkään tahto voi. Toiset haavoitetuista vielä toivottelivat elämää, toiset rukoilivat kuolemaa, mutta oli sellaisiakin, joilla ei ollut tietoa elämästä eikä kuolemasta, vaan ainoastaan tuskista. Viimeisenä kulki puuantura-reki, jota ajoi Ulla näännyksissä valvomisesta ja puuhista. Reen toisella sivulla astui majurinrouva Sprengtport. Nuo kaksi naista olivat edellisenä iltana löytäneet majurin taistelutantereelta likistyneenä kahden hevosen väliin. Hän oli

ollut tajutonna; mutta kuitenkin huomattiin elon merkkejä. Suunnattomilla ponnistuksilla onnistui näiden kahden saada hänet tänne saakka, ja nyt he viimeisin voiminsa pyrkivät eteenpäin. Heidän edellään kulkevilla rattailla makasi kaksi ruotsalaista ja Tapani. Hän oli taistelussa saanut monta haavaa, jotka eivät kuitenkaan estäneet häntä jatkamasta, kunnes hän sai rintaansa luodin, joka tarttui keuhkoihin. Vielä toivoi hän sittenkin jäävänsä henkiin, sillä tuskat eivät olleet kovia, ja hän nukkuikin melkein lakkaamatta. Naiset niinikään toivoivat sitä, sillä useimmilla Suomen miehillä oli ollut vaikeita haavoja, mutta olihan niitä sittenkin elossa. Marttilassa saataisiin kyllä apua, ja sitten olisi kaikki hyvin. Siihen luottaen puuhasivat naiset enimmän majurin ympärillä, jonka tila näytti arveluttavalta. Sprengtport kyllä eli, mutta hän avasi harvoin silmiänsä, aina kohta taas sulkien ne äänetönnä. Nyt toki kuului heikko valittava voihkaus, joka ilmaisi, että sairas heräsi.

— Seisahda, pyysi majurinrouva.

Ulla kiristi ohjia, ja rouva kumartui miehensä puoleen, nostaen kevyttä liinaa, jolla hänen kasvojaan oli suojeltu kärpäsiltä ja auringonsäteiltä. Mikä ilo, kun majuri loi häneen kirkkaan ja selvän katseen!

— Vilho, tunnetko minua?

— Tunnen; sinun äänesi se ensiksi herätti minut henkiin. Kiitos Jumalalle, että näen sinut. — Raukealla liikkeellä ojensi hän vaimolleen kätensä.

— Katsos, tuossa on Ulla.

— Oletko sinäkin täällä, kysyi sairas heikolla äänellä nähdessään uskollisen palvelijattarensa. Missä Yrjö Maunu on?

Majurinrouva kertoi lyhyesti, kuinka hän oli saanut lapsen hyvään turvaan erään talonpoikaisvaimon luo, ja nyt sulki Sprengtport taas silmänsä. Kysyen katselivat naiset toisiaan. Nukkuneeko hän, vai vieläkö joutunee tainnoksiin? Mutta majuri loi taas silmänsä auki.

— Joku puhui, että jouduimme tappiolle. Onko siinä perää?

— On.

Sairas käänsi tuskallisesti päänsä. — Oi, Herra Jumala! Elääkö Wrangel?

— Sanotaan hänen joutuneen vangiksi.

— Vangiksi, toisti majuri hitaasti, ikäänkuin ei olisi oikein käsittänyt. Entä hänen väkensä. Ja Maria?

— Vielä tiedetään hyvin vähän, vastasi rouva välttäen. Mutta Sprengtportin ajatukset selvenivät, hän tahtoi tietää kaikki, ja rouvan täytyi nyt ilmaista, että ensin luultiin Marian päässeen pakoon, mutta nyt kerrottiin hänen joutuneen vangiksi.

Äkkinäinen kylmän värähdys tunki läpi majurin ruumiin. Aja auringonpuolella, pyysi hän täristen.

Ulla totteli ja seisautti taas hevosen. Hetkisen aikaa oltiin ääneti, ja majuri näytti levollisemmalta. Silmät sulkeutuivat ja hän makasi hiljaa kuin kuollut. Naisetkin seisoivat liikahtamatta, he eivät tahtoneet häiritä häntä eivätkä ilmaista tunteitaan. Vievätkö nämä surut hänet hautaan?

Vihdoin tarttui Ulla ohjaksiin ajaaksensa eteenpäin. — Ei tässä viipyminen asiaa paranna, sanoi hän.

— Älä toki, pyysi rouva levottomana; ehkä majuri nukkuu. Ajaminen häiritsee häntä.

Mutta odottamatta ja voimakkaammin kuin ennen vastasi Sprengtport: — En nuku, mutta kuinka vastedes saatan kestää. Pettiväthän meikäläiset ilmeisinä kavaltajina?

— Voi, eipä tiedä sanoa mitenkä sen seikan oli, kuiskasi rouva tuskastuneella äänellä. Älkäämme ajatelko sitä, Vilho. Ehkä Jumala vielä auttaa.

Hevonen rupesi taas liikkumaan, ja matkan vaivat ja tuskat saivat elämän surut kelmenemään hetken kalvavaan kurjuuteen verrattuina. Iltapuolella päästiin vihdoin Marttilaan. Siellä oli kaikki entisellään, niinkuin Wrangel oli sen jättänyt. Teltat kajastivat jo kaukaa kuu-

tamossa, hevoset, tykit ja kuormasto katselivat niitä, samoinkuin olivat katsoneet niitä lähtiessä, mutta ihmistä tuskin nähtiin. Eversti Lagerhjelm oli itse ratsastanut Buddenbrockia vastaan, kertoakseen hänelle Lappeenrannan hävityksestä, ja leiriä vahtiva miehistö samoili omin päin saadaksensa näkijöiltä erikoistietoja onnettomasta tappelusta. Useaan telttaan oli jo sijoitettu sairaita ja kuolevia, ja kesti kauan ennenkuin löydettiin sopiva tyyssija majurille. Syrjäinen mökki tarjosi vihdoin haluttua lepoa.

Vuorokausi oli kulunut. Leirissä oli kaikki yhtä hiljaista, ja hiljaisesti elettiin majurinkin luona. Lakkaamattomia vaivoja olivat hän ja hänen hoitajattarensa kestäneet viimeisinä vuorokausina, eikä nyt auttanut muu kuin odottaa mitä tapahtuisi. Majuri makasi mökin ainoassa sängyssä ja nukkui levollisesti; olipa hän syönytkin hyvin. Tapanin vuode oli vastapäätä penkillä leveän muurin vieressä, siis kätkössä niiltä, jotka eivät astuneet edemmäksi huoneeseen. Majurinrouvan mielestä oli hän huonontunut, sillä hän ei ollut maistanut ruokaa ja pari kertaa oli hänellä ollut pelottavia tukehtumiskohtauksia. Nyt hän makasi posket kuumeesta punottaen ja kiiltävät silmät kattoon tähdäten, eikä näkynyt tietävän mitään siitä mitä hänen ympärillään tapahtui. Kuumat sormet hapuilivat yhä rinnalta puoleksi avonaista paitaa, ja huulet liikkuivat ikäänkuin puhuakseen, mutta ääntä antamatta. Majurinrouva ja Ulla olivat vuorotellen nukkuneet ja istuivat nyt yhdessä pitkän pöydän ääressä pitkänseinän akkunan alla, valmistaen keitetyistä tuohista kääreitä haavoitetuille. Näin he olivat istuneet jo kauan sanaa sanomatta. Tuon tuostakin silmäilivät he sairaita, mutta vaipuivat taas omiin ajatuksiinsa. Ullan mielessä häämöitti hänen kaksi veljeänsä, molemmat sotamiehiä Kyminkartanon rykmentissä. Mutta ennen kaikkea ajatteli hän häntä, jolle oli uskollisuutta luvannut ja jonka omaksi hän olisi

ruvennut, ellei sota olisi tullut väliin. Nuo kolme olivat kaikki pääkortteerissa, eikä heistä kukaan ollut taistelussa. Heitä ei siis kukaan saanut sormella osoittaa eikä sanoa kavaltajiksi. Mutta jos oli perää kansan puheessa, niin olivat herrat pääsyyllisiä, ja sen kai sotamiehet tiesivät paremmin kuin kukaan muu. Miksi muuten Wrangelin väki olisi menetellyt niin kunniattomasti? Kauheata tuo oli, ja ehkä oli Yrjö Maununkin kauheata tuon vieraan talonpoikaisvaimon luona. Kuka ehti pienokaista hoitamaan, kun oli omiakin ja kaikki tavarat olivat piiloitettavat metsään. Ulla oli vähällä purskahtaa itkuun. Kun hänkin kärsi niin katkerasti, mitä sitten majurinrouva. Mutta tämä kurjuus oli kai Jumalan sallima, ja Hän auttaa kestämään sitä, mitä emme omin voimin voi.

Majurinrouva puolestansa ajatteli levottomana menneitä ja tulevia aikoja. Mitähän tulevaisuus tarjoo? Majuri kyllä jää henkiin, sen hän huomasi, mutta mimmoiseksi? Ehkä raajarikoksi, joka ei voi hoitaa edes itseänsä. Vai palaako hän armeijaan entiseen kurjuuteen ja mikä kaikista pahinta, Buddenbrockin komennettavaksi, miehen, joka oli heidät häpeällisesti kavaltanut. Mutta olihan todennäköistä, että niin murtuneelle soturille kuin Sprengtportille annetaan virka-ero toisen nuoremman ja väkevämmän eduksi. Mutta millä sitten eletään? Virkatalo siirtyy jälkeläiselle, heillä itsellään ei ole mitään, ja vaikka hänen enonsa, vanha luutnantti Ulfsparre ei suinkaan kieltäisi heitä asumasta hänen tilallaan, niin se oli sentään viimeinen keino. Ukolla ei ollut liikoja, ja vaikka olisikin, jaksaisiko Vilho Sprengtport kestää armoleivän syöjän kohtaloa? Entä hän itse? Voi joutua miehen ja lapsen kanssa taakaksi sukulaisille. Ei ikinä! Ehkä täytyisi hänen jättää Yrjö Maunu sinne, koska sekin olisi parempi kuin raahata häntä muassaan. Ei toki, lapsestaan hän ei luovu. Mutta jos oli tulevaisuus synkkä, niin ei nykyisyyskään ollut sen valoisampi. Lieneekö totta, että Buddenbrock on liitossa veljensä, venäläisen linnanpäällikön kanssa? Voi kauhua! Eihän silloin suurinkaan urhoollisuus auta,

ellei kuningas kutsu häntä pois. Mutta sitä taas eivät Hatut salli. Eikä suomalaiseen armeijaan ollut luottamista. Se oli joutunut äärettömän häpeän alaiseksi. Hirveä oli sota, mutta miehekkäästi oli kestettävä. Niin hänen miehensä kyllä oli tehnyt, mutta hänen hämäläisensä ja ennen kaikkea Martti, josta majuri niin paljon piti ja joka oli saanut Marian rakkauden, hän oli pettänyt. Entä Maria? Tämä nuori, kaunis tyttö oli vankina, ehkä orjaksi myyty. Voiko enää enempää onnettomuutta ajatella? Isonvihan kauhut kuvastuivat elävinä hänen mielikuvitukseensa. Mutta mitä tuulen ajama voi? Hervotonna risti hän kätensä.

— Kuinka makeasti majuri nukkuukaan, kuiskasi Ulla aavistamatta niitä synkkiä ajatuksia, jotka rouvaa ahdistivat. Eilen en uskonut majurin enää nousevan, mutta nyt on toivoa.

— Oi, huokasi majurinrouva, kun luulin hänen kuolevan, tuntui elämä ilman häntä niin raskaalta, mutta kun nyt ajattelen, että hänen täytyy uudestaan kestää elämän koettelemuksia ja taisteluita, tuntuu minusta yhtä kauhealta. Onni olisi hänelle, jos hän nyt saisi kuolla.

— Älkää semmoisia puhuko, kyllä Jumala auttaa majuria, lohdutti Ulla.

— Sen kyllä tiedän, ja se minua suuresti lohduttaa, mutta majuri — hän saa kovat kokea.

Itkien lähti majurinrouva vaalimaan Tapania ja tarjoamaan hänelle vettä, ainoata, mitä hän enää nautti. Hellällä kädellä vei hän lusikan Tapanin huulille, ja raitis vesi näytti virkistävän sairasta; hän näkyi tuntevan rouvan.

— Tahdotko lisää? kysyi majurinrouva ystävällisesti.

— En, vastasi poika ja käänsi päätänsä paremmin nähdäksensä rouvan.

Samassa temmattiin ovi auki ja sisään astui kelmeä mies, kasvojen piirteet vimmastuneina. Se oli Martti. Hänen katseensa kohtasi ensiksi Ullan.

— Elääkö majuri? kysyi hän kiivaasti, mutta epävarmalla äänellä rouvalta, jonka hän nyt huomasi Tapanin vuoteen ääressä. Majurinrouva kääntyi ääneti häneen selin

ja riensi estämään häntä pääsemästä majurin vuoteen luo. Nyt näki Tapanikin vastatulleen, tunsi veljensä ja ojensi hänelle kätensä. Martti riensi penkin ääreen, mutta ei saanut sanaa suustaan.

— Elätkö sinä, Martti? kysyi kuoleva.

— Elän!

— Etkö ole haavoitettukaan? kysyi poika ihmeissään. Ei sieltä kai monikaan hengissä päässyt.

Martti katseli äänetí muuanne. Hän olisi toivonut olevansa kaukana täältä, mutta veli ei tahtonut päästää häntä.

— Kuinka on laitasi? kysyi Martti käheällä äänellä.

— Huonosti, vastasi Tapani; katso, tuosta meni luoti sisään ja jäi rintaan, niin etten voi hengittää — kyllä pian kuolen.

Martti ei kyennyt vastaamaan, ja hetken ajan vallitsi hiljaisuus.

— Sanovat, että Maria elää, alkoi Tapani uudestaan. Sano hänelle terveiset. Täytin mitä lupasin.

Nytkään Martti ei vastannut, mutta suuret kyyneleet tunkeutuivat hänen silmistään ja vierähtivät poskelle. Hän olisi tahtonut paeta maailman ääriin saakka, mutta rakkaus veljeen pidätti häntä. Tapani huomasi hänen epäröimisensä ja ponnisti viimeiset voimansa saadaksensa hänet jäämään.

— Tiedätkö, sanoi hän vitkalleen ja hiljaa, Wrangel näki minut taistelussa. Olin joutunut länsipohjalaisten joukkoon, mutta hän tunsi minut takistani. Kuulin hänen sanovan: siis ainakin yksi suomalainen jäljellä. Luulin silloin, että olitte kaikki kaatuneet. — Hänen silmiensä hohde lisääntyi, ja katse tähdättynä kattoon jatkoi hän sammuvalla äänellä: näen Jumalan kirkkauden.

Majurinrouva, joka pöydän päästä ei oikein voinut kuulla Tapanin sanoja, oli kovin pahoillaan, kun Martti häpeästään huolimatta rohkeni käydä heidän luonansa. Jottei hänen suuttumuksensa pääsisi liian jyrkästi ilmoille,

päätti hän lähteä huoneesta ja viittasi Ullan seuraamaan. Olihan monta sairasta ilman hoitoa.

Syvä tuska kelmeissä piirteissään meni hän vielä kerran vuoteen ääreen katsomaan, nukkuiko majuri todellakin. Silloin kohtasi hänen katseensa Martin, ja voimatta enää hillitä itseänsä lausui hän ylpeästi ja ylenkatseellisesti: Oletko nyt hyvilläsi? Sitten kääntyi hän pois ja riensi ovelle. Martti vastasi kohottamalla nyrkkiä, mutta naiset olivat jo ulkona.

Tapani makasi taas katse suunnattuna kattoon, ikäänkuin hän siellä olisi nähnyt uuden maailman. Martti huomasi, ettei veli enää tietänyt hänestä, mutta ei voinut sittenkään jättää kuolevaa. Ja ehkäpä majuri herää; silloin voisin kertoa hänelle kaikki ja sitten ehkä saanen anteeksi. Jos kasvatusisä vain saisi tietää kaikki, mitä Martti tiesi, ei hän tuomitsisi häntä eikä hänen kumppaneitansa samalla tavalla kuin maailma. Näissä ajatuksissa vetäytyi hän seinän puoleen ja seisoi siinä katse harhaillen haavoitetusta toiseen. Olisihan hänen pitänyt menetellä niinkuin heidänkin, mutta eihän hän ennen taistelua tietänyt, että vielä oli jonkun verran toivoakin. Kuka olisi voinut ajatella, sen jälkeen mitä oli kuultu, että pelastus vielä oli mahdollinen. Voi jos tuo kauhea teko vielä olisi korjattavissa!

Martti istahti penkille ja tuijotti mietteissään eteensä. Viime päivien tapaukset kuvastuivat uudestaan hänen mieleensä. Hän näki itsensä kumppanien joukossa, näki heidän epäilyksensä ja arvelunsa, heidän horjumisensa päätöksestä toiseen, näki Marian lujan luottamuksen häneen ja sitten hänen kylmyytensä ja äidin varoittavan katseen. Hän näki itsensä taistelun alussa, kuuli Bildstenin komennon: »Ammu». Kolme laukausta olivat he ampuneet, ja sitten karjalaiset pakenivat. Värvätyt pataljoonat olivat jo sitä ennen pyyhkäisseet pois, ja silloin jo joka mies tiesi mitä tekeillä oli. Kunpa eivät olisi koskaan kuulleetkaan herrojen tuumista! Kyllä sitten olisivat antautuneet Jumalan käsiin ja kaatuneet, eikä heitä nyt häpeä ja suru kiduttaisi kuoliaaksi. Olisivat kuolleet kunnialla, eiväthän heidän raadellut ruumiinsa kelpaisi orjiksi.

Tapanin kiivas huuto katkaisi nämä mietteet. Poika oli äkkiä noussut istualleen ja kohotti käsivartensa ylös huutaen: äiti, äiti! Martti riensi avuksi, mutta Tapani ei sitä enää tarvinnut. Käsivarret vaipuivat hervottomina alas, pää kallistui rintaa vastaan — taistelu oli loppunut.

Tuo kiivas huuto oli herättänyt Sprengtportin, joka nyt näki Martin laskevan kuollutta vuoteelle. Majuri ei sanonut mitään, seurasi vain katseillaan kasvatuspoikaansa, joka seisoi veljen vieressä. Miksi ei Martti ollut saanut samanlaista loppua? Ilolla ja ylpeydellä olisi häntä muistettu. Katkera tunne valtasi majurin. Hänenkin täytyi omaistensa joukossa nähdä yksi noita kurjia pelkureita. Mitä voitiinkaan muilta odottaa, kun Marttiinkaan ei ollut luottamista? — Mutta keneen enää voitiin luottaa, kun kuninkaan etevin soturi, Hattujen ylpeys, oli menetellyt Juudaan tavoin. Rajusti sykki tuon heikon miehen sydän. Hän heitti oikean käsivartensa päänsä yli ja huokasi ikäänkuin olisi häntä painanut raskas taakka. Martti kääntyi hänen puoleensa, astui muutaman askeleen, mutta epäröi ikäänkuin kysyen: rohkenenko lähestyä. Sitten astui hän likemmäksi ja sanoi hiljaa ja surullisesti: Tapani on kuollut!

— Tiedän sen, vastasi majuri. Näen hänet tästä.

— Isä, anna anteeksi! huusi Martti. Antoihan Jumala anteeksi tuhlaajapojalle. Hän heittäytyi polvilleen ja kätki itkien kasvonsa vuoteen olkiin.

— Kuinka saatoit menetellä niinkuin menettelit?

— En ikinä enää niin tee!

— Rukoile Jumalalta ja kuninkaaltasi anteeksi suurta syntiäsi.

Martti pysyi yhä pää kumarassa nyyhkien ääneen.

— Älä itke, täytyyhän meidän antaa toinen toisellemme anteeksi. Mutta mitä Maria tekee, sitä en tiedä.

Martti kohotti silmänsä: — Hänen täytyy suoda minulle anteeksi. Minä teen kaikki jälleen hyväksi.

— Suokoon Jumala, että sen voisit.

Hetkisen äänettömyys seurasi.

— Luuletko, että Maria elää? kysyi vihdoin Sprengtport.

Martti nousi. — Elää, sen tiedän. Hänet vietiin muiden kanssa Venäjän puolelle. Kerrotaan, että kaksi upseeria oli hallituksen nimessä käskenyt vartiaväen kohdella vankeja lempeästi.

Marian kohtalo nosti levottomuuden kuumeen heikontuneen miehen kasvoille, mutta kun hän ajatteli, kuinka monasti ja ihmeellisesti Jumala oli häntä itseään auttanut, virisi hänessä toivo, että sama taivaallinen suojelus tulee rakastetun lapsenkin osaksi, ja näiden muistojen viihdyttämänä pysyi hän hiljaisena ja liikkumattomana kuin nukkuva. Martti oli hänelle kyllä vielä rakas, mutta vaikea oli häntä nähdä.

Martti vetäytyikin Tapanin vuoteen puoleen, ettei häiritsisi, ja kun Sprengtport vihdoin avasi silmänsä, näki hän avoimen oven kautta Löfvingin nopein askelin astuvan suoraan mökkiä kohti.

— Tuolla tulee isäsi, sanoi majuri. Oletko häntä tavannut senjälkeen?

— En.

Kaihtien nojautui Martti uunin taustaa vastaan, niin että hän oli osaksi kätkössä, kun isä astui sisään.

Löfvingin puku oli revitty, veren ja lian tahraama. Pää ja vasen käsivarsi olivat kääreissä, mutta ryhti oli tarmokas ja uljas kuten ainakin. Hän ei näkynyt huomanneen poikaansa, mutta kun Sprengtport ojensi hänelle kättä, lensi ilon hohde noihin tylyihin kasvoihin.

— Majuri siis elää, Jumalan kiitos, huudahti hän rientäen vuoteen ääreen.

Sprengtport synkistyi. — Niin olisit voinut sanoa, jos olisin saanut kuolla. Mitä elämä on ilman kunniaa?

— Teiltä, majuri, ei kukaan voi kunniaa riistää, mutta huonon palkan olette saanut kaikesta siitä hyvästä, mitä olette tehnyt tuolle koiralle. Sitä en ikinä voinut ajatella, enkä siihen mitään voinut.

Nämä viimeiset sanat lausuttiin tuskalla semmoisella, jota harvoin, jos koskaan oli nähty tuossa murtumattomassa sississä.

— Niin, rakas Löfving, vastasi Sprengtport katsellen hänen ohitsensa Marttia, joka arastellen ja isänsä huomaamatta viipyi uunin ääressä. — Kuka olisi voinut semmoista ajatella?

— Toisin käy kuin luullaan, jatkoi Löfving kiihtyneenä, hitaasti laskeutuen istumaan vuoteen syrjälle. Muistan sen yön, jolloin juoksin hänen kanssaan erämaassa. Siitä lienee jo noin 20 vuotta, sillä Martti oli viiden, kuuden vuoden vanha. Oli niin kylmä, että tähdet säkenöitsivät, ja minä riisuin takkini kietoakseni sen hänen ympärilleen, kun hän muutoin olisi paleltunut kuoliaaksi. Mutta nyt kadun. Parempi olisi ollut, että hän olisi kuollut pakkaseen tahi palanut muiden lasten kanssa. Silloin olisi tämä jäänyt tekemättä.

— Et saa niin puhua, Löfving. Se on suuri synti.

— Se synti ei ole minun, hänen se on. Mutta ei ole vielä kaiken loppu. En saa syödyksi enkä nukutuksi, ennenkuin saan ne kaikki käsiini, ja ellen kaikilta katkaise niskaa, niin ainakin Martilta.

— Jos aiotte tappaa minut, niin tehkää se, huusi Martti astuen Löfvingin eteen. Tämä ponnahti ylös, silmät salamoivana ja uhkaavina kuin ukkospilvi, mutta samassa hän huomasi Tapanin kelmeät kasvot. Tuon niin rauhaisasti lepäävän pojan näky vaikutti kuin asetta riistävä isku kiihoittuneeseen isään. Hänen uhkaava käsivartensa vaipui alas, kun hän lähestyi muurin vieressä olevaa vuodetta. Hetkisen seisoi hän hiljaa selin toisiin, mutta he näkivät hänen nostavan käden silmilleen ja sitten pyyhkivän hiussuortuvat Tapanin otsalta. Hän painoi Tapanin silmät umpeen, veti paidan kokoon rinnalta ja lausui vihdoin: — nyt on hän suorittanut tehtävänsä. Hänen on hyvä siellä missä hän on. Hän kaatui nuorena kuninkaan ja isänmaan puolesta. Uskon, että Jumala on hänelle armollinen.

— Sinulla on vielä poika, huomautti Sprengtport, joka levottomana odotti vastaista kohtausta.

Löfving iski silmänsä Marttiin, joka seisoi siinä kalpeana, mutta lujaryhtisenä.

— Rohkenet siis näyttäytyä, lurjus! ärjäsi hän uhkaavasti.

— Jos tahdotte tappaa minut, niin tehkää se. En pelkää kuolemaa.

— Miksi siis juoksit, kun tosi oli edessä?

— En juossut pelosta, vaan sentähden, että herrat aikoivat pettää, niinkuin tekivätkin.

— Mitä hiidessä herrat teihin kuuluvat? Olisivatpa vaikka kymmenen kertaa tahtoneet myydä maan, niin olisi teidän pitänyt näyttää, ettei se käy, niin kauan kuin sotamies panee vastaan.

— Helppo sanoa, vastasi Martti puoleksi uhmaten. Mutta Löfving huudahti ankarasti:

— Jos olisitte tappaneet vihollisemme, mitä silloin kavaltajat olisivat voineet? Ei mitään. Suomalaisia rykmenttejämme tulee meidän nyt kiittää kaikesta.

Martti ei kestänyt isän katsetta. Hän loi silmänsä alas ja vastasi hiljaisesti: — Kaikki olisi käynyt hyvin, jos olisimme tietäneet, että Wrangel oli meidän puolellamme.

— No, kenenkä puolella sitten?

— Meillä oli todistuksia siitä, että herrat olivat pettureita, ja vähää ennen taistelua kuulin monen vannovan, että suomalaiset rykmentit aiottiin heittää vihollisille.

— Wrangel?! huudahti Löfving. Wrangel, joka on ollut päällikkönämme kymmenen vuotta; joka oppi suomea ymmärtääksensä sotamiestä; joka on pitänyt teitä omina lapsinaan. Tuo kunnon mies! Paholainenko teitä riivaa!

— Kyllä minä alussa puolustin Wrangelia, mutta —

— Älä peittele syytäsi! Jos olisit tahtonut puolustaa häntä, niin olisit seisonut siinä, mihin hän sinut asetti, ja ellet olisi ollut järjiltäsi, olisit sanonut: älkäämme ajatelko herroja, niitä on vain joku satanen, mutta meitä on

monta tuhatta, ja Jumala on meidän puolellamme. Jos suuret tahtovat helvettiin, niin menkööt, mutta me emme seuraa. Semmoinen olisi joltakin kuulunut.

— Kyllä kai niiden mielestä, jotka eivät tietäneet asian laitaa. Olisittepa kuullut minua Lappeenrantaan tullessamme, kun minä tahdoin kaikki ilmoittaa! Olisittepa silloin minua neuvonut!

— Saatoinko minä, keskeytti Löfving kiivaasti, saatoinko uskoa, että oma poikani oli tullut hulluksi? Luulin teitä tyhmiksi, mutta en koskaan voinut luulla teitä pelkureiksi.

— Pelkureita emme olleet! huusi Martti kiihdyksissään. Olimme kuulleet, että herrat aikoivat myydä meidät ja heittää Lappeenrannan; sanottiin että kaupunki säästetään, jos suomalaiset eivät ryhdy vastarintaan.

— Sotamies kuuntelee käskyjä eikä juoruja.

— Eivät ne olleet juoruja. Minkätähden kiellettiin naisia ja lapsia lähtemästä? Miksi ei saatu pelastaa kaupungin omaisuutta, jollei sentähden, että kaikki oli luovutettava valloittajille?

— Tiedät varsin hyvin, että se käsky annettiin siksi että sotamies vieläkin urhoollisemmin puolustaisi.

— Eipä! Vaan sentähden, että välit olisivat hyvät venäläisten kanssa ja että me kaikki joutuisimme satimeen. Sentähden kulkikin kirje toisensa perästä Ruotsin ja Venäjän pääkortteerien välillä, ja sentähden ei pääarmeija joutunut avuksemme. Ikäänkuin emme olisi tietäneet kaikkea.

— Ettekö myös tietäneet, että me itsekin voimme jotakin, jos pysymme miehinä? huusi Löfving vihan vimmassa. Aseta kenraali joka komppaniaan ja katso mitä hän saa aikaan ilman sotamiehiä. Miehet viljelevät maata rauhan aikana ja puolustavat sitä sodassa. Jos kansa itse tahtoo säilyä ja uskoo Jumalan apuun, niin se säilyy, mutta kun se unohtaa itsensä, on kaikki hukassa. Kuinka kehtaat nyt katsoa ruotsalaista sotamiestä silmiin?

— Tiedätte itse, isä, ettei ruotsalaisilla ollut hätää-

kään. Heidän omaisensa asuvat meren toisella puolella, eikä ruotsalaisia rykmenttejä ole koskaan myyty eikä lahjottu, mutta meidän suhteemme on tehty niin ja aiottiin taas tehdä. Mutta eipä meidän ollut pakko antaa myydä itseämme niinkuin härkiä.

— Hyvä härkä olisi puskenut henkensä puolesta, mutta jänikset pötkivät pakoon. Tuossa makaa veljesi. Hän kaatui kuin mies. Ei tarvitse minun hävetä piirtää sukunimeäni hänen haudalleen.

Viimeinenkin elonväri katosi Martin kasvoista, ja hän vastasi koleasti: minun puolestani teidän ei tarvitse enää hävetä.

— Mitä siis aiot tehdä?

— Lähden, enkä ikinä palaa.

— Ei se auta, sanoi Löfving ankarasti, vaan tyynemmällä äänellä. Parempi on jäädä ja vast'edes taistella kahden edestä.

Martti loi katseensa alas. — Ken meistä palaa armeijaan, se ammutaan.

— Ei toki jos minä takaan teidän puolestanne, ja sinun puolestasi voin luvata, vai kuinka?

— Voitte, niin totta kuin Jumala elää. Mutta ette myöskään saa minua kirota.

— Mikä tässä auttaa muu kuin anteeksi antaminen. Mutta, jatkoi kapteeni osoittaen majuria, tässä on sinulla vielä lasku suorittamatta.

Martti silmäili majuria rukoilevasti, mutta tämä vastasi vakavasti: — Sinä puhut paljasta pahaa päälliköistä, eikä todistuksena ole kuin tyhjät sanat. Sinä olet kaiketi nähnyt paljon huonoa ja petollista upseeristossamme, semminkin minussa, sillä toisin tätä ei voi selittää, kun sinä kerran olet kasvatettu minun talossani.

— Ei, ei! teitä ei kukaan ajatellut, huusi Martti vakuuttaen, ikäänkuin viskaten päältään raskaan taakan, mutta Sprengtport keskeytti hänet: — Minä kaiketi olen antanut aihetta ensimäisiin huhuihin armeijassa.

— Ette ikinä! Ei yksikään mies ole ajatellut pahaa

teistä eikä alemmasta päällystöstä. Ensimäiset epäilykset sai itse Buddenbrock aikaan Lappeenrannassa, sitten kuulivat jotkut meidän komppaniamme miehet ruotsalaisten upseerien riitelevän muutamista pitäjistä Karjalassa. Sanoivat, että parooni Leijonhufvud jo aikoja sitten oli luvannut ystävilleen taloja ja metsiä sieltä. Sitten tuli ensimäinen kuriiri Marttilaan, se sama, joka perjantaina toi Buddenbrockin viestit Wrangelille, ja hän uskoi meille, ettei pääkortteerissa kaikki ollut niinkuin olisi pitänyt. Itse kuulin hänen sanovan, että Myllykylässä kaikki tiesivät vaaran lähestyvän, mutta korkeat herrat eivät olleet tietävinään. Sitten tuli lauvantaina toinen kuriiri, ja hän sanoi, että herrat vain tahtoivat viivytellä. Sen sijaan että olisi pitänyt käskeä lähtöön, heittivät he arpaa siitä kuka enemmän voittaa, ja silloin me ajattelimme, ettei Wrangelin auttanut muu kuin tehdä mitä käskettiin, vaikkapa vastoin tahtoansakin.

— Te aasit, huokasi Löfving. Semmoiseenko roskaan te perustitte liittonne?

— Ei niinkään roskaan! Kun naiset Marttilassa saivat Wrangelin sydämen heltymään, tiesimme me, että häneen saatoimme luottaa, ja kun sitte Lappeenrannan torilla kuulimme puheenne, päätimme taistella viimeiseen mieheen. Moni halusi Herran ehtoollista voidaksensa kuolla rauhassa, mutta sitä ennen tuli taas sanansaattaja pääkortteerista. Hän oli yksi niistä, jotka olivat kuljettaneet kauppakirjoja Buddenbrockin ja hänen veljensä välillä, ja hän tunnusti itse julkisesti syntinsä. Huhu siitä lensi miehestä mieheen, ja me vannoimme pelastavamme mitä pelastettavissa oli.

Raskas huokaus nousi Sprengtportin rinnasta. Mitä tuli hänen tähän sanoa? Niinkuin Uria muinoin lähetettiin kuolemaan, niin oli Buddenbrock nyt kavaltanut Wrangelin. Miksi siis syyttää noita eksyneitä ja epätoivoisia nuorukaisia? Eikö tämän kurjuuden alottaja itse ollut ensin saatettava edesvastuuseen? Millä tavalla Buddenbrock koskaan voisi puhdistaa itsensä ja puolustaa mitä

hän nyt oli tehnyt. Ajatus tästä hirveästä kavalluksesta kiihdytti kuumetta majurin suonissa, ja kun rouva Sprengtport samassa astui huoneeseen, näki hän, ettei hänen miehessään enää ollut äskeistä toivoa herättävää tyyneyttä. Hän huomasi niinikään, että Martille oli suotu armoa, mutta itse hän ei voinut poistaa mielestään sitä ylenkatsetta, jota hän tunsi kaikkia kavaltajia kohtaan. Martti ymmärsi, ettei majurinrouvan luja luonne sallisi hänen antaa anteeksi, ja tämän tietoisuuden painostamana lähti hän ääneti huoneesta.

Se arvelu, että Marttilassa ehkä saataisiin tavata omaisia ja kuulla jotakin Lappeenrannan tapauksista, oli houkutellut sinne joukon talonpoikia, ja olipa siellä muutamia taistelusta paenneitakin. Vihdoin saapui taas uusi kuormasto kuljettaen sairaita. Kun kansanjoukko näki nämä haavoitetut ja kuolevat ja kuuli huhun kavalluksesta, muuttui sen syvä tuska katkeruuden vimmaksi. Pakolaiset, jotka tahtoivat peitellä omaa häpeällistä menettelyään, kaasivat öljyä tuleen syyttämällä yksinomaan Buddenbrockia ja hänen väkeänsä. Siinä nyt talonpojat, suomalaiset sotamiehet ja rakuunat yhdessä purkivat vihansa armeijaa ja semminkin Buddenbrockia ja hänen herrojansa vastaan. Puhuttiin kirjeenvaihdosta pääkortteerin ja Viipurin välillä. Syytöksiä sinkoili kaikilta tahoilta ja kaikkia vastaan. Myllykylästä olisi kyllä jouduttu Lappeenrantaan, jos vain todella olisi tahdottu. Mutta hevosia ei pantu hakemaan laitumelta, vaikka ne olivat hajallaan suurilla aloilla; valmistettiin matkaeväitä, vaikka sotamies kyllä olisi ollut tyytyväinen leivänpalaseen ja tupakkaan. Lopputuloksena oli, että kavaluutta oli harjoitettu, ja Buddenbrock oli kaikkeen syyllinen.

Mutta talonpoikien toivo tavata omaisiansa täällä oli pettänyt; ei yhdenkään onnistunut löytää etsimäänsä.

Ainoa surkea varmuus oli, ettei yksikään heistä ollut kestänyt taistelussa. Mihinkähän erämaan kolkkaan he nyt kätkenevät itsensä ja häpeänsä?

Jo rupesi päivä kallistumaan iltapuolelle, ja kukin oli lähtemäisillään kotiinpäin. Mutta ei, ei vielä. Tuolla kaukana tiellä näkyi outoja ratsastajia. Keitä he lienevät?

Kenraali Buddenbrock! Tunnen hänet, ilmoitti eräs vanhanpuoleinen talonpoika. Hän oli tuonnoin kyydinnyt samaa herraa ja silloin saanut tietää, kuka hän oli.

Tämä odottamaton kohtaus sai kaikki valitukset vaikenemaan, eikä kenenkään tehnyt mieli lähteä pois. Tahdottiin omin silmin nähdä tuo valapattoinen kavaltaja, joka lähestyi niin uljaana nyt, kun hänen apuansa ei enää tarvittu. Miksi hän nyt tuli? Ehkäpä tavataksensa täällä venäläisiä ystäviänsä! Vai tuliko hän uskotellaksensa ihmisille, että hän oli syytön? Mutta sepä ei onnistu. Nyt tiedettiin, mitä miehiä pääkortteerin herrat olivat. Mitä turmiota tämä päällikkö olikaan tuottanut maalle! Hänelle ei koskaan anneta anteeksi.

Näiden pakinain kestäessä lähestyi Buddenbrock muutamien ruotsalaisten upseerien kanssa, mutta heitä vastaan ei käynyt kukaan. Eversti Lagerhjelm oli kohta saatuansa tiedon menetetystä taistelusta rientänyt paroonia vastaan viedäksensä hänelle tuon musertavan tiedon. Hän tapasi pääarmeijan Kurvilassa, mutta ei tiennyt enempää kuin mitä jotkut hengissä pelastuneet kaupunkilaiset tiesivät kertoa. Buddenbrock tahtoi kuitenkin tarkempia tietoja, mutta kenen puoleen kääntyä, kun Lagerhjelm ei ollut seurueessa. Kenraali oli itse lähettänyt hänet etelään.

Herrat olisivat kernaasti puhutelleet talonpoikia, mutta nehän ymmärsivät ainoastaan suomea. Täytyi malttaa mielensä, kunnes alhaisemmat ja palvelijat saapuisivat. Kun nyt Buddenbrock ratsasti synkän talonpoikaisryhmän ohi, kuului sieltä uhkaavaa mutinaa, jota ei voinut väärin käsittää muukalainenkaan, ja sitten suhisi kivi Buddenbrockin korvan ohi. Hän ei ollut sitä huomaavinaan, vaan

jatkoi matkaansa. Vihdoin äkkäsivät upseerit Löfvingin, joka seisoi kumarruksissa rikkinäisten rattaiden vieressä naulaten kokoon jotakin ruumisarkun kaltaista. Häntä huudettiin tulemaan, mutta tuo muuten niin valpas mies ei nähnyt eikä kuullut, ennenkuin Buddenbrockin palvelija laukkasi hänen luoksensa ja käski kapteenia rientämään paikalle. Kun Löfving vihdoin saapui, huusi kenraali äkäisesti: Suu puhtaaksi!

— Teidän ylhäisyytenne, kaikki on menetetty.

— Entä Wrangel?

— Tiedetään ainoastaan, että hän pahoin haavoitettuna joutui vankeuteen.

— Ja muut upseerit?

— Sanotaan, että everstit Bildstein, Willebrand, Gripenhjelm, Brandenburg ja muut korkeat herrat ovat sotavankeina, mutta totuutta ei tiedä kukaan taata. Emme löytäneet heitä taistelukentältä, mutta se ei merkitse mitään, sillä tuhansien hautaamattomien joukossa on useita korkeita herroja.

Piirteet jäykistyneinä tuijotti Buddenbrock avaruuteen, mutta hetkisen perästä kysyi hän taas·

— Entä täällä? Eikö täällä ole upseereja?

— On muutamia, vastasi Löfving hitaasti.

— Tahdon tavata heitä! Missä oleskelevat?

— Täällä, teidän ylhäisyytenne, vastasi Löfving tarttuen kenraalin hevosen suitsiin ja kääntäen sen läheistä suurta telttaa kohden. Sen tunsi Buddenbrock edellisestä käynnistään Marttilassa; siellä oli Wrangel itse asunut, ja siellä olivat he tyhjentäneet maljan vastaisille voitoilleen. Kun saavuttiin teltan luo, päästi Löfving suitset ja viittasi ääneti sisään. Siellä makasivat everstiluutnantti Du Rietz sekä majurit Grönhagen ja Fieandt hakovuoteilla verisinä ja kuolemankalpeina. Ensinmainitut olivat kuolleet edellisenä iltana, Fieandt vasta tämän päivän aamuna. Heidät nähdessään kalpeni Buddenbrock, hänen ylpeä ryhtinsä veltostui, ja tahtomattansa taipui hänen päänsä ikäänkuin tervehdykseksi. Hän astui hevo-

sen selästä ja lähti teltan sisään, seurassaan niin monta muuta kuin tila salli.

— Tästä nähdään kuinka kovalle otti, sanoi Löfving viitaten Du Rietziin, jonka oikea käsivarsi oli poikki. Mutta sittenkin taisteli hän, miekka vasemmassa kädessä.

— Eikö täällä ole ketään hengissä? kysyi Buddenbrock vihdoin.

— Majuri Sprengtport on hengissä, mutta haavoitettu, vastasi Löfving. Tänään on hän kuitenkin hetkiseksi noussut vuoteeltaan.

— Tahdon tavata häntä. Seuraa minua.

Kenraali jätti hevosensa ratsumiehelle ja viittasi seurueelle, että hän tahtoi lähteä yksin Löfvingin kanssa Sprengtportin mökkiin. Hän ei päässyt pitkälle, ennenkuin talonpojat taas seisoivat hänen tiellään, mutta huolimatta heidän nurjuudestaan ja suvaitsematta luoda heihin silmäystäkään kulki hän upeana ja tyynenä heidän ohitsensa, pakoittaen toisen toisensa jälkeen astumaan tien syrjään. Mutta tuskin oli hän läväissyt heidän ryhmänsä, kun taas kaksi kiveä suhisi hänen päänsä ohitse. Lieneekö ollut harhaheitto vai tahallisestiko ne eivät häneen osanneet? Kenraali ei edes kääntänyt päätään, ikäänkuin se tervehdys ei olisi tarkoittanut häntä. Löfving sitä vastoin katseli taapäin ja uhkasi nyrkillään joukkoa, joka nähtävästi ei aikonut lakata. Näin varoitettuina seisahtuivat kuitenkin talonpojat. Löfvingiin he saattoivat luottaa.

Majurinrouva Sprengtport oli jättänyt miehensä lähteäksensä noutamaan pientä Yrjö Maunua torpasta, mutta oli luvannut pian palata. Löfving ja Martti olivat niinikään lähteneet. Ensin tuli heidän haudata kuolleet vihittyyn maahan ja sitten samoilla ympäri kootaksensa, jos mahdollista, Wrangelin armeijan sirpaleita, semminkin onnettomia suomalaisia.

Majuri istui yksinään avarassa tuvassa jalat riipuksissa vuoteen reunalla ja kädet ristissä polvien välissä. Mihin ryhtyä, kun hän ei jaksanut tehdä työtä eikä matkustaa pois. Kunpa hän edes tietäisi, mitä ulkona maailmassa tapahtui. Onnistuisiko koota uudestaan hajoitettu armeija? Ja missä tilassa olivat nuo onnettomat? Mitä pääkortteerissa ajateltiin? Kuinka Buddenbrock kaikesta tästä suoriutuu? Missä Lascy oli? Mitä kaikkea pitäisikään nyt tehdä, mutta hänen täytyi istua suljettuna kuten vanki! Majurin sisuksia kuohutti, ja hän tunsi kuinka näiden asiain miettiminen kulutti hänen hitaasti palaavia voimiansa. Ei toki; täytyy ajatella muuta.

Hän nousi ja käveli horjuvin askelin ovenpielessä olevan ikkunan luo. Siihen hän istuutui katselemaan ulos. Hänen edessään kohosi metsä pimeänä ja synkkänä. Ei näkynyt sotamiehiä eikä telttaa, sillä leiri oli asumuksen vastakkaisella puolella. Tässä metsän partaalla oli kaikki hiljaista ja autiota kuin haudassa. Sprengtportin katseet ajelehtivat pilvien muassa puiden latvojen yli ja sieltä alas kanervikkoon ja polkuun, joka kivisenä ja kaitana luikerteli puiden välitse kaukaisuuteen. — Kaukanako hänen vaimonsa nyt lienee? Ja milloin joutunee hän takaisin Marttilaan? Siinähän toki oli valonpilkahdus majurille. Vielä vähän kärsivällisyyttä, niin hän saa taas tavata omaisiansa. Se ajatus palautti kotirauhan onnen ja nuoruuden muistot, mutta vaihtelevina ja haihtuvina kuin unennäkö. Mihinkä kaikki nuo ajat olivat vaipuneet! Mihin oli elämä kadonnut. Nyt oli hän jättämäisillään sijaa muille. Täyttääkö sen joskus yksikään hänen pojistaan? Eivät ainakaan nuo kaksi vanhempaa. He olivat ylioppilaita ja harrastivat yksinomaan rauhan toimia. He olivat joutuneet elämän taisteluun niin varhain, he olivat lapsuudessa kärsineet liiaksi. Toisin oli Jaakon laita. Hän oli syntynyt rauhanteon jälkeen ja tuli muuten isoisäänsä. Sama helkku sydämessä, sama halu suuriin tekoihin. Poika, Jumalan kiitos, ei ollut mukana Lappeenrannan surkeana päivänä, sillä Brandenburg oli lähettänyt hänet jo aikoja

ennen pitämään huolta niistä vartiorovioista, joita sytytettiin harjuille. Sen perästä Sprengtport ei ollut nähnyt häntä, mutta päättäen Jaakon tervehdyksistä ja kumppanien kiitoksista oli hän kunnollisesti suorittanut tehtävänsä. Ehkä hänestä vielä tulee kelpo mies. Hänen tulinen sydämensä, hänen uljas rohkeutensa muistutti nuorta kotkaa, joka valtavasti pyrkii korkeuteen. Ja Yrjö Maunulla oli sama säteilevä katse, niin pieni kuin hän olikin. Kuka johtaa näitä nuoria, kasvattaa heistä miehiä? Majuri itse ei jaksanut enää kauaa, sen hän tunsi. Hänen oma nimensä ei tule koskaan mainittavaksi suurmiesten parissa. Ja unohtukoon hän, kunpa vain pojista tulisi parempia. Hänen rakas isänsä oli taistellut uskonvapauden ja Lutherin ilmoittamien totuuksien puolesta, miksi siis eivät hänen pojanpoikansa voisi suorittaa suuria tehtäviä. Kunpa edes voisivat löytää vapauttavan sanan tälle onnettomalle, rikkiraadellulle maalle. Jospa aikojen myrskyt nostaisivat heidän siipiänsä ja osoittaisivat, mitä tulee tehdä kansan hyväksi. Synkkä oli aika, mutta oli toki vielä yksi rehellinenkin mies olemassa, niinkauan kuin hänen ainoa veljensä Heikki Sprengtport oli elossa. Hän oli nuorempi ja reippaampi johtamaan Jaakkoa ja Yrjö Maunua, hän, tuo rehellinen suomalainen, joka kahdennestatoista ikävuodestaan oli seisonut lippujen alla, joka oli pannut henkensä alttiiksi Narvassa, Pälkäneellä ja lukuisissa muissa taisteluissa; hän, joka ennen Napuen taistelua lauloi virren väellensä, vaikka hengitys muuttui jäätyneeksi sumuksi. Lieneekö hän vielä Ruotsissa? Hänen sydämensä ainakin oli täällä, sillä Suomea hän ei unohtanut. Kuinka tulisesti hän olikaan puhunut valtiopäivillä suomalaisten talonpoikien puolesta ja esittänyt heidän rukouksiansa rauhan säilyttämisestä Venäjän kanssa, ja mikä mestariteos olikaan hänen lausuntonsa Suomen luonnottomasta kauppa-asemasta, josta oli hyötyä kaikille, paitsi itse suomalaisille. Vakavasti oli hän varoittanut Hattuja panemasta Buddenbrockia ylipäälliköksi. Ja siitä majurin ajatukset siirtyivät sitten luonnollisesti nykyiseen kurjuuteen, armeijaan, Wrangeliin ja Lappeenrantaan.

14. 72 — 12

Epävarmuus ja ikävä olivat masentaneet Sprengtportin voimia, ja hän päätti hetkeksi taas heittäytyä vuoteelle, kun samassa ovi avautui ja Löfving astui sisään.

— Parooni Buddenbrock, herra majuri, sanoi hän ja vetäytyi pois ovelta, antaaksensa tilaa ilmoitetulle.

Sprengtport vavahti: — olen sairas! En tahdo nähdä häntä! huusi hän kuohuksissaan; mutta Buddenbrock oli jo huoneessa.

Kenraali käski viittauksin Löfvingin poistumaan, lähestyi sitten ja ojensi kättä Sprengtportille, mutta tämä ei liikahtanutkaan. Suorana ja jäykkänä kuin kivettynyt istui majuri tuijottaen Buddenbrockiin. Äkkiä elpyi hän kuitenkin. Silmät syöksivät tulta, käsivarret kohosivat, ja hän hypähti seisomaan Buddenbrockin eteen. Oikealla kädellään kävi hän kiinni Buddenbrockin kurkkuun ja vasemmalla tarttui hänen rintapieliinsä. Se tapahtui niin rajusti kuin olisi henki ollut kysymyksessä.

— Kavaltaja! huusi majuri ravistaen miestä. Kavaltaja!

Tämä odottamaton vastaanotto sai Buddenbrockin ensi hetkessä hämilleen, mutta täysissä voimissa olevan oli helppo irtaantua, ja hän työnsi Sprengtportin pari askelta luotaan. Tämä horjui ja oli vähällä pyörtyä, mutta kooten viimeiset voimansa pysyi hän pystyssä ja lähti varmoin askelin ovea kohden, lähteäksensä huoneesta. Buddenbrock riensi perässä, ja tarttuen hänen olkaansa huusi kiivaasti ja mielenkuohussa:

— Kuule minua, Sprengtport! Sinun täytyy kuulla minua. Ja melkein puoliväkisin talutti hän murtuneen kumppaninsa takaisin. Huone pyöri majurin silmissä, horjuen pääsi hän vuoteen luo ja heittäytyi siihen kokonaan voimattomana.

Vasta nyt Buddenbrock huomasi, kuinka muuttunut Sprengtport oli. Semmoisia kärsimyksen merkkejä ei oltu hänessä ennen nähty. Kenraali hämmästyi; meneekö tämäkin hautaan! Hän asettui vuoteen viereen ja sanoi

tyynesti ilman moitteen vivahdustakaan: — Ymmärrän, sinä uskot samaa kuin muut, mutta minä olen syytön.

— Syytön!? toisti Sprengtport, ilon värähdys äänessä. Oi, todista se!

— Ja sitä vaadit sinä, jota oma väkesi on kavaltanut.

— Heidät olit sinä jo sitä ennen kavaltanut.

Buddenbrock katseli majuria terävästi, asettaen kätensä puuskaan: — Kuinka rohjetaan esittää mokomia syytöksiä? Ja mistä ne ovat kotoisin? kysyi hän uhkaavasti. Minä olen ylipäällikkö, mutta Wrangel ei tottele ja menettelee ihan käskyjä vastaan. Minua sitten syytetään seurauksista. Täytyy olla mielipuoli tahi yksinkertainen kuin Myssy, jos ei näe, missä syy on tahi ainakin, ettei se ole minussa.

Buddenbrock vaikeni ikäänkuin varmana voitostaan; Sprengtport ei vastannut sanaakaan. Huulet tiiviisti suljettuina tuijotti hän liikahtamatta eteensä. — Vastaa minulle, Sprengtport, pyysi kenraali. Etkö usko minua?

— En, vastasi majuri lyhyesti ja kylmästi.

Hetken äänettömyys. Sprengtportin voimat olivat nähtävästi lopussa, hän olisi tarvinnut lepoa. Mutta Buddenbrockilla oli liian paljon sydämellään voidaksensa kantaa sitä yksin, ja sentähden alkoi hän uudestaan:

— Sinä kohtelet minua aivan kuin valehtelijaa, petturia.

Toinen pysyi äänettömänä.

— Sellaistako, Sprengtport, ystävyytesi onkin? Kun roistot ja sellaiset, jotka eivät ole koskaan minua nähneet, luulevat minun kavaltaneen heitä, siitä en vielä välitä, mutta kun sinä, joka olet tuntenut minut yli kolmenkymmenen vuoden, olet seurannut minua taisteluissa ja vaaroissa löytämättä mitään tahraa luonteestani, et edes sinä epäile sanoa minua kavaltajaksi ja kohdella minua ikäänkuin en olisi muuta tehnyt kuin pettänyt, se — —

Majuri käänsi kasvonsa Buddenbrockin puoleen: — Niin pitkälle en mene, sanoi hän, mutta mitä muuta sinä oletkaan tehnyt siitä ajasta, jolloin ryhdyit ylipäällikkyyteen?

Kenraali yritti estää enempiä syytöksiä, mutta Sprengtport jatkoi kuumeentapaisella kiivaudella. — Ellet sinä, samoinkuin muutkin Hatut, olisi sallinut kunnianhimon riistää itseltäsi kaikkea järkeä, niin et olisi ollenkaan ruvennut sotamarskiksi. Mutta vaikka olisitkin Tukholmassa uskonut siihen kykeneväsi, olisi sinun täällä ainakin, koko kurjuus silmiesi edessä, pitänyt huomata todellisuus. Ja kuitenkin! Sinä tulit tänne kuninkaan käskystä antamaan tietoja asemasta Suomessa, mutta sen sijaan että olisit sanonut hänen majesteetilleen suoran totuuden, peittelit sen ainoastaan palkitaksesi Gyllenborgia ja hänen juhtiaan, jotka auttoivat sinua siihen, missä nyt olet.

— Se ei ole totta! huusi Buddenbrock posket tulipunaisina. Raporteistani vastaan aikanaan itse, ja asemani Ruotsin armeijassa olen ansainnut taistelemalla nuoruudestani saakka kuningas Kaarlon johdolla. Siksi kunniakas oli nimeni, että kun syyskuun 24 p:nä 1720 minut kirjoitettiin ritarihuoneeseen ruotsalaiseksi aatelismieheksi, onnittelivat Tukholman vapaasukuiset säätyänsä, kun vaakunani asetettiin heidän joukkoonsa.

Sprengtport ei vastannut, ja kun Buddenbrock huomasi, ettei hän aikonut myöntää eikä kieltää, rupesi hän uudestaan moittimaan Wrangelin anteeksiantamatonta julkeutta, kun hän vastoin kaikkia käskyjä riensi Lappeenrantaan. Hänen olisi pitänyt totella ja odottaa.

— Odottaa! huusi Sprengtport ylenkatseellisesti. Luuletko, että Lascy olisi odottanut? Mutta mitä sinä itse odotit? Jos aikomuksesi oli jättää kaupunki tuhottavaksi, olisi sinun pitänyt sanoa se suoraan. Silloin olisimme suoriutuneet ilman sinua.

— Jätä ne semmoiset sanomatta, Sprengtport! Minunko syyni se oli, että Wrangel — —

— Älä puhu Wrangelista! huusi majuri, puoleksi nousten vuoteelta. Hänen kunniansa ei kuole koskaan! Mutta miksi et itse tullut? Minkätähden jätit meidät pulaan? Minkätähden lähetit meidät kuolemaan kuten David Urian?

Tuskanhiki nousi Buddenbrockin otsalle, mutta hän rohkaisihe ja vakuutti, ettei uskonut vaaraa niin likeiseksi Elokuun 23 p:nä kl. 6 aamulla oli hän kyllä saanut kirjeen Wrangelilta, joka vaati lähtökäskyä, koska Brandenburg oli pyytänyt apua Lappeenrantaan. Wrangel itse oli valmis lähtöön. Sen kirjeen ohessa seurasi toinen Brandenburgilta, jossa tämä apua pyytäen, kertoi, että hänen tiedustelijansa olivat Kananojalla ja Taskulassa huomanneet vihollisten joukkojen kulkevan Lappeenrantaan päin. Buddenbrock kuitenkaan ei ollut siltä taholta kuullut olevan mitään sanottavaa vaaraa, eikä siis uskonut tarvitsevansa varoa hyökkäystä. Hän oli kuitenkin vastannut, että Brandenburgin tuli tarkemmin tutkia metsiä, ja jos huhuissa oli perää, pitäisi Wrangelin, heti lähetettyään tiedon pääkortteeriin, itse viipymättä lähteä liikkeelle ja suurella varovaisuudella liikkua eteenpäin tarkasti tiedustellen. Jos Wrangel huomasi Lascyn siksi vahvaksi, ettei käynyt hyökätä hänen kimppuunsa, pitäisi hänen valita itselleen sopiva paikka ja siellä odottaa Buddenbrockia pääarmeijoineen.

Majurin oli vaikea hillitä kärtyisyyttään. Tuo pitkäveteinen laverteleminen väsytti häntä silminnähtävästi, mutta kenraali tahtoi puhua suunsa puhtaaksi ja jatkoi huoletonna: Hänen vastauksensa Wrangelille ei ollut vielä lähetetty, kun uusi lähetti kl. 11 e. p. p. toi Lagerhjelmilta tiedon, että Wrangel oli lähtenyt. Sen johdosta oli Buddenbrock kirjeensä reunaan lisännyt, että Wrangelin piti odottaa pääarmeijaa, joka nyt oli rientävä avuksi. Erittäin hyvänä pysäyspaikkana oli hän maininnut Toikalan, jonka valloittamista vaikeutti korkea harju ja järvi oikealla sekä suo vasemmalla puolella. Semmoisia käskyjä oli Wrangel saanut, mutta kuinka oli hän menetellyt? Äärettömän kevytmielisesti oli hän sotalaeista ja käskyistä huolimatta heittäytynyt vaaroihin, joita hän ei voinut torjua, ja hän saa kyllä vielä kaikesta vastata.

— Wrangel on syytön, keskeytti Sprengtport. Hän lähti Jumalan nimessä ja olisi loistavasti voittanut, jollei

Wasaborg vastoin käskyä olisi edennyt liiaksi ja murtanut rivin sekä estänyt meitä käyttämästä omia tykkejämme. Kun me luovuimme hyvästä asemastamme, jäi kaikki oman onnensa nojaan, ja suomalaisten joukkojen pako sai turmiomme täydelliseksi. Mutta syy ei ollut Wrangelin.

— Wrangelilla, huusi Buddenbrock raivostuneena, oli vielä viime hetkessäkin kaksi mahdollisuutta. Joko olisi hän vienyt kaiken varusväen kaupungista ja peräytynyt, tahi olisi hän heittäytynyt linnaan ja puolustautunut, kunnes olisin joutunut apuun.

— Kummassakin tapauksessa olisi hän uhrannut kaupungin. Sitäkö tahdoitkin?

Buddenbrock epäröi. Pitikö hänen vaatia tämä paatunut kaksintaisteluun ja tappaa hänet tähän paikkaan? Vai olisiko parempi kohdella näitä sanoja ylenkatseella ja lähteä. Mutta ei! Tänä hetkenä tarvitsi tuo yksinäinen mies jonkun, jonka edessä hän voi puhdistaa itsensä. Hän kaipasi inhimillistä sydäntä, sillä hän käsitti kuinka yksinään hän seisoi. Sprengtport oli aina ollut uskollinen kumppani, ja hän on katseleva tätäkin asiaa toisilla silmillä, kunhan vain saa kaikki tietää. Sprengtportin katkeraan ivaan Buddenbrock sentähden vastasi kylmän tyynesti: — Pysykäämme tosiasiassa. Kuulin Lagerhjelmiltä, ettei Wrangel ottanut mukaan muonaa kuin pariksi päiväksi ja että hän jätti koko kuormaston jälkeensä. Miehistö lienee heittänyt takitkin yltään.

— Olimme heittäneet sydämemme, henkemme! huusi Sprengtport kiihtyneenä.

Mutta Buddenbrock jatkoi järkähtämättömänä: — Olkoonpa, että Wrangel salli semmoista; minulle se ei olisi käynyt. Syys on tulossa; rankkasade olisi voinut kastaa miehet läpimärjiksi, mikä kahdeksan penikulman taipaleella olisi voinut tuhota koko joukon. Wrangel jätti tykistön jälkeensä, minä toin tykit mukanani. Sitäpaitsi oli väki tietämättäni ottanut teltat mukaansa, ja oikein se olikin, sillä sotamiehen on parempi nukkua kuin samota metsissä seipäitä kokoomassa. Mutta vaikka olisinkin

lähtenyt yhtä kevytmielisesti kuin Wrangel, en olisi sittenkään joutunut aikoinaan paikalle, sillä Wrangelin kuljettavana oli ainoastaan 5:n penikulman paikoilla, mutta minun 8:n. Wrangel oli valmis kolmessa tunnissa, sillä hänellä oli kaikki koossa, mutta me saimme hevosemme vasta seuraavana aamuna. Valmistauduttaessa keitätin lihaa sotamiehille, joten sekin viivytys käytettiin edullisesti.

Tuo pitkä puhe oli majurista sietämätöntä, mutta kun ei ollut poistumisen mahdollisuutta, koetti hän silmät ummessa, vuoteellaan loikoen osoittaa ainoastaan välinpitämättömyyttä ja kylmyyttä. Voimat pettivät vihdoin, hän ei enää hillinnyt itseänsä, vaan teki kiivaan liikkeen käsivarrellaan ikäänkuin heittääkseen luotansa kaikki selitykset. Sitten kohosi hän istualleen ja puhkesi kuumeentapaisen kiihkeästi puhumaan:

— No jääköön se sinun lihankeittosi Herran nimeen! Näit kai liiaksi nälkää Ukrainassa, niinkuin me kaikki. En olisi sittenkään menetellyt sinun tavallasi. Mutta sano minulle lyhyesti ja suoraan, oletko saanut kirjeitä venäläisestä leiristä ja vastannut niihin?

— Olen, sen myönnän, mutta senkin kykenen selittämään.

— Tietysti! huudahti Sprengtport kalveten ja värähtävin äänin. Sinä osaat selittää jos mitä. Mutta sittenkin tulee päivä, jolloin tuomio kohtaa sinua. Taivas ja maa todistavat, että sinä uhrasit Wrangelin ja meidät kaikki. Mene! En tahdo enempää kuulla.

— En, en menekään! Ne kirjeet, joita sain, olivat veljeltäni ja yksityisiä. Koko maailma saa ne lukea. Tuossa on. Buddenbrock veti esiin kolme kirjettä ja antoi ne majurille. — Näethän että ne ovat Gothardilta.

Sprengtport otti yhden ja vilkasi kuoreen, jota kaunisti upea Buddenbrock-suvun vaakuna. — No, entä sitten sanoi hän tarjoten kirjeen takaisin.

— Tiedät kai, että Gothard on hoitanut perhekartanoitamme Liivissä, ja että minä olen saanut niiden tuloista osan. Vai etkö tiedä?

— Tiedän kyllä.

— Lankomme Rudolfin ainoa poika hukkui Volgaan, ja hän itse palasi Mainziin. Vähää sitä ennen oli sisareni kuollut Moskovassa, ja hänen perintöasiansa oli vielä selvittämättä, sillä Gothard oli minusta kaukana, kun olin Etelä-Venäjällä. Sittemminkään ei ollut tilaisuutta siihen. Lankoni kuoli lapsetonna, ennenkuin sai nauttia oikeuttansa, mutta hänen papereissaan oli kirje meille, hänen langoilleen, jossa hän lausuu toivomuksenaan, että hänelle tuleva perintö siirrettäisiin eräälle hänen kasvatuspojalleen. Gothard, joka on lapseton, suostui, mutta minulla on poika ja hänestä on suku versova. Hänen oikeutensa oli välttämättömästi ratkaistava ennen sotaa, semminkin kun en ikinä suostu Rudolfin pyyntöön. Minun täytyi tavata Gothardia, ja samasta syystä olimme viimeiseen saakka kirjeenvaihdossa.

Tämän selityksen jälkeen alkoi Sprengtport nähdä esimiehensä vähän muuttuneessa valossa. Miksi ei tuo olisi totta. Majuri tavallansa rauhoittui, vaikkei ollutkaan tyytyväinen, ja nyt alkoi tyynempi neuvottelu. Sprengtportin täytyi luvata apuansa ja neuvoansa Buddenbrockille. Nyt täytyi tarmokkaasti koettaa koota hajaantuneet sotajoukot, sillä Buddenbrock tahtoi saada kaikki järjestetyksi ennenkuin jätti paikkansa Lewenhauptille, jota niinä päivinä odotettiin Suomeen.

Sitten kun kenraali oli tullut vakuutetuksi siitä, että Sprengtport jaksaisi astua palvelukseen, lupasi hän varmasti, että Sprengtport asetetaan Karjalan rakuunain päälliköksi, kun entinen, Brandenburg, oli joutunut sotavangiksi, ja vaikka majuri vielä oli sangen heikko, tahtoi Buddenbrock saada hänet jo seuraavana päivänä mukaansa, kun hän kaikkine väkineen lähti paluumatkalle Haminaan.

Näiden keskustelujen aikana oli jo tullut yö, ja tupa olisi ollut pimeä, ellei kirkas kuutamo olisi sitä pienten ruutujen kautta himmeästi valaissut. Kiistan tuimuudessa ei kumpikaan ollut tätä huomannut; heille oli kylliksi,

että näkivät toisensa. Mutta kun tyynnyttiin, tuntui kaikki helpommalta, ja nyt huomattiin, että päivä oli mennyt ja että oli parasta erota.

Buddenbrock tarjosi kättä Sprengtportille jäähyväisiksi, mutta tämä ei joutunut vielä siihen tarttumaan, kun kaukaa kuului epäselvää hälinää. Buddenbrock astui ikkunan luo. Hänen edessään oli koko leiri yölevossa. Sieltä täältä säteili heikosti tähti, ja teltat kuutamossa hohtivat niin kauas kuin silmä kantoi. Mutta äkkiä kajasti leimuava valo metsän puolelta, jota ei näkynyt tänne, ja kohta sen jälkeen ilmaantui joukko talonpoikia kirveineen ja palavine soihtuineen. Mikä nyt? Väestön uhkaava käytös hänen tullessaan leiriin ja häntä kohti heitetyt kivet johtuivat Buddenbrockin mieleen. Ehkä hakivat häntä. Pitikö hänen semmoisella tiedonannolla huolestuttaa Sprengtportia? Mutta muuta keinoa ei enää ollut, sillä raakoja ääniä kuului selvästi huoneeseen ja Sprengtportkin kuuli makuupaikalleen selvästi huudon: — Tännepäin! Näin hänen käyvän tänne sisään. Poltetaan koko hökkeli!

Kenraali, joka ei ymmärtänyt suomea, kysyi kääntyen Sprengtportin puoleen: Tarkoittaako tuo minua?

Ikäänkuin vastaukseksi kuului muutamia kirveeniskuja ikkunaan, joista pienet lasiruudut sälähtivät sirpaleiksi. Samassa temmattiin ovi auki, ja väki tunki meluten sisään. Talonpojat luulivat tapaavansa Buddenbrockin, mutta näkivät hämärässä vain Sprengtportin, joka vastapäätä ovea nousi vuoteelta. Se seisautti etumaiset, mutta toisia tunki heidän takaansa eteenpäin saadaksensa myös katsella huoneeseen, josta eivät kuitenkaan hämärän tähden eroittaneet esineitä. Vihdoin kuitenkin huomattiin Buddenbrock, kun hän kumarasta asemastaan ikkunan vieressä ojentui suoraksi. Hän oli siis täällä.

Talonpoikaisjoukko astui sisään silmäillen etsimätänsä. Kenraali katseli heitä tiukasti ja levollisesti, ja niin seisottiin vastakkain puolen minuuttia ääneti. Sprengtport jo läheni väkeä.

— Mitä tahdotte? kysyi hän seisoen keskellä lattiaa, selkä käännettynä Buddenbrockiin, ikäänkuin puhuaksensa hänen puolestansa.

— Vaadimme tuolta maksua Lappeenrannasta, vastasi yksi miehistä uhaten ja astuen likemmäksi kumppanien seuraamana. Me tiedämme, että hän se Wrangelin kavalsi.

Buddenbrock ymmärsi vain sanan Wrangel, mutta arvasi muut. Hän olisi vastannut kansan uhkaan, mutta eihän se ymmärtänyt hänen puhettaan.

Yhä vielä majuri seisoi suojelusmuurina. Voimat eivät oikein kestäneet, mutta sitä ei kenkään saanut huomata. Hän pani koko tarmonsa ääneensä ja sanoi uhaten: — Jos te tässä tahdotte käydä oikeutta istumaan, niin aletaanpa pojistanne. Kuinka ne vaaran hetkellä menettelivät?

— Mitä muutakaan ne voivat tehdä, vastasi iäkäs talonpoika hiljaisemmin. Tiesivät olevansa petettyjä.

— Ja minä, huusi majuri, tiesin sen valheeksi, sentähden taistelin. Jos miehemme olisivat puolustauneet niinkuin ennen, olisi Lappeenranta vielä ehjänä. Mutta miksi te heidän pakoansa sanotte, ja mitä luulette sen maksavan heille, jos eivät päälliköt pyydä kuningasta heitä armahtamaan?

Sekava hälinä oli vastauksena; sitten kuului ääni: Jos kavaltajat olisivat olleet köyhiä talonpoikia, olisi toinen ääni kellossa, mutta korpit ja herrat eivät syö toisiansa.

— Korpit ja herrat! karjasi Sprengtport silmät salamoivina. Vai niin! Katsokaa! Onko tämä kavallusta? Ja majuri tempasi tuimasti auki paitansa rinnan kohdalta, antoi sen painua lanteille, repi pois veriset kääreet ja viskasi ne pois. — Katsokaa tätä! käski hän viitaten haavoitettuun ruumiiseensa ja läpiammuttuun käsivarteensa, josta rupesi vuotamaan verta. Katsokaa! niin me herrat taistelimme. Likemmäksi, jotta voitte nähdä. Ken tahtoo, laskekoon arpeni ja haavani. Olenko pettänyt kuningasta ja valtakuntaa? Menkää tappotantereelle ja katso-

kaa miten siellä ruotsalaiset makaavat ja kuinka upseerit taistelivat, ja puhukaa sitten siitä, mitä herrat ovat tehneet.

Tuo odottamaton verinen näky ja Sprengtportin uhkaava esiintyminen vaikutti kuin jäähdyttävä vesi. Buddenbrock haihtui mielestä, Sprengtportin sankarihaamu seisoi edessä, ja kunnioittaen ja ihaillen kokoontuivat katsojat hänen ympärilleen. Hänen lukemattomat arpensa, hänen avoin haavansa, kalpeat kasvot ja kuumeenhehkuvat silmät, mutta enimmin ehkä tuo jalo sieluntarmo niin heikossa ruumiissa vaikutti sen, että äsken niin tuimat miehet unohtivat kaiken muun paitsi edessään seisovan, verta vuotavan sankarin. Vanha hopeahapsinen ukko oli astunut esille tutkiaksensa sormellaan noita kauheita muistomerkkejä, mutta pitkälle hän ei päässyt, ennenkuin kyyneleet nousivat silmiin ja hän kääntyi pois huoahtaen: Hyvä Jumala, kuinka olette kärsinyt!

— Olen kyllä, mutta nyt minulla onkin vapaakirja, joka tepsii. Vieläkö kukaan teistä pitää minua kavaltajana?

— Ei tietysti, mutta emme me teitä tarkoittaneetkaan. Hänestä tuossa me puhuimme, vakuuttivat useat.

Majuri katseli syytettyä ja kääntyi taas väen puoleen. — Parooni Buddenbrock, sanoi hän, on ruotsalainen mies eikä ymmärrä mitä me puhumme, mutta te olette järkeviä ja ymmärrätte, että jos minä pidän kavaltajan puolta, niin en ole itse sen parempi. Sanon teille kuitenkin, ettei yksikään meistä ole oikeutettu tuomitsemaan tätä herraa sentähden, että hän saapui liian myöhään Lappeenrantaan, sillä ei kahdeksaa penikulmaa niinkään juosta, vieläpä tykit muassa. Jos paroonissa on syytä, niin vastatkoon oikeuden edessä, mutta teitä neuvon olemaan langettamatta tuomiota ennen aikojaan; koettakaa ennemmin sovittaa mitä maan nuoriso on rikkonut.

Talonpojat olivat äänettöminä kuunnelleet, mutta monilla kasvoilla näkyi vielä epäluuloa, ja katseet kääntyivät yhä Buddenbrockiin. Hän astui nyt ihan likelle ja kysyi tuimasti: — Mitä tämä merkitsee?

Sprengtport lausui ruotsiksi muutamia rauhoittavia sanoja ja jatkoi kääntyneenä talonpoikiin:

— Kenraali kysyy, mitä tämä merkitsee, mutta minä en tahtoisi puhua teidän älyttömyydestänne. Entä jos hän vie teidät oikeuteen? Olisihan minun silloin pakko todistaa, että te aseellisina tunkeuduitte asuntoomme uhaten tappaa kuninkaallisen ylipäällikön ja polttaa koko talon. Lähtekää siis siivosti matkaanne ja vakuuttakaa kaikille karkureille, että saavat armon, jos katuvat. No, jatkoi majuri katsellen likimmäistä, tuoppa nyt tänne nuo veriset kääreet ja auta paita ylleni!

Talonpoika totteli, ja sillä aikaa kun hän hiljaa ja varovaisesti laittoi kaikki entiselleen, lähti joukko ääneti huoneesta. Majuri ei vielä ollut kunnossa, kun tunsi lattian horjuvan allansa. Mielenliikutus ja ponnistus olivat uudestaan murtaneet hänen voimansa. Buddenbrock huomasi sen ja tarjosi hänelle käsivartensa, mutta majuri ei jaksanutkaan. Hänet täytyi kantaa vuoteelle. Huone pyöri hänen silmissään, ajatukset seisahtuivat, mutta kiihtynyt kuume synnytti tuimia, levottomia haaveiluja. Buddenbrock huomasi, että sairas houraili. Tässä neuvottomuudessa astui Löfving sisään raittiina ilmana ja huudahti: — On saatu tietoja rykmenteistämme. Niitä on nähty Savonlinnassa ja Valkealassa.

Tämä antoi uuden käänteen puhelulle. Löfving käskettiin heti lähtemään Savonlinnaan, ja talonpoika, joka vielä seisoi ovella, tarjoutui lähtemään mukaan ja vakuutti, että useat kumppanitkin seuraavat, jos tarve vaatii. Toimeen ryhdyttiin heti, ja seuraavana aamuna auringon noustessa lähti ylipäällikkö seurueineen pääkortteeriin.

Leiri jäi autioksi. Sairaat ja kuolevat saivat tyytyä kohtaloonsa, ja väestö ryösti vihdoin jälkeen jätetyt varastot, kun ne kuitenkin olisivat jääneet taivaan lintujen saaliiksi. Monet tuhannet ruumiit jätti Buddenbrock hautaamatta, ja siinä ne makasivat, mihin olivat kaatuneet, kunnes vihdoin laupiaat kädet parin viikon päästä tekivät niille viimeisen surullisen palveluksen.

V Luku.

VANGIT.

Kun Lascy palautti joukkonsa Lappeenrannasta, vietiin myös vangit mukana. Siinä oli kirjava joukko miehiä, naisia, lapsia, toiset sairaita, toiset kuolevia, kaikki surun murtamia. Kasakkojen vartioimina kuljetettiin näitä onnettomia Viipurista Sisä-Venäjälle, aluksi kenraali Kranashukin komennossa. Tämä oli reipas, seitsenkymmenvuotias, kookas ukko, lantioon sattuneesta luodista onnahtava. Hänen lyhyt vaalea tukkansa, tuuheat, iästä huolimatta vielä ruskeat viikset ja upea ryhti antoivat aihetta luulla häntä pariakymmentä vuotta nuoremmaksi. Hänestä, joka oli tottunut käskijävaltaan, olivat suomalaiset ainoastaan uppiniskaisia luonteita, joita piti kurittaa, kunnes vihdoin oppisivat tinkimättä alistumaan Venäjän tahtoon. Ei siis yhtään kursailtu, ja kauhulla valitti sodan jälkeen moni vapautettu sitä kovuutta, millä kenraali kohteli komentoonsa annettuja. Yleinen kurjuus pakoitti vihdoin jättämään joukon naisia ja lapsia venäläiseen Suomeen. Niitä, joiden sallittiin jäädä Valkjärvelle, olivat myös Maria Sprengtport ja Leena. Paikkakunta oli köyhä, jokainen mökki oli sullottu täyteen sotamiehiä, joiden parissa asujamet saivat tulla aikaan miten osasivat. Vankien tulo ei suinkaan huojentanut asukasten mieliä, mutta ei sentään valitettu. Olivathan nuo muukalaiset kyllin onnettomia, ja tulivathan ne rakkaasta kotimaasta, ruotsalaisesta Suomesta.

Wrangelille oli suurena lohdutuksena, kun sai jäädä Valkjärvelle, sillä olihan se vielä Suomenmaata ja oltiinhan maanmiesten parissa. Yhteiset surut synnyttivät keskinäistä luottamusta tulokkaiden ja vastaanottajien välille, ja aikaa voittaen sydämet aukenivat. Kolmekymmentä vuotta sitten olivat kylän asukkaat kokeneet samaa ja käyneet läpi samat kärsimykset, ja vihdoin lapset-

kin huomasivat, etteivät nuo kaukaa tulleet olleet muukalaisia, vaan rakkaita sukulaisia, jotka Jumalan tahdosta olivat joutuneet samoihin koettelemuksiin kuin kotoväkikin. Yksi kuitenkin yhä pysyi itseensä sulkeutuneena, niin että hänet vihdoin jätettiin yksinäisyyteensä. Maria Sprengtport ei sanoin eikä kyynelin purkanut suruaan. Hän oli enemmän kuvan kuin ihmisen kaltainen. Toiset pitivät häntä kovana ja kylmänä, toiset luulivat huomaavansa hänen piirteissään kätkettyä surua, kun joku illan rauhassa tarttui pirtin kanteleeseen ja soitti virren, tahi kun lapset kädet ristissä lukivat rukouksiansa. Maria ei huomannut, että hänelle tahdottiin olla myötätuntoisia, ja hänen kylmäkiskoisuutensa vaikutti vihdoin sen, että itsekukin vetäytyi pois hänestä, kun hän ei näyttänyt tarvitsevan ketään ihmistä.

Jo oli syyskuu loppupuolellaan, ja syksy alkoi päästä oikeuksiinsa. Silloin täytyi näiden ihmisjoukkojen pysyä huoneissa, mitenkuten sovittautuen. Ankara talvi oli tulossa, mutta pikemmin kuin aavistettiinkaan rupesivat rivit harventumaan. Nuo kauan hautaamattomat ruumiit Lappeenrannassa saastuttivat ilman ja synnyttivät tauteja, ei yksistään lähiseuduissa, vaan kaukana ylt'ympärillä. Kuten raivoisa murhanenkeli, lensi rutto paikasta paikkaan, niin että kokonaiset pitäjät olivat saastutetut. Ei kauaa kestänyt, ennenkuin Valkjärvenkin väestö alkoi sairastaa kuumetta, joka vaati yhä useampia uhreja. Avuttomina ja toivottomina horjuivat ne, jotka vielä kykenivät liikkumaan vuoteenomaisten ja hourailevien keskellä. Pirtit, riihet ja ladot olivat muuttuneet sairashuoneiksi, joissa ihmisiä makasi vierekkäin lattialle levitetyillä oljilla tahi niiden puutteessa paljaalla lattialla. Kuolema toimitti ahkerasti niittoansa, kurjuus lisääntyi joka päivä, mutta missä muut sortuivat, siellä kesti majurin tytär. Maria Sprengtportiin ei pystynyt rutto enempää kuin valitus ja kyyneleetkään, ja vihdoin olivat hän, Leena ja eräs vanha krenatööri tuvassa ainoat, jotka vielä kestivät.

Valkjärvelle saapumisesta saakka ei ollut Mariassa,

mikäli ihmisen silmä voi nähdä, ollut tunnetta eikä tarmoa, mutta kun kaikki muut sortuivat, virkosi hän ja kulki uskollisena vartiana pirtistä pirttiin, vuoteelta vuoteelle, yhtä laupiaana venäläisille sotureille kuin omillekin. Löfvingin vaimon mielestä olivat kuitenkin vieraat soturit yhä vielä Ruotsin ja semminkin Suomen vihollisia. Niistä pitäköön vanha Iivana-äijä huolta. Leenasta oli Marian hyvyys liiallinen, hän sitä suorastaan moitti. Maria ei siihen vastannut mitään, ja vihdoin Leenakin itsekseen ihmetteli tuota nuorta tyttöä, joka ilman nähtävää kärsimystä tyynenä ja jäykkänä väsymättä suoritti vapaaehtoista tehtäväänsä, lievittäen vihollisten ja ystävien kohtaloa. Vanha Iivana auttoi minkä voi. Moni kuoli, toiset paranivat heidän hoivassaan, toiset taas elivät riutuen ja ilman toivoa. Entiseen tapaansa kulki Maria eräänä sunnuntai-aamuna sairasten sotilasten, hourailevien naisten ja itkevien lasten kesken, kun kolmivaljakon vetämät vaunut ajoivat pihaan. Nuori venäläinen upseeri astui niistä kiireesti alas ja huusi kiivaasti Iivanaa, joka lakki kädessä tuli häntä vastaan.

— Missä ruhtinas Mirovitsh on?

— Luulen hänen olevan tuolla, vastasi sotamies viitaten pirttiin, johon Maria oli seisahtunut kuuntelemaan keskelle lattiaa. Puoli-avoimen oven kautta hän näki, että tulokas oli Attila. Tämä riensi sisään, ja nyt he seisoivat vastatusten, mutta Attila ei näkynyt enää tuntevan Mariaa.

— Oletteko te neiti Sprengtport? huudahti hän hetkisen päästä hämmästyneenä. Olivatko nämä kalpeat, riutuneet kasvot, tämä lasimainen katse todellakin tuon äsken niin eloisan tytön. Epäröiden, tuliko hänen poistua vai jäädä, Maria ei liikahtanut. Silloin kysyi Attila kunnioittavasti, melkein sydämellisesti: — Tunnetteko minua?

— Tunnen, vastasi Maria jäykästi ja kylmästi.

— Te elätte tässä kuolon valtakunnassa menehtymättä, yksinomaan tehdäksenne hyvää!

— Sitä en tiedä.

— Mutta minä tiedän. Puhutaan paljon eräästä nuoresta neidistä, jonka laupeus on suurempikin kuin kärsimykset täällä. Puhutaan myös kovuudesta vankeja ja omia sotamiehiämme kohtaan. Pietarissa tiedetään kaikki, ja nyt olen täällä oloja tarkastamassa.

— Attila, kuului heikko ääni pirtin takaseinältä. Tule tänne!

Attila kääntyi ja huomasi mustakiharaisen pään pistävän esiin olkien ja levitetyn sotamiesvaipan alta.

— Juhana! Sinäkö täällä? huudahti Attila, rientäen sairaan luokse ja sulkien hänet syliinsä. Jumalan kiitos, että löysin sinut!

— Kiitos että muistit minua ja tulit tänne kurjuuteemme, sanoi ruhtinas Mirovitsh, avaten ruskeat, uinailevat silmänsä.

— Kiitos, itse, että lähetit meille tiedon täällä olostasi, vastasi Attila. Hän tarttui sairaan kuumeenpolttavaan käteen, istahti hänen viereensä ja jatkoi: — Luulimme sinua kuolleeksi, mutta eilen tiesi Dmitri kertoa, että sinä makasit sairaana täällä, ja nyt olen tullut tänne hankkiakseni teille paremmat olot. Ja neiti Sprengtportin tulee seurata meitä. Viipurissa voidaan teille toimittaa siedettävämmät olot kuin täällä.

— Entä sairaat? muistutti Maria. Katsokaa noita! Viipurissa ei minua kukaan kaipaa.

— Kaikki, jotka ovat kruunun palveluksessa, viedään jo tänään pois täältä, ja piakkoin vangitkin. Apua on tulossa erityisesti tätä seutua varten, ja silloin te käytte täällä tarpeettomaksi. Mutta Viipurissa ei unohdeta mikä apu teistä täällä on ollut.

Kun Maria ei vastannut, jatkoi Attila: — Viipurin linnanpäällikkö on käskenyt minun saattaa teidät pois, ja minä toivon, ettette kieltäydy. Parooni Buddenbrock tarkoittaa teidän parastanne.

Maria sanoi Leenaan katsoen· — Niin ollen ei minun tarvinne lähteä yksin. Sitä rukoilen teiltä.

— Pyytäkää mitä tahdotte!

— Kapteeninrouva Löfving, joka istuu tuossa, on ollut turvanani ja lohdutuksenani tämän vanhan sotamiehen ohessa. Sallikaa heidän lähteä minun kanssani täältä. He kaipaavat lepoa.

Vähän ajan päästä Maria jo istui Leenan ja Attilan kanssa suurissa vaunuissa, joita parooni Buddenbrockin tuliset hevoset kuljettivat. Seuraavana päivänä saisi Iivanakin lähteä, ja kaksi kasakkaa jätettiin hänen avukseen. Kolmas lähetettiin edeltäkäsin ilmoittamaan vieraiden tulosta.

Torkel Knuutinpojan vuonna 1290 perustamana oli Viipurin linna siitä saakka ollut Suomen uskollisena vartiana ja vaihtelevissa kohtaloissa estänyt Venäjän valloitusyrityksiä, kunnes se 1710 taisteli viimeisen taistelunsa joutuen tsaari Pietarin haltuun. Rauhanteossa 1721 siirrettiin Ruotsin raja taaksepäin Käkisalmen läänin eteläosan länsipuolitse pitkin Suomen lahtea. Viipurin kaupunki jäi entiselleen, ja linnakin säilytettiin. Nyt siellä oli päällikkönä Gothard Buddenbrock, ja hänen käskystään oli linnasta järjestetty Mariaa ja hänen seuranaistansa, kapteeninrouva Löfvingiä varten kolme huonetta. Paroonin toimesta oli tähän pieneen kotiin hankittu koko joukko senaikuista mukavuutta ja somuutta. Nähtävästi oli talon isäntä tahtonut mikäli mahdollista lievittää vankeuden katkeruutta. Parooni Buddenbrock oli noin 60-vuotias, pitkäkasvuinen, ryhti sotilaallinen, piirteet kauniit ja säännölliset. Kiivas ja ankara oli hän virassaan, mutta yksityisenä ihmisenä saattoi hän olla ystävällinen ja hyvä alhaisimmillekin. Hänen alkuansa hellä ja haaveileva luonteensa oli kovettunut elämän taistelussa, mutta pohjalla oli sitä sen verran, että se, kun sattui jotakin hänen sydäntänsä liikuttavaa, puhkesi kylmän pinnan alta ja teki hänet miellyttäväksi. Jo useita vuosia oli hän ollut les-

kenä ja lapsetonkin. Taloutta hoiti hänen kälynsä, vanhimman veljen vaimo, ylpeä ja ennen kaunis kreivintytär Riiasta, jonka suku oli alkuisin Hollannista. Tämä rouva hallitsi joskus linnassa itsevaltaisemmin kuin itse linnanpäällikkö, jonka usein täytyi kotirauhan tähden taipua Dorotean lujan tahdon alle.

Kun Maria ja rouva Löfving saapuivat linnaan, otti heitä vastaan venäläisessä kansallispuvussa oleva vanhanpuoleinen nainen. Murteellisella suomenkielellä pyysi hän vieraita sisään pieneen saliin ja saattoi sitten kummankin omaan huoneeseensa. Kamareita eroitti sali, mutta naiset saivat mielensä mukaan pitää ovet auki tahi suljettuina. Jos vertasi näitä huoneita toisiinsa, huomasi selvästi, että oli pidetty huolta ainoastaan Mariasta. Hänen huoneessaan heikensivät raskaat silkkiuutimet valoa, huonekalut olivat sirot, sohva pehmeillä itämaalaisilla patjoilla päällystetty, ja suuri peili loisti kullatuissa puitteissaan. Leenan huoneesta ei oltu paljoa vaivaa nähty. Niukat huonekalut näyttivät kiireessä kokoonhaalituilta ja asetetuilta ilman makua ja järjestelyä, mikä teki huoneen kolkoksi ja epämiellyttäväksi. Hyväntahtoisuuden osoitteeksi vietiin tulokkaat linnan saunaan, jossa heille oli varattu uudet, heidän ilokseen omasta maasta tuodut vaatteet, samanlaiset loistavilla väreillä kirjaillut paidat, samanlaiset valkoiset villaröijyt ja mustat punareunuksiset hameet, joita Viipurin puolen naiset käyttivät. Ei ollut unohdettu edes taitavasti kirjailtuja esiliinoja eikä valkoista huntua Leenaa varten.

Palattuansa omiin huoneisiinsa tapasivat he salissa runsaasti varustetun ruokapöydän, ja siinäkin olivat heidän paikkansa edeltäkäsin määrätyt. Marian lautasen edessä seisoi hopeinen pikari, Sprengtportin vaakuna piirrettynä syrjään kiinnitettyyn kilpeen; Leenaa varten oli vain tinainen pikari. Mutta huolimatta tästä silmäänpistävästä erilaisuudesta, ei rouva Löfving saanut tarpeeksi ihmetellyksi sitä hyväntahtoisuutta, joka kaikkialla tuli heidän osakseen. Attila oli kyllä sanonut, että heidän

tulisi hyvä olla, mutta kapteeninrouva ei ollut sitä uskonut. Hän oli odottanut vankeutta, kuolemaa, ehkäpä elinkautista orjuutta.

Maria ei tästä kaikesta huomannut mitään. Hän oli kykenemätön ajattelemaan. Kun häntä ei kukaan tarvinnut, oli hän turtunut ruumiin ja hengen puolesta. Matkalla Viipuriin oli hän joskus nukahtanut, mutta nyt yön tullessa ja ihmisten mentyä levolle hän vain itki. Kaikki niin kauan pidätetyt kyyneleet syöksyivät nyt esille, kalpeisiin kasvoihin nousi äkkiä kuumeen puna, ja seuraavana aamuna seisoi Leena tuskan vallassa hourailevan tytön vuoteen edessä, aavistaen, että hän oli piankin hautaan kätkettävä. Päivällä ilmoittautui Buddenbrock ja lupasi, surkutellen Marian sairastumista, lähettää oman lääkärinsä, mutta vaati rouva Löfvingiä kunniasanallaan lupaamaan, ettei hän eikä hänen turvattinsa ryhtyisi vähimpäänkään pakoyritykseen. Leena puolestansa pyysi Buddenbrockin suojelusta, ja tämä vakuutti tahtovansa antaa heille mahdollisimman suuren vapauden. Ennen lähtöänsä pyysi Buddenbrock Leenaa ilmoittamaan hänelle kaikki tarpeensa, koska ei ollut tarkoitus antaa heidän kärsiä puutetta.

Marian sairaus kävi ankaraksi ja arveluttavaksi, mutta muutamia viikkoja uskollisesti tyttöä vaalittuaan huomasi Leena sanomattomaksi ilokseen, että terveys vähitellen palasi. Ratkaisevina päivinä oli kenraali yhä käynyt kuulustamassa hänen tilaansa, ja Attilakin oli tarjonnut palvelustaan.

Mikähän nyt lienee Herran aikomus, ajatteli kapteeninrouva ihmetellen tuota suurta hyvyyttä turvattomia vankeja kohtaan. Mutta ei mitään vastausta.

Vaikka Maria jo oli toipumaisillaan, kuulusteli parooni joka päivä hänen tilaansa, ja kun vihdoin ilmoitettiin, että hän liikkui huoneissaan, pyysi parooni lupaa käydä häntä tervehtimässä. Se kysymys sai Marian varsin pahoilleen. Voimiensa lisääntyessä rupesi hän miettimään miksi häntä, vankia, niin ylenpalttisella hyvyydellä kohdeltiin. Miksi oli hänen olonsa verrattomasti parempi

kuin muiden suomalaisten? Miksi juuri Maria Sprengtport oli poikkeuksena? Hän puhui siitä Leenalle, joka niinikään piti asiata outona. Se saattoi merkitä hyvää, mutta myös pahaakin. Epätietoisuuden ja levottomuuden tuskassa hän vihdoin päätti tutkia syytä tähän heidän erikoiseen kohteluunsa. Mikä mies tuo Buddenbrock oli? Kuinka hän Mariata kohdellee? Olihan hän ruotsalaisen päällikön veli ja ehkä samoinkuin tämäkin, hylkiö. Semmoista hän ei tahtonut nähdä silmiensä edessä, mutta hän oli tämän vallassa avuttomana, neuvotonna.

— Paroonin palvelija odottaa vastausta, sanoi kapteeninrouva levotonna. Neiti kai ottaa vastaan?

— En, en! Meidän luoksemme älköön hän tulko koskaan. En tahdo nähdä häntä.

Rouva Löfving hämmästyi. Se vastaus käynee heille kalliiksi. Marian piti ajatella linnan herran valtaa ja sitä hyvyyttä, jolla heitä oli kohdeltu. Ellei neiti itse antaisi aihetta ikäviin retteloihin, ei heille mitään pahaa tapahtuisi. Parooni oli varmaan kunnon mies, ja sitä paitsi he voisivat häneltä kuulla jotakin ruotsalaisesta Suomesta. Se vihdoin vaikutti, ja Maria antoi vastauksen, että parooni oli tervetullut. Palvelija oli tuskin lähtenyt, kun Maria jo katui ja koetti huutaa häntä takaisin, mutta mies oli jo herransa luona.

Aavistamatta tätä vastenmielisyyttä tuli Buddenbrock sisään ja astui Mariaa kohti lyhyesti tervehdittyänsä Leenaa. Valkoinen Arkangelogorodin univormu sopi hyvin hänen kauniille kasvoilleen ja lisäsi suurten, sinisten silmien loistoa. Sinä hetkenä näytti hän kolmikymmenvuotiaalta. Teeskentelemättömän sydämellisesti tarjosi hän kättään sanoen: — Ette tunne minua, neiti Sprengtport, mutta minä tunnen teidät. Tiedän, että olette Vilho Sprengtportin, ikimuistettavan kumppanini tytär.

Maria oli varustanut vastaukseksi kovia ja katkeria sanoja, mutta tuo odottamaton tervehdys sai hänet mykäksi, ja odottamatta vastausta jatkoi Buddenbrock.

— Ette ymmärrä minua. Huomaan, ettette tiedä

missä kiitollisuuden velassa olen isällenne. Hän pelasti minut, kun taistelimme Puolassa. Hän teki muutakin. En ole sen koommin tavannut häntä enkä ole voinut kiittää, saatikka palkita häntä, mutta teen sen nyt teidän kauttanne.

Maria ei vastannut nytkään, mutta hän loi ylös raukean katseensa ja unohti lujan päätöksensä saada tuo inhoittava mies ovesta ulos. Rouva Löfving, joka oli pysynyt syrjässä, kiitti Jumalaa, että tuo peljätty kohtaus oli mennyt niin onnellisesti.

— Eläökö isäni? kysyi Maria vapisevin äänin.

— Elää. Tänä aamuna sain siitä tiedon kenraali Kindermannin kirjeessä.

Marian ruumiillinen heikkous teki hänelle mahdottomaksi pidättää kyyneleitään. Buddenbrock ei häirinnyt häntä, hän istui liikahtamatta silmät luotuina alas, mutta kun Maria oli toipunut, jatkoi hän:

— Olen suuressa kiitollisuuden velassa teillekin, neiti Sprengtport. Se hyvyys, jolla te hoiditte meikäläisiä sairaita ja kuolevia Valkjärvellä, on aina oleva poikkeuksena, ehkäpä ilman vertaa, kun ajattelee, että olitte yhtä laupias vihollisille kuin omille maanmiehillenne.

Haihtuva puna leimahti Marian kalpeille kasvoille, ja kyyneleet olivat taas puhkeamaisillaan esiin, mutta hän pidätti ne ja vastasi tyynesti: — Elämäni surut ovat muuttaneet minut. Ne ovat minulta paljon riistäneet, mutta paljon antaneetkin. Olin tulemaisillani raivottareksi, mutta Kaikkivaltias armahti minua ja opetti minua ymmärtämään sekä vihollisen että ystävän kärsimyksiä. En tahdo niitä ajatella, jatkoi hän väristen ja kääntyi pois.

Parooni huomasi, ettei hän tällä kertaa jaksanut enempää. Hän nousi lähteäksensä, eikä Maria pyytänyt häntä viipymään, mutta antoi hänelle luvan tulla toistekin. Ja Buddenbrock tulikin yhä useammin, mikäli Marian voimat lisääntyivät. Marian seura näytti häntä huvittavan pitkinä syysiltoina, ja Maria kuunteli mielellään vanhaa ja uutta, mitä tämä kokenut mies tiesi kertoa. Sem-

minkin olivat hänelle mieluisia nuo tarumaiset seikkailut Kaarlo XII:n sotaretkillä Venäjällä, missä kenraali oli ollut mukana. Siten tutustui hän moneen ihmeelliseen urotyöhön, mutta myöskin noihin mielettömiin yrityksiin, jotka vihdoin veivät Ruotsin perikadon partaalle. Onneton sota, mutta semminkin Itämeren maakuntien luovuttaminen Venäjälle oli saanut Buddenbrockin vannomaan uskollisuuden valan tsaari Pietarille, koska hän ei tahtonut jättää isiltä perittyjä maatilojaan Liivissä. Hänen veljensä, Kaarlo Maunu, toivoi sitävastoin paljon Ruotsista ja tulevaisuudestaan siellä. Siten olivat veljet eronneet.

Maria puolestaan kertoi kotoisista oloistaan, isästään, äidistään ja äitipuolestaan, isän monista huolista ja veljien menestyksestä, mutta Martista ei sanaakaan. Vihdoin tulivat puheeksi myös Lappeenrannan onnettomat päivät, ja Maria kertoi, kuinka Attila ja ruhtinas Mirowitsh olivat hänet pelastaneet. Sen parooni näkyi tietävän. Attila olikin hänen sihteerinsä ja kunnon poika, sanoi hän. Marian kysymykseen, oliko Buddenbrock kauan tuntenut hänet, vastasi tämä, että heidän tuttavuutensa oli kaukaisilta ajoilta, mutta että he enimmäkseen olivat eläneet erillään. Buddenbrockilla oli kerran ollut tilaisuus avustaa Attilaa, ja siitä saakka oli hän saanut olla varma Attilan mieltymyksestä. Ruhtinas Mirowitsh oli tunnettu hyväksi ja kelpo mieheksi, vaikka jotensakin itsepintaiseksi. Attila ja hän olivat olleet ystäviä monet vuodet.

Ruotsin ja kotimaan kohtalo oli kuitenkin ennen kaikkea Marian mielessä, mutta sitä tarkoittaviin kysymyksiin ei Buddenbrock antanut mitään vastauksia. Ei hän tiennyt mitään lohduttavaa rouva Löfvinginkään murheille, eikä voitu pyytääkään, että venäläisellä päälliköllä vihollismaassa olisi tietoja kaikesta. Mitä Buddenbrock sodasta ajatteli, se oli ja jäi arvoitukseksi, sillä semmoisiin kysymyksiin hän aina vastasi yleisillä puheenparsilla. Mutta ainakin saattoi parooni kertoa millä tavoin hän oli saanut tietoa kurjuudesta Valkjärvellä. Itse oli Maria luullut, ettei sikäläisiä kukaan muu ajatellut kuin

Jumala. No niin; parooni todellakaan ei tietänyt asiasta mitään, ennenkuin Attila oli hänelle siitä kertonut. Krasnatshuck oli hänelle ilmoittanut, että joukko naisia ja lapsia oli toistaiseksi sijoitettu venäläiseen Suomeen, ja tutkittuansa tarkemmin asiaa oli hän vihdoin päässyt Marian jäljille. Vasta silloin oli Buddenbrock saanut tietää, että Vilho Sprengtportin tytär oli vangittu Lappeenrannassa. Hän piti velvollisuutenaan huojentaa Marian oloa, ja raivoava rutto saattoi Buddenbrockin veren kuohumaan, kun sen kautta oli menetetty yhtä monta ihmishenkeä kuin itse taistelussa. Ja minkätähden? huudahti hän. Tietysti sentähden, että voittoja luullaan saavutettavan kerskauksilla, uhkauksilla ja suurella äänellä. Mutta huolenpitoa ja järkeä, missä sitä tavataan? Totta tosiaan ei missään, jos en ota lukuun Wrangelia. Mitä hänestä kerrotaan, osoittaa kuntoa. Veljeni toimia arvostelemaan olen jäävi.

Maria katseli tuota kiivasta miestä hämmästyneenä ja paheksuen.

— No niin, pieni ystäväni, jatkoi parooni. Tunnen varsin tarkoin kaikki ne uljaat urotyöt, joita Ruotsin ritaristo ja aateli suoritti viime valtiopäivillä. Mutta toistaiseksi eivät ne ole muuta kuin tuulenpieksämistä. Tunnen myös Ruotsin vihan Venäjää vastaan. Se on vanha, mutta huippuunsa se ei ole vielä kohonnut, sillä tähän saakka ovat he halveksineet, mutta tulevat vast'edes pelkäämään Venäjää.

Tuska ja harmi ajoivat veren Marian kasvoihin, mutta hän oli vaiti. Kaikesta tästä tuli kiittää Hattuja, sillä heillä oli suuria sanoja, ja he olivat saaneet Ruotsin pulaan. Mutta uhriksi jää Suomi eikä Tukholma.

Buddenbrock huomasi Marian alakuloisuuden ja katui sanojansa. — Älkää uskoko, sanoi hän, että tuomitsen kaikkia samoin. Rajan tällä puolella tiedetään varsin hyvin, että järkevät ruotsalaiset ja suomalaiset kammoksuivat sotaa, mutta —, parooni kohautti hartioitaan ja nousi. Hän oli vastoin tahtoaan joutunut alalle, josta oli

paras peräytyä. — Jos olen pahoittanut teitä, pyydän anteeksi, sanoi hän. Ei pitäisi koskaan puhua politiikkaa muutoin kuin miekka kädessä.

— Oi, huudahti Maria, tahtoisin kuulla paljoa enemmän Ruotsista, vaikka toisilla sanoilla.

— Pysykäämme puolueettomalla alalla. Elämä ja historia ovat rikkaita lähteitä. Saatte nähdä. Minulla on runsas kirjasto hyviä teoksia. Saatte valita mitä tahdotte. Ehkä rakastatte musiikkia, eiköhän niin? Isänne harrasti sitä ainakin nuorena. Tuotan tänne sisareni sitran. Hän on nyt kuollut, mutta häntä en unohda koskaan. — Luonnollisesti ja sydämellisesti tarjosi hän kättä Marialle ja lähti huoneesta.

Lokakuu oli tuonut mukanaan ankaran pakkasen, jota seurasi runsas lumisade. Tänä vuonna näytti olevan tulossa varhainen talvi. Maria oli sen verran toipunut, että raitis ilma varmaankin tekisi hänelle hyvää, ja Buddenbrock ehdotti, että naiset lähtisivät ajelemaan. Hevosia oli milloin hyvänsä saatavissa. Maria suostui kiitollisena tarjoukseen, ja toisena päivänä astuivat Maria ja rouva Löfving portaita alas lähteäksensä matkaan. He eivät olleet vielä joutuneet rekien luo, kun Attila ja jotkut nuoret upseerit ratsastivat pihaan. Nähdessään Marian tervehti Attila iloisesti ja heittäytyi alas hevosen selästä auttaaksensa naiset rekeen, mutta myöhästyi. He olivat jo istuutuneet.

— Olette sairastanut, neiti Sprengtport, lausui hän myötätuntoisesti, kun palvelija kääri nahkasia heidän ympärilleen.

Maria. Olen sairastanut, ja vasta nyt, kun voimani palaavat, on johtunut mieleeni, etten ole sanonut teille sanaakaan kiitokseksi kaikesta siitä hyvästä, mitä olette minulle tehnyt. Mutta nyt tahdon sen tehdä. Kiitos! — Hän ojensi hänelle kätensä.

Attila. Saanko käydä teitä tervehtimässä palattuanne?

Samassa sävähtivät hevoset liikkeelle ja reki katosi, mutta Attila kuuli vastauksen: Tulkaa!

Lyhyt syyspäivä oli lopussa, ja salissa olivat kynttilät sytytetyt. Rouva Löfving istui mielipaikallaan uunin ääressä, jossa iltavalkea leimusi, ja hänen rukkinsa surisi vanhaa virttänsä, pellavan hienona lankana täyttäessä rullaa. Mariakin aikoi ryhtyä samaan työhön, kun ilmoitettiin Attilan tulo. Siis vielä kerran piti heidän tavata toisensa. Hänen tätä ajatellessaan virisi hänen kasvoilleen heikko vivahdus sitä säteilevää hohdetta, joka ennen teki hänen piirteensä niin henkeviksi ja puoleensavetäviksi. Kuinka paljon olikaan tämä outo mies tehnyt hänen parhaakseen, vaikka hän oli häntä niin ankarasti ja ehkä väärin tuominnut, sillä niinhän hän oli sanonut, ettei hän itse ollut määrännyt nykyistä asemaansa. Mutta tuossa hän jo oli.

Maria osoitti vieraalle ja Leenalle sijat korkeanojaisiin kultanahkaisiin tuoleihin pöydän ääressä, mutta Leenasta oli mieluisempaa jäädä uunin viereen, missä hän parhaiten viihtyi. Attila sitävastoin mielellään noudatti tarjousta. Kun sitten oli istuttu, saivat he tietää, että kun venäläiset Lappeenrannan taistelun jälkeen eivät tavanneet eversti Brucea kuolleiden eikä elävien joukossa, päätettiin lähettää tiedustelijoita ruotsalaiseen pääkortteeriin, tiedettiinkö ehkä siellä mitään. Attila oli pyytänyt saada olla muassa tulkkina, ja siihen myönnyttiin. Haminassa oli hänen sitten onnistunut tavata Marian isä.

— Ettekö nähnyt äitiäni?

Ei, häntä hän ei ollut nähnyt, mutta everstiluutnantti oli käskenyt viedä terveisiä ja sanoa, että sekä äiti että pieni veli voivat hyvin. Muutoin ei Attila tietänyt mitään Haminasta, sillä venäläinen lähetystö pääsi kaupunkiin ainoastaan sidotuin silmin. Sillä tavoin kuljetettiin heitä pitkin katuja suureen saliin, jossa silmäverhot poistettiin. He tapasivat siellä kreivi Lewenhauptin, parooni Buddenbrockin, eversti Bousquet'in ja everstiluutnantti Sprengtportin.

— Isäni on majuri, keskeytti Maria.

— Ei nyt enää. Ainakin mainittiin häntä everstiluutnantiksi ja Karjalan rakuunain päälliköksi. Sillä nimellä minä häntä puhuttelin, kun hän neuvottelun jälkeen tuli luoksemme kysymään, tiesimmekö ehkä mitään poisviedyistä naisista. Olin onnellinen, kun sain hänelle kertoa yhtä ja toista lohduttavaa, mutta teistä puhuessaan unohti hän kaikki muut, pyysi tervehtimään ja sanomaan, että kodissa oli kaikki hyvin.

Maria loi Attilaan onnellisuutta säteilevän katseen. Olihan hänen sydämeltään vierinyt raskas taakka.

Myöskin kapteeni Löfvingistä oli Attilalla tietoja. Kun lähetystö kuljetettiin takaisin, puhutteli heitä joku murteellisella venäjänkielellä. Attila tunsi kohta Löfvingin äänen ja kertoi hänelle samaa kuin everstiluutnantillekin. Löfving puolestansa pyysi viemään terveisiä vaimolleen ja sen tiedon, että hän ja Martti voivat hyvin, mutta että Tapani ja Husula olivat kaatuneet. Tapani oli viime hetkenään ajatellut vain äitiänsä.

Tämän kuullessaan risti Leena hiljaisesti kätensä ja kiitti Jumalaa. Poika oli taistellut sankarina ja kaatunut kunnialla. Mutta Löfving ja Martti elivät. He kyllä hoitavat Ruotsin etuja. Suomessa ei kukaan pistä miekkaa tuppeen niin kauan kuin miekkaa tarvitaan, ja Jumalan avulla loppuu kaikki hyvin.

Attila kertoi edelleen, että Buddenbrock oli jättänyt ylipäällikkyyden kreivi Lewenhauptille, ja että ruotsalainen armeija samoinkuin venäläinenkin oli hajallaan talvikortteereissa. Ennen ensi kevättä ei sotatantereella toimita mitään, ja sitä ennen saattaa tapahtua paljon. Venäjä yhä halusi rauhaa.

Kun nyt naiset olivat saaneet tietää sen mitä enimmin halusivat, kysyi Attila mitä he pitivät nykyisestä olostaan. Molemmat olivat tietysti kiitollisia, mutta kaipasivat kotiinsa, ja sen Attila kyllä ymmärsi, sillä yhteen aikaan oli häntäkin vaivannut koti-ikävä sairaloisuuteen saakka.

Maria. Missä silloin oleskelitte?

Attila. Eräässä puolalaisessa linnassa. Muistatte ehkä kertoneeni, että erään kenraali Reichenbergin ainoa poika upposi Wolgaan. Seisoin rannalla, kun poika vierähti veteen, ja heittäydyin jokeen pelastaakseni hänet. Kaksi kertaa sain kiinni hänen kauluksestaan, mutta toisella kertaa veti hän minut syvyyteen. Silloin irtaannuin hänestä ja kelluin vähän senjälkeen saman proomun vieressä, josta poika oli pudonnut. Siitä minut nostettiin ylös, mutta sillä aikaa oli Reichenberg saapunut kylästä ja saanut tietää poikansa hukkumisen. Toisena päivänä löydettiin ruumis, ja maahanpanijaisten jälkeen tahtoi kenraali palkita minua siten, että otti minut ottopojakseen. Silloin annettiin minulle nimeksi Attila.

Maria. Miksi ette saanut pitää omaa nimeänne?

Attila. Reichenberg ei sitä kai tuntenut tahi ei pitänyt siitä. Sen vain tiedän, että kasvatusisäni neuvotteli siitä ystäviensä kanssa. Hän sanoi, että koska en ollut venäläinen enkä saksalainen, ja koska polveuduin Hunnikansan jälkeläisistä, niin Attila oli sopivin nimekseni, ja siitä asti minä käyn Attila Reichenbergin nimellä.

Maria. Te puhutte vielä hyvin suomea.

Attila. Rakastettua ei hevin unohdeta.

Attila nousi sanoaksensa jäähyväiset, mutta pyysi saada palata, ja siitä päivästä nähtiin hänen usein suuntaavan askeleensa pientä linnansalia kohden. Hän oli paljon matkustanut ja tiesi kertoa vieraista maista ja kansoista. Paljon sellaista, jota hän oli nähnyt, oli hän myös maalaillut ja näitä kuvia näytti hän Marialle. Mikäli Marian voimat lisääntyivät, karttui myös hänen harrastuksensa, eikä Attila väsynyt kertomasta kaikkea, mitä hän tahtoi tietää. Eräänä päivänä toi hän muassaan suuren laukun, jonka kirjavia lehtiä hän levitti pöydälle. Siinä oli suurenmoisia näköaloja vieraista maista, rauhaisia maalaiskuvia, muotokuvia ja muuta sekaisin. Tästä kokoelmasta valitsi hän muutamia värillisiä kuvia ja asetti ne Marian eteen, häntä ilahuttaakseen. Maria katseli niitä. Hän näki järven korkeine, jyrkkine rantoineen, tumman

kuusimetsän ja kallioisia saaria, joita vastaan aallot murtuivat vaahdoksi. Toinen näköala kuvasi auringonnousussa rusottavia lehteviä vuoristometsiä. Toisissa taas nähtiin erämaan hiljaisuus kaisloja kasvavan lahden ympärillä, viheriäniittyinen laakso, hitaasti virtaava joki kelluvine lummelehtineen. Sitten taas taulu, jossa lehtevän kasvullisuuden ympäröimänä vuoren juuressa seisoi pirtti tuuhean männyn varjostamana. Aallot rannalla olivat laskeutuneet levolle, ja hajonneesta pilvestä välähti kuun kirkas säde syvyyteen.

Attila. Tässä näette Suomen semmoisena kuin sen muistan lapsuudestani. Tuo pirtti oli kotini.

Maria. Olette kuvannut sen rakkaudella.

Attila. Mutta saavuttamatta mitä tahdoin.

Maria. Kuinka niin? Mitä mielestänne puuttuu?

Attila. Kaipaan metsän juhlallista huminaa, kun tuulonen suhisee puiden latvoissa, puhumattakaan sen suloisesta lemusta. Tässä näette valveilla olevan luonnon unennäköjä, kun se elää suviyön valoisassa, hurmaavassa hämärässä. Mutta ette kuule aaltojen loisketta, kun ne hyväilevät rantoja, ettekä lintujen viserrystä, kun ne aamulla aurinko herättää tahi kun ne illalla sanovat meille hyvää yötänsä.

Maria. Ja semmoista muistatte vielä?

Attila. Se oli lapsuuteni ainoa ilo. Semmoista ei unhota. Tässä, näettekö, näiden pensaiden alta löysin kiiltomatoja kesäöinä ja tältä paadelta sulatti aurinko ensimäiseksi lumen keväällä. Kun silloin puolanvarret tulivat näkyviin, luulimme me lapset suven tulleen. Tuolta rinteeltä noukimme myöhemmin mustikoita ja vadelmia.

Maria katseli tauluja kauan ja miettivästi. Taas tarjosi hänelle Attila lehden. Siinä oli pieni kirkko tuuheiden puiden ympäröimänä ja sen vieressä hautausmaa, jonka matalan kiviaidan yli näkyi ruohoisia kumpuja ja puuristejä.

Attila. Tunnetteko tätä paikkaa?

Maria. Sehän on — oi Jumala! — Lappeenranta.

Attila ojensi hänelle taas lehden: — Entä tämä talo?

Maria. Onhan se Löfvingin talo Lappeenrannassa. Ihan näköinen ja lisäksi tuo suuri pihlaja ja metsäruusupensas ikkunan alla. Olette sen maalannut täydessä kukassa, vaikka kukat jo aikoja sitten olivat varisseet, kun olitte siellä.

Attila. Minulle tarjosi elämä sinä päivänä ruusuja, ja niin kuvasin ne okaineen päivineen. Tämän ikkunan edessä näin teidät ensi kerran. Muistatteko sitä?

Maria. Varsin hyvin muistan.

Maria tarkasti tauluja äänettömänä, ja vähitellen ilmaantui hänen kasvoihinsa taas tuo jäykkä piirre, jonka surut olivat niihin kaivaneet. Sairaus oli poistanut nämä viivat, mutta muistojen elpyessä esiintyivät ne uudestaan. Äsken niin eloisa puhelu taukosi, eikä kummallakaan tuntunut olevan halua sen jatkamiseen. Vihdoin lausui Attila: — Olisin iloinen, jos tahtoisitte pitää nämä vähäpätöiset kuvat muistona eräästä, joka mielellään tahtoi ilahuttaa teitä ja pitää teitä ystävänä — eikä vihollisena.

Maria ei vastannut.

— Tiedän varsin hyvin, jatkoi Attila, että kyhäykseni ovat arvottomat, mutta tulin ajatelleeksi, että joskus tahtoisitte nähdä niitä paikkoja, joita ne kuvaavat.

Maria. Ehkä on näillä lehtisillä yhtä suuri arvo teille kuin minullekin. Olisihan suurta kiittämättömyyttä, jos riistäisin teiltä sen, mitä pidätte rakkaana.

Attila. Älkää moista puhuko! Kuvat ovat teidän, jos tahdotte ne ottaa, ja se ilahuttaisi minua enemmän kuin uskottekaan.

Maria. Jakakaamme. Te pidätte toisen, minä toisen.

Attila punastui ilosta. — Olkoon tahtonne mukaan. Kummanko suvaitsette ottaa?

Maria siirsi kuvat hänelle. — Valitkaa itse. — Attila tarttui lähimäiseen. — Minulle on mieluisempi Löfvingin talo.

— Ja minulle on Lappeenranta suuremmanarvoinen. Kiitos! — Hän katsahti kiitollisena ylös. Ystävyyden aurinko oli sulattanut jäykät piirteet.

Rouva Löfving, joka ääneti istui rukkinsa kimpussa, loi ihmetteleviä katseita pöydän ääressä oleviin nuoriin. Maria huomasi sen ja nousi.

— Tahdotteko nähdä? kysyi hän, näyttäen kuvia Leenalle. Kapteeninrouva otti ne, mutta kalpeni. Kirkko oli poissa, kodit tuhkana ja maa hurmeinen. Liikutettuna jätti hän taulut takaisin, pyyhki kyyneleet silmistään ja sanoi nöyrästi: — Herra tarkoittaa kai jotakin näillä suruilla, vaikka emme sitä käsitä, sillä yksistään ihmisten tekoa tämä ei ole. — Ja niin sanoen istuutui hän taas työnsä ääreen.

Maria katseli tauluja uudelleen ja sanoi vihdoin: — Te maalaatte niin kauniisti. Missä olette oppinut?

— Ensi alkeet sain Reichenbergiltä. Hän piirusti hyvin. Sotakoulussa piirustimme niinikään, mutta sitten sain yksityisopetusta.

Attila veti esiin pienen kirjan, joka oli nidottu ruskeaan nahkaan ja etukannelle painettu kultaisia kirjaimia ja koristeita. — Tässä on vielä muisto, joka ehkä huvittaa teitä.

— Maria otti kirjan ja luki: »Rukouskirja.» Hän avasi kannen ja käänteli suurilla kirjaimilla painettuja karkeita lehtiä. Tummasta, kuluneesta paperista huomasi hän, että kirja oli vanha.

— Onko tämä omanne? kysyi Maria.

— On, se on ainoa, mitä minulla on Suomesta ja siltä kansalta, johon ennen kuuluin.

Maria pyysi häntä kertomaan ainakin jotakin lapsuudestaan. Hänen elämänsä kohtalot tuntuivat niin oudoilta.

Attila kokoili kuviansa ja kertoi sen ohessa:

— Siksi, kunnes kenraali Reichenberg otti minut, olin elänyt suomalaisten naisten ja miesten parissa Wolgan rannoilla. Olimme sotavankeja vieraassa maassa ja meitä vartioitiin, mutta kasakat olivat lempeitä meille lapsille ja semminkin minulle, jonka he näkivät kasvavan kuusivuotiaasta kahdentoista vanhaksi. Kaikkia meitä pidettiin työssä, mutta se ei minua rasittanut, ja halukkaasti kuuntelin

vanhempien vankien kertomuksia sodasta ja heidän kohtalostaan ennen vankeuteen joutumista. Illoin lauloimme virsiä, runoja ja muita kotimaan lauluja ja puhuimme Jumalasta ja kotimaasta. Suomea he rakastivat yli kaiken maan päällä. Se, joka ei ole ollut muassa, se ei voi käsittää kuinka lohduttavaa näiden murheellisten oli huojentaa sydäntänsä lauluilla. Moni oli valmistanut itselleen kanteleen, ja vanhat sanoivat, että kun he kuulivat kielien äänen, tuntui se tervehdykseltä Karjalasta, maasta, jota he eivät ikinä voineet unohtaa. Sinne takaisin ja siellä hauta, se oli heidän kiihkein toivonsa. Tuo kaikki oli minullekin rakasta, mutta sen täytyi jäädä, kun Reichenberg vei minut muassaan.

— Käsitän teidän surunne! huudahti Maria myötätuntoisesti.

Attila. Ajattelen usein viimeistä päivääni Wolgan luona, ja sitä, mitä sitten seurasi. Eroaminen ystävistäni tuntui minusta katkeralta, mutta se kääntyi kuitenkin onneksi, sillä vähän sen jälkeen oli aikomus lähettää meidät mikä mihinkin kruununtiloille ja pidättää meidät siellä ainiaaksi.

Maria. Orjina?

Attila. Niin, semmoisiksi useimmat jäivät. Minutkin oli jo ostettu, mutta Reichenberg vapautti minut. Hyvästijätön tuska lähtiessäni koski syvästi vanhuksiin. Kahdeksankymmenvuotias ukko laski siunaten kätensä pääni päälle ja antoi minulle tämän kirjan, vaikka se oli hänen ainoa lohdutuksensa. Hän oli saanut sen kornetti Hornilta, ja siitä hän oli opettanut minua lukemaan. Katsokaa; nämä kirjaimet ovat leikatut puuhun ja sitten painetut paperille. Ajatelkaa mitä taitavuutta tarvittiin, että joka sana saataisiin selväksi.

Maria oli kyllä kuullut isänsä puhuvan näistä kirjoista. Isä oli itse kääntänyt useita rukouksia suomeksi, mutta kannet kai eivät olleet siltä ajalta? Ei, ne oli Attila teettänyt Nyrnbergissä. Tuo pieni kirja oli, jos mahdollista, säilytettävä hänen kuolemaansa saakka. Se oli

lohduttanut niin monta, ennenkuin se joutui hänelle, ja ehkä lohduttaa vastakin.

Marian kysyttyä, onko hän aina lukenut näitä rukouksia, vastasi Attila, että hänellä oli nuoruudessaan aikoja, jolloin hän halveksi kaikkea rukoilemista. Hän oli joutunut ihmisten pariin, joiden mielestä kaikkinainen uskonto oli pappiskavaluutta, mutta vallan ja rikkauden saavuttaminen kaikki kaikessa. Kunnia ja omatunto siinä ei saanut tulla kysymykseenkään. Samaan aikaan saapui Mainziin ruhtinas Dmitri Mironovitsh. Hänen vielä lapsena ollessaan oli koko hänen perheensä karkoitettu Siperiaan. Dmitri ja hänen veljensä oli pantu oppilaiksi ruotsalaisten upseerien siellä avaamaan saksankieliseen kouluun, ja siellä olivat he tutustuneet pyhään raamattuun. Siellä kylvetty siemen oli kauniisti orastanut ja kasvanut veljien sydämissä. Yhä vielä oli Dmitri hartaasti uskonnollinen ja vaikutti Attilaan tavalla, joka palautti häneenkin lapsuuden uskon, josta hän ei tahtonut Jumalan avulla enää luopua. Silloin oli Attila sidotuttanut pienen rukouskirjansa, joka nyt oli hänelle rakkaampi kuin koskaan.

Maria. Tämäkö mielenmuutos saattoi teidät takaisin tänne?

Attila. Elämäni vaiheet ja Jumalan johto sen vaikuttivat. Parooni Buddenbrock ei tietänyt Reichenbergin kuolemasta ja tuli häntä tapaamaan, sillä he olivat lankoja. Hän tarjoutui hankkimaan minulle paikan Venäjän armeijassa, mutta se ei miellyttänyt minua. En voinut myöskään jäädä silloiseen kotiini. Maailma on kyllä avara, mutta minulle ei näkynyt siellä olevan sijaa, ja niin kävi, että nyt olen täällä.

Suru silmissä loi Attila katseen Mariaan, joka kalpeana istui häntä kuunnellen, ja silloin heidän katseensa sattuivat yhteen.

Maria luuli ymmärtävänsä mitä hän ajatteli ja muisti niitä kovia sanoja, joilla hän oli Attilaa loukannut. Sana »anteeksi!» liiteli jo hänen huulillansa, mutta ujouden

tunne pidätti häntä. Vihdoin kysyi hän vienosti: — Joku meidän lauluistammehan palautti teidät tänne; eikö niin?

Attila. Niin oli. Se ilta tuntuu minusta vielä unelmalta. Aurinko sammui vähitellen ja kuu teki nousua, kun minä seisoin palatsin ikkunassa katsellen ulos. Te ette tiedä, mitä on olla maailmaan viskattuna. Minä sitä olen kokenut, mutta en koskaan niin katkerasti kuin sinä iltana. Oi, sinä isäini maa, sinun kauneutesi syttyi sielussani! Kuinka sinä veditkään sydäntäni puoleesi!

Marian silmät säteilivät yhä suuremmalla hohteella. Se sointu ja katse, joka noihin sanoihin liittyi, oli hänelle ihan uutta. Hän ei ollut sellaista ennen nähnyt eikä kuullut, mutta hän ymmärsi sen hyvin.

— Laulakaa se laulu minulle, sanoi hän.

Attila tarttui sitraan, näppäili muutamia sointuja ja lauloi:

Yksin istun ja lauleskelen,
Aikan' on niin ikävä,
Vesi seisoo ja linnut laulaa
Eikä tuulikaan vedätä.
Oisi pursi ja punapurjeet
Millä lentäisin merten taa,
Sieltä tuottaisin kullalleni
Pivon kultaa ja hopeaa.

Kun laulun viimeiset säveleet olivat vaienneet, laski hän sitran pöydälle ja sanoi: — Se on yksi lapsuuteni lauluista, joita lauloimme Wolgan rannalla.

— Laulakaa vielä jotakin muuta, pyysi Maria posket punaisina. Surunsa oli hän unohtanut.

Attila lauloi unelmoiva katse luotuna kuuntelijaan, ja laulajastakin surujen muisto haihtui.

Leena istui sillä aikaa uskollisena rukkinsa vieressä tarkastaen nuoria. Kuinka tämä yhdessä-olo päättynee? Jos Martti olisi täällä, tokkohan Maria hänelle niin hymyilisi kuin tälle viholliselle. Attilan vaikutus Mariaan oli silminnähtävä, mutta olihan neito toisen morsian. Martti

oli syynalainen, mutta ei toki muita huonompi, eikä häntä saanut kuulematta tuomita. Onhan kauhea onnettomuus ja häpeä, jos Maria nyt unohtaa koko entisyytensä ja kiinnittää sydämensä viholliseen.

Attilan lähdettyä yritti Maria itse soittaa, johon hän lapsuudestansa saakka oli tottunut, mutta siitä vain ei tullut mitään; hän nousi ja lähti huoneeseensa. Kapteeninrouva päätti mennä tapaamaan häntä.

Siellä istui Maria Attilan rukouskirja kädessään, mutta Leenan tullessa nousi hän ylös. Kapteeninrouva luuli huomaavansa, että Maria oli alakuloinen, mutta päätöksestään luopumatta astui hän esiin ja puhui vakavasti: — Älkää paheksuko, neiti, mutta tahtoisin mielelläni sanoa sanasen.

Maria katseli häntä kysyvästi, ja Leena jatkoi: — Ei sovi kunniallisen neitsyen katsella niin iloisesti vieraaseen mieheen, saatikka kun hän on vihollinen. Se ei sovi milloinkaan, mutta semminkään ei sille, joka on toisen morsian.

— En ole kenenkään morsian enkä siksi tule koskaan.

— Älkäämme tuomitko Marttia häntä kuulematta.

— Tuomitsen näkemäni mukaan. Jos Löfving teidän ylkänänne olisi juossut pakoon, jättäen kaikki sattuman nojaan, olisitteko sittenkin hänen?

Kapteeninrouva ei vastannut, eikä Mariakaan puhunut sen enempää, vaan purskahti itkuun.

Semmoisissa oloissa eteni syksy. Oltiin jo marraskuun puolivälissä. Varhainen talvi oli lauhtunut, kylmiä sadekuuroja valui alas, myrsky vonkui rajuja laulujansa, ja meren aallot murtuivat tummina ja kuohuen linnan muuria vastaan. Maria oli täydellisesti toipunut, ja tuo verrattain tyyni elämä oli saanut vaaleita ruusuja puhkeamaan hänen poskilleen. Päivät tuntuivat kyllä pitkiltä,

ja vapaudenhalu vaivasi yhä enemmän, mutta ei auttanut muu kuin kärsivällisyys. Attilan ja paroonin käynnit lyhensivät monta ikävää tuntia, mutta nyt ei ollut kumpaakaan näkynyt moneen päivään. Vanha palvelijatar kertoi heidän lähteneen Pietariin.

Marian ja Leenan täytyi nyt tyytyä keskinäiseen seurusteluun, mutta entinen tuttavallisuus oli kadonnut ja kylmyys astunut sijaan. Leenasta oli Maria kova ja kylmä. Martin oli hän hyljännyt ilman ainoatakaan kyyneltä. Hän ainakaan ei ollut rakastanut Marttia niinkuin tämä häntä. Säteilevin silmin hän kuunteli vierasta upseeria. Todellisesta uskollisuudesta hän ei näkynyt tietävän mitään. Martti raukka!

Mariata puolestaan tuntui kapteeninrouvan läsnäolo painostavan. Tämän lujan naisen äänettömyyskin tuntui moitteelta. Mitä se Leenaa koski, mitä Maria ajatteli. Martin sormuksen oli hän viskannut pois silloin kun Martti lähti pakoon. Heidän välinsä oli lopussa. Mutta jos hän nyt piti Attilaa ystävänä, niin siinä ei ollut mitään pahaa. Attila oli uskaltanut henkensä hänen tähtensä; hän oli etsinyt Marian jäljet ja pelastanut hänet Valkjärven kurjuudesta. Ja sittenkin Leena vaati kohtelemaan häntä vihollisena. Mutta siitä ei tule mitään. Tosin oli Maria kotona ollessaan ajatellut samoin, mutta eihän hän silloin ymmärtänyt mitä Attila oli. Kerran päästyänsä takaisin Suomeen tunnustaa hän avonaisesti koko maailman edessä, ettei hän koskaan ole voinut ajatellakaan jalompaa miestä kuin Attila Reichenberg.

Maria oli kehrännyt koko päivän ja alkoi nyt lukea Attilan rukouskirjaa.

— Lukekaa minullekin, pyysi Leena, ja Maria luki. Kun hän lopetti, kiitti kapteeninrouva ja sanoi:

— Se oli hyvä hetki. Toivon monta sellaista. Olen nähnyt, että olette ollut minulle nyreissänne niiden sanojen tähden, joilla varoitin teitä, mutta minä puhuin omantuntoni mukaan ja niinkuin olisin uskonut isännekin puhuvan.

Maria ei vastannut, ja Leena jatkoi: — Olkaamme ystäviä tässä vieraassa maassa. Ellemme pidä toisistamme, niin ei meillä, ei ainakaan minulla, ole ketään ystävää. Olisin kovin iloinen, jos tahtoisitte minulle avomielisesti sanoa mitä ajattelette. Näen, että teillä on jotakin sydämellänne.

Maria ojensi sydämellisesti kätensä Leenalle: — Kiitän, että olette minulle hyvä. On niin kuin sanotte. Me olemme toisillemme kaikki. Tiedän olleeni epäystävällinen, mutta suokaa minulle anteeksi. En ole enää sama tyttö kuin ennen, enkä siksi tule. Mutta luullun avomielisyyteni puute tulee siitä, ettei minulla ole mitään sanottavaa. Annan elämän mennä menoansa mitään tuntematta tai ajattelematta.

Rouva Lötving katseli häntä hieman aikaa. Tyttö parka, ajatteli hän, mutta oli vaiti. Puhelu keskeytyi, ja varjot huoneessa kävivät synkemmiksi, sillä pesästä oli valkea sammunut ja kotitekoista talikynttilää ei oltu edes niistetty. Naiset eivät kuitenkaan huomanneet huoneen hämäryyttä, ennenkuin ovi aukeni ja sisään astui vieras nainen. Maria meni kynttilä kädessä tullutta vastaan, ja molemmat tunsivat nyt Tasman. Kun rouva Lötving näki tuon kammottavan tietäjättären, jähmettyi veri hänen suonissaan, sillä ainahan tuo onneton nainen tiesi uutta surua. Kaiho ja alakuloisuus valtasi Mariankin, mutta tämän tunteensa voittaen tervehti hän ystävällisesti, kun Tasma ojensi hänelle kätensä.

— Sain kuulla, että olitte täällä vankina ja pyysin lupaa käydä teitä tervehtimässä, sanoi Tasma kääntyen Leenan puoleen tarjotaksensa hänellekin kättä.

Maria. Mistä tulette?

Tasma. Asun täällä linnassa. Olen paroonin väkeä, mutta olin sairas, kun teidät tuotiin tänne. Muutoin olisin tullut ennen.

Maria. Palveletteko täällä?

Tasma. Parooni osti minut nuorena, ja sitten kun hän joutui virkaan täällä, olen ollut orjana linnassa. Hän

aikoi ensin jättää minut suurille tiluksilleen Liivissä, mutta kun rukoilin häntä, salli hän minun lähteä Suomeen kokin seurassa. Hän on hyvä ihminen.

Tasma oli istuutunut pesän eteen ja lämmitteli kuihtuneita käsiään ahjosta leviävässä lämmössä. Hänen edessään seisoi Maria käsi muurin pankolla ja pää nojautuneena käsivarteen. Kapteeninrouvaa vaivasi neidin tietäjättärelle osoittama myötätuntoisuus. Hän nousi ja lähti huoneesta. Säälien katseli Tasma edessään seisovaa tyttöä ja kysyi vihdoin:

— Kaipaatteko häntä?

Maria. Ketä?

Tasma. Olen nähnyt hänen suuntaavan askeleitaan tänne ja tiedän, että hän palaa.

Maria. Jos tarkoitatte herraanne, niin on hän ollut minulle hyvä, mutta en kaipaa häntä.

Tasma. Tiedän, että herrani on ollut teille hyvä, mutta häntä en tarkoita, vaan tuota toista. Eikö hän ole teille sanonut, että hän on minun poikani?

Maria. Kuka? Luutnantti Reichenberg?

Tasma. Niin, pienen poikani nimi oli Paavo, ja siksi häntä vielä sanon rukouksissani.

Maria. Paavo? Hän on puhunut lapsuudestaan, mutta teitä hän ei ole maininnut. Miksi on hän tämän salannut?

Tasma. Hän ei salaa mitään, mutta se, mikä piilee syvimmällä, se viimeksi nousee.

Maria. Oletteko tekin ollut vankina Wolgan tienoilla?

Tasma. Olen, rakas lapseni. Jospa tietäisitte mitä olen kärsinyt!

Maria. Ettekö tahtoisi kertoa niistä ajoista?

Tasma. Tahdotteko siis kuulla minua.

Maria. Oi, sangen mielelläni!

Tasma työnsi pois tuolin, jossa oli istunut, ja kyykistyi lattialle kädet ristittyinä helmaan. Maria seisoi vielä, mutta laskeutui istumaan vihdoin hänkin, nojaten päänsä muuria vastaan, Tasman surumielisellä äänellä kertoessa:

— Mieheni oli rakentanut meille oman mökin Käkisal-

men luona, mutta kun sota alkoi, otettiin Antero sotamieheksi. Löfving ja hän olivat ystäviä ja joutuivat samaan komppaniaan, kestäen sitten yhdessä vaihtelevia kohtaloita. Löfving sai pian kätkeä rakkaan vaimonsa maan multaan. Katkera oli hänen surunsa, ja kun me molemmat itkimme vainajan ruumiin ääressä, pyysi hän minua ottamaan luokseni hänen silloin yksivuotiaan poikansa, ja minä otinkin hänet, vaikka minulla jo ennestään oli kaksi vierasta turvatonta lasta. Mutta sitten lähti Löfving muille seuduille, enkä minä moneen vuoteen tiennyt hänestä muuta kuin mitä Anterolta kuulin, kun hän joskus kävi kotona. Isonvihan verineen ja kauhuineen tunnette, mutta sekin, niinkuin kaikki muu, päättyi. Nääntyneenä makasi Suomi verissään. Kuoleman rauha vallitsi kaikkialla. Itse vihollinenkin tunnusti kurjuutemme ja rupesi säälimään. Kaikki olivat alistuneet kohtaloonsa, kaikki paitsi kivekkäät. He uhmasivat ja tekivät maan valloittajille kaikkea mahdollista vahinkoa. Voittajat vimmastuivat uudestaan, ja kun kivekkäät jo olivat poistuneet, kostettiin syyttömille vaimoille ja lapsille miesten teot. Siten tulivat sissit maan kovimmaksi kiroukseksi, ja — tuskallista sanoa — pahimpina heistä mainittiin Löfvingiä ja Anteroa.

Oli jouluaatto, ja Antero oli monista ajoista tullut muutamiksi päiviksi kotiin. Löfving ja hän olivat päättäneet lähteä kolmantena joulupäivänä ryöstämään suurta kuormastoa, jota kasakat kuljettivat sisämaahan. Siihen aikaan ei kukaan rohjennut asua maantienvarrella eikä kylissä, ja sentähden olimme mekin laittaneet suojan erämaahan. Pieni ja köyhä se oli, mutta lapset ja minä saimme Anteron heltymään, niin että hän päätti purkaa kauppansa Löfvingin kanssa ja jäädä kotiin. Joulupäivänä tuli Löfving meille katsomaan poikaansa, jota hän ei ollut nähnyt viiteen vuoteen. Poika pelkäsi isäänsä, ja hän oli siitä kovin pahoillaan. Löfving, joka muutoin ei välittänyt elävistä eikä kuolleista, itki ja koetti lepyttää poikaa, joka kuitenkin pakeni häntä. Löfvingin meillä ollessa pyysi

Antero hartaasti häntä jättämään viholliset rauhaan, sillä naiset ja lapset saavat kuitenkin hengillään maksaa, mitä sissit hyötynevätkin. Mutta hän puhui turhaan, ja ystävät erosivat kiivaassa riidassa. Kohta sen jälkeen astui sisään muutamia venäläisiä sotureita, ja lepyttääkseni heitä juoksin heitä vastaan ja heittäydyin ensimäisen eteen polvilleni, Anteron tarjotessa aseettomana leipää. Heltyneinä kokoontuivat miehet leimuavan pesän eteen ja jakoivat lapsille rensseleistään mitä riposi.

Niin kului hetki ikäänkuin ystävien kesken, mutta vieraat koettivat kaikin mokomin tiedustella kuulumisia Löfvingistä ja lupasivat enemmän kuin mitä siihen aikaan kellään Suomessa oli, jos auttaisimme heitä elävänä tai kuolleena saamaan Löfvingin haltuunsa. Vihdoin he kuitenkin huomasivat houkutuksensa turhiksi, ja päällikkö pyysi miestäni viereensä tupakoimaan. Minä taas panin nauriita paistumaan tuhkaan ja pyysin vieraita syömään. Lapset tunkeutuivat heidän ympärillensä, ryssä oli juuri leppeästi puhunut omaisistansa Donin varrella ja otti pienimmän tytön syliinsä. Silloin astui Löfving sisään, katseli hetkisen ympärilleen ja ampui miestäni sydämeen.

Maria. Kuinka se oli mahdollista? Olivathan he ystäviä!

Tasma. Niin Anterokin uskoi.

Maria. Mitä teitte silloin?

Tasma. Minä? Minä en tehnyt mitään, sillä kirkuen löi Attila käsivartensa kaulani ympäri. Yksi venäläisistä veti miekkansa, mutta enempää hän ei ehtinyt, sillä samassa silmänräpäyksessä hän kaatui pää murskana. Kaksi kasakkaa, jotka riensivät apuun, kaatuivat niinikään, mutta Löfving syöksyi kuin susi ulos poikansa kanssa.

Maria. Entä te ja lapset?

Tasma. Hyvä on kasakka ystävänä, mutta viha tekee hänestä perkeleen. Löfving pääsi pakoon, koska hän vielä on hengissä, mutta minut suljettiin tainnoksissa lasten kanssa palavaan mökkiin.

Tasma vaikeni. Yli 20 vuotta oli vierinyt siitä päi-

västä, mutta vieläkin tukahuttivat nämät muistot hänen äänensä, eikä Mariakaan rohjennut enempää kysyä. Vihdoin jatkoi murheellinen nainen:

— Jumala ei sallinut minun kuolla, sentähden virkosin ennenkuin savu tukehutti minut ja sieppasin ainoan lapsen, jonka sain käsiini. Se oli Attila, ja hänet viskasin ulos akkunasta. Eräs kasakka aikoi syöstä minut takaisin tuleen, mutta toinen veti minut ulos. Yö oli kylmä, ja mökkiin paloivat sinne jääneet lapseni, mutta silloin en sitä paljoa tajunnut. Minut ja poika kuljetettiin yhä kauemmaksi monien satojen muiden kanssa Venäjän metsiin. Kaikkien kärsimysten perästä tuntui lepo siellä suloiselta. Vanhat tuuheat tammet, saarnet, niinipuut, kuuset ja männyt tarjosivat tuoksuavaa siimestä. Tämän viheriöivän seudun läpi virtasi Wolgan mahtava vesi, ja sen rannalle jäimme. Meidän miehet osasivat rakentaa laivoja Venäjän jokia varten. Naiset ja lapset saivat avustaa miehiä. Meidänkaltaisille kurjille olennoille olisi elämä tässä ihanassa seudussa ollut lievitystä, ellei koti-ikävä olisi vaivannut ja saanut useimmat miehet yrittämään pakoa. Valitettavasti se ei onnistunut, ja nyt vasta meille kovat päivät koittivat. Meidät määrättiin vietäviksi kruunun tiloille, miehet neljä yhdessä kahlehdittuina rautakankeen. Mutta sitä ennen . . . Tasma vaikeni kauhun valtaamana.

— No, mitä? kysyi Maria kiihtyneenä.

— Voi, voi rakas neiti! Vangit olivat polttoraudalla merkittävät.

— Kauheata!

Tasman ääni kävi vaikeroivaksi. — Tulipunaisella kämmenenmuotoisella raudalla, jonka pohjassa oli Venäjän kotka, painettiin merkki poskeen. Kauhea oli nyt varmuus, ettei yksikään meistä pääse siitä vapaaksi eikä palaa kotimaahan. Naisten ja lasten vuoro oli kohta tuleva ja tulikin. Mutta kämmen oli liian leveä pienille poskille, ja merkki painettiin sentähden heidän hartioihinsa. Voivotus nousi ylimmilleen. Attila raukka tiesi, että meidän vuoromme yhä läheni, ja itki. Kun meihin tartuttiin, mus-

teni aurinko silmissäni, mutta ihmeellinen voima kannatti minua. Juuri sillä hetkellä saapui muutamia loistavasti puettuja ratsastajia He suuntasivat kulkunsa meihin päin, minä tempauduin irti, syöksyin heitä kohden ja heittäydyin hevosten jalkojen eteen. Sidotuilla käsivarsillani viittasin noiden onnettomien puoleen tulirovion ääressä ja pyysin heitä pelastamaan lapseni. Ratsastajat pysähtyivät, neuvottelivat ja lähtivät väkijoukkoa kohden. Lyhyen sananvaihdon jälkeen antoi yksi herroista rahakukkaronsa sille, joka täällä komensi. Tämä vei Attilan vieraan luokse, joka oli ostanut hänet. Sillä aikaa oli poika merkitty, mutta nyt hän ei ollut enää kruunun oma. Ja sama herra osti minutkin. Arvatkaa, kuka hän oli?

Maria tuijotti kalpeana ja liikutettuna Tasmaan, voimatta lausua sanaakaan, mutta hänen kyyneleensä virtasivat viljavasti.

— Te tunnette hänet. Isäntäni on parooni Buddenbrock.

Maria ei voinut vastata, hän vain nyyhki ääneen.

— Älkää itkekö enää, sanoi Tasma hiljaisesti. Hän vei meidät muassaan, ja niin tulimme Moskovaan. Siellä oli siedettävämmät olot, sillä parooni oli hyvä herra.

Mutta Mariaa ei mikään voinut lohduttaa. — Oi, Jumala, kuinka olette kärsinyt. Voi, vankiraukkoja! Ja Attilakin. Kuinka voittekaan enää pysyä hengissä niin suuressa surussa!

Tasma risti kätensä. — Jos suru voisi tappaa, niin olisin aikoja sitten kuollut. Mutta sairastuin kuitenkin, niin ettei kukaan luullut minun toipuvan, ja siitä ajasta olen ikäänkuin muuttunut. Ihmiset pelkäävät minua ilman syytä, sillä se voima, joka minulle on annettu, on Jumalalta saatu, ja hänen asioitaan olen koettanut ajaa.

Tuon Maria käsitti. Kovien koettelemusten kautta oli Jumala ottanut tämän naisen yhdeksi valituksensa. Ikäänkuin salaisen voiman lumoamana tuijotti hän yhä tietäjättäreen.

Maria. Milloin palasitte Suomeen?

Tasma. Täällä olen ollut monta vuotta. Ensi kerran tulin tänne paroonin kanssa, sillä kun hän minut osti, olin hänen.

Maria. Oi, Tasma, oletteko orja?

Tasma. Olen tämän maallisen elämäni aikana. Mutta aikani ei ole enää pitkä. Tuskin käsittänette, kuinka lohduttava se tieto on. Olette vielä nuori, mutta minulle on kuolema ikäänkuin valo ylösnousemisen aamusta. Ajattelen häntä, joka kantoi ristiä kaikkien meidän puolestamme. Ette usko, kuinka minä iloitsen siitä ajatuksesta, että saan laskeutua levolle ainiaaksi. Tämä kuihtunut ruumis on kerran uudistuva ja kirkastuva luojani edessä, ja Jeesus on kaikkien edellämenneitten rakkaitteni edessä sanova, että olen hänen niinkuin hekin.

Tasma vaikeni, mutta nähdessään Marian kyyneleet sanoi hän lohduttaen: — Parooni on ollut hyvä isäntä, eikä hän enää vaadi minulta mitään työtä. Saan mennä ja tulla tahtoni mukaan kenenkään kysymättä, eikä minulta mitään puutu. Buddenbrockin perhe on rikas, mutta kreivinna on kova. Parooni saattaa pikastua ja rangaista, mutta hän on myös anteeksiantava, antelias ja hyvä. Mutta kreivinnan sydän on kivestä. Hänestä orja ei ole linnankoiran arvoinen.

— Entä Attila? Onko hänkin orja.

— Ei, hän sai vapauden ja vietiin vieraisiin maihin. Nyt kevättalvesta palasi hän vihdoin, mutta silloin en enää tuntenut häntä.

— Voi Jumala, mitä suruja! vaikeroi Maria. Häntä pyörrytti, ja kun hän kätki kasvonsa käsiinsä, astui Leena sisään. Kapteeninrouva ei voinut enää hillitä vastenmielisyyttään tuon pitkän puhelun vuoksi. Tasma huomasi sen ja nousi ylös.

— Enpä ollut muistaakaan lähteä, sanoi hän tarjoten kättä Marialle. Sitten kääntyi hän Leenan puoleen sanoaksensa hänellekin jäähyväiset, mutta sisällisen katkeruuden vallassa tiuskasi kapteeninrouva: — Olisi ollut parempi, että ette olisi muistanut tulla tänne, niin olisivat neidin kyyneleet säästyneet.

Maria. Rouva Löfvingillä ei ole oikeutta karkoittaa sitä, jonka minä mielelläni näen luonani.

Leena. Jos kerran nuo venäläiset kauhut sitovat sydämenne vihollisiimme, niin olkoon onneksi. En kadehdi ketään.

Vastenmielisyys paisui Marian sydämessä, ja hän oli vastaamaisillaan kovilla sanoilla, mutta Tasma riensi estämään tätä pikastumista.

— Älkää minua vihatko, pyysi hän surullisena, ei, vaikkapa pitäisitte minua vihollisenakin. Suomi on kärsinyt kauheasti, mutta kärsinyt on Venäjäkin. Kaksikymmentä miespolvea ja enemmänkin kuluu ilman apua, mutta sitten tuo uusi aika lohdutusta ja vapautusta. Silloin ojentavat kansat kättä toisilleen ja käyvät veljinä yhdessä.

Leena kääntyi ylenkatseellisesti pois. Mitä välitti hän hullusta naisesta. Mutta Tasma jatkoi näkemänsä tulevaisuuden hurmaamana:

— Verestä ja kyynelistä on Venäjä nouseva kuin aurinko ja levittävä uutta hengen valoa. Sen kärsivästä kansasta syntyy profeettoja, jotka saarnaavat evankeliumia ja raivaavat tietä maailman vapahtajalle, sillä hänen äänensä tulee kerran kaikumaan synnyttääksensä uudestaan ihmisten sydämet ja valitakseen köyhät opetuslapsikseen.

Tietäjätär vaikeni. Näky, joka häämöitti hänen sielussaan, tuntui vähitellen haihtuvan, mutta nykyisyyskään ei vielä ollut palannut hänen tajuntaansa. Sanaa sanomatta hän lähti.

Kummallisen ennustuksen hurmaamina pysyivät Maria ja Leena mykkinä, mutta kapteeninrouvan halu saada tietää enemmän Tasman käynnistä sai hänet vihdoin kysymään oliko tuolla noita-akalla ollut mitään asiaa?

Maria kertoi lyhyesti mitä oli kuullut, mainitsematta kuitenkaan Löfvingiä ja Attilaa. Leena ei aavistanutkaan kuka Tasma oli, mutta päättäen siitä, mitä oli puhuttu kivekkäiden julmuudesta, arveli hän, että hänen miestänsä oli kuvattu pahaksi konnaksi. Sitä toki ei Maria

saanut uskoa, sillä ei syy ollut Löfvingin eikä hänen miestensä, vaan tuon noitaraukan kaikkine viisasteluineen. Leena puolestansa kuvasi Löfvingin järkähtämätöntä uskollisuutta sille lipulle, jolle hän oli vannonut valansa, ja hänen rakkauttansa Ruotsin vapauteen. Semmoisia suurtöitä pitäisi majuri Sprengtportinkin tyttären ymmärtää. Jos Ruotsin kuningas olisi puolustanut maata niinkuin Löfving ja hänen miehensä, niin olisi maailma saanut nähdä toista. Mutta oltiin liiaksi velttoja, ja sentähden tuomitaan Löfvingiä suuremmassa määrässä väärin kuin ketään toista ihmistä.

Kapteeninrouvan kiihoittunut mielentila sai Marian mykäksi. Hän ei luullut ansainneensa näitä moitteita eikä huolinut niihin vastata. Ja olihan jo päivä lopussa. Oli aika mennä levolle.

Seuraavana aamuna ryhtyi kumpikin tavallisuuden mukaan rukkiinsa. Ei haluttanut riidellä, mutta ei kummallakaan ollut ystävällistä sanaa sanottavana. Painostavalta tämä kuitenkin tuntui. Jospa Herra tässä tuskassa lähettäisi jotakin lohduttavaa.

Odottamaton apu saapuikin, kun heidän palvelijattarensa Eudotja astui sisään kahden valkoiseen puetun orjattaren kanssa, jotka kantoivat vasua, ja Eudotjan käskystä asettivat sen Marian eteen, tuoden terveisiä kreivinna Buddenbrockilta, paroonin kälyltä. Eudotja käänsi venäläisen puheen suomeksi. Sitten nostivat orjattaret vasua peittävän liinan, ilmoittaen kreivinnan lahjoittavan siinä olevan puvun Marialle, että hän siihen puettuna saapuisi kreivinnan huoneustoon. Vasussa oli useita silkki- ja samettihameita, hienoimpia liinavaatteita, helmiä ja kultaisia koristeita. Orjattaret tarjoutuivat kampaamaan neidin hiukset ylhäisten tavan mukaan.

Eudotja selitti heidän puheensa, ja tytöt nostivat vasusta kaiken tuon komeuden, mutta kun se oli tyhjennetty, käski Maria heidän panna kaikki takaisin vasuun ja esittää hänen puolestansa kiitokset ja anteeksipyynnön. Hän ei voinut ottaa kreivinnan lahjaa vastaan.

Ällistyneinä katselivat orjattaret Mariaa ja toisiansa. Mitä tuli heidän vastata valtiattarellensa? Moista sanaa he eivät rohjenneet hänelle viedä. Olihan tavaton armo, että kreivinna suvaitsi tahtoa nähdä vangittua neitiä. Kukapa ei häntä kadehtisi.

— Mitä?! huudahti Eudotja. Aiotteko kieltää. Älkää rohjetko lähettää takaisin kreivinnan lahjaa.

Sittenkin Maria pysyi päätöksessään, mutta ei Eudotjakaan hellittänyt. Juhlallisena asettui hän Marian eteen varoittaen: — Älkää hyljätkö onneanne, sydänkäpyseni. Ette tiedä Jumalan aikomuksia. Ehkä tulette tässä puvussa yhtä onnelliseksi kuin kaunis Natalia Narishkin.

Kysyväisenä katseli Maria Eudotjaa, ja tämä jatkoi: — Natalia Narishkin oli yhtä kaunis ja yhtä köyhä kuin te, mutta Alexei Mihailovitsh, Venäjän suuri tsaari, otti hänet puolisókseen, vaikka sitä kyllä bojaarit vastustivat. Siitä näette, kuinka onnellisesti saattaa käydä sen, joka on hyvä ja sydämestään nöyrä.

Mutta sittenkään ei Mariassa näkynyt mitään myöntymisen merkkiä. Päinvastoin luuli Eudotja huomaavansa yhä kiihtyvää uhmaa, joka nosti punan vieraan tytön poskille. Kuinka tuo tyttö-hupsu saattoi siten pilata onnensa? Eudotja päätti ryhtyä viimeiseen yritykseen.

— Te olette köyhä ja turvaton vanki, ja kuitenkin ovat kaikki täällä teille hyviä. Kun korkea herrasväki sai tietää, että olitte ollut armelias köyhille, on teille osoitettu paljasta hyvää. Teidät on tuotu tähän upeaan linnaan, te olette saanut hienoimpia ruokia, te olette saanut pitää ystävänne luonanne, ja sittekin olette tyytymätön. Ja kun armollinen kreivinna tahtoo kunnioittaa teitä tällä lahjalla, niin hylkäätte sen. Se on rumaa, kiittämätöntä. Jos olisitte pukeutunut näihin vaatteisiin, olisi teidät saatettu itse kreivinnan luo. Olisitte saanut suudella hänen kättänsä ja pyytää mitä ikinä haluatte.

Mutta neiti vastasi: — Sanokaa kreivinnalle, että kiitän häntä hänen armostaan, mutta etten voi ottaa sitä vastaan. Jos kreivinna tahtoo nähdä minua, käyn mie-

lelläni hänen luonansa vapaaksi päästyäni, mutta silloin tässä puvussani.

Eudotja pudisti onnettomana päätänsä ja tahtoi todistaa tuolle itsepäiselle olennolle, ettei semmoinen sopinut, mutta Maria ei kuunnellut häntä.

— Sanokaa hänelle, jatkoi Maria, että olen köyhä tyttö köyhästä maasta. Äidilläni ei ollut koskaan parempia vaatteita, ja hän oli kuitenkin paljoa parempi minua. Osoittaakseni kuitenkin, että pidän arvossa sitä hyvyyttä, joka on tullut osakseni, tahdon ottaa muistoksi tältä ajalta ja viedä kotiin Suomeen tämän hienon pitsihunnun.

Eudotja käski kiivaasti orjattarien viedä vasu pois, ja nähdessään hänen nyrpeytensä Maria pyysi: — Älkää olko pahoillanne. Nähkää, suru kotimaassani on nyt siksi katkera, etteivät sen tyttäret saata koreilla niinkuin yksin onnelliset voivat.

Eudotja ei vastannut, mutta näkyi kyllä ymmärtävän. Hän kulki ovea kohti, mutta kääntyi taas, pysähtyi epäröiden ja meni vielä kerran Marian luo.

— Te ette ymmärrä mitä teette, Maria Wasiljewna! Mutta vaikka hylkäätte onnenne, rukoilen Jumalaa teidän puolestanne. Olette ollut armelias venäläisten naisten pojille ja hoitanut minunkin Iivanaani, niin että hän jäi henkiin. Sentähden tahdon palkita teitä sillä, mitä minulla on. Ottakaa tämä, pyysi hän vetäen povestaan pienen vahakynttilän. Se on kirkossa siunattu pyhänä pääsiäisyönä. Jos toivotte jotakin, niin virittäkää tämä kynttilä ja rukoilkaa, ja Jumala antaa sen teille, mutta teidän täytyy rukoilla niin kauan, ettei kynttilästä jää hituakaan, sillä muutoin siunaus haihtuu. Mutta jos uskollisesti kestätte, niin saatte mitä anotte.

Maria otti kynttilän ja aikoi kiittää, mutta Eudotja jatkoi: Ottakaa tämä ristikin ja kantakaa sitä povellanne. Tehkää niin, Maria Wasiljewna, niin saatte nähdä, että tulette onnelliseksi.

Hellyys Eudotjan äänessä ja hänen suuri kiitollisuutensa sai kyyneleet nousemaan Marian silmiin, mutta tah-

tomatta kuulla sanaakaan kiitokseksi riensi vanhus huoneesta.

Maria seisoi äänetönnä huntu käsivarrellaan ja nuo oudot lahjat kädessään. Tuo kaikki oli ollut niin ihmeellistä, ja hänestä tuntui kuin hän olisi herännyt unennäöstä. Hämmästyneelle Leenalle hän näytti mitä oli saanut. Leena tarkasteli kaikkea ihmetellen ja kunnioituksella, semminkin tuota ihmeellistä kynttilää. Semmoinenhan oli jo ihan kuulumatonta, ja vallan ylevähän tuo venäläinen nainen oli ollut. Kapteeninrouva oli syvästi liikutettu.

— Katsokaa kuinka kaunis tämä on, huudahti Maria, levittäen huntua nähtäväksi.

— Onhan se kaunis, myönsi Leena. Mutta —, kapteeninrouva laski hellästi kätensä Marian olalle; häneltä ei riittänyt sanoja tarpeeksi kiittääksensä Mariaa, joka oli hyljännyt lahjat. Ei hän sitä olisi kestänyt, jos Maria olisi ruvennut komeilemaan vihollisten koruilla, kunnes hänet vihdoin olisi tallattuna viskattu pois.

Nyt he vihdoin ymmärsivät toisiansa ja olivat ystäviä kuten ennenkin.

Syksyn likasäät olivat muuttuneet talveksi. Pakkanen oli ankara ja eilis-illasta saakka pyryytti lunta suurina hiutaleina, niin että huoneen muutoinkin niukka valo vieläkin himmentyi. Maria seisoi ikkunan edessä katsellen ulos. Hänen edessään lepäsi Suomenlahti jäätyneenä ja rajattomana, yhtenä ainoana lumikenttänä. Sen äsken rauhattomat aallot olivat nyt pitkiksi ajoiksi laskeutuneet levolle ja kätkeytyivät yhä syvemmälle talven kylmän vaipan peittoon. Miltähän maailma näyttää, kun ne taas vapaina vyöryvät ja maa viheriöitsee? Lumiraskaat pilvet ja katkeamaton äänettömyys synnyttivät vaihtelevia ajatuksia, synkkiä ja surullisia niinkuin kolkko luontokin. Tasman ihmeellinen kohtaloonsa alistuminen palasi yhä Marian mieleen. Päässeekö hän koskaan semmoiseksi? Ehkä ei koskaan. Elämä oli kuitenkin kaunis, ja hän tah-

toi elää ollakseen onnellinen ja luodaksensa onnea muille. Mikä tämä onni olisi, sitä hän ei itsekään tiennyt. Ja missä se asui tässä kauheassa maailmassa, joka on kurjuutta täynnä? Kotimaan suru, Tasma, Venäjän orjat, kaikki ne tuhannet surun ja kurjuuden muodot, joista hän oli kuullut, kiitivät hänen silmiensä editse, eikä hän voinut auttaa ainoatakaan. Itse oli hän vankina ja suljettuna erilleen kaikesta. Oi, vapautta! Pois täältä elämään ja toimeen. Sittenhän voi tyytyväisenä kuolla.

Leena näki kyllä kuinka hän päivä päivältä yhä enemmän kärsi täällä-olostaan. Kapteeninrouvalle oli elämä melkein entistä helpompaa. Hänen ei tarvinnut enää huolehtia pikku Tapanistaan. Jumala oli hänet korjannut kaikista vaaroista ja kauheuksista. Mutta toiset lapset! Turku oli tosin kaukana sodan jaloista, siellä oli ihmisillä leipää, ja ehkä heistä armeliaat ihmiset pitävät huolta; sitäpaitsi eivät nyt kyyneleet auttaneet, täytyi luottaa kaikkivaltiaaseen. Leena tunsi tosi iloa ajatellessaan, että Maria oli hyljännut nuo vieraat puvut. Hänen sydämensä oli siis yhä suomalainen. Mutta olisiko se samallainen myöskin kotona? Martin nimeä ei mainittu koskaan. Oliko hän kokonaan menettänyt Marian rakkauden? Oliko sovinto mahdoton? Ei hän yksin syyllinen ollut. Hän kyllä katuu vikaansa ja korjaa sen jollakin uljaalla teolla. Todellinen rakkaus antaa anteeksi.

Että nuoret vielä saattaisivat sopia, se odotus täytti Leenan sydämen ilolla. Silloin ei tarvinnut enää peljätä tuon komean herran silmäyksiä täällä linnassa. Mutta oliko todellakin syytä tähän pelkoon? Tosin Maria Attilan ollessa hänen luonaan näytti aivan toiselta, eloisalta ja lämpimältä, mutta kaipasihan nuori nuoruutta semminkin heidän nykyisessä yksinäisyydessään. Olkoon! Mutta Tasman käynnin jälkeen oli Maria kokonaan muuttunut. Ei kelvannut rukki, ja ikkunassa hän seisoi niin haaveilevana kuin olisi odottanut vapauttavaa enkeliä taivaan pilvistä. Eiköhän vain itse linnan herralla ollut jotain osaa tähän levottomuuteen.

Monenmoiset epäluulot olivat valaneet myrkkyä Leenan mieleen. Hänen täytyi kerran puhua julki.

Leena. Minulla on muutamia sanoja sydämelläni, jotka minun nyt täytyy lausua. En ole aina ollut semmoinen kuin tahtoisin olla. Sanani saattavat joskus olla epämieluisia, vaikka tarkoittavatkin hyvää, sillä nuorille on tapani puhua avonaisesti, kiittäen tai moittien.

Maria. En ymmärrä teitä.

Leena. Ensiksi kiitän teitä vieläkin, ettette ottanut noita tarjottuja tavaroita vastaan.

Maria puristi lämpimästi Leenan kättä ja vastasi entisellä ystävällisellä äänellään: — Ette olisi itsekään ottanut niitä vastaan.

Leena. En, sitä en olisi tehnyt, mutta se ilahuttaa minua isänne ja hänen — —, sanat takertuivat hänen kieleensä. Ajattelen häntä, joka on jäänyt kotiin. Martti ei ikinä suo itselleen anteeksi —, mutta —

Maria vetäytyi kalmankalpeana etemmä.

— Minun puolestani tehköön mitä tahtoo. Sormuksensa hän saattaa löytää verisestä hiekasta, mutta Maria Sprengtportia hän ei löydä ikinä.

— Ei hän ollut muita huonompi.

— Se olkoon teidän lohdutuksenanne. Minä luulin häntä siksi, miltä hän näytti. Sitä minä suren, että hänen kuntonsa oli valhetta.

Leenasta olivat nämä sanat kirveleviä iskuja, mutta hän vastasi levollisena: — En puolusta häntä, mutta rohkenen vakuuttaa, ettei sellaista ikinä enää tapahdu.

— Se jo riittääkin, mikä on tapahtunut. — Maria kääntyi katkerana pois. Hän ei tahtonut kuulla enempää.

— Älkäämme tuomitko häntä kuulematta. Sitä on moni saanut katua, vaikka liian myöhään.

— Voi, Leena! Minusta on kaikki koko elämässä liian myöhäistä.

— Älköön teille tulko onnettomuutta siitä, että joskus saatte mitä pyydätte.

— Ei minulla ole mitään pyydettävää.

Maria kääntyi taas ikkunan eteen katsellen ulos, mutta nuo sanat oli tuska pusertanut hänestä. Hänen kasvoissaan kuvastui taas tuo surun kylmä piirre, joka oli niissä näkynyt täällä-olon ensi aikoina. Myöhemmin siitä ei ollut tuntunut jälkeäkään; päinvastoin olivat neidin kasvot ilmaisseet sisällistä iloa. Marttiko nyt kaikki synkisti? Kapteeninrouva katui äskeistä puhettaan, mutta Marian ajatukset olivat toisilla, kaukaisilla poluilla. Silmät katselivat uneksivina avaruuteen ikäänkuin tavoittaaksensa tuntematonta, jota hän etsi. Äkkiä juolahti hänen ajatuksiinsa Eudotjan pieni kynttilä. Entäpä jos hän sytyttäisi ja rukoilisi Jumalalta — mitä? Hän ei rohjennut ajatella tätä ajatusta loppuun; sitä, mitä hän tahtoi, sitä hän ei tahtonutkaan. Kaikkeen sekaantui pelkoa ja surua.

Lunta tuli yhä taajoina hiutaleina ja teki ilman melkein läpikuultamattomaksi, mutta vähitellen muodostui kaukaisuudessa tummempi kohta, josta hän vihdoin erotti kahden hevosen vetämän kuomureen. Ne pyrkivät linnaa kohden ja seisahtuivat vihdoin linnan pihaan. Attila! oli hänen ensimäinen ajatuksensa. Oliko Buddenbrock palannut? Kiihkeä ilon sykähdys värisytti hänen mieltänsä mutta se muuttui pian epävarmuudeksi ja levottomuudeksi. Mitä nämä muukalaiset hänelle merkitsivät tahi hän heille?

Vähän ajan päästä saivat vangit Eudotjalta tietää, että linnan herra oli palannut sihteerinsä kanssa, ja Maria toivoi, että Attila vielä samana iltana kävisi häntä tervehtimässä, mutta odotus oli turha. Vasta seuraavana päivänä oli hänellä siihen aikaa, ja silloin oli itse parooni mukana.

— Tulemme Pietarista, lausui Buddenbrock tervehdittyään. Siellä on tapahtunut ei ainoastaan Venäjälle, vaan koko Euroopalle ja semminkin Ruotsille tärkeitä tapauksia.

Maria. Mitä on tapahtunut?

Buddenbrock. Suuriruhtinatar Elisabet Petrowna on astunut Venäjän valtaistuimelle.

Maria. Haluaako hänen Majesteettinsa sotaa vai rauhaa?

Buddenbrock. Saatuanne tietää kaikki, kaunis lapseni, saatte itse päättää. Aluksi mainitsen, että tieto teidän hyväntahtoisuudestanne meidän sairaita sotilaitamme kohtaan ja teidän heille antamastanne avusta on joutunut itse hoviin. Sen johdosta olen nyt täällä tuodakseni teille Hänen Majesteettinsa kiitoksen ja ilmoittaakseni teille, että saatte pyytää jonkun armonosoituksen. Mikäli se koskee teitä itseänne, on se ehdottomasti täytettävä.

Maria. Pyydän saada palata Ruotsin Suomeen.

Buddenbrock. Siinäkö kaikki?

Maria. Kapteeninrouva Löfving kuuluu samaan pyyntöön.

— Minä toimitan anomuksenne perille, vastasi parooni, vetäen luoksensa tuolin, johon istuutui. Minulle on mieluista voida vakuuttaa teille Hänen Majesteettinsa suostumus. Teen sen varmimmalla vakaumuksella, koska tiedän, että keisarinna Elisabet syvällä säälillä on ottanut vastaan tiedon monien raskaasta kohtalosta sekä Venäjällä että Suomessa, ja että hän on päättänyt tehdä voitavansa luodaksensa alamaisilleen onnellisemman tulevaisuuden.

Maria katseli epäillen ritarillista vierastansa. Kauniisti hän kyllä puhui, mutta ehkä vain hovin tapaan semmoista, jolla ei ollut mitään merkitystä, ja ollenkaan punnitsematta sanojaan vastasi hän kylmästi pää kenossa puolittain ylpeillen: — Minua ilahuttaa, että keisarinna on tullut huomaamaan ne kärsimykset, joiden alaiseksi hänen armeijansa on joutunut hyökätessään Ruotsia vastaan.

— Te puhutte kuin lapsi, vieläpä kuin ymmärtämätön lapsi, vastasi parooni synkistyen synkistymistään.

— Niin te luulette, huudahti Maria, kun ette tunne minua. Mutta suokaa minun kantaa Venäjän kruunua yhtenä ainoana päivänä, niin saatte nähdä, olenko lapsellinen ja ymmärtämätön.

— Mitä siis tekisitte tuona merkillisenä päivänä? kysyi Buddenbrock hymyillen.

— Sanoisin kaikille Venäjän Suomessa asuville: Rakas suomalainen kansani, minua surettaa, kun olette riistetyt erillenne veljistänne Ruotsin Suomessa, sentähden tahdon olla jalomielinen ja lahjoittaa teidät takaisin kotimaallenne, luvaten, etten enää koskaan vahingoita teitä.

Buddenbrock. Tämä ajatus ei oikeuta teitä kruunua saamaan, mutta keisarinna Elisabet, jolla se on Jumalan armosta, valmistelee kotimaallenne lahjaa, joka on hänen valtansa arvoinen.

Maria. Mitä tarkoitatte?

Buddenbrock. Keisarinna käsittää Venäjän aseiden menestyksen Jumalan suojeluksen osoitteeksi, sillä Jumala ei koskaan edistä väärää asiaa, ja Ruotsi on vääryydellä ryhtynyt tähän kauheaan sotaan. Hänen Majesteettinsa tietääkin varsin hyvin, että useat valtiopäivämiehet semminkin Suomessa vastustivat sotaa, ja keisarinna on sentähden pysäyttänyt voitolliset sotajoukkonsa, suodaksensa Ruotsille miettimis-aikaa. Venäjän Valtakunta on siksi suuri, ettei se kaipaa laajennettuja rajoja; Hänen Majesteettinsa vaatii Ruotsilta ainoastaan ystävyyttä. Mutta koska Suomen kansa ensikädessä ja kovimmin on kärsinyt sotien rasituksista, tahtoo Hänen Majesteettinsa erityisesti kääntyä sen puoleen, antaaksensa itse kansan ratkaista, onko sen maa vastakin oleva Venäjän ja Ruotsin riitojen temmellyskenttänä, vai tahtooko se keisarinnan avulla muodostaa siitä vapaan ja riippumattoman valtakunnan.

Maria. Venäjän avulla? En usko teitä.

Buddenbrock. Jokainen sana on kuitenkin tosi. Jos suomalaiset tahtovat pysyä rauhallisina ja erota Ruotsista, saavat he itse vapaasti määrätä itselleen soveliaimman hallitusmuodon. He voivat sen tehdä täysin turvallisina, sillä keisarinna lupaa heille suojeluksensa ja apunsa.

Maria tuijotti sanattomana parooniin. Hän ei tietänyt mitä sanoa, vielä vähemmän mitä ajatella, ja Buddenbrock jatkoi: — Teidän säätynne kutsutaan kokoon. Ratkaisu riippuu sitten Suomen säätyjen vastauksesta Hänen Ma-

jesteettinsa esitykseen. Te ymmärrätte minua paremmin kuultuanne tämän asiakirjan.

Hän veti esille paperin taskustaan ja ojensi sen Attilalle käskien häntä lukemaan sen heille.

Attila oli asettunut huoneen ovipuoleen ja näytti Mariasta kalpeammalta kuin koskaan ennen, astuessaan likemmäksi ja pysähtyessään vähän loitommalle molemmista nojatuolissa istuvista. Attila alkoi lukemisen vähän epävarmalla äänellä ja huomattavasti liikutettuna, mutta mitä edemmäksi hän pääsi, sitä suuremmalla voimalla ja elävämmin hän jatkoi.

— Keisarinna tekee manifestissaan jokaiselle, semminkin Suomen suuriruhtinaskunnan säädyille ja asukkaille tiettäväksi, että kun tuo Ruotsin puolelta kauan mietitty ja valmistettu jumalaton sota nyt on alotettu, on Jumala siunannut Venäjän aseet voitolla. Keisarinna, joka aina on halunnut elää rauhassa kaikkien naapuriensa, ja semminkin Ruotsin valtakunnan ja sen asukasten kanssa, on sydämellisellä huolella nähnyt sodan tuottaman häviön ja viattoman veren vuodatuksen ja kaikilla keinoilla koettanut estää sen syttymistä ja edistää rauhan palauttamista. Hän on ehkäissyt vihollisten joukkojensa marssin odottaen rauhanehdotuksia Ruotsin puolelta, vaikka turhaan, ja hän on kohdellut Ruotsin alamaisia kaikella lempeydellä taivuttaaksensa Ruotsin kruunua samanlaiseen menettelyyn. Sitä suuremmalla syyllä on hän tämän tehnyt, kun hän tietää, ettei tämä väärä sota suinkaan ole alotettu kaikkien säätyjen suostumuksella. Semminkin ovat suomalaiset, kuten luonnollista onkin, vastustaneet sotaa ja toivovat sen pikaista lopettamista, koska heidän etukädessä täytyy kärsiä suurta vauriota. Heidän kärsimyksiänsä keisarinna säälii sitä enemmän, kun hänen sotajoukkonsa eivät ole samonneet Suomeen valloituksen aikomuksessa. Jos siis suomalaiset pysyvät rauhallisina eivätkä ryhdy mihinkään vihollisuuksiin eivätkä millään tavoin auta ruotsalaista armeijaa, vaan osoittavat, että he todellakin tahtovat elää naapuriystävyydessä Venäjän kanssa, va-

kuuttaa keisarinna, ettei heille mitään vahinkoa tehdä, vaan että he saavat pitää ja nauttia omaisuutensa ilman mitään sortoa keisarinnan suojeluksen alla. Lisäksi tahtoo keisarinna mielellään myöntyä ja kaikin tavoin olla avullisena siihen, että Suomen suuriruhtinaskunta, jos se tahtoo vapautua Ruotsin vallasta, voidakseen vastedes välttää semmoista turmiollista sotaa, joka nyt raivoo muutamien henkilöiden omanvoitonpyynnön tähden, saattaa itsenäisenä kenestäkään riippumattomana maana asettaa semmoisen hallitusmuodon, joka sen omaksi eduksi ja ikuiseksi vahvistukseksi sopii. Siinä tapauksessa lupaa keisarinna sen suojelukseksi niin suuren sotajoukon kuin tarvis vaatii. Sillä tavoin saattaa Suomi, kun sillä on oma valtiolaitos ja hallitusmuoto, tulla väliaidaksi Venäjän ja Ruotsin rajalle, mikä on Ruotsillekin eduksi, koska se siten pääsee kaikesta vaarasta Venäjän puolelta, jos se vast'edes tahtoo olla Venäjän kanssa ystävällisissä väleissä.

— No, mitä arvelette siitä? kysyi Buddenbrock, kun Attila oli lopettanut.

Pilkallinen hymy väreili Marian huulilla ja tuntui hänen äänessään kun hän vastasi: — Onko se ajatus syntynyt keisarinnassa ruotsalaisen ja venäläisen parooni Buddenbrockin välittelyjen johdosta?

— Ettekö siis ymmärrä, huudahti Buddenbrock ärtyneenä ja punastuen, että Venäjän keisarinnan sydän haluaa luoda kansanne onnen, että hän on myötätuntoinen teidän suruillenne ja tahtoo säästää teitä vastaisesta kurjuudesta. Venäjän mahtavan valtikan alla, mutta ainoastaan sen alla, odottavat Suomea rauhallisemmat ajat. Tässä näette — hän viittasi Attilaan — ensimäisen lähettilään tämän sopimuksen toteuttamiseksi. Suojelijanne on nyt kapteeni, ja huomenna hän lähtee Suomeen neuvotellakseen tästä ehdotuksesta sikäläisten johtavien miesten kanssa. Hän voi samassa olla saattajananne sinne, jos suvaitsette.

Maria oli kuunnellut Buddenbrockia ikäänkuin uneksien, ja hänen lopetettuaan tuijotti hän puhujaan myk-

känä. Mutta äkkiä leimahti salama hänen silmissään, hän hypähti ylös ja kasvot hurmausta säteillen huudahti riemuiten: — Uskon teitä! Ette voi pettää minua! Oi, kunpa hänen majesteettinsa olisi täällä, että saisin heittäytyä hänen jalkainsa juureen ja vakuuttaa hänelle, että tämä lupaus antaa hänelle Venäjän rajalle vartian, joka ei koskaan petä, ja hänen kruunulleen ystävän, johon hän voi kaikessa luottaa. Sallikaa meidän rientää täältä julistamaan tätä tietoa kaikissa kirkoissamme, kaikissa kodeissamme, niin että Suomi saa sen siunattuna joululahjana!

Molempien miesten katse oli kiintynyt häneen, kun hän onnen hurmaamana seisoi siinä; mutta kuin uhkaava pilvi astui äkkiä Leena esiin, posket tuhkanharmaina ja huulet mielenkiihkosta väristen.

— Niinkö te pysytte uskollisena Ruotsin kuninkaalle? kysyi hän terävästi ja huolimatta vieraista herroista, joille hän muutoin aina oli osoittanut kunnioitusta. Tiedättekö mihin saman kruunun ja saman lipun alle kuuluminen velvoittaa? Ja tiedättekö mitä se tekee, joka rikkoo uskollisuudenvalansa? En tahdo sanoa, mitä te ansaitsette ja mitä saatte, jos sen teette, mutta minä varoitan teitän, neiti. Peruuttakaa petolliset sananne.

Maria. Teette väärin, kun soimaatte minua ja sanotte minua petolliseksi. Älkää luulko, että aion peitellä tekoamme tahi salaa sitä esittää. En toki! Julkisesti ja riemuiten on kansa kutsuttava kokoon, ja avonaisesti miettikööt miehemme maan tarpeita.

Leena. Mitkä miehet?! Luuletteko yhdenkään suomalaisen miehen antautuvan moiseen tekoon. Meillä ei yksikään rehellinen mies kuule tätä kehoitusta eikä siitä kiitä.

Maria. Niin te luulette, Leena, koska Löfving on semmoinen. Hän ei muuta ymmärrä kuin taistella ja kuolla Ruotsin puolesta, samantekevä kaadutaanko miekkaan vai tallaavatko Hattujen ylpeät miehet meidät kuoliaaksi. Mutta minä sanon teille: isonvihan ajoista kytee toinenkin mieli Suomessa, ja viimeksi olen kuullut siitä puhuttavan niiden kesken, jotka vietiin Lappeenrannasta.

Leena. Heidän sanansa jääkööt heidän itsensä varalle. Tähän ne eivät kuulu.

Maria. Mutta ne kuuluvat tähän, sillä he sanoivat, että Ruotsi jo on liian heikko puolustaaksensa Suomea. Ehkä olette sellaista itsekin kuullut.

Leena. Monasti, ja ennenkin kuin te. Mutta minä uskon, että vain Jumala voi päästää meidät valastamme, emmekä me itse.

Maria. Eikö siis Jumalan ääni puhu keisarinna Elisabetin kautta? Muistakaa kuinka Jumala käski Mooseksen viedä Israelin lapset Egyptistä, kun aika oli tullut, että heille oli annettava oma isänmaa. Jumalan käsi johti heitä, ja samoin on Kaikkivaltias johtava meitä, kunpa meillä vain on miehuutta ja me näytämme, että tunnemme oman tiemme.

Leena. Israelin lapset olivat orjia Egyptissä, eikä heiltä otettu mitään valaa, mutta Suomen kansa on vapaa, vaikkakin lapsipuolen asemassa. Uuden hallitsijamme meille antama arvo riippuu siitä, millä tavoin sanomme jäähyväiset entiselle.

Maria. Olkoon! Lähden itse Tukholmaan. Teidän majesteettinne, minä sanon, iloitkaa köyhän Suomen kanssa, sillä kohta nousee aurinko surevien erämaittemme ylitse. Olemme monet vuosisadat suojelleet valtakuntaanne, mutta nyt on vartia-aikamme päättynyt ja niinikään taistelujen päivä, sillä Suomi on nyt elävä omia tarkoituksiaan varten ja sen pojat ovat vapaina seisovat oman ruhtinaansa kanssa. Me käännymme nyt pois Sveanmaasta Venäjän puoleen, joka tarkoittaa parastamme. Jäähyväisiksi ojennamme uskollisen käden. Ystyvyytemme on oleva luja niinkuin uskollisuutemmekin oli. Kiitos, oi Svea, siitä, mitä meille olet antanut, vapaan yhteiskuntalain ja Jumalan sanan! Niiden puolesta olemme taistelleet ja niiden puolesta kaatuneetkin. Nyt ne meitä seuraavat uuteen aikaan oikeutettuna perintönämme. Sinä, oi kuningas, riemuitse, kun näet onnen kasvavan kansassa. Se ei halua miekan kunniaa eikä loistoa. Niiden tähden se on liiaksi kärsinyt.

Ei, Suomi sitoo voitonseppeleensä rauhallisten kotien laakereista.

Leena. Voi sinua onnetonta lasta!

Maria. Tätä onnea ei Ruotsi eikä sen kuningas meiltä kiellä palkinnoksi siitä, mitä olemme heidän puolestaan tehneet.

Leena. Parempaa emme saa, mutta kyllä —

Buddenbrock nousi kyllästyneenä. — Jättäkäämme nuo sikseen, sanoi hän. Neiti Sprengtport ymmärtää keisarinnaa, ja minä jätän tuon suuren tehtävän hänen käsiinsä, kun manifesti julaistaan Suomen kansalle.

Parooni kääntyi Marian puoleen: — Huomenna tähän aikaan on kaikki valmiina lähtöänne varten. Ennen iltaa palaan tänne sanoakseni teille jäähyväiset.

Keveästi kumarrettuaan lähti Buddenbrock huoneesta, mutta Maria oli yhä kuin haltioissaan. Kaikki oli tapahtunut niin äkkiä, niin odottamatta ja pyöri nyt hänen päässään kuin sekava unennäkö. Hän ei liikahtanutkaan, ja puoleksi suljettujen silmien katse harhaili avaruudessa.

Leena oli vetäytynyt pois kuohuksissaan kaikesta, mitä oli kuullut. Attila katseli milloin Mariaa milloin hienoa lankavyyhtiä, joka oli ollut Marian käsivarrella, mutta joka nyt unohdettuna riippui tuolin selkänojalla.

— Oletteko nähnyt keisarinnaa? tunnetteko hänet? kysyi Maria vihdoin ikäänkuin herättyään.

Attila. Olen nähnyt Hänen Majesteettinsa ja puhunutkin hänen kanssansa.

Maria. Todellakin!

Attila. Keisarinna käski minut luoksensa. Hän tahtoi tarkasti tietää tapahtumat Walkjärvellä ja Lappeenrannassa, kun pelastin teidät. Kerroin hänelle kaikki ja vakuutin sen ohessa, että vaikka ei kukaan muu Suomessa ymmärtäisi keisarillista manifestia, niin ainakin te sen ymmärrätte.

Maria. Miksi ette kohta sanonut, että kaikki kotolaisemme riemuitsevat ja siunaavat hänen majesteettiansa.

Attila. Suokoon Jumala sen todeksi.

Maria. Kukapa epäilisi, kun on valittava, tahdommeko rauhan omassa, itsenäisessä maassamme, vai lakkaamattoman sodan kirouksen ja lopullisen perikadon.

Attila. Niinpä teistä. Mutta mitä nuo muut sanovat, kun täytyy toimia. Suomen täytyy olla yksimielinen toimiakseen pontevasti ja osoittaakseen, että se osaa itse ottaa ohjakset käteensä.

Maria. Suuri pohjoismaiden sota opetti meille paljon. Olen kuullut miestemme puhuvan, mitä he vankeina Siperiassa ajattelivat maansa kohtalosta. Ja kun he sitten kotiin palattuansa näkivät kaikki raunioina, sanoi moni, että Ruotsin aika oli mennyt. Kun pakolaiset vihdoin palasivat Ruotsista, ei heillä ollut enää muita tuomisia kuin se, etteivät enää ymmärtäneet kansansa kieltä. Olen kuullut kuinka katkerasti soturimme valittivat isänmaan kohtaloa, ajatellessaan että nouseva nuoriso ei enää ymmärrä toinen toisensa kieltä.

Attila. Tähän kokemukseen täytyy meidän perustaa tulevaisuutemme. Vedotkaa isonvihan muistoihin, kun käännytte kansan puoleen. Opettakaa sitä toimimaan miehen lailla. Se kuulee ja seuraa teitä, kun te keväällä levitätte keisarillista manifestia. Oi Maria, jos tietäisitte mitä tämä ajatus on minulle, joka olen alottanut elämäni vankeudessa ja kaksitoistavuotiaana saanut orjanpolttomerkin hartioihini!

Maria. Oi niin!

Attila. Mutta Jumalan kiitos, nämä surut ovat laajentaneet sydämeni niin, että siihen nyt mahtuvat kaikki kärsivät olennot ja että se nyt tykyttää ihmiskunnalle eikä vain omalle onnellensa ja voitollensa. Se ajatus, ettei vastaisten sukupolvien tarvitse enää kärsiä niinkuin meidän, antaa hengelleni siivet ja valmistaa minua kohtaamaan mitä vaaroja tahansa, jos vain sillä voin luoda valoisampia päiviä jälkeläisillemme.

Maria. Kiitos!

Attila. Mutta teidän puolestanne olen levoton. Minua pelottaa teidän turvallisuutenne, kun ryhdytte tehtäväänne.

Maria. Itse tahdotte kaatua, jos niin on tapahtuakseen, mutta minulle ette soisi samaa onnea.

Attila. Kansallamme ei ole varaa menettää sellaista kuin te. Tiedän, että autatte minua ja voitte saada enemmän aikaan.

Maria. Missä ei päästä ajoneuvoilla, siellä ratsastan, missä ei voi ratsastaa, siellä kävelen. Kaikki, jotka tahtovat minua auttaa, tekevät samoin, sillä jokaiseen mökkiin on saatettava tieto siitä, mikä on tulossa. Pakkanen ei pysty jäseniini, lumi ei sulje tietäni, sillä minä kuljen Jumalan kanssa ja Herran enkeli varjelee minua.

Attila. Ja kylvönne ei kuole, vaikka kaatuisittekin ennen aikojanne. Jos sorrutte, astuu toinen sijallenne, ja jos hänkin hukkuu, nousee hänen verestänsä tuhansia, kunnes työ on suoritettu, sillä se ajatus, johon Jumala on kätkenyt tulevaisuuden, ei voi kuolla, vaikka sen profeetat kaatuvatkin marttyyreina.

Maria. Oi onnea, kun saa elää iankaikkisen edestä, sen edestä, joka ei voi kuolla.

Attila ei vastannut, katseli vain Mariaa, joka nyt seisoi hänen edessään niin ylevämielisenä ja puhtaana, jommoisena hän ei ollut vielä nähnyt ainoatakaan naista. Ja Leena sopukastaan katseli näitä nuoria, joita hän ei ymmärtänyt, mutta joita hänen täytyi sinä hetkenä rakastaa. Innostuneena ojensi Attila käsivartensa Mariaa kohti ja lausui Leenalle: — Tuossa on se, jonka tulee ensimäisenä kantaa Suomen kruunua. Sanokaa se kotolaisillenne. Sanokaa heille myös, että Katarina Jagellonikan kruunu odottaa perijäänsä. Vanhukset Wolgan rannoilla tiesivät mihin se on kätketty Turun linnassa. Mutta he luulivat, ettei sen aika koskaan tule. Nyt se häämöittää hänelle, joka seisoo tuossa.

Hän lähti huoneesta, mutta Leena oli kuin muuttunut. Attila oli taas Ruotsin vihollinen ja kiusaaja, joka tahtoi vietellä heitä luopumukseen.

Maria huomasi ankaran naisen vastenmielisyyden ja

kietoi käsivartensa hänen kaulaansa: — Älkää vihatko häntä, pyysi hän liikuttavan hellästi.

Leena. Hänen valtansa ei ulotu edemmäksi kuin Jumala sallii, mutta kuinka sinulle käy, onneton lapsiparka?

Maria. Ota henkeni, jos sen ansaitsen, mutta anna minun nyt olla onnellinen. Minusta tuntuu kuin kaareutuisi pääni ylitse avoin taivas.

Leena. Ole varuillasi. Pian saattaa olla liian myöhäistä.

Maria. Pyydän yhden vuoden, ehkäpä vain kuukausia. Sitten saatte musertaa minut tai tehdä mitä tahdotte, mutta ei nyt. Ette tiedä, kuinka onnellinen olen.

Buddenbrock palasi illemmällä ja ilmoitti, että orjattaret odottavat sivuhuoneessa, jossa Leena saisi valita mitä matkavaatteita he tarvitsivat kotimatkaa varten. Kapteeninrouva läheni ovea, ja Maria aikoi seurata, mutta Buddenbrock pyysi häntä jäämään. — Rouva Löfving toimittaa sen yksinkin, sanoi hän.

Maria kokosi ajatuksiansa. Nyt hän kai viimeistä kertaa seisoi tämän hyväntekijänsä edessä. Mistä löytää sanoja oikein kiittääksensä häntä. Huomaamatta hänen hajamielisyyttään astui Buddenbrock edestakaisin lattialla. Sitten hän äkkiä pysähtyi Marian eteen, joka puoleksi pöytään nojautuneena seurasi häntä silmillään.

— Minulla olisi teille kysymys tehtävänä, sanoi hän. Puhukaamme avomielisesti. Mitkä kohtalot odottanevatkin isänmaatanne, niin ajat ainakin nyt ovat levottomat. Suomi on köyhä, ja vastainen käänne tulee raskaasti painamaan sen perheitä. Sanotte, että isänne on ennen aikojaan murtunut ja ehkä piankin jättää teidät. Silloin olette turvaton. Minä taas olen jäänyt yksinäiseksi elämässä, enkä voi semmoisena viihtyä. Uljaalla Buddenbrockin nimellä on yksi ainoa kannattaja, ja isiemme maatilat joutuvat vieraille, jos sukumme kuolee. Mutta se ajatus su-

rettaa minua katkerasti. — Te ymmärrätte minua. Tahdotteko ruveta vaimokseni? Rakastan teitä vilpittömästi ja tahdon tehdä voitavani saattaakseni teidät onnelliseksi.

Marian huulille pyrki sanoja, mutta hän ei kyennyt niitä lausumaan. Hänen kurkkunsa oli kuin kuristuksissa. Hän vaikeni kuin kuollut.

— En tarvitse monta sanaa, sanoi parooni. Jaa tahi ei.

— Ei! huudahti Maria ja purskahti itkuun. Teidän ylhäisyytenne etsiköön naista, joka sopii teille paremmin kuin minä.

— Siinä ei ole kylliksi aihetta kieltoonne.

— En mene koskaan naimisiin, nyyhkytti hän, mutta parooni Buddenbrockin on helppo löytää sellainen, joka häntä rakastaa. Harvalla miehellä on niin paljon annettavaa kuin teillä. Hän kohotti kyyneltyneet silmänsä paroonin puoleen ja lisäsi hiljaa: luulin teitä onnelliseksi.

— Loistollakin on surunsa, hymyili Buddenbrock. Minun isänmaani on pirstoina, ainoa poikani lepää maan mullassa, kaikki nuoruuden-ystäväni ovat poissa. Attila on ainoa, johon katseeni voi ilolla kääntyä, koska hän on ainoa, joka luulee minun ansainneen rakkautta sen hyvän tähden, jota olen tarkoittanut. — Olette nuori, te ette ehkä ymmärräkään sellaista, mutta elämä sen teille opettaa.

Maria silmäili yhä äänetönnä surullista miestä, ja hän jatkoi: — Te olette yksi niitä harvinaisia naisia, jotka ymmärtävät, että on olemassa jotain timantteja ja kultaakin korkeampaa. Teillä on sydän lihasta ja verestä. Säilyttäkää mitä teillä on. Täältä pääsette turvattuna. Attila seuraa teitä täältä ja vastaa siitä, ettei teille mitään pahaa tapahdu. Jos sitten tahdotte auttaa häntä hänelle annetussa toimessa, niin menettelette oikein ja järkevästikin. Hyvästi.

II OSA

MURROSAIKANA

I Luku.

SIEMEN TUULEEN.

Kun Venäjä ja Ruotsi suuren pohjoismaisen sodan jälkeen sovittelivat rauhaa, vaati ensinmainittu itselleen osan Suomea Kymijoesta pohjoiseen päin Lappeenrantaa myöten, niin että osa Saimaata olisi joutunut Venäjälle. Myöhemmin vedettiin raja kuitenkin Vehkalahden kirkon itäpuolitse peninkulman verran pitkin rannikkoa Vilajokeen, josta se kolme peninkulmaa Viipurista kääntyi luoteeseen ja pohjoiseen Kirvun ja Kaukolan pitäjiin. Tätä valtionrajaa varten oli Vilajoesta hakattu metsän läpi leveä katu ja lähtökohta merkitty kivipyykillä, jonka keskustaan oli pystytetty puinen paalu. Puoli peninkulmaa siitä itäänpäin sijaitsi Vilajoen kylä samannimisen virran rannalla. Sinne oli rakennettu uusia mökkejä venäläiselle rajavartiastolle, ja niiden yli kohosi ruununmakasiineja, joiden tavaroita sinne sijoitetut sotamiehet vartioitsivat. Enemmistö kylän varsinaista väestöä oli kuitenkin suomalaisia, ja aluksi he kauhistuen näkivät kylässään noita entisiä vihollisia. Isonvihan hirveät julmuudet olivat siksi syvästi juurtuneet väestön muistiin, että vielä 1809 olivat Aleksanteri I:n laupiaat sanat tarpeen mielten rauhoittamiseksi. Mutta kaikesta huolimatta ei Vilajoen väestöstä elämä 1741 tuntunut sen rasittavammalta kuin monissa paikoin ruotsalaisessakaan Suomessa. Lahjoitusmaiden talonpoikain valitukset muissa pitäjissä tunkivat kyllä tännekin, ja olihan täälläkin odotettavissa sama kohtalo, mutta toistaiseksi oli elämä hiljaista. Majoituksestakin sovittiin

kutakuinkin. Olihan nyt rauha molemmin puolin rajaa, ja suomalaiset lapset saivat helposti ystäviä venäläisistä sotamiehistä, jotka omista kodeistansa kaukana, mielellään ja suopeasti nostivat pienokaisia satulaan, leikkasivat heille paperihevosia, nukkeja ja ajopelejä ja jakelivat heille limpuistaan, joihin ei koskaan ollut sekoitettu pettua. Asukkaat näkivät vieraiden sotamiesten joka päivä nöyrästi ja hartaasti seisovan pirtin seinällä riippuvan pyhimyskuvan edessä ristinmerkkejä tehden ja rukoillen, ja ymmärrettiinhän silloin, että hekin olivat kristityitä ja palvelivat samaa Jumalaa kuin Suomen kansakin, vaikka muodot olivat erilaisia. Sotamiesten kärsimykset kovien päällikköjen kourissa koskivat syvästi suomalaisiin. Myötätuntoisuus synnytti hyväntahtoisuutta, ja yhteinen oli kaikilla se kokemus, että maailmassa pienet ovat alttiita suurten mielivallalle ja sorrolle.

Päivä sen jälkeen, kun parooni Buddenbrock oli sanonut jäähyväiset Maria Sprengtportille, ajoi kaksi rekeä Vilajoen kylään. Niiden jälessä ratsasti neljä kasakkaa, ja kaikki pysähtyivät ensimäisen mökin edustalle. Tiheä lumisade oli ryöpyttänyt tiet umpeen ja hidastuttanut heidän kulkuansa, niin että heidän vastoin matkasuunnitelmaa oli pakko etsiä yösijaa. Attila, joka istui pienessä, avonaisessa reessä, hypähti ylös ja koputti ovelle, mutta vastausta ei tullut. Ei näkynyt valoakaan, kaikki oli hiljaista ja pimeätä, koko kylä näkyi olevan unessa. Uudet koputukset ja vakuutukset, että oltiin ystäviä, jotka pyysivät yömajaa aamuun saakka, eivät tuottaneet mitään seurauksia. Ei kukaan ollut kuulevinaan.

Sillä aikaa oli Mariakin noussut reestä ja katseli ihmetellen ja iloisena ympärilleen. Hänen oli ollut hyvä olla mustassa samettiturkissaan ja pehmeässä nahkareunuksisessa päähineessään. Taivas kaareili tähdikkäänä hänen yllään, ja metsän takana kuumotti nouseva täysikuu. Öinen

valo näytti leviävän kimmeltävänä seudun yli ja sulattavan yhteen mökkien katoilta riippuvat kinokset ympäröivän erämaan kanssa. Koko kylä oli sillä hetkellä kuin ryhmä lumenpeittämiä kumpuja.

Attila luuli kuulevansa ääntä mökistä ja päätti odottaa, ettei säikäyttäisi asujamia. Samassa astui kaksi kasakkaa hevosen selästä; he lähestyivät Attilaa, viittasivat erämaahan päin ja kuiskasivat muutamia sanoja, jotka tuskin olivat sanotut, kun muuan mies kiiti suksillaan paikalle, sieppasi Marian kainaloonsa ja katosi yhtä nopeasti kuin oli tullutkin. Kimakka hätähuuto ilmaisi mihin suuntaan hänet oli viety, mutta pimeys ja korkeat kinokset estivät pikaista takaa-ajoa. Sekä hevoset että miehet vajosivat syvään lumeen.

— Minä se olen, Maria, kuiskasi pois kiitävä mies. Olen Martti. Etkö tunne minua? Älä pelkää, jatkoi hän lempeästi. Kreivi Lewenhaupt on Säkkijärvellä Ruotsin armeijan kanssa. Hän aikoo valloittaa Pietarin voittaaksensa takaisin venäläisen Suomen. Meitä on täällä viisikymmentä miestä vakoilemassa ja me aiomme ryöstää venäläisten muona-aitat.

He olivat päässeet metsään, ja samassa valaisi heitä kirkas kuuvalo. Martti asetti Marian lumenpeittämän puun juurelle, mutta yksi ainoa silmäys riitti ilmoittamaan hänelle, että se Maria, jonka hän oli jättänyt Lappeenrantaan, oli toinen kuin se, joka nyt seisoi tässä.

— Suo minulle anteeksi! pyysi hän sydämellisesti tarjoten kättä. Tahdon muuttaa taas kaikki hyväksi.

— Minulle et ole missään velassa. Annan sinulle lupauksesi takaisin.

— En ollut toisia huonompi, sanoi Martti liikutettuna. Kuningas ja maa on suonut meille anteeksi, etkö silloin sinäkin?

Maria. Jos Ruotsin valtakunta on sovitettu, niin vähätpä siitä, mitä minä ajattelen.

Martti. Teeskentelet! Et ajattele mitä sanot.

Maria. Itse teeskentelit, kun kehotit minua syöksymään vaaraan ja vannoit tekeväsi kaikki minun puolestani.

Martti. Et tiedä!

Maria. Tiedän kyllä. Sinä päivänä oli Ruotsin miehillä yksi ainoa tehtävä.

Martti. Älä lausu vielä viimeistä sanaasi! Odota! Tahdon alkaa uudestaan.

Maria. Pohjatonta ei voi täyttää.

Martti. Mutta jos onnistun? Tuletko taas omakseni?

Maria. Kun kuljimme käsi kädessä kuolemaa kohti, olin sinun. Taistelun vaarassa yhdistettyinä ei olisi kuolemakaan meitä eroittanut. Niin uskoin. Suru oli keveä ja kuolema suloinen, sillä se ei ollut ikuinen. Jumala oli meidät herättävä isänmaan mullasta, jossa olisimme saaneet levätä elämän taistelujen jälkeen. Olin vahva uskossani, enkä puoleksikaan ymmärtänyt mitä sinä tarkoitit, kun vähää ennen taistelua rupesit salaperäisesti puhumaan paosta ja pyysit minua ajattelemaan pelastustani. Huonosti ymmärsin sinua vielä silloinkin, kun kaupunki jo oli hukassa. Enkä ymmärtänyt silloinkaan, kun meidät vietiin vangittuina leiriin, että rakkaus saattaa sammua, että uskollisuus pettää ja että omat miehet kavaltavat isänmaata. Nyt sen kyllä tiedän, ja kaikki, jotka ovat sen kuulleet, tietävät sen niinikään.

Martti. Vannon sinulle, Maria, ettei rakkauteni ole sammunut, uskollisuuteni pettänyt. Jos en olisi rakastanut sinua yli kaiken, en olisi niin rajattomasti peljännyt menettää sinua.

Maria. Pelkosi oli veruketta, sillä jos olisin kaatunut taistelussa, mikä olisi estänyt sinuakin kaatumasta. Mutta olit pelkuri, et rohjennut seurata. Sinä haudoit vain omaa onneasi, sen piti säilyä, raukesipa vaikka kaikki muu. Kävit omaa tietäsi, nyt käyn minä omaani.

Martti seisoi liikahtamatta kuin kuvapatsas, väri poistui hänen ahavoituneista kasvoistaan. Hän loi pitkän, epätoivoisen katseen Mariaan, mutta sydän sykähti taas

kiihkeästi ja kolkolta tuntui ääni, kun hän vastasi: — Olet sittenkin Maria. Et olisi se, mikä olet, jos menettelisit toisin. Minä voitan sinut takaisin tahi kuolen!

Hän syöksyi pois.

Hiljaisena ja elotonna jäi Maria seisomaan paikalleen. Se suoritus, joka oli tuleva ennemmin tai myöhemmin, oli nyt tapahtunut ja tuntui hänestä vapautukselta, mutta sen äkkinäisyys huumasi kaikki hänen ajatuksensa. Tajutonna silmäili hän ympärilleen. Täällä on valoisaa, viileätä ja vapaata. Ja hänen sielussaan oli erään kuva, joka veti häntä puoleensa. Hän oli rehellinen ja uljas mies.

Kaukaa kuului muutamia laukauksia, ja rajuja huutoja kajahti ilmassa. Se herätti hänet tajuntaan. Pois täytyi hänen täältä lähteä. Mutta mihin. Martti oli hiihtänyt aukean kentän yli. Sinnepäin täytyi Marian palata. Raskas talvipuku teki lumessa kahlaamisen vaivaloiseksi, mutta ponnistettuansa muutamia syliä eteenpäin joutui hän tallatulle polulle. Kylästä näkyi ainoastaan kaukaa häämöittävä valo, mutta laukaukset ja huudot kuuluivat vastaiselta puolelta. Hän seisahtui kuuntelemaan, mutta nyt ei enää mitään kuulunut. Mitä tiesi tuo melu? Puhuiko Martti ruotsalaisesta armeijasta? Sanoiko hän, että se oli täällä Vilajoella? Olivatko Attila ja hänen miehensä joutuneet vihollisen ansaan? Ei vastannut kukaan näihin kysymyksiin, mutta se vain oli varmaa, ettei Attila levähdä, ennenkuin löytää sen, joka oli uskottu hänen huostaansa.

Levottomuus riennätti Mariaa, mutta autio tie näytti loppumattomalta ja hiljaisuus erämaassa tuntui kammottavalta. Ja nyt laukaukset taas kuuluivat taajemmin ja voimakkaammin. Lukuisia ääniä sekaantui toisiinsa, ja taivaanrannalla välähtelivät kiväärien salamat. Maria pysähtyi, sillä täällä muuttui polku avonaiseksi tantereeksi, jossa lumi oli tallattu kovaksi kuin lattia. Kaukaisuus ja kuusipuuryhmä estivät häntä näkemästä mitä tuolla ulompana toimitettiin, mutta huudot ja yhä kiivaampi ampuminen saivat hänet vakuutetuksi siitä, että

täällä ruotsalaiset ja venäläiset ottelivat. Oliko Attila joukossa? Ja missä oli Leena? Mihin hän itse joutuu? Tässä voi Jumala yksin auttaa, itse hän ei tiennyt mitään neuvoa. Tietämättä missä oli, mihin tuli, astui hän eteenpäin, pysähtyi epäröivänä ja jatkoi taas matkaansa.

Martti oli puhunut totta kertoessaan Lewenhauptin olevan marssimassa Pietariin armeijansa kanssa ja että hänen etujoukkonsa oli lähetetty edeltäpäin ryöstämään venäläisten muonamakasiineja. Löfving johti retkeä, ja kaikki oli menestynyt hyvin, kunnes eräs vartioiva sotamies ja Attila kasakkoineen olivat häirinneet heitä. Nuo harvalukuiset vastustajat olivat kuitenkin pian kaatuneet, mutta ampuminen ei ollut jäänyt huomaamatta. Tänne sijoitettu venäläinen komppania heräsi ja syöksyi ulos mökeistä vielä tietämättä, mitä oli tekeillä. Uhkaava vaara sai heidät kokoon, ja huutamalla: »ruotsalaiset ovat täällä!» herättivät he talonpojatkin. Kaikki aseisiin kykenevät pakotettiin seuraamaan sotamiehiä. Viljamakasiini oli jo tyhjennetty, kruunun kaurat kuljetetut pois, ja paraikaa käytiin heinälatojen kimppuun. Heinäkuorma oli jo valmis pois vietäväksi ja toista kuormaa teki kiireissä joukko sotamiehiä, joita toiset kivääri kädessä suojelivat. Vimmastuneet talonpojat syöksyivät kilvan sotamiesten kanssa ottamaan taloa haltuunsa, mutta heidät karkoitettiin. Löfving johti kahakkaa ja oli läsnä kaikkialla. Pimeys esti häntä käyttämästä aseitaan yhtä vikkelästi kuin tavallisesti, mutta missä vain vastustaja tuli likelle, oli hän kuoleman oma. Nyt tunkeutui hän talonpoikaisjoukkoon, ja kaadettuansa likeisimpiä voimakkaalla nyrkiniskulla, huusi hän uhaten:

— Niinkö pidätte uskollisuusvalanne Ruotsille? Hävetkää nostaa aseita omaa esivaltaanne vastaan. Katsokaa, kirkasi hän viitaten metsään, siellä seisoo itse kuningas kruunu päässään ottamassa takaisin sitä, mitä häneltä on ryöstetty. Ettekö tiedä, että Vilajoki on hänen, ja hänen on Viipurikin?

Talonpojat olivat kokoontuneet Löfvingin ympärille surmataksensa hänet, mutta tuo odottamaton tiedonanto, kapteenin varma ääni ja valtava tarmo saattoivat heidät epäröimään. Harmaahapsinen talonpoika pyysi selitystä, eikä Löfving viivytellyt sen antamista.

— Aseet alas! huusi hän. Kun ette häpeä astua meitä vastaan, jotka tulemme vapauttamaan teitä Venäjän orjuudesta. Luuletko, etten tunne sinua, Ojamo, ja sinua, Kaski? Oletteko unohtaneet, että me kolme ollessamme nuoria samana päivänä vannoimme uskollisuutta samalle lipulle? Mutta minä, näemmä, olen ainoa uskollinen.

— Onpa sekin uskollisuutta, huusi kaksikymmenvuotias talonpoika. Rosvoina tulitte tänne ja riistitte meiltä kaikki. Millä ruokimme elukat, kun tyhjensitte latomme?

— Kyllä me ruotsin-nälän tunnemme, huusi toinen; ja nyt kohottivat useat aseensa surmataksensa Löfvingin, mutta tämä torjui vikkelästi iskut, ja pian kokoontui hänen ympärilleen joukosta puolustajiakin, sillä, arvelivat he, koska Ruotsin kuningas nyt on täällä ottaaksensa takaisin venäläisen Suomen, pitää häntä auttaa. Tiesihän koko maailma, että Vilajoki tosiaan oli hänen samoin kuin Viipurikin ja koko Karjala. Ja vaikka ei ollut hupaista Ruotsin puolella, niin ei ollut hupaista venäläisenäkään. Suo siellä, vetelä täällä, mutta siellähän on oltava, mihin kuulutaan.

Muutamat olivat kuitenkin toista mieltä. Ruotsalainen kurjuus ja ruotsalainen sotamiehenotto olivat nyt mennyttä. Nythän toki oli talossa leipää, eikä noita peljättyjä vouteja näkynyt Vilajoella. Niinä 20 vuotena, kun kylä oli kuulunut Venäjälle, oli talonpojan pelto saanut kasvaa rauhassa, itse oli hän ollut veroista vapaa, eikä ainoatakaan miestä oltu otettu sotamieheksi. Ruotsille palaaminen olisi ollut samaa kuin heittäytyä vaimoineen lapsineen ratsuväen tallattavaksi, sillä Venäjä ei hyvällä luovu, ja Ruotsi on liian heikko varjellaksensa sitä, mitä Venäjä tahtoo ottaa takaisin. Sitäpaitsi oli koko kylä vannonut uskollisuutta Venäjän kruunulle, ja siinä aikoivat miehet pysyä.

Mutta Löfving ei hellittänyt. Hän kertoi, että kreivi Lewenhaupt oli marssimassa Pietariin, muassaan 7,000 jalkamiestä, 50 ratsua ja 10 kanuunaa. Ennen huomisiltaa on hän Vilajoella, ei vihollisena, vaan venäläisten parhaana ystävänä, sillä se vääryys, jota Ruotsille tehtiin, kun Karjala siltä riistettiin, ei ollut Venäjän, vaan ulkomaan herrojen syy, jotka valehtelivat keisarille ja sekaantuivat hänen asioihinsa, tehden semmoista, jota venäläiset eivät tahtoneet. Tässä saatte itse nähdä! huusi hän, vetäen povitaskustaan esille pinkan julistuksia ja jaellen niitä väestölle. — Lukekaa itse. Siinä seisoo selvästi miten asianlaita on. Kreivi Lewenhaupt tulee itse tänne tuota vyyhtiä selvittämään, ja sentähden on jokaisen rehellisen miehen velvollisuus olla kinastelematta ja auttaa asiaa sujumaan.

Talonpojat sieppasivat lehtiä käsiinsä, mutta eivät pimeässä voineet lukea sanaakaan eivätkä tietäneet mitä uskoa. Seuraukset semmoisesta ratkaisevasta tapauksesta jokainen ymmärsi, mutta kun toiset pitivät parhaana kohta luopua Venäjästä, arvelivat toiset varmemmaksi pysyä lujasti viimeksi vannotussa valassa. Koko ryhmä oli vaiti, epäröivänä ja miettivänä.

— No? kysyi Löfving kärtyisästi.

— Sanasta miestä, sarvesta härkää, vastasi vanhanpuoleinen talonpoika ratkaisevasti. Minkä mä Venäjälle vannoin, siinä pysyn.

— Ruotsin alamainen oli isäni ja Ruotsin alamaisena olen syntynyt, arveli toinen, ja näiden mielipiteiden mukaan jakaantui joukko kahteen ryhmään, liittyäksensä toinen Venäjän, toinen Ruotsin lippuun ja sotiaksensa sotamiesten keralla toinen toistansa vastaan. Molemminpuolinen voimain lisäys kiihoitti vieläkin taistelua, ja kaatuneiden luku lisääntyi joka hetki. Kuu oli noussut yhä korkeammalle ja valaisi viholliset toisillensa. Pieni talo jäi nyt syrjäseikaksi. Kansallisviha, ikivanhat kärsimykset, mutta ennen kaikkea viime kuluneet kolmekymmentä vuotta kaikkine kurjuuksineen ja verineen lisäsivät raivoa. Kosto oli

tunnussana molemmin puolin. Kukapa ei tahtoisi kaatua, kun vain sai vihollisensa kaadetuksi.

Mitä likemmäksi Maria pääsi, sitä epäröivämmäksi hän kävi. Tuolla etäällä näkyi nyt yksinäinen huone ja yksityisiä miehiä, kun tuli heidän omista tahi muiden kivääreistä välähti. Katolla seisoi useita miehiä pyssyt kädessä. Milloin he ponnahtivat ylös, milloin heittäytyivät pitkäkseen, ja joskus putosi joku heistä päistikkaa maahan. Mutta tuon kaiken hävitti hänen silmistään näky, joka pakotti hänet äkkiä pysähtymään. Maassa hänen jalkainsa edessä makasi mies joko haavoitettuna tahi kuolleena, sillä lumi hänen ympärillään oli veren punaamaa. Maria ei nähnyt häntä kuin puoleksi ja sivulta, kun hän pysyi liikahtamatta kädet pitkin kylkiä. Tuntui niin kolkolta puhutella tässä jylhyydessä miestä, joka ehkä ei enää voinut vastata, mutta olihan sydämetöntä lähteä katsomatta elikö hän ja oliko hän avun tarpeessa. Puvusta tiesi hän hänet venäläiseksi soturiksi, mutta kasvot teki tuntemattomiksi miekanhaava otsassa ja hyytynyt veri, joka peitti silmät ja posket. Maria kosketti keveästi hänen kättänsä. Se oli kylmä, mutta ainoastaan talven pakkasesta, sillä hän taivutti sormiansa tajuten, että joku oli hänen läheisyydessään.

— Voinko teitä auttaa? kysyi Maria.

Mies ei vastannut, mutta kohotti kätensä ja yritti istualleen. Tästä liikkeestä veri uudestaan pääsi juoksemaan, ja hän vaipui taas alas. Vaatteistaan revityillä rievuilla alkoi Maria sitoa hänen päätänsä ja sai vihdoin verenjuoksun taukoamaan. Sitten lämmitti hän lunta käsissään hengittäen siihen, että voisi sillä huuhtoa pois hurmeen hänen kasvoistaan. Silloin tunsi hän Attilan, joka koetti uudestaan nousta. Hänkin tunsi Marian, ja se ilo antoi hänelle uutta virkeyttä. Hän istahti, mutta hänen silmiänsä huikasi, ettei hän voinut nähdä.

— Maatkaa vielä hetkinen, pyysi Maria ja riisui turkkinsa levittääksensä sen hänen alleen.

— Ei, ei, viittasi hän, mutta vaipui samassa maahan.

Maria seisoi neuvotonna. Pyörtyneekö Attila? Hän kääri turkin kokoon, asetti sen Attilan pään alle ja rupesi silmäilemään apua. Samassa näkyi pari suomalaista sotamiestä, jotka kiirein askelin riensivät häntä kohti. Hän asettui heidän tiellensä, osoitti Attilaa ja pyysi heitä pysähtymään.

Tuo outo kohtaus, nainen kaatuneen soturin vieressä, sai heidät pyytämättäkin seisahtumaan.

— Jos olette ihmisiä, sanoi Maria, niin viekää tämä herra johonkin mökkiin, muutoin kuolee hän viluun.

— Vieläkö hän elää?

— Elää, mutta täällä hän kuolee.

Miehet katselivat kysyväisinä toisiansa. Olihan heillä muuta tehtävää kuin vihollisen pelastaminen. Tappamaanhan he olivat tänne tulleet. Mutta tässä oli tarjona vanki, vieläpä upseeri. Siitä saa kunniaa. Siis —. Sotamiehet ottivat Attilan käsiinsä, kantaaksensa häntä mökkiin, mutta se oli kaukana. Semmoiseen kiertomatkaan ei ollut aikaa. He lähtivät siis suoraan taistelukenttää kohti avonaiseen hevosvajaan. Se oli sopiva paikka, ja Attila asetettiin hajoitetuille oljille, kädet ja jalat sidottuina. Sotamiehet tekivät lähtöä, mutta Maria huomasi heidän epäluuloiset katseensa ja ymmärsi, että he epäilivät häntä, vaikka hän, suomea puhuvana, oli heikäläisiä. Hän päätti siis näyttäytyä varsin levolliselta ja sanoi varmalla äänellä:

— Ellen käsitä väärin, pelkäätte te aseetonta, haavoitettua vankia, sillä minua ette pelänne. Olen majuri Sprengtportin tytär ja jouduin vangiksi Lappeenrannassa, mutta keisarillisesta armosta olen päästetty vapaaksi, ja olen nyt kotimatkalla. Tämä herra oli annettu minulle suojaksi Haminaan saakka.

Sotamiehet olivat ymmällään, mutta toinen hymyili pilkallisesti. Tuliko heidän uskoa tuota kaunista naista, joka yksinään kulki venäläisen upseerin kanssa? He olivat kyllä nähneet majurin tyttären, ja olihan tämä sen näköinen, mutta oli hänessä sittenkin jotakin outoa, eikä näinä aikoina saanut luottaa kehenkään.

Maria ei kuitenkaan hämmentynyt. Hän kertoi lyhyesti, että rouva Löfving oli muassa. He olivat yhdessä tulleet Viipurista, mutta nyt joutuneet erilleen toisistaan, kun suomalaiset soturit, vastoin oikeutta, olivat hyökänneet vapaaksi päästettyjen naisten suojelusväkeä vastaan.

Sotamiehet olivat toista mieltä. Heillä ei ollut tekemistä suojelusväen, vaan venäläisten muonatavaroiden kanssa, joita Ruotsin armeija tarvitsi. Tuo suuri makasiini oli juuri heitä varten, ja vahdille olivat he suorittaneet pikaisen laskun, mutta sitten oli koko kylä joutunut jaloilleen, ja siitä oli noussut niin kiivas melu. Asiaa näin selitettyään riensivät he pois.

Maria hengitti helpommin ja katseli ympärilleen. Hän huomasi suuren kasan hevosloimia sekä heiniä ja olkia. Niistä hän valmisti Attilalle vuoteen, irroitti nuorat, joilla hän oli sidottu, ja peitti hänet loimilla. Lämpö ja lepo näkyivät tekevän hyvää, ja potilas tuntui nukahtavan. Lepo hänelle nyt olikin paras lääke. Maria istui ovensuuhun olkikasalle kuuntelemaan. Tappelumelua jatkui vielä, mutta heikompana ja tuontuostakin tauoten. Mitä tästä syntynee? Oikeassa oli Tasma, kun kehoitti Mariaa olemaan lähtemättä. Viipykää vielä edes yksi päivä, oli tietäjätär sanonut, mutta Leena ei suostunut. Olihan Tasma rukoillut, että hänetkin otettaisiin mukaan, mutta Leena pelkäsi tuota noitaa, ja sillä kertaa täytyi Marian taipua Leenan tahdon mukaan. Mutta jos Tasma olisi ollut mukana, olisi kai käynyt toisin. Niin kiertelivät ajatukset Marian päässä, kunnes hän vihdoin uupuneena kallisti päänsä seinää vastaan siten odottaaksensa päivän tuloa. Nukkua hän ei rohjennut, mutta hyvää teki sittenkin istua levossa suljetuin silmin.

Jo oli puoliyö ja taistelu lopussa. Kummallakin puolella oli mieshukka tuntuva, mutta venäläisten pieni joukko oli vihdoin sortunut ylivoiman alle, ja voitto jäi ruotsalaisille, jotka nyt saivat levähtää.

Maria nousi. Hän huomasi Attilan olevan hereillä ja meni häntä vaalimaan.

•

— Vieläkö olet täällä? kysyi hän hiljaa ja ojensi hänelle kätensä.

— Missä muutoin, vastasi Maria lempeästi. — Tiedäthän sen.

— Niin, tiedän että rakastat minua ja tiedän myös, että rakastan sinua rakkaudella, joka on iankaikkinen. Mutta nyt meidät erotetaan ehkä koko elinajaksemme.

— Jos ruotsalainen armeija on Säkkijärvellä, niinkuin väitetään, niin on isäni muassa, ja hänen kauttansa saan hankituksi sinulle suojaa ja hoitoa. Hän ei meitä erota.

Attila katsoi häneen surullisesti, ja surullinen oli hänen äänensäkin, kun hän sanoi: — Ennenkuin joudut Säkkijärvelle ja tuhansista löydät isäsi, saattaa paljon tapahtua, mutta koeta päästä jonkun kelpo ruotsalaisen upseerin puheille ja pyydä häntä tänne, että saisin uskoa sinut hänen huostaansa.

Hän istahti. Uni oli tehnyt hyvää. Pyörrytys oli lakannut ja elinvoima palasi. Hän tunsi itsensä virkistyneeksi. Ensi hädässä kiedottu olkikääre oli irtaantunut, ja Maria koetti korjata sitä vaatteistaan revityillä uusilla kaistaleilla. Työn tehtyä suuteli Attila hänen kättänsä ja painoi poskensa sitä vastaan: — Sinä olet kuin hyvät enkelit, sanoi hän. Ne eivät koskaan väsy.

Samassa kulki joukko hämäläisiä ohitse, niiden joukossa Marttikin. Kun hän näki Attilan pitävän Marian kättä, ärjäsi hän sotamiehille: — Tuo nainen tuolla ei ymmärrä lopettaa eikä hävetä!

— Siltä näyttää, hohotti raaka ääni, ja Martti jatkoi:

— Jos Suomen naiset niin helposti tulevat venäläisten herrojen ystäviksi, tiedämme kyllä minkä arvoinen heidän ylpeytensä on.

Maria asettui suorana Martin eteen ja katseli häntä äänettömällä ylevyydellä. Martti puolestaan silmäili häntä uhmaten ja huudahti vihdoin:

— Saat kyllä katsella minua, jos tahdot, mutta etpä kauemmin seisoa tuossa muiden pilkkana ja omaksi

häpeäksesi! — Hän syöksyi esiin tarttuaksensa Marian käsivarteen, mutta tämä väistyi, ja Attila, joka oli vaivaloisesti noussut ylös, työnsi hänet pois. Martti kääntyi nyt rynnätäksensä hänen kimppuunsa, mutta Maria asettui hänen eteensä.

Maria. Luuletko tulevasi paremmaksi sillä, että häpäiset muita, tahi kunniani tahrautuvan sillä, että solvaat minua. Pää pystyssä kohtaan omat kansalaiseni tuolla kotona, yhtä hyvänä kuin sieltä lähdinkin.

Martti. Ja tuo tuolla on kai vieläkin parempi?

Maria. Niin, hän puolusti minua, kun sinä pakenit. Hän oli suojanani vaaroissa, joita sinä et enää nähnyt.

Martti. Sanoja sinulla riittää, mutta vilppiä vielä enemmän.

Attila. Hävetkää! Jos viha saattaa teitä raivoon minua vastaan, niin älkää toki unohtako mitä olette velkaa hänelle, joka syyttömästi on kärsinyt sodan vaiheita, mutta joka sittenkin, ensin miekka kädessä ja sitten vankeuden vaivoissa samalla rohkeudella ja samalla lujalla mielellä on vastustanut kaikkea, mitä häpeäksi sanotaan.

Martti vastasi katkeran vihan katseella turhaan koettaen näyttäytyä kylmältä: — On selvää, että puolustatte häntä, mutta sitäkin selvemmin todistan minä, ettei teillä ole niin paljoa valtaa kuin luulette olevan.

Hän syöksyi esiin, heittäytyi raivokkaana Attilan kimppuun ja tarttui hänen kurkkuunsa. Tämä koetti torjua, mutta vaipui maahan. Sotamiehet seisoivat ällistyneinä ja saamattomina. Mutta Maria riensi heittäytymään riitelevien väliin. Hän oli jo nostanut käsivartensa, kun Löfving salamana ryntäsi sisään ja viskasi Martin syrjään.

— Olisipa edes tuo jäänyt sinulta tekemättä, huusi hän. Oletko mieletön, Martti, kun ryntäät turvatonta vankia vastaan. Kuulithan, että hän seurasi neitiä suojelusvartiana.

— Ikäänkuin en minä olisi voinut häntä suojella, karjasi Martti kääntyen vimmastuneena Marian puoleen: — vai enkö ehkä innokkaasti pyytänyt sinua karttamaan

sotaa? Enkö pyytänyt, että jättäisit minut vapaana ja huolettomana kumppanieni seuraan? Mutta et kuullut minua. Miksi tunkeuduit meidän riveihimme ja minun rinnalleni? Miksi vedit sydämeni puoleesi, kun minun olisi pitänyt unohtaa kaikki muu paitsi kuningastani ja maatani?

Maria katseli vakavasti Marttia.

— Oletko sinä Martti?

— Ellen ole mikään parempi, niin olet sinä ainakin itse perkele! Sinä riistit meiltä voiton ja teeskentelet nyt kavaltajana viattomuutta vihollisen rinnalla.

— Ei hän tiedä mitä hän puhuu, katkaisi Löfving. Tule pois, poika.

Kapteeni tarttui Martin käsivarteen ja vei hänet ulos sanoen: Älä ajattele häntä. Joku toinen vielä vastedes rakastaa sinua enemmän.

Martti horjui ulos silmät suljettuina ja kumeasti koristen :— Tyhjyyttä toinen voi antaa, ja pelkkää tyhjyyttä voin minä antaa toiselle. Maria täytti koko sieluni, ja hänen kanssaan on kaikki lopussa. Hän heittäytyi lumelle ja vaikeroi hiljaa kuin kuoleva.

Löfving jätti hänet ja palasi vajaan. Siellä makasi Attila uudestaan verta vuotavana. Martin käsi oli repinyt kääreet. Kapteeni ymmärsi kuinka oli käynyt ja synkistyi.

— Semmoista vääryyttä ei meillä ennen ole tapahtunut, vakuutti hän. Te tiedätte itse, mikä siihen on syynä. Antakaa hänelle anteeksi.

Attila nousi puoleksi ja vastasi: — Harvoin seisoo toinen niin toisen tiellä kuin minä hänen tiellään. Mutta suorituksen hetki oli huonosti valittu. Näette itse, mihin minä nyt kykenen, mutta jos Jumala suo minulle elon päiviä, niin kohtaan hänet koska ja missä hän tahtoo. Hansikkaani on jo ennen heitetty.

Haava vuoti taas, ja Attila painoi kädellä otsaansa pidättääksensä verta, mutta voimat olivat lopussa. Löfving pyysi häntä pysymään hiljaa ja kääri itse olkitukon hänen päänsä ympäri. Kyllä hänestä vielä tehdään mies.

Kapteeni veti esille taskupullon: — Juokaa, se on järkevintä mitä mies voi tehdä teidän tilassanne. Ja Attila joi. Sitten repäsi Löfving kaistaleen hevosloimesta, kääri sen Attilan pään ympäri vilun vuoksi ja käski miestensä kantaa hänet likimpään mökkiin. Siellä naiset häntä kyllä hoitavat. Sinne Mariakin menköön.

Kaikki kolme lähtivät matkaan hyvillään siitä, että vihdoinkin pääsevät ihmisten pariin. Mutta taloon tultuaan huomasivat he sen tyhjäksi. Väki oli paennut.

Rakennus oli etehisellä jaettu kahteen osaan. Oikeanpuolinen tupa oli talon omaa väkeä varten, mutta nyt siellä ei ollut ketään. Vasemmanpuolista salia ja sen takana olevaa kamaria käyttivät majoitetut ja kaikki matkustavaiset, jotka kruunun asioissa kävivät Vilajoella ja olivat majapaikan tarpeessa. Nyt olivat nämäkin huoneet tyhjinä ja kylmillä. Tuvan sisimmässä sopukassa istui levotonna Leena, mutta kun Maria astui sisään, nousi hän ilosta huudahtaen. Hän oli jo surrut majurin tytärtä kuolleeksi. Attilankin näkeminen ilahutti häntä, mutta hän ei saanut jäädä heidän pariinsa. Löfving itse vei hänet kamariin, sulki oven ja asetti kaksi sotamiestä vartioimaan. Niille antoi hän käskyn, etteivät saa päästää sisään ketään muuta kuin Marian ja Leenan, joiden piti vaalia sairasta. Kapteeni itse sulki huoneen ulkoluukut ja varoitti pysymään hiljaa. Hänen täytyi lähteä tiedustusretkelle, mutta seuraavana päivänä hän lupasi saapua kuulustamaan kuinka heidän käy.

Kohta leimusi tuli uuninpesässä, ja pata riippui hahloissa sen päällä, sillä nyt piti valmistaa ruokaa ja sitten laskeutua levolle. Päresoihdut kädessä tutkivat naiset talon ruokavaroja, mutta siellä oli muita käynyt edellä, eikä mitään syötävää löytynyt. Talosta oli kiireisesti paettu, vaatemytty oli pudotettu etehiseen, ja kaikki ovet olivat selkosen selällään. Nuo kaksi, jotka nyt puuhasivat talossa, ymmärsivät hyvin paenneiden tuskat ja heidän kärsimyksensä talven pakkasessa. Veläköhän onnettomat kodittomat saanevat nähdä omiansa? Vihdoin löysi Leena

seinäkaapista vähän maitoa ja puuroa. Siinä kylliksi, ja se oli pian lämmitetty.

Kapteeninrouvan valmistaessa illallista lähti Maria katsomaan potilasta. Astuessaan etehisen läpi näki hän kuun valossa Martin tähystelemässä pihaan, mutta Marian huomattuansa vetäytyi hän syrjään. Seisoiko hän siinä veriviholllistansa väijymässä? Kauhun valtaamana aikoi Maria ensin huutaa vahtia ja kertoa mitä oli nähnyt, mutta vähän mietittyänsä päätti hän olla väijyvää huomaamatta. Varovaisesti astui hän saliin, puhui muutamia sanoja vahdille ja aukaisi hiljaa oven. Puut pesässä olivat jo puoleksi hiiltyneet, mutta niiden himmeässä valossa näki hän Attilan nukkuvan. Yhtä hiljaa kuin oli tullut, aikoi Maria poistuakin, mutta sairas oli herännyt ja pyysi häntä astumaan sisään. Maria viritti päreen, pisti sen seinään ja kysyi kuinka hän jaksoi. — Paljoa paremmin. Lämpö ja lepo olivat vaikuttaneet vahvistavasti.

Maria poisti verisen kääreen, leikkasi pois osan tukkaa ja pesi kasvot ja haavan, jonka jälkeen hän asetti uudet kääreet. Leena kantoi sisään maitoa ja puuroa, mutta toistaiseksi tyytyi Attila pelkkään maitoon, jota juotuansa hän taas laskeutui lepäämään. Maria huomasi, että hän todellakin oli paranemaan päin, ja kun Leena oli lähtenyt, kertoi hän mitä oli nähnyt ja mikä vaara uhkasi Attilan henkeä. Maria ei voinut hetkeksikään tyyntyä niin kauan kuin he olivat ruotsalaisella alueella. Hän tunsi Martin ja tiesi, että jos tämä kerran oli saanut päähänsä surmata vihollisensa, niin hän sen kyllä tekeekin, joskaan ei kohta, niin ainakin sopivalla hetkellä. Sentähden olisi Maria paljoa rauhallisempi, jos Attila pääsisi takaisin Viipuriin, ennenkuin oli liian myöhäistä.

— Henkeni on Jumalan eikä Martin kädessä, vastasi Attila, mutta samassa johtuivat tapahtumat hänen mieleensä. Ruotsalaiset olivat tunkeneet rajan yli, Viipuriin oli pari kasakkaa lähtenyt tietoa viemään, mutta itse oli hän vielä täällä, manifesti povessaan. Lewenhaupt tapaa hänet vangittuna ennemmin tahi myöhemmin, ja silloin

on kaikki hukassa. Oli siis tärkeätä päästä pois ja vapaaksi. Se ajatus elähytti häntä. Hänen täytyi paeta, maksoi mitä maksoi.

Maria oli samaa mieltä ja lupasi tehdä minkä voi. Hänen tähtensä oli Attila täällä sairaana ja vankina. Hänen asiansa oli siis vapauttaa hänet.

Silloin katsoi Attila tuskallisesti Mariaan: — Oletko ajatellut mitä se maksaa sinulle? Ymmärrätkö sen?

Maria. Kyllä, mutta tahdon tehdä minkä voin sinun tähtesi.

Attila. Jos pääsenkin pakenemaan, niin he tietävät, että joku on auttanut minua. Sinua epäillään kohta, ja sinä olet hukassa.

Maria. Silloin jätän sinun tehtäväksesi, mitä en ole itse saanut suorittaa.

Attila. Ei, Maria, se uhri on liian suuri. En voi sillä tavoin jättää sinua alttiiksi. Mutta lähtekäämme yhdessä. Rohkenetko?

Maria. Olen valmis kaikkeen sinun kanssasi!

Attila. Mutta jos meidät saavutetaan, niin on henkesi ja kunniasi menetetty.

Maria. Sinun kanssasi tahdon kantaa elämän taakkaa ja käydä kuoleman tietä, kestää kaikki mitä niiden välillä saattaa tapahtua, sillä minä rakastan sinua. Ellet minua ymmärrä, niin et ansaitse rakkauttani.

Attila. Ymmärrän, että ansaitset rajatonta rakkautta ja että olet minun yhtä varmasti kuin minä olen sinun elämässä ja kuolemassa.

Hän tarttui Marian käteen, piti sitä omassaan ja suuteli sitä. Silloin kumartui Maria punastuen ja painoi suudelman hänen huulilleen.

— Martin kosto, sanoi hän, etsii minua niinkuin sinuakin, mutta sama olkoon kohtalomme, ja yhdessä menkäämme sitä vastaan.

Maria lähestyi ikkunaa, tarkasti noita pieniä ruutuja, palasi vuoteen luo ja sanoi matalalla äänellä: — Koetan ulkoapäin avata luukut ja saada ne raolleen. Sitten täytyy

sinun murtaa ikkuna ja olla valmiina. Jos näet pihalla palavan päreen tahi kuulet naputusta seinään, niin silloin on aika.

Attila otti Marian puukon ja kätki sen sänkyyn. Maria lähti huoneesta. Etehisessä pysähtyi hän epäröivänä. Onnistuneeko tämä uhkayritys? Eikö liene parempi polttaa manifesti ja ilmoittaa kapteenille ja Leenalle Martin hankkeet? Ei, he pitäisivät häntä lapsellisena ja liioittelevana ja aavistaisivat hänen rakkautensa, jota he kirosivat. Ennemmin tahi myöhemmin makaisi Attila kuolleena joko ammuttuna tahi miekalla lävistettynä, ja hänen kanssaan kukistuisi heidän yhteinen suuri tehtävänsä. Tässä ei ole kuin yksi pelastus.

Hänen siinä mietiskellen seisoessaan tuli Leena häntä hakemaan. Hän aikoi itse vielä katsahtaa sairasta, ja sitten oli aika käydä levolle. Kun Leena palasi tupaan, makasi Maria jo rahilla ovensuussa. Kapteeninrouva piti sitä huonona sijana ja ehdotti, että he tekisivät itselleen tilan seinään kiinnitettyyn suureen sänkyyn, mutta Maria vastasi vältellen, että hän mieluummin makasi yksin. Se jäi silleen, ja pian oli Leena syvässä unessa. Hetki oli siis tullut. Marian piti nousta, mutta painostava taakka pidätti häntä. Hän tunsi itsensä kokonaan voimattomaksi. Mutta sen täytyy tapahtua. Väkivaltaisesti ponnistaen nousi hän ja silmäili ympärilleen pimeydessä. Öinen rauhallisuus vallitsi kaikkialla, mutta äänettömässä hiljaisuudessa kuuli hän oman sydämensä tykytykset, levottomina, rajuina, ikäänkuin olisivat tahtoneet häntä tukehuttaa. Hän ei jaksanut hengittää. Entisyys vaati häntä äkkiä tilinteolle isän edessä, isän, joka oli hänelle yli kaiken rakas. Mitä hän sanoo? Tämä ajatus sai hänet rajusti värisemään, ja jääkylmät kädet etsivät jotakin tukea. Mutta näiden tunteiden ohessa tuli muita vielä valtavampia, ja ne pakoittivat eteenpäin. Hänen täytyi ratkaista, ja valitsemisen varaa ei tässä ollut. Puoleksi jähmettyneenä mielenliikutuksesta seisoi hän vielä hetkisen kuuntelemassa rahin vieressä, mutta sitten hän hiljaa hiipi ulos.

Kylässä oli kaikki hiljaista, ei ketään elävää olentoa näkynyt. Lyhyen kävelyn jälkeen joutui hän sille paikalle, johon he tullessaan olivat pysähtyneet ja jossa Martti oli häneen käynyt käsiksi. Hänen edessään seisoi metsä synkkänä ja Viipuriin vievän tien leikkaamana, mutta sielläkään ei näkynyt mitään vaaraa. Hän tahtoi kuitenkin tiedustella kauempaakin, ja niin hän kulki eteenpäin. Silloin kuului ryskyvää ääntä ja muutaman sylen päässä häämöitti jotakin mustaa, joka liikkui edestakaisin. Hänen sydämensä lakkasi sykkimästä. Mitä se on? Hän seisoi liikahtamatta, tirkisteli, mutta ei rohjennut edetä, kunnes tuo outo vihdoin rupesi saamaan jotakin muotoa. Vaikkei hän kaikkea erottanutkaan, havaitsi hän kuitenkin, että siinä oli se reki, jossa hän oli tänne tullut. Hevonen oli vielä valjaissa. Säikähtynyt eläin oli paennut kylästä päästäksensä kotiin, mutta ohjat olivat takertuneet viidakkoon, josta se nyt turhaan ponnisteli vapaaksi.

Siinäpä oli käsi tarjona myrskyssä uppoavalle. Mikä ihmeellinen pelastus! Nyt menestyy kyllä kaikki sujuvasti. Maria veti reen esiin, vapautti hevosen, sitoi sen puuhun ja riensi takaisin. Hän ei kohdannut mitään estettä, ja pian hän seisoi hengästyneenä Attilan ikkunan alla hiljaa koputtaen. Attila astui ulos, ja niinkuin ajetut hirvet kiitivät pakolaiset pois. Sanaa lausumatta istahtivat he rekeen ja antoivat hevosen laukata Viipuria kohti. Vihdoinkin he saattoivat vapaasti hengittää, ja Maria purskahti itkuun. Hevonen ymmärsi, että täytyi tehdä parastansa, ja se lensi kuin siivillä. Puut tien varrella näyttivät ikäänkuin rientävän heidän ohitsensa, ja taivaan rannalla valoi kuu lumoavaa hopeahohdettaan heidän tiellensä. Päivän sarastaessa olisivat he onnellisia ja vapaita.

— Seis! huusivat äkkiarvaamatta muutamat Turun rakuunat, jotka vaativat tunnussanaa. Attila läimähytti hevosta ja hänen onnistui päästä ohi, mutta ratsumiehet ajoivat takaa huutaen: Pysähtykää, muutoin ammumme.

Vastaamatta kohotti Attila piiskansa ja ruoski raivokkaasti hevosta, joka jo ponnisti viimeisiä voimiaan.

Kaikki riippui hiuskarvasta. Silloin pamahti laukaus ja sattui hevosen päähän. He olivat hukassa.

Päivän valjetessa Vilajoella istui Maria vankina ja yksinään tyhjässä pirtissä. Kädet yhteensidottuina oli hän polvistunut lattialle ja nukkunut kyynärpäänsä varaan penkille pää siihen nojautuneena. Hänen kaunis tukkansa valui alas hartioille ja hän näkyi itkeneen paljon, sillä silmät punoittivat ja olivat turvoksissa; äsken niin kukoistavat posket olivat kalpeat, ja koko nuorekkaissa kasvoissa kuvastui tuska semmoinen kuin ei koskaan ennen. Hänen unensa ei ollut kuitenkaan siksi sikeä, ettei hän olisi herännyt, kun Leena kristillisestä laupeudesta tuli häntä katsomaan.

Kapteeninrouva silmäili ääneti onnetonta ja istahti odottamaan, kunnes lapsiparka heräisi. Kertomus Marian paosta Attilan kanssa ja heidän palaamisestaan vankeina oli niin koskenut Leenaan, että hän oli mennyt tainnoksiin. Siis niin pitkälle oli menty! Voi tuota majuri raukkaa, ja entäpä majurinrouvaa! Koskihan tyttären häväistys heihinkin, vaikka he olivatkin syyttömiä, ja Maria itse oli kokonaan hukassa. Kuumia kyyneleitä valui Leenan poskille, kun hän ymmärsi, että Marian elämä oli ainiaaksi turmeltu. Mitä olikaan tähän verrattuna Martin suru morsiamensa menettämisestä. Vihollisen soturin vapauttaminen ja lisäksi pakeneminen hänen kanssaan — tämmöisinä aikoina — sehän oli avointa kavallusta, ja tiettyä oli, mitä siitä seurasi.

Maria liikahti. Hänen näytti olevan vaikeata herätä, mutta ruumis oli väsynyt epämukavassa asennossa ja hänen oli pakko oikaista itsensä suoraksi. Aukaistuaan silmänsä näki hän Leenan, katseli häntä unen horroksissa eikä lausunut sanaakaan.

— Lapsi raukka! sanoi rouva Löfving vihdoin.

— Tiedättekö missä hän on? kysyi Maria rauhatonna. Luuletteko, että he ovat tappaneet hänet?

— Vielä ei tiedetä kuinka käy. Sotavangit saavat jäädä henkiin, ja kohtelu riippuu heidän käytöksestään, mutta nyt on toista. Kuka olisi tätä voinut ajatella?

Maria oli vaiti, ja Leena alkoi taas: — Varoitinhan minä teitä vakavasti Viipurissa, mutta te ette kuullut minua. Mitä nyt majuri sanoo? — Maria purskahti taas itkuun.

— Olen puhunut Löfvingille ja pyytänyt häntä esittämään asianne mahdollisimman lievänä. Vielä on hän siksi vimmastunut, että on yhdentekevää mitä puhuu, mutta jahka ensi kiihtymys asettuu, silloin hän kyllä taas muuttuu leppeämmäksi; niin hänen tavallisesti käy. Nyt on hänellä sitäpaitsi täysi työ saada asiansa järjestykseen, kun armeija saapuu tänne päivällisaikaan. Taistelu yöllä vei paljon aikaa, väki on uupunut, mutta miehet uhkaavat vielä tänään lähteä suoraa päätä Pietariin vaatimaan takaisin Karjalaa. Sääli tulee noita tämän kylän talonpoikaraukkoja, ne eivät tiedä mitä tehdä. Toinen pitää Venäjän kruunua laillisena isäntänä, toinen sanoo siksi ruotsalaista, vaikka se ei olekaan voinut puolustaa valtakuntaa. Mutta tulkoon mikä loppu tahansa, niin aina jäävät köyhät vasaran ja alasimen väliin. Se kruunu, joka tänään joutuu tappiolle, vaatii huomenna omansa takaisin.

Maria näytti kuollakseen väsyneeltä eikä tuntunut oikein tajuavan, mistä puhe oli.

— Kreivi Lewenhauptia, jatkoi Leena, sanotaan mainioksi sodanjohtajaksi. Miehet sanovat, ettei hänen vertaistaan ilmaannu sataan vuoteenkaan.

Maria rupesi kuuntelemaan. — Saanko siis odottaa isääni tänne tänään? kysyi hän.

— Voi ei, huokasi Leena. Majuri ei tule ollenkaan tänne. Hänet on lähetetty Käkisalmeen ratsuväki-osaston kanssa. Kyllä heille sielläkin työtä riittää.

Se tieto vaikutti musertavasti Mariaan. Isän saapuminen oli ollut hänen ainoa toivonsa. Hän kokonaan luhistui.

— Ymmärrän kyllä, että tämä on raskasta teille, sanoi Leena leppeästi.

— Luulin varmasti hänen tulevan, nyyhkytti Maria. Leena ei tiennyt mitä vastata, ja Maria jatkoi: — Tiedän kyllä, että he ampuvat minut. Pyytäkää isääni antamaan minulle anteeksi, en voinut muuta tehdä. Minulla olisi niin paljon puhuttavaa omaisilleni — jota eivät aavistakaan.

— Tahdotteko sanoa sen minulle? Minä kätken mieleeni joka sanan.

— Ei, Leena kulta. Me emme ymmärrä toisiamme. Te käsitätte kaikki toisin kuin minä. Mutta viekää Martille viimeinen tervehdykseni. Ehkä tein hänelle eilen illalla vääryyttä. Koska kuningas ja valtakunta on antanut hänelle anteeksi, olisi minunkin pitänyt. Tähän saakka on se minusta näyttänyt mahdottomalta, nyt sen teen mielelläni. Sanokaa hänelle, että rakastan toista enemmän kuin mitään maan päällä, mutta häntä kiitän siitä, mitä hän minulle on antanut. Ymmärrän häntä nyt paremmin kuin erotessamme, ja toivon vilpittömästi, että hän joskus löytäisi ystävän, jota hän tarvitsee ja jolta hän voi saada myötätuntoa ilossa ja surussa.

Leena itki, hän ei löytänyt sanoja. Mariakin vaikeni ja vaipui puoleksi tajuttomaan horrokseen, johon hän sitä ennen oli nukkunut. Vähän ajan päästä kuului ohikulkevien miesten meluavia ääniä.

— Mitä se on? kysyi hän äkkiä.

Leena kurkisti ulos ovesta ja vastasi: — He tulevat taistelupaikalta. Ne ovat panneet kaikki putipuhtaiksi. Kuolleet tarvitsevat vain haudan, mutta haavoitetut kaipaavat hoitoa. Niille Löfving tekee mitä hän voi, mutta teitä voi yksin Jumala auttaa.

Mykkänä ja surullisena nyykäytti Maria myöntäen päätänsä, ja kyyneleet valuivat taas hänen poskilleen. Leena olisi mielellään lohduttanut, mutta ei löytänyt sanoja, ja kysyi osaaottavasti: — Jos haluatte keventää sy-

däntänne hengelliselle miehelle, niin tuon tänne rykmentin pastorin, kun hän saapuu kylään.

Maria katsahti ylös ja pyyhki kyyneleet silmistään: — Kyllä, silloin kun minut viedään kuolemaan.

Tämä ajatus vaikutti hänessä polttavaa tuskaa, hän istahti penkille. Hänen äsken herpautunut ruumiinsa kaipasi ilmaa ja valoa.

Leena huomasi hänen tuskansa, ja peljäten että tuo onneton menee tainnoksiin, tarjosi hän hänelle vettä. Maria torjui kupin luotaan.

— En voi hengittää täällä sisällä. Pyytäkää heitä viemään minua ulos. Maallista kevättä en näe enää koskaan, mutta talvikin on kaunis, kun se on valoisa niinkuin tänään.

— Te toivotte siis, neiti, saavanne elää yli tämän päivän.

— Sitä en tiedä. Huomispäivä saattaa olla vieläkin kauniimpi. Kerran vielä tahdon kuitenkin seisoa tuolla ulkona ilman kahleita ja antaa auringon loistaa pääni päälle.

— Tahdotteko, että puhun siitä miehelleni?

— Tehkää se, Leena hyvä. Sieluni haluaa päästä pois tästä pienestä huoneesta. Minun tekee kovin mieleni päästä ulos. Pyytäkää puolestani. Minun on niin raskasta olla.

Leena riensi ulos ja löysi Löfvingin sotamiesten ja talonpoikien parista. Leena odotti, kunnes väki oli hajaantunut, ja esitti sitten pyyntönsä, mutta sai karkean vastauksen: — Ei!

Leena yritti vieläkin, mutta Maria ei ansainnut mitään laupeutta. Hän olisi huonona esimerkkinä kaikille, jos häntä hemmoteltaisiin. Eikä kukaan tiedä mihin Martti ryhtyisi, jos saisi nähdä hänet. Eihän häntä voitu sulkea sisään toisen rikoksen tähden, ja kapteenilla oli jo ollut kylliksi ikävyyksiä heidän tähtensä.

Leena huokasi hiljaa ja aikoi vetäytyä pois, mutta ajatellessaan Marian tuskaa, yritti hän vieläkin. Hän

pyysi miestänsä muistamaan, että tyttö oli nuori ja rakkauden eksyttämä. Eihän tiedä kuinka hänen rakastajansa oli häntä kiusannut. Sitäpaitsi ei Löfvingin pitänyt unohtaa sitä hyvyyttä, jota he kaikki, semminkin Martti, olivat nauttineet majurin kodissa. Vaikka Maria olisi menetellyt satakertaisesti pahemmin, niin oli hän kuitenkin majurin ainoa tytär ja hänen kaivatun puolisonsa lapsi.

Kun Löfving vielä pysyi taipumattomana, pyysi Leena, että hän itse ilmoittaisi Marialle, ettei hänen pyyntöönsä käy suostuminen, sillä, sanoi Leena, minä en rupea kumoamaan hänen viimeistä maallista toivettaan. Sitäpaitsi sanotaan vielä kieltoasi kostoksi siitä, mitä Martti on kärsinyt hänen tähtensä, enkä minä soisi, että me kumpikaan näyttäisimme kansan silmissä halpamielisiltä. Kas tuossa, sanoi hän, tempaisten oven auki, tuolla hän istuu.

Löfving oli aikeissa lähteä, mutta nähdessään oven aukaistuna astui hän vastenmielisesti sisään. Siinä nyt oli tuo ennen niin itsetietoinen, nyt kokonaan murtunut nuori nainen, ja se pehmetti Löfvingin karkeata mieltä. Semmoisena hän ei ollut koskaan nähnyt Mariaa, tämmöisenä hän olikin miellyttävämpi kuin ennen.

— Mitä haluatte? kysyi kapteeni, ikäänkuin hän ei olisi tuntenut Mariaa.

Maria aikoi vastata, mutta kyyneleet tukahuttivat hänen äänensä. Löfvingin läsnäolo riisti häneltä kaiken voiman.

Kapteeni huomasi sen ja astui muutamia askeleita lähemmäksi. Silläväin Maria toipui ja vastasi: — Tiedän, että minun tulee kuolla, ja että lain mukaan sen ansaitsen. Mutta sitä ennen tahtoisin vielä seisoa kahleitta ja vapaana tuolla ulkona. Tahtoisin mielelläni nähdä auringon, ennenkuin sanon elämälle jäähyväiset.

— Katsokaa siis tuonne! vastasi Löfving viitaten avonaiseen oveen. Siellä paistaa aurinko, eikä kukaan estä teitä näkemästä.

Maria kohotti rukoilevana kyyneleiset silmänsä: — Älkää olko kova, Löfving. Suokaa, että käteni päästetään siteistä. Olenhan voimaton ja aseellisten miesten ympäröimä, mutta lupaan teille sittenkin, etten käy itseeni käsiksi enkä pyri pakoon.

Kapteeni kääntyi mykkänä pois. Hän ei tahtonut kuulla eikä nähdä enempää, mutta Maria polvistui hänen eteensä ja rukoili tuskallisesti:

— Isäni tähden. Hän teiltä kerran kysyy viimeisiä hetkiäni, ja teidän on silloin iloista ajatella, ettette kieltänyt viimeistä pyyntöäni.

Sen hetken muistuttaminen, jolloin Löfvingin tuli laskea tämä suruntaakka vanhan majurinsa hartioille, vaikutti ratkaisevasti.

— Irroita hänen kätensä ja vie hänet ulos! huusi hän vartioivalle sotamiehelle. Mutta muista, sinun edesvastuullasi pitää hänen puolen tunnin päästä olla täällä jälleen. Jos hän yrittää pakoon, niin ammu hänet. Sen sanottuaan hän lähti.

Kun Maria tuli ulos, silmäili hän ympärilleen, mutta samassa hän nojautui olallaan seinään ja nyyhki hiljaa. Tämä liikutus meni kuitenkin pian ohi. Päivä oli raitis ja kaunis, koko kylä oli auringon valaisema, ja huurteiset puut kimaltelivat mihinkä vain katsoi. Tämä valoisa näköala loi häneen uutta voimaa. Hän kuivasi kyyneleensä ja katseli taas ympärilleen. — Missähän hän on? Tuleeko meidän ainiaaksi erota?

Tukahuttava tuska puristi uudestaan hänen sydäntänsä. Tuolla sisällä oli hän kuvitellut, että kun vain Löfving päästää hänet ulos kävelemään, saa hän kyllä pian ja helposti tietää mihin Attila on viety. Nyt hän kuitenkin turhaan tähysteli: ei vähintäkään jälkeä hänestä, joka oli hänelle kaikki. Kysyä hän ei rohjennut, olisi vain ilkuttu. Sentähden nähköön yksin Jumala mitä hän kärsii.

Vähän matkan päässä siitä, missä Maria seisoi, oli pieni lato. Se oli sammaltunut ja ajan kuluttama, mutta paremman puutteessa oli sinnekin heiniä korjattu. Toisen

päädyn vieressä kasvoi tuuhea mänty, jonka oksat vielä eilen olivat lumen painamat, mutta nyt kimalteli niissä härmä. Kuinka kaunis oli pieninkin kide sen neulasissa, ja entä kuinka kaunis aurinko oli! Se loisti vielä kaikesta huolimatta niinkuin toivo, joka ei sammu. Mutta Marialta oli kaikki hukassa. Pian haihtuu Maria Sprengtportin muisto, ikäänkuin häntä ei olisi ollutkaan. Ei häntä kukaan muu kaipaa kuin isä, jolle hän tuotti niin suuren, suuren surun, ja ehkäpä äitipuolikin, joka joskus kertonee hänen kohtalostaan pienelle Yrjö Maunulle. Jaakko itkee hänen kuolemaansa, mutta niin nuorella iällä sellaiset ajatukset pian haihtuvat. Toisten veljien parissa oli hän vähän ollut. Mutta Attila? Hän ei unohda ikinä sitä, jota rakasti. Ehkä he kumpikin pian astuvat elämän rajan yli. Missä hän on? Mihin he ovat hänet vieneet? Ja taas hän silmäili ympärilleen.

Hänen edessään oli aukea kenttä, jolla niin monet olivat kaatuneet. Nyt se oli tyhjä, paitsi että siinä kulki sotamiehiä edestakaisin. Huhu Marian öisestä paosta oli joutunut heidänkin korviinsa, ja missä hän vain näkyi, pysähtyivät miehet häntä katselemaan, milloin surkutellen milloin ilkkuen. Mitä hän siitä huoli; hänen viimeinen päivänsähän oli nyt kulumassa. Hän tiesi ansainneensa kuoleman ja pian menevänsä pois, mutta vielä vaati elämä kaipuineen, tuskineen ja toiveineen oikeutensa.

Huolimatta ympäristönsä tarkastavista katseista lähestyi hän latoa ja pysähtyi sen nurkkaan. Vankat tikapuut nojasivat sen ränsistynyttä kattoa vastaan. Koko tuo hökkeli näytti niin rapistuneelta ja surkealta kuin olisi se saanut kyllänsä elämän levottomuudesta. Mutta sen harjalta näkyi koko kylä. Ehkä voisi Maria sieltä huomata jonkun jäljen siitä, jota hän etsi.

Pikaisesti tutkittuansa lahonneita pienoja astui Maria vitkalleen niitä myöten katolle ja sitten harjan yli toiselle puolelle. Vartioiva sotamies seurasi häntä ihmettelevin katsein ja pyssynhana vireessä. Hänen vankinsa oli ehkä rohjennut enemmän kuin oli luvallista.

Yhä useampia kokoontui kentälle katselemaan katolla seisovaa vangittua neitiä. Enimmät pysyivät loitommalla, näkyihän se sinnekin. Mutta mitä hän siellä aikoi? Miksi hän seisoi liikahtamatta, katse taivaaseen kohotettuna, ikäänkuin olisi hän siellä huomannut jotakin, jota muut eivät nähneet. Valoisana ja selkeänä kaareili avaruus hänen yllään, auringon säteet taittuivat korkeassa ilmassa muodostaen utukuvia äärettömään näköalaan siniselle, punertavalle ja keltaiselle taustalle. Tämä kauneus hurmasi Mariaa, ja mieli täynnä pyhyyden ja kuolemattomuuden tunteita rukoili hän: Jumala, turvani! Tulen luoksesi kaikkien hylkäämänä ja avutonna. Ota minut, älä hylkää minua. Suojele nyt ja kuolemassakin. Suojele häntäkin. Auta meitä iankaikkiseen elämään.

Hän hengitti helpommin. Siitä kalliosta häntä ei karkoita kukaan. Kaikkivaltias oli sanassaan itse luvannut varjella kaikkia, jotka pakenevat hänen luoksensa. Mikä autuus, kun saa kallistaa päänsä häneen, joka voitti maailman ja jolla on taivaan ja kuoleman avaimet. Köyhänä Maria lähti hänen luoksensa. Hänen korkein onnensa oli muuttunut hänen korkeimmaksi surukseen ja tuottanut hänelle kuoleman. Mutta Jumala, joka lähetti rakkauden maailmaan, näki hänen sydämeensä ja tiesi, että jos hän oli syyllinen, oli hän vain sentähden, että oli rajattomasti rakastanut. Sen rakkauden kautta oli hän kasvanut suureksi ja tuntenut itsensä kutsutuksi julistamaan hänen tahtoansa. Herran ääni oli kuulunut hänen sielussaan ja kehoittanut häntä palvelemaan kansaansa. Jumalan käskyä oli hän tahtonut julistaa, tuottakoon se iloa tahi surua, korkeutta tahi alhaisuutta, häpeätä tai kunniaa, elämää tai kuolemaa. Kaikkea oli hän valmis kestämään, kunpa vain hänen sallittaisiin olla se valittu, joka alottaa uuden ajan. Mutta nyt hänet temmattiin tehtävästään pois, ja Attilankin täytyy kuolla. Kun he kumpikin olivat poissa, kuka silloin raivaa tien uudelle, vielä syntymättömälle Suomelle, ja kuka rakastaa tätä raivaamistyötä niinkuin he?

Se ajatus, että hän ensi keväänä makaa maan mullassa, tuntui musertavalta, sillä silloinhan keisarinna aikoo juhlallisesti esittää ehdotuksensa. Miksi sitä viivytetäänkin kevääseen asti? Onhan elämä niin lyhyt sillekin, joka kantaa kruunua päässään. Nyt olisi manifestin pitänyt olla täällä. Nyt olisi hänen, Maria Sprengtportin, pitänyt saada levittää sen lehtiä ja selittää sen sanoja kansalle. Äsken niin kirkkaana taivaaseen kohotettu katse aleni kenttään, ja kaikkialta kohtasi se kysyväisiä, tuijottavia talonpoikia, sotamiehiä, naisia ja lapsia. Kaikki seisoivat odottamassa; — miksei hän puhuisi heille?

— Tulkaa tänne! huusi hän nostaen oikean kätensä. Tulkaa kuulemaan sanojani ennenkuin minut viedään kuolemaan! Kun Lappeenranta valloitettiin, jouduin vangiksi, ja minut vietiin Viipuriin. Jumala lähetti minut sinne kokeakseni sellaista, mitä ei kukaan aavista. Ruotsin viholliset olivat minulle niin suopeita kuin olisimme olleet ystäviä, ja Venäjän keisarinna päästi minut vapaaksi. Keisarinna Elisabet suo meille hyvää ja tarjoo meille ystävyyttänsä. Hän kantaa pohjoismaiden mahtavinta kruunua ja tahtoo käyttää valtansa auttaaksensa Suomea, sillä hänen sydämensä kärsii, kun hän ajattelee, mitä me olemme kärsineet. Se päivä on tulossa, jolloin hän ehdottaa, että me ruotsalaisen Suomen asukkaat eroamme Ruotsista ja otamme Venäjän suojassa omat kohtalomme omiin käsiimme.

Väki oli vaieten kokoontunut kuulemaan, mitä hänellä oli sanottavana. Marian sanat synnyttivät ihmettelyä ja hämmästystä, mutta kukaan ei keskeyttänyt häntä, ennenkuin hän puhui Ruotsista eroamisesta. Silloin kuiskasi muuan sotamies kumppanilleen: — Lieneekö hänessä perkele?

— Mitä hän puhuu? kysyivät toiset, ja sitten kävivät nuo sanat suusta suuhun.

— Älkää sanoko, huusi Maria, ettemme voi emmekä tahdo. Valehtelisimme siten esi-isiemme haudan edessä ja niiden edessä, jotka meidän jälkeemme perivät tämän

maan. Olkaamme yksimielisiä, sillä ensi keväänä kutsutaan Suomen säädyt kokoon neuvottelemaan siitä, mikä meille on parasta. Saamme sen tehdä rauhassa keisarinnan hyvyyden suojassa, hän kun ei tahdo enää nähdä vertamme ja kyyneleitämme, vaan sanojensa takaukseksi antaa meille Viipurin takaisin.

Väki katseli häntä epäröiden. Oliko niin paljon jalomielisyyttä kruunun kantajassa? Saattaisiko se, joka itse oli mahtava, sääliä tätä turvatonta surujen maata? Mitä uskoa?

— Tietääkö kuningas tästä mitään? kysyi eräs sotamies. — Mitä arvelet?

— Kuningas? toisti Maria. Oletteko miehiä? Vai ettekö tahdo minua ymmärtää? Kuninkaan kanssa en ole neuvotellut, mutta hän tietää mitä olemme kärsineet, ja jos hänellä on sydän, niin täytyy hänen iloita, että kansa, joka hänen sotiensa kautta on joutunut perikadon partaalle, toisen valtakunnan toimesta saa semmoisen avun, että se vielä voi elää. Käsitättekö mitä se merkitsee, että Suomi Venäjän suojassa saa säilyttää mitä sillä on. Kansan vero käytetään silloin itse kansan hyväksi, ei enää viedä ainoatakaan pojistamme rajan ulkopuolelle sotaan vieraisiin maihin, eivätkä vieraat miehet estä suomalaisten valtiopäivämiesten toimia oman maan vaurastumiseksi. Veri ei enää punaa kenttiämme. Sodan pauhun sijaan soivat rauhan äänet, ja maasta, jota kyyneleemme ovat kostuttaneet, nousee rikkaita satoja. Vapaana, tarmokkaana ja onnellisena on Suomi kukoistava oman kirkkonsa ja omien lakiensa suojassa, jos vain olemme yksimielisiä ja osoitamme, että hyvin voimme suoriutua ilman holhoojaa, ja että palvelusaikamme Ruotsin kuninkaalle on lopussa.

Taas seisoi väki epäröivänä. Ei sentähden, että olisi pidetty näitä loistavia tulevaisuuden kuvia mahdollisina. Eihän tyhjä pala, eivätkä moiset tuulentuvat tule kysymykseen. Ei, mutta oliko tuo nainen hullu vai perkeleen lähettämä? Vai oliko se epätoivoinen yritys makeilla sanoilla pelastaa henkensä?

— Kunpa vain tuo ei olisi yksi niitä, jotka aikovat myydä maamme, lausui vanha talonpoika, joka samoinkuin muutkin oli kuullut, että venäläiset rahat olivat tuhonneet Lappeenrannan.

Ukon sanat iskivät sytyttävänä kipinänä sotamiesten mieliin. Ukko oli oikeassa. Majurintytär oli Viipurissa muuttunut toiseksi kuin mitä hän ennen oli ollut. Tai ehkä hän jo Lappeenrannassa ajoi herrojen asioita. Venäläinen linnanpäällikkö oli ehkä palkannut hänet viettelemään armeijaa. Ja kuka tuo komea herra oli, jonka kanssa hän aikoi paeta? Hänelle ehkä annetaan koko Suomi lahjoitusmaaksi, jos hänen onnistuu houkutella kansa luopumaan laillisesta kuninkaastaan.

— Astukaa alas, neiti Sprengtport! huusi Löfving, joka kaukaa huomasi hänet. Alas toki, en vastaa enää hengestänne.

— Ei ole tarviskaan, vastasi Maria, sillä nyt on sanottu se, mikä oli sanottava, se mikä ei enää voi kuolla. Elävinä siemeninä liitelevät sanani ilmassa etsien sydämiä, joissa voivat itää. Joka kerta, kun niitä tahdotaan tukehuttaa, tunkeutuvat ne valittaen ihmisten mieliin. Kun yritetään niitä tappaa, kätkeytyvät ne maahan ja juurtuvat siellä, orastaen kenenkään aavistamatta ja pakottaen ihmisiä rakastamaan niitä samalla rakkaudella kuin minäkin. Suomalaiset, rakastakaamme ja hoitakaamme omaamme! Suomi on meidän.

— Alas kavaltaja! huusi Löfving kaukaa.

— Hirteen hänet! vaativat sotamiehet. Hän aikoo myydä ja kavaltaa meidät. Hänet on hirtettävä! — Ja samassa juoksi kaksi miestä tikapuille. Vahti tahtoi estää heitä, sillä lahonnut katto saattoi luhistua, mutta uhaten: tahdotko pelastaa hänet? työnsivät he hänet pois. Marian luo päästyänsä tarttui toinen hänen käsivarteensa, mutta Maria tempautui irti sanoen:

— Tiedän tieni ja seuraan vapaaehtoisesti, mutta antakaa minun käydä yksin.

Miehet eivät kuitenkaan siitä huolineet ja torjuivat

väkivaltaisesti hänen yrityksensä päästä vapaaksi. Silloin ilmaantui Marttikin katolle. Mistä hän tuli, sitä ei tietänyt kukaan muu kuin Maria, joka oli nähnyt hänen kiipeävän pitkin lahon päädyn vieressä kasvavaa mäntyä.

— Pois! huusi hän. Antakaa hänen olla. Antaa hänen mennä.

— Vai niin, tiuskasi eräs sotamies, tekö autoitte häntä pakenemaan! Kavaltaja.

Martti veti miekkansa ja iski solvaajaa, niin että tämä kellahti maahan. Toinen näki kumppaninsa haavoitettuna ja syöksyi Marttia vastaan, mutta tämä pisti ja löi hurjasti.

— Mielettömät! huusi Löfving, rientäkää kohta alas, ihan paikalla! Muutoin ammun teidät kaikki! — Ja varotukseksi laukaisi kapteeni pyssynsä. Luoti lensi ilmaan, mutta palava etupanos putosi murtuneen olkikaton kautta heiniin ja sytytti ne. Tuulenpuuska lisäsi tulta, joka leimusi katolla. Silmänräpäyksessä oli kaikki umpiliekissä. Sotamies riensi tukehuttavan savun sisästä tikapuille, jotka hajosivat ja syöksyi alas. Martti koetti tavoittaa Mariaa, mutta liekit eroittivat heidät. Savu, tuska ja kuolema pimittivät Marian silmiä, hänen vaatteensa syttyivät. Marttikin oli tulen vallassa, mutta hän sieppasi Marian kainaloonsa paetaksensa, jos mahdollista. Tukehtumaisillaan kuiskasi hän: — Sittenkin lähdemme yhdessä!

Ympärillä seisovat odottivat tuskissaan heidän ilmestymistään. Mutta kun tuuli hetkeksi ajoi savun syrjään, nähtiin heidät vielä katolla.

— He palavat! he hukkuvat! huudettiin, mutta kukaan ei ryhtynyt heitä pelastamaan. Löfving yksin riensi paikalle. Hänkin yritti tikapuille, mutta kun ne olivat särkyneet, koetti hän kiivetä pitkin mäntyä, jonka latva jo oli tulessa.

— Älkää menkö sinne, kapteeni, huudettiin hänelle. Menette kuolemaan. — Mutta Löfving ei siitä välittänyt. Mänty paloi jo rätisten, savu tupruili Löfvingin pään yli, ja kuumuus oli sietämätön, mutta mitään tuntematta kiipesi Löfving ylöspäin.

— Tulkaa pois, kapteeni. Jo on liian myöhäistä. Kuolema siellä perii, huudettiin taas.

— Mies on hullu! supisivat sotamiehet. Käykäämme häntä pelastamaan!

Miehet riensivät vetämään kapteeniansa pois. Samassa romahti katto alas ja Löfving putosi kaikkien kauhuksi pyörtyneenä maahan. Sieltä kannettiin hänet Leenan luo, joka ei ollut hennonnut seurata Mariaa eikä aavistanut mitä oli tapahtunut.

Ne kaksi, jotka hukkuivat liekkeihin, eivät enää kärsineet, mutta heidän rovionsa ympärillä seisoivat elossa olevat valittaen. Kukaan ei enää muistanut mitä he olivat rikkoneet, itsekukin ajatteli omaa syyllisyyttään ja siunasi heitä, jotka nyt astuivat sen tuomioistuimen eteen, jossa inhimillinen oikeus lakkaa. Kalman hiljaisuus vallitsi, ja kauhusta kalpeana poistui väki paikalta. Silloin kajahti torventoitotus ilman halki ja sai poislähtevät pysähtymään, ja samassa näkyi kaksi ratsastavaa sanansaattajaa. He toivat käskyn kreivi Lewenhauptilta, että Löfvingin piti väkineen viipymättä palata Ruotsin armeijaan Säkkijärvelle.

II Luku.

UUSI PÄÄLLIKKÖ.

Kun kreivi Lewenhaupt Tukholmassa määrättiin vastaisen sodan ylipäälliköksi, tahtoi hän viipymättä lähteä Suomeen, mutta kun hänen valtiopäivillä istuvat ystävänsä halusivat pidättää häntä, kunnes kaikki asiat olivat ratkaistut ja sodanjulistus allekirjoitettu, päätti hän jäädä. Vasta Elokuun 23 p:nä, samana päivänä, jolloin Wrangel ponnisteli epätasaisessa taistelussa, purjehti Lewenhaupt Tukholmasta. Kaartin ja muiden rykment-

tien piti myös lähteä, mutta upseerit tekivät tenää, ja monet pyysivät virkaeroa, niin että lähtö tapahtui vasta 27 päivänä. Lewenhaupt väkineen astui maihin Haminassa, ja millä toiveilla Ruotsissa odotetiin hänen sotaisia urotöitänsä, pääsi ilmoille muun muassa seuraavissa säkeissä:

Taashan taivaan aurinkoinen
Säteitänsä lähettää,
Ja se Svean vielä pukee
Purppuransa loistohon.

Sulle kunnia valmistelee
maineen, jok' ei unohdu,
Urotöitäs mainioita
Jälkimaailma ylistää.

Kun ruotsalaiset sotajoukot saapuivat Haminaan, oli kurjuus Suomessa yhä lisääntynyt. Kaikkialla oli tuntuva puute ruokavaroista, hevosista ja rehuista, ja ihmiset olivat Lappeenrannan onnettomuuden tähden epätoivossa. Tieto tästä tappiosta oli saattanut mielet niin kovaan kuohuun, että kerrottiin ihmisiä äkkiä kuolleen surusanoman kuullessaan, ja itsekukin luuli, että isonvihan kauhut ovat taas uudistumassa. Siinä syy, miksi asukkaat niin vastenmielisesti näkivät yhä uusia sotajoukkoja tulevan, niin että täkäläiset ruotsalaisetkin ottivat vastaan tulokkaita haukkumasanoilla ja katkerasti soimaten kuningasta ja säätyjä. Moni suorastaan sanoi mieluummin tahtovansa olla Venäjän kuin Ruotsin alamaisena. Kun saapui tieto uusien sotajoukkojen tulosta, pakenivat talonpojat hevosineen metsiin, pelastaaksensa erämaihin sen vähän, mikä heillä vielä oli tallella, ja oltiinpa itse maaherroissakin huomaavinaan kylmäkiskoisuutta. Suomalaiset sotamiehet napisivat ääneen, kun heitä hellittämättä rasitettiin linnoitustöissä Haminan ulkopuolella,

sillä eihän ihmisvoima saanut näitä valleja kestäviksi. Se löysä hieta, jota niihin lakkaamatta kasattiin, vieri taas alas, ja tämä toivoton työ sai vihdoin sotamiehet täydelliseen raivoon.

Syyssateet valuivat alas virtoina, ja ilma kävi päivä päivältä viileämmäksi, mutta asumusten hankkimista ei oltu ajateltukaan. Armeijan täytyi sentähden turvautua maakuoppiin, joiden kosteudessa vaatteet homehtuivat niitä käyttäessäkin. Ruokatavarain puute ja hävittävä ruttotauti kävivät päivä päivältä uhkaavammiksi, miehiä kuoli tuhansittain, ja vaikka kaivettiin 1,000 kyynärää pitkiä, 6 kyynärää leveitä ja 4 kyynärää syviä hautoja, eivät nekään riittäneet. Haudat olivat sittenkin liian täynnä, ja henkiin jääneet näkivät niistä milloin käden, milloin jalan pistäyvän ilmoille.

Kaikki tämä teki elämän Hattujen iloisille veikoille aivan toiseksi kuin he sitä olivat kuvitelleet, ja pian rupesivat vilkasverisimmätkin huomaamaan aseman kolkoksi. Talvi teki tuloa jo marraskuussa. Armeijan muonat olivat jääneet Turkuun, Helsinkiin ja Porvooseen, mutta niitä ei voitu enää kuljettaa meritse, eikä maata myöten kuljettamista varten ollut hevosia. Lewenhaupt ei luullut voivansa ruveta hyökkäykseen, ja kun ei käynyt edes pitäminen joukkoja koossa, päätti hän sijoittaa ne talvimajoihin, niinkuin venäläiset olivat tehneet. Likeisimmät rykmentit saivat palata ruotuihinsa, ja toisia hajoitettiin pitkin Uuttamaata, Hämettä ja Turun lääniä aina sen mukaan, kuinka muonavaroja oli saatavissa.

Mutta se lepo ei tullut pitkäaikaiseksi. Hajoitetusta armeijasta kutsuttiin äkkiä kokoon 7,000 miestä, ja marraskuun 19 p:nä marssi Lewenhaupt Venäjän rajaa kohti. Ruotsalaisen armeijan kunnian sanottiin vaativan, että sen ennen talvimajoihin menoansa ensin piti käydä vihollista vastaan ja siten näyttää valheeksi niiden ulkomaalaisten kirjeenvaihtajien kuvaukset, jotka useinkin Venäjän palkkaamina väittivät Ruotsia kykenemättömäksi suoriutumaan tästä sodasta.

Niiden joukossa, joihin raivoava rutto oli tarttunut, olivat myös Hubert ja Segebaden. Siitä syystä ei kumpikaan päässyt Lewenhauptin muassa hänen ensimäiselle sotaretkelleen. Se oli surun aiheena sairaille että heidän ystävilleen. Nyt olivat nuoret sankarit kuitenkin jo toipumaan päin. Segebaden jo liikkui ulkonakin, ja Hubert oli aikeissa yrittää samaa hänkin, mutta kun ehkä oli parasta olla hätäilemättä kylmänä vuodenaikana, kokoontuivat kaupunkiin jääneet ystävät hänen asuntoonsa viihdyttämään hänen maltittomuuttansa ja mahdollisuuden mukaan haihduttamaan painostavaa ikävyyttä.

Nyt kuten ainakin kohdistui useimpien keskustelu suurpoliittisiin kysymyksiin. Ylipäällikkö oli niitten keskustana, eikä Segebaden väsynyt ylistämään tämän ihailtavan miehen ansioita:

— Missä tavataan mies, jota selvän käsityksen, jalon ajatustavan, hyvyyden, rehellisyyden, itsensäkieltämisen, urheuden ja isänmaanrakkauden puolesta kävisi vertaaminen Lewenhauptiin? Ajatelkaapa vain sitäkin, että hän, vaikka itse on aatelismies, 1734 vuoden valtiopäivillä puhui aatelin ylellisistä vaatimuksista ja koetti supistaa niitä yleisen hyvän eduksi. Minä en olisi mahdollinen semmoiseen suureen ja ylevään itsenikieltämykseen.

Toverit yhtyivät Segebadenin kanssa ihailemaan jaloa ylipäällikköä, ja itsekukin riensi kertomaan jotakin niistä ansioista, joista tätä suurta miestä tähän aikaan kaikkialla ylistettiin. Niinpä tiesi yksi, että Lewenhaupt joillakin edellisillä valtiopäivillä oli esiintynyt vapaan valtiolaitoksen ja yksinvallan rajoittamisen hartaana puolustajana. Toinen muisti, että säädyt 1734 vuoden valtiopäivien jälkeen tahtoivat saada hänet ylennetyksi kenraaliluutnantiksi, mutta että hän oli kieltäytynyt, koska ei tahtonut sivuuttaa vanhempia kumppaneita. Vieläkin yksi kertoi, että hänelle samaan aikaan oli tarjottu 15,000 hopeataalaria pöytärahoiksi, mutta että hän itse ne vähensi 12,000:een. Nuorten ihailu oli niin yksimielinen ja vilpitön, ettei yksikään ääni kuulunut tätä yleistä kiitosta vastus-

tavan; nyt ja kuten ainakin myönnettiin, että Lewenhaupt selvemmin kuin yksikään muu Ruotsin suurmiehistä oli luotu johtamaan sotaa Venäjää vastaan.

Siten oli päästy päivän polttavimman kysymyksen alalle, ja Segebaden johti keskustelua nytkin asiantuntijana, joka ihmeellisesti oli tutustunut ei ainoastaan yleiseen asemaan, vaan vieläpä kaikkiin yksityiskohtiin, joista muilla ei ollut aavistustakaan. Hän esitti suurella varmuudella syyt Lewenhauptin äkkipikaiseen lähtöön Venäjän rajalle ja antoi sen suuntaisia viittauksia, että arvoitus oli helposti niiden ratkaistavissa, jotka tunsivat asianhaarat perinpohjin. Hän oli paremmin kuin koskaan selvillä siitä, että tekeillä oleva sotaretki paremmin kuin mitkään entiset urotyöt valaisisi ja todistaisi ylipäällikön erinomaista neroa.

Sellaisilla puolihämärillä viittauksilla sai kaikkitietävä nuorukainen yleisen uteliaisuuden herätetyksi. Ne, jotka olivat seisoneet loitommalla, lähestyivät, ne jotka olivat pelanneet, heittivät kortit ja noppaset sikseen, voidaksensa häiritsemättä kuunnella puhetta.

Segebadenin sydän paisui ilosta ja ylpeydestä, ei niin paljon siitä, että hän tiesi enemmän kuin muut, vaan sentähden, että hän nyt sai esittää ihanteensa, kreivi Lewenhauptin koko loistossaan ja suuruudessaan.

— Tiedättehän, alkoi hän taas, että aina tsaari Pietarin kuolemasta saakka ja sitäkin ennen ovat valtaistuimen perimis-asiat olleet aina niin ja näin. Ensiksi kävi suuriruhtinas Aleksein pahasti, niin ettei hänestä ollut kysymystäkään, jotapaitsi hän kuolikin. Tsaarin jälkeläiseksi tuli hänen puolisonsa Katarina I, mutta hänkin kuoli hallittuansa pari vuotta, ja hänen jälkeensä nousi valtaistuimelle hänen poikansa poika Pietari Aleksejevitsh, mutta sitten kuoli hänkin. Sitten seurasi järjestyksessä tsaarin veljenpojat sukulaisineen, ja monien kohtaloiden jälkeen julistettiin Venäjän keisariksi pieni Iivana, joka vielä makasi kehdossa.

No niin, mutta mitä se tähän kuuluu? Tuohan kyllä tiedettiin.

— Älkää hätäilkö! pyysi Segebaden rauhoittaen. Te tiedätte että Iivana tuli keisariksi ja että hänen äitinsä Anna johtaa hallitusta hänen puolestaan. Tiedätte myöskin, että asiasta syntyi rettelöitä, mutta minä yksin tiedän, että kaikkialla vallitsee tyytymättömyys. Kaikki järkevät ihmiset Pietarissa ovat sitä mieltä, etteivät he tahdo olla saksalaisen Anton Ulrik Braunschweigiläisen puolison eivätkä hänen pienen poikansa hallittavina, semminkin kun tämä on vain tsaari Pietarin veljentyttären tyttärenpoika.

Segebaden vaikeni ja katseli kysyväisenä ympärillensä. Kaikki myönsivät, että tyytymättömyys oli käsitettävissä, mutta koska tsaari Pietarin poika ja pojanpoika olivat haudassa eikä likempää perillistä ollut, niin täytyi kai käydä niinkuin käynyt on.

— Eipä! huudahti Segebaden virkeästi. Juuri sentähden, ettei sillä tavoin saa käydä, on Lewenhaupt nyt matkalla Pietariin.

— Sentähden?! Minkätähden?! Kuinka?! — kuului joka taholta.

Segebaden kasvoi yhä mahtavammaksi jatkaessaan: — Tsaari Pietarin puoliso peri miehensä kruunun, ja saattaahan hänen tyttärensä Elisabet samoin periä sen äitinsä jälkeen.

— Tottakai! Tietysti!

— No niin, siten ajattelevatkin järkevät Pietarissa, mutta valta ei ole niiden käsissä. Sentähden tahtoo Lewenhaupt ajaa heidän asiaansa ja auttaa suuriruhtinatarta hänen isänsä valtaistuimelle.

— Vai niin! Vai sentähden. — Nythän oli saatu langan päästä kiini, eikä yrityksestä ollut sanottavana muuta kuin hyvää, sillä voisihan se tuottaa onnea sille, joka siihen oli ryhtynyt.

Hubert vain ei riemuinnut. — Eiköhän olisi ollut parempi, arveli hän, että pietarilaiset olisivat saaneet itse

suorittaa asiansa, kuin että armeija pantiin alttiiksi talviretken aavistamattomille seurauksille.

Mutta Segebadenista olivat juuri nuo monet mahdollisuudet loistokohtana ylipäällikön suunnitelmassa.

— Luuletteko te, kysyi hän reippaana ja iloisena, että mies semmoinen kuin Lewenhaupt tekee mitään hullua tahi astuu semmoisen askeleen turhanpäiten? Se, mitä hän jo on saavuttanut, on siksi suurta, ettei häntä koskaan voida kylliksi palkita.

— Mutta, rohkeni Hubert inttää, kuka takaa, että hän sillä tekee palveluksen Ruotsille?

— Sen takaan minä, sillä tiedän, mitä hän jo on saanut aikaan. Tuskin siitä vielä saa kuiskatakaan, mutta minä sanon sen kuitenkin teille: Suuriruhtinatar Elisabet on otettu vangiksi, ja nyt ehdottaa Lewenhaupt, että Elisabet hänen avullaan ottaa Venäjän valtakunnan haltuunsa.

— Sepä! Vai niin!

— Mutta korvaukseksi vaatii hän, että Venäjä luovuttaa Ruotsille kaikki, mitä tsaari Pietari on meiltä riistänyt.

Nyt nuoret eivät enää voineet hillitä tunteitaan. Hurmauksen vallassa puhkesi heidän onnellisista sydämistään raikas eläköön ylipäällikölle ja hänen suunnattomalle urotyöllensä.

Hubert oli samoinkuin muutkin iloisen hämmästyksen vallassa, mutta vähitellen syntyi hänessä taas arveluita, ja hieman epävarmana esitti hän aran kysymyksen: lieneekö varmaa, että suuriruhtinatar suostuu siihen.

Segebadenista oli suorastaan naurettavaa, että sitä epäiltiinkään. Kukahan ikinä lienee ollut kahden vaiheilla, kun on ollut valittavana vankeus vieraassa maassa tai isäin valtaistuin?

Hubert myönsi kyllä tämän oikeaksi, mutta kuka takaa, etteivät mahtavat Pietarissa riennä vapauttamaan ruhtinatarta ansaitaksensa itse palkinnon? Sitäpaitsi onhan pieni Iivana —

Pitemmälle hän ei joutunut, sillä oven aukaisi iäkäs sotavanhus, joka verkalleen ja juhlallisesti astui huoneeseen ja ilmoitti alakuloisena, että Ruotsista oli saapunut tieto, joka kertoi kuningatar Ulrika Eleonoran kuolleen. Sitäpaitsi oli Venäjän puolelta kuultu, että kreivi Lewenhaupt oli saapunut Säkkijärvelle, mutta että hän kohta oli peräytynyt palatakseen kotiin. Sekä hän itse että osa armeijaa oli jo tänä iltana tuleva Haminaan.

Nämä odottamattomat uutiset syrjäyttivät kaikki muut puhelut, ja mielissä vaihtelivat suru ja ilo. Mutta olihan kuningatar vanha, hänellä ei ollut lapsia, ja vaikka kysymys valtaistuimen perimisestä oli Ruotsissa polttava, oli se täällä oleville vielä kaukaisuudessa häämöittävä. Toista oli Lewenhauptin. Hänen suurtyönsä oli suoritettu, ja uusi aika oli hänen kauttansa koittava. Nythän täytyi olla mukana, ja kaikki syöksyivät ulos. Hubertkin, vaikka hän vielä oli heikko sairautensa jälkeen, riensi toverien perässä.

Oli viikko ennen joulua. Talvi oli paraillaan, ja Haminan vartiaväki kulki tavattoman reippaan näköisenä hengittämässä raitista ilmaa. Painostava elämä Suomessa oli niin räikeänä vastakohtana sille iloiselle ajalle, jolloin ritarihuoneessa, kahviloissa ja Tukholman hauskoissa seurapiireissä äänestettiin sotaa, että monikaan ei luullut enää voivansa sitä kestää. Mutta nyt olivat surut poistuneet, sillä matkustavilta talonpojilta oli kuultu, että Lewenhaupt oli kotimatkalla, muassaan niin runsas saalis, ettei mistään saatu tarpeeksi hevosia sen kuljettamiseen. Lukemattomia vankeja oli saatu, ja niiden joukossa komea nainen. Talonpojat olivat itse nähneet, että hän itki ja koetti peittää kasvojaan. Ihmeitä saadaan kuulla ennen iltaa, ja nyt piti näytettämän loistavin vastaanotoin, että ymmärrettiin pitää päällikön onnistunutta sotaretkeä oikeassa arvossa ja että haluttiin seurata häntä vastaisissa loistavissa voitoissa.

Segebaden suuntasi ystäviensä etupäässä kulkunsa kaupungin portille. Sinne oli jo kokoontunut väkeä, ja

ihmiset silmäilivät toinen toisiaan toivorikkain katsein, yhä useampien rientäessä paikalle kirjavana joukkona. Heidän edessään aukeni kinosten välillä Viipuriin vievä tie, ja kummallakin puolella seisoi havumetsä tuoreena aamun valossa. Puiden viheriä erottui somasti valkoisesta lumesta, ja suurina punaisina terttuina pihlajissa riippuvat marjat, jotka kimalsivat kelmeässä auringonvalossa, lisäsivät luonnon kauneutta. Tämän nähdessään syntyi nuorissa sankareissa ajatus käyttää näitä luonnon tarjoomia koreuksia juhlalliseksi tervehdykseksi voitonsaajalle.

Segebadenin kehoituksesta kokoontui tuo iloinen joukko tien varrella olevaan linnansarveen. Neuvoteltiin, ja pian oli päätöskin tehty. Tien yli kohosi äkkiä komea kuusista ja männyistä rakennettu kunniaportti. Yhteen taivutetut puun latvat muodostivat mahtavan kaaren, jonka sivusta ja huipusta riippuvat pihlajanmarjat lisäsivät laitoksen juhlallisuutta. Ylimpänä liehui sinikeltainen lippu.

Tämä komea tervehdyslaitos antoi uutta vauhtia voittohuhuille, ja pian tiesi jokainen jotakin Lewenhauptin menestyksestä. Moni kaupungin asukas oli itse puhutellut matkustavia talonpoikia, toiset olivat kuulleet heidän uutisiansa niiltä, jotka olivat heitä puhutelleet, ja vieläkin toiset olivat jo aavistaneet tahi ennakolta kertoneet kaikesta aivan niinkuin nyt oli käynyt, ja kaikki pitivät tuota suurta voittoa aivan luonnollisena asiana. Lewenhauptin neron takia ei voinut toisin käydäkään, semminkin kun Sprengtport ja Löfving olivat muassa. Kumpikin oli jo yksistään urotöiden ja voiton takeena.

Talonpojat, jotka olivat tuoneet nuo suuret uutiset, olivat tulleet Haminaan saadaksensa maksua armeijalle suoritetuista kyydeistä ja hevosista, joita heiltä oli otettu. Heiltä nyt nuoret upseerit koettivat tiedustella kaikkea mahdollisimman tarkasti, mutta valitettavasti täytyi keskustella tulkin avulla, sillä ei yksikään heistä ymmärtänyt suomea. Tulkin kertomuksen mukaan eivät talonpojat itse olleet nähneet paljoakaan sotaa, mutta sitä enemmän he olivat kuulleet muilta, ja suurimmaksi osaksi

sopi kaikki yhteen niiden tuumien ja toiveiden kanssa, joita Lewenhauptilla oli ollut matkaan lähtiessään. Enimmin puhuttiin salaperäisin sanoin siitä, mikä koski suuriruhtinatar Elisabetia. Tiedettiin varmasti, että hän tähän aikaan aikoi lähteä Venäjän Karjalaan metsästämään, ja silloin täytyi pitää varansa. Kuiskattiin myös, että Sprengtport ratsumiehineen oli saanut tehtäväkseen asettua väijyksiin ja ryöstää tuon korkean naisen, mutta oliko se onnistunut? Tietysti, sillä olivathan talonpojat itse nähneet vangitun naisen, joka peitti kasvonsa ja kääntyi pois. Minkävuoksi hän olisi niin tehnyt, ellei hän olisi ollut häpeissään ja surrut menetettyä kruunuansa. Mitä enemmän Segebaden mietti tämän sankariteon seurauksia, sitä rajummin sykki hänen sydämensä.

— Mikä käänne tästä tuleekaan koko sodalle! huudahti hän. Suuriruhtinattaren vankeus on meille rajattoman menestyksen takeena! Nyt on meidän vuoro laatia lakia Venäjälle, jopa koko Euroopalle.

— En voi ajatella semmoista onnea, vastasi Hubert miettiväisenä. Elisabet-ruhtinatarko täällä? Vangittuna noin vain. En hevillä sitä pidä mahdollisena.

— Miksi et? kysyi Segebaden tulisesti innostuneena. Oltiin metsästämässä, seurue hajaantui, ruhtinatar pyrkii eteenpäin, jää yksin — ajatelkaa erämaahan — ja silloin syöksyvät meikäläiset väijyksistä. Sprengtport tuntee seudut, ja Lewenhauptin nero johtaa heitä. Minä pidän asiaa varsin luonnollisena.

Ympärillä seisovat kääntyivät Segebadenin puoleen. Hänen rohkea otaksumansa herätti yleistä hämmästystä ja ihailua. Vihdoin rohkeni kuitenkin Hubert inttää:

— Mielestäni olisi ollut parempi, jos he olisivat saaneet Iivanan äidin, Annan, käsiinsä.

— Ei ikinä! huudahti Segebaden. Hänestä ei huoli kukaan Venäjällä. Annan puoliso oli muukalainen, ja hänen ystävänsä ovat muukalaisia, jotka ovat syrjäyttäneet oman maan miehiä. Kansa sitävastoin rakastaa Elisabetia, ja jos autamme häntä valtaistuimelle, antaa hän meille kaikki mitä vaadimme.

— Ei hän ainakaan anna kaikkea mitä sinä vaadit, nauroi Hubert, luoden pilkallisen katseen Segebadeniin.

— Silloin otamme väkisin! Joko peruuttaa ruhtinatar kaikki, mitä tsaari Pietari on anastanut, tahi menettää hän Venäjän kruunun. Sen verran toki ymmärrät.

— Olkoon onneksi, toivon että pyydät minua metsästämään Salmiin, hymyili Hubert ivallisesti.

— En unohda ketään, joka ansaitsee ystävyyttäni ja on Lewenhauptin miehiä, mutta sinua kiellän tappamasta kärpästäkään maillani.

— Mutta Reif on Salmin herra, ja hän on pyytänyt minua metsästykselle.

— Te ette kumpikaan tule sinne! karjasi Segebaden.

— Kah! kah! huusi tiellä seisova kansa. — Kah!kah! kaikui yhä loitommalta. Ja totta tosiaan, tuo kiihkeästi odotettu sankari oli tulossa.

Segebaden juoksi pikaisesti takaisin kunniaportin kautta ylös läheiselle vallinsarvelle, ja toverit seurasivat häntä, sillä sieltä sopi nähdä kauemmaksi tielle päin. Siellä näkyi ensin muutamia ratsumiehiä, sitten airue, sitten seurueen herrat ja heidän edessänsä Lewenhaupt, pää painuneena syvälle turkinkaulukseen, arvattavasti pakkasen tähden. Näiden jälissä kulki jalkaväen osasto, mutta varsinainen armeija näkyi myöhästyneen, sillä nyt tuli heinäkuorma, josta pisti ulos huiveihin kääritty naisen pää. Kuorman takana häämöitti jotakin, josta ei voitu saada selkoa.

— Näetkö tuota naista? huudahti Segebaden tarkastaen heinäkuormaa. — Mitkä silmät! Se on hän! — Eläköön voittaja! Elököön Lewenhaupt!

— Eläköön voittaja! kaikui miehestä mieheen.

Kaikki nuoret Hatut olivat samoinkuin Segebaden nähneet tuon heinistä esiinpistävän pään. Kuka tämä nainen oli? Oliko se hän? Lieneekö mahdollista?! Oi Jumala!

Lewenhaupt ratsasti juhlallisesti kunniaportin kautta, mutta sitten hän kääntyi tieltä ja pysähtyi vallinsarven

alle, josta nuo voiton hurmaamat nuorukaiset katselivat häntä. Ylhäiset ja alhaiset riensivät tervehtimään suurta miestä, mutta hänen ylhäisyytensä viittasi torjuvasti heille kaikille. Nähtiin, että hän tahtoi olla yksin.

Heinäkuorma yhä läheni, ja nainen, joka oli ollut siihen peitettynä, nousi katselemaan ympärillensä. Hän näkyi tuntevan seudun.

— No ilmeinen ihme! huusi rehevä porvarinvaimo harmaalle äidillensä. — Tuohan on Löfvingin Leena. Kuinka saattoivat herrat sanoa häntä Venäjän keisarinnaksi! Ehk'eivät olekaan saaneet häntä käsiinsä.

— Ei sitä niinkään hevin oteta, vastasi muija. Helpommin löytää pienokainen rikan maasta kuin suuret sieppaavat tähden taivaasta.

Nuoret upseerit seisoivat hämmästyksen herpaannuttamina. He tunsivat itsensä kokonaan pettyneiksi. Mikä kurjuus, kun yhdellä iskulla menettää kaikki.

— Tuoko se on sinun keisarinnasi? kysyi Hubert ivaten.

— Suu kiinni! ärjäsi Segebaden ja kääntyi pois. Sananvaihto lakkasi siihen, sillä nyt näkyi pitkä jono työrekiä, joita vetivät härät, sarvissa liehuvat töyhdöt. Jokaisessa reessä oli komeita, lujasti raudoitettuja ja suurilla lukoilla varustettuja arkkuja. Tämän loistavan osaston perässä kulki ratsastava vartioväki, ja ensimäisellä arkulla istui komeapukuinen ajaja.

— Pois tieltä! huusi hän töllistelevälle väelle, joka tungeksi eteenpäin. Tehkää tilaa! Tämä on parempaa kuin veriset liput. Tässä on hopeata ja kultaa, hyviä päiviä ja suuria palkinnoita niille, jotka sellaisia ansaitsevat.

— Mitä tuo on? kysyi väki hämmästyneenä ja ihmetellen. — Mitä tuo on?

— Hopeata ja kultaa, sanon minä. Koko Venäjän aarreaitta! Tehkää tilaa! Näin sanottuaan läimähytti hän pitkällä piiskallaan hitaita härkiä ja ajoi juhlallisesti kaupunkiin kunniaportin kautta.

Lewenhauptin ystävät, jotka jo olivat vähällä nolostua, hengittivät taas vapaasti ja juoksivat esille juhlallisesti tervehtimään voittajaa. Mikä voima olikaan näissä aarteissa! Hänen ylhäisyytensä itsekin tunsi samaa, ja nyt hän teki lopun siitä pitkästä vaitiolosta, jolla hän oli ympärillä seisovia ihmetyttänyt.

— Hyvää päivää, herrat, sanoi hän ja ratsasti esille syrjäisestä paikastaan. Minä näen, että te tahdotte kunnioittaa palaamistani, ja minä kiitän teitä. Voittomme ei tullut suureksi, mutta se tuli kallisarvoiseksi. Ratkaisevasta taistelustakaan ei tällä kertaa tullut mitään, mutta se on tuleva, herrani, se tulee. Te näette nuo jykevät arkut tiellä.

— Näemme! huusi eräs nuori intoilija. Teidän armonne on palannut Venäjän aarteet muassaan.

— Luulitteko siis, että lähdin lapsenleikkiin? kysyi sodanjohtaja ylpeästi. Arkut ovat asetettavat pääkortteeriin ja varmaan talteen. Niiden kanssa ei saa kevytmielisesti menetellä.

— Kuulkaa, kuulkaa! huusivat nuoret. Suunnattomia rikkauksia niissä lienee.

— Tiesinhän sen! vakuutti eräs nuorukainen. Hän on meidän miehemme! Entä suuriruhtinatar?

— Teidän ylhäisyytenne, kysäsi Segebaden, missä *hän* on?

Lewenhaupt yskäsi. — Hän tulee toisella kertaa — yhtaikaa sen suuren voiton kanssa. — Hän käänsi hevosensa, ratsasti tielle ja poikkesi kaupunkiin päin. — Hyvästi, herrani, tapaamme toisemme vasta, sanoi hän lyhyesti ja jyrkästi, rientäen pois.

Segebaden riensi jäljessä, juoksi minkä voi ja onnistui vihdoin saavuttamaan hänen ylhäisyytensä. Lewenhaupt huomasi hänet ja kiristi ohjaksia. — Tahdotko mitään? kysyi hän.

— Tahdon, huohotti Segebaden. Mihin jätitte suuriruhtinatar Elisabetin?

— Hän istuu Venäjän valtaistuimella. Myöhästyin. Hän ei ansainnut ystävyyttämme. Lewenhaupt tahtoi rientää pois, mutta Segebaden rukoili:

— Tätini tähden! Setä, annan henkeni teidän edestänne! Mutta mitä sisältävät nuo kallisarvoiset arkut?

— Arkut? Vai niin! Ne kätkevät suurimman salaisuuteni.

— Mutta minkä? Setä, vannon etten ilmaise sitä.

Ylipäällikkö hengähti syvään: — Olkoon, poikani, olet todellakin minulle uskollinen, ja minä tarvitsen jonkun, jolle voin keventää sydäntäni. Nuo kallisarvoiset arkut eivät sisällä mitään.

Segebaden kalpeni. — Miksi pilkkaatte uskollisinta palvelijaanne, joka tahtoisi kuolla edestänne.

— En pilkkaa. Tuumani eivät onnistuneet. Suuriruhtinatar ei näyttänyt silmiänsä. Omalla uhallaan antoi hän julistaa itsensä keisarinnaksi. Mitään muuta emme saaneet kuin vähän viljaa ja heiniä venäläisistä makasiineista, mutta mitä olemme menettäneet kuolleissa ja sairaissa, se on korvaamatonta. Hevosemme kaatuivat nälästä ja uupumuksesta, tykit jäivät tienvarsille, ja saadaksemme ne mukaamme täytyi meidän valjastaa talonpoikia vaimoineen ja lapsineen niitä kuljettamaan. Onneksi emme tavanneet vihollisia, mutta kun retkemme ei vastannut sitä mitä toivottiin, olen tällä tavalla tahtonut korvata sen loiston, mikä sotaonnestamme puuttuu.

— Mutta, sopersi Segebaden. Jos arkut ovat tyhjät — niin —

— Tyhjät tahi ei, se on syrjäasia. Arvoni on säilytettävä armeijassa ja koko kansassa. Jollei ihmisillä ole muuta ajateltavana kuin tuo jokapäiväinen nälkä ja ravitun vihollisen tulo, niin he nääntyvät, mutta jos he uskovat, että olen anastanut miljoonia, on heillä yhä toivoa, että kulta muuttuu leiväksi ja he haluavat taistella minun kaltaiseni urhoollisen miehen johtamina.

— Mutta, intti Segebaden, jos he vihdoin saavat tietää totuuden, kuinka silloin käy?

Lewenhaupt teki huolettoman kädenliikkeen: — Älä pelkää. Olen antanut käskyt Louis'lleni. Häneen voin luottaa, hän pitää kaikesta huolen. Hän itse ajaa arkut pääkortteeriin, siellä niitä säilytetään ja vartioidaan, niin ettei kukaan aavista pahaa, mutta jokainen ohikulkija näkee ne, ja se on tarpeellistakin, kunnes saan sotatuumani oikeaan vauhtiin. Ja nyt, poikani, rauhoitu, mutta pidä hampaittesi takana mitä tiedät. Hyvästi! Tämän sanottuansa Lewenhaupt kannusti hevostansa ja jatkoi matkaansa, mutta Segebaden ei seurannut enää.

— Mitä uutta?! kysyivät vastaan rientävät toverit. Mitä sait tietää? Mitä hän sanoi?

Siihen ei tullut mitään vastausta.

— Mikä sinun on, Segebaden? ihmettelivät toverit. Luulisipa että sinun on täytynyt niellä kaikki nuo pihlajamarjat kunniaportista. Ha, ha, ha!

— Niin onkin, vastasi Segebaden katsomatta heihin. Hyi, hitto, hyi!

III Luku.

MANIFESTI.

Vaikka 1741—1742 vuosien välinen talvi oli ollut tavattoman ankara, mursi sen vallan kuitenkin vihdoin kevät. Varhain maaliskuussa alkoivat räystäät tippua, aurinko lämmitti ja päivät kävivät valoisemmiksi. Parempi aika oli tulossa. Eräänä semmoisena päivänä sattuivat Sprengtport ja Löfving yhteen autioksi jätetyssä torpassa Haminan ulkopuolella. Marian ja Martin kuoleman ensimäinen musertava vaikutus oli jo hälvennyt näistäkin kahdesta sydämestä, joihin se likimmin koski. Sekä majuri että Löfving olivat kuulleet surusanoman Leenalta, mutta vaikka hänen kertomuksensa oli ollut samanlainen, oli hänen sanansa otettu erilailla vastaan.

Kun Löfving surkean loppukohtauksen jälkeen heräsi tainnoksista, näki hän olevansa sotilaiden ympäröimänä, jotka levottomina odottivat miten hänen kävisi. Lewenhauptin lähettiläs oli kiireissään saadakseen peräytymiskäskyn perille viedyksi, ja kapteenin silmäin tuskin auettua hän jo ryhtyi puhumaan. Täytyi rientää, sanottiin, sillä koko Pietari oli riemuiten tervehtinyt Elisabetia keisarinnaksi, ja nyt oli Lascy hänen käskystään valmis marssimaan armeijan kanssa Haminaa vastaan.

Puoleksi huumaantuneena ja tästä uutisesta hämillään ei Löfving saanut ajatuksiansa selviksi eikä käsittänyt asemaa. Hänet siis jätettiin vaimonsa huostaan, ja toiset saivat järjestää paluumatkaa. Silloin sai Leena kertoa tapahtuman, mutta tuskin oli kapteeni sen kuullut, kun hän nousi rajusti huutaen: sinä valehtelet! Mutta kun Leena vapisevin äänin vakuutti: en valehtele, en, niin selvisi asia äkkiä, ja Löfving vaipui alas ikäänkuin kuolleena. Semmoisessa tilassa jäi hän pitkänään makaamaan, eikä vaimo tietänyt puhuiko hän hänelle vai itsekseen, kun hän vihdoin sanoi: Minä häntä varoitin, mutta hän ei kuunnellut. Hän oli vielä niin nuori. Hän oli lumottu. Kunpa se vain ei olisi tapahtunut pelastaessa kavaltajaa. Oi, Jumala olkoon hänelle armollinen!

Vihdoin Löfving nousi horjuen ja pyyhki kyyneleen silmistään. Martti ei sittemmin häipynyt hänen ajatuksistaan, häntä kaipasi hän yhä enemmän mikäli aika kului, mutta suru ei kuitenkaan lamannut hänen sotilasvelvollisuuksiensa täyttämistä. Niistä, jotka eivät läheisemmin tunteneet Löfvingiä, näytti kuin ei kova isku olisi häntä paljoakaan koskenut. Hän oli vain entistä tuimempi.

Toisin oli majurin laita. Lewenhauptin lähtiessä sotaretkelleen, oli majuri lähetetty Käkisalmeen sikäläisiä venäläisiä karkoittamaan. Tieto hänen tulostaan oli saanut talonpojat liikkeelle. Täällä oli tyytymättömyys Venäjän valtaan suurempi kuin Vilajoella, ja jos vain majuri olisi käskenyt, olisivat talonpojat olleet valmiit liittymään häneen. Suuria tuloksia hän ei saavuttanut,

muutamia heinäkuormia vain ja kolme vangiksi otettua kasakkaa.

Sprengtport saapui Haminaan jouluaattona, ja kohta kun hän oli jättänyt linnanpäällikön talon, jossa hän oli raporttinsa antanut, seurasi Leena hitaasti ja vähän matkan päässä onnetonta miestä hänen asuntoonsa, pieneen ullakkokamariin kaupungin syrjässä. Majurin päästyä kamariinsa rupesi Leena surun raskauttamin askelin kiipeämään portaita myöten, mutta se ei tahtonut onnistua. Tukehuttava tuska pakotti hänet pysähtymään, mutta vähitellen alkoi hän sitten taas kulkunsa. Ovea avatessaan näki Leena, että majuri oli yksin, mutta jaksamatta puhua istahti hän oven suuhun. Sprengtport aikoi yllättyneenä nousta häntä tervehtimään, mutta nähdessään tuon kalpean naisen murtuneen haahmon, hän pysähtyi säikähtyneenä. Hänellekö tuo on tuomassa surusanomaa?

Leena nousi, ja unohtaen kaikki, millä hän oli aikonut vähitellen valmistaa majuria, kertoi hän suoraan kuinka Marian oli käynyt ja koetti sitten lieventää ja selittää hänen syyllisyyttänsä. Mutta sitä hänen ei olisi pitänyt tehdä. Jokainen sana onnettoman tytön puolustukseksi koski isään yhtä syvästi kuin hänen kamala loppunsakin. Miksi tuota kaunistelua? Mariaa ei tarvinnut puolustaa, hän ei ollut tehnyt sitä, mistä häntä syytettiin. Majuri tunsi tyttärensä ja tiesi että hän oli syytön. Toiset, jotka olivat rikkoneet, tahtoivat nyt sysätä syyn häneen, joka ei enää voinut puhua puolestansa. Mutta kuinka oli menetelty hänen nuoren kokemattoman tyttärensä kanssa? Voi, jospa hän itse olisi tässä puhumassa isällensä kaikki. Mutta, Jumalan kiitos, puhtaana ja viattomana kohtaa hänen sielunsa kerran isänsä, joka ei koskaan lakkaa häntä rakastamasta ja joka ei suo itselleen mitään lepoa, ennenkuin on puhdistanut tahran hänen nimestään.

Leena ei väittänyt vastaan, hän vain vetäytyi horjuvin askelin syrjään, kun majuri huoahtaen: lapseni, rakas lapseni! kääntyi hänestä pois saadaksensa jäädä yksin. Ulkoullakolle tultuansa kuuli Leena, että hän sulki oven

salpaan, ja hetkisen senjälkeen näki hän avaimenreijän kautta majurin polvistuneen lattialle. Ilta hämärtyi yhä enemmän, ja vihdoin sulki pimeys kaikki öiseen huntuunsa. Kun majurinrouva seuraavana aamuna koputti ovelle, aukaisi majuri salvan, mutta pysyi yhä useita päiviä huoneessaan. Ilmoitettiin että hän oli sairastunut, ja niin olikin. Niin ylhäiset kuin alhaiset tahtoivat lohduttaa kovasti koeteltua miestä. Mutta ei kestänyt kauaa, ennenkuin uudet tapaukset tempasivat hänet mukaansa.

———

Kun Lewenhaupt Säkkijärvellä luopui tuumastaan valloittaa Pietari, lähetti hän sanansaattajan Lascyn luo pyytämään aselepoa. Keisarinnan suostumuksella se myönnettiinkin epämääräiseksi ajaksi, mutta nyt tuli suomalaisille tieto, että venäläiset 3 päivän perästä aikovat ryhtyä sotatoimiin. Vakoojat tiesivät kertoa, että 60,000 miestä, lisäksi kasakoita ja husaareja, oli lähdössä Viipurista marssimaan kahdessa *kolonnassa* Haminaa vastaan. Toisen osaston tuli kulkea Lappeenrannan kautta Keltin yli, saartaaksensa sitä miehistöä, jonka Lewenhaupt sieltä päin oli kutsunut kaupunkiin. Toinen osasto aikoi käydä jäitse pitkin Suomenlahtea. Kumpikin kolonna saattoi jonkun päivän perästä olla paikalla, sillä venäläiset tunsivat tarkoin tiet, ja vahva jää kannatti kyllä sekä miehet että tykit.

Uutinen synnytti yleistä kauhua. Kaupunkilaiset kokosivat kiireessä mitä heillä oli arvokkainta ja rupesivat pakenemaan, semminkin kun Lewenhaupt itse kehoitti heitä siihen äkkiä uhkaavan vaaran tähden. Sotaneuvosto kokoontui Maaliskuun 1 päivänä, mutta läsnäolijoista äänestivät ainoastaan kenraali Bousquet ja eversti Wrede taistelua. Kaikki muut pitivät vastustusta mahdottomana ja äänestivät peräytymistä, kunnes joudduttaisiin kokoamaan maalle hajoitetut rykmentit. Kenraali Lagercrantz ehdotti lisäksi, että Hamina ja kaikki

kylät peninkulman matkalla sieltä aina Anjalan siltaan saakka, johon aiotiin peräytyä, poltettaisiin, että järeät tykit räjähytettäisiin, sekä että kaikki kaleerit ja kuormalaivat upotettaisiin. Siihen ehdotukseen yhtyi Buddenbrock'kin. Syyksi tähän esitettiin, että kaupungissa oli vain 3,000 miestä, vaikka laajan linnan puolustukseksi 6,000 miestä olisi ollut tarpeen. Vallihaudat olivat täynnä lunta, ja linnanväki oli tyytymätön ja kärsi puutetta. Haminan puolustaminen oli siis mahdotonta.

Noita peljättyjä venäläisiä ei kuitenkaan näkynyt, ja pian kuultiin, että Savonlinnan linnanpäällikkö oli pakottanut heidän pohjoisen osastonsa peräytymään. Samaan aikaan oli jatkuva suojailma siksi heikontanut jäät, ettei siltäkään puolen ollut odotettavissa vihollista. Kokoonkutsuttu miehistö lähetettiin siis taas ruoduillensa ja sai jälleen kevään pahimman kelirikon aikana tallustaa 15—20 peninkulmaa jäillä ja lumisohjussa. Tänään oli majuri päästänyt kotiin kokoontuneet ratsumiehensä ja palasi nyt takaisin melkoista keveämmällä mielellä. Miehistö oli tietysti kokenut kovaa Käkisalmen retkellä, mutta ne, jotka olivat kestäneet talven kurjuutta, olivat reippaalla mielellä. Löfvingin tapaaminen ilahutti häntä lisaksi.

Nämä kaksi eivät olleet tavanneet toisiansa sen jälkeen, kun tuo odottamaton tieto sotatointen jatkamisesta oli saapunut, ja siitä oli jo kulunut viikkoja. Sanottiin että kapteeni oli Porvoossa tarkastamassa kruunun varastoja ja kuljettamassa niitä Haminaan. Mutta tapansa mukaan ilmaantui hän tänään sinne, missä häntä vähimmin odotettiin. Reippaan tervehdyksen jälkeen olivat molemmat asettuneet aukaistun eväspussinsa viereen pöydän ääreen, mutta nyt makasi majuri piippua polttaen sängyssä, ja Löfving puhdisteli uunin ääressä pitkää muskettiansa. Aliupseerit, jotka olivat seuranneet Sprengtportia, olivat paluumatkalla kaupunkiin, ja palvelija oli päästetty lepäämään huomiseksi torpan saunaan. Herroilla oli siis täysi vapaus illan viimeisinä tunteina. Täällä ei häiritse heitä kukaan.

Heidän yksityis-asiansa olivat pian suoritetut, ja keskustelu oli nyt kohdistunut keisarinnan manifestiin, joka jo usealla taholla oli levinnyt väestön keskuuteen. Ruotsalaisen hallituksen puolelta oli julaistu vastakirjelmä, jossa suomalaisia kehoitettiin uskollisuuteen lailliselle esivallalleen. Viimeinen suuri uutinen oli kuitenkin se, että parooni Lagercrantz oli lähetetty Pietariin anomaan aselevon jatkamista, mutta uhkarohkeana oli hän sitäpaitsi omin päin koettanut saada aikaan häpeällisen rauhan, josta kuitenkaan ei tullut mitään. Sen lisäksi oli synkkä tulevaisuus ruotsalaisessa armeijassa synnyttänyt niin yleistä tyytymättömyyttä, että joukko upseereja oli pyytänyt virkalomaa palataksensa kotiin. Huhuiltiin näet uusista valtiopäivistä, ja siihen tahtoivat sotaan kyllästyneet vedota. Tällaisia seikkoja tahdottiin kyllä pitää salassa, mutta tuota pikaa liikkuivat kaikki nämä huhut ilmassa, ja viime päivinä olivat ne varttuneet täysiksi tosiksi. Sen lisäksi tiesi Löfving kertoa, että Lagercrantz oli Lewenhauptin käskystä pantu arestiin Porvoossa. Kapteeni oli itse ollut saapuvilla, kun Lagercrantz rannalla pakotettiin luovuttamaan miekkansa, koska hän oli, niin sanottiin, pelannut väärillä korteilla ja pettänyt ylipäällikköä.

Nämä tämmöiset tapaukset saivat majurin veren niin tuimasti kuohuksiin, ettei hän enää pysynyt vuoteellaan. Jalat riippuen sängyn laidalta viskasi hän piippunsa lattialle ja huusi kiivastuneena: — Kyllä nuo vetelykset nyt parkuvat rauhaa. Ensin he tekevät voitavansa sytyttääkseen sodan, rohkenematta sitten kuitenkaan taistella,— se on häpeä, joka painaa minut maahan.

Löfving. Se häpeä ei satu teihin eikä minuun. Me emme kumpikaan ole antaneet semmoisia käskyjä.

Sprengtport. En ymmärrä Lewenhauptia. Ennen taisteli hän urhoollisesti niinkuin muutkin.

Löfving. Siihen aikaan tempasi virta hänet mukanaan siihen suuntaan. Nyt se vie häntä toiseen suuntaan. Kuolleet kalat kulkevat aina virtaa myöten, ja ylipäällikkö on kuollut kala.

Sprengtport oli vaiti. Hänestä oli vastenmielistä synkistää varjoja muutenkin jo niin himmentyneen Lewenhauptin ympärillä. Vihdoin sanoi hän epävarmasti: — Ehkäpä hän on heikkojen ystävien käsissä.

Löfving. Te arvelette siis, että häntä ovat ystävät neuvoneet, semminkin ystävä Buddenbrock? Kavaltaja!

Sprengtport. En ymmärrä miksi aina tuomitset Buddenbrockia ankarammin kuin muita. Hän toki pitää päällikkönsä puolta eikä koeta niinkuin Lagercrantz vierottaa kaikkia hänestä.

Löfving. Mutta hän koettaa itse ja muiden kautta eksyttää Lewenhauptia. Sitä tietä vie hän varmimmin meidät kaikki perikatoon.

Sprengtport. Jätä semmoiset puheet! Sellaista ei saa koskaan lausua ilman todistuksia.

Löfving. Ikäänkuin niitä ei olisi riittämään saakka.

Sprengtport. Siinä tapauksessa esitän minä vastatodistuksia. Buddenbrock ja minä olemme vanhoja tovereita. Koko parhaan aikamme seurasimme Kaarlo kuningasta. Pelkuri hän ei ole, paitsi —. Mutta se ei kuulu tähän.

Löfving. Te arvelette, että paroonissa on aina miehuutta, paitsi silloin, kun hän tarvitsee miehuuttaan. Hän tietää, että niin kauan kuin Lewenhaupt pitää häntä neuvonantajanaan, on hän varsinainen päällikkö joutumatta mihinkään edesvastuuseen. On luonnollista, että Buddenbrock tekee kaikki pysyäksensä tässä asemassa, mutta kuinka Lewenhaupt on joutunut hänen talutusnuoraansa, sitä en ymmärrä.

Sprengtport. Myrskyisessä meressä vaanii neuvoton pelastavaa lankkua, ja nyt on Lewenhaupt semmoisen tarpeessa.

Löfving. Mutta kuinka on hän siksi valinnut Buddenbrockin?

Sprengtport. Kun ylimielisyys tahtoo sitoa ystävyyden, täytyy myöntyväisyyden kiristää solmua. Buddenbrock osaa taipua, sentähden sujuvat asiat hänen kanssaan, mutta ei ikinä Lagercrantzin kanssa, joka muutoin ei ole

rakentanut ystävyyttä kenenkään muun kuin oman itsensä kanssa.

Löfving. Sen uskon. Hän luikertelee käsistä kuin ankeriainen.

Sprengtport. Buddenbrockin suurin vika on se, että hän on totellut silloin, kun hänen olisi pitänyt käskeä, ja käskenyt silloin, kun hänen olisi pitänyt totella. Sentähden äänesti hän valtiopäivillä sotaa, vaikka Ukrainan päivien muiston olisi pitänyt saada hänet rauhan puolelle. Sen tähden pyrki hän päälliköksi Suomeen, vaikka ei luottanut itseensä. Sentähden vitkasteli hän, kun Vrangel pyysi häntä rientämään, ja sentähden horjuu hän nyt toisesta päätöksestä toiseen ja antaa joka taholta moitteelle sijaa.

Löfving. Paitsi veljensä taholta.

Sprengtport vaikeni taas vaipuen mietteisiinsä.

— Olkoon miten on, sanoi hän. Jos Gotthard Buddenbrock todellakin on ollut täällä juonittelemassa, niin on se käynyt naiskäden kautta.

Löfving katsoa tuijotti häneen kysyväisenä. Hän ei käsittänyt majuria.

Sprengtport. Kuinka moni mies onkaan, samoinkuin Buddenbrock, raukka vaimonsa edessä. Ei ole mikään salaisuus, että paroonitar Buddenbrock ohjaa miestänsä kovin kourin. Hän määrää päämaalin, johon hänen tulee pyrkiä, hän lietsoo hänen kunnianhimoansa ja itseensäluottamusta, ja hän pitää huolta suvun tulevaisuudesta.

Löfving. Mitä tuo tähän kuuluu?

Sprengtport. Rouva Lisbet elää yksinomaan vihasta Venäjää vastaan, ja hänen miehensä täytyy nyt yrittää toteuttaa sitä kostoa, jota hän on uneksinut kaksikymmentä vuotta. Jollei vanhalla toverillani olisi tuota kotiristiänsä, istuisi hän nyt kotona haavojansa hoitamassa. Minä puolestani säälin häntä.

Löfving. Sääliä tuommoista! Minun mielestäni pitäisi sen, jonka omaatuntoa Lappeenrannan kohtalo painaa, panna taivas ja maa liikkeelle parantaaksensa sen vähän, minkä hän kykenee. Mutta mitä tämä Budden-

brock tekee? Ensiksi hyväksyy hän kaikki hulluudet, joita Lagercrantz tyrkyttää Lewenhauptin päähän, ja kun ne ovat tehdyt, moittii hän niitä, puhumattakaan hänen omista kurjista neuvoistansa, jotka ovat myrkyttäneet koko armeijan. Seisotaan ikäänkuin ruutitynnyrin päällä, joka milloin tahansa saattaa räjähtää.

Sprengtport. Lagercrantz olisi valmis myymään sielunsa, jos hän voisi sillä kukistaa Lewenhauptin, mutta on väärin syyttää Buddenbrockia kaikesta!

Löfving. Väärin! Jos Buddenbrock olisi tahtonut pelastaa Suomen, olisi hän yhtynyt Bousquet'hen. Siinä mies! Vaikka hän onkin 78-vuotias, kuuluu hän olleen ainoa, joka puhui kuin kunnon soturi. Kun vihdoin kukaan ei tahtonut kuulla häntä, ponnahti hän ylös ja huusi, että jos ruotsalaiset upseerit tahtovat kerjätä armoa Lascylta, niin ampukoot ensin vanhan toverinsa, sillä muutoin lähtee hän kuriirin jälkeen ja panee koko Venäjän armeijan edessä vastalauseen semmoista häpeätä vastaan.

Majuri huoahti pää alas painuneena. Hän oli tähän aikaan vielä raihnas ja palveluksesta vapaa, eikä sentähden tietänyt paljoa neuvotteluista, mutta se ajatus, että viholliset nyt nauravat Ruotsin armeijaa, koski häneen syvästi.

Löfving käsitti Sprengtportin vaitiolon väärin ja lisäsi sentähden katkeroituneena: — Jollei Buddenbrock olisi se, mikä hän on, seisoisimme nyt voittajina Viipurissa, jopa Pietarissa.

Sprengtport. Sitä en tiedä.

Löfving. Me olisimme voineet Säkkijärveltä tunkea sinne. Rukoilin saada kulkea etupäässä.

Sprengtport. Sinä, joka olit tainnoksissa?!

Löfving. Kun tulimme Säkkijärvelle, en ollut murtunut mies. Tunsin joka kiven Viipurin tiellä, tunsin lapsuudesta saakka linnan ulkoa ja sisästä. Tiesin, että linnaväkeä oli vain 50 miestä, sillä venäläinen armeija oli, kuten meidänkin, talvimajoilla. Vallihaudat olivat täynnä lunta, ja linnanpäällikkö istui kamarissaan niin

synkkänä, että yksin sihteeri rohkeni käydä sisään. Varmana itsestäni ja asiastani menin Lewenhauptin luo ja pyysin: Teidän ylhäisyytenne, antakaa minulle 2000 miestä, niin minä valloitan Viipurin. Huomispäivän yöllä liehuu Ruotsin lippu siellä.

Sprengtport. No, sitten?

Löfving. Hänen ylhäisyytensä luuli minua hulluksi, mutta minä sanoin: — Lähdemme Viipuriin yön hiljaisuudessa, kiipeemme varjoina muurien ylitse, ja meistä saadaan vielä kuulla kummia.

Sprengtport. Entä Lewenhaupt?

Löfving. Hän lausui hymyillen: Rohkea yritys eikä niinkään hullu. — Teidän ylhäisyytenne, pyysin minä taas, tulkaa sitten avuksemme, niin saatte nähdä, että sillä aikaa kun Lascy istuu pesän edessä lämmittelemässä Moskovassa, menee Ruotsin armeija suorastaan Pietariin.

Sprengtport. Se ehdotus oli kyllä sinun kaltaisesi, mutta ymmärsikö Lewenhaupt sinua?

Löfving. Olisittepa nähnyt kuinka hän säteili. Aurinkona! — Kapteeni viuhtoi innostuneena kättään ilmassa. Kuin aurinko! Ylipäällikkö oli siksi rehellinen, että hän myönsi minun olevan oikeassa, mutta kun hän kääntyi Buddenbrockin puoleen, oli kaikki lopussa. — Petollinen parooni katsoi minuun ylenkatseellisesti ja ihmetteli, kun Lewenhaupt hetkeäkään oli voinut kuunnella sellaista henkilöä, jolla ei ollut pienintäkään oikeutta antaa hänelle neuvoja. Mutta minä rukoilin vieläkin: — Teidän ylhäisyytenne, tehkää minulle mitä tahdotte, kun olemme voittaneet. Ottakaa pääni! Annan teille sittenkin Viipurin, mutta antakaa minulle tänään 2000 miestä! Lewenhaupt pehmeni taas, mutta sanoi ensin hiljaa Buddenbrockille, että minusta yhteen aikaan puhuttiin Tukholmassakin. Parooni vain kohotti olkapäitään ja vastasi: — Mistäpä ei pääkaupungissa puhuta; jos siinä on kylliksi, niin rohkene sitten yrittää, mutta ole varma siitä, että pian puhutaan enemmän sinun hupsuudestasi kuin sinun voitostasi. Jos hän menestyy, himmennyt itse, mutta jos hän sortuu,

lankeevat seuraukset sinun niskoillesi. Ne sanat ratkaisivat kaikki. Lewenhaupt seisoi siinä kuin lammas ja vastasi hämillään: — Vai niin, niin luulet Buddenbrock, olet oikeassa. En olisi jalosukuinen, jos etsisin epävarmaa onnea roistoväen kautta. Sitten kääntyi hän minun puoleeni ja sanoi: Lähtekää virkaanne ja hoitakaaa komppanianne.

Sprengtport. Sen olisi voinut sanoa edeltäkäsin. Ei tikapuilla tähtiin kiivetä.

Löfving. No ei! Mutta siten viskattiin varma voitto käsistämme. Jos ylhäiset silloin olisivat sallineet minun toimia, seisoisimme nyt kaikki tsaarin pääkaupungissa. Koko Suomenlahden ympäristö olisi meidän, ja Ruotsin lippu olisi etevin pohjoismaissa.

Sprengtport. Niin ei käy enää koskaan, sen minä uskon.

Löfving. Ei ainakaan tällä tavoin. Venäjä pääsee taas voitolle, eikä ole sanottu, että he enää jättävät Suomea takaisin.

Kiihtyneessä mielentilassaan oli kapteeni joutunut keskelle lattiaa ja seisoi siinä hajasäärin ja suuriäänisenä, kun ovi aukeni ja nuori mies astui sisään. Jo ensi silmäyksellä huomasi, että hän oli kaukainen muukalainen. Asetta hänellä ei ollut, mutta olalla kantoi hän matkalaukkua ja kainalossa sitraa säkissä. Harmaata ihokasta peitti osaksi lyhyt nahkavuorinen viitta, ja päässä oli leveälierinen hattu, jonka alta valui vaalea tukka.

Vieras nosti hattuansa ja kumarsi syvään.

— Pyydän, että joku olisi hyvä ja neuvoisi minulle, missä saisi tavata majuri Sprengtportia. Olen täällä vieras, mutta minulle on sanottu, että hän on kylässä.

— Minä se olen, vastasi Sprengtport nousten. Mitä tahdotte?

Vieras ei vastannut. Hän kalpeni ja jäi liikkumatta paikalleen.

— Kuka olette? kysyi majuri astuen pari askelta eteenpäin.

Elonväri nousi takaisin äskentulleen poskille, hän ojentui suoraksi ja vastasi varmalla äänellä: — Olen laulaja.

— Laulaja! huudahti Sprengtport äänellä semmoisella kuin olisi vielä ollut joku kipinä iloakin hänen sydämensä pohjalla. Olette siis poikkeus meidän aikanamme.

— Saatan olla, mutta kauniit sävelet ovat siitä ajasta saakka kuin muistan syvästi koskeneet sydämeeni.

Sprengtportin kasvot seestyivät yhä enemmän: — Semmoinen olin minäkin nuoruudessani, hymyili hän surunvoittoisesti. Perin sen taipumuksen äidiltäni. Hän polveutui Hollannista ja oli kasvanut säveleiden ympäröimänä.

— Se on onni, virkahti tuntematon.

— Äidilläni oli suloinen ääni, jatkoi Sprengtport eloisana, ja hän kokosi usein lapsensa laulamaan.

— Minulla on teille tervehdys eräältä, joka oli teille ylen rakas. Pyhä lupaus pakotti minua tuomaan sen itse, muutoin ei olisi sieluni saanut rauhaa.

— Kuka lienee se, joka lähettää minulle tervehdyksen.

— Eräs, joka pyytää teitä ajattelemaan sitä aikaa, jolloin teidät sai kyyneliin laulu kreivi Egmontin kuolemasta, ja jolloin te hehkuvin sydämin lauloitte Wilhelm Oranialaisesta, kuinka hän älyllä ja miehuudella vapautti isänmaansa Espanjan ikeestä. Kenties teitä vieläkin elähyttävät nämä vanhat alankomaalaiset muistot?

— Siitä on aikoja, sanoi majuri miettiväisenä. Onko vielä elossa joku sellainen, joka tunsi minut silloin. Äitini ja ainoa veljeni ovat kuolleet. Sisareni ja vanha vaalijani olivat sitä ennen menneet, ja sitten en tiedä ketään?

— Se, joka lähetti minut tänne, sanoi, että olitte saanut ristimänimenne Wilhelm Oranialaisesta. Nimenne on Wilhelm?

— Niin on, mutta kuka sen on sanonut? Miksi ette ilmoita nimeänne ettekä mainitse sitä, joka lähetti minulle tervehdyksen?

— Sen sanon kernaasti, mutta laulajana täytyy minun saada sanoa se laulussa.

Muukalainen otti esille sitransa ja istahti, katse kiinnitettynä Sprengtportiin: — Näen, että olette paljon kärsinyt; niin minäkin, sentähden ymmärrämme toinen toistamme. Sen sanottuaan alkoi hän hiljaa soittaa, mutta vähitellen vahvistuivat sävelet ja muodostuivat suloisiksi soinnuiksi.

— Kuinka kaunista, virkahti Sprengtport hänkin istahtaen, on taas kerran saada kuulla noita armaita säveliä.

— Eikö totta, myönsi muukalainen. Kuinka ne viihdyttävät ja sovittavat. Tietäkää, oli aika, jolloin kaikki syntini, kaikki suruni, koko elämäntaisteluni toiveineen ja tappioineen olivat kokoontuneet yhdeksi ainoaksi kauheaksi taakaksi, joka painoi minua maahan. Mikä on silloin ihminen? Kaikki, mikä elämässä on valoisaa, kaikki, mikä meitä kuitenkin pitää pystyssä, tuntuu ikäänkuin poispuhalletulta, ja toivoton pimeys valtaa sielun. Kenen luo silloin mennä? Siihen aikaan en tiennyt ketään. Olihan vain yksi ainoa taivaassa ja maassa, mutta hän oli minua niin ruhjonut, ettei apua ollut näkyvissä. En voinut toivoa enkä rukoilla. Silloin liitelivät laulun hiljaiset sävelet huoneessa, ja minä kuulin lapsikuoron laulavan:

Kas siemenkin virkoopi, vaikka
Sen maaks oli muuttanut multa,
Kun joutuupi hedelmän aika,
Se tähkänä kiiltää kuin kulta.

Jos joku olisi minulle puhunut, niin olisin hänet karkoittanut, mutta nuo lempeät soinnut tulivat luokseni kuin enkeliäänet. Ne liitelivät sieluni ympärillä, mieleni keventyi, minä voin itkeä ja vihdoin rukoilla. Yö oli pimeä, mutta kun aurinko nousi, oli epätoivo haihtunut sielustani.

— Jumalan sana, eikä laulu, teitä lohdutti, huomautti Löfving.

— Eikö totta, jatkoi vieras huolimatta kapteenista, eikö totta, herra majuri, että samoinkuin myrskyisen päi-

vän muuttuminen tähtikirkkaaksi yöksi asettaa meren aallot, samoin voivat säveleiden vaihtelut viihdyttää rauhattomuuden rinnassamme. Sentähden täytyy sydämen purkautua laulussa. Sentähden täytyy minun nyt laulaa teille.

Laulajan viehkeä kosketus sitraan, jolla hän oli säestänyt sanojaan, muuttui nyt voimakkaiksi soinnuiksi, ja vieras rupesi taas laulamaan, mutta tällä kertaa vanhaa alankomaalaista kansanrunoa Wilhelm Oranialaisesta, joka urhoollisesti taistellen Espanjan kuningas Filippiä vastaan vapautti maansa kauheasta sorrosta.

Hän ei kuitenkaan päässyt loppuun, ennenkuin Löfving asettui hänen eteensä ja epäluuloisena kysyi:

— Kuka te olette? Luulen nähneeni teidät ennen.

— Mahdollista kyllä.

— Tähän aikaan, jatkoi kapteeni, ei saa uskoa muuta laulua kuin rummun ääntä ja esivallan käskyjä. Jos olisin majurin sijassa, niin tekisin matkan lyhyeksi sellaiselle, josta ei tiedä kuinka paljon petosta hän salaa mielessään.

Vieras laski sitran pois ja nousi.

— Minä en mitään salaa, pyydän päinvastoin luoda valoa pimeyteen. Olen lähettiläs tuonelan tuvista julistamassa elämää. — Näin sanoen veti hän esille keisarillisen manifestin ja tarjosi sitä Sprengtportille, mutta tämä pysyi liikkumatta, katseli vain terävästi ja kysyväisesti tuntematonta.

— Teidän armonne tuntee sen jo, sanoi hän, mutta velvollisuuteni on itse jättää tämä asiakirja teille tyttärenne Marian viimeisen tervehdyksen kanssa.

— Marian! toisti Sprengtport kalveten.

Enempää hän ei voinut sanoa, ja Attila jatkoi:

— Hän kuoli tämän pyhän asian puolesta, mutta jätti minun toteutettavakseni sen, minkä hän oli alottanut. Ehkä olette näihin aikoihin kuullut puhuttavan Attilasta. Minä se olen. Teidän tyttärellenne olin enemmän kuin ystävä. Minä rakastin häntä, ja hän rakasti minua. Keisarillisesta armosta —

Sprengtportin huulet liikkuivat vastaukseen, mutta sanat takertuivat hänen kurkkuunsa ja jäivät käsittämättömiksi. Attila huomasi tämän sisällisen taistelun ja vaikeni odottaen, mutta kun Sprengtport ei saanut sanaakaan kuuluviin, rupesi hän uudestaan:

— Tyttärenne vapautettiin keisarillisesta armosta vankeudestaan, ja ennenkuin lähdimme Viipurista, suotiin hänen aavistaa, että uusi aika nousisi maalle, jos kansa itse keisarinnan suojeluksessa tahtoisi ottaa asiansa omiin käsiinsä. Maria se ensimäisenä julisti tätä teidän miehillenne. Siitä häntä herjattiin ja senvuoksi elävänä poltettiin, sillä häntä ei ymmärretty. Sama kohtalo on ehkä tuleva minunkin osakseni, mutta en voi muuta.

— Onneton! huusi majuri vapisevin äänin.

— Älkää minua surkutelko. Olen onnellinen. Kun kerran totuus on syntynyt sielussa, elämme ainoastaan siinä. Kaikki muu kulkee ohitsemme niinkuin liitelevät pilvet ilman elämää ja muotoa. Semmoinen olen nyt. Mariaa ei ole enää keskuudessamme, mutta hänen rakkautensa tähän maahan ja hänen toiveensa tämän manifestin vaikutuksesta elävät minussa ja vahvistavat uskoani siihen tulevaisuuteen, joka siihen liittyy, niin että mikäli elän, sen elän tätä tiedonantoa varten, ja mikäli kuolen, sen kuolen sen puolesta, sillä Jumalan tahto puhuu siinä.

Sprengtport oli noussut, mutta nämä sanat kuullessaan vaipui hän alas ja sanoi: — Siis oli se viekotellut Mariankin.

— Oi, pyysi Attila, älkää puhuko niin. Mikä muu olisi häntä viekotellut kuin korkein elämässä!

— On parasta, että majuri jättää tämän linnun minulle, keskeytti Löfving. — Ei sovi, että mokomia poikia kiertelee leirissä.

Attila vastasi kylmästi: — Minua ei ole tarvis jättää kellekään. Tänne tultuani jättäydyn majuri Sprengtportin käsiin.

Kääntyen hänen puoleensa jatkoi Attila: — Kun teidän tyttärenne minun suojassani jätti Viipurin, oli hänen sydämensä minun.

Majuri tunsi rakkautta, vastenmielisyyttä ja surua, kun hän äänetі ja kalpeana suuntasi katseensa edessään seisojaan. Olihan Leena jo aikoja sitten kertonut tästä, mutta hän ei ollut tahtonut eikä voinut sitä uskoa.

— Toivoni oli, että joskus saisin rakkaana poikananne tulla suljetuksi syliinne. Sitä onnea minulle ei suoda koskaan, mutta kuulkaa edes ne sanat, joita perille tuomaan tyttärenne lähetti minut tänne.

— Jumalan nimessä. Mitä tarkoitatte?

Attila astui askelta likemmäksi: — Marian korkein toivo oli saada itse näyttää teille tämä manifesti, mutta hän pyysi minua tekemään sen hänen puolestaan, jollei hän enää saisi nähdä teitä. Hän vannottaa teitä minun kauttani ja sen rakkauden nimessä, jolla aina olette häntä kohdellut, toteuttamaan ne jalot aikomukset, joita tässä esitetään Suomen kansalle.

— Kiusaaja! keskeytti Sprengtport. En usko teitä.

— Siinä tapauksessa ette tuntenut tytärtänne, sanoi Attila surullisesti. Jääköön hän siis mainitsematta. Kuunnelkaa sen sijaan minua henkilönä, jolla on julistettavana teille testamentti.

— Nyt tiedän, kuka olette, keskeytti Löfving. Meiltä molemmilta on yhtä ja toista jäänyt suorittamatta.

— Eipä niinkään vähän, kuului synkkä vastaus.

— Jatkakaa, pyysi Sprengtport liikutettuna. Mitä teillä on minulle?

— Ensiksi, muistakaa kenestä polveudutte. Muistakaa, että sama suku, joka antoi Witt-veljille heidän sankarimielensä, jätti teillekin urhoutensa perinnöksi. Tämä perintö velvoittaa nyt niinkuin ennenkin suuriin tehtäviin ja jaloihin urotöihin.

Majuri oli tointunut ja vastasi vakavan tyynesti:

— Se aika, jolloin Wittit taistelivat Hollannissa, on jo vaipunut vuosisatojen hautaan, ja yhtä vähän kuin heidän aikansa on minun, voin minä muuttua heiksi. Se, mikä lepää maan mullassa, ei kuulu tähän.

— Oi, älkää sanoko niin. Mitä teidän edeltäjänne ovat voineet, sitä täytyy teidän ei ainoastaan tahtoa, vaan voidakin. Mitä olisi Hollanti ilman näitä Wittejä ja ilman Wilhelm Oranialaista? Teurastuslammas Espanjan kynsissä! Kuinka sytytettiinkään rovioita, kuinka valuikaan veri kaikkialla Filipin käskystä, kuinka sorrettiinkaan kansan uskonnollista mieltä, kuinka kuoletettiinkaan kaikki ne tunteet, joilla sen vapaa henki etsi Jumalaa hädässään ja rukoili luojalta apua.

Sprengtport teki torjuvan liikkeen kädellään:

— Asiaan, jos tahdotte, että siedän tätä.

Attila. Hyvä! katsokaa tätä samaa Hollantia, millainen se nyt on kolme ihmispolvea taistelujensa perästä. Vapaana ja onnellisena kansana omassa maassaan saattaa se tehdä muitakin onnellisiksi. Ja missä muinoin vallitsi ainoastaan kurjuus ja telottajavallan kauhu, siellä kuuluu nyt rauhan vienot äänet ja lauletaan voittolauluja päättyneestä taistelusta.

Sprengtport. Mitä tuo tähän kuuluu?

Attila. Se on kehoitus menneisyydestä; teidän sankarisukunne tahtoo kutsua teitä töihin semmoisiin, jotka kysyvät suurmiestä. Suomi kärsii nyt samaa kuin Hollanti muinen.

— Se on valhe! huusi majuri kiivaasti, joka osoitti, että hän nyt vasta ymmärsi mitä Attila tarkoitti. — Se ei ole totta! Täällä ei ole rovioita, eikä kuningas Fredrik ole mikään Filip.

— Eikä Lewenhaupt mikään Alba. Mutta sittenkään ei Suomen kohtalo ole sen parempi. Rikkaan Hollannin henki sidottiin väkivalloin ja se pakotettiin tottelemaan luostarikuria ja telottajia, mutta paavin käskyjen alle taipunut jäi rauhaan ja eli hyviä päiviä. Nyt taas jää miehen omaksi se, minkä hän ansaitsee, ja viljelty pelto korvaa omistajansa vaivat. Täällä on toista. Missä tapaatte niin huutavaa kurjuutta kuin täällä; välttämättöminkin puuttuu. Karu maaperä ei anna mitään leipää, jokainen jyvä on väkivoimin anastettava, ja sen tekeekin suoma-

lainen, joka ei hellitä. Mutta kun laiho on päässyt heilimöimään, saapuu halla veronkannolle ja nielee vuoden sadon. Pelastaaksensa henkensä täytyy väestön tyytyä pettuun, kun jauhoja ei riitä. Mutta sittenkin kynnetään lakkaamatta uudestaan ja kylvetään kestävyydellä, jolla ei ole vertaa. Mutta sekään ei jää viljelijälle. Idästä ja lännestä tulee vieraita, jotka himoavat maata saaliikseen. Missä kaikki vaativat eikä kukaan anna perään, siellä syntyy taistelu semmoinen kuin täällä, ja kuin ajettu riista, jota ei kukaan sääli, vuodattaa Suomi verensä turvatta ja armotta.

— Siinä kyllä olette oikeassa, huokasi Sprengtport. — Mutta ette te enkä minä voi asettua kohtaloa vastaan.

Attila. Te voitte. Oi, ottakaa minut avuksenne! Hän levitti manifestin: — Kehoittakoon tämä teitä tarttumaan pyörään! Älkää lyökö laimin hetkeä, joka lentää. Tehkää kuin Witt, kuin Oranialainen, ja kuinka suureksi tahansa vaivanne käyneekin, niin suuremmaksi koituu teille vapautetun kansan siunaus. Ja kun sitten elämän rajapyykistä silmäilette takaisin päin, kuinka lohduttavaksi käykään virheitänne katuessanne tämä jalon miehen suurtyö!

Sprengtport. On totta, että jokainen, joka on astunut elämään vihdoin kuollaksensa, joutuu kiusaukseen, se on koeteltavaksi. Toinen lankee heti, toinen myöhemmin, mutta ei ole sitä, jolla ei olisi mitään kaduttavaa. Itse olen liiankin pian langennut, milloin intohimon tähden, milloin muusta syystä, mutta tällä kertaa ette sittenkään onnistu. Tyttäreni nimi ei merkitse tässä mitään.

Attila. Ja kuitenkin tuli manifesti siksi maailmaksi, jonka puolesta hänen sydämensä sykki.

Majuri hymyili surullisesti: — Lapsen mieli rakentaa helposti sattuman pohjalle, mutta sitä ei tee mies, joka on elämää kokenut.

— Sattuma, toisti Attila. Mitä sitten sattuma on? Tilaisuus, jonka Jumala suo meille täyttääksemme hänen aikomuksiansa. Mikä nostaa suuren miehen arki-ihmis-

ten yli, ellei juuri se, että osaa valita oikean hetken toiminnalleen?

— Mutta monet sortuvat yrityksessä ja vetävät langetessaan suuren tehtävän muassaan.

— Usein käy niinkin, mutta ei tuomita ketään meistä siitä, mitä emme ole voineet. Meidän Herramme tuomitsee meitä tahtomme mukaan. Jos vaivumme ja sorrumme, ei sittenkään oikeus kuole meidän kanssamme.

— Ei tiedä, mutisi majuri hiljaa.

— Ei, lisäsi Attila, se tehtävä, joka sulkee itseensä elämän, se kyllä aikanaan löytää oikean miehensä. Olkoonpa, etten minä ollut se ja että minun jälkeeni tulee toinen, olenhan kuitenkin ollut avustamassa.

Majurin synkkä katse oli muuttunut miltei avonaiseksi ja hyväntahtoiseksi, ja hän vastasi leppeästi: — Olette puhunut paljon sellaista, jota en ruotsalaisena upseerina voi hyväksyä, mutta se ei estä minua Wittin jälkeläisenä myöntämästä, että olette oikeassa. Suomessa tuo kuitenkaan ei menesty. Rikas, tiheästi asuttu Hollanti saattoi kuohuttaa aaltoja, jotka vihdoin syöksivät espanjalaisen hirmuvallan haaksirikkoon. Mutta täällä? — Harvalukuinen kansa, joka ei pyydä muuta kuin saada elää rauhassa.

— Juuri tätä rauhaa manifesti meille tarjoo.

— Kuinka pitkäksi ajaksi arvelette? Ja entä ennenkuin sen saavutamme! Olen vanha soturi, ja tiedän, että rauha viihtyy paraiten tykin takana, ja että tykki kaipaa miestänsä. Se, jolla ei ole voimaa lyödä ketä tahansa, se älköön esiintykö omalla lipullaan Europan eteen. Se ei saa lapsellisesti luottaa mihinkään muuhun valtaan kuin siihen, jonka voima hänelle antaa.

Verevä puna nousi Attilan poskille ja hän kohotti uudestaan manifestia: — Tässä, sanoi hän, antaa Venäjän voima meille oman vallan. Se antaa meille lepoa ja vapautta, antaa meille tulevaisuutta. Lukekaa itse sen lupaukset!

— Mutta jos tuo suuri valtakunta katuu? Mitä heikko Suomi silloin tekee?

— Mitä jalous lupaa, sitä ei voima kadu. Muutoin tiedätte yhtä hyvin kuin minäkin, että se, joka elää vapaana, kasvaa voimakkaaksi.

— Niin te luulette. Minä puolestani tiedän, että heikossa täytyy olla paljon tarmoa, kun sen pitää kuolettaa rakkautensa ja tallata sitä, voidakseen edes sillä keinoin säilyttää sitä, jota sen voimattomuus ei voi suojella. Mitä Löfving arvelee?

Kapteeni loi katseen puhujiin, ja hänen sanoissaan tuntui olevan täyttä totta, kun hän lausui: — Minä arvelen, että se, joka kiusaa meitä luopumaan kuninkaastamme, olisi hirtettävä. Teillä ei ole mitään tekemistä maamme kanssa, te tiedätte vähän siitä, mitä me tarvitsemme. Hoidamme asioitamme itse omin neuvoin. Mutta jos tahdotte palkkaa tänne tulostanne, niin etsitte turhaan Venäjän kultaa, Ruotsin tappara on likempänä.

Attila ei vastannut, ja yleinen vaitiolo syntyi. Vihdoin sanoi Löfving: — Tunsin isänne, hänkin kulki aikoinaan Venäjän asioissa.

Attilan silmät leimahtivat, kun hän vastasi: — Isäni pysyi ihmisenä, kun te muutuitte pedoiksi.

Löfving. Mieluummin peto kuin kavaltaja. Jos luulette minun muuttuneen siitä ajasta huonommaksi, niin petytte. Ruotsin puolesta olen elänyt ja Ruotsin puolesta tahdon kuolla. Venäläinen Suomi on kotimaani, ja kevään tultua otan minä ruotsalaisen armeijan kanssa sen takaisin.

Attila. Siihen ette kykene.

Löfving. Ette ainakaan te meitä estä ettekä vältä ansaittua palkkaanne.

Löfving oli uhkaavana asettunut Attilan eteen, mutta tämä katsoi terävästi kapteeniin ja vastasi uhmaten: — Ajattelette kai poikaanne ja syytätte minua hänen kuolemastaan, mutta minä puolestani ajattelen isääni ja asetan teidät syytteeseen en ainoastaan siitä laukauksesta, jolla te riistitte häneltä hengen, vaan siitä kohtalostakin, jonka

valmistitte minulle, äidilleni ja lukemattomille muille, jotka eivät saaneet kuolla.

Löfving. Nehän vietiin rajan toiselle puolelle ja saivat kai siellä nauttia sitä onnea, jota te meille kaikille tarjootte.

Attila. Sen kirouksen tunnette yhtä hyvin kuin jokainen lapsi Suomessa.

Löfving. Te siis muutatte mielipidettä.

Attila. En muuta mitään.

Löfving. Tottakai muutatte, kun ensin yrititte viedä koko Suomen rajan yli ja samassa hetkessä surkuttelette itseänne ja kaikkia muita, jotka vietiin pois Ruotsista. Katsokaa, niin on käynyt ja niin käy iankaikkisesti kaikille luopioille.

Attila. Luopioille! Siksi en tullut koskaan, mutta orjaksi kyllä teidän ansiostanne. Hän tempasi auki ihokkaansa ja paljasti rintansa.

— Tässä! Näette! Tämän sain siellä, kun ensin olitte tehnyt minut isättömäksi. Kummalla meistä on oikeus tuomita? Ja kenellä on enemmän sovitettavana? Antakaa takaisin, mitä minulta riistitte. Antakaa minulle isäni, kotini, sisaruspiirini, kotimaani! Poistakaa poltettu kotka hartioistani, tehkää minut vapaaksi, niinkuin vapaana synnyin Suomessa.

Löfving tuijotti vaieten tuota kalpeata olentoa, joka seisoi siinä niin kuohuksissaan, ja Attila jatkoi: — Vaikka koko ikänne olisitte polvillanne edessäni ja itkisitte verisiä kyyneleitä, ei se sittenkään voisi poistaa sitä tuskaa, jota sieluni on kärsinyt yksinomaan teidän tähtenne.

— Ehkä ei, sanoi Löfving myöntyväisesti. Ehkä ei, mutta en voinut muuta. Kapteeni kääntyi pois. Hän näytti tahtovan salata liikutustansa.

— Jollette, sanoi Attila lauhkeammin, jollette silloin voinut muuta, niin voitte nyt. Käsittäkää minua vihdoin, kun pyydän teitä muistamaan, että meidän jälkeemme tulee uusia miehiä, jotka perustavat uusia perheitä tässä maassa. Niiden tulevaisuudesta minä puhun. Olemme nyt kerran mitä olemme. Meitä ja meidän kohtaloamme ei kukaan

enää muuta, mutta tulevaisuuden voimme muuttaa, ja se odottaa meiltä ratkaisua.

— Älkää vaatiko meiltä mahdottomia, vastasi Löfving hiljaisesti, melkein nöyrästi. Olemme vannoneet uskollisuutta Ruotsille, kuningas Fredrik on herramme ja kuninkaamme, kotimaamme kuuluu hänelle, eikä mikään oikeuta meitä muuttamaan sitä.

Attila seisoi siinä, levottomuutta, epäilystä ja tuskaa kasvojenpiirteissä. Tämä taistelu oli ehkä toivoton, mutta hän ei voinut vieläkään hellittää. Hän alkoi uudestaan ja lausui intohimoisesti: — Ette kai tunne Oranialaista, ette kai ole koskaan kuullut puhuttavan Wittistä? Mutta Engelbrektistä olette kuullut. Mainitkaa edes yksi mies koko Ruotsin valtakunnassa, joka ei siunaa häntä ja hänen tekoansa. Hän pelasti maansa Tanskan vallasta. Tehkää niinkuin hän, vapauttakaa Suomi!

Soturiveri kuohahti taas Löfvingissä: — Olen tehnyt mitä minä voin ja niin teen vieläkin tällä hyvällä miekallani. Kun ammuin isänne, tein sen pelastaakseni talonpoikaisvapautemme ja isäimme uskon, eivätkä mitkään rukoukset saa minua niitä nytkään uhraamaan. Vähän on elämä teille opettanut, jos uskotte, että mies, joka on uhrannut koko elämänsä sen puolesta, mitä hän pitää pyhänä, heittäisi haudan partaalla kaiken tämän pois ja möisi sielunsa sille, joka vie hänet iankaikkiseen kadotukseen.

— Ette ymmärrä minua, sanoi Attila pää kumarassa.

— Minä teitä ymmärrän, puuttui Sprengtport puheeseen, mutta te olette haaveilija ettekä ymmärrä meitä. Olette nyt vankimme ja lain mukaan kuoleman mies. Mutta minun kauttani ette kaadu. Mitä kapteeni Löfving sanoo?

Löfving katsoi syrjään vastatessaan: — Olen jo kerran ottanut hänen henkensä katkerammin kuin tappamalla. Kaatakoon hänet ken tahtoo. Minä en voi.

Sprengtport lähestyi Attilaa. — Näette nyt, mikä teitä odottaa Suomessa. Olkoon se teille kylliksi.

Attila. Katkeran opetuksen annatte minulle muistoksi.

Sprengtport. Mutta se on terveellinen. Tahdotteko luvata minulle mitä pyydän?

Attila. Mitä on minulla annettavaa, jota te ette voi ottaa? Olen vanki vallassanne, ja te olette Marian isä.

Sprengtport. No siis, poikani, lupaa minulle, ettet enää koskaan Ruotsin rajojen sisällä nosta kysymystä manifestista. Sillä ei Suomi mitään voita, mutta kaikki saattaa joutua alttiiksi, jos kansa heittää kaiken, mitä meillä on, tavoittaaksensa sitä, mitä se ei voi koskaan saavuttaa.

Attila. Voi maata, voi kansaa!

Sprengtport. Lupaatte siis luopua yrityksestänne?

Attila. Ei ole tarvis luopua siitä, joka itsestään raukeaa. Kenen luo nyt enää menisin, kun ne miehet, joihin luotin, kieltäytyvät ajattelemasta asiata?

Sprengtport kääntyi Löfvingin puoleen.

— Koska olemme saaneet hänen lupauksensa, niin annamme mekin omamme ja lupaamme saattaa tämän aseettoman miehen ehjänä vahtien ohi.

Löfving pysyi vielä synkkänä, mutta vastasi ratkaisevasti: — Minun käteni sai hänet isättömäksi, tahdon nyt tehdä hänen hyväksensä mitä voin ja pelastaa hänet vaarasta tahi kaatua Anteron pojan kanssa.

Mutta Attila korotti torjuen kätensä ja vastasi kylmästi: — Olen kiitollinen hyväntahtoisuudestanne, mutta en tarvitse sitä. Jos teidän kenttävahtinne ampuvat aseetonta miestä, niin tehkööt sen. Sanon heille silloin kuolinhetkelläni, kuka olen. Mutta jos he tahtovat sotaoikeuden edessä tietää asiani, niin saavat he tuta, että sittenkin on ollut yksi mies, joka tavoitteli kotimaansa vapautta.

Kirkas tuli syttyi Sprengtportin silmiin, ja hän ojensi äkkiä kätensä: — Me kaksi olisimme hyvin voineet ymmärtää toisiamme.

Attila seisoi hetkisen epäröivänä. Nyt hän ei enää halunnut tarttua tuohon äsken hänelle niin rakkaaseen käteen. Sprengtport huomasi sen ja sanoi: — Älkäämme niin erotko toisistamme. Se, mikä on oikeata teille, se on

väärää minulle, mutta keskinäinen kunnioitus vahvistuu usein paremmin, kun pidämme kiinni mielipiteistämme, kuin jos käännymme toiseen, joka on ristiriidassa parhaan ymmärryksemme kanssa. Uskotteko minua?

Majurin äänessä oli jotakin vienoa, joka vaikutti sovittavasti, ja kaikesta huolimatta tunsi Attila seisovansa Marian isän edessä.

— Te ette siis kiellä minulta kunnioitustanne? kysyi hän kalpeana.

— Olisin kernaasti sanonut teitä pojakseni!

Sprengtport aukaisi sylinsä, ja nyyhkien heittäytyi Attila hänen syleilyynsä.

— Minä uskon että Maria rakasti sinua, sanoi majuri hiljaa. Minä uskon sen. Kyyneleet tukehuttivat hänen äänensä. Hän ei voinut sanoa enempää.

— Häntä piti Maria rakkaana, vakuutti Löfving. Häntä eikä ketään muuta. Näinhän itse, ettei hän huolinut ollenkaan Martista.

Attila kääntyi Löfvingin puoleen: — Antakaa minulle anteeksi suru, jonka tein teille ja pojallenne. Se tapahtui vastoin tahtoani. En ole koskaan toivonut teille pahaa.

— Ette voinut sille mitään, sen tiedän, vastasi Löfving liikutettuna. Minäkään en voinut mitään sille, mitä teille tein. Omatuntoni ei voinut muuta. Anteeksi!

Attila tarttui tarjottuun käteen, joka etsi sovintoa: — Hyvä vihollinen on paljoa vaarallisempi kuin huono ystävä, vastasi hän vienosti. Edellinen valloittaa vähitellen sydämemme, jälkimäinen työntää sen vihdoin pois.

— Älkää vielä jättäkö meitä, pyysi Sprengtport. Jumala tietää kuinka ja koska uudelleen tapaamme toisemme.

— Ehkä emme koskaan. Maria liitelee sieluni edessä, ja minä kuulen Suomen valitukset. Tulin tänne toimiakseni teidän kanssanne, mutta te ette tahdo, sentähden täytyy minun lähteä.

Sprengtport pusersi häntä vielä kerran rintaansa vastaan ja kätteli lempeästi. Sitten saattoi Löfving hänet ulos pimeään yöhön.

Kun Löfving seuraavana aamuna kulki Haminan torin poikki, tulivat Buddenbrock, Ring ja Segebaden häntä vastaan. Kaikki kolme näyttivät yrmeiltä ja uhkaavilta.

— Eikö teillä ole mitään raporttia annettavana? kysyi parooni vastaamatta kapteenin tervehdykseen.

— Kaikki on rauhallista, teidän armonne. Sittenkun Tatistsheff vei viimeiset joukkonsa Ykspäästä, ei ole mitään kuulunut.

— Entä te itse, Löfving? Missä olette kuljeksinut viime yönä? Ja kenen kanssa?

Pienintäkään hämmästystä osoittamatta katseli Löfving päällikköä tyynesti ja levollisesti: — Minun askeleeni ovat helposti luettavissa, ja seuranikin. Kello kolmeen aamulla olin Tammelan torpassa ja sitten tein kävelyretken ulkoseutuun. Minun tietääkseni ei ole mitään tapahtunut.

— Konna! huusi Buddenbrock. Tahdotte luikertaa käsistä. Ette rohkene tunnustaa kenen kanssa kuljitte! Olkaa varuillanne. Täällä ei kukaan saa rangaistuksetta kavaltaa.

— Se, joka rohkenee syyttää minua semmoisesta, on itse kavaltaja. Minuun se ei satu.

Buddenbrock loi kysyväisen katseen nuoriin seuralaisiinsa. Silloin astui Segebaden askeleen eteenpäin ja sanoi: — Löfving ei saata kieltää, että hän viime yönä seurasi erästä kummallista miestä kauas Viipuriin päin vievälle tielle vartiomme ohitse. Kuljitte ensin jalkaisin, mutta sitten otitte hevosen ja annoitte toisen muukalaiselle. Ratsain palasitte.

— Ja, jatkoi Ring, tänä aamuna löydettiin metsänlaidasta vaaleakiharainen peruukki, aivan samanlainen kuin se, jota kumppaninne käytti. Kenen se on ollut? Ja kuinka osaatte selittää sen, että ensimäinen kenttävahti näki teidän seuraavan nuorta sitransoittajaa, mutta toinen vannoo teidän seuranneen sairasta kulkukauppiasta.

— Vai niin! huudahti Löfving ihmetellen. Sitäkö tarkoitatte? En voinut käsittää, että herrat panevat

minut syytteeseen henkilön tähden, jolla oli herra paroonin omakätisesti allekirjoittama matkapassi.

— Matkapassi!? kysyi Buddenbrock. Minulta? Mitä se tietää?

— En tiedä lieneekö se salaisuus, mutta ainakin minusta tuntui kuin olisi soittaja tahtonut salata, että hän oli ollut teidän ylhäisyytenne puheilla. Vasta sitten, kun olin uhannut panna hänet syytteeseen ja vankeuteen, sain tietää asian oikean tilan ja päätin saattaa hänet pois meidän alueeltamme. Luulin tehneeni hyvän työn, kun en ollut tietävinäni mitään koko asiasta.

Buddenbrock näytti kuin pilvistä pudonneelta. — Onko tuo Löfving menettänyt järkensä? Kuinka hän uskaltaa sekoittaa minun nimeni tähän asiaan?

Osoittamatta vähintäkään hämmästystä vastasi kapteeni tyynesti: — Muukalaisen tapasin kello seitsemän aikaan eilen illalla kaupungin ulkopuolella, ja koska hän tuntui epäluulonalaiselta, kysyin häneltä päivän tunnussanaa. »Jumalan kanssa», vastasi mies selvästi, mutta sittenkin pyysin nähdä hänen passinsa. Hän veti sen esiin, ja minä näin omilla silmilläni, että sen oli antanut Tukholman neuvosto. Muukalainen sanoi olevansa Rostockista kotoisin, mutta sieltä oli hänet kutsunut herra Gyllenborg, joka tahtoi lähettää hänet Suomeen hauskuuttamaan Haminan sotaväkeä soitollaan.

— Mitä hiton juttuja nuo ovat? huudahti Buddenbrock yhä enemmän ihmeissään.

— Uskon varmasti, että mies puhui totta, vakuutti Löfving.

— Mutta sitä minä en usko, keskeytti Segebaden. Ellette te itse valehtele, niin valehteli ainakin tuo toinen.

Löfving katseli vastustajaansa suoraan silmiin: — Jos hän oli petturi, olisi hänet kai jo aikoja sitten otettu kiinni. Ei ole niinkään helppo kulkea luvattomissa asioissa Turusta tänne saakka.

— Kuka sanoi, että hän on ollutkaan Turussa? kysyi Ring.

— Ainakin on hän ollut Porvoossa, mikäli minä ymmärrän. Epäilin minäkin alussa aivankuin tekin, mutta sitten kun hän oli kuvannut minulle kaupungin ja kirkon aivan semmoisiksi kuin ne olivat, täytyi minun uskoa. Yksi asia vain epäilyttää.

— Mikä niin? kysyi Buddenbrock huomaavaisuudella, jommoista hän ei ollut tähän saakka osoittanut.

— Hän väitti, että eversti Lagercrantz oli vangittu.

— Vangittu! toistivat Ring ja Segebaden hämmästyneinä katsellen Buddenbrockia. Tämä kalpeni.

— En tiedä, jatkoi Löfving viattomasti, mutta niin muukalainen kertoi. Se tapahtui rannalla, jossa eräs upseeri muutamien rakuunain johtajana veti käskykirjeen esiin ja vaati everstin miekkaa. Ensin eversti Lagercrantz ei tahtonut sitä antaa, mutta antoi sitten kuitenkin. Hänet vietiin laivaan, joka oli lähtövalmiina, ja siinä täytyi everstin vankina kulkea Tukholmaan. Ties Jumala, puhuiko muukalainen totta, mutta niin hän vain kertoi.

Buddenbrock seisoi siinä hämillään ja ääneti. Tämä salaisuus ei voinut olla tunnettu muuten kuin että joku juuri äsken oli tuonut sen Porvoosta. Itse hän ei ollut vielä saanut raporttia.

— Tahdon tavata tuon miehen, sanoi hän kiivaasti. Laittakaa hänet tänne!

— Voi, kun en tietänyt ennen! huudahti Löfving. Nyt on liian myöhäistä. Tuo kummallinen mies uskoi minulle, että hänet oli lähetetty herra paroonin veljen luo Viipuriin, ja hän katosi käsistäni niin äkkiä ja selittämättömästi kuin olisi ollut itse paholainen.

— Valehtelet! huusi Buddenbrock. Jotakin sinulla on ollut tekeillä, ja nyt pelkäät joutuvasi kiinni.

Kapteeni loi tyynen ja vakavan katseen esimieheensä.

— Ketä pelkäisin? En pelkää koskaan, sillä minulla on laupias Jumala ja oikeutta tekevä kuningas. Vihollistanikaan en pelkää, sillä hänen iskuunsa vastaan iskulla. Jos kaikilla olisi ollut minun rohkeuteni, kun olimme Säkkijärvellä ja minä pyysin 2,000 miestä, olisi teidän

ylhäisyydellänne 24 tunnissa ollut Viipurin avaimet kädessään.

Buddenbrockin kasvoilla kuvastui suuttumusta: Sinä kai halusit komppaniasi kanssa toistaa sen, mitä teit Lappeenrannassa, kun sitä ei millään keinoin saatu pysymään paikallaan.

— En ikinä, teidän ylhäisyytenne. Tällä kertaa olisi se suorittanut asiansa niin hyvin, että vielä teidän ylhäisyytenne lastenlapset olisivat saaneet aiheen kunnioittavasti sanoa: »Olivat sentään suomalaiset rykmentit miehiä, joihin saattoi luottaa.»

Segebaden. Semmoista on nyt helppo sanoa.

Ring. Kuka takaa, ettette olisi kaikki hukkuneet?

Löfving. Sitä ei olisi tapahtunut. Semmoisessa pyryilmassa olisi kaikki sujunut kuin rasvattu.

Segebaden. Ainakaan ei mikään estä teitä nyt kerskaamasta.

Löfving kohotti ylpeästi päätänsä. — En ole koskaan kantanut kunniaani suussani, mutta sen uskallan väittää, että epäilkööt mieheni ketä tahansa, minua ne eivät epäile, enkä olisikaan jättänyt heitä pulaan. Sentähden olimme voitosta varmat.

— Epäileekö väki täällä jotakuta? kysyi parooni tutkien.

— Kyllä, niitä, joihin se ei luota.

— Ei luota. Siis kuitenkin johonkuhun?

— Se ajattelee samaa kuin se ajatteli silloin, kun menetimme Lappeenrannan ja Wrangelin. Susi ei itke koiran kuolemaa.

Tumma puna nousi Buddenbrockin poskille, mutta hänen ryhtinsä pysyi arvokkaana ja ääni tyynenä, kun hän vastasi: — Kapteeni Löfving ei tee ensi kertaa näitä viittauksia, mutta tämä on oleva viimeinen. Te saatte antaa pois miekkanne siksi, kunnes olette antanut tyydyttävät selitykset kaikkeen siihen, mitä täällä olette puhunut.

— Miekkanne! pyysi Segebaden.

Heti seisoi Löfving miekka kädessään valmiina antamaan sen pois, mutta sitä ennen täytyi hänen purkaa sydäntänsä, ja kylmän tyynenä lausui hän lujasti ja katkerasti: — Voi teitä päälliköitä ja kuninkaan miehiä! Te hajoitatte, missä teidän pitäisi koota, tapatte sen, minkä pitäisi säilyttää, ja tallaatte sen, minkä pitäisi elää. Mutta yhtä varmasti kuin te nyt kavallatte tätä maata, on se päivä koittava, jolloin teidät kavalletaan, sillä Jumala on oleva kostajamme.

IV Luku.

LEVOTTOMIA PÄIVIÄ.

Haminan kaupunki mainitaan perustetuksi vuonna 1632, jolloin sen nimi oli Vehkalahti samannimisen pitäjän mukaan. Syrjäisenä kylänä pysyi se kauan huomaamattomana ja erillänsä suurista valtiollisista tapauksista, mutta kun Viipuri oli menetetty, täytyi Ruotsin etsiä uutta puolustuslinnaa Etelä-Suomessa, ja silloin kääntyivät silmät Haminan puoleen. Ensimäinen linnoitus rakennettiin 1722, mutta vähäpätöinen se oli, ja sentähden kun ruvettiin valmistuksiin 1741 vuoden sotaa varten, laajennettiin sitä, ja tämän kertomuksen aikana oli kaupunki kaikilta tahoilta ympäröity linnoitetuilla valleilla, jotka sitä enemmän rasittivat mieliä mikäli ne valmistuivat. Semminkin synnyttivät levottomuutta valleihin sijoitetut ruutikellarit, kun huhuttiin, että ne olivat huonosti varustetut ja kaupunkilaisille hengenvaaralliset. Luontokaan ei tarjonnut mitään virkistävää mielelle, sillä Hamina ei ollut mitenkään sen puolesta suotuisa. Sitä ympäröivät linnoitukset olivat kyllä laajat, mutta itse kaupunki oli pieni ja useimmat talot olivat vain matalia puuhökkeleitä. Niiden keskeltä kohosi kuitenkin suuri, komea rakennus, jota sanottiin kuninkaalliseksi varastohuoneeksi, sekin puusta, mutta kopeillen suurella, kullatulla F:llä, jonka päällä oli kuninkaallinen kruunu. Tämä upea koristus oli asetettu korkealle harjalle ja loisti päivänpaisteessa puolen penikulman päähän kaupungin ulkopuolelle. Monen mie-

lestä oli tuo kultainen merkki kunniaksi kaupungille ja sen vastaisen suuruuden enteenä, mutta toiset pitivät sitäkin vaarana, koska viholliset jo kaukaa saivat siitä selvän maalin palaville pikivannikoilleen ja pommeilleen.

Tähän aikaan lisäsi huolia myös kivulloisuus. Laivasto, joka ankkuroi Haapasalon ja Kursalon luona, lähetti joka päivä sairaita ja kuolevia maihin, eikä tila ollut parempi armeijankaan väestössä. Huono ruoka, huono vesi ja epäterveelliset asunnot olivat synnyttäneet kuumetta ja punatautia, jotka vaativat lukemattomia uhreja. Ahtaus ja hoidon puute levittivät ruttoa, niin ettei vihdoin ollut ainoatakaan taloa, jota kuolema olisi säästänyt.

Kevät kului kuitenkin ilman erityisiä tapauksia, sillä uudistettu aselepo jatkui määräämättömäksi ajaksi. Pohjoisessa, Marttilan tienoilla, tapahtui joskus kahakoita, mutta vaikka olivatkin verisiä, eivät ne tuottaneet tärkeämpiä seurauksia. Ruotsalainen pääkortteeri oli yhä vielä Myllykylässä, kolme virstaa Haminasta pohjoiseen. Armeija, johon kevätpuolella oli tuotu lisäväkeä, oli nyt luvultaan 15,000 miestä ja majaili osaksi Haminassa, osaksi pitkin Kymijokea, salvatakseen Keltin ja Anjalan luona venäläisten tien. Laivastossa oli 15 linjalaivaa ja 5 fregattia paitsi 3,700:n miesvoimaista kaleerilaivastoa. Idässä vartioitsi kaupunkia 600 jalka- ja 72 tykkimiestä, joiden 24 kenttätykkiä olivat asetetut vuorisolaan Mäntylahdella 5 virstaa kaupungista.

Siten varustettuna taistelua varten oli koko seutu jännityksessä ja levottomuudessa. Kukaan ei tiennyt milloin aselepo päättyy, mutta kaikki tiesivät, että se voi tapahtua minä hetkenä tahansa. Ja mitä sitten tulee? Alituinen epätietoisuus rupesi vihdoin painostamaan rohkeimpienkin mieltä, ja moni piti jo lopullista ratkaisua parempana kuin tätä iän kaiken uhkaavaa vaaraa.

Sillä kannalla olivat asiat, kun muuan Lewenhauptin ajutantti äkkiä sairastui ja kuoli. Hänen edeltäjänsä oli sama kuume jo sitä ennen temmannut pois, ja kun useat

muut upseerit tunsivat saman raivoavan ruton heitäkin uhkaavan, pääsi kauhu ja levottomuus yleiseksi. Ei ollut ylhäinen enemmän turvassa kuin alhainenkaan. Täällä saattoi ken hyvänsä jo huomispäivänä maata paareilla.

Huolimatta tarttumasta ja yleisestä alakuloisuudesta tahtoi Lewenhaupt kunnioittaa ajutantti-vainajansa muistoa ja saada hänen viimeisen matkansa niin juhlalliseksi kuin mahdollista. Ruumis siunattiin muutama päivä ennen juhannusta kirkossa, ja siellä ympäröivät arkkua ylhäisimmät esikunnan upseerit. Itse Lewenhaupt näytti kovin liikutetulta, kun sotapappi pitkässä puheessa ylisti vainajan ansioita ja tulkitsi jälkeen jääneiden kumppanien kaipuuta, ja hartain sydämin yhtyivät kaikki virteen, jolla toimitus lopetettiin.

Pieni kirkko oli ahdinkoon saakka täynnä, ei ainoastaan likeisiä ystäviä, vaan uteliaitakin, jotka tavalla tai toisella olivat hankkineet itselleen pääsyn. Mutta vaikka monikaan ei voinut nähdä muuta kuin korkeiden herrojen hattuja, pysyttiin kuitenkin hartaina loppuun saakka. Jo oli aljettu viimeinen virsi, kun ovenpuolella syntyi häiriötä. Mitä se on? Mitä merkitsi tuo kumea sorina ja liike, joka aallon tavoin vyöri yhä ylemmäksi? Joka mies käänsi ehdottomasti päänsä nähdäksensä, eikä aikaakaan, niin huomattiin venäläinen sanansaattaja kirkon ovella ja kapteeni Mörnen nähtiin tunkeutuvan joukon läpi tuoden kirjettä, jonka hän antoi Lewenhauptille. Tämä repi kiihkeästi kuoren auki ja punastui. Sillävälin loppui virsi, ja kun viimeiset sävelet olivat haihtuneet, lausui kreivi matalalla äänellä likimäisille, jotka kovassa jännityksessä olivat odottaneet hänen sanojansa: — Aselepo on päättynyt. Kolmen päivän perästä aikoo Lascy olla meitä vastassa.

Nyt syrjäytti tämä kysymys kaikki muut ajatukset, ja tuota pikaa oli kirkko tyhjänä. Uutinen levisi miehestä mieheen, ja koko Hamina joutui kauhun valtaan. Väkijoukko hajaantui kuin akanat tuuleen, ja sotapäälliköt kokoontuivat linnanpäällikön, eversti Villebrandin luo

neuvottelemaan. Neuvottelu oli lyhyt, mutta kiivas, sillä eversti Bousquet asettui mitä jyrkimmästi useimpien ehdottamaa peräytymistä vastaan. Hän huomautti mitä seurauksia olisi siitä, että Hamina ilman muuta lahjoitettaisiin pois, vaikka se aivan äskettäin oli maksanut 23 tynnyriä kultaa. Olkoonpa vain, että Ranska eikä Ruotsi maksoi nuo rahat, tappio on yhtäkaikki sama. Hamina oli koko muun Suomen avain. Sitäpaitsi oli tänne koottu suurin osa maan viljaa, ampumavaroja ja muuta muonaa. Tahdottiinko nyt heittää vihollisella tämä kaikki?

Tämä kaikki voidaan pelastaa, arvelivat toiset, mutta se käy mahdottomaksi, jos päistikkaa peräydytään.

Ja jos varastot saataisiinkin kuljetetuiksi pois, millä korvataan linna, joka tarkoittaa koko Etelä-Suomen suojelemista ja armeijan tukea. Eikö peräytymisen seurauksena olisi sama epätoivo kuin Lappeenrannan hävityksessä. Ja kuka takaa, että päällikkyys moisen siveellisen häviön jälkeen vielä jaksaa pitää johdon käsissään? Omasta puolestaan pelkäsi Bousquet pahinta ja kehoitti virkeän innokkaasti taisteluun.

Tämän johdosta syntyi uusi neuvottelu. Edut ja vaikeudet otettiin vielä kerran harkittaviksi, mutta mitä likemmin asemata tarkasteltiin, sitä selvemmältä tuntui jokaisesta, että oli pakko peräytyä. Hamina ei ollut paljoakaan parempi kuin hiirenpesä. Sen katuja voitiin joka haaralta ampua, eikä vihollisen ollut vaikeata päästä parinsadan askeleen päähän kaupungista, sillä ollessaan korkean rannan suojassa, ei hyökkääjän tarvinnut peljätä, että hänet ennen aikoja huomataan, vielä vähemmin että häneen ammutaan. Sitäpaitsi oli koko puolustuslaitos nurinpäin. Ei ollut ulkovarustuksia ympäröivien kunnaiden pyyhkimistä varten. Ja millainen oli itse linnoitus? Ikäänkuin tehty tarjoamaan valloittajalle voittoa. Nostosiltain sijassa oli kiinteitä siltoja ja kelvottomia puuportteja ilman yhdistysvalleja. Ja vallit! Ne saattoi sadekuuro huuhtoa pois. Juoksuhaudat olivat kyllä riittävän syviä, mutta paaluaitauksia puuttui, puhumatta-

kaan muusta, mikä estäisi ryntäävää vihollista. Sitäpaitsi oli linnoitussuunnitelma niin laaja, että sen puolustukseen tarvittiin 10,000 miestä. Mutta ruotsalaisessa armeijassa ei ollut kuin 14,000 miestä. Lascy sitävastoin oli tulossa 22,000 miehen kanssa. Täällä ei voitu saada aikaan mitään.

Eversti Bousquet ikäänkuin lävisti terävillä silmillään juon loistavan joukon, joka niin avomielisesti hylkäsi jokaisen puolustamishankkeen.

— Hamina, ärjäsi hän, on siis hiirenpesä, kurja hökkeli, kokonaan arvoton ja mahdoton puolustaa!

— Siihen asiaan ei maksa vaivaa tuhlata sanojakaan, huudettiin monelta taholta.

Mutta Bousquet ei hellittänyt: — No olkoon! Veremme on siis liian kallista vuotamaan Haminan puolesta. Mutta miksi olemme siis viipyneet täällä ikäänkuin tämä linna olisi paras turvamme. Vastoin parempaa tietoamme olemme houkutelleet tänne talonpoikia Venäjän puolelta saadaksemme siedettävää ruokaa ja voidaksemme puolustaa asemaa. Olemme kestäneet kelvotonta juomavettä, joka on vienyt hengiltä sadottain nälkäisiä miehiämme, olemme rasittaneet suomalaisia rykmenttejä vallien korjaamisella ja jo entiseltään syvien vallihautojen syventämisellä. Olemme luulotelleet kuninkaalle ja kansalle, että he juuri tällä paikalla saavat nähdä uskollisten ruotsalaistensa taistelevan viimeiseen veripisaraan, ennenkuin luopuvat siitä. Olemme entisillä erehdyksillä synnyttäneet alakuloisuutta ja avonaista nurjamielisyyttä niissä, joiden pitäisi meihin luottaa, ja joita ilman emme mitään voi. Minkätähden? Totta tosiaan vain siksi, että he voisivat syystä leimata meidät julkisiksi kavaltajiksi.

Syntyi ääretön hälinä. Bousquet'n viimeiset sanat olivat nostaneet vimmattua suuttumusta, joka purkautui uhkauksiin ja solvaaviin sanoihin, mutta vanha eversti ei peruuttanut mitään. Ranskalaisena ja kaarlolaisena hän tiesi, mitä sellainen armeija, joka taistelee henkensä puo-

lesta, voi saada aikaan, ja Hamina oli kyllä hyvä, jos sitä puolustivat miehet eivätkä jänikset. Muutoin ei ollut tarvis päästää vihollista kaupungin luo. Olihan lähellä Mäntylahden sola, jota voitiin puolustaa maailman loppuun saakka.

Tämä viimeinen lausunto sai mielet vähän rauhoittumaan. Neuvoteltiin uudestaan ja ryhdyttiin vihdoin äänestykseen, mutta tulos oli sama. Solalla ei ollut varsinaista merkitystä kaupunkiin nähden. Peräytyminen oli välttämätön, mieluimmin Summaan, josta sitten käännyttäisiin joko Marttilaan tahi Haminaan. Sieltä voitiin pitää auki tie Kymijoelle, joka oli oikea puolustuslinja. Tätä ehdotusta puolustivat kaikki muut paitsi Buddenbrock ja eversti Freidenfelt, jotka yhtyivät Bousquet'hen.

Armeijalle annetaan käsky peräytyä, ja vähälukuisen miehistön kanssa jätetään ainoastaan Bousquet paikalle suoriutumaan, miten parhaiten voi. Raivostuneena kuin ärsytetty leijona tempasi 78-vuotias eversti peruukin päästään, iski sen pöytään ja kysyi, eikö jo Säkkijärven ja Lappeenrannan häpeä riittänyt. Sitten huomautti hän taas mitä seurauksia peräytymisestä olisi ja syytti kaikkia, jotka Hatun nimen omistivat. Erityisesti puhui hän Lewenhauptia kohtaavasta edesvastuusta, ja kuinka hän kerran vielä saa katua sitä erehdystä, jonka nyt teki, sillä puolustaa sitä ei voitu koskaan.

Levottomana ja tuiki pahalla mielellä lähti Lewenhaupt pois. Säkkijärven muisto oli haava, joka ei tahtonut parantua, ja nyt oli Bousquet iskenyt sitä syvemmäksi. Voi tuota onnetonta talviretkeä, josta häntä alituisesti soimattiin! Buddenbrock huomasi ystävänsä synkän alakuloisuuden ja seurasi häntä lieventääksensä hänen ahdistustansa lohduttavilla sanoilla. — Miksi yhä tuskitella tuosta vähäpätöisestä Säkkijärven asiasta? Sitä ei enää kukaan ajattele. Sinua ei moitita sotaliikkeistäsi, vaan kuninkaanvaalista, kun pidät Birkenfeldin etkä Kaarlo Ulrikin puolta.

— Tiedän sen, vastasi Lewenhaupt suuttuneena. Mutta minkätähden sitten huudetaan tuota holsteinilaista nulikkaa? Tahdotaan silminnähtävästi loukata vanhaa ystävää. Tahdotaan pettää Ranska ja vaihtaa tämä vanha liittolainen Venäjän ystävyyteen. Venäjä ja Ruotsi ystävyksiä! Sepä jotakin. Mikä halpa mielettömyys!

— Mutta, intti Buddenbrock varovaisesti, sillä voimme saada rauhan ja keisarinnan ystävyyden. Armeija saisi palata kotiin, ja tämä kurja rajamaa pääsisi jatkuvan hävityksen kynsistä.

Vihan salama leimahti Lewenhauptin silmistä, kun hän pysähtyen puoleksi uhkaavalla äänellä kysyi:

— Oletko sinäkin niitä? Luuletko, etten tiedä mikä käärme noissa rauhan laupeissa sanoissa piilee? Minun valtaani kadehditaan, minut tahdotaan kukistaa, että päästäisiin itse peräsimeen. Siinä se rauha, jonkatähden meidän miehemme nyt matelevat verivihollisemme edessä. Mutta vielä minä pysyn ohjaksissa, eikä kukaan minulle määrää lakia, sillä itse minä olen heidän lakinsa.

Buddenbrock laski kätensä ystävän olalle: — Sinun täytyy punnita sanojasi, Lewenhaupt. Tuollaiset lausunnot saattavat käydä raskaiksi, jos meidän suupaltit sattuvat niitä kuulemaan.

— Ikäänkuin ei kaikki kävisi raskaaksi, kun vain ei tanssita junkkarien pillin mukaan. Mutta minä sanon sinulle, tällä kertaa Ruotsi valitsee kuninkaansa siitä huolimatta, mitä nuo pöyhistyneet onnenonkijat käskevät. Vielä on Fredrik kuningas elossa, ja hänen jälkeläisensä valitaan julkisilla valtiopäivillä. Kansa äänestää Birkenfeldin herttuaa, sillä hän voi luoda Ruotsin onnen. Kaikki muut ajattelevat vain omaa etuansa.

— Toivokaamme, että niin käy, vastasi Buddenbrock hyvillänsä, kun sai aihetta päästä polttavasta pääkysymyksestä. Toivokaamme että herttuasta kehittyy sinun onnesi ja Ruotsin. Muistathan millaista loistoa kaikki ennustivat sinulle, kun Tukholmassa astuit laivaan purjehtiaksesi Suomeen?

Lewenhaupt seestyi ja katsoi luottavasti asekumppaniansa. — Kun nousen loistoon, niin sinäkin, Buddenbrock, nouset kunniaan. Tahdon palkita ystäviäni kuninkaallisesti, mutta viholliseni tallaan maahan, kunnes he kiemuroivat kuin madot ja menehtyvät.

Buddenbrock nyökäytti kiitollisena päätään, ja Lewenhaupt jatkoi: — Minä tiedän semmoisen päivän tulevan, sillä eräs tietäjätär on minulle ennustanut enemmän kunniaa kuin voin kestää.

— Koska? Missä?

— Ranskassa. Hän sanoi, että voin odottaa hallitsijanvaltikkaa, ellen kompastu 2:een ja 3:een. Varon näitä numeroita, sillä ne näkyivät paareini alla.

— No niin, ruumispaareja he voivat ennustaa meille kaikille, mutta valtikkaa! Oletko koskaan ajatellut itseäsi hallitsijan valtikka kädessä?

Lewenhaupt punastui äkisti, ja hänen silmänsä leimahtivat: — Miksi en! Mutta valtikkaan kuuluu kruunukin. Hän viittasi itään: — Ehkäpä se riippuu tuolla.

Tieto armeijalle annetusta peräytymiskäskystä levisi kuin kulovalkea kaupunkiin, ja samaan aikaan kiiti kuriiri pääkortteeriin ilmoittamaan, että aselepo oli päättynyt. Odottamaton uutinen sotaväen lähdöstä nosti Haminassa hämmästystä ja kauhua. Ennen niin taistelukiihkoiset Hatut olivat nyt siksi sävyisiä, että pahoittelivat, kun ei oltu rauhallisilla keinoilla sovitettu selkkauksia. Pääkortteerin ei tarvinnut heti tehdä lähtöä; oli siis riittävästi aikaa päästää tunteet purkautumaan, ja sitä kyllä käytettiinkin joka taholla. Eräästä teltasta Myllykylän kanervakankaalla kuului jo meluavia ääniä.

— Koko tämä kurjuus on yksinomaan Lewenhauptin ja hänen ranskalaisten ystäviensä syy! huusi kornetti Hubert, joka samanikäisten kumppanien parissa tahtoi purkaa sydäntänsä.

— Keittenkä muitten, myönsi Reif. Ranskalaiset kujeilijat ovat saaneet meikäläiset mielipuoliksi.

— Valehtelet, tiuskasi Segebaden, iskien nyrkkinsä pöytään. Jos kaikki olisivat Lewenhauptin lailla äänestäneet Birkenfeldin herttuaa, olisivat asiat selvillä, ja valtakunta voisi yksimielisesti hieroa rauhaa.

— Mainio rauha! ivasi Reif. Jänisten ja kavaltajien ostama ranskalaisella kullalla.

Segebaden astui uhkaavana hänen eteensä.

— Toista se! Jos uskallat.

— Uskallan! Kaikki, jotka eivät ole hulluja, tahtovat rauhaa, ja sen voisimme saada, jos tekisimme Peter Ulrikin kuninkaaksemme. Hän on keisarinnan sisarenpoika, ja hänestä olisi valtakunnalle suurta hyötyä, mutta Lewenhaupt tahtoo tasavaltaa, päästäksensä itse hallitsemaan, ja sentähden hän jättää maan ja valtakunnan hunningolle.

Raivokkaana kohotti Segebaden käsivartensa iskeäkseen nyrkillä vastustajaansa; Reif niinikään tarttui pikaisesti miekkaan, mutta ennenkuin hän sai sen tupesta, olivat hänen ystävänsä rientäneet estämään häntä. Segebaden tahtoi tunkea vastustajansa syrjään, mutta Reifin ystävät eivät väistyneet, ja kun samassa Segebadenin hengenheimolaiset asettuivat hänen ympärilleen, ei ollut muuta neuvoa kuin jatkaa suunpieksämistä.

— Ruotsi, huusi Segebaden, saa kiittää Jumalaa, kun sillä on Lewenhauptin kaltainen mies, joka vielä valvoo, että sen kuninkaan valitsevat valtiosäädyt eivätkä muutamat jänissydämiset sotapäälliköt.

Reif, Hubert ja muut samanmieliset tahtoivat käydä Segebadeniin käsiksi, mutta Lewenhauptin puoluelaiset tunkivat heidät pois. Siinä huusi Reif häntä ympäröivästä ryhmästä: — Odotahan, Segebaden, sen saat vielä maksaa. Björnberg, Stjerneld ja monet muut ovat vannoneet, etteivät taistele Venäjää vastaan, jos Peter Ulrik tulee kuninkaaksemme, ja siksi hän tulee. Tehköön Lewenhaupt mitä voi.

Ne sanat saivat aikaan uuden, vielä hurjemman mylläkän, ja pian syöksyivät nuoret, hurjistuneet soturit taivasalle. Sieltä kuului muiden kovaäänistä puhetta. Joukko vanhempia upseereja joi aivan heidän lähellään keisarinna Elisabetin sisarenpojan, Peter Ulrikin maljan ja kohottivat sitten lasinsa juodaksensa Venäjän menestykseksi. Silloin lähestyi heitä Lewenhaupt kulkien käsikynkässä Buddenbrockin kanssa, tosin jotenkin kaukana, mutta kuitenkin siksi lähellä, että he saivat sanoista selkoa ja ymmärsivät mistä oli puhe. Ei ollut ensi kertaa alapäällikkökunta täten uhmaamassa hänen tahtoansa, mutta kun hän ei kyennyt ryhtymään mihinkään toimenpiteisiin näitä uppiniskaisia vastaan, poikkesi hän syrjään ja katosi ystävänsä kanssa, ikäänkuin eivät olisi mitään kuulleet.

Tämä levoton päivä oli nyt lopussa, ja uupuneena heittäytyi Lewenhaupt vuoteelle nauttiaksensa muutaman tunnin lepoa. Neuvottelut olivat suoritetut, kirjeet kirjoitetut ja kuriirit lähetetyt. Palvelevat herratkin olivat poistuneet. Hän halusi lepoa, voidaksensa unhottaa vaivat ja huolet. Ahdistetun ylipäällikön sisu oli kuitenkin siksi kuohuksisissa, ettei uni saapunut, ja taas tunki kiivaita sanoja hänen korviinsa, niin ettei unta ollut ajateltavissakaan. Liikahtamatta paikaltaan koetti hän saada selvän näistä äänistä ja huomasikin, että etehisessä vartioiva sotamies oli joutunut sanakiistaan jonkun kanssa. Lewenhaupt kuunteli vieläkin, mutta kun kiistaa jatkui, tarttui hän pieneen soittokelloon, jolla kutsui vahdin sisään. Tämä aukaisi oven, mutta samassa tunki Segebaden sisään ja heittäytyi polvilleen Lewenhauptin eteen, joka vielä oli vuoteessa.

— Suokaa minun lausua muutamia sanoja! pyysi nuorukainen huohottaen. Älkää käskekö minua pois. Sanani ovat vain teitä varten.

Lewenhaupt nousi, käski sotamiehen ulos ja tarjosi kättä Segebadenille, nostaaksensa hänet polvistuneesta asemastaan.

— Mikä hätänä? kysyi kreivi levottomana. Mitä tahdot?

— Voi setä, jos tietäisitte! Kaikki ovat teitä vastaan. Ylhäiset päälliköt aikovat tehdä salaliiton keisarinnan sisarenpojan eduksi. Olen kuullut heidän vannovan, etteivät aio taistella Venäjää vastaan, koska Kaarlo Pietari Ulrik saa Ruotsin kruunun eikä kukaan muu. Useat upseerit valmistavat jo matkamyttyjänsä palataksensa Tukholmaan ja ajaaksensa siellä tahtonsa perille.

— Lähtekööt, vastasi Lewenhaupt kalpeana, mutta ylpeänä. He eivät ole ainoat maailmassa. Minä saan tahtoni perille ilman heitäkin.

— Teidän pitää tietää kaikki! Ne komeat arkut, joita juhlallisesti ajettiin tänne — Säkkijärven voittosaalis —

Lewenhaupt säpsähti: — No, mitä niistä?

— Niistä puhutaan kaikkialla. Sotamiehet väittävät, että te olette salassa tyhjentänyt ne ja pistänyt kullan omaan taskuunne. Luullaan, että olette saanut nämä aarteet palkkioksi kavalluksesta. Päälliköt huutavat rauhaa, mutta sotamiehet vaativat taistelua. Haminan heittäminen ilman pienintäkään puolustusyritystä on nostanut ääretöntä katkeruutta. Suomalaiset ja ruotsalaiset sotamiehet ovat yksissä tuumissa, ja minä kuulin heidän sanovan, ettei tämä peräytyminen ole muuta kuin sen jatkoa, mitä Buddenbrock teki Lappeenrannassa. Armeija uskoo lisäksi, että Lagercrantz ja Löfving ovat vangitut sentähden, että tahtoivat taistella ja koettivat estää Suomen jättämistä vihollisille.

Segebaden vaikeni ja huomasi vasta silloin minkä vaikutuksen hänen sanansa olivat tehneet. Lewenhaupt oli kavahtanut pystyyn, hänen värinsä oli muuttunut tuhkanharmaaksi, ja hän seisoi siinä liikahtamatta tuijottaen uskolliseen sanansaattajaansa. Hänen sydämensä näytti lakanneen sykkimästä. Painostava vaitiolo alkoi,

jolloin Lewenhaupt tajuttomana iski katseensa Segebadeniin.

— Suomen jättämistä viholliselle?! huudahti hän vihdoin. Nuo ilkiöt!

— Niin, armas setä. Väestö uskoo, että te ja muut päälliköt aiotte myydä Suomen. Moni arvelee, että se jo on tapahtunut ja että vastustaminen on turhaa.

Lewenhaupt seisoi ääneti huulet yhteen puserrettuina, ja Segebaden jatkoi: — Jos kuulisitte mitä ilkeitä renkutuksia teistä lauletaan. Sanotaan, että kävitte Säkkijärvellä ainoastaan juodaksenne veljenmaljaa Lascyn kanssa ja saadaksenne hänen kultansa.

— Kahleisiin nuo konnat! kirkasi Lewenhaupt ja polki lattiaa niin että huone tärisi. Jok'ikinen, joka niin puhuu, on vangittava.

— Ei ole meillä tilaa niille kaikille. Ette tiedä.

Kreivi oli hetkisen vaiti, sitten naurahti hän äkkiä teeskennellen iloisuutta, ikäänkuin olisi kuullut hyvän pilan: — Ho, ho, ho! He luulevat voivansa pelottaa minua! Kirkukoot, poikani! Äänekäs parkuminen rauhoittaa mielet, ja kun sitten esiinnyn, niin he tottelevat.

Segebaden tunsi suojelijansa ja tiesi, ettei ollut helppoa saada häntä ajattelemaan toisin, mutta hän tahtoi kuitenkin vielä yrittää ja jatkoi siis:

— Moni uskoo, että olette syytön ja että voidaan suoriutua, jos rohkeasti puolustatte Mäntylahtea. Kansa saisi suurta lohdutusta, jos ottaisitte tämän huomioon. Asettukaamme vastarintaan!

Lewenhaupt hengitti helpommin. Hän näkyi päässeen oikealle uralle: — Vai niin! Minuun ei luoteta turhaan. Olen aina ollut sotamiehen ystävä ja otan asian harkitakseni. Ehkä ei olisi hullumpaa. Voi, kunpa vain tietäisin, mitä tulevaisuus kantaa helmassaan.

Segebadenin kasvot ilostuivat, ja varmana hyvästä menestyksestä huudahti hän innostuneena: — Tiedän yhden, joka voi teille ilmaista kaikki! Se tietäjätär, joka ennusti Lappeenrannan hävityksen, on täällä. Hän tuntee

koko maailman salaisuudet. Kysykäämme häneltä. Hän puhuu yksinomaan suomea, mutta olen jo siksi paljon oppinut tätä kieltä, että voin olla tulkkina.

Kreivi vaipui ajatuksiinsa. Kaunis tietäjätär Lyonissa oli jo ennustanut hänelle katoamatonta kunniaa. Mutta täällä Suomessa ei siitä näkynyt jälkeäkään. Ehkä voisi tämä suomalainen noita sanoa hänelle, missä ja kuinka menestystä oli saatavissa, ja ennen kaikkea kuinka hän saisi vastustajansa kukistetuiksi.

— Tuo tänne se nainen. Mutta kenenkään tietämättä.

Segebaden riensi ulos ja palasi heti, mutta ei yhden, vaan kahden tietäjättären parissa. Ring oli muuttanut vahtimiestä ja odotti nyt samoinkuin hänen toverinsakin jännittyneenä salaisen kohtauksen tuloksia.

Lewenhaupt oli valmistanut pienen kehoittavan tervehdyksen rohkaistaksensa tuota halpasäätyistä naista ja saadaksensa hänet haltioihinsa, mutta nähdessään nämä molemmat yhtaikaa, astui hän hämmästyneenä taapäin ja kääntyi sitten kysyvänä Segebadeniin.

— En tiedä kumpi heistä on oikea, sopersi tämä neuvotonna.

Korkeana ja tarmokkaana, mustapukuisena ja vakavana astui toinen naisista pari askelta sisemmäksi huoneeseen, ja hänen kalpeat kasvonsa kävivät vielä kalpeammiksi. Lewenhaupt katseli häntä ääneti, nainen näytti hänestä uhkaavalta kuin onnettomuutta ennustava, välttämätön kohtalo, mutta sittenkin tuntui hänestä tuo toinen nainen, joka valkoisessa puvussaan palavine silmineen katseli häntä, vieläkin kolkommalta. Hän käsitti nyt, että tuo se olikin Tasma, tietäjätär. Hänen yliluonnollinen tyyneytensä vaikutti sietämättömältä. Mutta vastenmielinen oli tuo toinenkin. Sehän oli Löfvingin vaimo. Mitävarten hän oli saapunut tänne? Ehkä muiden kanssa syyttääksensä häntä. Mitä oli tuolle kutsumattomalle vieraalle tehtävä?

Leena ei vain epäröinyt. Hän astui esille, tarjosi polvistuen anomuskirjan Lewenhauptille ja sanoi: — Ar-

mahtakaa, teidän ylhäisyytenne, onnetonta. Olen kapteeni Löfvingin vaimo ja rukoilen mieheni puolesta, joka syyttömänä on pantu vankeuteen.

Tuskainen ääni kuului etuhuoneeseenkin ja lisäsi siellä seisovan Ringin uteliaisuutta. Hän raotti ovea ja näki vilahdukselta kreivin sillä hetkellä, jolloin tämä jätti anomuskirjan Segebadenille. Leena oli noussut, ja hänen kiivaat sanansa, jotka kaiketi koskivat Lewenhauptin vastausta hänen armonanomukseensa, kuuluivat ulos asti.

— Oi, teidän ylhäisyytenne, kuka on niinkuin Löfving kaikkialla seisonut vahvana tornina, johtavana majakkana pimeydessä? Kuka on niinkuin hän viittonut tietä epäröiville? Hän ei ole koskaan peljännyt eikä pettänyt. Olen seurannut häntä kotona ja ulkomailla niinkuin ei yksikään toinen, ja vannon, että hän on ollut vahvana linnana, jonka koko maailma näki kaukaa ja josta vihollisemme sanoivat: auta meitä, Jumala, tuosta. Hän on Ruotsin tuki, kotimaan maine ja kunnia. Semmoisiako miehiä teidän ylhäisyytenne aikoo tuomita kuolemaan?

Nyt sulki Segebaden oven. Lewenhaupt oli antanut Segebadenille viittauksen, mutta sittenkin tunki vielä yksityisiä sanoja ulos. Ring kuuli selvästi: »kavallus» — »sotaoikeus» — »lievittäviä kohtia» — »vapaus ja armo». Enempää ei mitään.

Kun Leena heti senjälkeen lähti huoneesta, tarkasteli Ring häntä löytääksensä vastausta selittämättömään arvoitukseen. Mutta se ei onnistunut, sillä yhtä lujana ja läpitunkemattomana kuin Leena oli tullut, lähti hän pois.

Tasma oli kuitenkin jäänyt, ja Lewenhauptin ovi pysyi suljettuna, mutta ei kestänyt kauaa, ennenkuin Segebaden tuskallisena syöksyi ulos. Ring tarttui kiireesti hänen käsivarteensa ja kysyi: — Tietäjätärkö siinä lähti?

Segebaden viittasi kädellään torjuvasti: — Ei, ei!

Ring seisoi hämmästyneenä: — Hän oli kai sittenkin tietäjätär? Vastaa toki.

Kylmänväreet puistattivat Segebadenia: — Hän oli sitäkin pahempi, sopersi hän. Hän oli itse kolkko totuus.

Lewenhaupt lupasi armahtaa hänen miestänsä, ja kiitokseksi siitä luetteli nainen kaikki vaarat ja vihamiehet, jotka ympäröivät kreiviä. Hän tunsi ne kaikki ja tietää kaikki. Olen itse sanonut tuon kaiken, mutta varovaisemmin ja lievemmin. Oi, et voi aavistaa!

— Tuon minä tiedän ennalta, mutta tietäjätär. Mitä hän sanoi?

— Älä kysy. Tuo vanha noita tuolla sisällä ennustaa semmoisia kauheuksia, etten rohjennut ilmoittaa niitä Lewenhauptille. En kertonut muuta kuin että hänen täytyi välttää numeroa 23, ja että hän vahvisti sanansa sillä — sillä —

— Millä?

— Hän sanoi, että onnettomuuden ollessa lähimpänä oli kreivi juova oman maljansa silmästä silmään katsoen itseänsä. Tämä ennustus koski häneen niin syvästi, että minä käänsin kaikki muut varoitukset onneksi ja kunniaksi.

— Konna sinä! huusi Ring uhaten. Annan sinut ilmi!

— Tee se, vastasi Segebaden, pyyhkien tuskanhien otsaltaan. Tee se, ja ota edesvastuullesi, jos Ruotsin ensimäinen mies menettää järkensä.

Ring jähmettyi kauhusta. Hänen kätensä riippuivat hervottomina ja hän jäi liikkumattomana seisomaan.

Segebaden purskahti itkuun ja jatkoi: — Kunpa vain en olisi niin varma siitä, että tuo vanha yökkö puhui totta, mutta sitä hän teki. En pääse hänen sanoistaan. Lewenhaupt tulee vangituksi, häväistyksi, surmattavaksi!

— Surmattavaksi? toisti Ring kauhistuneena.

— Niin, mestattavaksi. Ehkä tappavat meidätkin, sillä useat hänen miehistänsä saavat kyllä kärsiä hänen kanssansa.

Nyt sai Ring tarmonsa takaisin ja lausui pontevasti:

— Miksi et puhu suutasi puhtaaksi. Tahdon tietää kaikki. Tahdon itse tavata tuon ihmeellisen naisen. Tule!

Segebaden piti ehdotusta hyvänä, ja nuoret miehet koettivat sitten kaikin mokomin saada naisen käsiinsä, kysyäksensä häneltä kohtaloansa. Mutta hän oli poistunut kreivin luota ja koko tienoilta.

Kolme päivää oli kulunut aselevon päättymisestä, mutta Lascya ei vielä näkynyt, ja pidettiin varmana, että hän tuskin liikkuu rajamailla. Kuohuvat tunteet rupesivat viihtymään, ja moni näki jo kaikki toivokkaammassa valossa. Ehkäpä Lascy oli katunut. Ehkä tämä vitkaileminen ennustaa uutta, onnellista asiain käännettä, ehkä kunniakkaitakin päiviä. Jos asema vain seestyy, valvovat Hatut kyllä etujansa.

Juhannuspäivä sarasti auringonpaisteisena ja iloisena. Luonto oli täydessä kauneudessaan kukkineen ja viheriöitsevine metsineen. Ilmassa oli ylt'yleensä kukkaistuoksua ja suven ihanuutta ylistävien lintujen viserrystä.

Jo aamupuoleen nähtiin Lewenhauptin seurueensa kanssa valmistavan lähtöä Mäntylahdelle. Uusia tuumia ja toiveita oli taas syntynyt hänen päässään. Sotamiesten taisteluinto ja toimintahalu teki olon pääkortteerissa kreiville raskaaksi, ja hän päätti sentähden äkkiä tarkastaa sotajoukkojansa. Hänen ensimäinen aikomuksensa oli ratsastaa Summan leiriin, mutta sitten kuitenkin päätettiin lähteä Mäntylahteen. Tämän paikan oli luonto valmistanut vahvaksi tueksi, ja sitä otaksuttiin voitavan puolustaa monenkertaista vihollista vastaan. Itse paikka oli alhainen kenttä, jota etelässä ja pohjoisessa rajoittivat kummut ja idässä vuolas, liejurantainen joki. Joen yli johti paaluaidalla suojeltu silta, joka tarpeen tullessa voitiin avata niille, joilla oli oikeus kulkea sen kautta. Joesta itään oli vahva metsämurros, ja tässä estekohdassa, jonka yli jo muutenkin oli varsin vaikea päästä, vihollinen suorastaan jäi kunnailla olevan tykistön syötiksi. Pohjoiset kunnaat olivat vihollisen puolella äkkijyrkät, mutta ale-

nivat vähitellen kankaaksi Haminaan päin, joten tykkien kuljetus korkeammalla oleviin linnoituksiin tuntuvasti helpoittui. Tämä luonnon valmistama asema hallitsi koko seutua kauas ympäristöön ja suojeli puolustajia, kunnes päästiin käsikahakkaan. Solasta etelään oli Suomenlahti, ja pohjoisessa suojeli luonto varustustansa soilla ja nevoilla, joihin nyt oli tokeilla nostettu vettä ja siten saatu ne sekä ihmisille että eläimille ylipääsemättömiksi. Tämä puolustuspaikka oli uskottu eversti Fröbergille 2,500 miehen kanssa, ja tänne suuntasi nyt Lewenhaupt matkansa.

Varsinaisena aiheena kreivin matkasuunnitelman muuttamiseen oli kirje everstiluutnantiksi korotetulta Sprengtportilta, päivätty 21 kesäkuuta, jossa tämä ilmoittaa, että ne tokeet, jotka nostivat vedet nevoihin ja olivat tehneet ne pääsemättömiksi, oli edellisenä yönä puhkaistu, joten tulvavesi nyt virtasi mereen. Ei ollut aavistustakaan kuka tämän ilkityön oli tehnyt, mutta koska vaara oli ylimmillään, pyysi Sprengtport pikaista käskyä ryhtyäkseen korjaustöihin. Semmoista ei kuitenkaan koskaan kuulunut, mutta pari päivää sen jälkeen päätti Lewenhaupt kerrankin itse huvin vuoksi tarkastaa tuota tärkeätä solaa, jonka puolustusrakenteita hän ei ollut koskaan nähnyt.

Komeannäköinen tuo pitkä solakka mies oli hevosensa selässä, niin monen loistavan herran seuraamana. Buddenbrock ratsasti hänen rinnallaan, ja pölyn vuoksi kulkivat nämä kaksi toisten edellä, mutta kun jouduttiin matkan loppuun, käskettiin seurueen rientää edelle.

Ratsastettuansa vähän aikaa hiljaista hölkkäjuoksua pysähtyi Lewenhaupt ja samoin Buddenbrock tarkastamaan seutua. Matkaa Haminasta solaan oli vain 5 virstaa. Tie kulki pitkin kaitaa maakaistaletta, jonka etelärantaa Suomenlahden aallot huuhtoivat, mutta pohjoispuolella oli sisäjärvi ja aavat, hyllyvät nevat.

Lewenhaupt viittasi mereen päin, jossa makasi kaleereja ankkurissa, ja sanoi: — Noissako nyt on väestö sukupuuttoon kuolemaisillaan, kuten eilinen raportti tiesi?

Nyt katseli Buddenbrock merelle päin, kierteli viiksiänsä ja vastasi surullisella äänellä: — Arvattavasti noissa. Olihan niillä eilen kymmenen ruumista. Rauha on nähtävästi ainoa pelastuksemme.

— Siihen sinä aina palaat, vastasi Lewenhaupt kärtyisesti, hillitsi tulisen ratsunsa ja näytti tyytymättömältä.

— Olenko minä ainoa? Tiedät itse, että jokainen ajatteleva ihminen toivoo tästä onnettomasta sodasta pikaista loppua. Useimmat upseerisi estävät vaikka väkisin taistelun Venäjää vastaan.

— Mutta sittenkin, tiuskasi Lewenhaupt pikastuen, olit sinä äänestyksessä Bousquet'n puolella, kun hän vaati meitä puolustamaan Haminaa.

Buddenbrock katseli tyynesti asetoveriansa silmiin. — Tiedät varsin hyvin, että jos olisin muiden kanssa äänestänyt peräytymistä, olisi minua tavallisuuden mukaan sanottu kavaltajaksi. Nyt ei kukaan voi syyttää minua pelkuruudesta, mutta yhtymiseni Bousquet'hen oli joka tapauksessa merkitystä vailla, kun muut vaativat peräytymistä.

Lewenhaupt nyökkäsi myöntävästi päätään, ja Buddenbrock jatkoi: — Pääasia on, että saamme aikaa ja että vältämme kaikkea, mikä saa viholliset vimmastumaan, sillä vielä on venäläinen päällystö sangen mukaantuvainen.

— Mukaantuvainenko? toisti Lewenhaupt selvästi hämillään.

— No niin, sano Lascyn menettelyä miksi tahansa, mutta ajatteleppa vain kuinka kohteliaasti hän Säkkijärvellä myönsi meille pitkäaikaisen aselevon, vaikka hän suuremmitta vaikeuksitta olisi voinut ruhjoa meidät. Ja nyt. Ensin lähettää hän meille tiedon aselevon lakkaamisesta, ja sitten jättää hän meidät kuitenkin rauhaan. Sellaista menettelyä minä sanon jalomieliseksi.

Lewenhaupt mietti ääneti hetken aikaa, sitten vastasi hän hitaasti ja ikäänkuin epäröiden: — Otaksukaamme, että voimme saada Lascyn suostumaan aselevon pitentämiseen. Eikö meidän silloin pitäisi vahvistaa sotavarustuksiamme?

— Ei, vastasi Buddenbrock hätäisesti, ei varustautumista, vaan rauhan saamista varten. Siten pelastamme isänmaamme ja pelastumme itse.

Lewenhaupt katseli toveria silmiin, kysyen melkeinpä epäluottamuksella: — Rauhan! Nyt jo! Mitä olemme siis voittaneet? Ja mistä otamme sen kunnian, jonka menetämme, jos palaamme kotiin vihollista karkoittamatta?

— Jos tässä otamme voitot ja kunniat lukuun, niin älkäämme unohtako, mitä siitä tulee, jos viholliset lähtevät ajamaan meitä takaa, kun meidän pitäisi karkoittaa heidät?

Lewenhaupt yhä synkistyi: — Siinä tapauksessa olisi Suomi iäksi menetetty ja Birkenfeldillekin saisimme sanoa jäähyväiset, ja se taas merkitsee sitä, että Ruotsista tulisi Venäjän käskyläinen.

Buddenbrock painoi nöyränä päänsä alas. — Mikä auttaa, jos ei vähemmällä päästä. Muutoin lausuit itse riidellessäsi Myssyjä vastaan, ettei Ruotsille merkitse paljoa, onko sillä yksi erämaa enemmän tai vähemmän. Suomi kernaasti menköön. Ja minä olen samaa mieltä. Vahinkoa siitä ei synny, sillä luopumalla tästä rajamaasta saa Ruotsi rauhan, jota muuten ei tule isoon aikaan, niin kauan kuin suomalainen erämaa riippuu kaulassamme ja imee voimaamme. Mutta jos Venäjä nielee tämän palan, niin se vaikenee ja lahjoittaa meille kaupanpäälliseksi Birkenfeldin.

— Täytyneekö minun vielä joskus myöntää sinun olevan oikeassa?

— Ole siitä varma. Usko minua, Lewenhaupt, Ruotsille on onneksi, jos se menettää Suomen, sillä siten ja ainoastaan siten saamme rauhan ja lepoa.

Taas kävi Lewenhaupt miettiväksi, ja uudestaan kysyi hän epäröiden: — Mutta entäs voitto? Kunnia? Miten saamme sen?

— Eikö riitä, kun saamme rauhan ja Birkenfeldin?

— Entä kunnia? Sehän meitä tänne houkutteli, ja se yksin siellä kotona turvaa meitä. Mistä saamme kunnian?

— Etujen saavuttaminen on jo kunniaa, ja enemmän saamme, kun rauha on turvattu.

— Olkoon, mutta koska ja miten saamme sen turvatuksi? Buddenbrock kiristi ohjaksia vasemmalla kädellään ja nojasi oikealla kupeeseensa. Hän katsoi vakavasti ja itsetietoisesti Lewenhauptiin ja kysyi tyynesti: — Oletko unohtanut, kuka välitti Lascylta pitkän aselepomme?

— En, Buddenbrock, sitä en unohda koskaan. Minä tiedän, että sinä sait sen aikaan, mutta rauhaa ei ole yhtä helppo saada. Rehellistä rauhaa, ymmärräthän. Kunniakasta rauhaa.

Lewenhaupt oli puhunut ilman ylpeyttä, melkein pehmeästi, ja Buddenbrock tarjosi hänelle kätensä: — Ole levollinen. Sinun kunniasi ei ole suuremmassa vaarassa kuin minunkaan, ja ruotsalaisia olemme molemmat. Veljeni on venäläinen ja olisi mielellänsä tahtonut, että minustakin olisi tullut bojaari, mutta matkamme kulkee nyt auttamattomasti erilleen. Se ei kuitenkaan estä meitä joskus ajattelemasta samaan suuntaan. Me kammoksumme sotaa kaikesta sydämestämme ja pidämme rauhaa kalliimpana. Sen opimme molemmat Ukrainassa.

Lewenhauptin silmät salamoivat. Hän katsoi terävästi toveriinsa ja huudahti ylenkatseellisesti: — Sinä olet kaksoisihminen, Buddenbrock. Sinä räpyttelet sinne tänne niinkuin yökkö.

— Lewenhaupt! huusi Buddenbrock myöskin kiihtyneenä: Ajattele, kenelle puhut! Enkö minä ole jalosukuinen niinkuin sinäkin ja sotilaana kunnioituksen arvoinen? Mitä tarkoitat tuolla kaksoisihmisellä?

— Mitäkö tarkoitan? Niin, tarkoitan, ettei kukaan enemmän kuin sinä valtiopäivillä kiihoittanut sotaan, vaikka sinä Gotthardin kanssa halusit rauhaa. Et koskaan tunnustanut totuutta. Kiellä se, jos voit.

Nämä sanat saivat Buddenbrockin ihan muuttumaan. Hänen uljas sankariryhtinsä veltostui, silmistä katosi loiste, ja puoleksi neuvotonna, puoleksi surunvoittoisena lausui hän vienosti: — Veli, jos tietäisit, anna minun sanoa —.

Mutta Lewenhaupt ei tahtonut kuulla. — Ei, älä keskeytä minua! Sinun täytyy kerran kuulla totuus. Sinä tahdoit rauhaa, mutta äänestit sotaa ja astuit minun sijalleni Suomessa. Silloin pyytää Wrangel sinua rientämään hänen avukseen, mutta sinä jäät liikahtamatta leiriisi Myllykylässä, ja kun sinut vihdoin saadaan jalkeille, kuljet sinä armeijan kanssa kuin kilpikonna, vaikka kaikki jo on pantu arvalle. Ja vihdoin, puhumattakaan muusta, äänestät Bousquet'n kanssa ja vaadit taistelemaan Haminassa, mutta kun minä yksin olen sinua kuulemassa, huudat taas rauhaa. Ellei tämä ole väärää peliä, niin en ymmärrä sitä. Miten sinä kerran aiot puolustautua valtakunnan neuvoston edessä?

Buddenbrockin kasvojenpiirteet veltostuivat yhä enemmän, ja hänessä riehui nähtävästi sisällinen taistelu. Hän näkyi jännittävän kaiken tarmonsa pysyäksensä lujana, kunnes vihdoin puistattava huokaus helpotti tukahtuneen hengenkulun.

— Sinä, Lewenhaupt, olet onnellinen. Sinun tarvitsee vain ajatella valtioneuvostoa ja vastata järkevien ja tyynten miesten edessä.

— On sitä siinäkin. Heidän peruukkinsa kummittelevat edessäni yöt ja päivät, ja jos nukun, kummittelevat he unessani.

— Mutta kun olet heistä suoriutunut, olet vapaa.

— Entä sinä? Mitä tarkoitat?

— Minä tarkoitan, että silloin vasta on tosi edessäni?

— Ajattelet kai Gotthardia? Tuota linnanpäällikköä?

Buddenbrock ei vastannut.

— Et kai siis tarkoita Gotthardia? Hän on kyllä veljesi, mutta myös Ruotsin vihollinen.

— Kaukana siitä! vastasi Buddenbrock. Hän ei ole kenenkään vihollinen. Tätä nykyä säälii hän Suomea ikäänkuin olisi se keruubien asunto ja koettaa estää kaikkea, mikä rasittaa kansaa. Hän on innokkaampi rauhamme puolustaja kuin yksikään muu, ja hän on saanut minut ymmärtämään, mitä Ruotsi voittaa, kun se menettää Suomen.

— Ilkiö! kuului Lewenhauptin kurkusta. Vaikka olet ruotsalainen upseeri, olet levoton siitä, kuinka sinä sodan päätyttyä voit vastata Viipurin linnanpäällikön edessä. Eikö niin?

Buddenbrock sai takaisin entisen ryhtinsä. — Ei niin! vastasi hän hämillään hymyillen. En laisinkaan pelkää veljeäni, kuten luulet, ja syyttömäksi minut muuten valtioneuvosto julistaakin.

Buddenbrock kääntyi taapäin ja silitteli kädellään uljaan ratsunsa selkää: — Katsoppa tätä lointa, sanoi hän katkerasti hymyillen. Tämä kultakirjainen silkkivaate pitkine hepsuineen on Lisbettini huivi. Hän kääri sen ympärilleni kotoa lähteissäni ja sanoi, että nämä kultaiset kukat, jotka hän itse on neulonut, muistuttakoot minulle hänen silmiänsä, kun minä Suomen erämaissa en enää voi nähdä häntä itseään. Ja sen ne todella tekevätkin. Ne eivät koskaan satu silmiini muistuttamatta hänen katsettaan, jonka hän loi minuun valtiosalissa, saadaksensa minut vastoin tahtoani äänestämään sotaa. Hän se tahtoi, minä en tahtonut. Niin, niin, Lewenhaupt, katsele vain minua. Semmoista et ymmärrä. Mutta eipä ole leikinasia vastata hänen edessään, jollei hän myönnä, että olemme saavuttaneet kunniaa ja kostaneet Ruotsin vihollisele.

— Eikö sinua hävetä sanoa tuota minulle?

— Ikäänkuin et sitä olisi ennen tietänyt.

Parooni oli esittänyt asiansa matalalla äänellä. Nyt hän hengitti helpommin ja nosti hattuansa pyyhkiäksensä hien otsaltaan. Kuinka tuskallista olikaan vanhan kaarlolaisen ollut tehdä tällainen tunnustus! Jokainen sana oli ollut vähällä tukahuttaa hänet, mutta se oli nyt sanottu.

Hämmästyksen, säälin ja ylenkatseen valtaamana katseli Lewenhaupt ystäväänsä, kun tämä puolustukseen kykenemättömänä kuin antautunut kaupunki tuijotti vaimonsa välkkyvää saalia. Hienotunteisuudesta kreivi kuitenkin vaikeni. Hän istui hevosensa selässä äänetі, katse maahan luotuna, eikä tiennyt mitä sanoa.

Ylpeä päällikkö käsitti kai miltä toverista tuntui. Mitä kasakka ei voinut, sen on siis Lisbet voinut, ajatteli hän itsekseen. Oi teitä naisia!

Buddenbrockilla ei ollut sen enempää sanottavaa, ja katkaistaksensa äänettömyyden kysyi Lewenhaupt vihdoin: Vaimosiko siis pakotti sinut tänne lähtemään?

— Niin teki, Lewenhaupt. Usein me tosin peittelemme totuutta pelastaaksemme kunnian.

— Mutta se on väärin, Buddenbrock, aivan väärin!

— Luonnollisesti, mutta minä en ole ainoa, joka sellaista tekee. Itsekin salaat totuutta.

Tulinen puna nousi Lewenhauptin kasvoille: — Koska olen minä semmoista tehnyt?

— Koska? toisti Buddenbrock hymyillen. Jääkööt nyt sivuseikat sikseen; mainitsen vain suurimmat: sinun raporttisi Tukholmaan. Armeija elää täällä toinen jalka haudassa, sinun valtasi horjuu ja sydämesi on täynnä levottomuutta, mutta sittenkin kirjoitat valtioneuvostolle kaikissa kirjeissäsi, että tulevaisuus sädehtii toivokkaana kuin kevätaurinko.

— Lakkaa, tämä ei kuulu tähän!

Mutta Buddenbrock hymyili säveästi: — Ehkä ei, mutta katsohan, nyt olet sinä vuorostasi kiikissä.

Lewenhauptin kasvojen lihakset värähtelivät harmista ja tuskasta. Hän olisi tahtonut ruhjoa kaikki tyyni murskaksi, mutta Buddenbrock taputti häntä ystävällisesti olalle: — Teethän sen kunnian tähden. Tämän ylpeän, loistavan jumalattaren tähden on moni, niinkuin sinäkin, astunut harhaan. Sinä rakastat kunniaa ja tahdot kuolla sen puolesta. Minä rakastan ennenkaikkea rauhaa. Taisteluista sain tarpeekseni Ukrainassa, mutta asianhaarat ovat pakottaneet minun äänestämään sotaa. Sen tein ainoastaan rauhan vuoksi.

Herrat katselivat ääneti toisiansa, sillä Buddenbrockilla ei ollut sen enempää sanottavana, ja Lewenhauptin olivat hänen sanansa saaneet mykäksi. Kreivin päätä pyörrytti, ja kirkas päivä kävi pimeäksi, mutta hän ei tiennyt hänkö

se horjui, vai horjuiko koko maailma. Säälien katseli hän kumppaniaan, joka oli ollut pakotettu semmoiseen tunnustukseen: — Sellainen et ollut ennen.

— Et sinäkään ole entiselläsi. Emme ole kumpikaan sitä mitä olimme eilen, puhumattakaan mitä olimme ennen.

— Tosin emme. Mutta minä tahdon löytää entisen itseni ja voittaa kunniakkaasti tahi kuolla.

Hän kannusti hevostansa, Buddenbrock seurasi, eikä aikaakaan, niin ilmoittivat jylisevät tykinlaukaukset, että nuo ylhäiset herrat olivat saapuneet Mäntylahden solaan.

V Luku.

RATKAISEVA ASKEL.

Juhannusaatto oli säteilevän iloisena noussut Mäntylahden ja sen linnoituksen yli. Luonto hymyili juhlivana ja meren tuulahdukset toivat mukanaan raitista viileyttä, jossa tuntui kaadetun metsän tuoksua. Jokainen hengenveto laajenti keuhkoja ja mieli virkistyi raittiissa ja hymyilevässä ilmassa.

Solaan kokoontuneiden soturien elämä kului näennäisesti rauhallisesti. Vasta tarkemmin katsoen huomasi heissä jonkinmoista mielten jännitystä.

Erään kunnaan rinteellä istui Kolmhalko, Hohti ja muutamia nuorempia sotamiehiä. He olivat yöllä olleet mukana kuljettamassa kukkuloille äsken saapuneita tykkejä ja nauttivat nyt levon suloisuutta. Heidän uurtuneet, ahavoituneet kasvonsa ilmaisivat väsymystä ja alakuloisuutta. Eihän kuultu muuta kuin surkeutta. Yleistä kurjuutta lisäsivät yhä uudet, aavistamattomat, toinen toistansa pahemmat tapaukset. Ei ollut helppo säilyttää rohkeuttansa, kun ei mikään toive näkynyt toteutuvan. Jo keväällä olivat nuo kummalliset huhut ylhäisten vangitse-

misesta synnyttäneet levottomuutta, semminkin se, että eversti Lagercrantz oli vartioituna viety Tukholmaan. Sen johdosta arveltiin jos jotakin, mutta kun ei sen koommin mitään kuulunut, vaikeni asia vähitellen. Uutinen Löfvingin vangitsemisesta vaikutti sitävastoin valtavasti. Kaikki suomalaiset rykmentit, mutta semminkin hämäläiset ja karjalaiset, pitivät sitä uusien onnettomuuksien enteenä. Mitä! Tämmöisenä aikana pannaan kahleisiin mies semmoinen kuin Löfving! Mitä nuo korkeat herrat ajattelivatkaan? Näin käsittämättömät vangitsemiset lisäsivät painostavaa mielentilaa armeijassa ja synnyttivät uudestaan epäluuloa päälliköitä kohtaan. Jos vastakin käy samoin, niin ei rehellinen mies voi tietää milloin hänet pistetään rautoihin. Mutta ehkäpä juuri rehelliset tahdotaankin poistaa.

Äsken annettu käsky, että Mäntylahden solaa oli puolustettava, oli kuitenkin johonkin määrin rauhoittanut mieliä, ja ajan vieriessä heräsi toivo, että nyt siitä kai jotakin kelvollista syntyy. Nyt oli kaikki kunnossa, eikä enää tarvittu muuta kuin että täällä olevat joukot pysyivät varuillaan. Silloin saapui äkkiä tuo kamala tieto, että tokeet olivat puhkaistut, ja että nostovesi valui mereen. Kuka tuo kavaltaja oli, sitä ei kukaan tietänyt, mutta ei voinut myöskään kukaan tukahuttaa niitä epäluuloja ja arveluita, jotka siitä virisivät eloon. Ilkiöt, jotka ottavat semmoista tehdäksensä, eivät ole tavallisia ihmisiä eivätkä sitä ilmaiseksi tee. Mutta kuka heille maksaa? Ehkäpä juuri nuo suuret aarteet, jotka Säkkijärvellä miekaniskutta valloitettiin, olivatkin aiotut tällaisiin salaisiin hankkeisiin. Miksi ei niistä, kuten herrat lupasivat, sotamiehet mitään hyötyneet? Tokeiden murtamisesta oli kuitenkin jo kulunut kaksi päivää, eikä vielä mitään kuulunut, mutta vakoojat olivat tietäneet, että Venäjän koko armeija oli lähtenyt Viipurista, ja että 10,000 miestä kulki Mäntylahtea kohden. Vähän aikaa tämän uutisen jälkeen levisi tieto, että Lewenhaupt itse oli tulossa tänne kaiketikin saadaksensa selvän tuosta hirveästä ilkityöstä. Tämä toivo viritti uutta roh-

keutta mieliin, sillä nythän päästään asian perille. Jos vain kreivi itse on rehellinen mies, saa hän kyllä totuuden ilmi, ja hänen käskystään saadaan tokeet taas korjatuiksi hyvissä ajoin. Ja edeltäpäin sovittiin siitä, että jos korkea herra aikoo pitää katselmusta, osoittaa joka mies olevansa luotettava.

Se sotamies, joka oli tuonut Kolmhalolle ja hänen seuralaisilleen tiedon Lewenhauptin tulosta, kertoi myös, että tuolla laaksossa tehtiin suurenmoisia valmistuksia. Eversti Fröberg, joka oli koko ajan ollut huonolla tuulella, säteili nyt kuin aurinko, eikä kukaan voinut tietää, vaikka vanhimmat sotamiehet saisivat kulauksen siitä suuresta viiniastiasta, joka kokin valvonnan alaisena oli tuotu ilmoille. No niin, kerrankin kuultiin jotakin huvittavaa. Tulkoot nyt Keith ja Lascy, kyllä heitä osataan kestittää.

Nuori sotamies lausui reippaasti: — Jos vihollisia on 10,000 ja meitä 2,000, niin tulee jokaisen osalle viisi.

Kolmhalko veti vakavana savun piipustaan, otti sen suustaan ja vastasi isällisesti: — Älä laske sillä tavoin, vaan näin: krenatööreja, kaartilaisia, kasakoita, kalmukkeja ja tuhansia muita, mutta ei ainoatakaan miestä, jolle tämä sota on jonkin arvoinen. Vieraina tulevat he tänne vieraaseen maahan ja taistelevat, koska heidän täytyy, mutta jos sitten he itse tahi Turkki tahi me itse saamme pitää nämä vuoret hallussamme, niin ei se venäläiseen sotamieheen koske, kun hän vain itse pääsee kotiin. Toisin on laita meidän. Tämän kautta käy tie koko maan halki Turkuun. Sentähden on joka kivi täällä ikäänkuin osa itsestämme, ja jokaista maakaistaletta on puolustettava niin kauan kuin sydän sykkii. Eikö niin?

— Niin se on, myönsivät muut, ja Kolmhalko jatkoi:

— Sentähden me pidämme taistelua niin yksinkertaisena asiana. Me joko voitamme tahi kaadumme paikalle. Kummassakin tapauksessa on maa meidän.

— Totta kaiketi, lisäsi Hohti, jos emme me saa pitää maata, niin pitää maa meidät, ja me saamme siinä rauhassa levätä.

Vanhuksen sanat elähyttivät mieliä, ja kaikki rupesivat arvioimaan, milloin päästäisiin toimeen. Ehkä jo huomenna juodaan veljenmaljat odotettujen kanssa.

— Mitä pikemmin sen parempi. Ja laseja kilistetään niin että kuuluu!

Nuori sotamies heilutti hattuansa: — Punaista se viini on oleva!

Innostus tuli yleiseksi. — Ei yksikään meistä peräydy, ennenkuin sydänveri on vuotanut loppuun. — Ei, ei yksikään! — Nyt taistelemme miehinä. — Emme antaudu koskaan. — Ei koskaan! kuului kaikkialta, ja jokainen tunsi vannoneensa kalliin valan.

Tällä aikaa seisoivat päälliköt solassa odottamassa kreivi Lewenhauptia. Vihollisen lähestyminen oli tietty asia, ja pikasana oli puoli tuntia sitten lähetetty pääkortteeriin viemään tätä tietoa, mutta kysymys toeaidan repimisestä pysyi vieläkin käsittämättömänä salaisuutena ja aiheutti yhä uusia neuvotteluja. Tuo ihmeellinen arvoitus oli jo monta kertaa ollut puheena ja tarkastettu joka taholta. Tahdottiinpa ensin tehdä Sprengtport vastuunalaiseksi, koska tärkeimpien paikkojen vartioimien oli täällä olevan ratsuväen velvollisuus. Syy oli siis hänen. Siihen vastasi Sprengtport, että jos omia puolustuslaitoksia omalla maalla on vartioitava omia puolustajiansa vastaan, täytyisi yhtä hyvin valleille asettaa ratsumiehiä. Hän puolestaan oli luullut sen riittävän, kun oli tiedusteluilla pitänyt vihollista silmällä, mutta jos valtakunnan puolustajiakin olisi vartioitava, niin hän myönsi tehneensä virheen, kun ei sitä tiennyt.

Tämän selityksen johdosta syntyi uusia riitoja, joissa itse kukin koetti näyttää toteen syyttömyytensä ja tietämättömyytensä tästä käsittämättömästä ilkityöstä. Toinen ei tahtonut toistaan epäillä, ja siten ensimäinen jän-

nitys laimeni, mutta kun sittenkään kukaan ei voinut saada asiaa mielestään, ryhdyttiin taas yksityiskohtiin. Täytyihän vielä tänään antaa joku selitys.

Lewenhaupt saapui ja otettiin vastaan yleisellä riemastuksella. Nyt saadaan kaikki kuntoon. Kreivi huomasi tuon vilpittömän ihastuksen, ja nämä iloiset tervehdykset tietäjättären valoisien ennustusten lisänä — sillä semmoisiksi ne Segebaden oli tulkinnut — kohottivat hänen toiveitansa yhä korkeammalle.

Ensimäiset kunnianosoitukset olivat suoritetut, ja säteilevin silmin katseli korkea vieras kaikille tahoille. Hänen sydämensä riemuitsi, ja houkutteleva voitontoive näkyi hänessä muuttuvan varmuudeksi. Tässä siis oli hänen nimensä saatava kuolemattomaksi. No niin, tällä linnoituksella oli suuri merkitys, ja hän aikoi näyttää Lascylle, että hän osasi sitä käyttää.

Buddenbrock, joka oli saapunut kreivin rinnalla, oli nyt vetäytynyt syrjään, ja muutkin pysyivät kunnioittavasti hänestä loitommalla. Yksin Sprengtport lähestyi ylipäällikköä iloisella luottamuksella.

— Asemamme täällä on oivallinen, sanoi Lewenhaupt.

— On tosin, teidän ylhäisyytenne. Tahtoisin sanoa sitä mahdottomaksi valloittaa, ellei julkinen kavaltaminen saa kaikkea mahdolliseksi.

Siten jouduttiin kysymykseen veden alle upotetuista nevoista, ja Sprengtport kehoitti Lewenhauptia omin silmin tutkimaan asian tilaa. Siihen suostui kreivi, ja tuota pikaa hän ratsasti herrojensa kanssa tuon tärkeän joen luo. Täällä yhä virtasi vesi ja todisti Sprengtportin sanat tosiksi, mutta kun tämä pyysi käskyä korjata tokeet, tiuskasi kreivi hänelle: — Ette te, Sprengtport, ole se, jolla täällä on käskynvalta, vaan minä.

Buddenbrock, joka huomasi minkä katkeran vaikutuksen nämä sanat tekivät moneen läsnäolijaan, yritti saada Lewenhauptia vakuutetuksi siitä, että johonkin täytyi ryhtyä, mutta se tapa, jolla hän esitti mielipiteensä,

tuntui kreivistä loukkaavalta, ja hän luuli arvonsa vaativan häntä pysymään sanoissaan. Sprengtport ei saanut käskyä.

Äsken niin eloisa mieliala alkoi masentua. Kreivi huomasi seurueensa synkistyneet katseet, ja vastoin tahtoansa kääntyivät hänen ajatuksensa onnettomaan Säkkijärven retkeen. Tuo häpeällinen tapaus esiintyi varoittavana aaveena, ja sen ohessa muisti hän Lappeenrannan verisen kohtalon. Sanottiinhan Wrangelin onnettomuuden aiheutuneen pää-asiassa siitä, että miehistö epäili päälliköitä, ja kuka takasi, ettei hän itse nyt ollut samassa pulassa. Ruotsalaiseen sotaväkeen saattoi kyllä luottaa, olihan hänellä koko Ruotsin sydän, mutta entä nuo kirotut suomalaiset! Kuinka heidän laitansa lienee? Ja sinä hetkenä Lewenhaupt muisti liiankin selvästi, että suomalaiset edustajat valtiopäivillä olivat rukoilleet rauhan säilyttämistä, mutta että hän oli pilkannut heidän anomuksiansa. Silloin hän arveli, että menköön vain Suomi, mutta nyt oli toista. Hänen nimensä kunnia vaati, että nämä erämaat hänen toimestaan saisivat entiset rajansa. Sitä varten hän välttämättömästi tarvitsi suomalaisia sotamiehiä ja heidät taivuttaakseen tahtoi hän sanoa heille, kuka hän oli. Suomea hän ei osannut, mutta Sprengtportin piti seisoa hänen rinnallaan ja kääntää joka sana. Sitten pitää majurin itsensä puhua, koska suomalaiset rykmentit häntä suuresti ihailivat; käyttäköön hän nyt vaikutustansa valtakunnan hyödyksi. Näin päätettyänsä lähestyi kreivi Sprengtportia ja ilmoitti hänelle muutamilla kehoittavilla sanoilla aikomuksensa.

Mutta nyt oli Fröbergin vuoro tullut, ja hän pyysi kaikkia läsnäolevia upseereja aterialle, toivoen etteivät arvoisat vieraat sitä ylenkatsoisi. Hänen saksalainen kokkinsa oli kyllä tehnyt parastaan, mutta ajat olivat kehnot, ja kun ei ollut mitään saatavissa, ei ollut mitään tarjottavanakaan.

Vieraat noudattivat kutsua vilpittömällä mielihyvällä, kiittelivät vieraanvaraisuudesta ja vakuuttivat, että aamu-

ilma tuntuvan ruokahalun lisänä kyllä höystää yksinkertaisimmatkin laitokset. Mutta suuresti he ällistyivät, kun tapasivat rosoisen kallioseinän vieressä runsaasti ruualla ja viineillä katetun pöydän. Kymmenen miestä oli samoillut vesiä ja maita etsimässä ruokatavaroita, ja kun kalaa ja lintuja y. m. rahalliselle oli runsaasti tarjona, ei kokilla ollutkaan suurta vastusta monenkaltaisten maukkaiden ruokien valmistuksessa. Viinin oli eversti tuottanut muassaan Tukholmasta. Hän ei lähtenyt koskaan pääkaupungista olematta hyvin varustettuna, ja kun hän nyt toeaidan repimisen johdosta saattoi edellyttää ylipäällikön tuloa Mäntylahdelle, oli toimeliaan isännän ensimäisenä huolena ollut valmistaa mitä suinkin voi.

— Tämäpä vasta oivallista lohta! huudahti Buddenbrock riemastuneena, maistettuansa sirosti vadille asetettua kalaa.

Fröberg lähestyi häntä kumartaen viinipullo kädessä:
— Ehkä teidän ylhäisyytenne sallii sen päästä uimasilleen. Eikö niin? Ha, ha, ha!

Kohteliaasti hymyillen täytti hän ahkerasti pikareita, ja jokaisen tyhjennetyn maljan jälkeen haihtuivat huolet yhä kauemmaksi. Nuorten upseerien piirissä tosin suuresti ihmeteltiin ja moitittiin sitä välinpitämättömyyttä, jolla johtavat henkilöt käsittelivät tuota silminnähtävää kavaltamista tokeiden rikkomisessa, mutta kun Lascy vielä oli kaukana ja päivää vielä kesti, niin eihän kukaan tietänyt mihin toimiin päälliköt vielä ennen illan tuloa saattoivat ryhtyä. Kuka rohkenisikaan Lewenhauptia epäillä! Nautittiin siis huoletonta iloa.

Mutta päivän sankariin ei mikään näkynyt koskevan. Hänelle osoitettu kunnioitus ja hyväntahtoisuus, isännän suurenmoinen vieraanvaraisuus, hänen tuliset viininsä ja vihdoin heleänsininen taivas auringonpaisteineen ja metsäntuoksuineen sekä raitis ilma saivat kaikkien mielet hilpeiksi, kaikkien paitsi itse Lewenhauptin. Hän tosin ei kieltäytynyt nauttimasta mitä tarjottiin, mutta ei näyttänyt sitä erikoisesti huomaavankaan. Hän näytti

välinpitämättömältä, ja ikäänkuin uneksivana käänsi hän katseensa pois tästä yleisestä ilosta, etsien kaukaisuudesta sitä, mitä hänen henkensä ikävöi, mutta mitä ei täällä ollut. — Kunnia! Oliko tuo korkea, hurmaava jumalatar täällä? Kaiketi, niinhän tietäjätär äsken oli sanonut Segebadenille tarkan käännöksen mukaan.

Kaikki muut vieraat sitävastoin keksivät yhä uusia aiheita riemastukseen, eikä säästetty kiitosta eikä kauniita sanoja. Buddenbrock tyhjensi innostuneena pikarinsa ja lausui: — Välkkyvän säiläni kautta vakuutan, etten ole tuntenut itseäni näin hilpeäksi ja rohkaistuksi sitten kun voitimme Narvan luona. Senjälkeen saimme oppia jyrsimään luita, ja Ukrainassa sai kylmyys niin pysyväisen sijan sydämessäni, ettei se senjälkeen enää ole sykkinyt entisellään. Mutta nyt! Nyt kohoaa rintani niinkuin kuningas Kaarlon järkähtämätön tahto. Nyt tunnen itsessäni voimaa astua koko maailmaa vastaan.

Buddenbrockin hurmaus aiheutti riemullisen maljan isännälle ja hänen erinomaisille laitoksilleen. Fröberg vastasi puheeseen monilla kumarruksilla ja kertoi sitten, että hän itse mielellään otti osaa kyökkitehtäviin, joihin hänellä jo nuoruudesta saakka oli ollut taipumusta ja joista häntä jo silloin oli kiitetty. Semminkin kastikkeissa hän oli aina onnistunut, mutta jänistäkin ja lintuja hän osasi eri tavalla saada maukkaiksi.

— Nähkää, hyvät herrat, puhui hän vikkelästi, tärkeintä siinä on, että saadaan oikea lämpö, ja se tarpeen mukaan sovelletuksi.

Imarreltu isäntä pyysi nyt kaikkia niitä vieraitansa, jotka sitä halusivat, katselemaan hänen hätävaraista kyökkiänsä vuoren rotkossa ja sinne kekseliäästi laitettua hellaa, jossa viime yönä oli käytetty kolmattakymmentä kattilaa. Kyökkiin tultua puki Fröberg vikkelästi yllensä esivaatteen, sieppasi käteensä kynityn pyyn ja näytti kuinka näppärästi hän osasi täyttää ja sitoa tuon maukkaan linnun. Sitten käänsi hän katselijain huomion siihen, millä tavalla tällaiset paistit parhaiten asetetaan pataan, niin

että nesteet sisältä ja ulkoa saattavat sopusointuisesti yhdistyä. Mutta kun kukaan ei näkynyt oikein käsittävän tällaisen taidon tärkeyttä, palattiin taas pöytään, jolloin Fröberg laveasti ylisti kokkinsa monenlaatuista taitoa.

. Ateria päättyi vihdoin, ja isäntä ehdotti että ajankuluksi ruvettaisiin korttipeliin tahi ehkä noppasille. Hän näytti ranskalaisia korttejansa ja tarjosi kumartaen nuo neljä loistavaa kuningasta Lewenhauptille.

— Neljä kruunattua päätä tarjoutuu palvelukseenne, sanoi hän mielittelevästi hymyillen. Teidän ylhäisyytenne on meidän parissamme kuningas yli kaikkien kuninkaiden.

— Ja minä täytän kuninkaan velvollisuudet, vastasi tämä arvokkaasti torjuen kortit luotaan. Herrani, kun tosi on käsissä, on leikki lopussa. Nyt on aika ryhtyä toimeen.

Näin sanottuaan loi kreivi katseensa Sprengtportiin, ja tämän riennettyä esille lausui Lewenhaupt ylpeän vakavasti: — Nyt on minun päiväni tullut, mutta minun kaltaiseni mies ei halua joutua Wrangelin kohtalon alaiseksi. Sanokaa siis, mihin miehistönne kelpaa?

Sprengtport seestyi. Olihan tämä nyt toimen alkua, ja tyynellä varmuudella hän siis vastasi: — Teidän ylhäisyytenne on niinkuin minäkin elänyt ja taistellut kuningas Kaarlo-vainajan silmien alla, ja siten olette myös tullut tuntemaan hänen suomalaisia joukkojansa.

— Älkää kerskatko siitä, mikä on ollut. Tahdon tietää, kuinka nyt on.

— Olkoon! En puolusta meikäläisten menettelyä Lappeenrannassa, mutta sen voin vannoa, etteivät he ikinä olisi paenneet, jollei tuo onneton huhu kavalluksesta olisi levinnyt vanhojen ja nuorien keskuuteen ja tullut uskotuksi. Teidän armonne saavuttua Suomeen elpyi parempien aikojen toivo. Nyt ovat tosin onnistumaton retki Säkkijärvelle ja täällä murretut tokeet herättäneet paheksumista ja epäilystä, mutta kaikki uskovat, että kreivi Lewenhaupt kyllä tahtoo ja voi saada asemamme korjatuksi. Tässä toivossa takaan kunniallani suomalaisten poikiemme puolesta.

— Hyvä, vastasi kreivi hyvillään. — Ei Wrangelkaan ollut syytön, mutta minä olen toista.

Sprengtport synkistyi ja vastasi yrmeästi: — Jos kenraali Wrangel onkin syypää, on hänen erehdyksensä helposti selitettävissä. Ainakin on varma, että me taistelussa olleet kunnioitimme häntä kuin isää.

Lewenhaupt kuohahti: — Täällä siis rohjetaan puolustaa rikosta. Sekö on kunnioitusta — tottelevaisuutta päälliköille!

— Teidän ylhäisyytenne tehköön niinkuin Wrangel; viekää meidät taisteluun, niin jokainen tottelee teitä kernaasti.

Lewenhaupt tuijotti tiukasti tuohon nyt hänelle niin vastenmieliseen mieheen ja kysyi uhkaavasti: — Tekö täällä käskette vai minä?

Sprengtport vaikeni, mutta tällä hetkellä hän sattui olemaan Lewenhauptille tarpeellinen. Tämä siis vain käänsi hänelle selkänsä käskien lyhyesti rummuttaa väen kokoon. Luoden silmäyksen taaksensa lisäsi hän sitten: — Pysykää valmiina rinnallani.

Lewenhaupt tahtoi puhua sotureille. Puhujalavakseen valitsi hän vuoresta ulkonevan penkereen. Sen vieressä viheriöitsi korkea, ikivanha honka. Kaunis se oli tuuheine oksineen, joissa riippui viljavasti käpyjä, myöskin menneenvuotisia, ja joita vieno tuulenhenki puun latvassa heilutteli levittäen pihkaista tuoksua avaruuteen. Tuntui siltä kuin olisi tuo vanha honka imettänyt parhaat nesteensä näille lapsillensa valmistaaksensa heistä uusia sukupolvia. Alhaalla maassa oli kyllä sammal viheriöinyt korkeilla kalliolohkareilla, mutta solassa riehuvat säälimättömät kädet olivat täälläkin riistäneet rusottavalta maaperältä luonnon kaunistavan verhon. Honkakin oli jo tuomittu kuolemaan, mutta sotamiehet olivat pyytäneet armoa tälle vanhalle muistomerkille, jonka juurella tarina kertoi Mikael Agricolan kerran istuneen erään munkin kanssa ja silloin täällä rukoilleen Jumalaa suojelemaan luterilaista

oppia Suomessa. Vuorenpenkereeltä tämän hongan alla saattoi kokoontunut sotaväki nähdä puhujan, ja tästä tahtoi Lewenhaupt puhua.

Nyt kaikui kutsuvia pärrytyksiä pitkin koko solaa, ja hetken perästä seisoi sinne sijoitettu miehistö kokoontuneena harjun rinteelle. Lewenhauptin sydän sykki tavallista kovemmin, ja kun hän hypähti puhujalavalleen, leimusivat hänen silmänsä tavatonta loistoa. Korskealla liikkeellä kohotti hän käsivartensa ja lausui:

— Soturit! Armollinen kuninkaamme on määrännyt minut johtamaan valtakunnan armeijaa niin kauan kuin sotaa kestää. Eikä tätä sotaa leikkinä käydä eikä se häpeällä pääty. Ruotsin kunnia vaatii, että joka mies syöksee esiin leimuavana salamana ja musertaen kaikki, mikä ei väisty. Ehkä vihollisemme nyt uskoo Lappeenrannan raunioissa löytäneensä Tukholman avaimet, mutta me osoitamme hänelle, että hän on erehtynyt ja että se päivä on käsissä, jolloin Ruotsin valta raivaa itselleen tien Pietariin. Maailma saa vielä nähdä Ruotsin kunnian koko säteilevässä loistossaan. Verrattomia voittoja, kunnian riemua te saavutatte minun johdollani, ja jokainen teistä saa siitä osansa, sillä sen vallan on minulle Ruotsi myöntänyt. Missä minä johdan, siellä ei tarvitse kenenkään epäillä, kun vain uskollisesti seuraa jäljissäni ja ehdottomasti noudattaa käskyjäni.

Samassa kuului hiljainen rasahdus. Käpy oli pudonnut puusta ja sattunut maahan, mutta vinhassa vauhdissaan oli se koskenut Lewenhauptin otsaan ja poskeen, joihin se jätti punertavan jäljen.

Vaistomaisesti pyyhkäsi Lewenhaupt kasvojaan kädellään, mutta moisesta vähäpätöisyydestä huolimatta loi hän hurmautuneen katseen ympäristöön ja astui alas, mielessään ainoastaan se korkea päämäärä, jota hän tavoitteli. Alhaalla kentällä kerääntyivät upseerit lasit kädessä hänen ympärillensä valmiina juomaan hänen menestykseksen. Fröbergin viittauksesta riensi palvelija tarjoamaan hänen ylhäisyydelleen varatun pikarin, jonka Lewenhaupt otti

vastaan. Se oli vanhanaikaista siroa tekoa, vaikka vain tinainen. Etusivuun oli kiireessä kiinnitetty hänen ylhäisyytensä rintakuva ja sen päälle kreivillinen kruunu.

Segebaden tarttui Ringin käteen. — Näetkö, kuiskasi hän levottomana. Älköön vain kreivi juoko siitä.

— Voi, voi, huokasi Ring, tämä ei ikinä pääty hyvin.

— Kunpa vain joutuisin varoittamaan häntä. — Ja sen sanottuaan Segebaden riensi niin varovasti kuin suinkin herransa luo.

Eversti Fröberg kohotti lasinsa: — Pohjoismaiden tähden malja! Sankarien sankarin malja!

Riemuiten juotiin malja, ja Lewenhaupt nosti voitonvarmana pikarin huulillensa.

— Jumalan tähden! pyysi Segebaden tuskan tukahuttamalla äänellä. Mutta kreivi ei huomannut häntä. Hän oli jo juonut.

—Älkää oman itsenne kansssa juoko! kuiskasi nuorukainen kauhistuneena ja kuuluvammin. Tänään on 23 p. kesäkuuta.

— Tänään! toisti kreivi ikäänkuin unesta heränneenä.

Segebaden viittasi pikariin: — Tuossa näette itsenne.

Vasta nyt kreivi huomasi oman hymyilevän kuvansa ja kalpeni. Siitä pikarista ei hänen olisi pitänyt juoda.

Äkkinäinen vilunvärähdys puistatti kreiviä, hän tuli pahoinvoivaksi, ja kylmä hiki kihosi hänen otsalleen. Äsken niin voimakas sydän lakkasi hetkeksi sykkimästä. Hän oli juonut omaksi turmiokseen. Hän oli juonut oman itsensä kanssa.

Sammunut oli loisto Lewenhauptin silmissä, eikä äskeisestä innostuksesta näkynyt mitään. Aseistaan luopuneen sotamiehen kaltaisena kääntyi hän ympäristönsä puoleen ja sanoi alakuloisena: — Ei tässä muu auta kuin odottaminen.

Vastenmielisyyden piirre synkisti Sprengtportin kasvoja, kun hän vakavasti vastasi: — Teidän ylhäisyytenne, nyt täytyy meidän käydä asiaan käsiksi ja toimia. Ainoa ajatuksemme olkoon sota.

— Ei, huusi Fröberg, ei, ei mitään sotaa! Täällä ei voi kukaan taistella.

— Herra eversti, keskeytti Sprengtport, tänään on teillä ollut päivänne, ja nyt tulee minun. Vaadin käskyä ja vaadin miehiä nevojen uudestaan tokemiseen. Lascy saattaa olla täällä minä hetkenä tahansa, ja silloin on korjaaminen myöhäistä.

Lewenhaupt hymyili alakuloisena: — Kelpo Sprengtportimme hätiköi kuten ainakin. Päivänä tämmöisenä älköön olko mitään hoppua.

Hilliten harminsa kääntyi Sprengtport Buddenbrockin puoleen toivoen, että ainakin tämä ymmärtäisi häntä, mutta parooni vastasi vältellen, ettei hän varmasti tiedä voidaanko vauriota korjata uudella parsimisella.

— Olkoon sitten! huusi Sprengtport, tahdon näyttää että sitä ilmankin rohkenemme.

Ympärillä seisovat huomasivat majurin uhkaavan vakavuuden ja tiesivät, että hän miehen lailla pysyy sanassaan.

Fröberg pahoillansa esitti yhä uusia epäilyksiä. Nevat olivat kuivaneet, ne siis eivät estä vihollista. Etumurrokset, joita oli kiitetty, olivat liian laajat. Hänen, Fröbergin, oli mahdotonta puolustaa niitä vähäpatöisellä miesvoimallaan, jonka vuoksi hän vaati ainakin 1,000 miestä avukseen.

— Vai 1,000 miestä! huudahti Lewenhaupt hämmästyneenä. Minun seitsemästätuhannestani tuhat miestä? Lascylla on 10,000. En luovu ainoastakaan miehestä, puhumattakaan tuhannesta.

Sprengtportin sanat kajahtivat varmoina ja kovina, kun hän esitti mielipiteenään, että Lewenhaupt kernaasti pitäköön miehensä. Lisäväkeä täällä ei laisinkaan kaivattu, sillä vieläkin oli nevojen poikki mahdotonta päästä. Mäntylahden solaa ei voida valloittaa, eikä täällä oleva miehistö luovu siitä niin kauan kuin heissä sydän sykkii.

Tuo uudestaan puhjennut riita lisäsi vielä Lewenhauptin mielipahaa. Hänen parempi tunteensa myönsi, että

Sprengtport oli oikeassa, mutta Fröbergin vastustus tuntui varoitukselta — paikka oli itse turmion paikka. Mihin ryhtyä? Epäröivin silmin katseli kreivi Buddenbrockia, joka ehkä voisi neuvoa.

Parooni vastasi ratkaisevasti, että hän piti Fröbergin vaatimusta oikeutettuna. Olisi kaiketi lyhytnäköistä ylenkatsoa täällä esitettyjä epäilyksiä. Omasta puolestaan piti Buddenbrock kyllä solan puolustamista suotavana, mutta toiselta puolen ei ollut mitään takeita siitä, ettei sitä voitu kiertää, ja silloin oli kaikki pantuna alttiiksi, vaikka Fröberg saisikin lisäväkeä. Jos täällä olevat joutuvat saarrokseen, on heillä tarjona joko vankeus tahi varma kuolema, ja niin ollen täytyy solan puolustamista pitää kevytmielisyytenä.

— Teidän ylhäisyytenne on aivan oikeassa, myönsi Fröberg kiihkeästi. Se olisi järjetöntä.

— Teidän vaatimuksenne on järjetön, huudahti Sprengtport liikutuksesta värähtävällä äänellä. Se ei sovi kunnon miehille.

Lewenhaupt oli nyt vähitellen tajunnut asemansa ylipäällikkönä ja katseli ylevän ryhdikkäänä Sprengtportia: — Puhutte rohkeasti. En tiedä millä oikeudella.

— Sillä oikeudella, joka meillä kaikilla on puolustaa lastemme kätkyeitä ja isiemme hautoja. Minä rukoilen teidän ylhäisyyttänne, ottakaa menneistä tapauksista oppiaksenne mitä on tulossa.

Lewenhauptin katse harhaili kysyväisenä Buddenbrockiin, hänestä Segebadeniin ja jälleen edelliseen, mutta kun ei kumpikaan heistä mitään virkkanut, ja kun Fröberg yhä kiivaammin esitti jäämisen vaaroja, ryhtyi Lewenhaupt ratkaisevasti puheeseen: — Päiväni teidän keskuudessanne ei ole alkanut edullisesti. Nyt täytyy pahalla pelastua pahemmasta. Sota ei meille sovellu.

— Teidän armonne, intti Sprengtport lämpimästi, tämä sola on Suomen avain. Tiedän, ettette tarkoita sitä mitä sanoitte.

— Minä tarkoitan, että meidän täytyy luopua solasta. Turmiopäivänä ei saa taistella.

Kalpeana ja liikahtamatta silmäili Sprengtport Lewenhauptia. Samassa palvelija ilmoitti, että punssimalja oli valmiina, mutta nyt ei Lewenhauptilla ollut aikaa semmoisiin. Kun Fröberg kehotti hänen ylhäisyyttänsä astumaan alas laaksoon, asettui Sprengtport kreivin eteen synkkänä kuin syyttävä kohtalo, ja hänen äänensä tuntui uhkaavalta, kun hän kysyi: — Voineeko teidän ylhäisyytenne tulevaisuudessa kestää sitä edesvastuuta, joka kohtaa teitä ja meitä, jos nyt luovumme tästä verrattomasta asemasta yrittämättäkään sitä puolustaa?

Vihan salama leimahti Lewenhauptin silmistä, kun hän kopealla äänellä vastasi: — Se asia ei koske teitä. Kuningas ja neuvosto tiesivät kenen käsiin uskoivat valtakunnan edut. Olen soturi, joka osaa voittaa, mutta olen myös kyllin valistunut tietääkseni, että se, joka asettuu kohtalon tahtoa vastaan ja häiritsee sen kulkua kohtalon turmiopäivinä, musertaa itsensä ja kaikki, jotka häntä seuraavat. Mutta kun pahalle onnelle suo aikansa ja sitten astuu esiin, kun sen vuoro on mennyt, silloin tulee onni suloisesti hymyilevänä, ja sitä minä tavoittelen.

Samassa hän tarttui Buddenbrockia olkaan ja kuiskasi: Tule! Meidän täytyy rientää pois. Levottomana käski hän tuoda hevosensa, lausui muutamin sekavin sanoin jäähyväisensä ja riensi kelmeänä ja vakavana sotajoukkonsa luo Summaan.

Sitä alakuloisuutta, joka solassa vallitsi Lewenhauptin lähdettyä, lisäsivät vielä Fröbergin valmistukset peräytymiseen. Jo samana iltana eversti liikkui kyökissään valvoaksensa itse tavaroittensa kuormaamista. Siellä patojen ja laatikkojen keskellä huomasi hän äkkiä rääsyisen, kelmeän pojan kuiskivan väen kanssa, ja samassa tuokiossa toi kokki tuon tuntemattoman lapsen herransa luo. Tämän kysyttyä hänen asiaansa, kertoi poika saaneensa tuotavakseen sen ilmoituksen, että venäläinen armeija paraikaa kulki nevojen poikki saartaaksensa everstin väkineen.

Nyt tuli kiire kaikkialla, ja yrittämättäkään tutkia oliko pojan jutussa perää valmistettiin kaikki matkaa varten. Peräytymisaikomus tosin vielä salattiin mikäli mahdollista, mutta pojan uutisesta nousi yleinen häly, jota vielä lisäsivät nuo kummalliset käskyt, jotka eivät mitenkään ennustaneet puolustusta. Auringon noustessa saapui laivastosta kirje, jossa sen päällikkö ilmoitti, ettei hän väenpuutteen tähden voinut enää viipyä Kuorsalossa. Kirje julaistiin, ja tuo surullinen uutinen päättyi käskyyn vitkailematta lähteä matkaan.

Miehistö tämän käskyn kuullessaan osoitti suuttumusta ja nurisi vallan julkisesti. Masennusta lisäsi vielä pojan kertomus, että kellot Anjalan kirkossa olivat edellisestä illasta saakka soineet, vaikka ei kukaan niihin koskenut. Välistä ne vaikenivat, mutta alkoivat uudestaan ikäänkuin kutsuisivat jumalanpalvelukseen tai maahanpanijaisiin. Mutta eihän kukaan keskellä yötä saarnannut eikä silloin kuolleita haudattu. Olihan tuo kummallinen juttu, mutta sotaväellä ei ollut enää aikaa kuunnella moisia. Nythän oli pötkittävä tiehensä tykkeineen ja kuormastoineen.

Kun keväällä oli kokoonnuttu Mäntylahteen, oli Jumalalta rukoiltu apua ja voiton onnea. Toisin oli käynyt, ja syytä siihen ei osattu arvostella. Kavaltamiselta se vain näytti, mutta sotamiehen ei auttanut muuta kuin totella, ja epäluulon, alakuloisuuden ja pettyneiden toiveiden tunteilla sanoivat sotamiehet jäähyväisensä solalle.

Ruotsin armeija oli peräytynyt Summaan, mutta Haminaan oli vielä jäänyt pieni osasto kenraali Bousquet'n johtoon. Ihanan Ranskan poikana oli hän saanut sotilaallisen kasvatuksensa Ludvig XIV:n voittoisten lippujen alla. Saatuansa sotavankina kokea vaihtelevaisuutta, saapui hän vihdoin Puolan kautta ruotsalaiseen armeijaan siihen aikaan, kun Kaarlo-kuningas vielä uneksi Venäjän kukistamista, ja hänelle hän tuolla itämaalla vannoi us-

kollisuusvalan, jonka miehuullisesti pitikin. Tuo Ruotsin palveluksessa harmaantunut linnanpäällikkö kuuli katkeralla mielellä sanoman Fröbergin peräytymisestä, semminkin kun tämän kertomus, että hän oli ollut vähällä joutua saarrokseen, huomattiin turhanaikaiseksi hälyytykseksi, ellei joksikin vielä pahemmaksi.

Nyt istui Bousquet vastaanotto-huoneessaan odottamassa majuri Freidenfeltiä, joka oli palannut matkaltaan Summaan, ja jonka oli siitä annettava raportti. Päivä oli aamusta helteinen ja painostava, raskaita pilviä oli kasaantunut taivaanrannalle, ja vinhat tuulenpuuskat ennustivat myrskyä tai sadetta. Levottomana liehui linnan lippu Bousquet'n asunnon katolla, ja valleilla pitivät Suomen pojat vahtia. Kuinka heidän käy, kuinka käy Haminan ja hänen itsensäkin? Miten Suomi ja Ruotsi pääsevät tästä kamalasta leikistä? Surkea oli alku ollut. Freidenfelt astui sisään, ja Bousquet iski katseensa häneen.

— No, kuinka kävi? kysyi hän tuimasti.

— Niinkuin saattoi arvata. Lewenhaupt itse näyttää täydellisesti neuvottomalta, ja kaikki muut kieltäytyivät puolustamasta Haminaa, kaikki paitsi Buddenbrock, joka vaati taistelemaan.

Majuri otti esille sinetöidyn käskykirjeen, mutta luomatta siihen silmäystäkään viskasi Bousquet sen pöydälle ja kysyi kiihkeästi: — Entä te, Freidenfelt? Ettekö kannattanut häntä?

— Tietysti minkä voin, mutta olivathan he jo kuulleet teidän ylhäisyytenne esittämät syyt. Sanani kumottiin kaikilta tahoilta todistuksilla, jotka merkitsivät enemmän kuin Suomen menettäminen ja Ruotsin häviö.

Bousquet ei vastannut, hän vain alakuloisena naputti sormillaan pöytää ja viittasi vihdoin Freidenfeltiä istumaan. Tämä asettui avaraan nojatuoliin pöydän toiseen päähän. Tuokion kuluttua kysyi Bousquet: — Kuinkas Fröberg peräytyessään suoriutui solasta? Onhan todistettu, etteivät venäläiset mitenkään voineet kulkea nevojen poikki, puhumattakaan siitä, että todella olisivat kulkeneet.

— Siitä kysymyksestä ei kukaan välittänyt. Lausuin mahdolliseksi, että tuo sanansaattaja, joka varotti Fröbergiä saarroksiin joutumasta, oli jossakin yhteydessä hävitettyjen tokeiden kanssa, mutta yleinen mielipide oli se, ettei pitäisi nostaa epäluuloja, jotka ehkä sattuisivat syyttömiin. Ja olihan Fröbergillä sitäpaitsi turvanaan Lewenhauptin käsky valmistaa hiljaisuudessa peräytymistä, koska solassa ei ollut mahdollista taistella.

Bousquet vaipui taas äänettömyyteen ja luhistui ikäänkuin raskaan painon alla. Kutrinen peruukki paisui yhä hänen päänsä ympärillä, aivan kuin ajatukset sen alla olisivat olleet liian katkeria ja tuimia pysyäksensä aivojen sisässä, jossa ne kiihkoisesti ajoivat toisiansa. Sinä hetkenä näytti vanha soturi siksi murtuneelta, että Freidenfelt säälien ja myötätunnolla ajatteli sitä tehtävää, sitä häpeää ja sitä surua, johon johtavat miehet Summassa olivat tuominneet kunnollisen toverinsa.

Sanaakaan lausumatta istui Bousquet hetkisen tässä asennossa, mutta sitten hän äkkiä iski nyrkkinsä pöytään ja hypähti ylös.

— Se ei voi olla mahdollista! huudahti hän nuorukaisen tulisuudella. Lähden sinne itse. Te ette ole sanonut heille kaikkea.

Freidenfeltkin nousi: — He saivat kuulla teidän omat sananne. Sanoin heille, että ratkaisu koski tietä Turkuun, asukkaita, omaisuutta ja kruunun varastoja. He tietävät yhtä hyvin kuin mekin, että Haminaa voidaan puolustaa 10,000:lla miehellä, ja Lewenhauptilla on 11,000. He tietävät, että me täällä teemme minkä voimme ja että he saattavat tulla meidän avuksemme, milloin vain tahtovat. Sanoin heille, että kun vain voimme kestää pari viikkoa, on Lascyn pakko muonan puutteessa vetäytyä takaisin, mutta he pysyivät käsityksessään, että Hamina on mitätön pikku seikka, jonka tähden ei saa panna armeijaa alttiiksi.

Suuttumuksen murina keskeytti Freidenfeltin puheen, mutta kun ei sanoja seurannut, jatkoi hän taas: — Siitä

he olivat yksimielisiä, ettei linna voinut kestää vakavaa ryntäystä. Sitäpaitsi luulivat he, että saatoimme joutua kierrokseen, ja siinä tapauksessa olisivat kruunun varastot Porvoossa ja Helsingissä menetetyt. Vielä lisäsi joku heistä, että laitumet Haminan ja Kymijoen välillä olivat niin loppuun syötetyt, että hevosemme kuolevat nälkään.

— Ettekö voinut sanoa heille, että he valehtelevat?

— Valheistaan vastatkoot itse, mutta minä ilmoitin heille teidän rukouksenne, että Ruotsin armeija Jumalan tähden saapuisi miekka kädessä kaupunkia puolustamaan, ja että se ennemmin kaatuisi kuin pettäisi, mutta sitä ei yksikään läsnäolijoista ottanut kuuleviin korviinsa; eikä sekään auta, vaikka itse sinne lähtisitte, sillä Kaarlo-kuningas on kuollut ja Ruotsin sankarihenki on hänen kanssaan kuopattu.

Bousquet vaipui taas tuoliinsa. Freidenfelt oli oikeassa. Saattoihan jo ennakolta tietää, miten kävisi, mutta sittenkin —. Vanha linnanpäällikkö ei voinut käsittää, että hänen linnansa, hänen miehensä ja hänen kunniansa heitetään häviöön tavalla, jota ei voida enää korjata. Pidättäen rinnastaan puhkeavaa huokausta tarttui hän sinetillä suljettuun käskykirjeeseen, repäsi kuoren auki ja luki. Freidenfelt seurasi häntä silmillään ja näki auringon paahtaman värin linnanpäällikön poskissa muuttuvan tuhkanharmaaksi. Pikaisesti silmäiltyänsä paperia katsahti Bousquet ylös ja lausui vimmastuneena:

— Lewenhaupt syyttää tästä kirotusta toimesta minun miehistöäni. Hänelle on muka sanottu, että linnanväki on uppiniskaista ja tottelematonta.

— Miehet, keskeytti Freidenfelt, ovat kyllä suutuksissaan, kun ovat ensi vaarassa jättäneet heidät alttiiksi. Mutta se on vain veruketta.

Bousquet'n silmät salamoivat. — Nuo kurjat! Väkeni ei pelkää vaaraa, mutta se pelkää, ettei kukaan Summassa välitä heidän kohtalostaan eikä Haminasta. Lewenhaupt väittää syyksi suomalaisten tyytymättömyyden ja tottelemattomuuden; ei sano voivansa sallia, että moisella väellä

mennään ylivoimaista vihollista vastaan. Sepä kepponen! Hävetä hänen pitäisi. Jos hän olisi täällä, näyttäisin hänelle minkätähden väki nurisee.

— Hän ei teitä ymmärtäisi, sanoi Freidenfelt surullisen ylenkatseellisesti.

Bousquet ei vastannut. Lujasti suljetut huulet ja leimuavat silmät ilmaisivat rajatonta harmia, mutta sanat hän tukahutti ja jatkoi käskykirjeen lukemista.

— Lähteä linnasta, mutisi hän. Räjähyttää tykit ja polttaa kaupunki. — Kuuletteko, Freidenfelt?! He eivät edes suo meille aikaa pelastaaksemme varastot. Jospa auttaisivat meitä edes niin kauan, että saisimme aseet ja viljat korjatuiksi.

— Niin on käynyt pitkin matkaa, hymyili Freidenfelt katkerasti. Jos herrat Summassa olisivat toisia kuin ovat, he eivät viruisi rauhassa jonkun tunnin matkan päässä, kun Lascy käy päällemme.

Bousquet pisti käskykirjeen povitaskuunsa, heittäytyi istualleen ja peitti kasvonsa käsiinsä. Pari minuuttia senjälkeen hän nousi, asettui kädet puuskassa Freidenfeltin eteen ja iski häneen läpitunkevan katseen: — Mitä arvelette? kysyi hän tuimasti. Ruvetaanko nyt työhön?

Freidenfelt kohautti olkapäitään: — Muuta neuvoa en tiedä. Puolessa tunnissa ovat venäläiset täällä, emmekä saa apua.

— Olkoon siis. Hälyyttäkää. Käskekää asukkaita pelastumaan. Ilmoittakaa että teemme kaupungista tuhkaläjän.

Kun kirkonkellot Anjalassa soivat itsestään juhannusyönä, lauloivat ne omaa hautavirttänsä ja valitusta Haminan tuhosta. Neljä päivää sen jälkeen tuo vanha temppeli paloi ja Hamina sytytettiin. Vinha tuuli ajoi liekit talosta taloon, eikä aikaakaan, niin ei näkynyt muuta kuin tulta ja savua. Epätoivo sydämessä peräytyi Bousquet miehineen Summaan ja pelastui töin tuskin, sillä venäläiset

astuivat jo itäisen portin kautta sisään, kun suomalaiset läntisen portin kautta tekivät lähtöä. Majuri Ehrensparre oli muutamain miesten kanssa jätetty valleille salaamaan peräytymistä ja räjähyttämään tykit rikki.

Kello kävi yhdeksättä illalla, aurinko laskeutui pilviin, mutta palavasta kaupungista nousevat liekit saivat taivaan punertavaksi, ja hehkuvan valon alla vyöryi avaruudessa tukehuttava kuumuus tuhansissa vivahduksissa. Kauhun, raivon ja surun valtaamana syöksyi kansa kaupungista rajusti paeten ja sen muassa ne eläimet, joita oli maltettu pelastaa. Mutta niistä oli kuitenkin enin osa unohdettu, taikka ei ollut aikaa niiden irroittamiseen. Tuskallinen tosin oli näiden kytkettyjen, kuolemaan tuomittujen eläinten tila, mutta sitäkin kauheammassa asemassa olivat jäljelle jätetyt neljäsataa sairasta, he kun olivat kahlehditut vuoteeseen ja kykenemättömät pakenemaan.

Tässä hädässä suoritettiin tosin monta sankaritekoa, mutta rajaton oli sittenkin kurjuus siellä, missä kiire ja oma hengenvaara tekivät ihmiset tajuttomiksi. Voivotusta, tuskaa ja kauhua kuului pitkin katuja ja vielä kaupungin ulkopuolellakin. Äidit, lapset kainalossa tahi ympärillä riippuen, kokivat viimeisine voimineen pelastaa nääntyvää isää tahi äitiä. Heikot ukot ja vanhat tutisevat eukot vetivät läähättäen turvattomia lapsia tai sairaita. Nuoret ja reippaat kantoivat selässään tahi sylissään jotakin onnetonta, muita kannettiin säkeissä tahi matoissa, että heidätkin saataisiin matkaan, mutta useimmat sairaat jäivät kuitenkin joko ajan tai voimien puutteessa liekkeihin menehtymään. Noista onnettomista pelastui kuitenkin jokunen, kun tuuli kääntyi ja ajoi tulen takaisin, joten noin neljäsosa kaupunkia säästyi. Ne, jotka onnellisesti olivat poistuneet, sitä tuskin tajusivat. Kauhusta jähmetyksissään loi moni pakolainen vielä metsän rannasta tahi maantieltä katseen kotimökkiin kuullaksensa vain tulen ja vihurin huminaa, jonka yli tuon tuostakin kajahti Ehrensparren räjähyttämien tykkien pauke. Mutta sitäkin mahtavammin jyrisivät ilmaan lentävät ruutikellarit, joista uusia

tulimeriä purkautui viimeistä päivää muistuttavalla ryskeellä. Vihdoin kuitenkin kaikki hiljeni, ja Venäjän kotka liiteli Haminan raunioiden yllä, sieltä iäksi päiväksi karkoittaen Ruotsin upean lipun.

———————

Ruotsalainen armeija jatkoi askel askeleelta peräytymistään ja oli vihdoin jättämäisillään Kymijoen taaksensa. Osa ratsuväkeä oli saanut käskyn kulkea etupäässä, ja läheni Ahvenkoskea. Yhä selvemmin kuului vellovan veden kohina, ja jopa näkyi siltakin, jonka yli soturien piti ratsastaa. Kauniiden, metsäisten harjujen ympäröiminä lepäsivät Kyminlaakson hymyilevät rannat, joita koivut ja lepät varjostivat. Edempänä pohjoisessa pauhasi koski jyrkkien kallioseinien välissä ja pirskotti vaahtonsa helmiä tuuheisiin kunnaisiin. Mutta täällä alempana aallot valuivat ylevällä tyyneydellä. Ne olivat voimakkaasti raivanneet itsellensä tien ja etenivät hiljaisen vakavina siinä turvallisessa tiedossa, etteivät mitkään esteet enää voi sulkea niiden syvää uomaa.

Väriskää, te vihannat harjut, kääntäkää pois katseenne, te humisevat hongat, verhotkaa päänne, te kukoistavat pensaat ja ruohot, epätoivo saapuu. Mutta se ei ehkä häiritse rauhaanne, sillä se on syvä ja äänetön kuin kuolema. Ei kukaan muu kuin Kaikkivaltias näe, kuinka soturin sydän vuotaa verta, kun hän luopuu isänmaastaan ja ajattelee kansan kurjuutta.

Pitkin joen rantoja ja sillankin luona vallitsi tavallisina aikoina erämaan hiljaisuus, mutta niin ei ollut tänä päivänä. Joukko ympäristön rahvasta oli kokoontunut tänne. Mitä se tahtoi? Äänetön, uhkaava levottomuus kuvastui sekä miehissä että naisissa, kun he seisoivat siinä kirveet ja seipäät käsissä, mutta askelta astumatta, sanaa sanomatta. Ryhmän edessä joen itäisellä rannalla näkyi Leena jäykkänä ja suorana tähystäen metsää kohden, josta odotettiin sotajoukon tuloa. Tiedettiin, että armeija oli

peräytymässä. Nyt kuten ennenkin oli Suomi uhrattava Ruotsin eduille. Hämmästyksellä ja tuimalla vimmalla kuultiin näitä huhuja, mutta maan asukkailla ei ollut muuta neuvoa kuin pitää hyvänään mitä Venäjä tahtoi ottaa tai antaa.

Niiden joukossa, jotka edellisinä päivinä olivat neuvotelleet siitä, mitä nyt pitäisi tehdä, oli Leenakin ollut. Mutta kun enemmistö neuvotonna ja alakuloisena pohti toista ehdotusta toisensa jälkeen, astui Leena esiin ja kehotti kaikkia kunnon ihmisiä seuraamaan häntä Ahvenkoskelle, sillä Lewenhaupt väkineen aikoi siellä käydä joen yli. Siitä toki ei tule mitään, jos kaikki ajattelevat niinkuin Leena. Mikä estää repimästä siltaa ja pakottamasta armeijaa kääntymään vihollista vastaan!

Ehdotus oli hyvä, ja nyt oltiin paikalla, mutta siltaan ei vielä koskettu. Ensin täytyi nähdä oliko puheissa perää, ja odotettiin siis. Tänäänhän heidän pitäisi tulla.

Uupumatta seisoi Leena tähystämässä ja kuuntelemassa kuten sotapäällikkö ainakin. Näin oli jo seisottu kauan, eikä ketään näkynyt. Mutta vihdoin kuului selvästi tuhansien miesten omituista ryhdikästä astuntaa. Kuunneltiin pinnistyneessä levottomuudessa. Ei kukaan tuossa odottavassa joukossa hiiskahtanut. Silloin huudahti Leena ja useat hänen kanssaan: — He tulevat! Tuolla! ja samassa hän heilutti punakeltaista huiviansa merkiksi, että nyt oli hetki tullut.

Äänetönnä mutta tarmokkaasti lähti väkijoukko siltaa kohden ryhtyäksensä työhön. Kun ensimäiset soturirivit häämöittivät metsästä, astui Leena äkkiä pontevasti heitä vastaan huutaen: — Kääntykää, te miehet. Tästä eivät mitkään kavaltajat pääse kulkemaan. Kääntykää!

Tuo kehotus tuli sotureille aivan odottamatta ja teki vaikutuksensa ainoastaan etumaisiin riveihin, joihin sanat kuuluivat. Ennenkuin täysin tajuttiin tarkoitusta, tunkivat taammaiset rivit esiin, joten ei ollut aikaa miettiä. Täytyihän tästä läväistä. Esteet pois!

Silloin kääntyi Leena omiensa puoleen huutaen: Purkakaa silta! Tätä käskyä ei olisi tarvittukaan. Jo tekivät kirveet tehtävänsä, ja kun nyt käskykin oli saatu, kävivät kaikki yhtenä miehenä sillan kimppuun. Ei puhuttu sanaakaan, mutta kaikki tekivät parastansa. Leena kyllä puhuu heidän puolestansa. Ja kääntyen ratsuväen puoleen hän huusikin taas:

— Ettekö häpeä jättää kotimaatanne turvattomaksi! Häpeä teille, jotka taistelematta saavutte Kymin rannoille. Näettekö! Tuossa haudassa sammaltuneen paaden alla lepää muinoin kaatuneita sankareita! Monen naisen kyyneleet ovat kostuttaneet tätä maata, kun he kalpeina ovat nähneet onnensa iäksi tuhottuna, mutta sen ajan suruista oli kuitenkin lohdutustakin. Voitetut olivat kaatuneet kunnialla. Säteillen kimaltaa heidän muistonsa Kymin kallioiden välissä, ja kotimaan tyttäret laulavat heidän sankaritöitänsä uuden aikakauden miehille! Mutta mitä teille jää? Tahdotteko tulla kirotuiksi?

Hän oli puhunut hurmauksen vallassa, mutta turhaan. Pysähtymättä lähestyi soturijoukko yhä enemmän rantaa. Silloin Leena poistui heidän tieltään ja riensi sillalle. Siellä hän kääntyi hautakummun puoleen ja huusi väristen: — Te nukkuneet sankarit! Kaikki uhrauksenne ovat rauenneet tyhjiksi! Katsokaa kuinka ne, jotka ovat teiltä perinnön saaneet, kavaltavat tätä maata! Nouskaa haudoistanne tuhoamaan heitä!

Mutta kuolleet eivät vastanneet, ja Leena kääntyi jatkamaan puhettaan joelle: — Pysähdy, sinä Kymijoki! Kätke aaltosi syvyyteen, kun et voi kätkeä kotien surua ja Suomen miesten häpeää!

Äänettöminä ja synkkinä olivat soturijoukot ilmaantuneet metsästä, äänettöminä ja synkkinä ratsastivat ne kentällä, mutta likelle rantaa seisahtuivat ensimäiset rivit ja senjälkeen muutkin. Kaikki olivat nyt kuulleet ja ymmärtäneet Leenan sanat.

— Eteenpäin! komensi Sprengtport, joka istui hevosen selässä sotajoukon etupäässä: — Eteenpäin!

Komentoon vastasi kaiku vuorten rinteistä, mutta ainoakaan mies ei liikahtanut. Uhmaavina ja jylhän lujina seisoivat miehet rivissä sanaakaan lausumatta, mutta puserretut huulet ja synkät katseet ilmaisivat selvästi heidän ajatuksensa: — Me emme kulje edemmäksi.

Jännittynyttä odotusta; kuului ainoastaan kirveiden kalke sillalta. Käsipuut olivat jo kaadetut tahi horjuivat, nyt oli tullut kannen vuoro. Sprengtport, joka miehineen oli edennyt katseet luotuina raivoisaan naiseen, huomasi vasta liian myöhään, mitä oli tekeillä. Kun asema hänelle selveni, laukkasi hän rannalle ja sitten sillalle.

— Pois tieltä! huusi hän tuimasti. Pois täältä!

— Ei lähdetä, kuului vastaus. Ei päästetä kavaltajia sillan yli. Ennen kuolemme.

Leena heittäytyi hänen hevosensa eteen polvilleen ja rukoili kohotetut kädet ristissä: — Jesuksen nimessä, puolustakaa maata!

— Pois sillalta! kirkasi Sprengtport hurjistuneena.

Samassa kuului kumea ryske, osa sillan kantta heitettiin jokeen. Leena ponnahti ylös ja sieppasi tuimassa epätoivossa kirveen ollaksensa hänkin mukana. Sprengtport tempasi sen hänen kädestään ja viskasi sen jokeen. Sitten tarttui hän pistooliinsa ja laukaisi ilmaan.

— Lapset! huudahti hän, miksi teette tämän meille?! Eikö meidän muutoinkin ole kyllin raskasta. Kuulkaa minua.

Työ keskeytyi, tahdottiin kuulla mitä sanottiin, ja Sprengtport jatkoi: — Armeija on saanut käskyn peräytyä, ja meidän täytyy totella käskyä, mutta jos voisimme itkeä verta, niin tekisimme sen teidän kanssanne! Pois alta, muutoin runtelemme teidät hevostemme jalkoihin. Älkää joutuko epätoivoon! Jumala elää, ja vielä kerran valkenee päivä, joka vie teidän jälkeläisenne takaisin niihin seutuihin, jotka nyt heitämme taistelematta. Kun yö on synkimmillään, virittää Herra aurinkonsa uutta päivää varten. Perästäpäin Ruotsi viisastuu. Minä käsken teitä kuninkaan nimessä, väistykää!

Mutta rahvas ei väistynyt, ja Sprengtport kääntyi sotajoukon puoleen: — Eteenpäin pojat! Älkää uudistako Lappeenrantaa!

Lappeenranta, se koski rakuunain sisimpään. Se oli kamala sana, mutta sittenkään ei kukaan liikahtanut. Sotamiehet ja maanmiehet silmäilivät epäröivinä toisiansa. Miten onkaan?

Silloin kuului taas Leenan ääni: — Väistykää, ne eivät voi muuta. — Hänen äänensä värisi, mutta kansa totteli häntä. Väki vetäytyi syrjään ja katseli kyynelsilmin ratsuväen kulkua, mutta kun kaikki oli ohitse, kokosi Löfvingin vaimo heidät vielä kerran ja sanoi: — Kun ihmiset vaikenevat, pitää kivien puhua.

Hänen kehotuksestaan pystytettiin suurista kivistä kumpu ikuiseksi muistoksi siitä, että tällä rannalla olivat Ruotsin johtavat miehet jo toisen kerran yhdessä vuodessa kavaltaen heittäneet Suomen Venäjälle.

Siten alotettu peräytyminen jatkui pysähtymättä. Porvoossa saatiin tietää, että valtiopäivät olivat kutsutut kokoon, ja sen johdosta pitivät useimmat ylhäiset upseerit oikeutenaan poistua armeijasta ottaaksensa Tukholmassa osaa väittelyjen meluun. Johto oli sentähden vihdoin jätettävä majureille ja kapteeneille. Niiden kesken, jotka jäivät paikalleen, vallitsi eripuraisuus, josta sekasorto vielä lisääntyi. Suomalaisten katkeruus kasvoi päivä päivältä, sotamiehet karkasivat joukottain, ja kulkupuheet, että Suomi oli jätetty tuhottavaksi, nostivat kaikkialla vihaa ja kauhua. Armeijan lähestyessä pakeni väestö ikäänkuin vihollisen edestä, ja venäläiset etenivät ruotsalaisten kintereillä. Lewenhaupt toivoi kuitenkin vielä pääsevänsä Turkuun, mutta Elokuun 11 p:nä ilmoitettiin hänelle Helsingin edustalla, että venäläiset olivat senkin tien miehittäneet. Hän oli siis saarroksissa.

Näin ollen kehotti Lascy lähetystön kautta suomalaisia sotureita luopumaan Ruotsin lipusta ja vannomaan uskollisuutta keisarinnalle, joka tarjosi heille turvaa ja armoa. Tästä kehotuksesta ei ollut kuitenkaan mitään seurauksia.

Lewenhaupt oli asettunut Helsinkiin ja aikoi siellä vahvistaa asemaansa sekä koettaa onneansa taistelussa. Itse tahtoi hän määrätä taistelupaikan, joko Domarbyn kentällä tahi Helsingin malmilla. Kummankin läheisyydessä liikkui Venäjän sotajoukkoja joutuen kahakoihin jonkun pienemmän ruotsalaisen osaston kanssa tahi umpimähkään lähettäen luotejansa niitä vastaan, jotka olivat tahi joiden luultiin olevan läheisyydessä.

Tässä luotituiskussa nähtiin usein komea ratsastaja yksin autiolla kentällä. Hän oli puettu valkoiseen viittaan ja suuntasi aina hevosensa sinne, missä vaara tuntui suurimmalta, ikäänkuin osoittaaksensa noille lentäville kuolemanlähettiläille maalin ja kutsuaksensa niitä luoksensa. Tämä yksinäinen mies oli kreivi Lewenhaupt.

Kerran semmoisen päivän jälkeen hän palasi illalla auringon laskiessa Helsinkiin, josta häntä vastaan täyttä laukkaa kiiti Segebaden. Ikivanhojen koivujen suojassa hyljätyn mökin vieressä oli nuori ajutantti tarkoin seurannut herraansa, rohkenematta ratsastaa hänen luoksensa tahi häiritä häntä, mutta kun kreivi nyt hyvää vauhtia ajoi kotiin päin, ei Segebaden enää epäröinyt. Hänen hevosensa oli satuloitu, ja tuossa hetkessä kiiti hän ulos kentälle Lewenhauptin luo, tervehtien häntä. Mutta olematta ajutanttia huomaavinaankaan jatkoi Lewenhaupt matkaansa torppaan. Täällä hän pysähtyi ja silmäili ympärillensä ikäänkuin varmana siitä, että hän mökissä ja sen ulkopuolella tapaa muita. Ei kuitenkaan näkynyt ketään muuta kuin Segebaden, jolle Lewenhaupt tiuskasi: — Oletko unohtanut käskyni, vai etkö aio totella?

Segebaden loi rukoilevan katseen kreiviin ja näytti tahtovan selittää jotakin, mutta Lewenhaupt keskeytti hänet: — Sinä tiedät, että inhoan vartioita ja vakoojia.

— En kuulu kumpiinkaan, soperti Segebaden. Olen palveleva ystävä, joka ei pyydä parempaa kuin saada nöyränä aseenkantajana seurata teitä kuolemaan.

Lewenhaupt painoi vaieten päänsä alas, ja Segebaden jatkoi: — Kreivi Lewenhauptin ystäviä ei ole enää niin monta, että ne poistavat ilman hänen ympäriltänsä. Jos he kaikki tunkeutuisivatkin ympärillenne, olisi siinä sittenkin riittävästi tilaa.

— Ja, lisäsi kreivi vienommin, jos karkoittaisin ne kaikki, niin jäisi tähän sittenkin yksi ainoa tyhjä sija, se, jossa sinä seisot. Tiedän varsin hyvin, että niistä epälukuisista, jotka ovat minulle vannoneet ystävyyttä ja uskollisuutta, sinä olet ainoa valassasi pysynyt. Mutta miksi juuri sinä oljenkorren tavoin uit ympärilläni, kun kaikki muut pakenevat, sitä en tiedä.

Hän astui maahan, heitti ohjakset satulaan ja jätti hevosen omiin hoteisiinsa.

Kreivin sanat olivat siksi koskeneet Segebadeniin, että hän unohtaen kaiken ympärillänsä sykkivin sydämin puhkesi puhumaan:

— Nuo muut ovat kaikki unohtaneet teidän suuruutenne yletäksensä itse. Mutta minä näen teidät, kreivi Lewenhaupt, vielä samana kuin Tukholman saleissa. Nerossa voititte vanhat ja nuoret, ja teidän pyrintönne olivat verrattomia. Valtiomarskina ja jo kauan sitä ennen olitte, niinkuin ainoastaan harva, oikea ruotsalainen miehuudessa ja kunniassa, ettekä niinkuin moni muu kädestä käteen kulkeva kalu niiden ylennettäväksi ja palkittavaksi, joilla enimmin oli valtaa.

Kalpeana ja liikahtamatta oli kreivi kuunnellut nuorukaisen sanoja, mutta se lämmin myötätuntoisuus, jolla ne lausuttiin, ei näyttänyt ollenkaan koskeneen häneen, sillä noita jo ennestään synkkiä kasvoja pimensi yhä syvempi raskasmielisyys, ja kauniit huulet värähtelivät, kun hän vitkalleen vastasi:

— Se, jonka nyt näet edessäsi, on ihan toinen kuin se, jonka silloin näit. Sinun entinen Lewenhauptisi oli

aurinko, joka levitti loistoa Ruotsin valtakunnan yli. Häneen kääntyi jokainen silmä, häneen luotti jokainen tarmo, häntä tahtoi jokainen sydän seurata. Itse tunsi hän voimansa paremmin kuin kukaan muu, ja siihen luottaen hän ryhtyi jättiläistoimeen, jonkamoista maailma ei ollut koskaan nähnyt ja jota jälkimaailma tuskin enää suorittaisi. Siinä toivossa astuin Ruotsissa laivaan ja saavuin kaikkien ystävieni kanssa Suomenniemelle.

— Ne pettivät teidät! Nuo vilpilliset! Jos olisivat muut rakastaneet teitä niinkuin minä ja kestäneet miehinä, olisi tämä häväistyksen aika nyt kunnian aika.

— Ehkä. Mutta ne ovat kaikki pettäneet ja jättäneet minut yksin, ypö yksin. Se aurinko, jota rakastat, ei paista enää, se laskee sammuen ja muuttuu tyhjäksi.

— Älkää puhuko niin, jalo herra. Ehkei ole kaikki sitä, miltä näyttää.

Mutta Lewenhaupt pudisti vain päätään: — Sinun sankarisi on utukuva, joka kammottaa ja ajaa kaikki luotansa, sillä kun hänen menestyksensä teki haaksirikon, katosi se taikakalu, jonka korkeata arvoa ei kukaan muu aavista kuin se, joka sen on kokenut. Nyt näkevät entiset ystävät ainoastaan vaaroja, ja jokainen, joka seuraa minua, luulee syöksyvänsä samaan kuiluun, jonka partaalla minä seison.

Kreivi irroitti äkkiä viittansa ja viskasi sen maahan ikäänkuin se olisi ahdistanut hänen hengitystään. Segebaden tahtoi sen nostaa, mutta Lewenhaupt viittasi kieltäen.

— Antaa sen olla. Se on kuten moni muu palvellut loppuun ja saa nyt todistaa, kuinka kaikki minua hylkii, kun eivät edes vihollisen luodit tahdo tervehtiä sitä miestä, jonka kädenpuristuksesta maailma riiteli.

— Jalo setäni, miksi etsitte kuolemaa?

— Olisi mieluista haudata levottomuutensa ja päästä viemästä tuskiaan kotiin Ruotsiin.

— Näyttäkää, että maailma tuomitsee teitä väärin! Kootkaa meidät, jotka vielä olemme täällä, ja viekää meidät taisteluun. Me voitamme! Miehuutemme ei ole hävin-

nyt eikä tarmomme, nyt kun kunnia, vapaus ja elämä ovat pelastettavat tai ainiaaksi menetettävät. Vannon, että jokainen sydän kääntyy teihin, jos vain pidätte minkä kerran lupasitte.

Lewenhaupt teki vaieten torjuvan liikkeen, ja Segebaden jatkoi taas: — Miksi nyt enää epäröitte? Nostakaa lippu! Johtakaa, järjestäkää! Näyttäkää kuka olette!

— En voi!

— Oi, miksi annatte epätoivolle sijaa, miksi epäilette itseänne ja kaikkia ympärillänne. Te kykenette varmasti ja teidän täytyy uskaltaa sitä, mihin kykenette ja mihin velvollisuus teitä vaatii.

— On liian myöhäistä. Minua ei ole enää.

Näin sanoen veti kreivi taskustaan kaksi kirjettä, näytti ne pikaisesti ja jatkoi käsi toisen kirjeen päällä:

— Tämä on Lascylta. Hän ilmoittaa, että Savonlinna on antautunut, ja tarjoo meille aseenheittoa samoilla ehdoilla, joista on ollut puhetta, mutta minä —

— Oi, olkoon ainoana ehtonamme taistelu. Älkäämme antautuko! Sehän häpäisee lippuamme.

— Samaa mieltä ovat Didron ja Bousquet. Muut tahtovat aselepoa ei taistelua, vaan neuvotteluja varten.

— Sen tiedän. Ne sanovat, että armeija on liian heikko ja että meidän keskinäinen eripuraisuutemme on siihen määrin turmellut sen hengen, että taistelu voiton toivossa nyt on suoraa hulluutta. Mutta älkää tätä uskoko! Rukoilen teitä. Ajatelkaa, mikä häpeä meitä kotona odottaa, jos kaiken loppuna on antautuminen.

Lewenhaupt ei vastannut, mutta veti hiljakseen kuorestaan toisen kirjeen, levitti sen ja viittasi allekirjoitukseen ja sinettiin: — Tässä näet kuninkaan käskyn, joka kutsuu Buddenbrockin ja minut Tukholmaan. Minulla ei täällä ole enää mitään valtaa.

Kalpeana ja kauhistuneena tuijotti nuori ajutantti vuorotellen Lewenhauptiin ja kuinkaalliseen käskykirjeeseen, mutta vielä hän ei kyennyt käsittämään, mitä

oli kuullut. Lewenhaupt silmäili surumielisesti, melkeinpä hellästi tuota ainoata, joka todella oli pysynyt hänelle uskollisena, ja sanoi vihdoin:

— Kun olen poissa, saatat ajatella tätä hetkeä ja muistaa mitä nyt sanon: — Segebaden on ensimäinen, joka on saanut tämän tiedon. Ei ainoallakaan toisella Suomessa ole aavistustakaan siitä.

Segebaden yritti vastata, mutta kyyneleet tukahuttivat hänen äänensä, ja Lewenhaupt jatkoi: — Olkoon se todistuksena ystävyydestäni ja kiitokseni myötätuntoisuudestasi ja uskollisuudestasi.

— Oi, nyyhkytti Segebaden, jospa minulla olisi tuhat elämää. Kaikki ne antaisin teille, elääksenne onnessa ja kunniassa.

Jähmettyneenä tarjosi Lewenhaupt hänelle kätensä: — Elämä on vain yhden kerran elettävä, ja kun seisoo, niinkuin minä, loppunsa alussa, silloin luo vielä kerran silmänsä menneisyyteen. Niin teen minäkin ja näen kirjavan jonon unelmia ja todellisuutta, joiden langat ovat sekaantuneet toisiinsa ja kietoneet minut pauloihin. Jos teko voitaisiin tehdä tapahtumattomaksi ja asettaa uudelleen alusta alkaen oikealle tolallensa, tekisin varmaankin monessa kohden toisin kuin nyt. Todistakoon nämä sanat, että ymmärrän sinua.

Kreivi ojensi taas hänelle kätensä: — Jos jäät eloon, annan sinulle jäähyväissanan matkallesi: — Älä etsi onnea äläkä kunniaa; etsi Häntä, joka niitä antaa. Minä rakensin ilman mestaria ja muserruin.

Päivä oli sammunut, ja heinäkuun yön hämärässä palasi Lewenhaupt leiriin ainoan uskolliseksi jääneen seurassa. Aamulla hän ilmoitti eroamisensa ja lähti samana päivänä Buddenbrockin kanssa Ruotsiin. Ylipäällikkyys uskottiin Bousquet'lle. Ruvettiin uusiin välittelyihin Lascyn kanssa, ja kuusi päivää sen jälkeen, elokuun 24:ntenä, suostuttiin antautumiseen. Siten oli koko Suomi valloitettu, ja Hattujen korskeat tuumat musertuneet muruiksi.

VI Luku.

TILINSUORITUS.

Tämän surkeuden ja hämmingin aikana istui Löfving vangittuna Birger jaarlin vahvassa linnassa. Hänelle oli annettu yksi niitä huoneita, joissa onnettomat tuomitut joutuivat erilleen kaikesta yhteydestä ulkomaailman kanssa. Hän tarvitsi paljon tarmoa ja paljon uskallusta pysyäksensä lujana.

Hänen matalasta ovestansa oikealle oli olkivuode, joka oli kyhätty pukeille pannuista laudoista, ja vasemmalla seinällä seisoi penkki, siinä koko sisustus. Tänne ei saapunut ainoatakaan muuta ihmistä kuin vartia, jonka huostaan vanki oli uskottu, ja paitsi hänen raskaita askeleitaan ei kuulunut tänne muuta ääntä kuin kaijakan ja naakkojen huudot tahi Vanajaveden aaltojen loiske, kun myrsky ajoi niitä kallioita vastaan, joille linna oli rakennettu. Huoneen kolkkoutta lisäsi vielä hämärä valo, jota niukasti tunki paksuun muuriin tehdyn rautaristikolla varustetun aukon läpi. Auringon noustessa pilkisti kuitenkin joku säde vastaiseen seinään, ja yöllä kulki tuikkiva tähti hitaasti ohi. Nämä valonvilahdukset eivät kestäneet kauaa, mutta Löfving sai niistä aina hiljaista lohdutusta ja virkistystä. Niitä hänen sydämensä kaipasi, kun hän päivällä istuen penkillään koki pitää yllä rohkeuttansa, ja niihin katseli hän öisin kovalta vuoteeltaan rukoillessaan apua.

Vapauden ja toiminnan halu oli hänessä herättänyt monta pakoyritystä, mutta tämä linna ei hevin päästänyt kynsistään niitä, joiden piti pysyä sen muurien sisällä. Niin rohkean ja yritteliään miehen kuin Löfving oli, olisi ehkä onnistunut pujahtaa pois, mutta mitä arvoa olisi vapaudella hänelle ollut semmoisessa tilassa. Hänen toimintansa armeijassa oli lopussa, Suomeen hän ei voinut jäädä, eikä hän enää jaksanut maleksia pakolaisenakaan

maailmalla. Ei, parempi on odottaa laillista tutkimusta. Tuomarin edessä hän kyllä suoriutuu, ja hänen kaltaisensa miehet olivat tähän aikaan siksi merkille pantuja, ettei häntä unohdeta. Näillä toiveilla koetti hän viihdyttää itseänsä, mutta päivä vieri toisensa perästä turhassa odotuksessa, ja suvi läheni loppuansa, mutta mitään ei vain kuulunut. Vihdoin pääsi kuitenkin tieto armeijan peräytymisestä ja Haminan hävityksestä Löfvingin korviin; edellisen päivän illalla oli hän lisäksi kuullut, että Savonlinna oli antautunut ja että tämä uutinen oli siksi koskenut Hämeenlinnan sotamiehiin, että he pitivät kaikkea menetettynä. Upseerien sanottiin olevan epätoivossa miehistön tähden, joka näytti menettäneen sekä malttinsa että rohkeutensa. Löfving toivoi, että näissä oloissa upseerit vapauttaisivat urhoollisen kumppanin vankeudesta ja antaisivat hänelle takaisin miekkansa. Hän, Löfving, kykenisi kyllä saamaan rohkeutta miehiin ja palauttamaan heidän luottamuksensa. Nuoruudestaan saakka hän oli epätoivoisimmissakin oloissa pysynyt lujana ja kestänyt tähän saakka. Hän kyllä näyttää, että täälläkin vielä osataan taistella.

Ajatellessaan mitä hän itse kykeni tekemään ja mitä täällä olisi tehtävää, innostui Löfvingin mieli siinä määrin, että hän heti sai valmiiksi sotamiehille pidettävän puheen. Semmoiset sanat kuultuansa koko miehistö kyllä seuraisi häntä, eikä heidän taistelunsa jäisi lapsenleikiksi. Rohkeutensa ja hyvän tahtonsa elähyttämänä luuli kapteeni vihdoin itsensä vallan välttämättömäksi, niin että hän joka hetki odotti näkevänsä koppinsa oven aukeavan ja jonkun astuvan sisään pyytämään häntä toimeen. Niin kuitenkaan ei käynyt, ja kuta useampia tunteja kului turhassa odotuksessa, sitä enemmän kiihtyi kapteenin kärtyisyys. Mitä ajateltiinkaan, kun hänet jätettiin koppiinsa eikä pyydetty hänen apuansa! Ihmekö se, että kaikki meni hullusti, eihän ollut enää kenessäkään järkeä.

Jatkuva jännitys ja sieluntaistelu masensivat vihdoin hänen henkiset voimansa, ja hän rupesi tuntemaan kovaa

nälkää. Ollen liian levoton pysyäksensä paikallaan, astui hän lakkaamatta edes takaisin mikäli ahdas tila myönsi ja tuon tuostakin yritti hän syvästä akkunanreiästä katsella tai kuulla jotakin siitä kaikesta, mitä tapahtui maailmalla. Aika kävi sietämättömän pitkäksi. Miksi vartia nyt viipyi kauemmin kuin koskaan? Päivää oli jo kulunut paljon, mutta einettä ei kuitenkaan tuotu, eikä edellisenä iltanakaan hänelle annettu ruokaa. Vähätpä siitä, ellei hän olisi toivonut sen ohessa saavansa jotakin tietoa oloista. Kiihtynyt mielentila oli tukahuttanut kaikki ruumiilliset tarpeet, mutta sen mukaan kuin hänen kauniit tuulentupansa hajosivat, astuivat aineelliset tarpeet voimaansa, ja nyt täytyi saada ruokaa.

Unettoman yön, nälän ja levottomuuden uuvuttamana heittäytyi Löfving vihdoin vuoteelle. Pakollisen toimettomuuden tunne riisti häneltä hänen koko elämänhalunsa ja rohkeutensa. Hän ei voinut millään estää asioita menemästä menoansa, toinen lohduton ajatus seurasi toista, mutta sittenkään ei epätoivo soveltunut Löfvingin luonteelle. Entä jos heittäisi sikseen kaikki huolet ja yrittäisi nukkua. Silmät suljettuina odotti hän unhoa ja lepoa, onnellisena, kun tunsi edes jonkinlaista turtumusta. Mutta äkkiä tunki hänen korviinsa riemuinen soitto, joka esti ajattelemastakaan unta. Nuo oudot sävelet olivat alkaneet heikkoina ja kaukaa, mutta vähitellen ne kuuluivat lähempää, ja nyt Löfving huomasi äkkiä, että sävelet olivatkin tsaari Pietarin voittomarssi, joka kaikui kaupungissa, ehkäpä jo linnan pihallakin.

Tämä varmuus teki lopun kapteenin mielenmaltista. Nyt hänen täytyy olla muassa. Jäntevänä kuin jousi ponnahti hän ylös, tempasi laudan vuoteesta ja alkoi sillä työntää ovea ja lujasti huutaa, kunnes ääni kävi käheäksi ja lauta pirstaantui, mutta sittenkään hän ei saanut muuta vastausta kuin onton kaiun. Oliko hänet unohdettu? Kaiketikin. Tsaari Pietarin marssi todisti, että ruotsalaiset täälläkin olivat heittäneet linnan, ja nyt tietysti kaikki vanha heitetään tiehensä ja tila annetaan

voittajalle. Vanha vanginvartiakin oli kai jo kadonnut, eikä kukaan enää huoli kurjasta vangista, jonka oloa eivät aavistakaan. Linnan avainten seassa oli kyllä tämänkin kopin avain, mutta ennenkuin muukalaiset joutuvat tarkastamaan tätä syrjäistä sopukkaa, saattaa sen asukas helposti nääntyä nälkään.

Ei muuta neuvoa; kapteeni päätti paeta, maksoi mitä maksoi. Ehkä tuon ahtaan reiän kautta? Jos sen kautta mahtuu, sopii rikkirevityistä vaatteista punoa nuora ja laskeutua sen avulla alas. Mutta entä tuo luja ristikko, venäläinen vahti ja Vanajan aallot? Ei ollut paljoakaan toivoa. Mutta kapteenin näitä miettiessä kuului vihdoin yhä läheneviä askeleita, avain kirskui lukossa, ja vartia astui sisään. Hänen jäljissään tuli Tasma hiljaa, ikäänkuin karttaaksensa häiritsemistä. Epäröivänä jäi hän ensin seisomaan ovelle, kyykistyi sitten ja istahti kynnykselle. Mutta kapteeni ei tällä hetkellä välittänyt muusta kuin vartiasta. Kun hän nyt oli varma siitä, ettei häntä toki elävänä haudata, palasi uskallus häneen, ja uhkaavana asettui hän käskijänryhtiin sen miehen eteen, jonka vallassa hän oli.

— Niinkö te kohtelette kuninkaallisen majesteetin palvelijoita ja vankeja, huusi hän liikutuksesta väräjävällä äänellä. En aio täällä ikääni istua, ja silloin käy teille tämä aamu kalliiksi.

— Täällä saattaa kyllä paljonkin käydä meille kalliiksi, mutisi vartia. Tietysti huudatte sentähden, että teidän on nälkä, mutta koska en ennenkään ole kiusannut teitä nälällä, en olisi nytkään, ellei —

Löfvingin jäseniä puistatti. Kauan pidätetyt tunteet vaativat monenkertaisella voimalla saataviansa ja tulvasivat esiin valloilleen päässeen luonnonvoiman lailla. Vartia katseli häntä hämmästyneenä.

— Elkää toki vain kuolko, kapteeni! sanoi hän.

— Itse kuolkaa! ärjäsi Löfving. Minä tahdon tietää mitä kuuluu! Kuinka käy?

— Ei käy ollenkaan. Kaikki on lopussa. — Hän istahti penkille ikäänkuin eivät hänen jalkansa enää olisi kannattaneet häntä.

— Lopussa? toisti Löfving. Mikä on lopussa?

— Me ja koko maa. Katsokoon nyt Ruotsi, miten tästä selviää. Meistä sillä ei ole apua. — Ukko vaappui murtuneena ja kädet ristissä edestakaisin eikä voinut enempää sanoa.

Löfving tuijotti hengittämättä kamalaan sanansaattajaan ja pyysi vihdoin melkein nöyrästi: — Sanokaa toki jotakin. Enhän tiedä mitään.

Vanhus oikaisi itsensä suoraksi kertoaksensa mitä tiesi ja alkoi hitaasti ja kolkosti: — Venäläiset sotajoukot saapuivat tänne viime yönä, eikä vastustusta voitu ajatellakaan. Herrat lähettivät siis viholliselle tiedon, että linna antautuu vapaaehtoisesti.

Vartia katsoi kysyen kapteeniin. Hän ikäänkuin odotti, että kapteeni taas kuohahtaisi, mutta tämä seisoi ääneti ja liikahtamatta. Niinhän pitikin käydä kuin käynyt on, sitä hän oli jo aikoja sitten itsekseen aavistanut, mutta tämä viimeinen ratkaisu tuntui sittenkin salaman iskulta, siksi äkilliseltä ja ankaralta, etteivät mitkään sanat voineet sitä lieventää.

— Ei saa syyttää päälliköitä, jatkoi vanhus. Mitä he voivat ilman miehiä. Niitä oli jäljellä vain kuusikymmentä. Muut olivat karanneet.

Kapteeni rupesi vähitellen tointumaan ja asettui vuoteen laidalle: — Korkeat herrat ovat kai nyt hyvillään, kun kaikki on käynyt heidän mielensä mukaan, nauroi hän ivallisesti ja katkerasti.

— No niin, ei ole kaikki puhdasta, myönsi vartia surullisesti nyökäyttäen päätänsä.

Kumpikin vaikeni ja jäi tuijottamaan jäykkänä lattiaan ikäänkuin olisivat siinä nähneet jotakin erittäin huomattavaa. Hetkisen perästä kysyi Löfving näennäisesti tyynenä: — Meikäläiset ovat kai kaikki vankeina?

— Eivät, eivät ainakaan vielä. Sanotaan, että heille on suotu vapaa lähtö, kun vain vannovat uskollisuuden valan Venäjälle. Sitäpaitsi ovat aseet luovutettavat, ja sen he tekivät paikalla. Tunnin perästä vaaditaan meitä valalle, mutta ennenkuin lähden sinne, tahdoin vielä palvella teitä viimeisen kerran, miten voin.

— Päästäkää minut ulos, pyysi Löfving kuumeentapaisella kiireellä. Tänne en enää jää.

Vartia mietti hetkisen, sitten hän nousi hitaasti ja juhlallisesti: — Se ei saata olla syntiä, jos vapautan teidät. Ruotsia en saa enää palvella, venäläisille en ole vielä mitään luvannut, mutta teitä, joka olette kärsinyt molempien puolelta, teitä, joka olette saanut potkun palkaksenne, teitä tahdon auttaa matkaan. Suotte kai anteeksi, että tänään unohdin suuruksen ja eilen illallisen. Olen ollut siksi hölmistyneenä, etten ole joutanut siunaamaankaan.

— Kenen luulette nyt syömään joutavan, mutisi Löfving. Paras oli, että jätitte ruoan, se olisi vain vienyt meiltä aikaa.

— Ties Jumala, olisinko ollenkaan muistanut teitä, ennenkuin olisi ollut liian myöhäistä, ellei tuo tuossa (hän viittasi Tasmaan) olisi tullut vastaani. Hän tiesi, että teidät oli viety tänne ja pyysi tavata teitä.

Nyt vasta Löfving katsahti tuohon naiseen, joka huomaamattomana oli kuullut kaikki. Vanha, kalpea, tuntematon oli tämä nainen. Puvusta päättäen oli hän tullut kaukaa. Välinpitämättömänä kääntyi kapteeni pois vieraasta. Leena hän ei ollut, eikä Löfving joutanut muista huolimaan. Parasta on, että hän lähtee. — Ja kiitos nyt teille, sanoi kapteeni liikutettuna tarjoten kättä vanhukselle ja katsellen ympärilleen epävarmana mihin nyt ruveta.

— Tahtoisitte kai nyt mieluimmin paeta? kysyi vartia. Helposti se ei käy, mutta ehkä sentään.

Löfving ei vastannut. Hän seisoi miettivänä, ymmärtämättä mitä tehdä saavutetulla vapaudellaan ja voimatta siitä iloita, niinkuin oli ennakolta luullut. Epäröivänä

lausui hän vihdoin: — Joko pakenen tahi jään, semmoinen on laita nyt, että tulin tänne miehenä ja lähden koirana. Toista olisi ollut, jos olisin päässyt linnaa puolustamaan.

— Myöhäistä on lähteä myllyyn, kun akanat ovat syödyt, huokasi vartia. Minun täytyy rientää täältä. Kun olette puhutellut tuota naista, on teidän parasta tulla alas meidän luoksemme.

Nainen? Hänet oli kapteeni kokonaan unohtanut, ja nyt hän olisi mieluimmin tahtonut päästä hänestä, mutta vartia huomautti, ettei pitäisi jättää kuulematta sitä, joka semmoisena hädän hetkenä oli tullut häntä vankeudessaan tapaamaan; eihän hän voi mikään vihollinen olla. Mutta pitäkää kiirettä! Muistakaa, että olette puettu univormuun! — Näin sanoen lähti hän huoneesta.

Löfving kääntyi naisen puoleen ja katseli häntä tutkivasti silmiin. Tasma nousi ja katseli niinikään häntä.

— Tunnetteko minua? kysyi Tasma, ja hänen surullisiin kasvoihinsa ilmaantui lempeä, eloisa valo. — Kyllä te vielä muistatte minut, Annikan, Anteron Annan!

Katse tuijottavana astui Löfving askeleen seinää kohden ja jäi siihen nojautuneena seisomaan kädet selän takana. Kun Tasma ei enempää puhunut, kysyi hän: — Mitä tahdotte?

— Kun kuulin teidän suuren surunne ja että teidät oli suljettu linnaan, halusin nähdä teitä vielä kerran.

— Onko mieleenne, että löydätte minut täältä? Ehkä luulette, että Jumala on minua vielä liian vähän koetellut?

— Paljon on muuttunut siitä ajasta, jolloin viimeksi tapasimme toisemme. En ajattele enää niinkuin ennen.

Sisällisen liikutuksen ilme nousi Löfvingin kasvoihin: — Oletteko lakannut vihaamasta minua?

— En vihaa enää ketään. Ainoa toivoni on saada tilini elämän kanssa suoritetuksi.

Löfvingin sydän rupesi heltymään: — Se ei käyne teille vaikeaksi, sanoi hän surullisesti hymyillen. Teidän on vain annettava anteeksi niille, jotka ovat teille pahaa tehneet.

Tasma loi ylös kostean, kimaltelevan katseensa ja silmäili kapteenia hiljaisella myötätunnolla. — Tuntuu niin oudolta tavata teitä taas, Löfving. Kahteenkymmeneen vuoteen emme ole nähneet toisiamme, mutta nyt on kaikki niin selvänä edessäni kuin emme koskaan olisi eronneet.

— Uskokaa tai elkää, Anni, mutta sen jälkeen kun jouduin tänne vankilaan, olen ikäänkuin odottanut teitä. Yksinäisyys on herättänyt niin monta ajatusta, ja mitä syvemmälle elämä vaipuu, sitä enemmän vanhat muistot astuvat esille, aivan niinkuin kuu ja tähdet, kun aurinko on laskenut.

— Ehkä tarvitset lepoa ja sovitusta niinkuin minäkin.

— Niin, lepoa ja sovitusta! Anna minulle anteeksi, Anni! Olen tarvinnut tämän kolmekymmenvuotisen taistelun käsittääkseni, että olit oikeassa.

— Kunpa vain et olisi sinä ollut oikeassa. Elämä Volgan rannoilla opetti minulle paljon, josta en tiennyt ennen. Semmoisesta tahdoit meitä pelastaa.

— Mutta sinnepäin sittenkin mennään.

— Kyllä. Sinnepäin varmaankin, mutta sekin tie saattaa tulla paremmaksi kuin mitä ihmiset uskovat, kun vain kansa menettelee niin, että Herra tahtoo sitä varjella.

Löfving ei vastannut. Hänen ajatuksensa kääntyivät takaisin menneisiin aikoihin: — Silloin, sanoi hän, en ymmärtänyt sitä, mitä minun olisi pitänyt ymmärtää. Sittemmin olen koettanut sovittaa mitä olen voinut, mutta siitäkään ei ole tullut mitään, ja nyt se on liian myöhäistä.

— Elämä eletään vain yksi kerta.

— Jos sen voisi elää toisen kerran, niin paljon tekisin toisella tavalla.

— Niin minäkin. Mutta nyt on kaikki jo takanamme. Olen koettanut paikata ja puhdistaa minkä olen voinut. Senvuoksi olen tullutkin tänne puhumaan teidän kanssanne, niin että kaikki tulee selvitetyksi. Martin kuoleman jälkeen on ainoana halunani ollut tavata teitä vielä kerran.

Tuskan piirre kasvoissaan lausui Löfving: — Jospa tietäisitte, kuinka minä häntä kaipaan äärettömästi!

Tasma istahti hiljaa penkille: — Jos kuka kaipuuta ymmärtää, niin kyllä minä. Sen huomaatte kyllä, Löfving, jos ajattelette menneitä aikoja.

Löfving punastui äkkiä, mutta kalpeni taas: — Jos olette tullut tänne syyttämään minua, niin syyttäkää! Mikä on tehty, sitä ei tekemättömäksi saa, ja jos nyt olisi samat olot kuin silloin, tekisin samoin vieläkin. Mutta jos käy niinkuin nyt näyttää, niin olette oikeassa. Te näitte silloin edemmäksi kuin minä.

— Ellette olisi silloin halveksinut mieheni sanoja, olisitte jo aikoja sitten tietänyt, mihinkä kohtalo vie.

— Minulla oli vain yksi tie. Olin ruotsalainen sotamies, ja semmoisena täytyi minun elää ja kuolla. Mihin Jumala on asettanut, siinä täytyy seisoa.

— Ikäänkuin ei Jumala silloin olisi niinkuin nytkin nöyryyttänyt meitä vieraiden aseiden alle. Mutta siihen aikaan tahdoitte yksin hallita, ja sentähden luulitte sitä voivannekin.

— Jos olisin sen tehnyt oman edun vuoksi, ei mikään minua epätoivosta pelastaisi, mutta Jumala on todistajani, että mitä teinkin, sen tein valtakunnan eduksi parhaan ymmärrykseni mukaan.

Tasma ei vastannut, hän vain istua huojutteli synkkänä ja miettiväisenä, ja Löfving jatkoi taas: — Olisinhan, niinkuin moni muu, voinut heittää kaikki sikseen ja pelastaa nahkani, mutta se ajatus tuntui minusta kamalammalta kuin kuolema, sillä aseista luopuminen oli samaa kuin olisi omin käsin polttanut lapsiinsa orjanmerkin.

Nytkään ei Tasma vastannut. Hän vain kuunteli. Mutta Löfvingin sydän halasi palavasti anteeksiantoa, ja kun Tasma ei vielä ymmärtänyt, minkä uhrin Löfving teki ampuessaan parhaan ystävänsä, tahtoi hän sitä vieläkin selittää.

— Mitä tulee vaimooni ja lapseeni, niin olisinhan voinut saada heidät maasta ulos ja itsekin paeta. Maailma oli meille avoinna niinkuin muillekin, ja tsaari Pietari olisi palkinnut minua kuin mies, jos olisin ruvennut hänen pal-

velukseensa. Mutta joka kerta, kun semmoinen ajatus juolahti mieleeni, nousi taas toinen ajatus, joka huusi: Juudas! Aiotko myydä kotimaasi ja saattaa äitisi orjuuteen? Ja silloin vastasin itselleni: Ruotsin kuninkaan puolesta olen miekkani paljastanut ja Suomen puolesta tahdon kuolla. Mutta kun Antero ei tahtonut enää seurata minua, ammuin hänet.

Tasma katsahti häneen: — Ette te, vaan minä tapoin hänet.

Tuon surullisen naisen katse oli niin kummallinen ja hänen sanansa sitäkin kummallisemmat. Eiköhän suru tehnyt häntä mielettömäksi.

— Tekö? kysyi Löfving, tutkivaisesti katsellen hänen kalpeita kasvojansa. Kuinka saatatte niin sanoa?

— Antero tahtoi mennä teidän kanssanne, eikä hän olisi koskaan luopunut, ellei minua olisi ollut. Mutta minä puhuin hänelle sissien toivottomasta taistelusta, minä todistin hänelle, kuinka te ja teidän miehenne turhaan uhrasitte naisia ja lapsia, ja kun hänen sydämensä vihdoin heltyi, vein lapset hänen syliinsä ja asetin heidän kätensä hänen kaulansa ympäri ja kastoin hänen poskiansa kyyneleilläni, kunnes hän vihdoin ei voinut kestää suruani.

Tasma vaikeni hetkeksi, mutta lisäsi pian: — Siihen aikaan en ymmärtänyt mitä tein. Olisi ollut parempi että itse olisin tarttunut aseisiin kuin että estin muita.

Löfving tuijotti hämmästyneenä hiljaiseen, riutuneeseen naiseen. Ei kukaan ollut enemmän kuin hän kironnut sodan kauhuja, ei ketään olleet veriset aseet syösseet epätoivoisempaan tilaan kuin häntä. Nyt kun kaikki tuo oli mennyttä, nyt vanhoilla päivillään, haudan partaalla hän katui, ettei itse ollut lisännyt kurjuutta.

— Onko se, mitä sanotte, todellakin vakaumuksenne?

— On, niin totta kuin minua Jumala auttakoon! Silloin olisi meidän kaikkien täytynyt pitää yhtä ja yhdessä kaikki hukkua. Olisi ollut parempi, jos nuoret olisivat saaneet hautansa oman turpeemme alle, niin ei olisi kukaan saanut kokea sitä mitä he ja minä.

Tasma' vaikeni ja kääri auki liinan, jossa oli kokoontaitettu paperi.

— Tulen kaukaa, lausui hän, ja tuon teille terveisiä Säkkijärven hautausmaalta. Siellä lepää yksi, jonka te tunsitte.

— Montakin, mutta yksi niistä seuraa minua yöt, päivät. Hän tahtoo päästä vihittyyn maahan.

— Marttiko?

— Niin.

— Sanottiin, että hän teki semmoista, jota hänen ei olisi pitänyt tehdä.

— Hän teki niin hyvin kuin hän ymmärsi. Ehkä itse pakotin häntä ankaruudellani.

— Sitä en usko, mutta semmoista johtuu mieleemme, kun joku meille rakas on kuollut.

— Oi, tiedän kyllä itse, mutta niin minä menettelin siitä syystä, että hän oli minulle niin rakas. Hän oli ainoa muisto mitä minulle oli säilynyt hänestä, jota rakastin, ja hänen kuoltuaan keskittyi koko rakkauteni lapseen. Sentähden annoin hänet pois hädän aikana, sillä hänen oli parempi olla majurin kuin minun ja Leenan luona, me kun olimme mieron tiellä. Ja sentähden, että rakastin poikaa yli kaiken, koski minuun hänen pakonsa ja hänen suhteensa Mariaan kipeämmin kuin kuolema. Minua saivat solvata, häntä eivät. Ymmärrättekö?

— Ymmärrän.

Kapteeni astui askeleen eteenpäin ja istahti vuoteelle!

— Nyt, kun hän on poissa, johtuvat mieleeni kaikki kovat sanani, ja minä tahtoisin kestää mitä tahansa, jos saisin vielä sanoa hänelle, kuinka paljon hän on ollut minulle ensi päivästään saakka.

— Tuon kyllä käsitän.

— Martti oli minulle, mitä on hongalle yksinäinen käki, kun se täynnä toiveita laskee alas autiosta avaruudesta rauhassa katsellaksensa maailmaa. Hänestä liitelivät parhaat ajatukseni tulevaisuutta kohden, ja häneen ne palasivat takaisin.

Löfvingin ääni rupesi värisemään. Uinaileva suru oli herännyt hänen sielussaan ja esti häntä puhumasta enempää. Tasma ei häirinnyt häntä kysymyksillään, mutta hetken kuluttua hän sanoi: — Teidän ei tarvitse luulla, että hänen tuhkansa on tuuleen hajonnut. Kun minä saavuin Martin kuoleman jälkeen Vilajoelle, oli se paikka, missä nuoret hukkuivat tuleen, vielä koskemattomana. Siitä korjasin heidän jäännöksensä ja vein kaikki kirkkomaahan. Ne lepäävät nyt vihityssä maassa. Kummulle on pystytetty pieni risti, jonka ympärillä ruoho jo nousee, ja ristissä on kukkaseppele. Niistä otin nämä teille.

Hän otti paperista muutamia kuivuneita kukankorsia, ja Löfving ottaen ne liikutettuna käteensä sanoi: — Olette kuin Herran enkeli, Anni, kuinka jaksatte laupeudella palkita semmoista kuin minä?

— Mitä olen tehnyt, sen olen tehnyt oman itseni tähden ja hänen tähtensä, joka lepää maan povessa. Hänen tähtensä olen tännekin tullut, ja nyt tahdon kiittää ja siunata teitä kaiken sen edestä mitä olette Martille tehnyt, sillä hän oli minun poikani eikä teidän.

— Valehtelette! kirkasi Löfving ponnahtaen ylös, silmät raivokkaasti pyörien. Mutta Tasma ei menettänyt korkeata tyyneyttään, ja hänen vastauksensa kuului juhlalliselta: — Jospa tietäisitte, kuinka maa vetää puoleensa ja vaatii omaansa! Tunnen, kuinka kuolon ruumis päivä päivältä lakastuu minussa ja kuinka ikuisen elämän ruumis kypsyy ja haluaa vapautumista.

Tasma näytti tuossa istuessaan niin liikuttavalta, ettei Löfving voinut hänestä irroittaa silmiänsä, ja Tasma lisäsi juhlallisesti: — Kun ihminen on joutunut niin pitkälle, käsittää hän, että suorituksen päivä on tullut, eikä silloin valehdella.

— Viettekö minulta Martin? nyyhkytti Löfving vaipuen alas ja peittäen kasvonsa käsillään.

— Älkää itkekö. Lapsi, jonka sieppasitte penkiltä, kun Antero kaatui, oli minun lapseni. Marttinne jäi, ja hän elää vielä.

Tasma nousi ja meni ovelle, aukaisi sen, ja nyt näkyi siinä Attila. Samassa hetkessä seisoi hän käsivarret levitettyinä Löfvingin edessä: — Isäni, rakastakaa minua! pyysi hän kalpeana, mutta säteilevin silmin.

Mutta Löfving pysyi liikkumattomana kuin kuollut. Koko menneisyys tuntui hänen sielussaan murskatulta. Tämä uusi, odottamaton oli tullut kuin myrsky, joka herpasi hänen voimansa ja sokaisi hänet näkemästä sitä, mikä vielä oli olemassa.

— Tapani, sanoi Tasma vienosti, olkaa hänelle hyvä. Hän on kärsinyt niin paljon. — Mutta Löfving ei jaksanut kestää mitä kuuli. Kasvot käsiin kätkettyinä huojui hän edestakaisin suuressa tuskassa ja puhui murtuneena itsekseen: — Herra, miksi olet luonut kärsimykset maailmaan? Sinun taakkasi käy minulle liian raskaaksi. Auta minua!

Tasma katseli häntä suruisena ja säälien, mutta nyt oli kaikki saatava selville, ja hän lausui: — Muistattehan menneitä, Löfving. Kun sinä kivääri kädessäsi viimeisen kerran kävit meillä, istuivat kasakat pöydän ääressä, ja sen kulmassa istui Antero poikansa kanssa. Uunin vieressä istuin minä sinun Marttisi kanssa, joka nukkui pää sylissäni. Itse seisoit oven suussa näkemättä meitä. Kun Antero kaatui, sieppasit sinä lapsen häneltä, mutta sitä poikaa, jonka kanssa pakenit, et tuntenut paremmin kuin omaasikaan. Siten sinä petyit.

Löfvingin pää oli vaipunut rintaa vastaan ja kädet ristissä istui hän mykkänä ja liikkumatta, ikäänkuin eivät Tasman sanat olisi hänelle kuuluneet. Attilakin seisoi ääneti, ja onnen kajastus hänen piirteistään rupesi haihtumaan. Pettyneiden toiveiden kylmyys pääsi voitolle, ja käsivarsi Tasman hartiain ympärillä sanoi hän vihdoin surullisena: — Itse te ette saa mitään kiitosta, sentähden tahdon kerran puhua julki: — Mitä olette ollut minulle viidennestä ikävuodestani saakka, sitä en voi kertoa enkä palkita, sen voi yksin Jumala.

Tasma kallisti harmaan päänsä hänen rintaansa vasten ja kuiskasi kyynelsilmin: — Minkä tein, sen tein siitä syystä, etten muuta voinut, sillä sinä juurruit pian sydämeeni, mutta nyt minun täytyy antaa sinut pois.

Hän oli nämä sanat lausuessaan katsonut Löfvingiä silmiin, ikäänkuin olisi toivonut, että tämä ainakin nyt heltyisi. Mutta kapteeni pysyi yhä jäykkänä. Tämä äänetön kylmyys mursi Attilan rohkeuden, lämpö hänen äsken niin hehkuvassa sydämessään haihtui, ja kylmänä lausui hän: Tullessani tänne luulin löytäväni isän, mutta jos olen erehtynyt, niin lähden taas. Tehtäväkseni jää ainoastaan päästää teidät vapauteen.

Vihdoin Löfving nosti silmänsä lattiasta: — Älä lähde vielä. Hitaasti herää entisyys talvihorroksista, mutta olet äitisi näköinen, ja täytyyhän minun uskoa mitä Tasma kertoo.

Attilan surulliset kasvot seestyivät taas. Hän hymyili vienosti Löfvingille ja vastasi: — Lapsena ollessani Volgan rannoilla kysyi moni, olinko minä Kirsti Löfvingin poika. Sanoivat minussa tuntevansa Alcenius-suvun piirteet.

Löfving kohosi suoraksi, mutta kädet olivat vielä ristissä ja ääni kuului epävarmalta, kun hän Attilaa katsellen sanoi: — Kun äitisi makasi kuolinvuoteellaan, valvoin minä eräänä yönä oljilla hänen sänkynsä vieressä, mutta edellisten päiväin raskaasta työstä olin väsynyt että nukahdin. Puoliyön aikaan kuului hiljainen valitus, joka herätti minut, ja minä kuulin Kirstin sanovan: Tapani, nouse ja rukoile Jumalaa puolestani. Minun on kovin vaikea olla.

Kyynel vieri kapteenin poskelle, ja hän lisäsi tukahtuvalla äänellä: — Nyt sanon samat sanat teille, sillä aallot käyvät sieluni yli.

Ei Attila eikä Tasma vastanneet, ja Löfving jatkoi heti: — Kun avasin silmäni, istui hän vuoteessa ja hänen kauniit hiuksensa valuivat hänen hartioilleen. Hänen katseensa oli kuin enkelin, ja hän osoitti sinuun sanoen: Pidä

huolta lapsestani, kun olen poissa. — Jumalan edessä lupasin vaalia sinua, mutta huonosti se on tullut tehdyksi. Ja Löfving itki.

— Jumala sen on teidän sijassanne tehnyt, kuiskasi Attila.

— Katsokaa, Tapani, huudahti Tasma, näettekö! Eikö hän nyt ole äitinsä elävä kuva.

Elämä palasi Löfvingin sydämeen. Hänen ryhtinsä muuttui suoremmaksi, ja äänessä kajahti ponteva avomielisyys, kun hän eloisasti vilkaisten Attilaan sanoi: — Kun majurin kanssa tapasin sinut Haminassa, en saanut sinusta silmiäni irroitetuksi. Vaikka kernaimmin olisin tahtonut halaista kallosi, veti sydämeni minua oudosti puoleesi, kaiketikin tuon yhdennäköisyyden tähden, vaikka en sitä silloin ymmärtänyt.

Attila katsoi vakavasti tutkien Löfvingiin: — Tahdotteko siis tervehtiä minua poikananne?

Löfvingin sydän sykki rajusti ja hänen silmänsä säteilivät: — Koska olet entinen pikku Marttini, niin täytyyhän minun.

Kapteeni hypähti ylös levittäen käsivartensa: — Rakas lapseni!

Attila kiersi käsivartensa isän kaulan ympäri: — Isäni! Teitä olen ikävöinyt, vaikka niin vähän aavistin ensimäisessä kohtauksessamme, mutta en kuitenkaan enää voinut unhottaa teitä.

Löfving katsoi iloisesti ja hellästi poikaansa, mutta nyt hän näki punaiset liivit viheriän takin alta pahana enteenä, ja käsi pojan olalla sanoi kapteeni ystävällisesti mutta ratkaisevasti: — Kuninkaani lippu on sinikeltainen. Minä kannan Ruotsin värejä, ja niin pitää poikanikin tehdä.

Attila katseli isää suruisella hymyllä. Vangittu siis ei vielä tietänyt, kuinka kaikki oli muuttunut. Täytyyhän se sanoa.

— Isä, alkoi hän hitaasti, sinikeltainen lippu on iäksi paennut Ruotsiin, ja Venäjän kotka liitelee nyt Suomen yli. Ahvenanmaakin on venäläisten sotajoukkojen vallassa.

Elokuun 24 p:nä riisui Lewenhauptin armeija aseensa, ja Lascy salli miesten valita, tahtovatko he palata Ruotsiin lippuineen, aseineen ja kuormastoineen vai jäädä Suomeen, luopua kaikesta ja vannoa uskollisuutta keisarinna Elisabetille.

Löfving ei vastannut. Hänen sydämensä tuntui olevan pakahtumaisillaan. Kesti kauan, ennenkuin hän taas toipui ja kysyi epävarmalla äänellä: — Kumman suomalaiset miehemme valitsivat?

— Ensimäisinä kutsuttiin esille turkulaiset, ja kun kapteeni Fock kysyi heiltä, tahtoivatko he Ruotsiin, vastasi yksi sotamies: — Emme! On jo tarpeeksi juostu. Tahdomme kotiin. Muutkin tahtoivat kotiin, ja jo samana päivänä vannoi koko armeija uskollisuutta Venäjälle.[1]

Löfving pyyhki kyyneleen silmästään ja lausui ikäänkuin itselleen: — Elämä kangastaa elävälle vaikkapa haudan partaalla.

— Teillekin, isä, myönnetään vara valita.

Attila vetäytyi syrjään ja katseli Löfvingiä ikäänkuin olisi hänen elämänsä riippunut tästä vastauksesta. Vanha, jäykkäluontoinen sotilas ei kuitenkaan miettinyt kauaa. Tämä hetki oli tehnyt hänestä murtuneen miehen, ja hän vastasi nöyrästi: — Mikä olen minä taistelemaan Herraa vastaan. Hänen kauttansa on tämä tapahtunut.[1]

— On käynyt niinkuin sanoin teille silloin, kuiskasi Tasma. Jumala tahtoi jo silloin viedä meidät toiselle puolelle.

Tämän kuullessaan tunsi Löfving, että hänen sydämensä vielä eli, se rupesi sykkimään kuin nuoruudessa. Hän kohotti nyrkkinsä ja huusi leimuavin silmin: — Voi teitä, kavaltajat! Petoksella on maa myyty!

Mutta Tasma vastasi varoittaen: — Jättäkäämme tuomio Jumalalle. Korkeampi valta löi heidät sokeudella, sillä Ruotsin tuli nyt menettää se ystävä, jonka se hylkäsi hädässä. Kaikki pahat kostetaan.

Miehet vaihtoivat kysyviä silmäyksiä, ja Tasma seurasi heitä hiljaa silmillään. Täällä häntä ei enää tarvittu.

Hän vetäytyi hiljaa pois ja lähti huoneesta. Seuraavana keväänä kertoivat Viipurista kotoisin olevat ajomiehet, että hänet joulunaikaan oli löydetty kuolleena erään kuusen alta maantien vierestä.

— Ja nyt tulette kanssani, pyysi Attila, sydämellisesti ojentaen kättä Löfvingille.

— Ei, poikani, sinua en voi seurata. Minun iälläni ei enää vaihdeta aseita, mutta palvele sinä sitä lippua, jolle olet vannonut, ja tee se niinkuin mies; puhu myös kansasi puolesta Venäjän johtaville miehille.

— Mihinkä siis itse aiotte? Jätättekö Suomen?

Löfving pudisti surullisesti päätänsä: — Mihinkäpä minä menisin? Koti-ikävä oli jo kerran viemäisillään minut hautaan. Nyt en enää kestä moista taistelua, eikä siihen ole aihettakaan.

— Jumalan kiitos. Te jäätte tänne.

— Jään, vastasi Löfving päättävästi. Jos minulta vaaditaan uskollisuuden vala, niin vannon, mutta univormustani en luovu. Suomalaisena kapteenina tahdon kuolla.

Attila ymmärsi isänsä. Hän olisi itse vastannut samoin, ja nyt tuli heidän ainaiseksi käydä yhdessä.

— Isä, pyysi hän, älkäämme enää koskaan erotko. Kun olemme löytäneet toisemme, en voi enää teitä jättää.

Mutta Löfving pudisti kieltävästi päätänsä: — Uskotko että nuoruudessani tapoin parhaimman ystäväni ja tein ainoan lapseni isättömäksi palvellakseni maani voittajia?

— Minähän palvelen, ettekä te, joka tarvitsette lepoa.

— Lepoa, toisti kapteeni esiinkuohahtavalla katkeruudella. Kyllä, niinkuin järsitty luu heidän hopeakulhossaan.

Vastaus sai Attilan värisemään. Sanat tuntuivat kovilta ja kylmiltä kuin miekanisku, mutta autiommalta kuin erämaan jylhyys tuntui hänestä luopuminen ainoasta jäljelle jääneestä. Sentähden tahtoi hän vieläkin uudistaa pyyntönsä: Armoleipää ette tule koskaan syömään. Olemme isä ja poika. Paitsi teitä ei minulla ole enää ketään.

— Mitä sinulla ei ole, sen voit saada. Ehkä sinua odottaa loistavin tulevaisuus. Se ei sovellu minulle eikä omaisilleni.

— Ette siis tahdo?

— Totta on, etten tahdo. Erotkaamme ystävinä, ja jos kohtalo vielä tuo meidät yhteen, tapahtukoon se sovinnossa. Se on parempi kuin jos tulisi päivä, jolloin kadumme ettemme eronneet.

Attila seisoi kalpeana ja mykkänä. Hän ei voinut sanaakaan sanoa.

— Jumala sinua suojelkoon ja varjelkoon! sanoi Löfving. Anna anteeksi, jos suretan sinua, mutta toisin en voi.

Sanattomana tarttui Attila Löfvingin käteen, puristi sitä ja lähti. Ovessa hän kääntyi ja sanoi: — Olin vähällä unohtaa majuri Sprengtportin tervehdyksen teille. Hän makaa sairaana Porvoossa. Häneltä sain tietää, että olitte täällä vankina, ja minä lupasin tuoda teidät hänen luoksensa. Välskäri Göhle sanoi minulle, ettei hän enää kestä kauaa.

Löfvingin silmiin nousi kyyneleitä. Hän oli päässyt vapauteen itkeäksensä isänmaatansa, hän oli löytänyt poikansa menettääksensä hänet, ja nyt tuli kutsu vanhan kumppanin luo sanomaan jäähyväiset hänelle haudan partaalla.

— Täytyykö minun ensin vannoa uskollisuutta? kysyi kapteeni kalpeana.

— Kyllä täytyy, vala vannotaan tuolla pihalla.

Löfving oikaisi itsensä, loi jäähyväiskatseen vankilan muureihin ja vastasi jäykällä tyyneydellä: — Lähtekäämme yhdessä. Miehen täytyy jaksaa kestää kaikkea.

Nyt oli kapteenin ainoana ajatuksena päästä tervehtimään rakasta majuriansa. Mutta esteitä syntyi uudestaan. Kun venäläiset viranomaiset saivat tietää, että Löfving oli vangittu valtiorikollisena, ei tyydyttykään hänen vapaa-

ehtoisesti vannomaansa valaan, vaan täytyi hänen uudestaan alistua vangitsemiseen, kunnes saatiin kirjeillä ja selityksillä selville, että hänet voitiin vapauttaa. Nyt oli hän vihdoin oma herransa, ja nyt oli toteutettavissa hänen rakkain toivonsa käydä majuria tervehtimässä.

Mutta paljon oli tapahtunut siitä, kun he viimeksi tapasivat. Jo silloin näytti asema Suomessa toivottomalta, mutta jokaisen sydämen pohjassa kyti sittenkin kipinä, jota viimeiseen saakka tahdottiin säilyttää. Ehkä vielä joku ihme saa kenraalit järkiinsä ja antaa heille rohkeutta taisteluun. Niin ajateltiin silloin vielä. Mutta pian sen jälkeen kutsuttiin molemmat ylipäälliköt Tukholmaan ja johtajaksi määrättiin Bousquet. Häpeän ja surun murtamana yritti tuo vanha, koeteltu soturi koko tarmollaan estää viimeistä alentavaa askelta. Hän kyllä huomautti, että hänen korkean ikänsä vuoksi toinen määrättäisiin tähän edesvastuulliseen tehtävään, mutta kun siitä ei ollut apua ja kun armeija oli kokonaan hajaannuksen tilassa, täytyi epätoivoisen päällikön vihdoin suostua Lascy'n ehdotukseen ja riisua aseet. Ruotsalaiset saivat palata kotiin, suomalaiset saivat joko seurata heitä tai jäädä omaan maahan. He valitsivat jälkimäisen ehdon ja marssivat venäläiseen leiriin, jättääksensä sinne lippunsa ja aseensa ja vannoaksensa uskollisuutta keisarinnalle.

Sinä päivänä heittäytyi moni soturi itkien maahan, kun toiset surusta mykkinä ja jäykkinä antoivat asiain mennä menoansa. Seisoen rinnatusten katselivat Hohti ja Kolmhalko kuinka toinen osasto toisensa perässä kulki ohitse, pysähtyi ja laski alas miekkansa ja kiväärinsä. Liput olivat jo viedyt. Kun heidän oma rakas lippunsa otettiin heiltä, oli vieno tuulenpuuska levittänyt kunniakkaan kankaan ja kohottanut sen aaltoilemaan ikäänkuin viimeisiksi jäähyväisiksi. Nyt oli näiden sotavanhusten vuoro tullut. Vapisevin käsin ja tiukasti yhteen puristetuin huulin irroitti Kolmhalko miekan vyöstään ja lähti jäykkänä ja kalpeana määräpaikkaan, josta hän tyhjin käsin palasi yhtä jäykkänä kuin oli mennytkin, mutta

toverit huomasivat kyyneleitä vierivän ukon pos-ille. Husulankin vuoro tuli, mutta viime hetkellä jäi hän seisomaan, silmät iskivät tulta ja hän teki kiihkeän, väkivaltaisen liikkeen ikäänkuin olisi tahtonut murskata uskolliset ystävänsä, mutta nähdessään kumppanien arvokkaan ryhdin pidätti hän iskun ja lähti hänkin antautuaksensa uuden vallan alle. Saapuvilla oli siellä Sprengtportkin, ja siellä hänen sydämensä sai kuolinhaavan, josta hän ei enää toipunut.

Kaikkialla synkkyyttä, epätoivoa ja — häpeää.

VII Luku.

KAARLOLAISTEN JÄÄHYVÄISET.

Päiviä ja viikkoja oli taas kulunut, ja syksy eteni suurin askelin. Gammelbackan kartanossa tehtiin hiljaisuudessa valmistuksia talvea varten, ja jokainen palvelija teki parastansa miellyttääksensä sairaana kotiutunutta majuria ja voidaksensa suoriutua talon emännän edessä, kun hän palaa Ruotsista. Aamu oli ollut päivänpaisteinen mutta tuulinen; puolenpäivän jälkeen ilma tyyntyi, ja ilta näytti rupeavan kauniiksi. Vanha aurinkokello heitti jo pitkän varjon itään, ja metsästä kuului paimentytön torvi, jolla hän kutsui karjansa kotiin. Aamulla oli puitu, ja väki riensi nyt saunaan, joka oli lämmitetty ja lemusi tuoreilta oljilta ja löylyltä. Talossa oli kaikki hiljaista, ei näkynyt elävää olentoa, ja vanha, pitkä asuinrakennus näytti niin kolkolta tuolla kunnaalla, kun useimmat ikkunaruudut olivat naulatut kiinni ja ovet suljetut. Yhdestä huoneesta vilahti kuitenkin valkeahapsinen mies, joka kurkisti ulos pienistä ikkunoista, ja kun tarkemmin katseltiin, niin nähtiin lisäksi osa miehen vartaloa kuluneessa soturipuvussa, semmoisessa, jota majuri Sprengtport käytti, sillä hän se oli.

Päivä oli hänestä tuntunut loppumattoman pitkältä tässä yksinäisyydessä, ja lähestyvä ilta uhkasi tulla vieläkin pitemmäksi. Hän oli palannut sodasta murtunein voimin, oli ollut vuoteen omana ja kärsinyt paljon, mutta elämänvoimaa kesti yhä, hän toipui, ja vihdoin jaksoi hän liikkua ei ainoastaan huoneissa, vaan lyhyen ajan ulkonakin. Mutta mihin ryhtyä ilman työkykyä ja ilman ketään, jolle voisi avata sydämensä! Hänen naapurinsa, eversti, vapaaherra Bildstein oli Lappeenrannan taistelun jälkeen viety Venäjälle, ja hänen perheensä, joka ennen oli asunut tilallaan Drägsbyssä Gammelbackan läheisyydessä, oli nyt hajallaan, poika sotapalveluksessa, tyttäret naimisissa ja vapaaherratar pakolaisena Ruotsissa. Porvoo oli tosin lähellä, ainoastaan jonkun virstan päässä, mutta sielläkään ei ollut ketään, jota hän olisi voinut odottaa, puhumattakaan halunnut tavata. Voudin ja rengin kanssa olivat päivän kysymykset suoritetut, naisten tehtäviä järjesti emännöitsijäksi määrätty vanha talon palvelijatar, ja siten ei ollut majurilla muuta seuraa kuin hän itse. Onneksi oli tuuli tyyntynyt, ehkä oli paras lähteä ulkoilmaan.

Viitta hartioilla ja matala töyhtöhattu päässä seisoi hän pian portailla ja silmäili ympärilleen, mutta korkea tiheä aita kaariportteineen rajoitti näköalaa eikä tuonut mieleen minkäänkaltaista ilahuttavaa vapauden tunnetta. Tähän hän ei voinut pysähtyä. Majuri lähti siis pihasta, mutta päästyänsä portin läpi seisahtui hän taas epäröivänä. Hänen edessään olivat leikatut vainiot autioina kuin kaikki muukin. Ylempänä oli tosin viheriöimässä äsken kylvetty pelto harvoine oraineen, mutta pitkin uurteista ajotietä ei tehnyt mieli kulkea. Talon toisella puolella näkyi ainakin järvi, ja sinne hän nyt meni. Hitaasti astui hän etelään alas siltä kunnaalta, jolle talo oli rakennettu. Pitkin rannalle johtavaa käytävää seisoi korkeita, tuuheita puita edellisiltä ajoilta, ja rinteen alapuolella alkoi vaatimaton puutarha, jota sanottiin entisten munkkien raivaamaksi. Nyt ei ollut siitä jäljellä muuta kuin hoitamaton kirsikkametsä ja muutamia omenapuita, mutta ennen

oli kaikki ollut toisen ja paremman näköistä, sen huomasi metsistyneistä viinimarja- ja ruusupensaista, jotka kuihtuvina ja rikkaruohon vallassa olivat kokonaan kuolemaisillaan. Täällä olivat Maria ja Martti luoneet tuumiansa suurista uudistuksista, joista olisi sekä hyötyä että huvia. Tuo pieni kaistale unikukkineen, piooneineen ja reseedoineen todisti vielä heidän hyvää tahtoansa.

Syvästi surumielisin tuntein katseli majuri nuorten työtä, joka nyt oli hyljätty ja rappeutunut, ja jatkoi kulkuansa rantaa kohti. Täällä laaksossa oli hänen lempipaikkansa eräällä penkillä, joka jo aikoja sitten oli asetettu kauniiseen metsälehtoon, jonka vanhinta puuta sanottiin Juhana Flemmingin istuttamaksi, kun hän myrskyn ajamana lepäsi Gammelbackassa kotimatkallaan Puolasta. Nyttemmin oli tuon vanhan niinipuun ympäri' vyötetty pari rautavannetta hajoamisen estämiseksi, mutta niinpä se antoikin siimestä kaikille taloon kuuluville, ja mitä se puolentoista vuosisadan elämänsä ajalla oli saanut nähdä, sitä ei voinut kukaan nyt elävä kertoa. Tämän ikivanhan muistomerkin alla oli Sprengtportin tapana mieluimmin levähtää, ja täältä katseli hän seutua. Täältä näytti tumma havumetsä kaukaisuudessa viehättävimmältä, täällä viheriöitsi suvi tuoreimpana, ja tässä oli hänen edessään kaunis Suomenlahden poukama, josta purjehtija laski ulos ulapoille.

Tähän lempipaikkaansa laskeutui hän nytkin levolle ja katseli tavallisuuden mukaan syksyistä maisemaa. Vähän päässä seisoi vanha huvikoju, jonka huippukaton yli muutamat korkeat lehmukset ja tuuhea pihlaja heiluttivat latvojansa, ja etempänä rannasta kuljui tummilla ja levottomilla aalloilla kaksi venettä paaluissaan, todistaen että ihmisiä' kyllä oli läheisyydessä, vaikka niitä ei näkynyt. Majuri katseli kaikkea tätä, niinkuin oli sitä monet kerrat katsellut, ja otti vihdoin esille aukaistun kirjeen lukeaksensa sen vielä kerran. Hän ei kuitenkaan päässyt alkuunkaan, ennenkuin yksinäinen soutaja ilmaantui lahdelle. Aikoneeko hän Gammelbackaan? Siltä melkein näytti,

koska hän suuntasi rantaan päin. Mutta ei, hän katosi pian muutamien leppäpensasten taakse eikä enää näkynyt.

Hän souti ohitse, ajatteli majuri, katsellen yhä kirje kädessään järvelle päin ja vaipuen ajatuksiinsa. Vihdoin rupesi hän taas silmäilemään kirjettä, mutta silloin kuului vankkoja askeleita kahisevissa lehdissä, ja majuri kääntyi. Seuraavassa hetkessä seisoi hänen edessään Löfving, mutta kykenemättä sanomaan sanaakaan nousi majuri ja ojensi tervehdykseksi hänelle kalpean, laihtuneen kätensä. Liikutettuna piti Löfving sitä lujasti omassaan, ja suuret kyyneleet nousivat hänen silmiinsä. Sprengtportin kamalasti muuttunut ulkomuoto näytti kapteenista valloitetun Suomen esikuvalta. Hän ei aavistanut, että hän teki majuriin samanlaisen vaikutuksen. Eihän tuo riutunut, sammuvakatseinen mies toki ollut Löfving. Semmoinen hän ei ollut koskaan ollut.

Seisottuaan näin silmä silmää vastaan uskollisesti puristaen kättä, veti Sprengtport vihdoin kätensä pois ja lausui surumielisen vakavasti: — No, rakas Löfving, tämmöisiltä näyttävät nyt entiset kaarlolaiset.

Löfving käsitti näissä sanoissa piilevän tuskan, mutta vastausta hän ei löytänyt.

— Kaikki oli ainoastaan laina, lisäsi majuri.

— Kyllä kaiketi, mutta kuka olisi sitä silloin voinut ajatella?

— Oi, veli, ihmisajatuksia ja ihmistöitä! Mutta meidät uhrattiin kuin koirajoukko. — Sprengtport tunsi voimansa horjuvan, istahti ja pyysi Löfvingiä istumaan vastakkaiselle penkille. Löfvingkin istahti, ja taas kului hetki kummankaan sanaa sanomatta. Kummallekin näkyivät omat ajatukset riittävän, mutta vihdoin lausui Löfving: — Mitähän Kaarlo-kuningas sanoisi, jos näkisi tämän kaiken.

— Hän se kuitenkin sen alkuun pani, mutisi Sprengtport. Hän ja me kaikki.

Nämä sanat tuntuivat Löfvingistä hänen korkean ihanteensa moittimiselta, ja hän oli vähällä kuohahtaa, mutta hillitsi itsensä kuitenkin. Sprengtport huomasi vie-

raansa närkästyksen ja käänsi keskustelun toiseen suuntaan kysymällä, kuinka Löfvingin laita oli ollut sitten kun erottiin.

No niin, siitä ei ollut paljoa kerrottavaa. Hän oli tavannut Leenan sairaana eräässä Janakkalan torpassa, ja siellä hän oli vieläkin nuorimman tyttären kanssa. Muut lapset olivat ympäri maata leipäänsä etsimässä. Kun vaimo oli nyt parantumaisillaan, aikoi Löfving lähteä Turkuun etsimään jotakin tointa, sillä näin hän ei voinut elää. Mutta sitä ennen tahtoi hän vielä kerran tavata majuria sanoaksensa jäähyväiset. Enempiä tietoja itsestänsä ei kapteeni näkynyt haluavan antaa, sillä tiesihän majuri jo entisestä, kuinka syyttömästi hänet oli vangittu ja kuinka hänet vihdoin vapautettiin, mutta kuitenkin hän jotakin vastatakseen sanoi hiljaisesti:

— Kovallehan otti, mutta kun rohkeus rupesi loppumaan, ajattelin, jos Herra tahtoo olla minulle armollinen, niin päästää hän minut täältä, niin että saan kiittää häntä hänen kartanoissaan, mutta jos hänestä on parempi, että kuolen kurjana vankina, niin olkoon sekin. Häntä vastaan ei käy riiteleminen.

Majuri ei joutunut vastaamaan, sillä kapteenin tullessa oli kirje huomaamatta pudonnut maahan, ja tuulenpuuska rupesi sitä nyt lennättämään mukanaan. Löfving riensi sitä noutamaan ja antoi sen majurille.

— Se on vaimoltani, sanoi tämä huolellisesti taittaen sen kokoon. Sain sen jo viikko sitten, mutta täällä yksinäisyydessäni olen sitä lukenut yhä uudestaan. Hän ikävöi kotiin.

— Sehän on luonnollista, kun hän on niin kaukana teistä, majuri.

— On siinä muutakin. Ruotsi on kyllä hänen oikea kotimaansa, mutta sittenkin hän on sekä Boksvikissa että Tukholmassa oppinut tietämään, ettei hän enää kuulu sinne.

Löfvingin silmät laajenivat kysyvinä ja ihmettelevinä, ja majuri jatkoi: — Köyhänä lähti hän täältä, eikä se, mitä

hänen miehensä on kärsinyt valtakunnan edestä, ole enemmän arvoista kuin se killinki, jonka armot viskaavat kirkkohaaviin. Mutta niin se nyt on —

Nuo katkerat sanat koskivat kapteenin sydämeen, mutta yhä vielä umpimielisenä pysyen kumartui hän sanattomana eteenpäin ja jäi siihen asemaan kädet ristissä polvien välissä. Kun hän siten oli hetken katsellut maata ja omia jalkojansa, oikasi hän taas itsensä ja kysyi hiljaa: — Mitä tiedetään rauhasta? Loppuuko sota?

— Siitä ei vaimoni tiedä mitään muuta kuin että Ruotsi on kyllästynyt leikkiin, kun Tanskakin uhkaa sodalla, ja Venäjän ylivoiman pelko on siksi vallannut mielet, että herrat kernaasti luopuvat koko Suomesta, kun vain itse saavat olla rauhassa. Toiset taas arvelevat, että pitäisi luopua ainoastaan puolesta Suomesta, koska siten oltaisiin paremmassa turvassa. Kuinka meidän käy, se on heille yhdentekevää.

— Murtuneella sankarilla ja hampaattomalla hevosella ei ole kosolta ystäviä. Mutta ehkä sentään joskus kaivataan sitä apua, joka nyt menee.

Niin majurikin luuli. Ruotsi sai nyt kantaa seuraukset siitä sokeudesta, joka puolue-etujen ja persoonallisen voiton tähden pani alttiiksi kunnian ja valtakunnan. Löfving huokasi syvään: — Kun Kaarlo kuningas kuoli, vei hän kaiken vanhan muassaan hautaansa.

— Siinä olet oikeassa, myönsi majuri. Minä näen kuinka uusi aika sarastaa. Uudet sukupolvet tehkööt nyt mitä voivat. Meitä vanhoja ei enää tarvita.

Hukka, joka oli tallipojasta ja sotamiehestä ylentynyt palvelijaksi, lähestyi kantaen tarjotinta, jolla oli kinkkua, leipää ja suomalaista olutta ja jonka hän asetti pöydälle.

— Täytä lasit, poikani, pyysi Sprengtport, ja Hukka kaatoi varovaisesti olutta kannusta, katsellen sitten kysyväisesti majuriin. Pitäisikö hänen myös tarjota?

— Anna seisoa siinä. Mutta sano, että järjestävät sinisen kamarin kapteenia varten. Hän jää tänne yöksi.

Löfving koetti estellä, mutta majuri kielsi häntä tyhmyyksiä punumasta, ja vaikka Löfving vakuutti, että hänen aikansa oli täpärällä, suostui hän lopuksi jäämään.

Kun he olivat vanhoina ystävinä kilistelleet laseja, sanoi Sprengtport: — Olen hyvilläni, kun olet täällä, sillä aikani ei ole enää pitkä, ja tahdon suorittaa kaikki. — Löfvingistä se oli luonnollista. Majuri asettui ylemmäksi penkille ja nojautui selkälautaan.

— Mitä Gammelbackaan ja muuhun omaisuuteeni tulee, sanoi hän, niin ei siitä jää suuriakaan, kun olen ummistanut silmäni, sillä olen veloissa, mutta toivon kuitenkin että asiat selvenevät niin, että vaimoni saa jäädä pesään. Vanhemmat pojat tulevat vähitellen omin neuvoin toimeen ja hajaantuvat maailmalle, mutta kuinka Yrjö Maunun käy, sitä ei tiedä. Aluksi hän tietysti jää äitinsä hoivaan, mutta sitten? Nuoruuteni toverit ovat hajalla tahi kuolleet, ja ainoa veljeni on ilmoittanut minulle, että hän jää Ruotsiin. Suomi venäläisenä, siihen ajatukseen hän ei voi taipua, ja hän koettaa yllyttää minuakin siirtymään pois.

— Sitä kai te, majuri, ette kuitenkaan tee? keskeytti Löfving melkein rukoillen.

— En, Löfving hyvä, sitä en tee. Et ole sinä enkä minä pitänyt kotimaata majatalona, josta vihdoin ainiaaksi juoksemme. Siperia opetti minulle, että Suomesta olen tullut ja Suomeen täytyy minun palata. Minä sanon sinulle, Löfving, jos siihen aikaan joku olisi antanut kourallisen sammalia omista vuoristamme, niin olisi se lahja, vaikka olinkin köyhä, ollut kaiken maailman kultaa kalliimpi.

— Terveydeksenne, herra majuri! Olette tuntenut samaa kuin minäkin.

Löfvingin sanat sytyttivät Sprengtportin sydämen. Tuntui niin hyvältä saada pitkistä ajoista puhua sydämensä puhtaaksi ja lievittää mieltään palaamalla vanhoihin muistoihin semmoisen kanssa, joka oli kokenut samaa.

Kapteeni laski lasin kädestään ja katseli majuriin myötätuntoisesti: — Oli sekin päivä, kun te, herra majuri, jouduitte Tobolskiin.

— Entä se, jolloin saavuin tänne! Maa oli hävitetty, koti oli kadonnut, ja kaikki, joita ikävöitsin, olivat kuolleet. Mutta sittenkin! Olivathan vielä kivet ja metsän tuoksu ennallaan. En ole koskaan kokenut samallaista tunnetta kuin silloin. Oli sielläkin metsiä, mutta niiden tuoksu oli toinen, samoinkuin puiden humina. Niin se on, että mikä kotimaan mullassa kasvaa, on toista kuin mitä maailma sen ulkopuolella tarjoo. Ehkäpä merenkin tuuli sai henkeni semmoiseen lentoon. Tiesi Jumala, mutta minä lankesin polvilleni ja kiitin Jumalaa, joka oli auttanut meitä kotiin.

— Ei minun siis enää tarvitse ajatella miltä tuntuisi, jos tekin, hyväntekijäni, muuttaisitte meren toiselle puolelle.

— Ei, rakas Löfving, sitä sinun ei tarvitse. Täällä on kehtoni seisonut ja tänne kaivettakoon hautanikin. — Niin oli kapteeninkin mielestä. Mihin Jumala on asettanut, siellä täytyy seisoakin.

Kun uudestaan oli maistettu laseja, alkoi majuri taas: — Yrjö Maunusta tahdoin puhua ja vaimostanikin. Jos hän tulee avun tarpeeseen ja sinä voit häntä auttaa, niin tee se, Löfving. Lupaatko sen?

Majurin silmiin oli palannut niiden entinen kirkkaus, ja hän loi ne nyt säteilevinä Löfvingiin, kun tämä juhlallisesti lupasi tehdä minkä voi.

— Kiitoksia, Löfving! Ja jos Yrjö Maunu joskus joutuu tiellesi, niin älä unohda, että hän on poikani.

Oli kuin olisi tuo kova kuori kapteenin sydämen ympäriltä puhjennut. Hän nousi liikutettuna ja polvistui äkkiä majurin eteen ja syleili pää kumarassa hänen polviansa. Tähän hän olikin pyrkinyt siitä päivästä asti, jolloin hänet päästettiin vankilasta. Martti oli koettanut hellyttää hänen sydäntänsä ja pyytänyt kertomaan majurille kaikki, ja Attilakin oli häntä kehoittanut. Hän teki nyt

lyhyesti selkoa kaikesta tapahtuneesta, ja siitä kävi ilmi, että ero hänen oikeasta pojastaan kalvoi hänen mieltänsä, mutta tehty kuin tehty. He olivat ainiaaksi eronneet. Jonakuna lohdutuksena oli saada palvella Yrjö Maunua ja nähdä hänen varttuvan.

Sprengtport ojensi Löfvingille kätensä kiitokseksi, ja tämä lisäsi liikutettuna: — Ellen muutakaan voi, niin lupaan, että kun Yrjö Maunu surren seisoo haudallanne, niin on muisto hänen isänsä ja esi-isänsä teoista antava hänelle lohdutusta ja rohkeutta, aivan niinkuin taivaan kimaltelevat tähdet luovat valoansa pimeille kallioille ja osoittavat erämaassa vaeltavalle hänen tiensä.

Sitten kun majuri sydämellisellä tavallaan vielä kerran oli kiittänyt Löfvingiä lupauksesta, vaikenivat kumpikin hetkeksi. Kumpikin tyhjensi lasinsa ja vaipui ajatuksiinsa. Maria, joka oli niin syvästi vaikuttanut heidän elämäänsä, astui nyt kuten ainakin esiin menneisyydestä. Kumpikin näki hänet muistossa ihanana ja kovaonnisena, mutta kumpikaan ei maininnut hänen nimeänsä. Olihan hän kuollut.

Vihdoin Löfving lausui: — Mitä enemmän elämää ajattelee, sitä kummallisemmalta se tuntuu. Olkoon miten onkaan, mutta kummallisinta on kuitenkin, että pahuus on saanut niin suuren vallan maailmassa, vaikka Jumala on kaikkivoipa.

Majuri oli hetkisen vaiti, sitten sanoi hän: — Tosin Jumala on kaikkivoipa, mutta hän loi ihmisen vapaaksi. Hän ei siis pakota ihmistä ylivoimalla, koska hän tahtoo vapaan rakkautta eikä orjan pelkoa. Sentähden on ihmisellä oikeus ja vara valita kumpaa noudattaa, Jumalan tahtoa vai omaansako. »Hyvän ja pahantiedon puun» nimi paratiisissa on vapaus. Kun ihminen noudattaa omaa tahtoansa luopuen Jumalasta, pääsee paha valtaan ja paisuu ylimmilleen, kunnes se vie niin suureen kurjuuteen, että ihmisten taas täytyy etsiä apua Jumalalta.

— Olkoon niin. Paha siis ei ole Jumalasta, vaan ihmisestä, ihmisen tahdon asettaminen Jumalan tahtoa ylemmäksi. Mutta kuinka Jumala tätä sallii?

— Sen ymmärrät, jos ymmärrät mitä on vapaus ja mitä on orjuus. Ainoastaan vapaassa voi olla rakkautta ja jaloutta, mutta vapaa voi myös vaipua mitä törkeimpiin rikoksiin. Eläin on orja, se ei voi joutua rikoksiin, mutta ei kohota jalouteenkaan. Vapaa on edesvastuun alainen, ja sentähden on hänelle sanottu: »mitä ei silmä ole nähnyt, eikä korva kuullut, eikä ihmisen sydämeen astunut, sen on Jumala valmistanut niille, jotka häntä rakastavat», mutta myös: »siellä pitää olla itku ja hammasten kiristys.»

Ajopelien kolina keskeytti puhelun. Ruvettiin kuuntelemaan. Ajajat tulivat yhä lähemmäksi ja tuntuivat pysähtyneen portin eteen. Samassa näkyi Hukka astuvan heitä vastaan, mutta hän kääntyi äkkiä ja syöksyi täyttä juoksua mäkeä alas.

— Rouva on tullut! huusi hän läähättäen. Armo on jo pihassa. Ja samaa vauhtia juoksi hän takaisin tervehtiäksensä odottamattomasti saapuneita.

Heikko väristys tuntui Sprengtportissa, kun hän käsitti, että nuo ikävöidyt olivat kotiutuneet. Odottamaton ilo sai hänet huomaamaan, kuinka mennyttä hänen voimansa oli. Hän tahtoi rientää, mutta kivistys lanteessa ei sietänyt kiireellisiä liikkeitä. Löfving tarjosi apuansa, mutta sitä ei otettu vastaan. Majuri kulki mieluummin itsekseen nojautuen sauvaansa, mutta kapteenin piti kuitenkin tulla muassa, ja niin kuljettiin hitaasti ylöspäin. Pitkäksi ei heidän kulkunsa kuitenkaan tullut, sillä virkeänä ja nopeana riensi rouva lapsi sylissään häntä vastaan, jota hän oli ikävöinyt ja joka nyt näkyi tuolla. Pysähdy aurinko radallasi, älä kiidä aika, kun onni kerrankin täyttää ihmisen sydämen! Nyt oli tullut tuo hetki, jonka odottaminen oli huojentanut kaipuun; nyt oli toteutunut toivo, joka niin usein oli pettänyt. Tullut oli hän, tuo kaivattu, kodin ilo ja aurinko.

Kun majuri tahtoi ottaa Yrjön syliinsä, kääntyi poika pois, mutta se oli tottunut olemaan vierasten parissa, että äiti pian sai sen viihdytetyksi iloisesti kysymällä: — Kuinka sinä tervehdit?

Lapsi hymyili somasti ja vastasi ujostelematta: »hyvää päivää».

Sepä Sprengtportille iloinen yllätys. Hän taputti lapsen vereviä poskia: — Hyvä, että palaat maasi poikana.

— Kuinkas muuten, vakuutti Ulla, joka seisoi vieressä. Minä opetin hänelle sanat, eikä Yrjö Maunusta koskaan saa sanoa että hän, kuten moni muu isonvihan jälkeen, on palannut Suomeen vieraskielisenä ja ruotsalaisena.

— Oikein se, vastasi talon herra kääntyen sinisilmäisen, vaaleatukkaisen Ullan puoleen. Niiaten ja onnea säteilevänä tervehti tämä ja palasi sitten kartanoon, ryhtyäksensä vanhan tapansa mukaan askareihinsa ja kiittäen Jumalaa, joka oli auttanut hänet onnellisesti kotiin.

Entä rouva? Ilon kyyneleitä kotiintumisen, surun kyyneleitä miehen riutuneen ulkomuodon tähden, semmoinen oli alku, ja sitten istahdettiin. Olihan nyt niin paljon kysyttävää. Kuinka hän oli viihtynyt?

— Milloin paremmin, milloin huonommin. Armoleipä on aina katkeraa. Moni oli kyllä ollut siksi hienotunteinen, ettei pannut kiveä taakan päälle; mutta sittenkin on linkanainen aina tiellä, ja sitä olen tuntenut niidenkin parissa, joilta en olisi semmoista odottanut. Täällä kotona en aavistanutkaan vähäpätöisyyttäni, vaikka en ollutkaan silkkiin ja samettiin verhottuna niinkuin Tukholman upeat rouvat, mutta jalosukuinen olin niinkuin hekin. Se vain, että olin tullut Suomesta.

Katkera piirre synkisti kuuntelevien miesten kasvot, mutta sitä huomaamatta kertoi rouva, kuinka muutoinkin vain kuului rauhattomuutta ja pahoja aikoja. Lewenhaupt ja Buddenbrock saanevat kohta palkan teoistansa. Heidät oli heti Ruotsiin tultuansa pantu arestiin vastaamaan teoistansa, ja yleisesti vaadittiin, että heidän piti menettää henkensä.

— Jumalan tuomio, arveli Löfving. Paha työ pahan perii. Mutta entä rauha? Ja Suomen kohtalo? Mitä siitä kuuluu?

— Siitä kuuluu paljonkin, mutta yksin Jumala tietää mitä lopuksi tulee, huokasi rouva. Hatut olivat jo johonkin määrin nolatut kenraalien kohtalon tähden, mutta nyt he ovat saaneet tuulta siipiensä alle vastaisen kuninkaanvaalin kautta.

— Sepä kummallista, lausui kapteeni. Vielähän kuningas Fredrik elää. Eihän ole laillista ennen hänen kuolemaansa valita uutta kuningasta.

— Laillista se ei ole, myönsi rouva, mutta se tehdään kuitenkin. Monet ovat jo liittyneet Holsteinin herttuaan Kaarlo Pietari Ulrikiin, koska hän oli Kaarlo kuninkaan sisaren pojanpoika ja lisäksi keisarinna Elisabetin sisarenpoika. Hatut toivovat, näet, lievempiä rauhanehtoja, jos antavat Ruotsin kruunun venäläisen keisarihuoneen sukulaiselle.

Tämä kertomus nosti lämpimän punan Sprengtportin poskille, ja tähän aikaan jo harvinaisella tuimuudella iski hän nyrkillään pöytään. Sitten rupesi hän rummuttamaan sormillaan ikäänkuin taisteluun ja ärjäsi kuohahtaen: — Niin pitkälle on siis ylpeä Ruotsi joutunut, että se ryömien antaa pois kruununsa!

Kukaan ei kieltänyt tätä surkeaa tosiasiaa. Ruotsissa tosin surkuteltiin katkerasti isänmaan kohtaloa, mutta siihen Hatut olivat pyrkineetkin. Kuitenkin oli kuninkaanvaali jo joutunut uudelle uralle, sillä kun Ruotsin lähettiläät saapuivat Pietariin neuvottelemaan Kaarlo Pietari Ulrikin vaalista, oli tämä prinssi jo määrätty Venäjän valtaistuimen perijäksi. Hän oli kastattanut itsensä kreikkalaiskatoliseen uskontoon ja oli valmis ottamaan hallituksen käsiinsä keisarinnan kuoleman jälkeen. Yllätyksen huudahdus kuului molempien miesten huulilta. Kuka sitten saa johdon Ruotsissa?

— Niin, siitäpä juuri nyt riideltiin. Keisarinna oli antanut Ruotsin lähettiläille tiedon, että hän suostuu lieventämään rauhanehtoja, jos Ruotsi valitsee toisen holsteinilaisen prinssin, joka oli Pietari Ulrikin serkku.

— Eihän vain tuota piispaa? keskeytti Löfving hämmästyneenä. Hänet näin usein Kööpenhaminassa.

— Kyllä, hän se juuri on, huokasi rouva. Täytyy tyytyä siihen mitä tarjotaan, ja yhdentekevää on se Suomelle, sillä sen on nyt valloittanut Venäjä, joka varmaankaan ei siitä luovu koskaan. Jumala yksin tietää, mihin tuo kaikki vienee. Ranska puuhaa saadaksensa Birkenfeldin kreivin valtaistuimelle, ja useimmat Hatut liittyvät häneen, kun taas talonpoikaissääty tahtoo Tanskan kuninkaan nuorempaa poikaa. Suomalaisilla on kuitenkin vielä edusmiehensä valtiopäivillä Tukholmassa, ja nämä monien muiden järkevien kanssa vaativat sitävastoin ehdottomasti Aadolf Fredrikiä, sillä siitä kaikki riippuu. Jos Tanskan prinssi pääsee voitolle, niin olisi siltä taholta apua toivottavissa, mutta sitävastoin olisi Suomi menetetty, sillä keisarinna oli ilmoittanut, ettei hän aikonut luovuttaa kaistaakaan, ellei Aadolf Fredrikiä valita. Sitävastoin lupasi hän antaa suurimman osan Suomea takaisin, jos hänen vaatimukseensa suostutaan. Kun tämä tuli tiedoksi, neuvottelivat suomalaiset valtiopäivämiehet keskenään, ja avonaisesti ja kaikkien puolesta ilmoitti Henrik Wrede aateliston täysistunnossa, että suomalaiset vapaana kansana mieluummin heittäytyvät Venäjän huostaan kuin antautuvat tanskalaisen ikeen alle. Sillä kannalla, lopetti rouva, olivat asiat Ruotsista lähtiessäni.

Tuijottavin silmin katselivat molemmat miehet toisiansa ja yhä syvempi katkeruus ilmaantui heidän kasvoilleen. Siis hierottiin taas kauppaa Suomesta, ja aiottiin, jos tarve vaatii, silpoa se, jaettaviksi palaset eri tahoille. Semmoinen oli siis emämaan kiitollisuus kaikesta. Jos vaara olisi uhannut itse Ruotsia, niin ei olisi mitenkään ruvettu tähän sotaan eikä puolustusta olisi jätetty onnenonkijain käsiin. Vieläkin vähemmin olisi toinen osa heitetty sinne, toinen tänne. Mutta nythän oli vain kysymys kurjasta Suomesta. Muukalaisille ja vihollisille olisi semmoinen menettely anteeksi annettavaa, mutta sille maalle, jonka eduksi vuosisatojen kuluessa oli uhrauduttu, — ei ikinä!

Syvä alakuloisuus oli lamannut mielet, mutta kenessäkään ei näkynyt halua purkaa sydäntänsä. Oli niin hil-

jaista kuin olisivat kaikki turtuneet. Lapsi oli nukkunut äidin syliin, ja tämä kietoi lämpöisen vaippansa hänen ympärilleen, sillä ilma tuntui jo viileältä. Kapteeni istui eteenpäin kumartuneena kädet polvillaan ja piirsi kuvioita hiekkaan, kenties ollakseen häiritsemättä majuria, joka silmät ummessa nojautui tuolin selkämystä vastaan. Hetken kuluttua Sprengtport avasi silmänsä.

— Onko todellakin aikomus silpoa Suomi? kysyi hän näennäisesti tyynenä.

— On. Niin yleisesti uskottiin Ruotsissa, ja sitä pidettiin halpana hintana rauhasta.

— Voi, mikä kohtalo, mikä hirvittävä kohtalo! Lähteä tulevaisuutta kohti maa silvottuna ja raadeltuna, kansa jaettuna kahtia!

Lisääntyvä kalpeus toisten poskilla oli ainoa vastaus, ja majurikin vaikeni, mutta hetken kuluttua hän lausui surullisesti: — Vaikka kuinka silmäilen taapäin, en näe muuta kuin levottomuutta, tuskaa ja häviötä, silloin tällöin vain — hän kurotti kätensä vaimolleen — rakkauden ihmeellisen voiman lieventämänä. Mutta minä saan lohdutusta siitä toivosta, että tuolla ylhäällä on toisin, ja ikävöin hänen luoksensa, joka antaa ijankaikkisen rauhan. Mutta sinä jäät vielä tänne, ja mitä lapsesta tulee?

Rouva puristi lasta rintaansa vasten: — Hänestä tulee mitä Suomesta tulee, eikä sitä voi kukaan ennustaa. Vai kuolemaanko toinen menisi niinkuin toinenkin?

— Ei, huusi Löfving, Jumala ei meitä hyljää! Hän, joka nosti rantamme merestä ja sulki kuohuvat aallot rajoihinsa, joka puki vuoremme metsillä ja laaksomme viheriällä ruoholla ja antoi kansalle leipää erämaasta, hänkö ei lähettäisi meille vielä apuansa niinkuin ennenkin!

— Jos Kaikkivaltias suo, niin kaikki vielä kääntyy hyväksi, sanoi rouva hiljaa. Mutta kuka hänen välikappaleeksensa?

— Se, joka on valittu.

Rouva loi kauniin katseen mieheensä ja huudahti lämmöllä: — Mitä huolisimme kaikista sinun kärsimyksis-

täsi, Vilho, mitä kaikista minun kyyneleistäni, jos Jumala tahtoisi uskoa tämän tehtävän sinun pojillesi. Ah, jos uskaltaisin ajatella, että meidän pikku Yrjömme tulisi täksi välikappaleeksi Jumalan kädessä.

— Turhamainen äiti, hymyili majuri surumielisesti. Et ymmärrä mitä tämmöisen kansan yhteenliittämiseen ja uudestaan synnyttämiseen vaaditaan, kun ei ole valtaa eikä edes leipää. Siitä tulee hänen perikatonsa.

— Mutta hänestä voisi sittenkin tulla se silta, joka johtaa kansan uuteen aikaan. Hänet itsensä taakka ehkä murtaisi, mutta hänen maansa pelastuisi.

Kyyneltynein silmin katseli äiti poikaansa: — Sanotko minua joskus kovaksi? kysyi hän nukkuvalta lapselta. — Kuulehan sinä pikku Yrjö Maununi, sinun äitisi on uhraamaisillaan sinut, ja isäsi tuntee jo tuskaa sinun kärsimyksistäsi.

Mutta Sprengtport vastasi vakavasti: — Jos hän sen vuoksi tulisi kärsimään, siitä en välitä, sillä kaikkien meidän täytyy kärsiä. Enkä siitäkään välitä, vaikkei hän koskaan saisi inhimillistä voitonpalkkiota, sillä tämän maallisen laita on semmoinen, että jollei loistoa oteta meiltä pois, niin otetaan meidät pois loistosta. Mutta minä toivon vain sitä pojastani, että hänen tekonsa sietäisi tuomarien tarkastusta, ja että kun se on läpikäynyt koetuksen tulen ja puhdistunut maallisen katoavaisuuden tomusta, sen sittenkin havaittaisiin sisältävän siemenen, josta voisi kasvaa joku tälle maalle vielä tuntematon siunaus.

Rouva ei vastannut, vaan kallisti kasvonsa lapsen kasvoja vastaan ja itki.

— Tien raivaaminen uudelle ajalle, jatkoi majuri, on itsensä uhraamista tahi ainakin alttiiksipanemista. Raivaamaton maa kysyy uutta auraa, ja sen, joka semmoisen valmistaa, täytyy itse sulattaa rauta ja takoa se pelotonna, vaikka tuli häntä itseään kärventää.

Löfving ponnahti ylös, ja salama leimahti hänen silmistään: — Niin se on! huusi hän. Hän ajatteli sankariansa, Kaarlo-kuningasta. Tämäkään ei väistynyt koskaan tieltänsä.

— Ja kun hän sitten, lisäsi Sprengtport hiljaisen surumielisesti, takomallansa auralla kääntää vanhan nurmen, silloin ne ehkä kivittävät hänet kuoliaaksi, jotka eivät häntä ymmärrä.

Rouva pyyhki kyyneleensä ajatellessaan, että hänen pienokaisensa vielä oli niin kaukana tästä hirveästä tulevaisuudesta eikä ehkä saisi sitä kokeakaan.

— Sitä ei kukaan meistä tiedä, lausui majuri nöyrästi. Eikä meitä silloin ole. Mutta jos Yrjö astuisi sitä tietä, olisi hyvä, jos se onni, jota hän luo, heittäisi säteen poismenneen työnjohtajan haudalle ja selittäisi ne erehdykset, joita ei voi välttää niin kauan kun toimimme tässä epätäydellisyyden maassa.

Ja Sprengtport silitti vienosti lapsen vaaleata päätä: — Nuoret, sanoi hän, arvostelevat meidän tekojamme ja ehkä syyttävät meitä niistä taakoista, joita jätämme heille perinnöksi, mutta sitten elämä heille opettaa, ettei kaikki käy tahtomme mukaan.

Lapsi loi ikäänkuin kysyen suuret silmänsä isään, mutta ummisti ne taas ja nukahti uudestaan.

Tämä rakkautta huokuva kohtaus liikutti Löfvingin sydäntä, ja iloisesti hymyillen sanoi hän lempeästi: — Te katselette poikaanne aivan samalla lailla kuin Jakob Josefiansa eräässä taulussa, jonka kerran näin Kööpenhaminassa. Ja totta puhuen, Yrjö Maunua ja meitä kaikkia ovat, samoin kuin Josefia, veljemme kavaltaneet.

— Mutta tuskinpa me pääsemme Josefin lailla sortajiamme hallitsemaan, muistutti majuri synkästi.

— Eipä Josefkaan sitä olisi uskonut silloin, kun veljensä hänet möivät.

— Te ajattelette rohkeasti, Löfving.

— Ajattelen, että koska Jumala niin ihmeellisesti on johtanut kohtaloitamme ja säilyttänyt meidät tähän päivään saakka, niin totta kai hän sillä jotakin tarkoittaa, ja mitä muuta hän saattanee tarkoittaa kuin että Suomi joskus, samoin kuin Josef, nousee alennustilastaan ja suorittaa hyvän työn niiden kesken, jotka ovat tahtoneet tuhota sitä.

Nämä sanat palauttivat elämänilon rouva Sprengtportin sydämeen, ja hän lausui toivehikkaalla äänellä:
— Toivokaamme että sanat suustanne joutuvat Jumalan korvaan.

— Niin, toivokaamme, toisti Löfving nousten ja lisäsi:
— Tätä toivoen sanon jäähyväiseni.

— Mutta eipä vain; nyt te Löfving vielä vähemmin saatte lähteä.

Kapteeni ei kuitenkaan taipunut, sillä eihän majuri nyt enää ollut yksin, ja odottajansa oli Löfvingilläkin. Sitäpaitsi oli vielä paljon valmistuksia pitkää matkaa varten suorittamatta. Ehkä täytyi kapteenin mennä Tukholmaan saakka, ja sentähden tahtoi hän ennen yötä joutua Porvooseen.

— No, minkä sille voi, sanoi majuri tarjoten kättä Löfvingille. Tahtosi mukaan olkoon! Jäähyväisemme ovat kuitenkin pian sanottavat. Pian ei minua olekaan enää, mutta erotkaamme kaarlolaisina, iloisella rohkeudella niin elämässä kuin kuolemassa. Hyvästi!

VIII Luku.

ENTISYYS JA TULEVAISUUS.

Edellä kerrotusta kohtauksesta oli 12 vuotta kulunut, kun Löfving eräänä syyspäivänä kahden nuorukaisen kanssa saapui Lappeenrantaan. Kapteeni ei ollut astunut tälle maalle sitten kun hän täällä Wrangelin johdolla oli mukana ruotsalaisen armeijan epätoivoisessa taistelussa, ja siitä ajasta oli paljon muuttunut Suomessa. Aadolf Fredrik oli valittu Ruotsin kuninkaaksi, Venäjä ja Ruotsi olivat ystäviä, mutta ystävyys oli ostettu rajamaiden sydänverellä. Venäjän rauhanehdoissa vaadittiin näet uusi kaistale Suomea, ja Ruotsi piti itsensä onnellisena päästyänsä sillä hin-

nalla pulasta. Aadolf Fredrikin vaalin tähden lahjoitti keisarinna takaisin toisen puolen Suomea. Venäjän kruunulle joutuneille asukkaille vakuutettiin heidän uskontunnustuksensa ja lailliset oikeutensa, ja he olivat vapautetut sotamiesotosta, mutta sittenkin tuotti irtimurtaminen muusta Suomesta semmoisen tuskan ja voipumuksen tunteen, että se läheni täydellistä epätoivoa. Ruotsille jääneessä Suomessa ei ollut suru vähempi. Levottomuus, katkeruus ja kaipuu vaikuttivat kaikkialla sen tunteen, että asema oli mahdoton, ja kysymys, milloin uusi isku oli odotettavissa ja mimmoiseksi isänmaan kohtalo lopullisesti muodostuu, kyti kaikkien mielessä.

Uusi valtioraja oli avattu pitkin Kymijokea ja siten, että Hamina, Lappeenranta ja Savonlinna joutuivat Venäjälle. Suorana viivana jakoi se kahtia pitäjiä ja kyliä, lukuunottamatta yhteiskunnallisia oloja, niin että saman pitäjän itäinen osa vannoi uskollisuuden valan keisarinnalle, mutta läntinen Ruotsin kuninkaalle. Ne voivotukset, joita siihen aikaan kuului Suomessa, ja ne kyyneleet, joita silloin vuodatettiin, eivät ole historian lehtiin piirretyt, mutta kansan sydämessä ne äänettöminä ja salaisina jäytivät luottamusta emämaahan. Isonvihan muistot elpyivät koko hirmuisuudessaan, yhteenkuulumistunne Ruotsin kanssa heikkeni, hallituksen kevytmielisyyttä tuomittiin ankarasti ja sen anteeksiantamatonta huolimattomuutta puolustuksen aikana.

Kaikki nämä tunteet riehuivat nytkin Löfvingin sydämessä, kun hän lähestyi entistä Lappeenrantaa. Hänen mieleensä muistui, että juuri tänä päivänä oli kulunut noin 40 vuotta siitä, kun hän täällä oli seisonut eräässä mökissä, aikeissa lähteä vihollisen kuormastoa väijymään ja odottamassa tovereita, jotka olivat luvanneet auttaa häntä. Hänen hengestään oli pantu 300 ruplan palkkio, seudussa vilisi vihollisia, ja niin turvattomana kuin hän nyt oli, saattoi minä hetkenä hyvänsä murhaaja ilmaantua. Toverien kanssa tehtyä välipuhetta hän ei kuitenkaan voinut rikkoa. Elävänä tai kuolleena piti heidän tavata hänet täältä.

Vilkaistessaan ulos akkunasta huomasi hän mökin läheisyydessä vanhanpuoleisen naisen, joka painoi sormensa huulilleen, ikäänkuin merkiksi, ettei Löfvingin pitänyt puhua. Sitten näytti hän ruskeata nahkavyötä, jonka solki oli suljettu, mutta keskeltä oli nahkavyö katkaistu, ja riippuvista päistä vuoti verta. Kun nainen kohotti sen ilmaan, tunsi Löfving sen kumppanin vyöksi ja ymmärsi, että se tiesi jotakin vakavaa. Nainen kutsui hänet ulos viittaamalla ja riensi sitten metsään. Löfving seurasi niin nopeasti kuin voi, mutta tienopastaja kiiti vieläkin nopeammin ja katosi välistä näkymättömiin. Hän vain viittaamalla yhä vaati Löfvingiä seuraamaan. Vihdoin he saapuivat lammen luo, mutta kun Löfving aikoi pyytää selitystä tähän kummalliseen kulkuun, oli nainen kadonnut. Vähän sen jälkeen sai kapteeni tietää, että ne miehet, joita hän odotti, olivat tapetut parin kivenheiton päässä mökistä, jossa hän odotti, ja viimeisenä tapetun miehen vyö riippui sitten kauan puussa tien varrella.

Jollei tuntematon nainen olisi houkutellut häntä ulos, olisi hän joutunut hukkaan. Jumalan enkeli se oli, joka hänet pelasti. Ja senkin jälkeen oli hän samoin tuntuvasti nauttinut Kaikkivaltiaan suojelusta. Nyt oli hän vanha, ja entinen tarmo oli katoamaisillaan, mutta elämän koulu oli tehnyt hänen luottamuksensa Jumalaan järkähtämättömäksi. Koko sydämellään oli hän kiintynyt Suomen kohtaloon, joka rauhan jälkeen näytti huojuvan yhä enemmän Venäjän puolelle kallistuvassa vaa'assa. Mutta eihän tiedä, ehkäpä Ruotsi vielä osaa heittää siihen raskaan vastapainon. Luultavaa se ei ollut, mutta Jumalalle ei ole mikään mahdotonta.

Löfvingin oma kohtalo rauhan jälkeen ei ollut kovinkaan valoisa. Hän oli päättänyt jäädä Ruotsin puolelle ja koetti monin tavoin tulla aikaan, mutta kohtasi tiellään vain köyhyyttä, kiusauksia ja surua. Vastaukseksi hänen moniin anomuksiinsa oli hänelle vihdoin annettu majurin valtakirja ilman palkkaa, ja kun hän ei voinut millään ansaita leipäänsä, oli hän siihen aikaan epätoivoon joutu-

maisillaan. Hänen palkintonsa näkyi olevan se, että kaikki häntä hylkivät ja ettei hän kenellekään kelvannut. Toisella tavalla oli Venäjä palkinnut miehiänsä, ja se kykeni sitä tekemään vieläkin. Mikä pimeyden ja sisällisten taistelujen aika. Valoa pilkisti kuitenkin, kun hän 1752 sai 120 taalarin eläkkeen ja asunnon Hommansbölen virkatalossa Porvoon läheisyydessä. Eihän tuo mitään loistavaa ollut, sillä maanviljelykseen ei Löfvingillä ollut koskaan ollut halua, ja talo oli, samoinkuin koko Suomi, rappiolla, mutta laihat sarat antoivat kuitenkin sen verran, ettei ollut pakko kerjätä tahi kuolla vieraalla tunkiolla. Hänen uskollinen Leenansa ei ollut kestänyt näitä katkeria koettelemuksia. Äkkinäinen rintatauti vei hänet hautaan, ja siitä ajasta tuntui Löfving siipipuoli-linnulta, kaikesta välinpitämättömältä. Vähitellen hän rupesi kuitenkin toipumaan, eikä hän vastenmielisesti kuunnellut vanhan sotaprovasti Lauraeuksen kehoitusta, kun tämä ehdotti hänelle naimista hyvämaineisen Maria Fontinin kanssa. Ihmisten nähden saattoi tuo urhoollinen kaarlolainen vielä elää monta onnellista vuotta tämän kolmannen vaimonsa kanssa. Toivo saada jäljellä olevalle iälleen koti ja hyvän naisen hoitoa, oli osaksi virittänyt entisen tarmon kapteenissa, ja se heijastui hänen vakavista kasvoistaankin, joiden virkeät silmät katselivat taas yhtä terävästi kuin ennenkin.

Siinä hän nyt seisoi entisen Lappeenrannan partaalla. Mutta mikä muutos! Täällä, missä Wrangelia ja ruotsalaista armeijaa *silloin* kansa riemuiten tervehti, näkyi vain yksinäinen Venäjän sotamies vahtikojunsa edessä ja tullivirkamies venäläisessä univormussa venäläisiin väreihin maalatun tullisalvan vieressä. Mitähän jalo kenraali sanoisi, jos tämän näkisi? Kuinka toivokkaana kansa häntä tervehti, mutta pitkin samaa tietä oli sitten hänen oma rykmenttinsä juossut pakoon jättäen hänet vihollisten valtaan. Täällä urhoollinen mies oli joutunut asekumppaninsa ja ystävänsä kavallettavaksi. Ketä enää voi uskoa? Ihmisvoima ja ihmiskunnia ei ole enemmän arvoinen kuin taivasta kohti nouseva savu, joka hetkessä katoo. Eivät-

köhän nuo korkeat herrat Lewenhaupt ja Buddenbrock ajatelleet samaa matkallaan mestauslavalle?

Koko seutu muistutti vielä tuosta suuresta hävityksestä, joka 14 vuotta sitten oli kohdannut kaupunkia, mutta väsymättä työskentelevä luonto oli jo joutunut luomaan sovittavia näköjä keskelle hävitystä. Poltettujen kotien rauniot seisoivat vielä paikallaan, mutta niiden tuhasta oli noussut tuore nurmikko, ja sen yli oli versonut nuori metsä kaikenlaisia seudun puita. Edempänä nähtiin kivi- ja soraläjiä, hävitettyjen linnavallien jäännöksiä, mutta nekin viheriöitsivät ja muistuttivat samoinkuin edellisetkin hautakumpuja. Kaupungin keskiosassa oli sitävastoin elämä päässyt oikeuksiinsa. Venäläinen kasarmi ja talo linnanpäällikköä varten seisoivat valmiina muiden rajavartioille tarpeellisten kruununrakennusten yhteydessä. Maan omista asukkaista olivat muutamat porvarit vaimoineen ja lapsineen palanneet takaisin uuden kruununvoudin ja hänen perheensä kanssa. Suomalainen rihkamakauppa kahden venäläisen kauppapuodin naapurina sekä jotkut kalastajamökit rannalla osoittivat, etteivät suomalaiset olleet ainiaaksi hyljänneet tätä surun saarta. Oltiinpa aikeessa rakentaa luterilainen kirkkokin, mutta toistaiseksi täytyi seudun suomalaisen väestön käydä joko Luumäen tahi Taipalsaaren kirkossa. Vihkiäiset, lasten kastaminen ja maahanpanijaiset tuottivat siten monta vaikeutta, mutta mitä ei voitu auttaa, sitä täytyi kestää.

Löfving päätti nyt holhottiensa kanssa lähteä kaupungin rajojen sisälle etsimään jotakin mökkiä, jossa he voisivat lämmitellä, kun aamu oli kylmä, ja rauhassa aukaista eväspussinsa. Nuo hänen kaksi seuraajaansa olivat, vaikka olivatkin vasta ensimäisessä nuorukais-iässä, kaikessa hyvin erilaiset. Vanhempi, Yrjö Maunu Sprengtport, syntynyt 1740, oli kadetti, ja hänen verevien poskiensa väri sointui hyvin hänen sinikeltaisen ruotsalaisen univormunsa kanssa. Nelivuotiaana, isättömäksi jääneenä ja köyhänä kehdosta saakka oli hän kyllä ollut puutteiden karaistavana, mutta hänen iälleen luonnollinen reippaus ei ollut kuitenkaan

kadonnut. Ilme hänen somasti muodostuneen suunsa ympärillä ja loisto hänen silmissään ilmaisivat haaveilevaa ja tulista mielenlaatua.

Ei voinut enää kukaan huomata kuinka kovaa koulua hän lapsuudessaan oli käynyt. Kaikki olikin jo voitettu sen suuren taitekohtauksen jälkeen, kun hän ensi kerran astui jalkansa Ruotsin mantereelle. Rouva Sprengtport oli vuonna 1752, kun Aadolf Fredrik kuninkaana matkusti Suomessa, esittänyt silloin yksitoistavuotiaan poikansa hänen majesteetillensa, pyytäen hänelle sijaa itse kuninkaan äsken perustamassa kadettikoulussa. Hänen pyyntöönsä suostuttiin, mutta kun oppilaitos muutama vuosi sen jälkeen kuningattaren yrittämän revolutsioonin tähden suljettiin, otettiin nuori kadetti konduktööriksi linnoitustöihin ja joutui siten suuren Ehrensvärdin johtoon Viaporissa. Tästä käännekohdasta alkoi uusi aika Yrjö Maunulle. Ylevämielinen, nerokas mestari tuli hänen ihanteekseen, ja hänen isänmaanrakkautensa siksi tarkoitusmääräksi, joka liiteli nuorukaisen unelmissa. Kunpa vain Suomi saisi useamman semmoisen miehen, niin olisi se pelastettu.

Ensimäistä matkaansa Ruotsiin Yrjö Maunu ei unohtanut koskaan. Niukalla eväspussilla varustettuna lähetettiin hänet kodista mukanaan kirje sedällensä Henrikille, joka oli everstiluutnanttina Itägöötanmaan rykmentissä, vaan jonka siihen aikaan piti saapua Tukholmaan. Alus lähti purjehtimaan, mutta syysmyrskyt ja merivahingot viivyttivät matkaa monenkertaisesti, ja kun vihdoin päästiin satamaan, oli Yrjö Maunu puilla paljailla. Kirje oli kuitenkin hänen povessaan, ja niine hyvineen lähti hän maille. Avuliaat ihmiset opastivat hänet Ladugårdslandetiin, jossa kuningas piti suurta paraatia, ja monien loistavien herrojen joukossa huomasi hän setänsä. Kun tämä äkkiä näki edessään kalpean, risaisen pojan, joka nöyrästi kumarsi ja tarjosi hänelle kirjettä, huudahti setä: — Suuri Jumala, oletko sinä Yrjö Maunu? Kun asia oli selvillä, pantiin poika kouluun. Kaikki vastoinkäymiset olisivat nyt jääneet unohduksiin, mutta olo kuninkaallisten oppi-

laiden seassa tuntui nuoresta kadetista painostavalta, koti-ikävä rasitti häntä, ja ne monet nöyryytykset, joita suomalainen maalaispoika sai kokea Tukholman hienojen kumppanien puolelta, eivät koskaan hävinneet hänen mielestään.

Hänen nykyinen kumppaninsa, Juhana Henrik Hästesko, oli syntynyt 1741. Hänkin oli koko kaunis, mutta toverin innostunutta näköä hänessä ei ollut. Harmaa nuttu ja valkoinen kaulaliina tekivät hänen kalpeahkot kasvonsa vieläkin kalpeammiksi. Raskasmielisyyden vivahdus varjosti hänen siniharmaita silmiänsä, ja suun hymyssäkin tuntui joskus salainen alakuloisuuden piirre. Kahdeksankuukautisena oli hän jo menettänyt isänsä, ja äidin köyhyys sekä heidän muutoinkin ahtaat olonsa olivat muiden vaikeuksien ohella painaneet leimansa nuoreen mieleen. Kunpa olisi hänelläkin, niinkuin Yrjö Maunulla, ollut setä avustamassa! Isänsä, luutnantti Hästesko-vainajan ystävien ja kumppanien toimesta oli hän päässyt kuninkaalliseen tykkiväkeen, mutta kun hän ei voinut pienellä palkallaan tulla toimeen Tukholmassa, palasi hän Turkuun ja koetti siellä jatkaa opintojaan. Hänen toivonsa oli päästä niiden onnellisten joukkoon, jotka Ehrensvärdin johdossa työskentelivät Viaporissa, mutta vielä hän ei ollut onnistunut. Juhana oli suvella käynyt linnassa uudistamassa pyyntönsä, ja täällä suostuttiin Yrjö Maunun kanssa matkasta Lappeenrannan taistelutantereelle, jossa heidän isänsä olivat tapelleet ja josta luutnantti Hästesko haavoitettuna kannettiin vangiksi eikä sen koommin enää palannut. Rouva Sprengtport ei ollut kuitenkaan suostunut heidän tuumaansa muulla ehdolla kuin että Löfving ottaisi heitä opastaaksensa. Siihen oli vanha kapteeni varsin valmis, ja niin lähdettiin matkaan ja täällä nyt oltiin.

Kaikki kolme astuivat, suoritettuansa kaikki temput tulliportissa, kaupungin alueelle. Siellä he poikkesivat ensimäiseen hökkeliin, jonka sisustus osoitti köyhyyttä kaikkialla. Alastomaan seinään kiinnitetty leveä penkki teki kai vuoteen virkaa, sillä semmoista ei näkynyt, ja siinä

olikin ryijyllä peitettyjä patjoja. Sen edessä seisoi pieni pöytä ja akkunan alla tuoli ilman selkänojaa. Muita huonekaluja ei näkynyt montakaan: vaatearkku ja rukki, villakoppa, mustunut virsikirja ja vähän astioita hyllyllä, siinä kaikki. Mökin asukkaana oli vanha, hyväntahtoiselta näyttävä eukko, joka kernaasti suostui vierasten pyyntöön saada vähäksi ajaksi tyyssijaa ja jos mahdollista lämmintä maitoa. Sitä oli saatavissa, ja emäntä viritti tulen pesään. Pojat istuivat pöydän ääreen ja kuuluivat vilkkaasti keskustelevan lempiaineestaan, Viaporin linnasta, jonka pääpiirteitä Yrjö Maunu kuvasi eteensä levitettyyn paperiin ja selitti kumppanilleen. Löfving asettui pienen akkunan eteen katselemaan seutua. Kun hän oli siinä kotvan aikaa seisonut, herätti hänen huomiotaan joukko maarahvasta, miehiä ja naisia, jotka pyhävaatteissa, toiset ajaen, toiset jalkaisin, pitkin maantietä riensivät tulliportille, jonka alaslaskettu salpa kuitenkin esti heidän pääsöänsä kaupunkiin. Venäläisen sotamiehen täytyi ensin tarkastaa heidän passejansa ja tutkia heidän myttyjänsä, etteivät sisältäneet mitään tullattavia tavaroita. Kun kaikki oli suoritettu, nostettiin salpa, ja koko joukko riensi sisään.

Löfvingille ei tämä ollut mitään uutta, olihan hän äsken ollut saman menettelyn alaisena, mutta häntä huvitti katsella näitä kokemattomia ihmisiä, jotka ällistyneinä seisoivat uuden kruunun vartiamiehen edessä. Minkätänden lienevät he tänne saapuneet. Lappeenrannassa ei pidetty markkinoita, ja kaupankäynti ruotsinpuoleisten pitäjien kanssa oli kielletty. Jotakin erinomaista oli kaiketi tekeillä, sillä vähäpätöisestä syystä eivät nämä kaukaa tulleet olisi matkustaneet vieraaseen kaupunkiin. Kun askareilla ollut emäntä samassa astui sisään, kysyi häneltä Löfving, pidettiinkö nyt markkinoita kaupungissa.

— Ei maar, selitti eukko, ne kokoontuvat kuulemaan saarnaajaa. Häntä odotettiin eilen Vehkalahdelta, ja nyt virtaavat kaikki ihmiset hänen luoksensa. Minunkin pitää lähteä sinne ennenkuin hän alkaa. Kai herratkin tulevat?

— Vai niin! Käykö Vehkalahden pastori täällä, vai onko se joku vieras pappi? kysyi Löfving.

— Ei hän olekaan mikään oikea pappi. Kerrotaan, että hän useita vuosia on kierrellyt Jumalan sanaa saarnaamassa, ja kaikkialla on hän vetänyt ihmiset puoleensa. Hän on niin köyhä, ettei hänellä ole muuta kuin mitä hyvät ihmiset antavat, mutta hän ei kerjää koskaan eikä jää kenenkään luo asumaan. Sanotaan hänen tulleen semmoiseksi surusta.

Kun ei enempää kysytty, rupesi emäntä asettamaan ruokaa pöydälle.

— No joko olette selvillä? kysyi Löfving pöydän ääressä istuvilta pojilta.

— Heti, vastasi Yrjö Maunu nousten. Kaikki olisi valmista, mutta Wargön linnoitukset ovat kovin mutkikkaat.

— Vai niin. No onhan semmoisissa monta mutkaa. Näytähän.

Kapteeni veti paperin luoksensa, tarkasti piirustusta ja sanoi: — Tämä siis on Viapori.

— Niin on. Katsokaa näitä saaria. Everstiluutnantti Ehrensvärd väittää rakentaneensa Suomelle pesän, jota ei voida valloittaa, jos sitä ymmärretään puolustaa.

— Vai niin, vastasi kapteeni, ikäänkuin olisi hän kuullut suurenkin uutisen. Hän oli itse pari kertaa käynyt Viaporissa omin silmin nähdäksensä näitä puolustuslaitoksia. Viime kerralla oli Ehrensvärd itse kuljettanut häntä ympäri ja selittänyt luonnoksiansa ja toiveitansa, mutta vanhaa soturia huvitti nyt kuulla nuorten mieltä ja tutkia mihin entisten kumppanien pojat kelpasivat.

— Kuinka tuon monimutkaisen suunnitelman laita oikeastaan on? kysyi Löfving ollen olevinaan tietämätön.

Yrjö Maunu osoitti sormellaan paperiin: — Katsokaa, herra kapteeni. Ehrensvärd on linnoittanut nämät saaret tavalla, jolla ei ole vertaista Ruotsissa. Tämä suuri saari on Wargö. Nämät kaksi kohtaa ovat päälinnana, mutta pienet saaret muodostavat niinikään linnoja, jotka voivat tais-

tella itsenäisesti. Sitäpaitsi on aikomus laittaa makasiinit, varastohuoneet, pajat ja asuinhuoneet tavallansa linnoiksi, niin että niistä on kaksinkertainen hyöty. Kaikki nämä rakennukset Wargössä ovat niin sijoitetut, että ne kokonaisuudessaan muodostavat suuren linnan päälinnassa. Ja nämä muut saaret muodostavat Wargön kanssa mahtavan kokonaisuuden.

Löfving naurahti: — Totta tosiaan, kun nyt vain saadaan Viapori miehitetyksi urhoollisilla sotureilla.

Juhana ojensihe. Hänkin halusi saada sanansa joukkoon ja lausui: — Luulen, että everstiluutnantti Ehrensvärd aikoo saada aikaan uuden tykistökoulun Viaporia varten. Kun pyysin saada oppia hänen johdollaan, paheksui hän entisen koulun lakkauttamista. Hän sanoi välttämättömäksi parantaa rajapuolustusta ja kasvattaa miehiä, jotka kykenevät korjaamaan tehdyt erehdykset.

— Hän sanoi, keskeytti Yrjö Maunu eloisasti, että Suomi oli uhrattu anteeksiantamattomalla tavalla, mutta että nyt pitää hän huolta siitä, että Ruotsin uskollinen rajavartia joutuu parempaan tilaan. Rajavartialla tarkoitti hän meitä, jotka asumme Suomessa.

Löfving nyökäytti myöntävästi päätään: — Ehrensvärd on viisas ja kunnon mies. Tunsin hänen isänsäkin, mutta hänen nimensä oli Schaeffer. Ukko oli rehellinen porvari Turussa, ja hänen veljensä elää siellä vielä. Hän tekee kauppaa pienessä talossa vastapäätä kenraalirakennusta.

Ihmettelyn huudahtus kuului nuorten huulilta. He eivät olleet aavistaneet, että Ehrensvärd oli heidän kotimaallensa niin likeinen.

Kapteeni jatkoi: — Ehrensvärd pitää kyllä itseänsä ruotsalaisena, koska hän, niinkuin moni muu suomalainen, ison vihan aikana syntyi Ruotsissa ja jäi sinne, mutta hän rakastaa Suomea isäinsä maana, ja minä neuvon teitä pitämään mielessä mitä hän opettaa.

Yrjö Maunu. Hän sanoi, että jos Suomi menetetään, joutuu Ruotsin vapaus vaaraan.

Löfving. Saattaapa joutua vaaraan muutkin pohjoisvallat. Katsokaa, pojat, vapautemme ja uskomme puolesta olemme me vanhat taistelleet, ja niiden puolesta tulee teidänkin seisoa.

Juhana. Me emme kammoksu taistelua emmekä kuolemaa.

Yrjö Maunu. Me emme kuole, me voitamme.

Emäntä oli jo saanut vaatimattomat laitoksensa pöytään, ja ruvettiin ruoalle. Löfving katseli häntä nyt tarkemmin ja huomasi että eukkokin häntä katseli. Tuossa naisessa oli jotakin tuttua. Lieneekö hän ennen nähnyt häntä.

— Ettekö kapteeni enää tunne minua? kysyi nainen vihdoin. Minä olen majurinrouvan Ulla.

— Rouva Sprengtportin Ulla? toisti Löfving itsekseen. Mutta samassa hänelle selveni kaikki. Totta tosiaan, onhan siinä majuri Sprengtportin entinen palvelijatar, naimisissa Raskin kanssa Löfvingin omasta komppaniasta. Niin oli, vaikka hän ei tuota alussa huomannut.

Ulla sitävastoin oli kohta tuntenut kaikki kolme. Miksei hän tuntisi kapteenia, majurin oikeata kättä, ja kuinka hän ei käsittäisi, että tuo kirkassilmäinen kadetti oli hänen oma, pikku Yrjö Maununsa. Ja olihan tuo kolmas herra aivan isänsä näköinen. Ulla muisti hänet hyvin ihan semmoisena kuin hän seisoi Lappeenrannassa samana päivänä, kun naiset lähtivät Wrangelin luo pyytämään apua. Kaikki nämä muistot saivat hänen mielensä niin herkäksi, että hän itkien ja nauraen tervehti rakkaita vieraitansa lämpimillä kädenpuristuksilla.

Ullan elävät kertomukset virittivät Yrjö Maunussa hänen lapsuutensa ja kaiken sen hyvän muistoja, mitä hän oli kuullut tästä uskollisesta hoitajasta. Unennäön kaltaisia, mieluisia tapauksia astui äkkiä esille ja lämmitti hänen sydäntänsä. Ne häntä yllyttivät antamaan Ullalle jonkun merkin kiitollisuudestaan, mutta millä tavoin? Hänen matkakassansa ei sietänyt mitään ylimääräistä menoa, ja muuta hänellä ei ollut. Ehkä sopisi lainata toverilta. Mutta

Juhana sanoi sitä mahdottomaksi. Suurella vaivalla oli hän saanut kokoon matkaa varten välttämättömän summan, ja epätietoista oli, riittäisikö se edes.

Entä lainata Löfvingiltä? Ei, häneltä kai saisi jonkun järkevän saarnan. Mutta jättääkö Ulla ilman mitään kiitollisuuden muistoa? Ei sitäkään.

Hetkisen mietittyänsä otti nuorukainen esille rahapussinsa. Hiiteen huolet, suoriudutaan miten voidaan. Hän sieppasi sieltä hopeariksin ja astui vakavin askelin Ullan luo laskeaksensa sen hänen käteensä.

Ällistyneenä ja hämmästyksissä tahtoi tämä kieltää, mutta kun Yrjö punastuen pyysi häntä pitämään hyvänään rahan hänen muistokseen, otti Ulla sen ja käänteli sitä äänettömänä kädessään. Hän vain katseli sitä katselemistaan, ja kyyneleet nousivat hänen silmiinsä. Olihan tuo ruotsalainen raha Ruotsin Suomesta kotoisin. Kuinka paljoa se muistutti! Kuninkaallisessa kuvassa näki hän taas kotimaan, nuoruutensa ja kaiken, mikä oli hänelle rakasta.

Yrjö Maunu ymmärsi kyllä, että hän Ullan kyyneleistä huolimatta oli saanut hänet onnelliseksi, ja se teki Yrjönkin onnelliseksi. Matkakassan vajavuus sai jäädä huomispäivän huoleksi. Kun Ulla sitten tuhannesti kiittäen ja siunaten puristi hänen kättänsä, unohti hän, että kirkas riksi kyllä joutuu muistiin viimeisessä tilissä Löfvingin kanssa.

Kapteeni oli mitään sanomatta, mutta kahdella päällä katsellut tuota pientä kohtausta. Hän tiesi hyvin, mitä riksi merkitsi kadetin ja hänen äitinsä taloudessa, ja ihmetteli itsekseen koska tuo nuorukainen tulee järkiinsä. Mutta se tapa ja se katse, jolla Yrjö Maunu antoi lahjansa, liikutti hänen sydäntänsä ja vahvisti, huolimatta tuosta kevytmielisyydestä, hänen hellyyttänsä vanhan majurinsa poikaa kohtaan. Olihan tuo veitikka pahanpäiväinen huimapää, mutta sydän oli kuin kulta, ja järki tulee kai vuosien kanssa. Tuon köyhän naisen ilo oli kyllä jonkun uhrauksen arvoinen.

Ulla oli vanhentunut, hän kuten muutkin, mutta keltainen tukkansa ja lapsenhurskaat silmänsä hänellä vielä oli. Nöyryys ja luottamus loi hänen lempeisiin kasvoihinsa hiljaisuuden ja rauhan ilmeen, vaikka kyllä näkyi, että hän kuluneina vuosina oli saanut monta kovaa kokea. Sodan edellisenä vuotena oli Rask tullut kysymään eikö mentäisi pappilaan ja vihille. Lappeenrannan taistelun jälkeen häntä ei ollut näkynyt, ja Ulla suri häntä vainajana, mutta kun hän äkkiä ilmaantui, piti Ulla asiata Jumalan säätämänä ja päätti seurata Raskiansa. Täysin iloisena hän sitä ei tehnyt, sillä täytyihän hänen luopua rouvasta, joka oli leskenä ja kaipauksella päästi Ullan lähtemään. Lisäksi oli ruotsalainen Suomikin jätettävä, sillä Raskin torppa oli Venäjän puolella. Häät vietettiin sittenkin hyvän emännän luona, itkusilmin erottiin, ja Ulla lähti, mutta se onni, jota hän toivoi, katosi pian kuin unelma. Torppa oli köyhä, parina vuotena vei halla vuodentulon, ja lopulta täytyi se myydä. Molemmat hänen lapsensa kuolivat pieninä, ja vihdoin sai hän saattaa miehensäkin hautaan. Tämä oli joku kuukausi sitten kuollut ponnistuksista ja puutteesta. Siitä ajasta ei ollut Ullalla kuin yksi maallinen toivo: hän halusi takaisin majurinrouvan luo, ja herrojen piti puhua hänen puolestaan. Ensi keväänä aikoi hän mytty kainalossa vaeltaa Ruotsin Suomeen, sillä siellä tahtoi hän kuolla. Täällä ei hänestä tietänyt kukaan, eikä hän kenestäkään. Ne perheet, joissa hän pesi vaatteita ja lattioita, huolivat hänestä yhtä vähän kuin hän niistä. Useimmat Lappeenrantalaiset olivatkin muukalaisia Venäjältä.

Nuorista oli erittäin hauskaa tutustua Ullaan. Hän oli ollut muassa sodan alusta ja oli tuntenut heidän isänsä. Hänen sanansa olivat historiallisia todistuskappaleita, ja nuorukaisista tuntui ikäänkuin olisi tämä nainen vienyt heidät uuteen ja merkilliseen entisten aikojen kuvakokoelmaan. He kuuntelivat hänen kertomuksiansa avosuin, ja Ulla katseli heitä hymyillen ja lempeästi.

— Eikö teidän mielestänne, kapteeni, nuori herra Hästesko ole hyvin isänsä näköinen? Huomasin kasvoista heti, kuka hän oli.

Kapteeni käänsi päänsä Juhanaa kohden, katseli häntä tarkasti ja vastasi: — Mielestäni on hän sekä isän että äidin näköinen. Molemmilla oli kova aika.

— Sanokaas muuta, herra kapteeni. Muistan sen päivän, jolloin sota julistettiin. Voi niitä aikoja! Samana päivänä, kun lähdimme Marttilaan, oli rouva Hästesko pienen lapsensa kanssa meillä. Herra Juhana oli silloin vain puolen vuoden vanha. Näen vielä kuinka luutnantti juoksujalkaa tuli suuressa kiireessä pirttiimme sanomaan jäähyväisiä, sillä tieto oli tuotu, että vihollinen on tulossa, eikä kukaan saanut poistua asemastaan. Mutta everstiluutnantti Brandenburg oli kuullut, että luutnantin rouva aikoi lähteä kaupungista ja antoi sentähden neljäsosatunnin loman luutnantille.

Juhanin sydän sykki yhä kovemmin: — Oliko se viimeinen kerta? kysyi hän.

— Oli. Teidän äitinne lähti meidän seurassamme Marttilaan, ja taistelun jälkeen kannettiin luutnantti pois vangiksi.

— Olen kuullut, sanoi nuori Hästesko, että univormu, jossa isäni vietiin, pian oli repaleina. Ne hän kuitenkin piti säilyssä, sillä hän tahtoi saada ne ruumispuvukseen, koska äiti itse oli kutonut kankaan. Kun isä kuolinvuoteellaan jätti tovereillensa hyvästit, leikkasi hän kappaleen univormun rintapielestä ja pyysi, että se toimitettaisiin minulle sillä tervehdyksellä, että hänen sydämensä oli sykkinyt Ruotsin hyväksi, mutta kiitokseksi uhrattiin Suomi ja sen kansa kavallettiin. Tuon muistan vielä.

— Jos kertoisimme moisia asioita Ruotsissa, sanoi Yrjö Maunu reippaasti, niin vastattaisiin ylpeästi, että Ruotsin rykmentit tekivät minkä voivat Lappeenrannan pelastamiseksi, mutta suomalaiset pakenivat. Ei kukaan tiedä kuinka kauhealta se tuntuu, kun Tukholmassa matkitaan meidän suomenvoittoista puhettamme ja meidän sotamiehiämme haukutaan pelkureiksi.

Ullan kasvot värähtelivät. Pakoa hän ei voinut kieltää, mutta toivoi kuitenkin että Jumala tuomitsee erehtyneitä lievemmin kuin ihmiset. Paljo entisaikojen tapauksia aaveili sinä päivänä.

Yrjö Maunu loi kysyväiset silmänsä alakuloiseen naiseen. Mitä hän tarkoittanee?

— Isonvihan kauhut, jatkoi Ulla, turmelivat sielua pahemmin kuin ruumista. Iloinen rohkeus, luottamus, uhraavaisuuden halu olivat kadonneet.

— Saattaa olla, kuului Löfvingin ääni akkunan luota, jossa hän veteli savujansa, saattaa olla, mutta tuo kurja pako ei ollut sodan syy. Sotia on ollut kaikkina aikoina, mutta eivät Suomen pojat ole koskaan ennen häväisseet itseänsä sillä tavoin. Mihin olisivat Ruotsin kuninkaat joutuneet, jos olisimme heille lähettäneet moista väkeä.

— Miehen urhous ei ole hänen käsivarsissaan, vaan hänen sydämessään, sanoi Ulla. Mutta Suomen miesten sydän oli haavoitettu niinkuin heidän isänmaansakin. Se oli heissä kai perintönä.

Löfving. Sitä en usko.

Ulla. Kun lisäksi kerrottiin, että herrat olivat myyneet maan, kävi epäluottamus niin toivottomaksi, että heitettiin kaikki.

Yrjö Maunu. Ensi sodassa valloitamme takaisin venäläisen Suomen.

Ulla. Ei kirkkoa unelmilla rakenneta. Moni sanoo, että käy vielä pahemmin kuin ennen sille, joka rohkenee ruveta taisteluun. Ettekö tekin, kapteeni, luule samaa.

Kapteeni kohotti päänsä ja nojautui seinää vastaan. Hän ei voinut kieltää, että kaikki oli mennyt hirveästi taapäin. Oh! kun hän ajatteli Ruotsia semmoisena kuin se oli hänen nuoruudessaan. Ja nyt? Tuo loistava valtakunta oli vain entisyytensä varjo. Poissa oli Liivin-, Viron- ja Inkerinmaat linnoineen. Poissa oli Viipuri, ja Suomi oli halaistu.

— Me otamme takaisin kaikki, mikä on meidän, huusivat nuorukaiset kuohahtavalla rohkeudella. Vääryydellä on Suomi anastettu. Eikö niin, kapteeni?

— Vääryydellä, toisti kapteeni. Sitä en tiedä. Voittaja piti itsensä oikeutettuna ottamaan mitä omistaja heitti. Olihan koko Suomi yhteen aikaan hänen vallassaan, vaikka hän sitten luopui toisesta puolesta.

Sitten kapteeni kertoi, että ensin puhuttiin semmoista, että Suomi oli jaettava Hankoniemestä pohjoiseen, niin että Ruotsille jäisi ainoastaan kapea kaistale. Sitten sanotiin toisena päivänä, että maa oli tehtävä venäläiseksi maakunnaksi, ja toisena taas, että keisarinna tahtoi tehdä siitä itsenäisen kuningaskunnan Aadolf Fredrikille.

Yrjö Maunu nykäsi toisten huomaamatta toveria kylkeen: — Nyt kuulet, etteivät ne olleet satuja ja valhetta, mitä sinulle kerroin sisarestani. Maria oli ensimäinen, joka ilmoitti keisarinnan päätöksen.

Juhana ei vastannut, ja Löfving kertoi lisäksi, että moni Venäjällä harrasti Suomen tekemistä eri valtakunnaksi. Arveltiin, että maasta siten saataisiin sopivin raja Ruotsin ja Venäjän välille.

Haaveilevina katselivat nuorukaiset avaruuteen. He etsivät tuota valtakuntaa, mutta sitä ei näkynyt. Itsenäistä Suomea tuntui mahdottomalta ajatella. Yrjö Maunu kääntyi Löfvingin puoleen kysyen: — Miltähän semmoinen näyttäisi? Löfving veti suunsa täyteen savua, puhalsi sen ilmaan ja viittasi sitten noihin keveisiin tupruihin: — Tämmöiseltä Suomen valtakunta näyttäisi. — Ja sitten hajotti hän kädellään hattaran, joka siten haihtui.

Nuoret pitivät näitä sanoja kovina ja kylminä, mutta Löfving selitti säälimättä: — Köyhä maa, semmoinen kuin meidän, ei tule aikaan omin neuvoin. Me tarvitsemme mahtavamman suojaa. Tähän saakka on Ruotsi ollut semmoisena, mutta nyt täällä on kaksi herraa, toinen itäistä toinen läntistä puolta varten, ja saattaa tulla aika, jolloin moni on kahdella päällä, kenen kanssa kulkea. Ruotsi ei voi enää suojella rajaansa, ja kahden herran palveleminen on meidän perikatomme.

— Mitä arvelette? kysyi Yrjö Maunu katsellen Ullaan.

Tämä pani surullisena kätensä ristiin: — Mitä minä ymmärtäisin arvella! Jos ei hyvä Luoja meitä auta, niin ei tässä auta ihmisneuvot.

Nuorukaiset katselivat toisiansa ahdistuneina. Näytti niin ihmeellisen salaperäiseltä ja toivottomalta. Mutta hetken perästä Yrjö Maunu hypähti ylös, heitti päänsä taapäin kuin virma varsa ja huudahti reippaasti: — Tahtoisin olla kuningas! kuningas!

Löfvingistä oli mieluista nähdä pojan tulista luonnetta, ja hän kysyi iloisesti: — Mitä kadetti silloin tekisi?

— Minä kiipeisin korkeimmalle huipulle rajalla ja rummuttaisin kunnes koko Ruotsin Suomi kuuntelisi. Sitten puhaltaisin torveeni ja huutaisin: — Tulkaa tänne! Tänne luokseni! Kaikki! Menemme yhdessä!

— Ja sitten? naurahti Juhana.

— Sitten huutaisin: — Katsokaa! Tuolla on Venäjän Suomi! Mutta se on meidän, ja me sen otamme!

— Mutta jos eivät tottele, pilkkasi toveri.

Yrjö Maunu loi häneen puoleksi uhmaavan katseen: — Oletko unohtanut mitä Ehrensvärd puhui eri aikakausien taistelusta keskenään.

— Minkä aikakausien?

— Etkö muista? Ehrensvärd sanoi, että kun suurten miesten sanoja ymmärretään, niin ne koskevat ihmisten sydämiin ja nostavat vastakaikua, joka kantaa ne ulos maailmaan. Sentähden huutaisin valtakunnan rajalta ulos maailmaan. Jos kansa ei tottelisi vapaaehtoisesti, niin käskisin. Nyt täytyy mennä. Valitkaa. Joko seuraatte minua tahi ammun teidät, sillä minun *täytyy mennä eteenpäin!*

— Mutta, keskeytti Löfving musertavin hymyin, oletteko te siis semmoinen suuri mies, kadetti?

Nuorukainen punastui tuimasti, mutta malttiansa menettämättä vastasi hän reippaasti: — En sanonut olevani suuri mies, minä haluaisin olla kuningas vapauttaakseni Suomen. Mutta sitä, joka sitä voi ja sen tekee, minä sanon suureksi mieheksi, ja semmoinen tahtoisin olla.

Kapteeni, joka kiinteästi oli seurannut lemmikkiänsä silmillään, ei joutunut vastaamaan, sillä ovi aukeni, ja sisään astui mies, jonka Löfving ensi silmäyksellä luuli tuntevansa Attilaksi, omaksi pojakseen. Mutta, voi, kuinka hän oli muuttunut.

Kapteeni seisoi siinä herpaantuneena. — Attila! huudahti hän. Martti, sinäkö se olet? Sinähän se olet!

— Niin, mikäli minä enää olen sama kuin se, joksi minua luulette. Minä olen nyt toinen.

— Sen näen. He ovat jättäneet sinut leivättömäksi samoinkuin minutkin, mutta Jumala on auttanut niin, että minulla nyt on leipää meille molemmille. Sinun ei tarvitse enää kerjätä.

Löfving ojensi hänelle kätensä. Attila tarttui siihen, mutta vastasi vakaasti: — Jos maallinen onni olisi ollut silmämääräni, olisin voinut saavuttaa sen jo aikoja sitten, sillä hyväntekijäni Viipurissa halusi kernaasti saada minut perillisekseen ehdolla, että ottaisin hänen nimensä ja naisin hänen sisarentyttärensä. Olihan se loistava tarjous suurine maallisine etuineen, mutta viskasin kaikki luotani ja olen nyt yhtä paljaana kuin alottaessani elämän tässä köyhässä maassa, mutta sittenkin onnellisena toivossa, että voin ennen kuolemaani laskea perustuksen, jolle onneton kansamme saattaa rakentaa vastaisen korkeamman ja kauniimman maailman.

Löfving seisoi kuin ukkosen iskemänä. Oliko tämä hänen ennen niin uljas ja rohkea poikansa?

— Sinuako he sanovat saarnaajaksi? kysyi kapteeni toinnuttuansa.

— He sanovat minua myös lohduttajaksi, tienoppaaksi. Suokoon Jumala, että olisin semmoinen.

Isä ja poika katselivat toisiansa ääneti. Vihdoin kysyi Löfving: — Mikä on pakottanut sinua tähän kulkurielämään? Itsekö sinä, vai muut?

— Onko sitten minulla muuta kuin yksi tehtävä tässä maailmassa. Ettekö tiedä mitä lupasin *hänelle?* Sen työn, jonka vannoimme suorittavamme kotimaassamme, on sen

oma kansa jo aikoja sitten ruhjonut. Se ei tietänyt, mitä se teki, mutta minä tiedän mitä lupasin. Maallista valtakuntaa emme enää saa aikaan, mutta me luomme toisen, joka on ylevämpi. Ristin lippu kohoo korkeammalle kuin mahtavien kruunut, ja sen alla tulee kansamme vast'edes pyrkiä vapautukseen.

Löfving tarkasti surullisena tuota niin ihmeellisesti muuttunutta olentoa, mutta Attila hymyili hellästi isälle ja silmäili tyynesti ympärilleen.

— Keitä nuo ovat? kysyi hän haaveilevat silmät kiinnitettyinä nuoriin, jotka olivat vetäytyneet syrjään.

Löfving vastasi viitaten Yrjö Maunuun: — Hän tuossa on Sprengtport ja *hänen* velipuolensa.

Attila ei vastannut, mutta hänen katseensa kävi sielukkaammaksi, kun hän liikahtamatta katseli sitä, joka oli Marialle niin likeinen. Tämäkin huomasi sen, ja hänestä tuntui vihdoin epämiellyttävältä tuon vieraan tutkiva katse. Kuuma puna nousi nuorukaisen poskille ja hän vetäytyi puoleksi hämillään kumppaninsa taa. Silloin Attila astui esiin, tarjosi hänelle kätensä ja sanoi: — Herra sinua varjelkoon, nuorukainen. Tulkoon sinusta se, joka tekee mitä me emme voineet.

Yrjö Maunu kiinnitti silmänsä kirkkaina ja kysyvinä vieraaseen. Hän ei tiennyt mitä ajatella ja mitä vastata.

— Olen tuntenut isäsi.

— Isäni?

Vastaamatta tarttui Attila pojan hartioihin ja käänsi hänet päivää kohden tarkastaen kauniita kasvoja ja vetäytyi sitten takaisin syvästi liikutettuna. Yrjö Maunu seurasi häntä kysyvin, jopa uhmaavin katsein. Kerjäläisen ihmeellinen tunkeilevaisuus loukkasi häntä, mutta jonkinmoinen surullinen hellyys tuossa rohkeassa miehessä sekä luontainen arvokkuus hänen ryhdissään pidätti nuorukaisen käsivartta, kun hän aikoi työntää hänet pois. Löfving ymmärsi, mitä nuorukaisen mielessä liikkui, ja hän lähestyi ystävällisesti:

— Tämä on Attila, josta olemme puhuneet, kuiskasi hän.

Hämmästyksen tunne yhdistettynä vastenmielisyyteen vihloi Yrjö Maunua. Semmoiseltako tuo Attila näyttää? Mieronkiertäjältä. Ei ollut mahdollista, että Maria olisi rakastanut semmoista. Joko oli koko hänen historiansa valhe, tahi valehteli Löfving nyt. Nuorukainen kääntyi pois.

— Hän ei ole aina ollut semmoinen, sanoi Löfving ääntään hiljentäen. Hän on murtunut ja köyhä.

Nämä sanat koskivat uuteen kieleen nuorukaisen sydämessä. Köyhyys, sehän oli jotakin, jota hän ymmärsi. Se nosti sääliä.

Juhana, joka oli kuullut Attilan sanovan, että hän tunsi Yrjö Maunun isän, toivoi, että ehkä vieras tietää jotakin hänenkin isästään, mutta epävarmana kuinka menetellä pyysi hän kumppaniansa: — Kysy sinä tuolta mieheltä, tunsiko hän isäni.

Yrjö Maunu muisti hyvin, että Attilan ja hänen isänsä tuttavuus oli lyhytaikainen. Toisin oli Marian laita, ja hänen ihmeellisestä tarustaan hän ei koskaan saanut kyllikseen. Ehkä hän nyt saa siitä selvän. Mutta oliko se toivottavaa nyt vierasten läsnäollessa? Marian hairahdus oli kyllä tunnettu, mutta aika oli sen saattava unohdukseen. Hänkö, hänen veljensä, nyt pyytäisi verestyttämään rakkaan nimen häpeää. Hetkisen nuorukainen epäröi, sitten hän vastasi pää poiskäännettynä: — En kysy mitään. En tahdo. Sillä hän luuli päässeensä enemmistä tiedusteluista.

Sillävälin oli Attila pyytänyt Ullalta lupaa paistaa muutamia nauriita tuhassa. Tämä tarjoutui keittämään ne, sillä tuhka oli jo jäähtynyt, ja kun Attila aukaisi pussinsa, kaatoi Ulla sisällyksen pataan.

Löfvingiin oli tämä ihmeellinen yhtymys syvästi koskenut, ja hänen kiihkein toivonsa oli, että nuorukaiset jättäisivät hänet yksin poikansa kanssa. Kun hän sitävarten kysäsi näennäisesti välinpitämättömänä, eivätkö nuoret miehet tahtoneet omin päin katsella kaupungin ympäristöä, vastasivat molemmat mieluummin jäävänsä tänne, ja kapteeni laskeutui sanattomana istumaan akkunan ääreen vedellen savujansa.

Ulla oli poistunut uunin luota, ja Attila seisoi pesän edessä lämmittämässä kohmettuneita käsiään. Vihdoin hän asettui selin seinään ja katseli tutkivasti noita neljää, jotka niinikään tarkkaavasti katselivat häntä.

Hetkisen kuluttua kysyi hän tyynellä vakavuudella:
— Mikä on sielujenne työ?

Ei vastannut kukaan, katseltiin vain, ja kun äänettömyyttä jatkui, alkoi hän uudestaan.

— Tietääkö teistä kukaan, että ihminen saatetaan myydä orjaksi, mutta että hän silti voi olla vapaa? Tiedättekö minkä arvoinen semmoinen vapaus on?

Nytkään ei kukaan vastannut, mutta ihmetellen olivat kaikkien katseet kiintyneet häneen, joka puhui niin kummallisesti. Attilaan heidän tarkastuksensa ei kuitenkaan pystynyt, ja hän toisti taas kysymyksen: — Mikä on sielujenne työ? Tahi oletteko oppineet, että elämämme täällä maan päällä on työpäivä, josta meidän tulee suorittaa tili? Tahdotteko seurata Herraanne ja Mestarianne matkalla ijankaikkiseen elämään, tai oletteko myyneet itsenne sille, joka asuu kultaisessa vasikassa ja lupaa kaikki, jos palvelette hänen maallista loistoansa?

— Hänen kanssaan meillä ei ole mitään tekemistä, vastasi Löfving vakaasti.

Attila jatkoi: — Miksi olette tulleet rajan yli? Nähdäksennekö kuinka elämme täällä, vai kertoaksenne kuinka eletään siellä? Ikäänkuin emme tietäisi kaikki, että Suomi makaa paareilla. Onnettomuus asuu sen kukkuloilla, kyynelten virta juoksee jokaisessa laaksossa, ja suru kalvaa kansan rintaa, sillä Suomen jäntereet ovat katkaistut ja sen sydän vuotaa verta. Tiedättekö sen?

Kyllähän sen kaikki tiesivät.

— Nyt, alkoi Attila taas, tarvitsee maa rakkautta enemmän kuin koskaan, ja tämän rakkauden täytyy lämpöisimpänä elää nuorissa, sillä heidän asiaksensa jää tarttua työhön, kun me vanhat olemme menneet. Jotakin täytyy tehdä kansan pelastamiseksi, sillä Suomi on kansa, mutta

kenellä on rohkeutta toimia ja kuka voi uhrautua? Minä tunsin *yhden*, joka osasi kumpaakin, mutta hänet ruhjottiin. Häntä ei ole enää.

Nuorten katseet tapasivat toisiansa. Ymmärsivätkö he ketä hän tarkoitti?

— Neiti Sprengtportko? kysyi Juhana, jonka tarkkaavaisuus yhä jännittyi. Hän ei tahtonut luopua toivosta saada tältä kummalliselta mieheltä tietoja isästänsä ja miksipä ei myös tuosta tarumaisesta tytöstä, jonka kohtaloa vanhemmat aina kokivat salata.

— Hänen veljensä seisoo tässä, lisäsi hän katsellen kumppaniin ikäänkuin vahvistaaksensa, että hän tunsi Marian kohtalon.

Yrjö Maunu ei ollut voinut taipua lausumaan sisarensa nimeä, mutta nyt kun toinen oli sen tehnyt, poistui hänen arastelemisensa, kun kerran oli tullut puheeksi Attilan rakkaus Mariaan ja Attila itsekin oli siihen viitannut.

— Muistatteko häntä vielä? kysyi nuorukainen tuskin kuuluvalla äänellä.

Salama leimahti Attilan silmistä ja uusi sävel kaikui hänen äänessään, kun hän vastasi: — Se, joka on nähnyt Marian sellaisena kuin minä, se ei unohda häntä koskaan. Mutta kelle hän kuuluikin, niin unohtakaamme itsemme, älkäämme mainitko häntä sisarena, tyttärenä, eikä ystävänä. Hän oli sitäkin enemmän. Hänen muistonsa on elävä isänmaanrakkauden kirkastuneena enkelinä, sen kauneimpana ilmauksena. Kantakaa hänen kuvaansa sydämissänne ja muistakaa, että hän kuoli Suomen kansan henkisenä kuningattarena.

Hehkuva hurmaus säteili Attilasta, kun hän lausui nämä sanat, ja hänen sielunsa tuli tarttui molempiin kuunteleviin nuorukaisiin. Mutta kapteeni oli toisilla tunteilla häntä kuunnellut. Hän nousi ja sanoi: — Levätkööt kuolleet rauhassa, ja se kunnia, joka seurasi majuri Sprengtportia hänen hautaansa, seuratkoon Mariankin muistoa. Mutta pysyköön oikea oikeana ja mainittakoon petos oikealla nimellään. Siinä se, mitä minulla on sanottavana. Löfving istahti taas ja näytti synkältä.

— Älkäämme enää riidelkö, vastasi Attila lauhkeasti. Rauhaa tarvitsemme kaikki. Näen, että te nuoret aiotte miekan miehiksi niinkuin teidän isännekin, mutta minä pyydän, pankaa pois kaikki aseet ja tukahuttakaa kaikki taistelun ajatukset, sillä pelastuksemme on nyt etsittävä ainoastaan rauhan pyhältä tieltä. Tahdotteko luopua sotilaspuvusta ja kaikesta mikä taisteluun kuuluu?

Nuorukaiset katselivat häntä kummastellen. Noin ei kukaan ollut ennen puhunut heille. Yrjö Maunu kysyi jyrkästi: — Tiedättekö, että Ruotsi varustaa rajojansa ja että meidän täytyy sitä suojella?

— Antaa Ruotsin suojella sitä, mitä se pelkää menettävänsä. Ruotsilla on vielä oma itsensä, mutta Suomella ei ole mitään, sillä sen voima on sama kuin hengeltä tuomitun, joka on kahteen hevoseen sidottuna kahtia reväistäväksi.

— Ei sanaakaan enää, kirkasi Löfving ponnahtaen ylös. Ainakaan ei meille. Pois täältä, pojat!

Kapteeni sieppasi hattunsa lähteäksensä, mutta Attila asettui hänen tiellensä. Jaakää, pyysi hän hiljaisesti. Antakaa minun puhua loppuun. Antakaa minun neuvoa heille tie.

— Ei, mikäli minusta riippuu. Ovatko nämä miehen sanoja vastaisille miehille? Puhut kuin akka.

— En, puhun kristittynä. Heittäkää kaikki valtiolliset tuumat ja etsikää ainoastaan Jumalan valtakuntaa. Rakentakaa se tähän vereen upotettuun maahan, ja Jumala on teitä auttava.

Löfving oli kohottanut käsivartensa syöstäksensä saarnaajan tieltään, mutta Attilan viime sanat pidättivät häntä, ja hän jäi seisomaan.

Attila jatkoi: — Mitä olisikaan tullut Jerusalemista, jos se olisi totellut kutsuvaa ääntä, joka tarjosi ijankaikkista elämää. Pimeydestä ja synnistä olisi Davidin kaupunki voinut rauhassa kasvaa säteileväksi auringoksi, jonka valo olisi levinnyt koko maailmaan. Sitä olisi sanottu pyhäksi paikaksi ja sen lapsia Jumalan omaksi kansaksi. Mutta he

työnsivät rakennusmestarin pois luotansa ja samoilevat siitä ajasta juurettomina ympäri maailmaa. Mutta vieläkin kaikuu Kristuksen kehotus: rakentakaa valtakuntani maan päälle. Se kutsuu Suomea niinkuin se kutsui neljätoista vuotta sitten, vaikka toisella tavalla.

— Mitä loruja nuo ovat? katkaisi Löfving kärtyisenä. Neljätoista vuotta sitten ei Kristus ollut täällä enemmän kuin nytkään, eikä hänen äänensä silloin kutsunut muuta kuin Jumalan pyhässä sanassa, mutta siinä ei puhuta tämän maailman valtakunnista, kaikkein vähimmin Suomen valtakunnasta.

Attila kohotti äänensä ikäänkuin varoitukseksi: — Älkää uskoko, että keisarinnan manifestia olisi kirjoitettu, ellei Jumala ensin olisi sitä kirjoittanut tuon mahtavan naisen sydämeen. Semmoiset asiat eivät ole ihmistekoja. Kaksi valtaa on niitä johtamassa. Tällä kertaa johti itse Herra.

Löfving yritti vastaväitteitä, mutta Attila jatkoi siitä huolimatta: — Niinkuin Jumala muinoin tarjosi juutalaisille tilaisuuden ruveta kristillisen kirkon airueiksi, ristin lipun alla valloittaaksensa maailman, samoin hän neljätoista vuotta sitten tarjosi tälle kovin koetellulle kansalle tilaisuuden ruveta Jumalan työmieheksi Kristuksen lakia levittämään.

— Niinkö sinä saarnaat Jumalan sanaa! huudahti Löfving vimmastuneena, mutta minä sanon, että teet sitä sutena lammasnahoissa. Kristus on kuollut syntiemme tähden ja avustaa kyllä niitä, jotka seuraavat häntä, mutta hänen valtakuntaansa ei voi kukaan maan päällä rakentaa. Se on hänen kanssaan haudan toisella puolella, mutta meillä ei täällä eläessämme ole muuta neuvoa kuin noudattaa Jumalan kymmeniä käskyjä, mikäli voimme, rauhan aikana lapiolla ja auralla, sodassa kiväärillä ja miekalla, mutta aina maallisen lain ja kuninkaan käskyjen mukaan.

— Kuninkaan käskyjen, toisti Attila, hyvä se. Mutta tänään vaatii toinen, huomenna toinen kuningas teidän uskollisuuttanne — se, joka ensiksi ehtii riistää teiltä vaivojenne hedelmät; sillä se mitä hän valloittaa, on hänen.

Toisena päivänä saapuu tuo toinen ja vaatii itselleen kaikki, ja koska hän on väkevämpi, niin olette te hänen, mutta te, jotka seisotte heidän välillään, ette voi pelastua kuin yhdellä tavalla. Heittäkää miekkanne ja kaikki maallinen suuruus, ja säilyttäkää isienne usko. Älkää etsikö muuta kuin sielun tulevaisuutta, mutta rukoilkaa Jumalan voimaa ei yksistään itsellenne, vaan kaikille niille tuhansille, jotka vast'edes joutuvat samoihin kärsimyksiin, joita te olette kestäneet. Rukoilkaa kaikkien niiden kotien puolesta, jotka tuhotaan, kaikkien tuskassa taistelevien, kaikkien niiden onnettomien puolesta, jotka teidän jälkeenne raastetaan tästä maasta, kantaaksensa orjan merkkiä hautaansa saakka. Rukoilkaa, rukoilkaa! Silloin voitte kestää kaikkea eikä teistä mikään tunnut sietämättömältä. Se varmuus, että ruumiin kuolema on oleva sielun elämä, antaa teille lohdutuksen, jota ei kukaan teiltä riistä.

Ulla oli itkien kuunnellut Attilan sanoja, mutta toiset kuuntelivat häntä sekalaisin tuntein, ja mitä edemmäksi hän pääsi, sitä vähemmin sopivat saarnaajan sanat heidän mielipiteisiinsä ja tuumiinsa. Nuoret olivat semminkin pahoilla mielin. Mitä tulee maasta ja heistä semmoisen ohjelman mukaan? Ehrensvärd, hänen linnoitustyönsä ja opetuksensa juohtuivat heidän mieleensä, ja kun Attila oli lopettanut, kysyi Yrjö Maunu: — Aiotteko kehottaa meitä heittämään kaikki ja jättämään valtakunta oman onnensa nojaan. Niin en minä ainakaan ajattele.

— Enkä minäkään, lisäsi Hästesko.

Löfving, joka vaivoin oli voinut hillitä itsensä tukkimasta Attilan suuta, oli synkistynyt yhä enemmän, mutta nuorukaisten sanoista hän taas muuttui iloiseksi ja puhui pojallensa: — Pysyn siinä mitä jo lausuin: sinä saarnaat sutena lammasnahoissa, ja se, joka kuuntelee puolitotuuksia, ei tiedä koskaan, missä raja on, sillä niin totta kuin Jumala on olemassa, niin totta on olemassa elävä saatanakin. — Näin sanoen asettui kapteeni suoraksi ja jäykäksi kuin järkähtämättömän totuuden kuva ja katseli toisia vakavasti silmiin. Ullan kyyneleet lakkasivat valumasta.

— Oletteko nähnyt saatanaa? kysyi hän hämmästyneenä.

— Olen kyllä. Hän esiintyy jokaista ihmistä kiusaamaan, mutta hänen paras kujeensa on, että hän osaa tehdä itsensä olemattomaksi. Jumalan sanan valossa näemme ja tunnemme hänet kyllä. Siten näin hänet.

— Mitä? Kuinka?

— Hm; ei ole hyvä koskea semmoiseen, mikä jo on ollutta ja mennyttä, mutta ehkä kuitenkin tällä kertaa. Isonvihan jälkeen oli Ruotsin mahtavuus loppunut ja Suomi silvottuna erämaana. Ennenkuin se pääsi vähääkään toipumaan, syttyi uusi sota, jota käytiin ennen kuulumattomalla surkeudella, ja rauha ostettiin taas Suomen lihasta leikatulla kaistaleella. Ihmekö että suomalaisten katkeruus nousi ylimmilleen, ja keisarinna Elisabetin manifesti tarkoitti takomista raudan kuumana ollessa koettamalla viekottaa suomalaisia luopumaan Ruotsista.

— Jumala, noita aikoja! huudahti Ulla.

— Entä perkele? Koska hän ilmaantui? kysyivät nuoret hieman pilkallisesti.

— Voi noita nuorukaisia, jotka eivät ymmärrä, että hän koko ajan oli ollut toimessa, huokasi Ulla.

— Niin se oli, jatkoi Löfving. Moni minua parempi oli taipuvainen erottamaan Suomen Ruotsista, sillä, arvelivat he, muutoin emme ikinä saa rauhaa maassa, ja minuakin tahdotiin mukaan. Olin siihen aikaan vähällä kuolla nälkään, minä halusin työtä ja ruokaa, mutta turhaan. Tuhansia ajatuksia kierteli aivoissani, ja kun kerran heittäydyin vuoteelleni saadakseni lepoa, nukuin vihdoin. Mutta silloin se perkele astui eteeni.

— Herra siunaa ja varjele! huudahti Ulla.

— Niin ihmisen ajatuksissa ja mielessä hän liikkuu. Hän tiesi hätäni ja tarjoutui auttamaan minua työllä ja palkalla, jos suostuisin edistämään hänen toimiansa. Tiedän kyllä että hän olisi pitänyt lupauksensa. Hän olisi antanut minulle rikkautta, kunniaa ja valtaa, mutta sie-

luni rauhan ja ijankaikkisen elämäni hinnalla. Sentähden kielsin ja käskin hänen Jeesuksen Kristuksen nimessä poistua.

— Poistuiko hän? kysyi Ulla.

— Hänen täytyi. Ei hän tahtonut, mutta Kristuksen korkeata nimeä vastaan ei kukaan jaksa seisoa. Se, joka ei ano Jumalan apua kiusauksessa, on hukassa.

Attila. Olenko minä sitten muuta sanonut! Onnettomuus painaa meitä sentähden, että hylkäsimme Jumalan kutsumuksen emmekä ottaneet suorittaaksemme Jumalan omaa työtä. Tai kenenkä muun kuin meidän asia olisi ollut vapautettuna kansana näyttää mahtaville, kuinka kristityn kansan tulee elää. Täällä, missä mahtajat kiistelivät voitosta, vallasta ja kunniasta, olisi meidän pitänyt vihkiä kaikki ihmisrakkaudelle ja armahdukselle. Meistä olisi pitänyt tulla Jumalan valtakunnan esikartano ja esimerkki muille kansoille. Mutta kukaan ei ryhtynyt tähän tehtävään, ja niin saimme vapauden, elämänvoiman ja tulevaisuuden sijaan toivottomuutta, voipumusta ja surua. Kuoleman varjo uhkaa tiellämme, eikä onnea näy missään. Se on pakottanut minut lähtemään veljieni luo, sillä se mikä koskee heitä koskee minuakin. Meidän täytyy ymmärtää toisiamme. Maallinen toivomme on haihtunut, sentähden täytyy meidän etsiä katoavaisuuden raunioista se, mikä on ijankaikkista, rakentaaksemme tälle perustukselle uutta. Katsokaa, syntinen Jerusalem on kadonnut, mutta hän, joka tahtoo pelastaa sen lapsia, elää vielä, ja hänen äänensä kaikuu yhtä lohduttavana kuin silloin: »tulkaa minun tyköni kaikki, jotka työtä teette ja olette raskautetut, ja minä tahdon teitä virvoittaa.» Kuulkaa häntä ja etsikää Hänen rauhaansa. Jättäkää kaikki kiista ja kaikki maalliset voitot, sillä muutoin taistelu kääntyy omia parhaita pyrkimyksiämme vastaan. Ymmärtäkää minua oikein! Niinkuin jalokivi vasta pitkän hiomisen jälkeen saa kauniin kirkkautensa, niin ovat sydämemmekin puhdistettavat ja kirkastettavat, mutta ei hiomisella veljiä, vaan sielun kuolettavia himoja vastaan. Se on vaikeaa

työtä, sillä sekä maalliset että hengelliset vallat asettuvat teitä vastaan, mutta te voitatte lopuksi, ja vähitellen koituu tuosta voitosta Suomen köyhälle kansalle sekä henkinen voima ja siunaus, jotka ovat välttämättömiä Jumalan valtakunnalle maan päällä. Tähän valtakuntaan on kansamme sitten rakentava kirkon, ei kivestä, vaan ihmissydämistä, jotka ovat puhdistuneet koettelemuksissa toinen toistaan kirkkaammiksi. Ylevänä ja kauniina on tämä kirkko nouseva kohti korkeutta ja levittävä säteilevää kirkkauttaan maan pimeyteen, niin että vieraitten maitten kansat huomaavat sen pyhän loiston ja sanovat toinen toisilleen: Rakentakaamme kuten nuo ihmiset kaukana pohjoisessa. Heidän luonaan asuu Jumala. — Maailma odottaa sellaista kansaa, sillä se tuntee viheliäisyytensä ja turmeluksensa, mutta toivoo yhä Kristuksen lupaamaa valtakuntaa ja ikävöi sitä. Tulkoon teidän osaksenne työ tämän valtakunnan hyväksi.

Attila vaikeni, mutta jäi seisomaan likkumatta. Hänen ajatuksensa olivat selvästi kaukana täältä. Kun hän taas pääsi omaksi itsekseen, lähestyi häntä Ulla liikutettuna, ojensi hänelle kätensä ja sanoi: — Minun täytyy kiittää teitä. Olette lohduttanut sieluani.

Mutta muutkin tunsivat Attilan sanojen vaikutuksen, ja nuorukaisten silmät seurasivat häntä yhä lämmöllä ja ihailulla. Yrjö Maunu oli helläsydäminen luonne, ja häneen painuivat helposti mitä vaihtelevimmat tunteet. Se kuva, jonka saarnaaja avasi hänen silmiensä eteen, nosti hänessä ei ainoastaan valoisia ja ihania tulevaisuuden toiveita, vaan niiden ohessa muistoja omista ja muiden suruista, joita hän oli kuullut lapsuudestaan saakka. Semminkin hän muisti isän kärsimyksiä ja äidin koti-ikävää Ruotsissa, jossa häntä sanottiin »lappalaiskuningattareksi» ja muita pakolaisia »kerjäläislaumaksi» ja »nälkäisiksi suomalaisiksi», vaikka kaikki kyllä tiesivät mistä syystä he olivat tulleet ja mitä olivat kotiin jättäneet. Kuinka toisin olisikaan, jos olisi noudatettu keisarinnan manifestia. Sitä ei kukaan muu ollut ymmärtänyt kuin Maria, mutta häntä ei kukaan ollut

kuullut. Tämä saarnaaja tahtoi nyt korjata kansan erehdyksen, mutta hänen ehdotuksensa oli niin uusi, niin yli-inhimillinen, että kuninkaallisen kadetin oli vaikea päästä selville semmoisesta. Juhanakin epäröi. Tämä ohjelma tuntui melkein hurskaalta sadulta, unelmalta. Mitähän Yrjö Maunu ajattelee?

Vaihdettuaan kysyväisiä silmäyksiä kääntyivät molemmat Löfvingin puoleen, kuullaksensa mitä hän arveli tästä ennustetusta valtakunnasta. Hän oli tarkkaavasti kuunnellut Attilaa ja istui yhä hiljaisena tuolillaan akkunan edessä, mutta kun nuorukaiset kysyivät, kumartui hän miettiväisenä eteenpäin, aprikoi hetkisen ja sanoi sitten:

— En usko, että tuo menestyy. Pelkkä kärsiminen, pelkkä myöntyminen, pelkkä anteeksiantaminen, mihin se vie. Jumala sanoi: »otsasi hiessä pitää sinun leipääsi syömän», ja Kristus sanoi: »antakaa keisarille kuin keisarin ovat ja Jumalalle kuin Jumalan ovat.» Mutta jos emme mitään omista, ei meillä ole mitään annettavana, ja jollemme mitään puolusta, niin emme saa mitään pitää. Sentähden luulen parhaaksi, jos pidämme itseämme sekä taivaallisen että maallisen kuninkaan palvelijoina. Mutta silloin täytyy meidän myös taistella kummankin aseilla.

Samoin ajattelivat kadetitkin. Kapteenin sanat olivat keventäneet heidän sydämiänsä.

Löfving huomasi sen ja jatkoi: — Minun nuoruudessani sanottiin, että rauhassa tulee antaa anteeksi, mutta sodassa tappaa, ja niin olen tehnyt kaikesta sydämestäni. Mitä useamman vihollisen kaadoin, sitä iloisempi olin, sillä sota on sotaa, ja sen, joka ei jätä maatani rauhaan, sen minä tapan. Jos se on syntiä, niin Jumala minulle anteeksi suokoon. Mutta synniksi sitä en usko vielä.

Attila. Neuvotteko näitä nuoria miekka kädessä kohtaamaan sitä murrosaikaa, joka on tuleva? Otatteko päällenne niin raskaan edesvastuun?

— Edesvastuuta siitäkin on, jos pyydän heitä luopumaan miekastaan.

— Näettekö te vuodatetusta verestä mitään hyvää versovan? Minä sitä en näe. Kuoleva maa, semmoinen kuin meidän, ei voi säilyttää valtiota eikä kirkkoa, vielä vähemmin lahjoittaa mitään kruunua, mutta sitä, mihin sielumme pyrkii, ei meiltä kukaan voi riistää.

Ulla. Mitä meistä suomalais-raukoista olisi ilman Jumalaa.

Attila. Meidät voidaan saaliina jakaa mahtavien kesken, mutta Kristuksen seuraajina pidämme kiinni oikeuksistamme ja kiellämme, kun hukuttajamme pakottaa meitä hukuttautumaan veljiemme vereen. Se kauhun aika, joka kerran vielä saa pohjoismaat järisemään, nähköön meidät kernaammin vääryyttä kärsivinä kuin sitä tekemässä, ja kukapa voi miekka kädessä tehdä sitä, mikä oikea on?

Löfving veteli ääneti muutamia savuja. Hän näytti niillä tahtovan saada vaikenemaan ne tunteet, jotka uhkasivat taas murtaa salpojansa. Selvittyään vastasi hän sitten hiljaisesti:

— Olen vanha soturi, joka en ole saanut muuta opetusta kuin mitä itse olen voinut hankkia, mutta se Jumalanpelko, jonka perhekoti jätti minulle perinnöksi, on ollut hyvänä oppaana sekä tyynessä että myrskyssä. Sentähden noudatan sen ääntä hautaani saakka.

Syntyi äänettömyys. Attila katseli tuota tuimaa kapteenia surumielisen vakavasti ja sanoi vihdoin: — Olemme jo ennen seisoneet kerran tienhaarassa ja lähteneet eri tahoille. Silloin minä tahdoin tarttua asiaan, mutta te panitte vastaan. Nyt on päinvastoin. Me emme koskaan ymmärrä toisiamme.

Nämä sanat näyttivät kipeästi koskevan Löfvingiin. Jonkinmoista surullisuutta tuntui hänen äänessään, kun hän hitaasti jatkoi: — Saattaa kyllä näyttää siltä, että meille suomalaisille on saman tekevää, vaikka heittäisimme kaikki oman onnensa nojaan, koska suuret eivät ikinä kysy mitä toivomme tai voimme, vielä vähemmin kiittävät tai palkitsevat. Valehtelisin, jos kieltäisin ajatelleeni samaa. Mutta joka kerta, kun semmoinen kiusaus on tullut, olen vedonnut

vanhan isäni sanoihin, kun hän lähetti minut maailmalle itse ansaitsemaan leipääni. — Kapteeni kumartui ja katseli silmiään räpäyttämättä lattiaan, ikäänkuin olisi sieltä tavannut vanhoja muistoja.

— Mitä hän sanoi? kysyi Attila.

— Päivämme hupenevat, sanoi hän, ja elämän tie loppuu, mutta sitten on vastattava siitä, kuinka on kuljettu. Sentähden on parasta sulloa rensselinsä niin, ettei sitä tarvitse salata kuninkaalta eikä maalta. Silloin siitä tulee hyvä päänalus odottaessamme tuomion suurta päivää. — Sentähden olen tehnyt niin hyvin kuin olen voinut. Suorittakoon Jumala nyt loput. Jokaisen täytyy menetellä omantuntonsa mukaan.

Kapteeni tarjosi kättä Attilalle, joka sanoi: — Totta kai. Olette ehkä oikeassa omalla tavallanne, mutta minäkin olen oikeassa minun tavallani.

Löfving loi katseen ulos pienestä akkunasta ja huomasi, että aurinko oli laskemaisillaan. Oli siis aika viedä nuorukaisia ympäristöä katsomaan.

Samassa kuului kaukaa pitkä torventoitotus, joka muistutti kapteenille niitä taistelusignaaleja, jotka ennen kokosivat hänen miehiänsä.

— Mitä tuo merkitsee? kysyi hän jännitetyssä odotuksessa.

— Se tarkoittaa minua, vastasi Attila. Annetaan tieto että olen saapunut ja kutsutaan väki kokoon. Saarnaaja otti hattunsa lähteäksensä.

— Nauriit ovat juuri kypsät, muistutti Ulla rientäen padan luo. Älkää vielä menkö.

— Kiitoksia, palaan illalla. Löfving riensi hänen jälkeensä ja nuorukaiset seurasivat heitä pikaisesti, mutta hiljensivät pian askeleitansa. Kapteeni näytti mieluummin tahtovan olla yksin, koska hän mitään sanomatta oli jättänyt heidät.

Siellä ulkona läikkyivät Saimaan aallot tummina ja kolkkoina rantaa vastaan, mutta aurinko valaisi vielä ruohoisia kunnaita ja syksyn kellastuneita lehtiä. Syksyn

surunsuloinen valo kultasi luonnon sammuvalla loistollaan niinkuin rakkaus, joka kaikki voi, mutta joka nyt elämän rajalla sanoo jäähyväisensä.

Nuorukaiset seurasivat miettivinä noita miehiä. Heidän sydämensä oli täynnä kaikkea sitä, mitä olivat kuulleet. Semmoista ei kukaan ollut puhunut.

Juhana katseli Yrjö Maunua: — Kumpi mielestäsi oli oikeassa? kysyi hän.

— Kyllä Löfving oli oikeassa. Ehrensvärdkin olisi samaa mieltä.

— Niin minustakin.

He pysähtyivät ja katselivat toisiansa silmiin.

— Pysykäämme aina ystävinä, sanoi Yrjö Maunu lämpimästi.

— Niin, pysykäämme niinkuin David ja Jonathan.

— Ja Akilleus ja Patroklos.

— Niin.

— Luvatkaamme valloittaa takaisin vanha Suomi, kun tulemme miehiksi.

— Lupaan!

Säteilevin katsein löivät he kättä. Heidän sydämensä sykkivät rajusti, kun he ajattelivat vastaisia urotöitänsä. He tunsivat itsensä kykeneviksi kaikkeen.

Samassa kohosi joutsen valittaen Saimaasta. Se liiteli hitaasti ja raskain siivin; sen näkyi olevan vaikeata pysyä korkealla radallaan. Nähtävästi se oli haavoitettu.

— Katso, sanoi Yrjö Maunu. Se vuotaa verta. Kunpa laskeutuisi alas, niin pelastaisimme sen. — Ja sääliväisyyden vallassa kohotti hän kätensä. Mutta aavistamatta, että yksikään maan päällä soi sille hyvää, lenteli lintu yhä kauemmaksi ja katosi vihdoin.

Attila ja Löfving olivat niinikään pysähtyneet katselemaan tuota kaunista lintua, mutta kumpikaan ei sanonut sanaakaan. Kun Löfving taas jatkoi kulkuansa ja poikkesi Myllymäelle päin, kysyi Attila: — Mihinkä menette?

Löfving pysähtyi. — Aiomme taistelutantereelle. Nuorten isät ovat siellä vuodattaneet vertansa niinkuin mekin.

— Vai tappelutantereelle. Entä sitten?

— Sitten täytyy meidän palata kotiin. Seuraa meitä sinne.

— En voi.

Tuo jyrkkä ratkaiseva vastaus sai Löfvingin riutuneet kasvot äkkiä värähtämään. Hän laski kätensä Attilan olalle ja sanoi:

— Kuule, Martti, tahdon sanoa sinulle pari sanaa. Mitä Jumala itse on antanut, se pysyy. Eikö niin?

— Totta kaiketi.

— Paljon on tapahtunut, johon emme ole syypäitä ja jota emme kumpikaan ole tahtoneet. Yhtä ja toista olisi saanut jäädä tekemättä, mutta olethan kuitenkin poikani.

Kapteeni nosti hatun päästään ja jatkoi: — Katso tuota harmaata päätä. Semmoiseksi tulin sinä yönä, jolloin kohtalo riisti minulta pikku Marttini. Sitten olemme muutamia kertoja tavanneet toisemme vihollisina, mutta miksi satuimme yhteen nyt, kun taistelu on päättynyt? Eiköhän sentähden, että olen ikävöinyt sinua niin, että itse kohtalo on heltynyt. Ainakin minut tämä ikävä on jo masentanut.

Attilan silmät kävivät surullisiksi, mutta hän ei vastannut, ja Löfving jatkoi:

— Katso, poikani, nuoren mieli kasvaa ja haluaa urotöitä; vaarat ylentävät sieluamme ja lisäävät käsivarsiemme voimaa. Sankaritekojen hurmaamana syöksyin minä kuten muutkin vihollisiin käsiksi, suorittaakseni suurtöitä tai kaatuakseni kunnialla. Mutta kaikki on nyt muuttunut. Poissa on voimani, poissa ovat nuoruuteni kumppanit. Muiston haamut ainoastaan lisäävät kaipuuta, ja uudestaan ajasta vieraantuneena olen kaksinkertaisesti yksinäinen. Ymmärrätkö minua?

— Oi, täydellisesti!

— Muistatko sitä päivää, jolloin erosimme linnanpihassa — tuolla Hämeenlinnassa — valan jälkeen?

— Isä, sitä en unohda koskaan.

— Silloin kasvoit sydämeeni, ja siitä ajasta on sieluni kaivaten ikävöinyt sinua, mutta vasta nyt on ikävöimiseni saanut lohdutusta.

— Ja nyt täytyy meidän erota.

— Ei, Martti, seuraa minua tuonne Ruotsin Suomeen. Hommansbölen virkatalossa on minulla koti, joka riittää meille molemmille. Älä pelkää riitaa. Miekkani riippuu ainiaaksi Porvoon kirkossa. Vein sen sinne samana päivänä, kun rauha julistettiin, ja kiitin Jumalaa hänen ihmeellisestä armostansa. Hiljaisuutta sinä siellä kohtaat.

— En voi. Valtakunnan raja erottaa meitä.

Heikko puna nousi äkkiä Löfvingin poskille, ja ääni värähti, kun hän tukahuttaen pahan mielensä sanoi: — Et tahdo?

Attila loi katseensa ylös: — *Hän* se ei tahdo! *Hän* tietää, että minua tarvitaan täällä. Sieluni ei elä maassa, se elää *hänen* luonansa ja tehtävässäni. Minun täytyy pitää lupaukseni ja suorittaa se, minkä alotimme yhdessä. Muutoin seuraisin teitä.

Syvä suru synkistytti Löfvingin mieltä, kun hän hiljaa vastasi: — Emme siis koskaan tapaa toisiamme?

— Ei täällä, mutta ehkä tuolla ylhäällä. Tien tunnemme molemmat ja sillan, joka johtaa haudan yli, tunnemme myös.

— Hyvästi, poikani, nyyhkytti Löfving sulkien Attilan syliinsä. Suo minulle anteeksi!

— Kiitoksia rakkaudestanne, kuiskasi hän kyynelsilmin kallistaen päänsä isän rintaa vastaan ja suudellen hänen valkoisia hiuksiansa. Sitten hän lähti.

Auringon säteet olivat ehtineet kauas länteen, syksyn hämärä laski hienon huntunsa maitten ja vetten yli, ja vaahterat varistivat punakeltaisia lehtiään kunnaille. Syksy oli luonnossa, ja Löfvingkin tunsi voimansa murtuneeksi, mutta tuolla mäntyjen luona odottivat tulevaisuuden miehet. Löfving meni nuorten luo.

Hiljaisella myötätuntoisuudella kohottivat nuorukaiset katseensa kalpeaan mieheen. He olivat kuulleet hänen

sanansa. Mutta kapteeni salasi surunsa ja sanoi jäykä äänellä:

— Nyt lähdemme taistelutantereelle ja kuuntelemı mitä kaatuneet puhuvat haudoistansa. Kätkekää sitt mieleenne heidän sanansa ja pyytäkää heiltä neuv Minä en enää voi viittoa teille tietä.

— Miksi ette?

— Suomi tarvitsee jotakin uutta. Mikä on tule sen tietää yksin Jumala, mutta tällaisenaan se ei voi py Entiset ovat menneet.

Hinta 15 mk.